

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**HİBRİT SAVAŞLAR: RUSYA’NIN AFGANİSTAN (1979) VE
UKRAYNA (2014) ASKERİ MÜDAHALELERİ İLE İSRAİL-
LÜBNAN SAVAŞLARI (1982, 2006) ÖRNEK OLAYLARI
IŞIĞINDA TARİHSEL-MUKAYESELİ BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

ALİ GÖK

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM ANABİLİM DALI

ANKARA 2019

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**HİBRİT SAVAŞLAR: RUSYA’NIN AFGANİSTAN (1979) VE
UKRAYNA (2014) ASKERİ MÜDAHALELERİ İLE İSRAİL-
LÜBNAN SAVAŞLARI (1982, 2006) ÖRNEK OLAYLARI
IŞIĞINDA TARİHSEL-MUKAYESELİ BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

ALİ GÖK

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM ANABİLİM DALI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖMER ASLAN

DANIŞMAN

ANKARA 2019

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

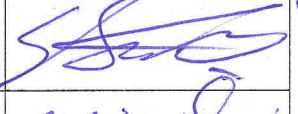
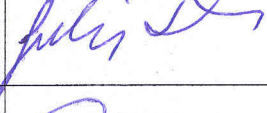
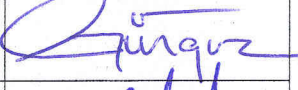
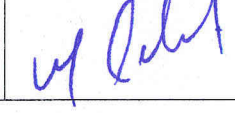
Ali

GÖK

tarafından

hazırlanan

“Hibet Savaşları: Rusya’nın Afganistan (1979) ve Ukrayna (2014) Askeri Müdahaleleri ile İsrail-
Lübnan Savaşı (1982-2006) Örnek Olarak İncelenen Terörizmi Tazminat-Mukayeseli Bir İnceleme.....” adlı tez
çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Anabilim Dalı’nda
Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Aslan	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Doç. Dr. Giray Sadık	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Güliz Dinc	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Uğur Güngör	Başkent Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Metin Gök	Selçuk Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 12.12.2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik
ve Terörizm Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini
onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ünvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

12.12.2019

Ali GÖK

TEŞEKKÜR

Bu teze başlarken beni her anlamda özgür bırakan, bilimsel düşüncesiyle beni destekleyen, yönlendiren, hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve bana hep güvenen sayın hocam danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Ömer ASLAN'a teşekkür gönül borcumdur. Tezimin her aşamasında sabırlarıyla bana destek olan başta eşim İpek GÖK olmak üzere, annem Zehra GÖK'e, babam Emin GÖK'e ve tüm aileme içtenlikle teşekkür ederim. Tezimin her adımında gerekli kaynakları temin etmeme yardımcı olan Bülent SUNGUR'a sonsuz teşekkürler.

ÖZET

Hibrit Savaşlar: Rusya'nın Afganistan (1979) ve Ukrayna (2014) Askeri Müdahaleleri ile İsrail-Lübnan Savaşları (1982, 2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel-Mukayeseli Bir İnceleme

Bu çalışmanın temel konusu ‘hibrit savaş’ kavramının ortaya atılmasıyla birlikte savaşın doğasındaki ve karakterindeki değişim tartışmalarının geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımlarının karşılaştırılması ile incelenmesidir. Bu amaçla Sovyetler Birliği’nin 1979 yılında Afganistan müdahalesinde uyguladığı savaş stratejisiyle, Rusya’nın 2014 yılında Ukrayna müdahalesinde uyguladığı savaş stratejisi ve İsrail’in 1982 yılında ve 2006 yılında Lübnan’a gerçekleştirdiği müdahalelerinde uyguladığı savaş stratejileri derinlemesine incelenecek örnek vakalar olarak seçilmiştir. Söz konusu örnek vakalar üzerinden “hibrit savaşlar yeni bir savaş yaklaşımı mıdır? Eğer öyleyse günümüzdeki savaşları geçmişteki savaşlardan farklı kılan nedir? Başka bir deyişle, hibrit savaşlarda ‘yeni’ olan nedir?” sorularına cevap verilmesi hedeflenmiştir. Başlıca bulgular göstermektedir ki, Afganistan ile Ukrayna Savaşları ve 1982 ile 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşları hibrit savaş özelliği taşımakla birlikte, doğaları ve karakterleri birbirine benzemektedir. Bu sonuç, hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olmadığını, geleneksel savaş yaklaşımı olarak adlandırılan Clausewitz’in ortaya koyduğu ‘halk, ordu ve politik irade’ üçlemesinden öteye geçemeyerek, günümüzde doğasının ve karakterinin aynı kaldığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Clausewitz Üçlemesi, Hibrit Savaş, İsrail, Rusya, Yeni Nesil Savaş.

ABSTRACT

Hybrid Wars: A Historical-Comparative Study of Cases of Russian Military Interventions in Afghanistan (1979) and Ukraine (2014) and Israeli-Lebanese Wars (1982,2006)

The main subject of this study is the comparative investigation of traditional and new generation warfare approaches in consideration of the discussions of change in the nature and character of the war with the emergence of the 'hybrid war' notion. In this purpose, the warfare strategies of the Soviet Union in the Afghanistan intervention in 1979, that of the Russia in the Ukraine in 2014, and those of Israel in Lebanon in 1982 and 2006 were selected as the cases and thoroughly examined. Based on these cases, answers were sought for the following questions: "Is the hybrid war a new warfare approach? If so, what renders today's wars different from those of the past? In other words, what is the 'new thing' in the hybrid wars?" Main findings demonstrated that the Afghanistan, Ukraine, and 1982 and 2006 Lebanon wars were hybrid wars with similar nature and characteristics. This result demonstrated that hybrid war is not a new generation warfare, it is nothing more than the Clausewitz's 'people, army and government' trinity, representing the same nature and the same character today.

Keywords: Clausewitz's Trinity, Hybrid War, Israel, Russia, New Generation Warfare.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI	i
BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xv
TABLolar DİZİNİ.....	xvi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	5
1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Metodoloji.....	8
1.3. Araştırmanın Soruları ve Amacı	11
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	12
1.5. Literatür Taraması.....	13
1.5.1. Geleneksel Savaş Yaklaşımları ve Clausewitz'in Savaş Teorisi	13
1.5.2. Yeni Nesil Savaş Yaklaşımları.....	20
1.5.3. Hibrit Savaş Yaklaşımları	30

İKİNCİ BÖLÜM	37
2. SAVAŞIN DOĞASINA VE KARAKTERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	37
2.1. Uluslararası Sistem	37
2.2. Ekonomik Faktörler	43
2.2.1. Savaşın Maliyeti.....	43
2.2.2. Savaş Ekonomisi	48
2.3. Hukuksal Faktörler.....	51
2.4. Teknolojik Faktörler	59
2.4.1. Savaşların İcrasında Kullanılan Araçlardaki Teknolojik Gelişmeler.....	60
2.4.2. Kitle İletişim Araçlarındaki Teknolojik Gelişmeler.....	68
2.5. Askeri Kültür Faktörü	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	81
3. HİBRİT SAVAŞ TEORİSİ	81
3.1. Hibrit Savaşın Tarihsel Gelişimi, Tanımı ve Temel Prensipleri.....	82
3.2. Hibrit Savaşın Safhaları ve Bileşenleri	90
3.2.1. İstihbarat Faaliyetleri	94
3.2.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri.....	95
3.2.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm.....	96
3.2.4. Konvansiyonel Harekat	100
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	103
4. RUSYA’NIN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİ.....	103

4.1. Sovyetler Birliği'nin Afganistan Müdahalesi	104
4.1.1. Afganistan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem	106
4.1.2. Afganistan Savaşı'nın Karakteri	108
4.1.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Afganistan Savaşı.....	109
4.1.2.2. Ekonomik Faktörler	118
4.1.2.3. Hukuksal Faktörler	123
4.1.2.4. Teknolojik Faktörler	126
4.1.2.5. Askeri Kültür Faktörü.....	129
4.1.3. Sovyetler Birliği'nin Afganistan Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi.....	133
4.1.3.1. Sovyetler Birliği'nin İstihbarat Faaliyetleri.....	134
4.1.3.2. Sovyetler Birliği'nin Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri	137
4.1.3.3. Sovyetler Birliği'nin Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm.....	142
4.1.3.4. Sovyetler Birliği Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi.....	145
4.2. Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi.....	148
4.2.1. Ukrayna Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem.....	153
4.2.2. Ukrayna Savaşı'nın Karakteri	158
4.2.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Ukrayna Savaşı	158
4.2.2.2. Ekonomik Faktörler	172
4.2.2.3. Hukuksal Faktörler	177
4.2.2.4. Teknolojik Faktörler	181
4.2.2.5. Askeri Kültür Faktörü.....	186

4.2.3. Rusya'nın Ukrayna Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi	191
4.2.3.1. Rusya'nın İstihbarat Faaliyetleri.....	193
4.2.3.2. Rusya'nın Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri	195
4.2.3.3. Rusya'nın Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm	201
4.2.3.4. Rusya Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi	205
4.3. Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna Müdahalelerinin Karşılaştırılması	207
4.3.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması.....	207
4.3.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması	209
4.3.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması	209
4.3.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması	211
4.3.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması	214
4.3.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması	215
4.3.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması.....	217
4.3.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması.....	220
4.3.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması	221
4.3.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması.....	222
4.3.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması	227
4.3.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması	230
4.4. Bulgular ve Yorum	232
BEŞİNCİ BÖLÜM	238
5. İSRAİL'İN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİ	238

5.1. İsrail'in 1982 Lübnan Müdahalesi	238
5.1.1. Lübnan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem	241
5.1.2. Lübnan Savaşı'nın Karakteri.....	247
5.1.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Lübnan Savaşı	247
5.1.2.2. Ekonomik Faktörler	257
5.1.2.3. Hukuksal Faktörler	260
5.1.2.4. Teknolojik Faktörler	263
5.1.2.5. Askeri Kültür Faktörü.....	265
5.1.3. İsrail'in Lübnan Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi	268
5.1.3.1. İsrail'in İstihbarat Faaliyetleri	269
5.1.3.2. İsrail'in Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri.....	272
5.1.3.3. İsrail'in Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm	274
5.1.3.4. İsrail Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi	277
5.2. İsrail'in 2006 Lübnan Müdahalesi	279
5.2.1. Lübnan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem	283
5.2.2. Lübnan Savaşı'nın Karakteri.....	288
5.2.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Lübnan Savaşı	288
5.2.2.2. Ekonomik Faktörler	299
5.2.2.3. Hukuksal Faktörler	303
5.2.2.4. Teknolojik Faktörler	307
5.2.2.5. Askeri Kültür Faktörü.....	311

5.2.3. İsrail'in Lübnan Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi	315
5.2.3.1. İsrail'in İstihbarat Faaliyetleri	316
5.2.3.2. İsrail'in Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri	318
5.2.3.3. İsrail'in Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm	323
5.2.3.4. İsrail Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi	325
5.3. İsrail'in 1982 ve 2006 Lübnan Müdahalelerinin Karşılaştırılması	327
5.3.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması	327
5.3.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması	329
5.3.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması	330
5.3.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması	334
5.3.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması	336
5.3.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması	337
5.3.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması	338
5.3.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması	340
5.3.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması	341
5.3.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması	342
5.3.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması	343
5.3.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması	346
5.4. Bulgular ve Yorum	347
ALTINCI BÖLÜM	353
6. RUSYA VE İSRAİL'İN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	353

6.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması.....	353
6.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması.....	355
6.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması.....	356
6.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması.....	358
6.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması.....	359
6.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması.....	361
6.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması	362
6.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması	364
6.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması	365
6.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması	365
6.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması.....	367
6.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması.....	369
6.4. Bulgular ve Yorum	370
7. SONUÇ.....	376
8. KAYNAKÇA	381
ÖZGEÇMİŞ.....	447

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AMAN	: İsrail Ordusu Askeri İstihbarat Birimi
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Merkezi Haberalma Teşkilatı
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FM	: Sahra Talimnamesi
FSB	: Federal Güvenlik Servisi
GRU	: Ana İstihbarat Müdürlüğü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IDF	: İsrail Savunma Kuvvetleri
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
KHAD	: Devlet İstihbarat Servisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MNF	: Çok Uluslu Güç
MOSSAD	: İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NTsUO	: Ulusal Savunma Yönetim Merkezi
RMA	: Askeri İşlerde Devrim

SIPRI : Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SVR : Dış İstihbarat Servisi

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

UNPROFOR : Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1946-2016 Yılları arası Silahlı Çatışma Türleri.....	25
Şekil 2. Hibrit Savaşta Aktör-Araç-Yöntem İlişkisi	87
Şekil 3. Hibrit Savaşın Bileşenleri	90
Şekil 4. Clausewitz Yaklaşımında Savaşın Karakteri	91
Şekil 5. Clausewitz Yaklaşımı Üzerinden Hibrit Savaşta Savaşın Karakteri.....	92
Şekil 6. Hibrit Savaşın Safhaları	94
Şekil 7. 1980-1989 Yılları Arasında Afganistan’da Sovyet Askeri Harcamaları	119
Şekil 8. Sovyetler Birliği’nin Afganistan Müdahalesinde Dağıttığı Bildiri Örneği.....	140
Şekil 9. Sovyetler Birliği’nin Afganistan Müdahalesinde Uyguladığı Konvansiyonel Harekat Stratejisi	146
Şekil 10. Bildiri Örneği-1.....	321
Şekil 11. Bildiri Örneği-2.....	321
Şekil 12. Bildiri Örneği-3.....	321

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Soğuk Savaş Dönemi ABD ve Sovyetler Birliği'nin Savunma Harcamaları.....	44
Tablo 2. Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD ve Rusya Federasyonu'nun Savunma Harcamaları	45
Tablo 3. Hibrit Savaşın Operasyonel Hale Getirilmesi	93
Tablo 4. Afganistan Savaşı'nın Gerçekleştiği Dönemde Sovyetler Birliği'nin Savunma Harcamaları	118
Tablo 5. Ukrayna Savaşı'nın Gerçekleştiği Dönemde Rusya'nın Savunma Harcamaları	172
Tablo 6. Afganistan ve Ukrayna Savaşlarının Karşılaştırmalı Analizi.....	233
Tablo 7. 1982 Yılındaki Lübnan Savaşı'nın Gerçekleştiği Dönemde İsrail'in Savunma Harcamaları	257
Tablo 8. 2006 Yılındaki Lübnan Savaşı'nın Gerçekleştiği Dönemde İsrail'in Savunma Harcamaları	299
Tablo 9. 1982 ve 2006 Yıllarındaki Lübnan Savaşlarının Karşılaştırmalı Analizi.....	348
Tablo 10. Rusya ve İsrail'in Hibrit Savaş Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizi	371

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Uluslararası sistemin yapısına, aktörlerin yeteneklerine, kullanılan silahlara göre içeriği farklı biçimlerde doldurulabilecek olan savaş kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininin en önemli analiz alanlarından biri olmuştur. 3 500 yıllık dünya tarihinde, savaşın olmadığı yılların sayısı 275 ile sınırlı olduğu ve bu yılların da birbirini takip etmediği düşünülürse, savaş olgusuna atfedilen önem anlaşılabilir (Dedeoğlu, 2014: 32). Bu bağlamda savaş ve çatışma kavramları uzun yıllar uluslararası ilişkiler disiplininde üzerinde çalışılan temel konular arasında bulunmuş ve bu disiplin çatısı altında birçok akademik çalışmanın temelini teşkil etmiştir. Söz konusu akademik çalışmalar ile önemli devlet adamları ve üst rütbeli askerlerin ortaya koyduğu savaş stratejileri, ABD, Rusya, İngiltere ve Fransa olmak üzere çeşitli devletlerin ve NATO gibi uluslararası örgütlerin güvenlik yaklaşımları etkileşim içinde olmuşlardır. Bahse konu olan savaş çalışmaları literatürü Soğuk Savaşın bitimine kadar realizm etkisi altında gelişmiş, Soğuk Savaş sonrası küreselleşme ile birlikte yeni güvenlik algılamalarının da etkisiyle, savaş olgusu konusunda Vestfalya devlet sisteminin eleştirisi üzerinden literatürde tartışmalar yaşanmaya başlanmıştır.

Devletlerin yanında birçok devlet dışı aktörlerin ortaya çıkması, teknolojinin savaşlarda yoğun olarak kullanılması, halkların örgütlü olarak doğrudan savaşların içinde yer alması ve şiddetin devlet tekelinden çıkıp özelleşmesi, devletler arası geleneksel savaş yaklaşımlarının devamlılığının sorgulanmasına, dolayısıyla da savaşın doğasında ve karakterinde değişimler yaşandığı algısıyla yeni bir savaş konseptinin geliştirilmesi gerektiği düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur (Evans, 2004:24-26). Başta El-Kaide'nin gerçekleştirdiği 11 Eylül terör saldırıları ve Hizbullah'ın 2006 yılında İsrail-Lübnan çatışmasında sergilediği askeri performansı akabinde Rusya'nın Ukrayna'da uyguladığı strateji geleneksel güvenlik ve savaş yaklaşımlarının sorgulanmasına neden olmuştur. Bu nedenle de özellikle uluslararası ilişkiler literatürü 'yeni nesil savaşlar' üzerinden bir model ortaya koymaya çalışarak günümüz savaşlarını açıklama arayışı

içerisine girmiştir. Bu arayış içinde, literatürde kavramsallaştırmaya yönelik birçok deneme söz konusu olmuştur. ‘Yeni nesil savaş’, ‘dördüncü nesil savaş’, ‘politik savaş’, ‘geleneksel olmayan savaş’, ‘asimetrik savaş’, ‘lineer olmayan savaş’, ‘gayrinizami savaş’, ‘küçük savaş’, ‘sınırsız savaş’, ‘düşük yoğunluklu savaş’, ‘postmodern savaş’, ‘birleşik savaş’ ve ‘hibrit savaş’ bunlardan bazılarıdır (Boot ve Doran, 2013; Maxwell, 2014; Perry, 2015; Münkler, 2005; Liang, ve Wang, 1999; Kinross, 2004; Huber, 2002; Kaldor, 1999; Lind ve Diğerleri, 1989).

Özellikle 11 Eylül sonrasında terör kaynaklı ölüm oranlarının artış göstermesi ABD’nin ‘Teröre Karşı Savaş’ stratejisi adı altında tek taraflı askeri müdahaleler yapmasına zemin hazırlamış, bu durum da yeni kavramları beraberinde getirmiştir. Bu durumun neticesinde askeri kapasite (konvansiyonel unsurlar) ile askeri alan dışı kapasitelerin (gayrinizami unsurlar, siber saldırı ve psikolojik hareket) iç içe geçtiği ve doğrudan çatışma yerine ‘geriden yönetim’ (‘leading from behind’) ya da ‘vekalet’ savaşı adı verilen bir strateji kullanılmaya başlandığı iddia edilmiştir. Söz konusu strateji bu iç içe geçmişlikler nedeniyle literatürde ‘hibrit savaş’ olarak adlandırılmıştır (Pekşen, 2017:278-279).

Peki hibrit savaşlar yeni bir savaş yaklaşımı mıdır? Eğer öyleyse günümüzdeki savaşları geçmişteki savaşlardan farklı kılan nedir? Başka bir deyişle, hibrit savaşlarda ‘yeni’ olan nedir? Bu sorulara cevap verebilmek adına savaş çalışmaları çoğunlukla geleneksel ve yeni nesil savaşlar üzerinden karşılaştırmalı bir analiz çerçevesine ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışmanın temel konusu da ‘hibrit savaş’ kavramının ortaya atılmasıyla birlikte savaşın doğasındaki ve karakterindeki değişim tartışmalarının geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımlarının karşılaştırılması ile incelenmesidir.

Özellikle yeni nesil savaş çalışmalarının hibrit savaş teorisinden yola çıkarak savaşın doğasının ve karakterinin değiştiğine yönelik yaptıkları vurguya, Clausewitz’in geleneksel savaş yaklaşımları üzerinden yapılacak bir analiz, “savaşın doğasının ve karakterinin değişmediği” hipotezini ortaya koyabilmek bakımından öne çıkmaktadır. Bu noktada, Clausewitz’in geleneksel savaş yaklaşımı olan üçleme ile yeni nesil savaş çalışmalarının savaşın değişen karakteri ve doğasına ispat olarak sundukları hibrit savaşın test edilmesi ve savaş olgusunun değişen koşullar (uluslararası sistem, ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür) karşısındaki konumunu belirlemek çalışmanın önceliklerindendir. Bu amaçla Sovyetler Birliği’nin 1979 yılında Afganistan müdahalesinde uyguladığı savaş stratejisiyle,

Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna müdahalesinde uyguladığı savaş stratejisi ve İsrail'in 1982 yılında ve 2006 yılında Lübnan'a gerçekleştirdiği müdahalelerinde uyguladığı savaş stratejileri derinlemesine incelenecek örnek vakalar olarak seçilmiştir.

Söz konusu örnek vakalar üzerinden çalışmanın temel sorusuna cevap aranırken, çalışmanın temelini oluşturacak altı bölüm belirlenmiştir. Birinci bölümü, çalışmanın problemi, metodolojisi, amacı, sınırlılıkları ve literatür incelemesi oluşturmaktadır. Bu bölümde ağırlıklı olarak, savaş çalışmalarındaki geleneksel ve yeni nesil tartışmalara ve bu yaklaşımların hibrit savaşa bakış açılarına yer verilmiştir. Burada amaçlanan, hibrit savaş kapsamında sorulan temel sorulara yer vermektir.

Girişin ardından, ikinci bölümde savaşın doğasına ve karakterine etki eden faktörler ele alınmıştır. Söz konusu ikinci bölümde öncelikle savaşın doğasının ve karakterinin Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl konumlandırıldığı ve aldığı biçimin uluslararası sistem, ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel değişkenler tarafından ne şekilde etkilendiği incelenmiştir. Bu bölümün temel amacı, değişkenlerin savaşın doğasını ve karakterini değiştirip değiştirmediğini ortaya koymak ve bu durumla doğru orantılı olarak da hibrit savaş yaklaşımının yeni bir savaş türü olup olmadığının anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.

Üçüncü bölümde hibrit savaş teorisi ele alınmakla birlikte, “hibrit savaşların oluşumunu sağlayan unsurların karakteristik özellikleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Bu doğrultuda hibrit savaşın temel prensipleri ve özellikleri ele alındıktan sonra, hibrit savaş teorisini oluşturan “istihbarat, psikolojik hareket ve sabotaj, gayrinizami hareket ve terörizm ve konvansiyonel hareket” bileşenleri incelenmiştir. Söz konusu inceleme ile hibrit savaştan ne anlaşılması gerektiğine dair bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün temel amacı örnek vakalar üzerinden hibrit savaş teorisinin test edilebilmesini kolaylaştırmaktır. Özetle, ikinci ve üçüncü bölümler ile çalışmanın diğer bölümleri için gerekli kavramsal ve teorik altyapının oluşturulması hedeflenmiştir.

Dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde, diğer bölümlerden farklı olarak çalışmanın metodolojisini belirleyen hibrit savaşa yönelik kavramsal ve teorik çerçevenin, örnek vakalar ile test edilerek açıklayıcı gücünün ne olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda dördüncü bölümde Sovyetler Birliği'nin 1979 yılındaki Afganistan müdahalesi ve Rusya'nın 2014 yılındaki Ukrayna müdahalesi, beşinci bölümde ise İsrail'in

1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahaleleri örnek vakalar olarak ele alınmıştır. Bu bölümlerde söz konusu savaşların ele alınmasının ve karşılaştırılmasının, farklı nitelikler taşımaları nedeniyle savaşın doğasındaki ve karakterindeki benzerliklerin ve farklılıkların tespitini sağlayacağı değerlendirilmiştir. Bu bölümlerde söz konusu savaşlar öncelikle Clausewitz'in geleneksel savaş yaklaşımını oluşturan “halk, ordu ve politik irade” ve onun yaklaşımına yönelik yeni nesil savaş yazarlarının yönelttiği eleştirilere göre belirlenen “uluslararası sistem, ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür” değişkenleri üzerinden analiz edilmiş olup, akabinde hibrit savaş teorisinin test edilebilmesi bakımından savaş bileşenleri olan “istihbarat, psikolojik hareket ve sabotaj, gayrinizami hareket ve terörizm, konvansiyonel hareket” unsurları üzerinden incelenmiş ve kendi aralarında söz konusu değişkenler üzerinden karşılaştırılmıştır.

Altıncı bölümde, Rusya ve İsrail'in hibrit savaş stratejileri karşılaştırılmakla birlikte, bu bölüm, dördüncü ve beşinci bölümlerdeki verilerle birlikte ele alınmıştır. Çünkü altıncı bölüm, dördüncü ve beşinci bölümdeki sonuçların, örnek vakayı oluşturan savaşların zamansal farklılıkları olsa da kendi içlerinde aynı devletler tarafından gerçekleştirildiği için mi ortaya çıktığını sorgulamaktadır. Bu bölümde, farklı coğrafi bölgelerde bulunan ve farklı kültürlerle sahip iki devletin savaş yaklaşımlarının karşılaştırılması ile hem hibrit savaş teorisinin daha net test edilmesinin sağlanacağı hem de savaşın doğasının ve karakterinin farklı devletler söz konusu olduğunda aynı kalıp kalmadığının ortaya konulmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Sonuç bölümünde çalışmanın esasını oluşturan “hibrit savaşlar yeni bir savaş yaklaşımı mıdır? Eğer öyleyse günümüzdeki savaşları geçmişteki savaşlardan farklı kılan nedir? Başka bir deyişle, hibrit savaşlarda ‘yeni’ olan nedir?” sorularının cevabını vermek amacıyla yapılan analizin sonuçları ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, tezin ana sorularının cevabı verilirken, yapılan tüm kavramsal ve teorik incelemelerin birbirleriyle olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgularla, 1979 yılındaki Afganistan ile 2014 yılındaki Ukrayna Savaşları ve 1982 ile 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının doğaları ve karakterlerinin benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilerek, hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olup olmadığı ortaya konulmuştur.

1.1. Araştırmanın Problemi

Savaşın doğası ve karakterine yönelik olan dönüşüm tartışmaları 1989 yılında Lind'in ABD Deniz Piyadeleri Gazetesi'nde yayınladığı çalışma ile ilk kez ele alınmış ve söz konusu dönüşümü, yaşanan savaşları beş aşama ve dört tarihsel döneme ayrılarak ele alan çalışma, günümüz savaşlarını 'dördüncü nesil' olarak adlandırmıştır. Birinci aşama Vestfalya düzeni öncesini temsil etmekle birlikte ulus-devlet öncesi savaşları kapsamaktadır. Batı merkezli savaş çalışmalarında bu dönem, aletler çağı (bkznz. Creveld, 1991), fiziksel beceri çağı, (bkznz. Hanle, 1989), sınırlı Ortaçağ savaşları çağı (bkznz. Liang ve Xiangsui, 1999) ve kılıç dönemi çağı (bkznz. Arquilla ve Rondfelt, 2000) olarak görülmektedir. Söz konusu bakış açısına göre Vestfalya öncesi dönem modern savaşı temsil etmediği için savaşların evriminde bir nesil olarak değil modern savaşa geçişte ilk aşama olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu yaklaşımın Batı-dışı dünyadaki savaşları ve bu dünyanın savaşlarını görmezden gelmesi savaş olgusunun kavramsal temellerinin tarihsel derinlikte jeopolitik ve kültürel açıdan daha geniş bir şekilde ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır.

Bu bakımdan birinci aşama savaş, ulus-devletler ve uluslararası sistem düzeyinde gerçekleşmeden çok önce insana ve toplumlara ait bir olgu olarak kabul edilmeli ve savaşın evrimini anlama çabaları 1648 yılı öncesine dayandırılarak daha kapsayıcı şekilde ele alınmalıdır. Bu doğrultuda birinci aşamadaki savaşların karakteri ele alındığında; ok, mızrak ve kılıç gibi ilkel silahlarla başlayan savaşlar, atlı süvari ve arabalı askerlerin yer aldığı geniş cephele savaflara dönüşmüştür (Yalçinkaya, 2004:82). Bu dönemde strateji bağlamında Orta Asya'da Teoman ve Oğuz Han dönemlerinde Türk boyları tarafından Çinlilere karşı yanılma, oyalama ve baskın taktikleri kullanılmaya başlanmış, Mete Han döneminde ise Türkler kendilerinden sayıca fazla olan Çin ordularının hatları arasını keserek düşmanın birbiriyle iletişimini ve koordinasyonunu engelleyerek rakiplerini yenilgiye uğratmışlardır. Başta Orta Asya Türk Devletleri'nin akabinde Osmanlı Devleti'nin stratejik ve taktik düşünceleri olan; "düşmanın en büyük grubu üzerinde üstünlük kurmak, üstün manevra yeteneğini kullanarak baskın yapmak, kuşatma ve çevirme taktikleri, suni geri çevirmelerin ardından imha taktiği (Turan Taktiği) ve stratejik çekilme ve karşı taarruz" Türk devletlerini başta Çin ve Avrupa olmak üzere diğer devletlere karşı üstün kılmıştır. Söz konusu taktik ve stratejiler diğer devletler tarafından ancak 18. Yüzyılda uygulanmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2012). İkinci aşama birinci nesil

savaş, klasik ulus-devlet savaşları olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu nesil 1648-1830 yılları arasındaki savaşları temsil etmekle birlikte Lind'e göre zirvesi yurttaş-ordu anlayışını içeren Napolyon Savaşlarıdır (Lind ve diğerleri, 1989:22-26). Hanle (1989) tarafından klasik dönem olarak adlandırılan ve Liang ve Xiangsui'nun (1999) sınırlı imparatorluklar savaşı olarak gördükleri birinci nesil savaşın temel karakteristiği dönemin şartları gereği eldeki teknoloji çok sınırlı olduğundan daha çok göğüs göğüse savaşılarak düşmanın fiziki olarak etkisiz hale getirilmesi ve bir bölgenin ele geçirilmesi üzerine kuruludur. Üçüncü aşama ikinci nesil savaş, 1830-1918 yılları arasındaki topyekün endüstri savaşlarını temsil etmekte ve zirve noktası Birinci Dünya Savaşı olarak gösterilmektedir. Crevel'd'in (1991) makineler çağı, Toffler'ın (1993) endüstri savaşı olarak gördüğü ikinci nesil savaşın temel karakteristiği Sanayi Devrimi'nin etkisiyle teknolojik gelişmelerin savaş sahasına yansması olmuştur. İlk defa General Erich Ludendorff tarafından ortaya atılan 'topyekün savaş' yaklaşımı devletlerin sahip oldukları milli güç unsurlarının tamamını yönlendirerek düşmanın fiziki olarak yok edilmesini ve teslim olmasını amaçlamaktadır (Yalçınkaya, 2008:181). Tahrip gücünü arttıran makineli tüfeklerin, hem gözetim hem de bombalama amacıyla kullanılan uçakların, buhar motorlarının ve zırh teknolojilerinin savaş sahasında kullanılması daha büyük ve ölümcül bir askeri gücü ortaya çıkarmıştır. Savaş silahlarında, özellikle piyade tüfekleri ve toplarda meydana gelen gelişmelerle muharebe sahaları genişlemiştir. Dördüncü aşama üçüncü nesil savaş ise manevra savaşları olarak adlandırılmakta ve Lind'e göre İkinci Dünya Savaşı bu tür savaşlara önemli bir örnektir. Crevel'd'in (1991) 'sistemler çağı' ve Hanle'nin (1987) 'geç modern dönem' olarak gördükleri bu nesilde gelişen teknolojiye paralel olarak savaş uçakları, füzeler ve hatta nükleer silahlar ile düşman, sivil halk ile birlikte hedef alınmış ve Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan 'topyekün savaş' yaklaşımı pekiştirilmiştir (Gürçan, 2012: 92). Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı, sivil ölümlerin yüksek oranda artış gösterdiği bir örnek olmuştur. Üçüncü Nesil Savaşlar, ilk iki nesil savaşlardan farklı olarak düşmanın silahlı unsurlarıyla göğüs göğüse savaşmak ve onları etkisiz hale getirmek yerine, hatlarına sızmayı, etrafını sarmayı ve küçük parçalara bölünmeye zorlayarak, kendini savunmasını güçleştirmeyi esas taktik olarak kullanan ve cepheleer yerine, derinlikte savunma taktikleri geliştiren çağdır (Gürçan, 2012:92).

Batı merkezli savaş çalışmalarında değinilmese de üçüncü nesil savaşın Türk Tarihinde de örnekleri bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın en önemli dönüm noktası olan Sakarya Meydan Muharebesi'nde (23 Ağustos-13 Eylül 1921) Türk Ordusu "düşmanı bir

hat boyunca karşılamak yerine vizyoner bir şekilde coğrafi derinliğe çekmek ve cephe derinliğinde satıh üzerinde gerçekleşen çarpışmalarda yıpratarak Sakarya Nehri içinde çember içine almayı ve lojistik destekten mahrum halde yok etmeyi” ve Mustafa Kemal Atatürk’ün “Hatt-ı müdafaa yoktur; sath-ı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır” emriyle savaşı geniş bir alana yaymayı amaçlamıştır (Gürcan, 2012:92).

Lind’e göre, beşinci aşama olan dördüncü nesil savaş döneminde ise önceki dönemlerden farklı olarak savaş ile barış dönemleri arasındaki ayırım bulanıklaşmakta, mücadeleler belirlenmiş muharebe sahaları dışına taşmakta, sivil ve askerler arasındaki farklar ortadan kalkmakta ve asimetrik özellikleri de içinde barındıran askeri, yarı-askeri ve bazen de sivil gayretler bütünü söz konusu olmaktadır (Lind ve diğerleri, 1989: 22-26). Creveld bu dönemi teknolojik gelişmeler nedeniyle otomasyon çağı olarak görmekte, Liang ve Xiangsui ise (1999) sınırsız post modern savaşların yaşandığı dönem olarak adlandırmakta ve Arquilla ve Rondfelt (2000) de birbirinden türeyen savaşlar tanımlamasını yaparak dönemin karakterini ortaya koymaktadır. Lind’in çalışmasından hareketle Mary Kaldor 2003 yılında yayınladığı kitabında günümüz savaşlarını ‘yeni savaşlar’ olarak adlandırmış ve bu yeni savaşları devletin ve devlet dışı aktörlerin ‘ağları’ arasında meydana gelen çatışmalar olarak tanımlamıştır. Hammes de 2004 yılında yayınladığı çalışmasında Lind’in ortaya attığı dördüncü nesil savaş fikirlerini revize ederek, günümüz savaşlarını yeni nesil olarak adlandırmış, söz konusu yeni nesil savaşları, savaş ile barış dönemleri arasında şartları ve cephesi belli olmayan, sivil ve asker ayrımının olmadığı gayrinizami hareketin ve terörizmin kullanıldığı bir savaş yaklaşımı olarak değerlendirmektedir. Frank G. Hoffman ise 2006’da yayınladığı makalesinde İsrail-Lübnan çatışması örneği ile dördüncü nesil ve yeni nesil savaş tanımlamaları üzerinden hibrit savaş teorisini ortaya koyarak günümüz savaşlarındaki dönüşümü açıklamaya yönelik önemli bir adım atmıştır.

Savaş disiplinine yönelik Türkçe literatürde ise hem bilimsel yayın hem de lisansüstü tez düzeyinde çok sınırlı çalışmalar bulunmaktadır. Söz konusu çalışmaların ortak özelliği yeni nesil savaş tanımlamaları üzerinden savaşların karakterindeki dönüşümü açıklamaya yönelik olmalarıdır. Tüm bu çalışmalar “neden savaşıyoruz” sorusuna cevap aramakla birlikte, araştırmacılar çalışmalarında günümüz savaşlarının karakterini sınır aşan asimetrik tehditler ve gelişen teknoloji üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Ayrıca bu çalışmalarda hibrit savaşın oluşumuna zemin hazırladığı literatürde söylenen diğer faktörler (uluslararası

sistem, ekonomi, kamuoyu, hukuksal durum vb.) göz ardı edilmiş ve hibrit savaşın bileşenlerine ve safhalarına detaylı olarak değinilmemiştir. Araştırmacıların hibrit savaş teorisini test edebilmek adına örnek vaka incelemeleri üzerinden yaptıkları çalışmalar bulunmasına rağmen, çoğunluğu tek vaka üzerinden yapılan çalışmalar durum tespitinden öteye gidememiştir. Bu durum “hibrit savaşta yeni olan şey nedir?”, “hibrit savaş yeni bir yaklaşım mıdır? “hibrit savaş, savaş çalışmalarında nasıl konumlandırılmaktadır?” sorularına çalışmalarda cevap verilememesinden kaynaklanmaktadır. Oysa bu sorulara yanıt vermek için karşılaştırmalı bir analiz çerçevesine ihtiyaç duyulmaktadır. Hibrit savaş konusunda vaka incelemeleri üzerinden herhangi bir karşılaştırmalı yaklaşımı benimseyen çalışma bulunmamaktadır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Metodoloji

Problemin bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel verilerin toplanması üzerinden sürecin izlendiği bir araştırma yöntemi olması ve olguların bağlı bulundukları ortam içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alması nedeniyle çalışmanın amacına ve önemine uygun olarak nitel araştırma yönteminin ve karşılaştırmalı vaka analizinin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Sosyal bilimlerde nitel araştırma toplanacak bazı nicel veriler de dahil olmak üzere yorumlayıcı yaklaşıma dayanmakta ve gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olgu ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:39). Nitel araştırma insanların, toplumların ve devletlerin davranışlarını ve yapılarını anlamaya yönelik en başarılı bilgi üretme süreçlerinden birisi olduğu için savaş disiplinde de tercih edilen bir araştırma yöntemidir (Strauss ve Corbin, 1990).

Karşılaştırmalı yöntem, belirli vakaların gelişiminde etkili olan olguları analiz ederek sınıflandırmayı ve açıklamayı sağlayan bir araştırma metodunu ifade etmektedir. Karşılaştırmalı yöntem, çeşitli tarihsel vakaların (savaş vb. gibi) bir araya gelip bir sonuç doğurduğu durumlarda teoriyi test etmek bakımından en uygun yöntem olarak görülmektedir (Neuman, 2014:71;604). Bu yöntemin temeli, aynı olayın zaman içinde ve farklı yerlerdeki durumunun karşılaştırılarak analiz edilmesine dayanmaktadır. Karşılaştırma yöntemi değişken odaklı olaylar arasında analiz yapmak isteyen

araştırmacılar için önemli bir metot konumundadır (Miles ve Huberman, 2003). Karşılaştırma yöntemi aynı ya da farklı sonuçlar elde etmek için değişkenlerin izlediği yolların ortaya konmasını sağlamakta ve araştırmanın sorularına cevap vermek üzere karmaşık nedensellik içeren olayları, açıklayıcı yollar sunacak şekilde kolaylaştırmaktadır. Karşılaştırma yönteminde açıklama ve betimleme sürecinin tamamlanmasının ardından çalışma içerisinde yer alan değişkenlerin ve bu değişkenler arasındaki ilişkilerin ‘örnek vaka yaklaşımı’ (case study) üzerinden ortaya konması gerekmektedir (Dey, 1993).

Örnek vaka yaklaşımı, diğer olaylara genelleştirilebilecek tarihi incelemeleri geliştirmek veya test etmek için tarihsel bir bölümün belirli bir yönünün ayrıntılı olarak incelenmesini ifade etmekle birlikte, vaka çalışmaları endüktif ve tümdengelimli araştırmalara yardımcı olmaya yaramakta ve teori sınamanın yanı sıra teori oluşturma için de kullanılabilmektedirler (George and Bennett, 2005:30). Ancak bu çalışmada incelenecek olan dört örnek olay hibrit savaş teorisini test etmek amacıyla kullanılacaktır.

Bu amaçla Sovyetler Birliği’nin 1979 yılında Afganistan müdahalesinde uyguladığı savaş stratejisiyle Rusya’nın 2014 yılında Ukrayna müdahalesinde uyguladığı savaş stratejisi ve akabinde İsrail’in 1982 yılında ve 2006 yılında Lübnan’a gerçekleştirdiği müdahalelerinde uyguladığı savaş stratejileri derinlemesine incelenecek örnek vakalar olarak seçilmiştir.

Çalışmada hibrit savaş teorisinin bu dört örnek olay üzerinden test edilmek istenmesinin belirli nedenleri vardır. İlk olarak, savaşın doğasında ve karakterinde nasıl bir değişim olduğunu inceleyen bir araştırmanın savaş/silah teknolojisinde en gelişmiş ülkelerden olduğu düşünülen Rusya ve İsrail gibi devletleri derinlemesine çalışması akla daha yatkındır. Vakalar arasındaki benzerlik ve farklılıkları referans alınarak karşılaştırılması analiz nesneleri bağlamında yapılmaktadır. Bu bağlamda Sovyetler Birliği’nin ve devamı niteliğinde olan Rusya Federasyonu’nun akabinde İsrail’in yakın ve farklı zamanlarda ve farklı devletlerle gerçekleştirdiği savaşların hibrit savaş bileşenleri üzerinden karşılaştırılmasının savaşın karakterindeki benzerliklerin ve farklılıkların tespitine faydası olacağı düşüncesiyle söz konusu vakalar örnek olarak seçilmiştir. Ayrıca Rusya’nın Ukrayna müdahalesi devletler arası savaşa, Sovyetler Birliği’nin Afganistan ve İsrail’in Lübnan müdahaleleri ise devlet-devlet dışı aktör arasındaki savaşa örnek teşkil etmesi nedeniyle hibrit savaş teorisinin ortaya konması açısından önem arz edeceği düşünülmektedir. Seçilen örnekler, uluslararası sistem, aktörler, mekan, askeri kültür ve

teknoloji açısından taşıdıkları farklı özellikler nedeniyle hususiyetle karşılaştırma yapabilme imkanı sunmaktadır.

Bu çalışmada karşılaştırma, hem vakaların kendi içinde (Rusya'nın iki ayrı devlete, iki ayrı zamanda ve İsrail'in aynı devlete fakat farklı aktörlere karşı iki ayrı zamanda yaptığı savaşın incelenmesi) hem de vakaların kendi aralarında (Rusya'nın iki ayrı dönemde iki ayrı ülkede yaptığı iki savaşı İsrail'in iki ayrı dönemde yaptığı iki savaşla karşılaştırma) yapılacaktır. Çünkü George ve Bennett'in (2005:38) de işaret ettiği gibi, "vaka çalışmalarından çıkarım sağlanmasının en güçlü yolu, tek bir çalışmada veya araştırmada vaka içi analiz ve çapraz durum karşılaştırmalarının bir kombinasyonunun kullanılmasıdır."

Clausewitz'in savaş yaklaşımına göre savaşların neden ve niçin meydana geldiğini anlama çabası savaşların doğasını ortaya koyarken, Clausewitz üçlemesi olarak adlandırılan "halk, ordu ve politik irade" değişkenlerinin analiz edilmesi de savaşların karakterini ortaya koymaktadır. Savaş çalışmaları literatürüne bakıldığında yeni nesil ve geleneksel savaşlar arasındaki karşılaştırmalar genelde Clausewitz'in savaş teorisi üzerinden yapıldığı ve bağımlı değişkenler olarak Clausewitz üçlemesi olarak adlandırılan "halk, ordu ve politik irade" unsurlarının ve bağımsız değişkenler olarak da "uluslararası sistem, ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür" unsurlarının seçildiği ve söz konusu değişkenlerin hibrit savaş teorisini de oluşturan hareket bileşenleri üzerinden hipotezlerin test edildiği görülmektedir (Bknz. Creveld, 1991; Kaldor, 2010; Qiao Liang ve Wang Xiangsui, 1999; Keegan, 1993; Rothe, 2009; Duffield, 2001; Münkler, 2005; Handel, 2004; Paret, 2015; Gray, 2010; Echevarria, 2005; Hooker, 2005; Bassford, 1994; Daase, 2007; Karaosmanoğlu, 2011; Bilgin ve Türedi, 2015; Eker, 2015).

Clausewitz üçlemesini oluşturan bağımlı değişkenlerin ve onlara etki eden bağımsız değişkenlerin farklı savaş tecrübelerini toplamak ve analiz ederek savaşın karakterini ortaya koymak amacı taşıyan genel bir yaklaşım olması sebebiyle (Rothe, 2009), bu çalışmada da savaşın karakteri çerçevesinde kullanılan ve çatışmalarla ilgili çalışma yöntemlerini de ilgilendiren değişkenler Clausewitz'in savaş yaklaşımına ve onun yaklaşımına yönelik getirilen eleştirilere göre belirlenmiş olup, şu şekilde sıralanmıştır; Bağımlı değişkenler: 1- Halk 2- Ordu 3- Politik irade, Bağımsız değişkenler: 1) Uluslararası sistem 2) Ekonomi 3) Hukuk 4) Teknoloji 5) Askeri Kültür.

Hibrit savaş teorisinin örnek vakalar üzerinden karşılaştırmalı olarak test edilebilmesi açısından, hibrit savaş teorisini oluşturan hareket bileşenleri de şunlardır: 1) İstihbarat 2) Psikolojik Harekat ve Sabotaj (Siber Saldırı) 3) Gayrinizami Harekat ve Terörizm 4) Konvansiyonel Harekat.

Söz konusu değişkenlerin orta konması ve örnek vakalar çerçevesinde bu değişkenlerin karşılaştırmalı olarak test edilmesi savaşın karakterinin değişip değişmediğinin ve karakteriyle de doğru orantılı olarak da hibrit savaş yaklaşımının yeni bir savaş türü olup olmadığının anlaşılmasını sağlayacaktır.

Karşılaştırmalı vaka çalışmalarında veri toplama sürecinde Yin'e (2003) göre dokümanlar, arşivler, görüşmeler, direkt gözlem, katılımcı gözlem, fiziksel eserler (doküman incelemesi) kullanılabilir. Bunlar dışında bilimsel veri elde edebilmek için vaka çalışmalarına özgü olarak çoklu veri kaynakları kullanılarak veri tabanı oluşturulmalı ve bu yolla nedensellik zinciri kurulmalıdır. Söz konusu nedensellik zinciri elde edilen verilerin neden sonuç ilişkisi bağlamında bir araya getirilmesi ve doküman haline getirilmesidir. Nedensellik zinciri araştırmanın aşamalarının birbiriyle nasıl ilişkilendirildiğini göstermektedir. Ana amaç problemten ve alt problemlerden sonuçlara nasıl ulaşıldığını gösteren bir yapı oluşturmaktır (Yin, 2003).

Bu çerçevede çalışma konusuyla ilgili olarak veriler kitaplardan, makalelerden, raporlardan, orduların askeri talimnamelerinden, devletlerin ve uluslararası örgütlerin güvenlik stratejileri belgelerinden, orduların strateji geliştirme bölümlerinde görev yapmış askerlerin anılarından ve açıklamalarından elde edilmiştir.

1.3. Araştırmanın Soruları ve Amacı

Bu araştırma şu temel sorulara yanıt aramaktadır: Hibrit savaşların temel karakteri nedir? Hibrit savaşlar yeni bir savaş yaklaşımı mıdır? Eğer öyleyse günümüzdeki savaşları geçmişteki savaşlardan farklı kılan nedir? Başka bir deyişle, hibrit savaşlarda 'yeni' olan nedir? Clausewitz gibi askeri ve politik savaş formlarının var olan modelleri hibrit savaş yeterince açıklayabilmekte midir?

Araştırmanın alt soruları ise şunlardır: 2006 yılında Lübnan'da, 2014 yılında Ukrayna'da yaşanan çatışmalar yeni nesil savaşlar açısından ne ifade etmektedir? Bu savaşların 1979 Afganistan ve 1982 Lübnan'da yaşanan savaşlardan farkları nelerdir?

Lübnan ve Ukrayna’da yaşanan savaşlar eski nesil savaşın bir üst sürümü mü olarak değerlendirilmeli? yoksa yeni nesil savaşların örnekleri olarak mı alınmalı? 1982 ve 2006 yıllarında Lübnan, 1979 yılında Afganistan ve 2014 yılında Ukrayna’da meydana gelen çatışmaların birbirleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? Farklı bölgelerde, farklı aktörler arasında meydana gelen çatışmalar savaşın dönüşümü hakkında nasıl bir sonuca ulaşmamızı sağlayacaktır? 1979’dan 2014 yılına savaşın geçirdiği dönüşüm, devletlerin savaş algılamalarını nasıl etkilemiştir? Savaşın geçirdiği dönüşüm gelecek nesil savaşlar için bir öngörü sağlayabilmekte midir?

Özetle, bu sorular eşliğinde hibrit savaş olgusunun bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel verilerin toplanması üzerinden sürecin izlendiği bir araştırma yöntemi olması ve olguların bağlı bulundukları ortam içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alması nedeniyle çalışmanın amacına ve önemine uygun olarak nitel araştırma yönteminin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, nitel araştırma yöntemi kullanılarak çalışmanın metodolojisini belirleyen teorik bir açıklamanın kavramsal tanımlaması ve bu teorik açıklamanın örnek vaka ile test edilerek açıklayıcı gücünün ne olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu nedenle yeni savaş çalışmalarının hibrit savaştan yola çıkarak savaşın karakterine yaptıkları vurguya, karşılaştırmalı yöntem üzerinden yapılacak bir analiz, hibrit savaş teorisinin ortaya konmasını kolaylaştıracaktır. Sonuç olarak yapılan çalışmanın günümüz savaşlarını anlamak adına akademisyenlere önemli bir teorik zemin sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın temel amacı ve problem konusu ‘hibrit savaş’ kavramının ortaya atılmasıyla birlikte savaşın doğasındaki ve karakterindeki değişim tartışmaların geleneksel ve yeni nesil savaşların karşılaştırılması ile incelenmesidir. Söz konusu karşılaştırma yapılırken, ilgili devletlerin sadece savaşların doğasını ve karakterini nasıl belirledikleri ve nasıl bir savaş stratejisi ortaya koydukları ele alınacak olup, incelenen savaşların sonuçları (başarı ya da başarısızlık) inceleme alanı dışında tutulacaktır. Ayrıca bu çalışmada incelenecek olan dört örnek olay hibrit savaş teorisini test etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu nedenle elde edilen bulgular söz konusu dört vaka ile sınırlıdır.

Söz konusu çalışma gerçekleştirilirken, her devlet gibi Rusya’nın ve İsrail’in politik ve askeri kültürü gizlilik üzerine inşa edildiğinden, resmi belgelere ulaşma adına zorluklar

yaşanmış, bu nedenle de ilgili devletlerin politik ve askeri iradelerinin savaşların doğası ve karakterine yönelik etkileri savaş dönemlerinde basına verdikleri demeçlerden ya da resmi açıklamaları üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca Rusya'nın 2014 yılında başlattığı Ukrayna müdahalesi 2019 yılı itibariyle devam eden bir süreç olması nedeniyle, söz konusu vaka üzerine Afganistan ve Lübnan Savaşları kadar detaylı veri bulunmamakta, ancak bu sınırlara rağmen bu çalışmada cevabı aranan sorulara yanıt verebilecek kadar bilgi bulunmaktadır.

1.5. Literatür Taraması

Savaş çalışmaları literatürüne bakıldığında, yazarlar öncelikle savaşı kazanmak için devletlerin ne yapması gerektiğinden ziyade, savaşın doğasını ortaya koyma amacıyla savaşın neden meydana geldiğini anlama çabası içinde olmuşlardır. Sonraki aşamalarda ise savaşlarda aktörlerin yetenekleri ve kullandıkları araçlar, sevk, hareket, idare ve lojistik durum gibi unsurlar analiz edilmeye başlanmış, kısaca savaşın idaresi üzerine yoğunlaşılarak savaşların karakteri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Savaş yaklaşımlarının savaşların neden, nasıl ve ne şekilde meydana geldiği yönünde gerek pozitivist, gerekse post-pozitivist önermeler ve hipotezler geliştirdiği görülmektedir. Bu yaklaşımların her biri teori ve metodoloji anlamında farklılıklara sahip olmakla birlikte, hem geleneksel savaş çalışmalarının hem de yeni nesil savaş çalışmalarının tümünün 'savaşın doğası' ve 'savaşın karakteri' konusunda bir cevap arayışı içinde oldukları gözlemlenmektedir.

1.5.1. Geleneksel Savaş Yaklaşımları ve Clausewitz'in Savaş Teorisi

Soğuk Savaşın bitimine kadar savaşın doğasının realist ve neorealist teori üzerinden geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu dönemlerin savaş ortamını; Thucydides ile başlayan, Machiavelli, Hobbes, Cicero, Grotius ve Clausewitz¹ ile süregelen, Morgenthau ve Waltz ile yeniden yorumlanan realizmin devlet merkezli ve askeri güç odaklı güvenlik anlayışıyla açıklamak mümkündür (Baylis, 2008:70).

¹ Prusyalı General Carl von Clausewitz 1780 yılında doğmuş, 1792 yılında Prusya ordusuna katılmış ve Fransız devrimci ordularına karşı savaşmıştır. Savaş Üzerine adlı eseri, savaş teorisi üzerine yazılmış en önemli eser olma özelliğini taşımaktadır. Clausewitz'in eseri, dünyanın her yerinde hem askerler hem de siyasiler için önemini korumakta ve askeri okullarda okutulmaktadır (Eslen, 2003:213-214 ve Clausewitz, 2015:1).

Uluslararası ilişkilerin, savaşı teorik bağlamda ele alması bu konuda en eski yazılı eserin sahibi Peloponez Savaşları'nı günümüze aktaran Thucydides ile birlikte olmuştur. Realizmin öncülerinden olan Thucydides'in, fikirleri ile stratejik düşüncenin temellerini attığı kabul edilmektedir. Thucydides savaşın temel mekanizmalarını insan doğası anlayışına benzetmektedir. Thucydides, insan doğasının değiştirilemez olduğunu ve tarih boyunca meydana gelen olayların gelecekte tekrarlanacağını belirtmiştir. Thucydides'e göre "insanlar üç temel unsur olan 'çıkar, gurur ve her şeyden öte korku' tarafından yönlendirilmelerinden dolayı benzer tutkular tarafından yönlendirilen insanlar tarafından durdurulana kadar her zaman servetlerini ve güçlerini arttırmaya çalışmaktadırlar." Bu durum devletlerin doğasına da yansımıştır. Thucydides, "mantığın insanoğlunu değiştiremeyeceğini ve insanların her zaman insani tutkuların kölesi olarak kalacağına inanmıştır." Bu yüzden, kontrol edilemeyen tutkular tarihte daha önce tanıklık edildiği gibi tekrar ve tekrar savaşları yaratacaktır (Gilpin, 2013:425). Machiavelli'ye göre ise savaşların doğası uluslararası sistemin anarşik yapısı tarafından belirlenmektedir. Machiavelli'ye göre başka devletleri rahatsız etmese bile başkaları tarafından rahatsız edileceği için bir devlet uzun süre kendi halinde barış içinde kalamaz ve kendi varlığını devam ettirmek için savaşmak durumundadır. Bu durumun sebebi ise uluslararası sistemin anarşik yapısıdır (Balci, 2014: 121). Thomas Hobbes'a göre ise, devletin olmadığı insanın doğal durumu bir savaş durumudur. Bu insanların birbirleriyle sürekli mücadele ettikleri bir durumdur. Hobbes'a göre bu savaş dış bir müdahaleyle sonlandırılmazsa, sonsuza kadar gidecektir. Hobbes, doğa durumunda güvensizlik ve düzensizlik olduğundan insanların savaşması gerekmektedir (Hobbes, 1993:101-103). Cicero'ya göre savaş, güç yoluyla mücadele etmek ve anlaşmazlıkları zorlama yöntemlerine başvurarak çözmektir (Grotius, 1967:17). İdealizmin fikri temellerini atan Hugo Grotius ise Cicero'nun tanımından yola çıkarak savaş, uyuşmazlıklarını zorlama yollarına başvurarak yani güç yoluyla çözmeye çalışanların karşılıklı durumu olarak tanımlamaktadır (Grotius, 1967:17).

Modern anlamda uluslararası ilişkilerde II. Dünya Savaşı'ndan sonra realist düşüncenin savaşa yaklaşımına en önemli katkı 1948 yılında Hans J. Morgenthau tarafından 'Politics Among Nations' adlı eserinde ortaya konmuştur. Morgenthau bu eserinde, insan davranışlarının ve dolayısıyla devletlerin davranışlarının açıklanmasında güce ulaşma mücadelesinin önemini açıklamaya çalışmıştır. Morgenthau'ya göre, insanlar güç peşinde koşmaktadır ve bu durum devletlere de yansımıştır. Morgenthau politikanın güç için mücadele etmek olduğunu, nihai amacın gücü elde etmek olduğunu belirtmiştir.

Bu güç mücadelesi savaşların ve çatışmaların sürekli tekrarlandığı bir arenada meydana gelmektedir (Morgenthau, 1985: 195).

Neorealizmin öncülerinden Kenneth Waltz’a göre bazı devletler, gücü sadece güçlü olmak adına arzuluyor olabilmektedirler. Fakat Waltz, “uluslararası arenada zaman zaman ortaya çıkan sıkı rekabeti açıklamak için yaradılıştan gelen bir güç tutkusundan bahsetmeye de gerek olmadığını” belirtmektedir. Waltz’a göre “anarşik bir devlet, tüm taraflar güçlenmenin peşindeyse savaş halinde olacaktır.” Ayrıca tüm devletler sadece kendi güvenliklerini sağlamanın(self-help) peşinde olursa yine bir savaş hali olacaktır. Waltz’a göre sıcak savaşların kökeni soğuk savaşlara uzanır, soğuk savaşların kökeni ise uluslararası arenanın anarşik bir biçimde yapılanmasına uzanmaktadır” (Waltz, 2013: 447).

Geleneksel savaş çalışmalarında klasikler olarak adlandırabileceğimiz, söz konusu yazarlar savaşı, ‘genel’ ve ‘somut’ bir durum olarak tanımlamaktadırlar. Savaşı bir durum olarak görmek, savaşın realist teorinin bir tezahürü olarak uluslararası ilişkilerin doğal bir süreci olarak düşünüldüğü anlamına gelmektedir. Bu yaklaşıma göre savaş, uluslararası ilişkilerde bir dış politika biçimidir ve tarafların çatışma durumunu belirtmek için kullanılmaktadır.

Benzer şekilde Clausewitz’e göre de savaşı, uyuşmaz iki grubun iradelerini karşı tarafa kabul ettirmek amacı ile giriştiği çatışma oluşturmaktadır ve bu çatışmada en önemli amaç politik amaçtır ve savaşın doğasını belirlemektedir (Clausewitz, 2015:29-30). Bahse konu olan politik amaç; politikanın belirlediği ulusal çıkarların hedeflerine sahip olmaktır (Eslen, 2003:14-17). Mücadele eden güçlerin aşırı derecede kuvvet kullandığı, nihai amacın düşmanı silahtan arındırmak olduğu ve bu iki konunun doğal neticesinde kuvvetlerin aşırı gayretine dikkat çekerek analiz eder (Clausewitz, 2015:49).

Geleneksel savaş çalışmaları arasında Clausewitz’in 19. yüzyılda kaleme aldığı ‘Savaş Üzerine’ adlı çalışması savaşın doğası ve karakteriyle ilgili temel konuları tartışmaya alan kapsamlı tek eser olması nedeniyle savaş çalışmalarının referansı konumundadır (Akad, 2015:28-29). Clausewitz’in eseri, savaş üzerine teorik bir yaklaşım getirmiş, kuramsal olarak savaş, Soğuk Savaş sonrası yeni nesil savaşlar kavramı tartışılmaya başlayana dek Clausewitz’in yaklaşımıyla analiz edilmiştir.

Clausewitz’e göre savaşta, olumlu ve olumsuz iki amaç bulunmaktadır. Devletin ordusunu koruması olumsuz bir amaçtır. Böyle bir durumda amaç, düşman ordu

yıpranıncaya kadar savaşı uzatmaktır. Burada ana hedef iki ordu arasında dengenin sağlanmasıdır. Düşman ordularının ortadan kaldırılması ise savaşta güdülecek olumlu amaçların en üst seviyesini teşkil etmektedir (Eslen, 2003:14-17).

Clausewitz'in savaş yaklaşımına göre, her dönemin kendine özgü politik, ekonomik ve toplumsal yapısı, savaş tarzları, sınırlayıcı koşulları ve önyargıları bulunmakta ve söz konusu durumlar da savaşların karakterini etkilemektedir (Toptaş, 2015:19; Eslen, 2003:14). Bu durumu Clausewitz savaşı bukalemuna benzeterek (Bukalemun Metaforu) açıklamaktadır. Savaş, “her somut durumda karakterini biraz değiştirdiği için gerçek bir bukalemun değildir; aynı zamanda genel görünüşüne göre de belirgin eğilimleri bulunan üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır” (Clausewitz, 2015:47-48).

Clausewitz'in üç yanlı şaşırtıcı olay dediği unsurlar halk, ordu ve politik iradedir. “Halk zapt edilmelidir, çünkü ülkeden yeni bir silahlı kuvvet teşkil edilebilir. Ordu mutlaka yok edilmelidir, yani artık savaşa devam edemeyecek bir duruma sokulmalıdır. Ancak, bunların ikisi de yapılsa bile düşmanın politik iradesi kırılmadıkça, düşman kuvvetlerinin etkisi sona ermiş kabul edilmez” (Clausewitz, 2015:49-50). Clausewitz'e göre savaş, karşı tarafın politik iradesini ortadan kaldırmak için şiddetin doğrudan kullanılmasından ibarettir (Handel, 2004, 49-63). Düşman iradesinin ortadan kaldırılmasından kasıt; politik irade ile birlikte halkın ve ordunun yenilgiyi kabul etmesidir (Eslen, 2003:18). Clausewitz'e göre halk, ordu ve politik irade üçlemesi savaşın karakterinin en temel unsurlarını teşkil etmektedir. Halkı ihtiras yani nefret ve şiddet ile, orduyu şans yani ihtimal, tahmin, yaratıcı güç, yetenek, cesaret ve karakteri ile, politik iradeyi ise akıl yani siyasi amaçlar kimliği ile özdeşleştirmektedir (Bassford, 2007:83-90). Clausewitz'in üçlemesine göre savaşın kazanılması için halk, ordu ve politik irade arasında bir denge bulunmalıdır (Yalçınkaya, 2014:276-277).

Clausewitz'in yaklaşımında politik iradenin üstünlüğü benimsenmekle birlikte; siyasi amaç esas, savaş ise onu sağlayan araç konumundadır (Clausewitz, 2015:30-45). Bu yapıda politik iradenin görevi, “bütün tüm unsurlarıyla değerlendirme, değerlendirebilme becerisini sergilemektir” (Oktay, 2014:44). Halkın önemi ise, savaşa vereceği ya da vermeyeceği destekle ortaya çıkmaktadır. Halkın bu tercihini etkileyecek unsurlar arasında; savaşan askerlerin halkın içinden olması, savaş bütçesinin halkın ekonomik kazancını etkileyecek olması, savaşın etik yani haklılık boyutunun halk tarafından kabul edilmesi gibi önemli unsurlar bulunmaktadır. Eğer halk, bahsi geçen sebep veya

sebeplerden dolayı politik iradeyi desteklemiyorsa, hükümet halkının yanında olmadığı bir savaşı gerçekleştiriyor olacaktır (Handel, 2004:47).

Özetle, Clausewitz üçlemesi klasik yorumda ele alındığında, esas üçleme ihtiras, şans ve akıl unsurlarından oluşmakta; ikincil üçleme ise esas üçlemeye bağlı olarak halk, ordu ve politik irade unsurlarından oluşmaktadır. Esas üçlemedeki unsurlar, ikincil üçlemedeki unsurlarla bir araya gelerek üçlemenin bütünsel parçalarını oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda üçlemedeki unsurlar arasındaki ilişkiler savaşın merkezde yer aldığı, esas ve ikincil olarak adlandırılan üçlemedeki unsurların aralarındaki ilişkinin dengeli bir şekilde oluşturulduğu bir modeli işaret etmektedir (Bilgin ve Türedi, 2015:141). Clausewitz'in savaş teorisini inceleyen İngilizce literatürde 'more' ya da 'mainly' olarak geçen 'daha çok' sözcükleri ikinci üçlemenin ikincil (tali) olduğunu, esas üçlemenin ise, birincisi olduğunu belirtilmektedir. Bahse konu olan üçleme savaştan savaşa oran farkları göstermesine karşın, her savaşta karşımıza çıkmaktadır. Clausewitz'in sözünü ettiği üçleme yoğunlukları ve aralarındaki etkileşim ne oranda olursa olsun, her savaşta mevcuttur. Ayrıca savaşlar incelenirken üçlemenin unsurları ve etki oranları da birlikte dikkate alınmalıdır (Karaosmanoğlu, 2011: 10).

"İhtiras, şans ve akıl" üçlemesi, devletler arasındaki şiddet aşamasını hazırlık ve düşmanlık başlangıcından barışa ve ötesine kadar etkilemektedir. Savaşı oluşturan unsurlar, bu üç olgunun her birinde ve genellikle her üçünde birden, yerlerini almaktadırlar (Paret, 2015:233). Neticede Clausewitz'in her savaşta mutlaka var olduğunu iddia ettiği ve adına üçleme dediği bu yaklaşım, o zamana kadar ki savaş çalışmalarında görülmeyen yeni bir anlayışı ortaya koyması nedeniyle önemlidir. Herberg-Rothe'ye (2009) göre Clausewitz üçlemesinin en güçlü yönü savaşta fiziksel ve psikolojik faktörlerin yanı sıra öznel ve nesnel faktörleri de kapsayan bir yaklaşım olmasıdır. Bu yönüyle Clausewitz'in yaklaşımı, bu faktörlerden sadece birine odaklanarak tüm savaşları açıklamaya çalışan Grotius, Thucydides, Machiavelli, Hobbes ve Marx gibi diğer yazarların savaş yaklaşımlarından ayrılmaktadır. Örneğin Grotius var olan sistem gerçekliklerinin kurumsal açılımı, Thucydides güç dengesi, Machiavelli askeri unsurlar, Hobbes insan doğasının bencilliği ve çıkarları, Marx ekonomik ve sosyal çıkarlar üzerinden tüm savaşları açıklamaya çalışırken, Clausewitz'in yaklaşımı karşı karşıya gelen zıtlıkların diyalektik ilişkisi üzerinden savaşı açıklamaya çalışması ile diğerlerinden farklılaşmaktadır (Herberg-Rothe, 2009:217-218).

Başta Waltz (1954), Organski ve Kugler (1980), Gilpin (1981) ve Modelski (1987)

gibi yazarların savaşları analiz için kullandığı tarihsel açıklama perspektifi, Clausewitz'in ortaya koyduğu yaklaşım ile paralellik göstermektedir. Söz konusu yazarlar, savaşın doğasına ilişkin temeller çıkarımlar sağlamaya çalışılırken, savaşın karakterine ilişkin de modeller ortaya koymaya çalışmışlardır. Clausewitzçi bir yaklaşımla özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının da etkisiyle savaşların doğal ve periyodik bir olgu olarak ele alınması gerektiğini ve savaşın temel karakterinin bütün kaynakların seferber edildiğı, düşmanın askeri gücünün yok edilmesine odaklanan ve her bireyin doğal asker sayıldığı olgu olarak düşünmektedirler.

Günümüzde ise geleneksel savaş yaklaşımının temsilcilerinden olan Handel, Paret, Echevarria, Bassford, Gray, Hooker, Yalçınkaya, Karaosmanoğlu, Bilgin ve Türedi gibi yazarlar da, 'yeni nesil' savaşları Clausewitzçi bir yaklaşımla ele almaya devam etmektedirler. Bu yazarlara göre, Clausewitz üçlemesi, makuliyet anlamındaki akılın ve siyasetin üstünlüğü yeni savaşlarda da geçerliliğini korumaktadır. Bu isimlere göre, yeni nesil savaşlarda aktörlerden birinin çoğunlukla devlet olması, diğeri bir deyişle politik iradenin varlığı, halkın çatışmalardan doğrudan etkileniyor olması ve orduların bu çatışmalarda da kullanılıyor olması nedeniyle Clausewitz üçlemesinin mevcudiyetini günümüzde de devam ettirdiğı anlamına geldiğini, çağın koşullarının savaşa yeni şekiller vermesi Clausewitz'in yaklaşımının geçerli olamayacağı anlamını taşımayacağını belirtmektedirler.

Bu yazarlara göre günümüz savaşlarında düzenli bir ordu bulunmayabilir, ama ihtimal hesapları ve tesadüflerin geçerli olduğı devlet dışı aktör de olsa organize olmuş bir silahlı grup mutlaka vardır. Ayrıca bu tür savaşlarda çağdaş anlamda bir hükümet bulunmayabilir, ama politik bir kimliğe sahip bir aktör mutlaka vardır. Yeni savaşların her bir aktörünün devlet şeklinde örgütlenmiş olsun ya da olmasın, kendine göre bir hiyerarşisi, lideri ve bölümleri bulunmaktadır (Handel, 2004:97). Ayrıca Echevarria (2005:3-10), söz konusu devlet dışı aktörlerin geçmişte de savaş sahasında yer aldıklarını, devletlerin gayrinizami hareket ve terörizm gibi yöntemleri uygulamak için, bu aktörler ile ortak yapılanmalar kurabildikleri ifade etmektedir. Hatta Mao'nun daha önce bu yaklaşımı ortaya koyduğu da yine Echevarria tarafından belirtilmektedir.

Gray (2010:6) de Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin etkisiyle bazı değişimler olmasına rağmen Clausewitz'in ortaya koyduğu savaşın doğasının değiştiğini savunmanın çok gerçekçi gözükmediğini, savaşın karakterinin ve bazı koşullarının

değişebileceğini belirtmektedir. Gray'e göre savaş orantısı değişken olmak kaydıyla, her zaman mutlaka belli bir derecede, politik amaçla yapılan organize şiddeti içermektedir. Dolayısıyla savaş siyasete ilişkindir, siyaset de gücün dağıtımını, yani kimin ne kadar güce sahip olduğunu, bununla ne yaptıkların içermektedir. Gray, bu yaklaşımın savaşın doğasını oluşturduğunu ve günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğünü düşünmektedir. Ayrıca Gray (2005:19), yeni nesil savaşın etki alanı olarak görülen kimlik temelli savaşların günümüze özgü bir şey olmadığını ve tarihte her devletin yıkılmasıyla birlikte toplumların kimlik bağımsızlıkları için savaştıklarını ifade etmektedir.

Bir diğer yazar Hooker'da Gray gibi, uluslararası sistemdeki teknolojik, siyasi, stratejik gelişmelere paralel olarak savaşın karakteri ne kadar etkilense de savaşın doğasının aynı kaldığını belirtmektedir. Hooker'a (2005:7) göre Afrika'da, Orta Asya'da, Kafkaslar'da, Balkanlar'da, Ortadoğu'da günümüzde savaşlar ekonomik ve kimlik tabanlı etki alanları olmak üzere birçok farklı sebepten meydana gelse de, güç dağılımının ve politik iradenin yeniden düzenlenmesini sağlayan bir araç olmayı sürdürmektedir ve bu nedenle savaşın doğası aynı kalmaktadır.

Daase'ye (2007:183-185) göre, Clausewitz'in yaklaşımında savaşın doğası, politik amaçların askeri güç unsurlarıyla gerçekleştirilen eylem olmasının yanında, aynı zamanda bir politik şiddet eylemidir. Bu nedenle paramiliter gruplar ya da terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin bu süreçte sahip oldukları roller, savaşın bir siyasal şiddet olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Dolayısıyla savaşın karakter değiştirmesi, savaşın gerçekte bir siyasal şiddet eylemi olduğu gerçeğini de değiştirmemektedir.

Bu çerçevede, Bilgin ve Türedi'ye (2015:138) göre her savaşta mutlaka var olan siyasal şiddet savaşın doğasını oluştururken, her savaşta farklı yoğunlukta olan ve kendine özel kılan halk, ordu, politik irade ve bunları etkileyen güç unsurları savaşın karakterini oluşturmaktadır. Burada önemli olan, savaşın doğası ile karakterinin birbiriyle bağlantılı ve etkileşim içinde olduğudur. Bu noktadan hareketle, "savaş, her somut durumda karakterini değiştirdiği için bukalemun gibidir." Savaşı temsil eden bukalemun aslında sabit ve durağan (doğası) olan unsurdur; sadece farklı durumlarda rengini (karakterini) değiştirmektedir.

1.5.2. Yeni Nesil Savaş Yaklaşımları

Güvenlik ve savaş çalışmaları geçmişte disiplinler arası etkileşime açık olmayan bir alan olmuş ve yalnızca askeri meselelere odaklanılmıştır. Bu nedenle de savaş çalışmaları literatürü Soğuk Savaş'ın bitimine kadar realizm etkisi altında geleneksel güvenlik anlayışı ekseninde gelişmiş, Soğuk Savaş sonrası küreselleşme ile birlikte yeni güvenlik anlayışının da etkisiyle, savaş konusunda Vestfalya devlet sisteminin eleştirisi üzerinden literatürde tartışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel faktörler güvenlik disiplini içinde ele alınmaya başlanmış ve güvenlikle bağlantılı olarak savaş olgusu yeniden yorumlanmıştır. Söz konusu yeniden yorumlanma sürecinde Barry Buzan öncülüğündeki Kopenhag Okulu'nun ayrı bir önemi bulunmaktadır.

Buzan'a göre, küreselleşmenin etkisiyle tehditlerin asimetrikleşmesi, güvenliğin klasik devlet-merkezli bakış açısından ve askeri güvenlik gündeminden hem sivil hem de sivil olmayan taraflarını temsil eden devlet dışı aktörlerin yer aldığı bir çerçeveye doğru genişlemektedir. Buzan, bu genişlemiş alanda, önemli dört farklı savaş ve dolayısıyla şiddet yapısı bulunduğunu iddia etmektedir. Bunlardan ilki 'devletin devlete karşı' olanıdır. Devletlerin güç dengesinde ana aktör olabilmek için giriştikleri ve devamlı olarak kendi aralarında savaştıkları, anarşinin neden olduğu düzensizliklere yönelik 'Vestfalyan uluslararası ilişkilerin' geleneksel kaygısıdır. Buzan'a göre bu kaygı Soğuk Savaş'ın bitimiyle azalmıştır. İkinci olanı 'devletin sivil olmayan topluma karşı' olanıdır. Devletler, hukuki bir meşruluk sağlayarak 'savaş ağaları, teröristler, organize suç örgütleri' gibi barışa zarar vermeye ve topluma karşı kuvvet kullanmaya çalışan sivil olmayan her türlü devlet dışı aktöre yönelik mücadele gerçekleştirmektedirler. Buzan'a göre küreselleşmeyle birlikte söz konusu mücadele artış göstermiştir. Üçüncüsü, 'devletin ve sivil toplumun karşı karşıya' olduğudur. Bazı devletlerin politik üstünlüğünü, kendi çıkarlarını, zenginliğini veya iktidarlarını korumak için sivil toplumu bastırmak adına kullandıkları şiddetin nedenini ifade etmektedir. Buzan'ın son olarak ifade ettiği yapı 'sivil ve sivil olmayan toplumun karşı karşıya' olduğudur. Bu, devletin egemenliğinin neredeyse sona erdiği, toplumun sivil ve sivil olmayan taraflarının birbirleriyle savaştığı durumdur (Buzan, 2008:121-123).

Buzan bu ayrımıyla geleneksel güvenlik yaklaşımını sadece devlet merkezli tehditlere odaklanmakla eleştirmektedir. Bu düşünceye göre, günümüzde tehditlerin kaynağı devlet dışı aktörlerdir. Bu açıdan devlet merkezli Vestfalyan sisteme yöneltilen

eleştirilerin merkezinde aktörlerin sayısındaki artışla birlikte devletlerin tek karar verici olmaktan çıktığı ve klasik anlamda sahip olduğu egemenliğin sorgulanır duruma geldiği düşüncesi yatmaktadır.

Yeni nesil savaş yaklaşımlarını etkileyen bir diğer unsur eleştirel teoridir. Eleştirel teorinin güvenlik ve savaş yaklaşımları, geleneksel güvenlik ve savaş yaklaşımlarının devlet merkezli argümanlarına karşı çıkmaktadırlar. Booth'a (2005:5-13) göre, realizm doğrultusunda şekillenen ve Soğuk Savaş dönemi uluslararası sisteme hakim olan geleneksel güvenlik anlayışının güvenliğin ana aktörü olarak sadece devleti ve sahip olduğu askeri unsurları dikkate alacak şekilde, erkek egemen bir bakış açısından ele alınması hatalıdır. Güvenliğin merkezinde devletin yerine toplumun ve bireyin olması gerektiğini düşünen eleştirel teori, bireyin ve toplumun özgürleşmesi ile güvenliğin sağlanacağını değerlendirmektedir. Booth (2007:3-5) söz konusu özgürleşmeyi 'dünya güvenliği' kavramıyla açıklamakla birlikte, bu kavramın devlet seviyesinin üstünde veya altında daha geniş bir tehdit ve risk yelpazesini içerdiğini belirterek, yerel ve küresel çapta tehditlerin azaltılması için çalışan insan toplumu içindeki yapı ve süreçleri ifade ettiğini açıklamaktadır.

Eleştirel teorinin bir diğer temsilcisi Cox'a göre geleneksel yaklaşımlar, devletlerin genelde ulus-devletlerin, başat güç olduğu bir uluslararası sistemde, devletlerarası karşılıklı ilişkileri incelemektedir. Cox, bir yandan pratiği değiştirmek müdahil aktörlerin doğası bakımından (farklı devlet şekilleri-devlet dışı aktörler) karmaşa yarattığını ve ortaya konan güvenlik yaklaşımlarının kapsamını genişlettiğini düşünmektedir (Cox, 2013:509-510). Bu açıdan eleştirel teoriye göre, Soğuk Savaş sonrası dönemin önceki dönemlerden tehdit algılamaları bakımından farklı olduğu algısı hakim olmakla birlikte, insani güvenlik, gıda güvenliği, çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik, iklim güvenliği ve sağlık güvenliği günümüz açısından yeni güvenlik alanlarını oluşturmaktadır.

Geleneksel güvenlik yaklaşımının devlet merkezli ve sadece askeri alana odaklanan bakış açısını hatalı bulan eleştirel teori, bu yaklaşımından hareketle, Clausewitz'in geleneksel savaş yaklaşımını da günümüz savaşlarını analiz etmede yetersiz bulmaktadır. Booth'a (2007:305-312) göre her ne kadar günümüzdeki savaşlarda Clausewitz'in 'askeri zaferi politik başarı ile tanımlayan' yaklaşımı devam etse de, terörizm dahil olmak üzere çeşitli asimetrik tehditlerin ön plana çıkması ve bu nedenle de zayıfların güçlü olanlara karşı halk merkezli 'sıradan olmayan' (gayrinizami hareket) stratejileri ve taktikleri tercih

etmeleri, Clausewitz'in yaklaşımını yetersiz kılmaktadır. Booth (2007:315-317) devletler arasındaki politik şiddeti Clausewitz'in "politikanın başka araçlarla devamı" olarak düşünmenin mümkün olduğunu belirtse de, bu durumun sınırlı olduğunu ifade ederek, devlet dışı aktörlerin savaşlarda varlığını politik şiddetten ziyade 'kimliğe yönelik şiddet' olarak değerlendirmektedir.

İngiliz Okulu yaklaşımında ise, realizmin uluslararası sistemin doğasının anarşik olduğu düşüncesi kabul görmektedir. Söz konusu okulun önemli temsilcilerinden Martin Wight, anarşinin uluslararası sistemde ortak bir üst yönetime sahip olunamamasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu açıdan Wight, realistler gibi, savaşların temel nedeninin anarşi ve insan doğasından kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Ancak Wight, savaş halinin kaçınılmaz ve devamlı olduğu görüşüne katılmayarak realistlerden ayrılmaktadır. Wight savaşlar kadar işbirliğinin var olduğunu belirterek; diplomasinin, uluslararası hukukun, uluslararası örgütlerin önemine dikkat çekerek aktörlerin ve araçların çeşitlendiğini belirtmektedir (Wight, 1986:101-106).

Her ne kadar yeni güvenlik anlayışı kapsamında 'Kopenhag Okulu, Eleştirel Teori ve İngiliz Okulu' ön plana çıksa da 'Sosyal İnşacılık' ve 'Feminizm' yaklaşımlarının da güvenlik ve savaş ile ilgili yaklaşımları bulunmaktadır.

Alexander Wendt gibi 'sosyal inşacı' düşünürler güvenlik ikileminin, devletlerin rakiplerine yönelik savaş gibi en kötü varsayımları yapacak kadar güvensizliğe neden olduğunu ve sonuçta çıkarlarını kendi kendine yetme çerçevesinde tanımladıkları öznel arası anlayıştan oluşan bir sosyal yapı oluşacağını düşünmektedirler. Buna karşılık sosyal yapılar, silahlar ve ekonomik kaynaklar gibi maddi unsurları içermektedir. Fakat bu maddi unsurlar, 'sosyal inşacı' yaklaşıma göre içinde bulundukları ortak bilginin biçimi aracılığıyla anlam kazanmaktadırlar. Sosyal inşacı yazarlara göre, güç politikaları devletlerin savaş gibi davranış biçimlerini etkileyen bir etkidir. Örneğin Wendt, "güvenlik ikilemleri ve savaşların kendi kendini doğrulayan varsayımlar olduğunu" ifade etmektedir (Baylis, 2008:79-80; Wendt, 2013:19).

Feminizm yaklaşımında ise geleneksel güvenlik yaklaşımı sert bir biçimde eleştirilmekte, güvenliğin ve savaşın sadece politik ve askeri olguları kapsamaması gerektiği, kimlikle de ilişkili sosyal bir boyutunun bulunduğu ifade edilmektedir. Söz konusu yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet ilişkileri de güvenlik ve savaşla ilgili analizlere

dahil edilmelidir. Feminizmde, realizmin ulusal güvenlik ve çıkar temelli hakim devlet anlayışı reddedilmesine rağmen, realizmin şiddetin yapısal olduğu yaklaşımı kabul görmektedir. Feministlere göre doğrudan şiddet, savaşlarda ölüm ve zulümle sonuçlanmakta ve bu şiddetten en çok kadınlar etkilenmektedir (Tür ve Koyuncu, 2010:12-13). Feministlere göre savaşlarda hedefin büyük bir çoğunluğu kadın ve çocuklardır ve Bosna Savaşı'nda olduğu gibi kadınlara yönelik şiddet sıklıkla bir savaş aracı olarak kullanılmaktadır (Baylis, 2008:81).

Sonuç olarak söz konusu teoriler ışığında, özellikle tehditlerin ve aktörlerin çeşitlenmesi hususunda, yeni ve geleneksel güvenlik anlayışı tartışmalarından etkilenen savaş çalışmaları, 1963-1973 yılları arasında ABD'nin Vietnam'da, 1979-1989 yılları arasında ise Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da karşılaştıkları savaşların da etkisiyle yoğun bir teorik tartışma içerisine girmişlerdir. Bu tartışma 1989 yılında Lind, Keith, John ve Joseph'in ABD Deniz Piyadeleri Gazetesi'nde yayımladıkları çalışma ile kendini göstermiş ve savaş çalışmalarındaki geleneksel-yeni ayrımının başlangıcını teşkil etmiştir. Söz konusu yazarlara göre, dördüncü nesil savaş döneminde önceki dönemlerden farklı olarak savaş ile barış dönemleri arasındaki ayırım bulanıklaşmakta, mücadeleler belirlenmiş muharebe sahaları dışına taşmakta, sivil ve askerler arasındaki farklar ortadan kalkmakta ve asimetrik özellikleri de içinde barındıran askeri, yarı-askeri ve bazen de sivil gayretler bütünü söz konusu olmaktadır (Lind ve diğerleri, 1989: 22-26).

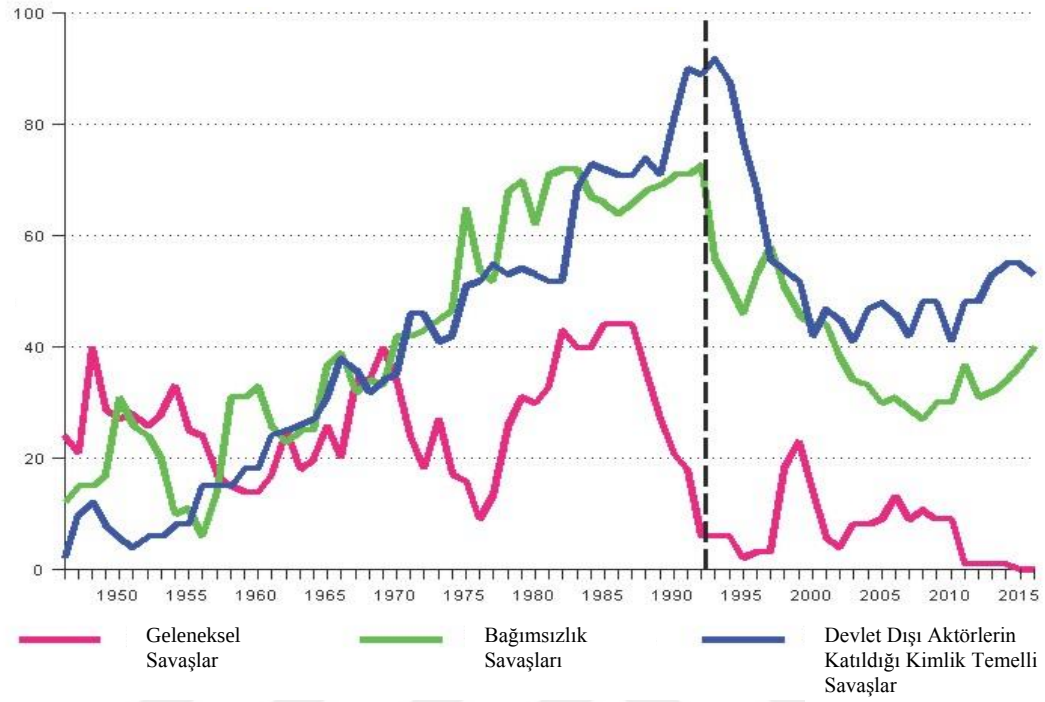
Lind'in ortaya attığı bu yaklaşımdan hareketle savaş çalışmaları literatüründe Clausewitz'in ortaya koyduğu savaşın doğası ve karakteri üzerinden geniş bir tartışma başlamıştır. Yeni nesil savaş üzerine yazan, Creveld (1991), Kaldor (2010), Qiao Liang ve Wang Xiangsui (1999), Keegan (1993), Duffield (2001), Münkler (2005) gibi yazarlar, modern gelişmelerin savaşı temelden değiştirdiğine ilişkin görüşlere sahip olmakla birlikte, Clausewitz'in savaşa ilişkin yaklaşımının geleneksel savaşlara ait olduğunu değerlendirerek, günümüzdeki savaşları anlayabilmek için yeni perspektiflere ihtiyaç olduğunu belirtmektedirler. Söz konusu yazarlar ayrıca Clausewitz'in ortaya koyduğu "halk, ordu ve politik irade" üçlemesinin günümüz savaşlarını anlamada yetersiz olacağını, çünkü söz konusu üçlemenin unsurlarının geçmişe göre değişim gösterdiğini, bu unsurlara ek olarak ekonomik, hukuksal, kültürel ve teknolojik unsurların da savaşın karakterinin oluşumuna etki ettiğini ifade etmektedirler.

Yeni nesil savaşın savunucularından, Creveld, Kaldor, Liang ve Xiangsui, Keegan, Duffield ve Münkler; Soğuk Savaş sonrası devletlerarası savaşların azaldığını ve devlet dışı aktörlerin devletlerle savaşlarının arttığını belirterek, bu savaşları ayaklanma ve yerel iç savaşlar olarak ifade ederek, yeni nesil savaş olgusunun çıkış noktasını temellendirmeye çalışmaktadırlar. Özellikle aktörlerin ve araçların çeşitlenmesi noktasından hareketle geleneksel ve yeni savaş ayrımı ile savaşları ikiye ayıran yazarlar, konvansiyonel hareket yerine, terör ve gayrinizami hareket ile şekillenen bir muharebe sahasının olduğu, cephe ve alan hakimiyeti yerine, halkın kontrolünün savaş stratejisi olarak belirlendiği fikirler üzerinden günümüz savaşlarını tartışmaktadırlar. Kaldor'a (1999:5-6) göre içerden aşınma, otoritesi zayıflayan devletin toplumunun içinde terör örgütlerinin, suç örgütlerinin ve paramiliter grupların türemesi anlamına gelmekle birlikte, dışarıdan aşınma, devletler arasındaki bağımlılık ve her türlü işbirliğinin sonucunda meydana gelmekte ve uluslararası örgütleri savaşların birer aktörü konumuna getirmektedir. Eker'e (2015:44) göre, aşınan devlet otoritesi karşısında güçlenen devlet dışı aktörlerin giderek savaşlardaki güçlü taraflardan biri haline gelmesi ise yeni nesil savaş durumuna geçildiğini göstermektedir.

Turcan ve Özdemir'e (2009:143-171) göre savaşın tekeli ulus-devletlerin kontrolünden çıkmış, savaşan taraflardan biri veya birkaçı devletlerin konvansiyonel orduları dışındaki devlet dışı aktörler olmuştur. Turcan ve Özdemir uluslararası toplumları devlete bağlayan vatandaşlık kimliğinin gücünün azaldığını, bununla doğru orantılı olarak da ulusla devlet arasındaki bağ da zayıflamaya başladığını belirtmekte ve bu durum nedeniyle savaşların, terör örgütleri, organize suç örgütleri, paramiliter gruplar ve aşırı akımlar gibi farklı devlet dışı aktörlerin etkilerine açık hale geldiğini ifade etmektedir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi devletlerarası savaşların azaldığı, paramiliter gruplar ve terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin dahil olduğu savaşların artış gösterdiği görülmektedir. Örneğin Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990 yılından 11 Eylül 2001 yılındaki saldırılara kadar geçen sürede meydana gelen 116 çatışmaya 80'in üzerinde devletin yanı sıra, iki bölgesel örgüt ve 200'ün üzerinde devlet dışı aktör müdahil olmuştur (Nye ve Welch, 2015:276).

Şekil 1. 1946-2016 Yılları arası Silahlı Çatışma Türleri

Kaynak: Center for Systemic Peace (2016).

2016 yılı ile dünyada devam eden savaşlara bakıldığında, şekil 1’de görüldüğü gibi Soğuk Savaş sonrası devlet dışı aktörlerin yer aldığı etnik, dinsel ve mezhepsel çatışmalarda artış görülmektedir. 37 silahlı mücadelenin beşinin ulus devletler arası, 31’inin ise kendisini bulunduğu coğrafyada kimlik bağlamında ‘ötekileştiren’ devlet dışı aktörler arasındadır (SIPRI, 2016). Robb (2006), devletlerin savaş üzerindeki tekelinin azalmasının yeni bir süreci başlattığını düşünmekte ve kimlik çatışmalarının ortaya çıkmasının, savaşların etki alanını genişleterek yeni bir nesile dönüştüğünü ifade etmektedir.

Kimlik olgusu sadece kendi başına bir savaş unsuru değilken, belli bir psikolojik süreç içerisinde şiddeti tetikleyen bir etmen haline gelebilmektedir (Şatana, 2014:312). Creveld’e (1991) ve Kaldor’a (2005) göre küreselleşmenin etkisiyle birlikte liberal demokrasinin bileşenleri olan özgürlük, insan hakları, eşitlik gibi önemli olguların tüm dünyaya yayılması, liberal demokrasinin gelişmediği ‘başarısız’ devletlerde çeşitli toplumsal hareketlerin mağduriyetlerini kimlik üzerinden şiddet yoluyla dile getirmelerine sebebiyet vermiştir (Chinkin ve Kaldor, 2017:11). Bu durum Kaldor’a (2013:2) göre, yeni

nesil savaşların geleneksel savaşlardan farklı olarak jeopolitik kazanç yerine etnik, mezhepsel ya da din gibi kimlik uğruna gerçekleştirmelerine neden olmuştur.

Ancak aktörlerin kimlik tabanlı etki alanları üzerinden savaşmaları Creveld'in, Chinkin'in ve Kaldor'un öngördüğü şeklin aksine savaşın karakterinde köklü bir değişime neden olmamıştır. Tarihteki örneklerle bakıldığında, söz konusu durumun Napolyon'un 'medenileştirici' misyonla gittiği Mısır'da ayaklanmayla karşılaşmasından bir farkı bulunmamaktadır. Mısır'a sefer düzenleyen Napolyon, bölge halkını ikna edebilmek için halkın kültürünü, düşünüş tarzını, tarihini ve özellikle de dini değerlerini motif olarak kullanmaya çalışmıştır. Bu yöntemin, politik iradeye sağladığı çıkar ve ulaştırdığı hedef bakımından Soğuk Savaş sonrası emperyalizmle aynı önem ve değeri taşıdığı görülmektedir (Said, 1998:27-35). Çünkü benzer şekilde Napolyon'a karşı Mısırlılar da kimlik üzerinden şiddet yoluyla karşı çıkmışlardır.

Benzer şekilde bazı araştırmacılar kimliğe dayalı çatışmaların nedenlerini, derin ve eski kinlere ya da büyük uygarlık çatışmalarına bağlamaktadırlar ve etnik ayrımlar Sigmund Freud'un "küçük farklılıklar narsisizmi" yaklaşımıyla daha iyi açıklanmaktadır. İnsanlar kimlik farklılıkları yüzünden neden savaşır? Freud'a göre insanlar kendilerini hep gruplar halinde ayırıştırırlar ve bazen farklılıklara ön yargı ve nefret eşlik etmektedir. Ayrıca kimlik üzerinden oluşturulan simgelerin ve mitlerin bölünmeler yaratması ortak bir dinamiktir, ekonomik rekabet ya da devlet otoritesinin zayıflaması grubun geleceğine ilişkin endişeler yaratmaktadır. Bunun üzerine aktörler kimliğin simgelerine seslenerek destek toplayabilmekte ve savaşların kıvılcımını ateşleyebilmektedir (Nye ve Welch, 2015:279). Ayrıca hegemon devletler, muğlak ve sıklıkla şiddet içeren davranış kurallarına göre hareket eden ve birçoğu farklı kimliklerin aşırı uçta ifadelerine dayalı bu çok sayıdaki egemenlik altı devlet dışı aktörü manipüle etmeye dayalı bir dış siyaset yürüttüklerinde de, sonucun savaş olması her dönem kaçınılmaz olmuştur (Kissinger, 2014: 400).

Söz konusu yöntem Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere tarafından Ortadoğu'da da sıklıkla kullanılmıştır. Başta İngiltere olmak üzere Avrupa'da kitlesel demokrasinin ortaya çıkmasıyla toplumların savaşa bakışı değişmiş ve bireylerin savaşa katılımı azalmıştır. Bundan dolayı Ortadoğu'da hegemonya kurmak veya hegemonyalarını devam ettirmek isteyen devletler savaşlarında bölgenin kimliksel ve kültürel epistemolojisinden faydalanarak halkları bir aktör olarak kendi saflarında savaşmaya ikna etmişlerdir. Bu yöntem, İngiltere tarafından 'havadan kontrol' (aerial control) adı altında geliştirilmiş ve

idari güce sahip istihbarat ağıları tarafından uygulanmıştır (Satia 2008:4-11). İstihbarat çalışmaları için kullanılan havadan kontrol stratejisi, havadan bölgenin gözetimini ve bombardımanı içermekle birlikte, başta Arapların direncini sona erdirmeyi, akabinde kimliksel ve kültürel unsurlardan faydalanılarak İngilizlerin hegemonyasının kabulünü hedeflemiştir (Satia 2008:274-275). Söz konusu yöntemin kullanılmasının temelinde, İngiltere halkının demokratik akımlar nedeniyle askerlerinin Ortadoğu’da ölmesini istememesi ve ayrıca demokrasinin doğası gereği artık savaşlarda bir kahramanlık unsuru görmüyor olmaları yatmaktadır (Satia 2008:287-290). Sonuç olarak ‘kimlik’ faktörü yeni nesil savaş yazarlarının belirttiğinin aksine sadece günümüz savaşlarına özgü bir durum değildir.

Daha önce de belirtildiği gibi esasında geleneksel ve yeni savaş ayrımının ortaya konulduğu tartışmaların temel çıkış noktaları Clausewitz’in ‘Savaş Üzerine’ adlı eserinde ortaya koyduğu savaş yaklaşımı olmuştur. Yeni nesil savaş çalışmalarının geleneksel savaş yaklaşımlarına yönelik eleştirileri Clausewitz’in savaş yaklaşımı üzerinden iki noktada toplanmaktadır. Bunlardan ilki Clausewitz’in savaşın doğasını ortaya koymak için savaş ile siyaset arasında kurduğu ilişkinin sınırlayıcı yapısı, ikincisi ise savaşın karakterini belirleyen üçleme üzerinden savaşın aktörlerinin değişimidir.

Örneğin Creveld savaşın evrimlerini anlattığı ve günümüz savaşlarının özellikleri üzerinde durduğu kitabında yeni nesil savaşların amaç-araç ilişkisiyle anlaşılamayacağını belirtmekte ve geleneksel savaş yaklaşımlarının ortaya koyduğu rasyonel ve faydacı paradigmanın günümüz savaşlarını analiz etmek için yeterli olmadığını düşünmektedir. Creveld’e göre ulusal çıkar ve beka günümüzün etki alanlarını yansıtan kavramlar değildir. Günümüzde bu kavramlar yerine kimlik tabanlı etki alanları üzerinden aktörler savaşılmaktadır. Creveld, günümüzde aktörlerin çeşitlenmesiyle ve konvansiyonel savaşların yerini düşük yoğunluklu savaşların almasıyla devletlerin güç bağlamında giderek zayıfladıklarını belirtmekte, söz konusu güç boşluğunu halkın doldurduğunu ve böylelikle de halkın savaşın ağırlık merkezi haline geldiğini açıklamaktadır (Creveld, 1991:192-218). Creveld bu yaklaşımdan hareketle Clausewitz’in öngördüğü üçlemenin günümüzdeki mücadelelerde kullanılamayacağını öngörmektedir. Creveld, savaşların kimlik tabanlı etki alanları üzerinden devlet dışı aktörler arasında olduğu bir dönemde olduğunu, günümüzde savaşların sadece ordular arasında değil, terör örgütleri, paramiliter gruplar, suç örgütleri ve resmi olarak tanımlanamayacak aktörler arasında

meydana geldiğini belirtmekte ve bu nedenle de Clausewitz'in savaşı "halk, ordu ve politik irade" unsurları arasında değerlendiren bakış açısının da değişeceğini düşünmektedir (Crevelde, 1991:197-207). Çünkü Crevelde'e göre bir devletin iradesinin Clausewitz'in ön gördüğü halk, ordu ve politik irade gibi tek bir noktada toplanmasının ya da kırılmasının günümüz savaşlarında mümkün olamamakta ve ayrıca savaşlarda siyasi karar verme sürecinin artık tek bir aktör tarafından yürütülememektedir. Ayrıca Crevelde'in yaklaşımına göre, bir devletin bir terörist grup tarafından hedef haline gelmesiyle bir siyasi plan olmaksızın devletler ve devlet dışı aktörler kendilerini iradeleri dışında savaşın içerisinde bulabilmekte, bu nedenle de Clausewitz'in "savaş siyasetin başka araçlarla devamıdır" yaklaşımı geçerliliğini yitirerek, savaş politikanın aracı olmaktan çıkmaktadır (Crevelde, 1991:94).

Crevelde gibi Kaldor da, günümüz savaşlarında, devletlerin politik iradelerinin kırılarak halkın iradesinin daha yoğun olduğunu düşünmektedir. Kaldor'a göre devlet ve devlet dışı aktörlerin ağırları tarafından uygulanan şiddet, mevcut düzeni zayıflatmak ve yeni kimlikler inşa etmek amacıyla halka yöneltilmiştir. Bu nedenle Kaldor, "geleneksel savaşın merceği" aracılığıyla yeni ortamı anlamaya yönelik girişimlerin sona ereceği sonucuna varmaktadır (Kaldor, 2005:491-493). Kaldor bu tür savaşları 'yeni savaşlar' olarak nitelemekte ve devlet ve devlet dışı aktörlerin 'şebekeleri' arasında meydana geldiğini belirtmektedir. Kaldor'a göre söz konusu savaşın aktörleri; paramiliter gruplar, terör örgütleri, özel askeri şirketler, diasporalar, çok uluslu şirketler, gönüllüler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütlerdir. Aktörler için ortak kimlik temel bir örgütlenme unsurudur. Kimlik üzerinden halkın belli bir söylem etrafında örgütlenmesi bir siyasi seferberlik aracıdır. Bu nedenle savaş, aktörleri örgütlendirmek, genişletmek ve güçlendirmek için kullanılmaktadır (Kaldor, 2003:120-122). Bu noktada Kaldor, savaşların doğası konusunda ve karakterini oluşturan içsel dinamiğin işleyişi konusunda geleneksel savaş yaklaşımından ve Clausewitz'in ortaya koyduğu teoriden ayrılmaktadır.

Yeni Savaşlar konusunda önemli çalışmaları bulunan Münkler de, Crevelde ve Kaldor ile aynı fikirdedir. Günümüz savaşlarında ulus-devlet tekelinin kırılarak, devlet dışı aktörlerin ulus ötesi etkiyle ve kimlik tabanlı nedenlerle savaştıklarını düşünmektedir. Münkler, çok sayıda aktörün asimetrik etkiler yaratması sebebiyle günümüz savaşlarında belirli bir cephenin mümkün olamayacağını, bu durumun meskun mahalde yaşayan halkı doğrudan savaşın bir aktörü yaptığını belirtmektedir (Münkler, 2010:190).

Yeni nesil savaşlar üzerinden savaşın doğası ve karakteri konusunda yaşanan tartışmalar sadece teorik seviyede kalmamış, devletlerin resmi stratejilerinde de doğrudan yer almıştır. Örneğin, İngiliz Ordusunda görevli olan ve 1991’de Körfez Savaşında görev alan ve Bosna-Hersek’teki BM barış gücünü (UNPROFOR) komuta eden General Rupert Smith bu tartışmaları şu sözlerle ifade etmiştir: “Soğuk Savaş’ın bloklar arası konvansiyonel çatışmaya dönüşmeden sona ermesi ve bunun neticesinde artık topyekün bir savaş ihtimalinin ortadan kalkması sonucu devletlerin güvenlik stratejilerini yeniden şekillendirmesi gerekmektedir.” Smith’e göre doğası ve karakteri itibariyle endüstriyel tabanlı bir topyekün savaş artık günümüzde mümkün değildir. Bu nedenle de Clausewitz’in savaş teorisinin de değiştiğini ve savaşın yeni bir nesile dönüştüğünü düşünmektedir (Smith, 2006:268).

Hem Soğuk Savaş dönemi 1975-1977 yılları arasında hem de Soğuk Savaş Sonrası 2001-2006 yılları arasında ABD Savunma Bakanı olarak görev yapan Donald Rumsfeld imzalı 2005 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisinde, devletlerin konvansiyonel unsurlardan kaynaklanan askeri tehditlerden ziyade günümüz savaşlarında paramiliter gruplar, organize suç örgütleri ve terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerden kaynaklanan ve kimlik temelli asimetrik tehditlerin öne çıktığı belirtilmiştir (National Defense Strategy of the United States of America 2005).

Yine ABD’nin 2008 tarihli Ulusal Savunma Stratejisinde Irak ve Afganistan Savaşlarından hareketle konvansiyonel unsurların düşmanı yenmek için yeterli olmadığı, başarı için askeri unsurlar dışında sivil uzmanlığı ve devlet dışı aktörlerle birlikte etkinliğin artırılması gerektiği belirtilmekte, savaşlarda sonuç alınabilmesi için konvansiyonel unsurlar dışında sivil unsurların katılımının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (National Defense Strategy of the United States of America, 2008). Söz konusu fikirler doğrultusunda orduların da yeni savaş yaklaşımları ve doktrinler geliştirdikleri görülmektedir. Örneğin ABD ordusu, savaşın karakterinde gerçekleştiğini düşündüğü unsurları ilk olarak en temel yayını olan ‘FM 3-24 Counterinsurgency’ (2006) ve ‘FM 3-0 Operations’ (2008) sahra talimatnamelerinde ele almıştır. FM 3-0’da konvansiyonel unsurların muharebeleri ya da angajmanları kazanmak için önemli olduğu ancak tek başına yeterli olmadığı, halk gibi sivil unsurları kullanmanın, başarılı olmak için en az konvansiyonel unsurlar kadar önem teşkil ettiği belirtilmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde günümüz savaşları, birbiriyle aynı anda ve devamlılık teşkil eden bir şekilde meydana

gelen saldırı, savunma, istikrar ve sivil destek unsurlarından oluşmaktadır. FM 3-24'te bu durum, halkın belli bir politik iradeyi yıkmak ve yerine yeni bir irade tesis etmek için başlattığı direniş de ayaklanma olarak adlandırılmakta ve ayaklanma ve ayaklanmayla mücadele de savaş paradigmasının dönüşümünün pratikteki yansımalarını teşkil ettiği görülmektedir.

1.5.3. Hibrit Savaş Yaklaşımları

Hem akademik çalışmalarda hem de devletlerin resmi stratejilerinde yeni nesil savaşlar üzerinden savaşın doğası ve karakteri konusunda yaşanan tartışmalar yazarların çoğunun daha kapsamlı bir savaş yaklaşımı geliştirmesine yardımcı olmuştur. Özellikle 11 Eylül sonrası yeni nesil savaş kapsamı altında, yazarların ortaya koydukları ayaklanmaya karşı koyma, geleneksel olmayan savaş, asimetrik savaş, lineer olmayan savaş, gayrinizami savaş, küçük savaş, sınırsız savaş, düşük yoğunluklu savaş, birleşik savaş gibi kavramlar üzerinden bu gelişim devam etmiştir (Tamminga, 2015:1-2). Bu tartışmalar hibrit savaş kavramının ortaya atılmasıyla daha da yoğunlaşarak özellikle savaşın stratejisini belirleyen karakteri üzerinden devam etmiş ve Hammes'in (2004:65-88) da belirttiği gibi yeni nesil savaşlar hibrit savaşın taktiksel tezahürünün hinterlandı olarak görülerek tartışmaların odak noktası olmaya devam etmiştir.

Hibrit savaş kavramı ilk kez ABD ordusunda görevli Binbaşı William J. Nemeth tarafından 2002 yılında yazılan yüksek lisans tezinde kullanılarak savaş çalışmaları literatürüne girmiştir. Nemeth, Çeçenistan Savaşı örneğinden hareketle hibrit savaş kavramını siyasi, toplumsal ve askeri düzeyde, düzenli ve düzensiz taktiklerin modern teknoloji ile birleştirildiği yeni bir savaş yaklaşımı anlamında kullanarak savaşın değişen karakterine vurgu yapmıştır.

2002 yılında yayınladıkları eserlerinde Qiao Liang ve Wang Xiangsui, hibrit savaş kavramını kullanmasalar da yeni nesil savaşların farklı bir karaktere sahip olarak askeri şiddetle sınırlı olmayacağını, askeri, siyasi ve özel kuruluşların çok boyutlu bir koordinasyon ile hedef alınarak düşmanı tamamen yok etmek için senkronize operasyonlar yürütüleceğini belirtmişlerdir. Kısaca, askeri şiddette göreceli bir azalma olduğunu, ancak politik, ekonomik ve teknolojik şiddette bir artış olduğunu düşünmektedirler.

William Lind ise, 1989'da yayınladığı makalesini güncelleyerek 2004 yılında yeni

nesil savaşlar üzerine ek bir makale yayınlamış ve Nemeth, Qiao Liang and Wang Xiangsui gibi yazarların savaşın değişen karakteri hakkındaki yorumları üzerine giderek artan bir çelişkiye dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu açıdan Lind de hibrit savaş kavramını kullanmasa da belirttiği savaş yaklaşımının özellikleri açısından hibrit savaşın yeni bir karaktere sahip olup olmadığı konusunda tartışmaların başlangıcını teşkil etmiştir. Lind'e göre günümüz savaşlarının temel karakterini belirleyen unsurlar askeri kültür ve savaş alanının artan düzensizliğidir. Bu açıdan Lind'e göre günümüz savaşlarının karakteri yeni değil ve çoğunlukla karakterize edilen ulus-devletin ortaya çıkmasından önce olduğu gibi askeri kültürler ile günümüz savaş alanlarının düzensizliğidir. Söz konusu kültür ve düzensizlik geleneksel olan savaş ile yeni nesil savaşın kombinasyonu ile senkronize edilmektedir. Lind, bu kombinasyonun gerilla ve terörist taktikler ile modern teknolojinin senkronize edilmesiyle operasyonel ve stratejik düzeyde yürütüldüğünü düşünmektedir (Lind, 2004).

Savaşın değişen karakteri hakkındaki yorumlar üzerine giderek artan bir çelişkiyle dikkat çekmeye çalışan Lind'in eleştirileri hibrit savaş yaklaşımı konusundaki savaş çalışmalarını da etkilemiş ve hibrit savaş konusunda yeni nesil savaş tartışmalarının devamı olarak değerlendirilen iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. İlk yaklaşım, hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olmadığını, geleneksel savaş stratejilerinin içinden çıktığını iddia etmekle birlikte, Murray ve Mansoor (2012), Glenn (2009), Kofman ve Rojansky (2015), Johnson (2017), Freier (2007), Horn (2016), Junio (2009), Moyar (2006), Sinnreich (2012) gibi yazarlar bu yaklaşımın geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Söz konusu yaklaşıma göre hibrit savaş, savaş alanındaki konvansiyonel ve düzensiz kuvvetlerin kombinasyonundan ibarettir (Mansoor, 2012:1-17). Kavramın 'hibrit' yönü, daha önce var olan geleneksel, düzensiz, politik, savaş türlerinin bir kombinasyonunu ifade etmektedir (Kofman ve Rojansky, 2015). Bu yaklaşım konvansiyonel ve düzensiz kuvvetlerin kombinasyonları ile sınırlı olduğundan, yalnızca savaşın askeri biçimlerinin suç unsurları ve siber savaşla olan kombinasyonlarını algılamaktadır. Ayrıca bu görüşe hibrit savaş herhangi bir yeni teknoloji veya bir alandaki yetenek ile tanımlanmaz, ancak bu araçlar mevcut olduğunda ve ihtiyaç duyulduğunda başka bir devlet gücünün yerini almak ya da desteklemek için bir saldırgan aktörün cephanesine eklenmektedir (Johnson, 2017:143). Bu durumda da kullanılan araçlar ve motivasyon sebebi değişmemekte ve tüm unsurlar istenilen politik amaçlara ulaşmak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla Clausewitz'in ortaya koyduğu savaşın doğası yaklaşımı da hibrit savaşlarda değişmemektedir (Horn, 2016:4-5). Freier'a (2007)

göre geleneksel savaşlar, hibrit savaşların en önemli basamağını oluşturmaktadır. Freier, konvansiyonel ve düzensiz kuvvetlerin kombinasyonunun yerli halkların savaşa müdahil olmalarına neden olduğunu, konvansiyonel üstünlüğü olan aktöre karşı koymak için de halkın geleneksel askeri yeteneklerle birlikte düzensiz asimetrik etkiler kullanılarak hibrit yaklaşımının meydana geldiğini düşünmektedir. Moyar'e (2006:87-90) göre de bu tür yaklaşımların kullanılması yeni değildir. Örneğin, Vietnam Savaşı, literatürde geçmişte bir hibrit savaş olarak tanımlanmasa da, Kuzey Vietnamlılar, arzu ettikleri neticeye ulaşmak için, düzensiz ve konvansiyonel kuvvetlerin bir kombinasyonunu çok etkili bir şekilde kullanmışlardır. Bu tür örnekler daha geçmiş zamanlarda rastlamak mümkündür. 13. yüzyılda İtalya'nın şehir devletlerinde şehir milisleri olarak adlandırılan düzensiz kuvvetler savaşlarda profesyonel askerlerle birlikte kullanılmışlardır (Percy, 2007:74). Benbow (2008:163-164) da hibrit savaşın gerçekte yeni bir şey tanımlamadığını, konvansiyonel açıdan güçlü ve yerleşik kuvvetlere karşı kullanılan gayrinizami hareketin gelişmiş versiyonu olduğunu belirtmektedir. Benbow gibi hibrit savaş gayrinizami hareketin gelişmiş versiyonu olarak gören başka yazarlar da bulunmaktadır. Örneğin Junio (2009:253), Mao'nun, gerilla savaşı olarak adlandırdığı gayrinizami hareket stratejisinin, düzensiz kuvvetler ile konvansiyonel kuvvetlerin ortak kullanımını yeni bir savaş biçimi olarak değil, savaşın her daim içerisinde olağan bir yaklaşım olarak ifade etmektedir. Söz konusu geleneksel ve düzensiz kuvvetlerin konvansiyonel kuvvetlerle ortak kullanımının eski çağlardan beri savaş taktikleri olduğunu iddia eden birçok düşünür bulunmaktadır. Örneğin Murray (2012:72), Amerikan devriminde Kuzey'deki geleneksel sınır savaşlarından Güney'deki partizan düzensiz savaşına kadar diplomatik, politik ve gerilla savaşı gibi farklı savaş yöntemlerinin aynı anda karma bir şekilde kullanıldığını; Sinnreich (2012:111-113), başta İspanya Veraset Savaşlarında akabinde Napolyon Savaşlarında halkın düzensiz bir kuvvet olarak konvansiyonel orduların yanında yer aldıklarını; Satia (2008:4-11), Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Arap Yarımadası'nda toplumların mistik anlayışlarının, özellikle Arap kültürünün, etki alanı olarak kullanılarak savaşlarda konvansiyonel orduların yanında yardımcı unsur olarak yer almalarının sağlandığını belirtmektedirler.

İlk yaklaşım üzerinden örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin, Rusya'nın Ukrayna'da uyguladığı hibrit savaş stratejisinin ilk habercisi de, aslına bakılırsa Çarlık Rusya'sının XIX. yüzyılda Balkanlar'da Slav toplumları Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırarak ve bu toplumlara vereceği konvansiyonel ordu desteğiyle bölgeye müdahil

olma planlarıdır (Yıldız, 2018:24). Sonuç olarak söz konusu örneklerin ortak noktası, sınırlı ama tahrip gücü yüksek konvansiyonel hareket ile düşmanın komuta ve kontrolünü zorlaştıran ve toplumun hassasiyetlerini ve bölünmüşlüğü birliktte kullanan bir psikolojik hareket faaliyetlerinin politik eylemler ile birleştirilmesi olmuştur (Johnson, 2018:3).

İkinci yaklaşım, hibrit savaşın birçok yeni nesil bir savaş unsurunu bir araya getirdiğini iddia etmekle birlikte McCulloh (2016), Johnson (2017), McCuen (2008) ve Newson (2014) gibi yazarlar bu yaklaşımın geçerli olduğunu savunmaktadırlar. İkinci yaklaşımın birleştirici düşüncesi, hibrit savaşın yeniliği ve bu yüzden ona tamamen yeni cevaplar geliştirme gerekliliğidir. İkinci yaklaşım, hibrit savaşın karakterinin nasıl oluşturulduğuna dair çok sayıda tanımlamaya sahiptir. Bu tanımların çoğu, ilk yaklaşım gibi konvansiyonel ve düzensiz kuvvetlerin kombinasyonunu içermekle birlikte, ancak terörizmin bir savaş yöntemi olarak kullanılmasını özel olarak kategorileştirmektedir (McCulloh ve Johnson, 2013:1-4). Newson, bu yaklaşım üzerinden terör örgütü ya da paramiliter grup olarak görülen unsurların askeri planlamaların içinde yer alabildiği, devletlerin asimetrik güç farkı unsurlarınca da desteklenen yeni bir hibrit yapının söz konusu olduğunu düşünmektedir. (Newson, 2014:2). Ayrıca bu hibrit yapının içinde askeri üstünlüğü desteklemek için teknoloji ve becerikliğin uygulanmasına yönelik çok çeşitli yenilikçi yaklaşımlar da bulunmaktadır (McCulloh ve Johnson, 2013:4-7). McCuen (2011:70-78) söz konusu yenilikçi yaklaşımları, değişen savaş sahasıyla doğru orantılı olarak aktörlerin etki alanlarını kullanmaya yarayan bilgi savaşı alanındaki çeşitli savaş bileşenleri olarak tanımlamaktadır. McCuen'e (2008) göre hibrit savaşta geleneksel savaşlarda olduğu gibi sadece operasyon alanı olmayacaktır. McCuen uluslararası topluluk önünde ve hedef aktörün sivil cephesinde savaş kazanmanın önemini düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle genelde sivil cepheye yönelik gerçekleştirilen siber saldırı, psikolojik hareket gibi bilgi savaşı bileşenlerinin kullanımı zorunlu olmaktadır.

Hibrit savaş kavramının literatürde kabul görmesini sağlayan ve bu konuda en etkili teorisyenlerden olan Frank G. Hoffman, 2006 yılında yayınladığı makalesinde Lübnan Savaşı örneğinde Hizbullah'ın İsrail'e karşı uyguladığı stratejiden hareketle günümüz yeni nesil savaşlarını bir hibrit savaş olarak görmekte ve çok çeşitli savaş faaliyetlerini içeren kapsamlı bir alanı içerdiği tespitinde bulunarak tartışmalara farklı bir üçüncü yaklaşım getirmiştir. Hoffman (2009:34), hibrit savaşın yeni nesil savaşların ortaya koyduğu dönüşüm üzerine inşa edildiğini belirtmekte, ancak yeni nesil savaş teorisyenlerinden farklı

olarak, günümüzde yaşanan ve gelecekte yaşanacak olan savaşların geçmişin yeniden canlandırma girişiminin izlerini taşıyarak geleneksel ile yeni yaklaşımların bir senkronizasyonunu içereceğini iddia etmektedir. Hoffman'ın (2007:8) hibrit savaş yaklaşımında, önceki savaş türlerine göre farklı olan nokta tüm güç unsurlarının ve tüm savaş bileşenlerinin operasyonel/taktiksel düzeyde kombinasyonudur. Daha önceki savaşlarda bu araçların her biri tek başına kullanılabilirken, hibrit savaşta, bu unsurlardan en az ikisinin hatta daha fazlasının eş zamanlı ve birlikte kullanılması şarttır. Hofman'a göre savaşın karakterini artık devletlerin ve devlet dışı aktörlerin aynı anda var olan bir düzenin istikrarını bozmak için tüm bileşenlerin (konvansiyonel hareket, gayrinizami hareket, terörizm, suç eylemleri) kullanıldığı ortam belirlemektedir. Hoffman, geleneksel ile yeni yaklaşımların bir senkronizasyonunun etkilerini hem fiziksel hem de psikolojik boyutları içerecek şekilde ele almakta ve bu etkilerin ortak amacının Clausewitz'e atıfta bulunarak düşmanın direnme yeteneği ve iradesinin yok edilmesi olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Hoffman'a (2011:40) göre, aktörler, eşzamanlı olarak, konvansiyonel silahların, konvansiyonel ve düzensiz taktiklerin, terörizmin ve suç davranışlarının bir karışımını savaşın doğası gereği politik hedeflerini elde etmek için kullanmaktadırlar.

Hibrit savaş kavramı konusunda yaşanan söz konusu tartışmalar savaş çalışmaları literatürü dışında askeri yayınlarda da çok dikkat ve eleştiri çekmiştir. Başta ABD'nin Soğuk Savaş yıllarındaki askeri yaklaşımının geleneksel savaşa daha fazla yöneldiğini anlamak önemlidir. Ancak Vietnam Savaşı akabinde ortaya konan ayaklanma (insurgency) ve ayaklanmaya karşı koyma (counter-insurgency) teorisinin günümüz savaşlarında yenilenmiş ve yeni uyarlanmış hali tekrar gündeme gelmiştir. Bu yeni yaklaşımda, ayaklanma bir savaş metodu olarak “politik amaçlarını geleneksel yollarla elde edemeyen grupların üstlendiği strateji” olarak algılanmakta ve belli bir zaman süren asimetrik şiddet, arazinin avantajları, psikolojik hareketi ve siyasi seferberliğin sürmesi olarak nitelenen her şeyi kapsamaktadır (Jermalavičius, 2006:30). Kilinskas'a (2016:145) göre ayaklanma ve ayaklanmaya karşı koyma teorisi, ABD askeri literatüründe hibrit savaş kavramının gelişiminin en erken aşaması olmuş ve bu kavramı daha da geliştirmeye yönelik bir itici gücü başlatmıştır. Kilinskas'ın da öngördüğü gibi bu gelişmeler ışığında hibrit savaş kavramı ilk kez ABD Kara Kuvvetleri Komutanı General George Casey tarafından 2008 yılında, hibrit tehditlerin “geleneksel, düzensiz, terörist ve cezai tehditler” içerdiğini belirterek, hibrit savaşı birinci yaklaşımla benzer doğrultuda “istenilen siyasi hedefleri elde etmek için savaş alanında geleneksel silahların, düzensiz taktiklerin, terörizm ve suç

davranışlarının kaynaştırılmış bir karışımını eşzamanlı ve uyumlu bir şekilde kullanılması” olarak değerlendirmektedir (Hoffman, 2012). ABD Ortak Kuvvetleri eski Başkanı General Raymond Odierno ise hibrit savaşın gelecekte askeri ve düzensiz paramiliter ya da sivil düşmanların bulunduğu ortamlarda giderek daha yaygın olacağını düşünmektedir (Merle, 2015). Bu yaklaşımlar doğrultusunda hibrit savaş kavramı 2010 yılında ABD askeri talimnamelerine girmiştir. ADP 3-0’a (The U. S. Army Doctrine Publication) göre hibrit tehditler; düzenli ve düzensiz güçlerin, terör örgütlerin, kriminal unsurların ayırık kombinasyonlarından ya da bu güçlerin aynı amaç doğrultusunda birleşmesinden doğacak asimetrik tehditler olarak tanımlanmaktadır.

NATO’nun ise hibrit savaşa ilgisi, ABD’deki ilgili tartışmalardan çok daha geç ortaya çıkmış ve ABD’de olduğu gibi hibrit savaş kavramı NATO’da da asimetrik tehditler üzerinden tartışılmıştır. NATO’da hibrit tehditler ilk kez, 2010 yılında Lizbon’da kabul edilen ve NATO’nun stratejik hedeflerini ortaya koyarak, uluslararası güvenlik ortamını değerlendirdiği ve uluslararası sistemin diğer aktörleri ile ilişkilerini tanımladığı, Stratejik Konsept Belgesinde geçmektedir. Söz konusu belgede, savaşın değişen karakterine atıfta bulunarak her şeyden önce siber saldırılara ve terörizme dikkat çekilerek güvenliğin bozulmasına yol açan yeni tür tehditlerden söz edilmektedir. NATO’ya göre hibrit tehditler, günümüzde rakiplerin sahip olduğu güç unsurlarıdır ve rakipler eşzamanlı olarak kendi amaçları doğrultusunda konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan araçları kullanmaktadırlar (Zapolskis, 2012:35-55). NATO kapsamında 2016 yılında ortaya konan bir diğer çalışmaya göre bilgi hareketi da dahil olmak üzere askeri olmayan yöntemlerin her dönem savaş alanlarında kullanılmaktadır. Ancak, hibrit savaşı bu kadar farklı ve yeni yapan şey, bilginin savaşın büyümesine neden olabileceği etkileridir (NATO StratCom, 2016:10). Benzer şekilde NATO kapsamında, Rusya’nın Ukrayna’daki savaş yaklaşımlarının değerlendirildiği 2015 yılında ortaya konan bir diğer çalışmaya göre de bilgi hareketi kapsamında kullanılan siber saldırıların yükselişi temel olarak savaşın doğasını ve karakterini değiştirmemiş, ancak kullanımını yeni bir boyutta genişletmiştir (NATO Review, 2015).

Yeni nesil savaşlar kapsamında Rusya’nın hibrit savaşa bakışı değerlendirildiğinde öne çıkan yaklaşım 2013 yılında, Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı General Gerasimov’unki olmuştur. Savaş çalışmaları literatürüne Gerasimov Doktrini olarak geçen bu yaklaşım, savaşta meydana gelen değişim ve süreçler üzerinden,

askeri stratejilerin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Gerasimov’a göre, savaşın değişen karakteri, savaş ve barış arasındaki çizgiyi değiştirerek bulanıklaştırmıştır. Gerasimov’un görüşüne göre, geleneksel savaşların ve geleneksel askeri güçlerin günümüzde önemi kalmamıştır. Günümüz savaşlarının ana aktörü artık halk olmuştur ve savaşın amacı ile hedefi haline gelmiştir. Bu nedenle, yeni nesil savaşlar halkın oluşturduğu örgütlü yapıların ve özel kuvvetlerin öneminin önemli ölçüde arttığı geniş bir yelpazeye yayılan aktörlerin kullandığı politik, ekonomik, insani ve bilgi araçlarını içermektedir. Gerasimov’a göre hibrit savaşın karakterinin özü, politik amaçları minimum konvansiyonel etki kullanarak kazanmaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılması gerekenlerin düşmanın askeri ve ekonomik potansiyelini baltalamak, siber saldırı ve psikolojik hareket uygulamak, aktif olarak düşman ülke içindeki muhalefet unsurlarını desteklemek, isyana teşvik etmek, yıkıcı metotları kullanmak olduğunu düşünmektedir (Timothy, 2016:75-76)

Sonuç olarak ortaya konan yeni nesil ve hibrit savaş çalışmaları incelendiğinde, savaşların stratejisi, taktiği, yöntemi, seviyesi, araçları ve aktörleri ne olursa olsun “doğasının sabit, karakterinin ise değişken” olduğu konusunda büyük çoğunluğun mutabık kaldığı görülmektedir.

Savaş çalışmaları literatüründe tartışma daha çok savaşın karakterinin nasıl ve ne kadar değiştiği ve bu değişimin hangi unsurlar üzerinde ve nasıl bir etki ile olduğu soruları üzerine odaklanmaktadır. Ancak yine de ifade etmek gerekir ki günümüz savaşlarını kavramsallaştırma ve analiz etme konusunda görülen farklılıklardan dolayı savaşın karakteri bağlamında literatürde ortak bir ittifak bulunması oldukça zordur. Bu nedenle bir sonraki bölümde, günümüz savaşlarını açıklayabilmek ve hibrit savaş teorisini ortaya koyabilmek adına savaşların karakterinde dönüşüm olup olmadığı, varsa dönüşümün nasıl ve ne kadar olduğu ve bu dönüşüme etki eden faktörlerin neler olduğu öncelikle ortaya konacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SAVAŞIN DOĞASINA VE KARAKTERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Soğuk Savaş koşulları çerçevesinde ve geleneksel güvenlik anlayışı kapsamında yalnızca devlet-merkezli simetrik askeri tehditlerin analizine yoğunlaşan savaş çalışmaları, iki kutup (ABD-SSCB) arasındaki mücadelenin önce azalmaya başlaması, ardından da sona ermesiyle birlikte devlet dışı aktörleri ve askeri nitelik taşımayan unsurları da analiz kapsamına dahil eden bir tartışmaya dönüşmüştür. Peki hibrit savaşlar yeni bir savaş yaklaşımı mıdır? Eğer öyleyse günümüzdeki savaşları geçmişteki savaşlardan farklı kılan nedir? Başka bir deyişle, hibrit savaşlarda ‘yeni’ olan nedir? Detaylara inildiğinde bunun gibi birçok soru ile karşılaşılmaktadır. Bu sorulara cevap verebilmek adına bu bölümde öncelikle savaşın karakterinin Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl konumlandırıldığı ve aldığı biçimin tarihsel olarak siyasi, ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel koşullar tarafından ne şekilde etkilendiği incelenecektir. Kaldor’un (2013:5) da ifade ettiği gibi siyasi amaçları olmayan şiddet savaş olarak nitelendirilmemektedir. Bu nedenle siyasi amaçlarla gerçekleştirilen savaşın değişmeyen doğası karşısında, savaşın karakterinin aldığı biçiminin siyasi, ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel koşullar tarafından etkilendiği görüşü, savaş çalışmalarının önemli bir kısmı tarafından kabul görmektedir (Sheehan, 2008:216).

2.1. Uluslararası Sistem

Savaşlar, uluslararası ilişkiler sisteminin yarattığı zeminde meydana gelmektedirler. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin bir güçler sistemi olduğu varsayımından hareketle, savaşlar devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde karşı karşıya kalabilecekleri olasılıklar arasında bulunmaktadır (Oktay, 2014:19). Uluslararası sistemde savaşlar devletlerden birinin ulusal güvenliğinin veya çıkarlarının diğer devlet tarafından tehdit edildiğini algılamaya başlamasıyla, temelde varlığını koruma içgüdüleriyle ya da uluslararası sistemden memnun olmadığı ve bunu kendi çıkarı doğrultusunda yeniden yapılandırmak istediği zaman meydana gelmektedir (Arı, 2001:360).

Vestfalya düzeninden Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar bir devletin ulusal gücü ulusal güvenliğiyle eş değer görülmüştür. Bu nedenle uluslararası sistemde en önemli güvenlik sorunları, ulusal gücünü korumak ya da arttırmak isteyen devletlerin savaşlarından kaynaklanmıştır (Miall, 1991:294). Napolyon Savaşları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bu duruma örnektir. 1648 Vestfalya Antlaşması sonrası savaş, imparatorluklar ya da devletler arasında meydana gelen bir olgu olarak ele alınmış, bu doğrultuda devletlerin tekelinde ve düzenli konvansiyonel orduların komutasında olmuş, hedefi düşman mevzi ve askerleri olan, belli bir toprağı ele geçirmeyi arzulayan ve tarafların simetrik şartlarda (aktör, araç ve yöntem bakımından) mücadele ettiği bir zemin olarak görülmüştür (Eker, 2015:33). Geleneksel savaş çalışmalarına göre bu dönemdeki savaşların temel karakteri, savaşan tarafların halktan uzak, devletlerin resmi konvansiyonel ordularının cephelerde statik olarak göğüs göğse çarpışmasıdır. Taarruzdan ziyade savunmanın ön plana çıktığı ve temel hedefin cephedeki düşmanın fiziki varlığının ortadan kaldırılması olduğu bir durum söz konusudur (Gürcan, 2012:89). Vestfalya düzenin en genel özelliğı devletler arasındaki savaşın uluslararası sistemde politikanın bir aracı olması ve bu sebeple de hem meşru hem de beklenilir olmasıdır. Bu dönem ulusal kimliğın genellikle milliyetçi temellere dayandırılan yapısı, savaşlar için sağlam bir destek unsuru olmuştur. Bu, aynı zamanda, askeri tehditlerin ve bu tehditler karşısındaki savunulmazlık durumunun görelı olarak bağımsız olan mantığının her zaman yüzeye yakın durduğu anlamına gelmektedir (Buzan, 2008:111-112).

Soğuk savaş ile birlikte askeri değışimin yarattığı dinamik hızlanmış ve modern orduların güçleri daha da yıkıcı boyutlara ulaşmıştır. Devletlerin sahip oldukları silahlar arasındaki teknolojik fark çok büyürken, günümüz şartlarında ilkel sayılabilecek teknolojinin etkisi bile dünyanın büyük bir bölümünü yok edebilecek boyutlara erişmiştir. Özellikle kitlesel zorunlu askerliğın etkisinin teknolojiyle birleşerek orduların gücünü artırmasıyla, askeri güç yeni yıkım potansiyelleri oluşturmuştur (Kissinger, 2014:362). Savaş olgusu Soğuk Savaş ile birlikte, büyük güçler arasında daima var olan bir ihtimal olarak kalmış ve sömürgeciliğın sona ermesinin ardından yeni bağımsız olan devletler arasında bölgesel düzeyde daha muhtemel hale gelmiştir. Soğuk Savaş döneminin savaş olgusu açısından en önemliğı değışikliğı evrensel güvenlikleştirme türünün ortaya çıkmasıdır. Evrensel güvenlikleştirme, “büyük güçler dengesinin belirli çıkarlara mahsus konumlarını ve yerel direnişini aşmayı amaçlamış ve bunun yerine tüm dünyayı, insanlığın geleceğine yönelik oynanan sıfır toplamı oyunda taraf seçmeye davet eden (bir anlamda

zorlayan) ideolojik (komünizm ya da liberal demokrasi) olarak tanımlanmış güvenlikleştirmeleri dayatmıştır” (Buzan, 2008:113). Bu dayatmalar doğrultusunda devletlerin stratejik yaklaşımları; iki kutuplu dünya düzeni ve nükleer/balistik silah dengesi etrafında şekillenmiş ve bu yaklaşımlar dönemin önemli parametrelerini oluşturmuştur.

Nükleer silahlar uluslararası sistemde paradoksal bir etki yaratmış, gelişmiş devletlerin gelişmekte olan devletler karşısındaki askeri üstünlüğünün, tarihteki hiçbir dönemle kıyaslanamayacak derecede artmasına sebep olmuştur (Kissinger, 2014:366). Nükleer silahlara sahip olma, askeri gücün tanımlayıcı ölçütü olarak hızlı bir şekilde benimsenmiştir. Nükleer silahlar yeni ve yaygın olmayan bir teknoloji olduğundan, Soğuk Savaş’ın özellikle ilk döneminde, yoğun bir teknolojik rekabete ve güvenlik ikilemlerine neden olmuş ve bu nedenle de nükleer tehdit sürekli olarak bütün devletlerin güvenlik algılamalarında ve olası savaş stratejileri üzerinde belirleyici unsur olarak kalmıştır (Buzan, 2008:113). Muhtemel bir nükleer savaşın toplumlar üstüne beklenmedik bir yıkım getireceği gerçeği bile devletleri nükleer bir savaşa hazırlanmaktan alıkoymamış ve hatta her an “savaşabiliriz” endişesini daha da güçlendirmiştir (Gilpin, 2013:439-440). Ancak ortaya çıkan nükleer denge ABD ve Sovyetler Birliği’ni savaşmaktan alıkoymuş, bu nedenle de ABD ve Sovyetler Birliği arasında sıcak bir savaş yaşanmamış, savaşlar genelde bloklaşmadaki daha az gelişmiş veya gelişmemiş devletler arasında meydana gelmiştir (Eker, 2015:39). Çünkü gelişmiş devletler için savaşın maddi ve manevi maliyeti nükleer silahların kullanılma ihtimali nedeniyle çok yüksektir (Holsti,1991:303).

Gaddis (2008:224-226), nükleer silahlarla birlikte, savaşın ‘karşı tarafı yenmek’ olan doğasının değiştiğini, çünkü artık savaşı kazanmanın, karşı tarafın tamamen imha edilmesi anlamına geldiğini, bu nedenle de savaşın hegemon aktörler arasında anlamını yitirdiğini düşünmektedir. Ayrıca Gaddis’e (2008:225) göre, geçmişte savaşların temel nedenlerinden biri olan devletlerin topraklarını koruma isteği, nükleer silahların neden olduğu tam savunmasızlık ile birlikte artık bir anlam ifade etmemeye başlamıştır.

ABD ve Sovyetler Birliği de bu nedenden dolayı genelde gelişmemiş devletleri ve halklarını konvansiyonel savaşlarda vekalet savaşçıları olarak kullanmış ve uluslararası sistemdeki güç mücadelelerini bu devletler ve halkları üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Bu durum topyekün savaş olgusunu ortadan kaldırarak daha önce Napolyon’un Mısır Seferinde karşılaştığı (Gregory, 2010:156) ve İngiltere’nin Birinci Dünya Savaşı’nda Arap Yarımadası’nda uyguladığı (Satia, 2008:4-11) gayrinizami hareket unsurlarının ve vekalet

savaşları (proxy war) olgusunun daha yoğun şekilde kullanılmaya başlanmasını sağlamıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde ‘Soğuk Savaş Sonrası’ dönem ya da ‘Post-Vestfalyan’ dönem olarak adlandırılan dönemi iki alt zaman aralığına ayırarak incelemek mümkündür. Bu dönemlerden ilki Sovyetler Birliği’nin dağılmasından 11 Eylül 2001’de ABD’yi hedef alan terörist saldırılara kadar olan dönem, ikincisi 11 Eylül saldırılarıyla başlayıp, günümüze kadar devam eden dönemdir (Erşen, 2014:57). Bu iki dönemin dünya düzenini ve dönemler içinde yaşanan savaşları belirleyen etkenler ise küreselleşmenin ekonomi, teknoloji ve iletişimde yarattığı etki, kimlik siyaseti ve bu etkenlere dayalı olarak ortaya çıkan bölgesel çatışmalar ve asimetrik tehditlerdir. İlk dönem Sovyetler Birliği’nin yıkılmasının ve komünizm tehdidinin ortadan kalmasının uluslararası sistemde yarattığı aşırı bir ‘iyimserlik havasında’, ABD liderliğindeki Batı dünyasının rakipsiz bir biçimde dünyaya hakim olacağı ve savaşları sona erdireceği duygusu içinde geçmiştir (Bknz. Fukuyama, 1989). Bu dönem ABD’nin sınır ve kurallarını kendisinin belirlediği tek kutuplu ‘düzen’ kurma arayışlarına sahne olduğundan, ABD önünde durulamaz tek ‘süper güç’ görünümündedir. Ayrıca Avrupa’da AB genişlemesinin arttırdığı değişim sancılarının ABD’deki atmosfere hakim ilerlemesi ve Sovyetler Birliği sonrası Rusya Federasyonu’nun kendini toparlayamaması bu görünümü pekiştiren önemli unsurlardır (Oran, 2013:14). Önce 1991 Körfez Savaşı’nda ABD liderliğinde koalisyon güçlerinin başarıya ulaşmasıyla ve ardından da 1993 yılında Oslo Barış Süreci’nde Arap-İsrail anlaşmasına ABD’nin öncülük etmesiyle, ABD uluslararası sistemdeki üstünlüğü ele geçirmiş ve konvansiyonel askeri gücün devam ettiğini ispatlayarak tek kutuplu ‘düzen’ söylemlerini pekiştirmiştir (Freedman, 1991:20). Özellikle Körfez Savaşı tek kutuplu sistemde ABD’nin oynamaya çalıştığı ‘uluslararası sistemin lideri’ rolünün ilk provası olmuştur. Ayrıca bu savaş, savunma teknolojilerindeki yenilikler ile savaşın karakterinin nasıl etkileneceğinin görülmesi açısından ilk örnektir (Baudrillard, 1995:23). Çünkü ABD bu savaş öncesi ‘Revolution in Military Affairs (RMA)’ adı altında, gelişmiş bilgisayar ve elektronik ağ tabanlı sistemler ile etkili bir konvansiyonel hareketin daha az insan kaynağı ile kullanılmasını sağlamıştır (Tilford, 1995:2-5). RMA doğrultusunda bu savaşta hassas güdümlü füzelerin kullanılmasıyla ve ağ merkezli yapılarla kara, deniz ve hava kuvvetleri arasında iletişimin ve koordinasyonun hızlı ve hatasız bir şekilde sağlanmasıyla, ABD çok çabuk ve az kayıpla neticeye ulaşmış, bu durum teknolojik dönüşümünün savaş alanına ilk yansması olmuştur (Çalkıvık, 2014:291). Ancak bu gelişmelere rağmen, Soğuk Savaş

dönemi komünizm tehdidine bağlı olarak oluşturulan güvenlik stratejilerinin Soğuk Savaş sonrası düzenin ihtiyaçlarına karşılık verememesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ortaya çıkan kaos, beraberinde sınır çatışmalarını, bölgesel güç mücadelelerini ve bu mücadelenin yanında ve karşısında yer alan ve çıkarları uğruna savaşılabilecek devlet ve devlet dışı aktörleri karşı karşıya getirmiştir (Nurpeiis, 2013:521). Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında kurulan yeni devletler ve 'üçüncü dünya' devletleri, uluslararası sistemde meydana gelen kaostan fazlaca etkilenmeleri ve yeni döneme hazırlıksız yakalanmaları nedeniyle 'başarısız devlet' olarak adlandırılmış ve savaşlar genelde bu devletlerin coğrafyasında icra edilmiştir (Yalçinkaya, 2004:136). Savaşların bu devletlerde yaşanmasının nedenleri; devletlerin geç dışa açılmaları, zayıf ekonomiye sahip olmaları, demokrasinin gelişmemiş olması ve en önemlisi de küreselleşmenin ve küresel aktörlerin etkisiyle uluslararası sistemdeki dönüşüm karşısında başarısızlığa uğramaları olarak değerlendirilmektedir (Kaldor, 2013:2).

11 Eylül 2001'de El-Kaide terör örgütünün ABD'de gerçekleştirdiği saldırılar, Rusya Federasyonu'nun toparlanarak ve yükselen petrol-doğalgaz fiyatlarından da yararlanarak uluslararası sistemde çok daha özerk davranmaya başlaması ve savunma sistemlerini güçlendirmesi, Çin'in neredeyse ABD'ye rakip bir güç olacak biçimde büyümeye başlaması ve Türkiye gibi kimi 'yarı-çevre' devletlerinin bölgesel bağlamda güçlenmesi tek kutuplu 'düzenin' sonunu getirmiştir (Oran, 2013:14). Çok kutupluluğa geçiş olan bu dönemde her sistemin bir 'öteki' sayesinde ayakta durması kuralına uygun olarak, ideoloji (komünizm-liberalizm) biçimindeki eski 'öteki', yerini kimliğe dayalı (din, mezhep ve etnisite) yeni bir 'ötekiye' bırakmıştır (Huntington, 2006: 12-14).

Uluslararası sistemde yaşanan bu dönüşüm Soğuk Savaş sonrası özellikle de 11 Eylül sonrası savaşların doğasına yönelik tartışmalara da yansımış, Creveld (1991), Kaldor (2010), Liang ve Xiangsui (1999), Keegan (1993), Duffield (2001), Münkler (2005) gibi yazarlar, savaşların politik amaçlara göre değil, ayrıştırıcı bir araç olarak kimliğe dayalı şekillenmeye başladığını iddia etmişlerdir. Kaldor'un 'yeni nesil savaşlar' olarak adlandırdığı bu savaşlar, devletin ve devlet dışı aktörlerin 'şebekeleri' (networks) arasında meydana gelen çatışmalardır. Devletler, özel askeri şirketler, dini ve etnik gruplar, terör örgütleri, paramiliter gruplar, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler gibi çeşitli küresel aktörler bu tür çatışmaların tarafları arasında bulunmaktadır (Kaldor, 2003:120-122). Vekâlet savaşları bu dönemin yeniden önemli enstrümanı olmuş, devletlerin ve

devlet dışı aktörlerin çıkarları doğrultusunda desteklediği küresel terörizm kavramı ortaya çıkmıştır. Devlet aygıtının küresel ekonomiyle ilişkisi ve yönetim düzeni çerçevesinde yaşadığı dönüşümlere paralel olarak, egemenlik ilişkisi de dönüşen bir yapıya sahip olmuş, özellikle ulus-devletler egemenliklerini pek çok devlet altı ve devlet üstü aktörler ile paylaşmaya başlamıştır (Kaygusuz, 2014:48). Creveld (1991) söz konusu durum nedeniyle Soğuk Savaş sonrası savaşların artık siyasi plan olmaksızın icra edildiği, özellikle devletlerin terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlere karşı mücadelelerinde politik bir amacın olmadığı bu nedenle de Clausewitz'in 'savaş politikanın başka araçlarla devamıdır' yaklaşımının geçerliliğini yitirerek, savaşın politikanın aracı olmaktan çıktığı düşünülmektedir. Ancak her ne kadar ulus-devletler egemenliklerini pek çok devlet altı ve devlet üstü aktörlerle paylaşılsalar da ve günümüzde savaşlar kimlik tabanlı etki alanları olmak üzere birçok sebepten meydana gelse de, devlet dışı aktörlerin sahip oldukları roller, savaşın bir siyasal şiddet olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu nedenle de politik çıkarlar söz konusu olmaya devam ettiği için savaşların doğasında herhangi bir değişiklik meydana gelmemiş ve savaşlar politik amaçlar doğrultusunda icra edilmeye devam etmektedirler.

Savaşın doğası hususunda yaşanan tartışmalar uluslararası sistem çerçevesinde meydana gelirken, karakteri konusunda yaşanan tartışmalar da “fiziksel, psikolojik ve kavramsal” boyutlarda meydana gelmektedir. İlk olarak savaş; savaşan kuvvetler, ateş gücü ve teknolojiyen oluşun fiziksel bir faaliyettir. Savaşın insanlar tarafından ve icat edilen ‘araçlar’ ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu nedenle savaşın karakterinde fiziksel boyutlar en belirgin ve en gözlenebilir olanlardır. İkinci olarak savaş; hırs, duygu ve inanç gibi psikolojik unsurları içeren bir faaliyettir. Bu nedenle savaş, insanların ‘kalplerinde’ icra edilmektedir. Üçüncü olarak savaş, iletişim stratejileri, planlar, taktikler ve aldatmaların ön plana çıktığı zihinde gerçekleşen ‘kavramsal’ bir faaliyet olarak görülmektedir (Johnson, 2018:3). Bu bağlamda savaşın karakterinin ortaya konması açısından fiziksel, psikolojik ve kavramsal” boyutların ortaya konması gerekmekte ve savaşın karakterinin aldığı biçimin, uluslararası sistemin parametreleri olan ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel (askeri) koşullar tarafından ne şekilde etkilendiği incelenmelidir. Bu amaç doğrultusunda bir sonraki bölümde söz konusu parametrelerin savaşın karakterine etkisi analiz edilecektir.

2.2. Ekonomik Faktörler

Ekonomik açıdan ‘kim’ ve ‘ne’ savaşın karakterine etki ederek hibritleşmesine neden olmaktadır? Savaş çalışmaları bu soruya cevap verirken genellikle ilk analiz birimi olarak devlet dışı aktörleri incelemekte, ancak nedensellik bağlamında diğer önemli sebepler ise çoğu kez göz ardı edilmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batılı devletler, geleneksel cephe savaşlarında yaşanan ekonomik ve insani kayıplarda daha temkinli hale gelmişlerdir. Bu da, büyük ekonomik kayıpla sonuçlanabilecek konvansiyonel savaşlardan kaçınmalarına neden olmuştur. Bu bakımdan, hibrit savaşların maliyetinin düşük olduğu algısı sadece güçsüz devlet dışı aktörler tarafından değil, gelişmiş devletler tarafından da tercih edilmeye başlanmasına sebebiyet vermiştir. Söz konusu bu gelişmeler, 20. yüzyılın ortalarından itibaren giderek yoğunlaşan ‘vekâlet savaşları’ ve savaşın ‘hibritleşmesi’ gibi olguları da tekrar gündeme getirmiştir (Virilio ve Lotringer, 2008:57-60; Yıldız, 2018:24).

Daha detaylara inildiğinde, savaşın karakteri bağlamında savaş-ekonomi ilişkisinin iki analiz boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlardan ilki muhtemel ya da mevcut sürdürülen bir savaşın yaratacağı maliyettir. İkinci boyut ise aktörlerin savaştan elde edeceği mutlak ya da göreceli ekonomik kazançtır. Söz konusu boyut aynı zamanda aktörlerin ekonomik nedenlerden savaşlara müdahil olma durumudur ve özellikle savaşların sebebini oluşturmaktadır.

2.2.1. Savaşın Maliyeti

İlk boyut incelendiğinde; bir savaşın yaratacağı maliyetin değişkenlerini savunma harcamaları ve bu harcamalara dahil olarak kullanılan konvansiyonel ya da nükleer silahlar ve asker sayıları olarak sınıflandırmak mümkündür. İlk boyut dönemsel bağlamda incelendiğinde, Soğuk Savaş dönemi savunma harcamaları, Soğuk Savaş dönemi öncesine göre sürekli artış göstermiştir. Blokların güvenlik ikilemine dayalı nükleer silahlanma ve nükleer denge kurma arayışları Tablo 1’de de görüldüğü gibi devletlerin bütçelerinin büyük bir bölümünü savunma harcamalarına ayırmalarına neden olmuştur.

Tablo 1. Soğuk Savaş Dönemi ABD ve Sovyetler Birliği'nin Savunma Harcamaları (2017 yılı sabit fiyatları (Milyar ABD Doları) ve gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi oranlarıyla)

<i>YIL</i>	<i>ABD(US\$m)</i>	<i>ABD(GDP%)</i>	<i>SSCB(US\$ m)</i>	<i>SSCB(GDP%)</i>
1964	391	7.7	150	12
1970	487	6.6	155	12
1976	379	5	200	12
1982	524	6.5	330	13
1988	587	5.7	250	13

Kaynak: SIPRI (2017) ve NINTIL (2016).

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)'nün verilerine göre Soğuk Savaş dönemi ABD ve Sovyetler Birliği'nin savunma harcamaları oluşturmak istedikleri nükleer dengeden dolayı 1976 yılı hariç olmak üzere yıldan yıla artış göstermiştir. Nükleer silahların yarattığı maliyet artışı devletlerin tehdit algılamalarının da arttığını göstermekte, bu artışa rağmen herhangi bir çatışmanın göreceli olarak yaşanmaması devletlerin nükleer silahların kullanıldığı bir savaşın yüksek maliyetini ve yıkıcı etkisini karşılamayı göze alamadıklarını göstermektedir. Bu nedenle birçok devlette nükleer silah bulunmasına rağmen yarım yüzyıldan fazla bir zamandan beri hiçbir devlet bunların kullanılmasını mantıklı bulmamıştır (Friedman, 2015:96).

Soğuk Savaş dönemi özellikle 1980'li yıllarda ABD ve Sovyetler Birliği'nin 'Stratejik Savunma Girişimi', bilinen adıyla 'Yıldız Savaşları' projeleri ile savunma harcamaları en yüksek seviyeye ulaşmış (bknz. Tablo 1.), ancak 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte de uluslararası sistemde ideolojik bir tehdidin artık olmaması tablo 2'de de görüldüğü gibi savunma harcamalarında ani düşüslere neden olmuştur. Bu durum 11 Eylül saldırılarına kadar devam etmiştir. Özellikle ABD'nin savunma bütçesinde %35 azalma yoluna gittiği görülmektedir (Conetta, 2002).

Tablo 2. Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD ve Rusya Federasyonu’nun Savunma Harcamaları (2017 yılı sabit fiyatları (Milyar ABD Doları) ve gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi oranlarıyla)

<i>YIL</i>	<i>ABD (US\$)</i>	<i>ABD(GDP%)</i>	<i>RUSYA(US\$)</i>	<i>RUSYA(GDP %)</i>
1991	487	4.6	190	10
1995	433	3.6	22	4.1
1999	399	2.9	15	3.3
2003	534	3.6	26	3.9
2007	636	3.8	37	3.4
2011	749	4.6	47	3.7
2015	596	3.3	66	4.9

Kaynak: SIPRI (2017) ve NINTIL (2016).

Bu durumun sebebi Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla başta rakipsiz kalan ABD olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin Soğuk Savaş dönemi nükleer denge oluşturma maliyetinin bütçelerinde yarattığı yıkımı düzeltmek istemesidir. Özetle Soğuk Savaş’ın ekonomik maliyeti devletlerin savaş stratejilerinde değişim tartışmalarının yaşanmasının en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

İki Çinli Albay olan Liang ve Xiangshui’nin savaşın ekonomik maliyeti üzerinden yaptıkları analizlerinde, devletlerin, salt konvansiyonel güç yerine, ekonomik açıdan daha az maliyetli stratejilerle amaçlarına ulaşabiliyorlarsa, savaşın karakterinin artık bir başka formda yeniden şekillenmesi gerektiğini belirtmektedirler (Liang and Xiangsui, 1999:6). Reardon’a (2006:8) göre de savaşın dördüncü nesli olarak ifade edilen Soğuk Savaş sonrası dönem, devletlerin düşmanlarına karşı galip gelebilmek için daha ekonomik alternatif stratejiler bulmaya zorlandığı durumu ifade etmektedir.

Detaylara inildiğinde; Soğuk Savaş dönemi ve öncesi bir devletin ulusal gücü denilince akla sadece bugün sert güç olarak adlandırılan silahlı kuvvetler yani askeri unsurlar gelmekteydi. Sert gücün tablo 1’den de anlaşılacağı gibi ekonomik maliyetinin yüksekliği nedeniyle 1990’larda öncelikle yumuşak güç fikri ortaya atılmıştır. Bu fikre göre bir devlet, uluslararası sistemde hegemon güç olmak için kendi amaçlarının ve değerlerinin başka devletler tarafından benimsenmesini sağlayabilirse maliyeti yüksek olan

sert gücünü daha az kullanmak zorunda kalacaktı. Özellikle ABD kurmak istediği tek kutuplu düzende yumuşak gücün geleneksel güç dengesinin çok üzerinde etki ve kontrol imkanı vereceğini düşünmüştür. Bu doğrultuda özellikle ABD ve AB yumuşak gücü politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve askeri güç unsurlarının sistematik bir şekilde kurgulandığı ve politikalarını destekleyecek işlevler edindiği bir mekanizma haline getirmeye teşvik etmiştir. Bu kapsamda siyasi partiler, medya, çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları ve hatta silahlı kuvvetler ile istihbarat teşkilatları gibi aktörler yumuşak güç kurgusu içinde yeniden dizayn edilmiştir (Yılmaz, 2012:3-8). Bu durum tablo 2’den de anlaşılacağı gibi 1995-1999 yılları arasında savunma harcamalarının bütçelerini ve GSMH içindeki oranlarını düşürmüştür.

Bu dönemde sert güce yani konvansiyonel harekata ihtiyaç duyulduğu zamanlarda ise Bosna ve Kosova Savaşlarında olduğu gibi, savaşların maliyeti NATO ve BM gibi uluslararası örgütler ve bu örgütlere üye olan devletler aracılığıyla bölüşülmüştür. Bu durum Soğuk Savaş’ın tersine savaşların maliyetinin artık tek bir güç tarafından karşılanmayacağını göstermiştir. Örneğin, 1995 yılında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinde, bölgesel savaşlarda doğrudan kendisinin askeri müdahalesinin olmaması gerektiği, bu konuda sorumluluğun uluslararası örgütlere bırakılarak onların bu konudaki çabalarına destek verilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir (The White House, 1995).

Soğuk Savaş sonrası maliyetinin düşüklüğü ve kalıcı etkisi nedeniyle devletler tarafından yumuşak güce doğru bir kayma olsa da 11 Eylül saldırıları sonrası tekrardan sert güç devreye girmiş ve bu durum tablo 2’de de görüldüğü gibi savunma harcamalarına da yansımıştır. Terörizmle birlikte tehdit kavramının asimetrikleşmesi ve aktörlerin çeşitlenmesi devletlerin güvenlik ve savaş stratejilerini ve savunma bütçelerini yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur.

SIPRI’nin verilerine göre, 2002-2004 yılları arasındaki savunma harcamalarının yıllık artış oranı, reel fiyatlarla yaklaşık %6 olmuştur. Bu oran Soğuk Savaş dönemindeki zirveye yaklaşık olarak eşdeğerdir. Tüm dünya genelinde savunma harcamaları 1999-2008 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde ortalama %45 artış göstermiş, 2008 yılı Dünya savunma harcamaları, ortalama 1.226 milyar dolar olmuştur. Bu rakam dünya GSYH’nin yaklaşık %2.3’üne denk gelmektedir (Topçu, 2010:82).

Sert gücün kullanımının maliyeti giderek artsa da ve maliyetinin azlığı nedeniyle yumuşak güç kullanımı daha mantıklı görünse de uluslararası sistemin çatışmaya müsait anarşik yapısı nedeniyle askeri unsurların önemi ortadan kalkmamıştır. 11 Eylül sonrası yumuşak gücün asimetrik tehditler karşısında yetersizliği tartışılırken aslında askeri gücün hala önemli olduğunu ancak bu gücün sınırlarını anlamak ve yetersizliklerini tamamlamak için alternatif yaklaşımlar geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Örneğin 11 Eylül sonrası tekrardan sert güce dayanan ABD güvenlik stratejileri Afganistan ve Irak savaşlarında askeri bağlamında başarılı olurken, sürekli artan savunma harcamalarına rağmen siyasi bağlamda istediği sonuca ulaşamamıştır. Bu bağlamda, özellikle Afganistan ve Irak Savaşı esnasında 3-5 trilyon dolar arası bir değerde olan savunma harcamaları ve bunun ABD ekonomisinde ve kamuoyunda yarattığı yıkıcı etkiler (ABD'deki hane halkı başına 17 000 dolar) nedeniyle, alternatif yaklaşımlar kullanılmasının gerekliliği durumu ortaya çıkmıştır (Stiglitz, 2011).

2006-2011 yılları arasında ABD Savunma Bakanı olarak görev yapan Robert Gates'e göre, geleneksel savaş ile hibrit savaş arasındaki ayrım çok belirgin farklara sahip olmasalar da, ABD'nin geleneksel savaş stratejisi doğrusunda ileri bir konvansiyonel askeri güce sahip olması, özellikle Irak'taki stratejik amaçlarına ulaşabileceği anlamını taşımamaktadır. Gates, 20. yüzyıl boyunca ABD'nin konvansiyonel ordusunun, savaş sahasında düzenli orduya sahip düşmanlarıyla mücadeleyle göre yapılandırıldığını, ancak bu stratejinin Irak gibi günümüz savaşlarını kazanmak için yeterli olamayacağını belirtmektedir (Gates, 2009; Knopf ve Ziegelmayer, 2012:3). Gates, bu nedenle son birkaç yılda savaş alanında öğrenilen çok sayıdaki dersler doğrultusunda geleneksel savaş taktiklerinin, düzensiz ve asimetrik savaş biçimleriyle birleştirilerek bir hibrit savaş konseptinin oluşturulmasını önermektedir. Gates (2009) bu amaç doğrultusunda savaş bütçesinin, oluşturulacak hibrit savaş stratejisine göre dağıtılması gerektiğini belirtmektedir. Gates'e göre teklif edilen bütçesinin kabaca yarısının konvansiyonel savaşa, yüzde 40'ı birden fazla stratejinin birleşiminden oluşan hibrit savaşa ve kalan yüzde 10'u ise düzensiz savaşın unsurlarına ayrılmalıdır. Ayrıca Gates'in düşüncesine göre savaşta devletlerin savaş sahasında çoğunlukla maliyeti yüksek olan sadece kendi konvansiyonel ordularını kullanmak yerine maliyeti kendi ordularına göre daha düşük olan özel askeri şirketler, yerel gruplar, paramiliter gruplar ya da terör örgütleri gibi devlet dışı aktörleri vekalet savaşçısı olarak kullanmaları da maliyetleri düşürmektedir.

Hibrit savaşların maliyetinin düşük olduğu algısı, günümüz savaşlarının ticarileştiği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Bknz. Münkler, 2010:57). Günümüz savaşlarında devletlerin güç kullanma tekelinin azalması ve yönetim mekanizmalarının işlemez hale gelmesi ortaya yeni bir savaş ekonomisinin çıktığı fikrine neden olmuştur. Bu durumun ilk nedeni, küreselleşme ile birlikte artan ticari ve finansal ilişkilerin paralel olarak yeraltından işleyen yasa-dışı ekonomilerin artmasına zemin hazırlamasıdır. Dünyanın birçok yerinde silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi yasa dışı faaliyetler artarken, savaşların yaşandığı coğrafyalarda bu durum savaşın katalizörü denilebilecek bir boyuta ulaşmıştır (Eker, 2015:46-47). Bu süreçte özellikle terör örgütleri söz konusu yasa dışı faaliyetler üzerinden savaşlarda yüksek kar elde etmeyi amaçlayan birer organize suç örgütü yapısına dönüşmektedirler. Bu durum, savaş-ekonomi ilişkisinin ilk boyutu olan savaşın yaratacağı maliyeti etkilemesinin yanında aktörlerin savaştan elde edeceği mutlak ya da göreceli ekonomik kazancı da etkileyerek savaş-ekonomi ilişkisinin ikinci boyutunu oluşturmaktadır.

2.2.2. Savaş Ekonomisi

Bu boyutta ana amaç savaşın aktörleri tarafından kontrol edilen bir savaş ekonomisi yaratma girişimidir. Bu girişimler “soygun, talan, gasp, haraç, ganimet malı satma, yasa-dışı mal ticareti, kaçakçılık, suç örgütleriyle işbirliği, karaborsadan silah ve cephane alımı, petrol rafinerileri ve kıymetli maden tesislerinin ele geçirilmesi, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, tarihi eser kaçakçılığı, kıymetli mala sahip dükkan ve iş merkezlerinin yağmalanması, barajların ve elektrik santrallerinin kontrol altına alınması ile tarım arazilerinin işgal edilmesi” gibi çok geniş bir yapıya dayanmaktadır (Kaldor, 2013:3). Dolayısıyla savaşın devlet-dışı aktörleri olarak bilinen yerel savaş grupları, terör örgütleri, paramiliter gruplar, organize suç örgütleri, özel askeri şirketler ve hatta vekalet savaşçısı oldukları arkalarındaki devletler, bu ekonomik faaliyetleri yürüten ‘girişimciler’ olarak savaş coğrafyasında yer almaktadırlar. Ayrıca savaşarak elde edilebilecek mutlak kazancın savaşın maliyetinden fazla olması, savaşları cazip bir araca dönüştürmektedir (Münkler, 2010:34; Eker, 2015:46-47).

Münkler’e (2010:57) göre yeni savaşları geleneksel savaşlardan ayıran en önemli unsur savaşın ticarileşmesidir. Kaldor’a (1999:5-6) göre de yoksulluk nedeniyle ekonomik dönüşüm karşısında yetersiz olan devletler, yeni nesil savaşların cephesi haline gelmiştir ve

bu durum devlet içinde terör örgütleri, suç örgütleri ve paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörlerin artış göstermesine neden olmakta ve bozulan ekonomik yapıyla birlikte illegal bir ticaretin ortaya çıkması anlamını taşımaktadır.

Ancak gelir adaletsizliği ve yoksulluk üzerinden bir savaş ekonomisi yaratma girişimi günümüze özel bir durum olmayıp tarihin her döneminde şiddeti de beraberinde getirmiş ve devlet dışı aktörlerin doğrudan savaşların içinde bir aktör olarak yer almalarına neden olmuştur.

Özellikle silah ticareti günümüzde olduğu gibi geçmişte de savaş ekonomisi için cazip bir araç konumunda olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi'nin etkisiyle 19. yüzyılda konuyla ilgili daha yoğun gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Örneğin, çok geniş toprakları kontrol etmekte zorlanan ve Rusya, Fransa ve İngiltere gibi güçlerle mücadele halinde olan Osmanlı Devleti için bu durum ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Yemen ve Mısır gibi topraklarda Osmanlı Devleti'ne karşı yoksulluğu ve gelir adaletsizliğini bahane ederek isyan içinde olanlara söz konusu devletlerin silah yardımı yapmaları, bir nevi illegal savaş ekonomisinin oluşmasına sebep olmuştur (Akalin, 2015:655-656).

İllegal bir savaş ekonomisi oluşturma girişimi örneklerini çoğaltmak mümkündür. 1970'ler ve 1980'lerdeki Lübnan iç savaşında yerel grupların hegemon ve bölgesel aktörler tarafından silahlandırılmaları ve silah kaçakçılığının bölgede bir sektör haline gelmesi; 1970'lerde Batı Afrika'da Sierra Leone bölgesinde elmas madenlerinden faydalanan Avrupalı tüccarların yerel kabileleri silahlandırarak elmas ve silah kaçakçılığını finanse etmesiyle bu süreç devam etmiş; hatta birçok Ortadoğu ve Afrika devletlerinde elmas ve silah gelirlerinin paylaşım kavgası iç savaşlara neden olmuştur.

Silah kaçakçılığı üzerinden savaş ekonomisi yaratma girişimlerinin en belirgin ve kamuoyuna yansıyan örneği 1986 yılında yaşanan İrangate olayı olmuştur. İrangate olayı, ABD yönetiminin ambargo uygulanan İran'a gizlice silah satması ve buradan elde edilen gelirle Nikaragua'daki Komünist rejime karşı faaliyet gösteren 'contralara' destek sağlamasının ortaya çıkmasıdır. Dönemin ABD Ulusal Güvenlik Konseyi çalışanı ve söz konusu silah ticaretinin başındaki isim olduğu belirtilen Yarbey Oliver North, Sovyetler Birliği destekli güçlerle mücadele için ABD'nin paramiliter unsurları desteklemesinin zorunlu olduğunu belirtmektedir. Sarkesian'a göre savaşın karakteri ve ekonomik

ihtiyaçları, Amerikan toplumunun savaş konusundaki bakış açısına genellikle uygun dışmemekte ve bu nedenle de bu tır örtülü operasyonların yapılması savaşların kazanılması açısından meşru görülmelidir (Zepezauer, 1996:8).

Peki, savaş ekonomisi yaratma girişimleri savaşın karakterini nasıl etkilemiştir? Bir başka ifadeyle yeni nesil savaşlardaki savaş ekonomisinin geçmiş dönemdeki savaş ekonomisinden farkı nedir? Mello'ya (2010:4-5) göre yeni nesil savaşların farkı bozulan ekonomik yapılarla birlikte ortaya çıkan illegal ticaretin taşıdığı ekonomik fırsatlardır ve bu fırsatlar nedeniyle tercih edilmektedirler. Ancak yeni savaşların geleneksel savaşlardan farklı olarak ekonomik yönden daha yoğun fırsatlara sahip olması, savaşın karakterinin yeni bir boyutu olarak değil, "istikrarsız siyasi ortamların yeni kazançlı ekonomik modelleri" şeklinde açıklanmalıdır (Eker, 2015:48).

Sonuç olarak günümüzdeki savaşlarda illegal ekonominin, geçmişteki savaşlara oranla büyüdüğü doğrudur, bu durum özellikle Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Balkanlar'daki savaşlar incelendiğinde aşıkr olmaktadır. Ancak savaş ekonomisi mantığı, tarihin her döneminde görülen genel bir olgudur ve yeni nesil savaşın ekonomik mantığı, ideolojinin ve normatif amaçların açıkça önemli olduğu savaşları açıklamaktan uzak olduğu için, savaşın karakterini büyük oranda değiştirdiği varsayımını doğru kılmamaktadır (Newman, 2004:183). Bu nedenle savaş ekonomisinin savaşın karakterinde yarattığı etki, sadece savaşın maliyetinin aktörler arasında bölüşüldüğü ancak kazancın geçmişten günümüze giderek artan oranda illegalleştiği ve özelleştiği bir sistem meydana getirmesi olmuştur.

Savaşın bir takım ekonomik çıkarımları olduğu gibi bazı hukuksal sonuçları da bulunmaktadır. Savaş hukuku, savaşan aktörlerin kendi aralarındaki ve diğer aktörlerle aralarındaki hukuksal etkilerini ele alan silahlı çatışma kurallarının bütünü olarak tanımlanmakta ve savaştaki hak ve sorumlulukları belirlemeyi amaçlamaktadır. Savaşın aktörleri, mekanı ve savunma teknolojileri gibi değişkenler savaş hukukunun kapsamında olduğundan, savaşın karakterine etkisi bağlamında tartışılması gereken bir diğer faktör de hukuk olmalıdır.

2.3. Hukuksal Faktörler

Yeni nesil savaş stratejisi ile uluslararası hukuk arasındaki bağ hakkındaki herhangi bir soruya cevap verilebilmesi için öncelikle hukukta kabul gören savaş kuramı normları hakkında bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Çünkü savaşa yönelik hukuki kurallar hiçbir zaman kendiliğinden ortaya çıkmamış, bu kurallar savaşın teorisi ve dolayısıyla karakteri üzerinden türemiştir (Uzun, 2018:29-30).

Savaşların kitlesel şiddet içeren eylemler olması ve büyük yıkımlara yol açması nedeniyle modern savaşın tarihi aynı zamanda savaşı düzenlemeye çalışan normların da tarihi olmuştur. İnsanlık tarihini şekillendirmede savaş olgusu önemli bir yer tuttuğundan, savaşların artan şiddet sarmalını da bastırabilmek için toplumsal düzeni sağlayacak kurallar zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle düzene tehdit oluşturan şiddet algısı, uluslararası hukuk alanının en derin tartışma konularından birini teşkil etmiştir.

Uluslararası sistemde normatif olarak Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek hukuksal bağlamda herhangi bir savaş yasağı mevcut olmamıştır. Ortaçağ Avrupa düşüncesinde savaş felsefi ve teolojik olarak, 15. yüzyıldan itibaren de teorik bağlamda sınırlandırma çabaları olmuşsa da, uluslararası barışı tesis etmek adına herhangi bir sonuca ulaşamamıştır (Bryde, 2000:361). Bazı düşünürler teorik bağlamda 'haklı savaş' kavramını ortaya atarak savaşın nedenlerini en aza indirmeye çalışmışlardır. Bu teoriye göre savaş, meşru yöneticilerin tüm barışçıl yolları denedikten sonra bir sonuca ulaşamaması halinde, haklı bir nedenle ve haklı bir amaçla başvurabileceği bir yol olmalıdır. Haklı savaş düşüncesi savaşı normatif bir olgu olarak ele almakla birlikte, Çiçero'nun "savaş esnasında hukuk sessiz kalır" sözünde ifade bulan düşüncenin aksine, "savaşın ahlakın geçerlilik alanı dışında kalmayan, mutlak zorunlulukla kilitlenmişliğin değil ahlaki seçim ve sorumluluğa yer açacak düzeyde özgürlüğün mevcut olduğu bir durum" olarak tarif etmektedir. Haklı savaşa dair normatif düşünce, savaşın gerekçeleri, kimlerin savaşma kararı alabileceği, savaşmanın amaçları ve savaşın yürütülme biçimi, kısaca askeri güç kullanımının meşrulaştırılması ve sınırlandırılmasıyla ilgilenmektedir (Walzer, 2010:1-5). Haklı savaş teorisi, Otuz yıl Savaşları'nın ardından 1648 yılında Vestfalya Antlaşması ve Napolyon Savaşları'nın ardından 1815 yılında Viyana Kongresi ardından da 1899 ve 1907 yıllarında Lahey Konferansları ile barışı sağlamak amacıyla ilk adımların atılmasını ve bir savaş hukuku oluşturulmasının zeminini hazırlamıştır (Keskin, 1998:16). Ancak bu çabalar hiçbir zaman savaşları sınırlamaya yetmemiş ve uluslararası

hukukun bir parçası haline gelememiştir. Birinci Dünya Savaşı bu anlamda bir dönüm noktası olmuş, Milletler Cemiyeti kapsamında savaş ilk kez devletlerin geleceğini tehdit eden ve kısmi bir savaş yasağıyla engellenmesi gereken bir olgu olarak kabul edilmiştir (Bknz. Centre For International Law, 1999:2-11). Akabinde 1928’de imzalanan Briand-Kellogg Paktı ile savaş, siyasetin önemli bir aracı olmaması için yasaklanmış ve savaşın ancak meşru savunma halinde başvurulabilecek bir araç olabileceği ifade edilmiştir (Bryde, 2000:361). Milletler Cemiyeti’ne ve Briand-Kellogg Paktı’na rağmen İkinci Dünya Savaşı’nın yaşanması ve savaşın devletler üzerindeki yıkıcı etkilerinin geçmişe göre artış göstermesi Çiçero’nun “savaş esnasında hukuk sessiz kalır” sözünü haklı çıkarırcasına savaş hukuku oluşturma çabalarını başarısız kılmıştır.

Devletlerin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da savaşın yıkıcı etkilerini ve savaşı meşru kılan durumları sınırlandırma çabası devam etmiştir. Savaşın yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik girişim olan Cenevre Sözleşmeleri² ve 1945 BM Antlaşması’nın kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını yasaklayan 2/4. maddesi³ ile savaşı meşru kılan durumların sınırlandırılması hedeflenmiştir.

Cenevre Sözleşmeleri, savaşın aktörlerinin savaş esnasında tabi olacağı kuralları belirleyerek, kasti öldürme, kitlesel katliam, ağır insan hakları ihlalleri, işkence, insanlık dışı muamele, savaş esirlerini düşman güce hizmet etmeye zorlama, rehin alma gibi fiilleri savaş suçu saymaktadır (Balta, 2014:264-266). Devletlerin tarih boyunca yaşanan savaşlarda söz konusu fiilleri uyguladıkları hatta bu yöntemleri bir hak olarak gördükleri savaşlarda yaşanan kayıplardan bilinmektedir. Ancak bu fiillerin yasaklanması, ayrıca kuvvet kullanımının sınırlandırılması ve kuvvet kullanma istisnasının BM Antlaşmasının 51. maddesinde⁴ belirtildiği gibi fiili bir silahlı saldırının mevcut olma zorunluluğuna

² 1864’te başlayan ve 1949’da şekillenen, 1977’de iki tane ve 2005’te bir tane daha olmak üzere üç protokolle desteklenen sözleşmeler savaşlar sırasında uyulması gereken kuralları belirlemektedir ve Jus in bello olarak adlandırılmaktadır (Balta, 2014:265).

³ Söz konusu madde şu şekildedir: “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.” (Charter of the United Nations Chapter VII, 1945)

⁴ Söz konusu maddeye göre: “Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkına hâle getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in iş bu antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez(Charter of the

bağlanması devletlerarası savaşları giderek azalmıştır. Öte yandan bu yasağa rağmen savaşlar uluslararası sistemden kalkmamıştır. Yalçınkaya'ya (2008:137-138) göre aslında uluslararası sistemden kalkan ya da değişen savaş değil, savaşın ilanı olmuştur.

Carson'a (2018:21-23) göre savaşı sınırlamak için paylaşılan bu arzu aslında gizli müdahaleyi ön plana çıkarmış, devletleri resmi olarak onaylanmayan savaşlara motive etmiştir. Ayrıca Carson, savaş açığa çıksa da, politik iradelerin yaygın olarak açığa çıkmış bir müdahaleyi reddetmeye devam ederek, savaşı sınırlı bir şekilde sürdürme eğiliminde olduklarını düşünmektedir. Carson'un bu düşüncesine göre, Birinci Dünya Savaşı'nın maliyetini ve yıkıcılığını gören devletler, gizliliği arttırmak adına 'topyekün' savaş yerine 'sınırlı' savaşı tercih etmişlerdir ve hava gücüne dayalı hareketlerin kullanımının yaygınlaşması söz konusu 'sınırlı' savaşın bir ürünüdür.

Yeni nesil savaş yaklaşımına göre, her ne kadar savaşın ilanı konusunda tartışma yaratan ilk hususlar koruma sorumluluğu, önleyici meşru müdafaa ve insani müdahale yaklaşımları olarak görülse de, Carson'un belirttiği gibi savaşlarda gizliliği sağlama ya da ortaya çıktığı takdirde zaman kazanmak için meşruluk sağlama ve inkar çabaları ve bu durumun neden olduğu savaş ile barış hali arasındaki belirsizlik Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. 1930 yılındaki Çin-Japon Savaşında, tarafların birbirlerine savaş ilan etmemesi, akabinde Japonya'nın 1931'de Çin Mançuryasını işgal etmesi ancak söz konusu durumu 'polis eylemi', gibi yaklaşımla tanımlaması, benzer şekilde İtalya'nın 1935 yılında Etiyopya'yı işgal ettiğinde, kendini savunma gerekçesiyle müdahalesini haklı çıkarma çabası ve her iki tarafın da birbirlerine savaş ilan etmemeleri, söz konusu durumun günümüze özgü olmadığını göstermektedir (Carson, 2018:108-111).

Ancak yeni nesil savaş yazarlarına göre, NATO'nun 1999 yılında Kosova Savaşı'nda yetkilendirme olmaksızın 'koruma sorumluluğu'⁵ adı altında kuvvet kullanımı akabinde yine NATO'nun bu sefer BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle 2011 yılında

United Nations Chapter VII, 1945). Söz konusu olan kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar "jus ad bellum" olarak adlandırılmaktadır.

⁵ 2005 yılında BM reformu için yapılan BM Dünya Nihai Metninde," her devletin halkını soykırımdan, savaş suçlarından, etnik temizlikten ve insanlığa karşı suçlardan korumakla sorumlu olduğu, bu sorumluluğun, adı geçen suçları önlemeyi de içerdiği, uluslararası toplumun bu sorumluluğunu yerine getirilmesinde devletlere yardım edeceği ve BM'nin de erken uyarı sistemi kurarak destekleyeceği "belirtilmiştir. Bu bağlamda "söz konusu suçlardan halkını korumada ulusal otoriteler açıkça başarısız olurlarsa ya da yetersiz kalırlarsa Güvenlik Konseyi VII. bölüm çerçevesinde duruma göre ilgili bölgesel örgütlerle işbirliği içinde kolektif hareket edecektir" (International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS, 2001; UN World Summit Outcome, 2005:30; Ertuğrul, 2016:442-444).

Libya’da insani müdahale⁶ adı altında kuvvet kullanımı savaşı ilanı tartışmalarını alevlendirmiştir. İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu, Vestfalya sisteminin egemenlik ilkesi olan “devletlerin iç işlerine karışmama” prensibini sarsmış, Kosova müdahalesi akabinde Libya müdahalelerinin uygulama kısmında yapılan hatalar tartışmalara neden olmuştur. Ancak söz konusu tartışmalara rağmen BM ve NATO gibi devlet dışı aktörler koruma sorumluluğu ve insani müdahale adı altında savaşların yeni aktörleri olmuşlardır.

Savaşın ilanı konusunda tartışma yaratan diğer bir husus ‘önleyici meşru müdafaa’ konusudur. Devletler, BM Antlaşmasının 51. maddesinde belirtilen “kendilerine yönelik bir silahlı saldırının aranmasını” fiili bir saldırının varlığı şeklinde yorumlamamakta ve muhtemel bir saldırı tehdidini de 51. madde kapsamında değerlendirerek, kuvvet kullanılmasını meşru görmektedirler (Pazarcı, 2015:517).

ABD’nin 2003 yılındaki Irak müdahalesi sonrası bu durum sıkça tartışılmıştır. Tartışmanın temeli, 11 Eylül saldırılarının ardından ABD Başkanı George W. Bush’un 17 Eylül 2002’de ilan ettiği yeni ulusal güvenlik stratejisine dayanmaktadır. Bu metinde, “Irak’ın kitle imha silahlara ve biyolojik silahlara sahip olduğu ve terörizme destek vererek uluslararası güvenliği tehdit ettiği, Irak lideri Saddam Hüseyin’in bir diktatör olarak halkını ezdiği, bu nedenle Irak’ta insan hakları ihlalleri olduğu” belirtilmektedir. Bu sebeplerden dolayı ABD’nin Irak halkına demokrasi götürmek ve dünya barışını sağlamak adına ön alıcı tedbirler (preemptive actions) alacağı açıklanmaktadır. Ayrıca, ABD’nin alacağı tedbirlerin, ABD’ye ya da müttefiklerine yönelik tehditleri ortadan kaldırmaya yönelik olduğu, nedenlerinin ‘haklı’ kuvvet kullanımının ise ölçülü olacağı ifade edilmektedir. Bu yolla ABD, BM Antlaşması’nın 51. maddesine atıfta bulunarak, Irak Savaşı’nı meşru savunma hakkı çerçevesinde gerçekleştirdiğini deklare etmeyi amaçlamıştır (The White House, 2002:14-20).

Sonuç olarak, uluslararası hukuka göre meşru olmayan herhangi bir tek taraflı kuvvet kullanımı devletlerin hukuki sorumluluğuna neden olabilme ihtimali nedeniyle günümüzde yeni nesil savaş yaklaşımları, devletlerin müdahalelerinin yasallığına dair önermeler ile birlikte geldiklerini iddia etmektedirler. Bu iddialarını BM Antlaşması’ndan sonraki çoğu savaşlarda devletlerin kendi yaklaşımlarını mevcut meşru müdafaa kapsamının belirli bir

⁶ İnsani müdahale, “insan haklarının ağır ve devam eden ihlali ile karşı karşıya olan bir halkın korunması için üçüncü devletlerin silahlı güç kullanarak müdahale etmesidir.” İnsan haklarının ağır ihlalleri durumunda uluslararası kamuoyunun nasıl bir karşılık vermesi gerektiği, özellikle 1990’larda Balkanlar’da yaşanan savaşlarda tartışma konusu olmuştur. (Keskin, 2009:70-71).

yorumu altında gerekçelendirmeye çalıştıklarını ifade ederek temellendirmektedirler (Uzun, 2018:34-35).

Chinkin ve Kaldor'a, (2017:130) göre, meşru müdafaa istisnasını, başta ABD'nin uluslararası terörizmle mücadele gerekçesiyle Afganistan ve Irak müdahalelerinde, akabinde Rusya'nın sınır dışı yaşayan vatandaşların korunması gerekçesiyle önce Gürcistan'da sonra Ukrayna'daki müdahalelerinde kuvvet kullanımını 'haklı' göstermek amacıyla kullanması, meşru müdafaa yaklaşımı yeni bir önem kazandırmıştır. Bu noktada yeni nesil savaş üzerine yazan Kaldor, Chinkin, Gerasimov, Balakrishnan, Crevel, Münkler, Beebe, Lind ve Lamp, savaşın karakterinin tarihsel olarak başta hukuk olmak üzere siyasi koşullar tarafından belirlendiği görüşünü kabul etmekte ve 1989 yılı sonrası hukuksal alanda yaşanan yeni gelişmelerin hibrit savaş gibi farklı yeni savaş türlerine yol açtığını vurgulamaktadırlar. Örneğin Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'a (2013) göre, 21. yüzyılda savaş hali ile barış hali arasındaki çizgi bulanıklaşmakta, uluslararası hukukun bağlayıcılığı nedeniyle savaşlar artık ilan edilmeden ve alışık olunmayan şablonlarda icra edilmektedirler. Gerasimov, bu durumun savaşın kurallarını değiştirdiğini, siyasi ve stratejik hedeflere ulaşmak için yabancı unsurların desteklenmesi, hatta hasım devletlerdeki yer altı direnişlerinin teşviki gibi örtülü operasyonlar dahil askeri olmayan araçların rolünün büyüdüğünü ifade etmektedir. Ayrıca Gerasimov, savaşların 1914'te olduğunun tersine uluslararası hukuk nedeniyle artık ilan edilmediğini, seferberlik ve yoğunlaşmanın günümüzde olmadığını, savaşların fark edilmeden çok daha önce gerçekleştiğini belirtmektedir (Gerasimov, 2013). Ancak Gerasimov her ne kadar günümüzde uluslararası hukukun bağlayıcılığından dolayı devletlerin gizli bir şekilde vekalet savaşçısı unsurlarıyla savaşları icra etiklerini belirtse de, söz konusu yöntem, 1936-1939 yılları arasında yaşanan İspanya İç Savaşı'nda da yoğun şekilde kullanılmıştır. Almanya ve Sovyetler Birliği gizli şekilde, İtalya ise 'gönüllüler' olarak adlandırdığı gruplar vasıtasıyla söz konusu savaşa müdahil olmuşlardır (Carson, 2018:118-119). Carson'a (2018:118) göre, söz konusu savaş, 'yabancı gönüllülerin' eşi görülmemiş bir düzeyde katılımına ev sahipliği yapmıştır. Bu açıdan Gerasimov'un günümüze özgü olduğunu iddia ettiği yaklaşımı geçerli görünmemektedir.

Yeni nesil savaş yazarlarının hibrit savaşların başta hukuk olmak üzere siyasi koşullar tarafından belirlendiği ve bu durumun günümüze özgü olduğu görüşü geçerli olmamakla birlikte, hibrit savaş stratejisinin kullanımı daha eski dönemlere dayanmakta ve

uluslararası hukuk düzeninin gelişimi ile arasındaki ilişki Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemi ifade etmektedir. Ayrıca burada belirtmek gerekir ki normatif olarak Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek hukuksal bağlamda herhangi bir savaş yasağının mevcut olmaması, hukukun 1945 yılında BM kurulana kadar savaşların karakterinde büyük bir etkiye neden olamamasını sağlamıştır.

Dalar, Dexter ve Balakrishnan gibi yeni nesil savaş yazarları hibrit savaş stratejisinin, aktörlerin hukuki yaptırıma uğramasını zorlaştırdığı için geleneksel savaşa tercih edildiği ve bu durumun günümüze özgü olduğu görüşünü benimsemektedirler. Dalar'a (2014:15-17) göre savaş yaklaşımları öyle belirsizleşmiştir ki, savaşın devamlılığı yavaş yavaş kabul görmekte ve bu devamlılık, savaş ve barış halini belirsiz kılmaktadır. Bu tür belirsizlikler insan haklarının ihlal edildiği gerekçesini ortaya çıkarmakta ve bu durum hegemon aktörlerin ya kendi başlarına ya da bir uluslararası örgüt aracılığıyla müdahalelerine meşruluk sağlamaktadır. Dalar, kamuoyuna savaşları engellemeyi amaçladığı açıklanan bu tür müdahalelerin kendisinin, hibrit savaş adı altında yeni ve devamlılık kazanmış bir savaş haline neden olduğunu belirtmektedir. Bu noktada yeni nesil savaş tartışmalarıyla birlikte günümüz savaşlarının geleneksel savaşlarda olduğu gibi devletler arasında olmadığı, örgütlü devlet dışı aktörler arasında yaşandığı ve bu savaşların hegemon devletlerin müdahalelerine zemin hazırladığı düşüncesi Dexter (2007) ve Balakrishnan (2009) gibi kimi yazarlar tarafından dile getirilmektedir. Bu bakış açısına göre yeni nesil savaşlar hegemon devletlerin uluslararası hukuk açısından zor duruma düşmemek ve askeri müdahalelerine meşruluk sağlamak için ortaya attıkları bir düşüncedir.

Bu noktada cevaplanması gereken soru, hibrit savaşın ne kadar yeni olduğuyla paralel olarak, söz konusu askeri müdahalelerin de ne kadar 'Batı' merkezli olduğudur. Yeni savaşların politik anlatıları, belirli çıkarlara dayanmaktadır ve bu çıkarlar evrenselci değil, özeldirler. Bu nedenle Kaldor'un (2013) da belirttiği gibi savaşın kuralları ve normları kasıtlı olarak ihlal edilmektedir. Ancak yeni nesil savaşları Batı'nın askeri müdahalelerini meşrulaştırma aracı ve Avrupa merkezli olduğunu öne sürmek iki nedenden dolayı yanıltıcıdır. Birincisi, uluslararası hukukun kuralları tamamen Avrupalı bir yaratılış değildir ve dünyanın birçok kültüründe kökleri bulunmaktadır (Lamp, 2011:238-239). İkincisi, yeni nesil savaşları Batı merkezli müdahalelerle ilişkilendirmek için birçok sebep olsa da, yeni savaşların özelliği olduğu iddia edilen vekalet savaşı ya da gayrinizami hareket gibi stratejilerin birçoğu, sadece Batılı devletlerin öncülüğünde gelişmemiştir.

Soğuk Savaş Dönemi İsrail, İran ve Suriye'nin ideolojik, dinsel ve mezhepsel meşruluk iddiasıyla hem destekledikleri devlet dışı aktörler aracılığıyla hem de kendi konvansiyonel ordularıyla Lübnan'da bir iç savaşa neden olması ve bu savaşta ağırlıklı olarak vekalet savaşı ve gayrinizami hareket stratejilerinin kullanılması bu durumun önemli ispatlarından biridir.

Ayrıca bu savaş sonrası BM Genel Kurulunun 2787 sayılı kararıyla meşru self-determinasyon hakkını kullanmak üzere Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) tarafından yürütülen silahlı çatışmaların hukukiliğini kabul etmesi, savaşlarda vekalet savaşçısı olarak kullanılan bazı aktörlerin 'ulusal kurtuluş hareketleri' adıyla anılmaya başlanmasına ve bazı savaşların hukuki meşruluğunun self-determinasyon adı altında kimliğe ve insan haklarına dayandırılmasına neden olmuştur. Sonuç olarak savaşların meşruluğunu sağlamak için ortaya atılan doktrinler ne sadece günümüze özgüdür ne de sadece Batı merkezlidir.

Günümüzde hukuksal alanda yaşanan yeni gelişmelerin hibrit savaş gibi farklı yeni savaş türlerine yol açtığını düşünen yazarların diğer bir argümanı da aktörler hususudur. Beebe ve Kaldor (2010:14) ve Creveld'e (2017:1-2) göre bu yaklaşımın temelinde, günümüzdeki savaşlarda ulus devletler ile devlet dışı aktörler arasındaki strateji ve taktik açıdan ilişki yatmaktadır.

BM Antlaşması'nın madde 2/4'e göre kuvvet kullanma yasağının olması ve söz konusu yasağın istisnası olan madde 51'de ifade edilen meşru müdafaa hakkının yorumlanmasında netlik olmaması, devletlerin doğrudan kendi konvansiyonel ordularıyla savaş sahasında yer almalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum nedeniyle de devletler, kendilerini uluslararası hukuk açısından zor duruma düşürmeyecek ve ayrıca organik bağlarının ispatlanması zor olan paramiliter gruplar, terör örgütleri ve özel askeri şirketler gibi devlet dışı aktörleri kullanmaktadırlar (Lamp, 2011:236).

Creveld (1991:41) söz konusu aktörlerin savaşlarda vekaleten kullanımıyla birlikte kamuoyu tarafından savaşın kimin tarafından icra edildiğinin kolayca tespit edilemeyeceğini düşünmektedir. Lind de (1994:36) savaş ile barış arasındaki belirsizlik gibi, günümüz savaşlarında söz konusu aktörlerin kullanımıyla birlikte dost-düşman tespitinin de belirsiz bir hale geldiğini ifade etmektedir. Creveld ve Lind'in bakış açısına göre söz konusu aktörler arasındaki belirsizlik durumu yeni nesil savaşların en belirgin

karakteristik özelliği olmakla birlikte uluslararası hukuk zemininde haksız duruma düşmenin getireceği ağır yaptırımlardan kaçınmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

Ancak yeni nesil savaşların özellikle aktör bağlamında uluslararası hukukun yasal ayrıcalığını genişlettiği ve bu durumun savaşın karakterini değiştirdiği yaklaşımı yanıltıcıdır. Uluslararası hukuk, terör örgütleri, paramiliter gruplar ve özel askeri şirketler gibi devlet dışı aktörlerin savaşa doğrudan katılımını bir hak olarak kabul etmemekte ve yasal savaşan statüsü tanımamaktadır (Berman, 2004:3; Cenevre Sözleşmeleri Ek I Nolu Protokol). Bu nedenle söz konusu devlet dışı aktörlerin bir devlet tarafından muharip hareketlerde kullanılmaları nedeniyle kovuşturma ile karşılaşmaları mümkündür. Bu aktörler hukukun herhangi bir normlarını ihlal etmeseler bile, düşmanlıklara katılımlarından dolayı yine kovuşturma ile karşılaşabilmektedirler. Söz konusu aktörlerin yasal olarak askeri hedefleri öldürmek ve yok etmek gibi haklara sahip olmamalarının yanı sıra, mahkumiyet ya da esir hakkı gibi, resmi ordulara önemli bir pay veren ayrıcalıklar gibi, uluslararası hukuk kapsamında hiçbir ayrıcalığa sahip değildir (Lamp, 2011:234-235).

Bu konudaki örneklerle bakıldığında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 2 Ekim 1995 tarihli 'Dusko Tadic' kararı dikkat çekmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi bu davada uluslararası insancıl hukukun ihlallerinin, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda gerçekleşmesi halinde tıpkı savaş suçları gibi cezalandırılabilmesine karar vermiştir (Prosecutor v. Tadić; 1999). Ardından Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu anlaşması olan 1999 tarihli Roma Statüsü'nün 8. maddesi de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar sırasında işlenen savaş suçları konusunda da Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne yargı yetkisi vermiştir (Detaylı bilgi için bkz. Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü Md. 8 (2) c ve Md. 8 (2) e)

Devlet dışı aktörlerin kovuşturma ile karşılaşabileceklerine dair bir diğer önemli örnek 1977 tarihli "Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi"dir. Bu sözleşmeye göre, "Afrika devletlerinin ülke bütünlüklerine veya bağımsızlıklarına zarar vermek amacıyla paralı askerlerin kiralanması, örgütlenmesi, bunlara eğitim desteği sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanması yasaklanmakta, aksi durumda ilgili devletin ve bireylerin sorumluluklarının doğduğu kabul edilmektedir" (Convention of the OAU for the Elimination of Mercenarism in Africa, 1977; Topal, 2011:984).

Bir diğerk husus, daha önceki bölümlerde de belirtildiğı gibi söz konusu aktörlerin yeni nesil savaş yazarlarının belirttiğinin aksine savaşlarda kullanımının yeni olmamasıdır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi, devletlerin birbirlerine doğrudan kuvvet kullanmak yerine hukuki açıdan zor duruma düşmemek açısından gizli olarak destek verdiği üçüncü bir taraf üzerinden vekalet savaşlarının yaşandığı bir dönem olmuştur (Brown, 2016:245). Devletlerin iz bırakmama prensibi üzerinden gerçekleştirdikleri bu destek, uluslararası hukuka takıldığı takdirde inkar edilerek zihin karışıklıklarına neden olmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak yeni nesil savaş yazarlarının ifade ettiğinin tersine hibrit savaş stratejisinin, aktörlerin hukuki yaptırıma uğramasını zorlaştırdığı için geleneksel savaşa tercih edildiğı durumu yeni olmamakla birlikte, söz konusu açıklamalardan Soğuk Savaş döneminin bu strateji üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Özetle, hibrit savaş stratejisinin kullanımı daha eski dönemlere dayanmakta, ancak uluslararası hukuk ile arasındaki ilişki 1945 sonrası dönemi ifade etmektedir. Bu bakımdan hibrit savaşlar, meşru müdafaa istisnası ve insancıl müdahale gibi yaklaşımlar neticesinde hegemon devletlerin uluslararası hukuk açısından zor duruma düşmemek ve askeri müdahalelerine meşruluk sağlamak için ortaya attıkları bir düşünce olmamakla birlikte, devletlerin birbirlerine doğrudan kuvvet kullanmak yerine gizli olarak destek verdiği üçüncü bir taraf üzerinden vekalet savaşlarının kullanımını içermektedir. Söz konusu stratejinin kullanımının ekonomik, siyasi ya da kültürel nedenleri olduğu gibi 1945 yılında BM Antlaşması'nın kuvvet kullanımını yasaklamasıyla hukuksal nedenleri de ortaya çıkmıştır. Hibrit savaş stratejisi hukuki açıdan zor duruma düşmemek isteyen aktörler tarafından 1945 sonrası dönemde konvansiyonel savaş stratejilerine oranla tercih sebebi olmuştur. Bu durum günümüzde uluslararası ilişkilerde savaşa biçilen işlevde radikal bir paradigma değişiminin varlığını değerlendirmek için ise yeterli değildir.

Savaşların karakterini etkilediğı konusunda tartışmaların yaşandığı bir diğerk önemli olgu da gelişen teknoloji olmuştur.

2.4. Teknolojik Faktörler

Devletler teknolojik unsurlardan faydalanarak silah üretmeye başlamış; ok, yay, mızrak ve kılıçla başlayan bu çaba nükleer ve konvansiyonel silahlarla devam etmiş, hatta uzayın savunma amaçlı kullanımına kadar ulaşmıştır (Heywood, 2013:298-307). Bu durum

teknolojinin savaşın karakterini belirleyen önemli etkenlerden biri olduğu tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Yeni nesil savaş üzerine çalışan Lind (1989), Crevelde (1991), Parker (2006), Gürcan (2011) ve Freedman (2015) gibi yazarlara göre teknolojinin savaş sahasına yansması “bir askeri devrim” olarak değerlendirilmektedir. Makineli tüfeğin icadı, savaş uçaklarının kullanımı, tankın savaş alanına girmesi, savaş gemilerinin güdümlü atış yapabilmesi, kitle imha silahlarının ve insansız hava araçlarının kullanımı söz konusu yazarlara göre savaşların karakterini etkileyen önemli teknolojik gelişmelerin başında sayılmakta ve söz konusu teknolojik gelişmeler askeri stratejilerin başarı şartı olarak görülmektedir.

Ancak teknoloji, savaşlarda yalnızca belirli bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan, örneğin bir silah veya füze gibi bir nesne değildir. Teknoloji, bir nesneye duyulan gereksinimin temelinde bulunan, ilk düşünceden tasarımına, meydana getirilmesine, kullanılma şekline ve savaşlardaki etkisine kadar her şeyi içine alan daha kapsamlı bir olgu olarak ele alınmalıdır. Lucas Kello, bu durumu “savaşların kazanılmasını sağlayan olgunun teknoloji olmadığını, teknolojinin savaş yaklaşımlarına nasıl uygulanacağını bilmek olduğunu ifade ederek anlatmıştır (Fairclough, 2018:9-10).

Peki, bu bakış açısına göre teknolojik gelişmeler yeni nesil savaşları geleneksel savaşlardan ne ölçüde farklı kılmaktadır? Bu sorunun cevabı savaşların icrasında kullanılan araçlarda ve savaşlarda önemli rolü bulunan kitle iletişim araçlarında yatmaktadır.

2.4.1. Savaşların İcrasında Kullanılan Araçlardaki Teknolojik Gelişmeler

Savaşın icrasında kullanılan araçlarda yaşanan dönüşüm incelendiğinde, 20. yüzyılın ikinci yarısında elektronik, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin savunma alanında önemli atılımlara vesile olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerin 21. yüzyıla yansımaları savaşların icrası konusunda çok yönlü tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Mevlutoğlu, 2016:7).

Kaldor (1998:3), Der Derian (2000:771-780), Singer (2008:181-184) ve Friedman (2015:11) gibi yazarlar teknolojik gelişmelerin etkin bir şekilde savaş sahasına aktarılmasının, stratejiyle birlikte savaşın icrasının dönüşümüne sebep olduğunu ve bu dönüşümün savaşın karakterinde esaslı bir değişimi başlattığını belirtmektedirler.

Bu yaklaşıma göre her şeyden önce teknoloji, topyekün savaş çağına son vermiştir. Topyekün savaş olgusu kitle imha silahlarının kullanımı üzerine kurulu olmakla birlikte, savaşlarda sivillerin hedef olması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Ancak teknolojinin gelişmesiyle birlikte yeni nesil silahların kullanımı bu durumu tersine çevirme ihtimalini ortaya çıkarmıştır (Friedman, 2015:11).

Uzaktan kumanda edilebilen ya da daha önceden belirlenmiş hedefe uygun hareket düzenleyebilen insansız hava araçlarından, küresel konumlama sisteminin geliştirilmesi sonrasında hedef tespit kabiliyeti daha da geliştirilen Tomahawk füzelerine kadar birçok yeni nesil silah sistemlerinin devletlerin envanterine girmesi bu ihtimali güçlendirmekle birlikte, uydular yoluyla bütün dünyayı saran bilişim ağı, artık düzenlenen askeri operasyonların belkemiğini oluşturmaya başlamıştır (Çalkıvık, 2014:292).

Bu doğrultuda elektronik savaşlar, bilgi savaşları ve siber saldırılar gibi yeni yöntemler ortaya çıkmış ve kullanımları yaygınlaşmıştır. Savaşın icrasında meydana gelen en önemli değişim Revolution in Military Affairs (RMA) ile askerlerin savaşı uzaktan yürütebilmesinin teknolojik bir sonucu olarak ortaya çıkan ağ merkezli hareket yöntemi olmuştur. Bu hareket yöntemi uygulayıcılar ile karar vericileri iletişim ağı yoluyla birbirine bağlayarak yüksek muharebe gücü yaratılmasını ve bilgi üstünlüğünün ele geçirilmesini sağlamaktadır. Ağ merkezli hareket tehdide yönelik anında farkındalık, doğru tespit oranı, tahrip etkisi yüksek anında karşılık ve eşzamanlılık sağlayabildiği için bilgi üstünlüğünü muharebe gücüne çevirmektedir (Hammes, 2004:10-11). Örneğin ağ merkezi sayesinde Dronların operatörleri artık doğrudan komuta zincirinin üstündeki üst düzey askeri komutanlarla irtibat kurabilmekte hatta siyasi otoriteyle bile iletişime geçebilmektedir. Coker'a (2012:58) göre bu durum hareket zincirini radikal olarak kısaltmaktadır.

Ağ merkezli harekatta operasyonun temel hedefi, devlet ya da devlet dışı aktör olması fark etmeksizin düşmanın güç unsurlarının fiziksel olarak yok edilmesinden ziyade, bilgi üstünlüğünü sağlayarak örgütlenme düzenini ve stratejilerini bozarak onu etkisiz hale getirmektir (Blaker, 2007:233-234). Birinci Körfez Savaşı, 1980'lerden itibaren yaşanan ve kısaca 'RMA' olarak adlandırılan bu dönüşümün savaş alanına ilk yansıması olmuştur (Tilford, 1995:2-5). Hedefi büyük bir oranda kesin koordinatlarla vurabilen hassas güdümlü bombalar, uydu ve bilişim teknolojisi ile kara, deniz ve hava kuvvetleri arasında iletişim ve koordinasyonu sağlayan ağ sistemleri sayesinde ABD, hızlı ve çok az kayıpla savaşı sonuçlandırmıştır (Çalkıvık, 2014:291). Ayrıca bu savaşta kamuoyunun CNN

aracılığıyla televizyonlardan füzelerin ‘düşman’ olarak belirtilen hedefleri imha etmesini canlı olarak izlemesi, savaşın gerçek mi yoksa bir bilgisayar oyunumu olduğunun farkına varılamamasına neden olmuştur. Der Derian’a (2000:771-780) göre bu durum gerçek ve sanal savaş arasındaki farkı ortadan kaldırarak, coğrafi mesafeleri ve kronolojik süreyi daha da aza indirmiştir. ABD, Der Derian’ın yaklaşımını doğrular şekilde gelişmiş teknolojisi ve RMA ile ortaya koyduğu askeri strateji sayesinde görece kısa sürede ve kolay bir şekilde düşmanı yendiğini belirterek, gelecekteki savaşlarda başarının sahip olunan teknolojik silahlara, hızlı istihbarata ve uzayın kullanımı gibi teknolojik avantajlar tarafından belirleneceğini iddia etmiştir (Sheehan, 2008:217).

Yeni nesil savaş yazarlarına göre RMA yaklaşımı ile birlikte özellikle insansız hava araçlarının kullanımıyla savaşların icrası çeşitlenmiş, hedefe ulaşmada coğrafi mesafeler daha kısa hale gelmiş ve insana duyulan gereksinim azalmıştır. Örneğin Coker, insansız hava aracı olan Dronların kullanımının yaygınlaşmasını robotlaşma çağının bir adımı olarak değerlendirerek bu durumun savaşın karakterini değiştirdiğini vurgulamaktadır. Coker’a (2014:34-36) göre insansız hava araçlarını kumanda eden pilotlar, ekran başında bilgisayar oyununu andıran bir şekilde sadece düşmanın imhasına odaklandıklarından dolayı giderek duygularını kaybetmektedirler ve bu nedenle yarı otonom hale gelmektedirler. Coker ayrıca yakın gelecekte, sistemlerin neredeyse tamamen özerk olacağını öngörmekte ve hava araçlarının bağımsız olarak karar verebileceğini düşünmektedir. Bir başka deyişle, bugünün savaşan robotlarının yarının karar vericileri haline geleceğini ifade etmektedir.

RMA yaklaşımı sadece silah sistemlerine ağ tabanlı yeni teknolojilerin entegre olmasını sağlamamış, özellikle gelişen iletişim teknolojilerinin de entegrasyonu ile bilgiye ve istihbarata ulaşılmasını kolaylaştırmıştır (Singer, 2008:184). Özellikle, 21. yüzyılda kullanımı yaygınlaşan bu tür teknolojiler, bilginin güç olarak kullanıldığı alanların da artmasına neden olmuştur. Özellikle askeri stratejilerde gerek saldırı gerekse savunma amaçlı kullanılan bilgiye dayalı ağ tabanlı teknolojilerin artması ve gelişmesi, ‘bilgi harekatı’ kavramının doğmasını sağlamıştır (Sağsan, 2002:213-214). 1991 Körfez Savaşı’nda ilk defa kullanılan bu kavram, günümüzde daha çok siber saldırı alanı içerisindeki bilgisayar ve internet iletişim alt yapısı için kullanılmaktadır. Bilgiye dayalı gerçekleşen harekatta ana amaç, hedefin askeri, politik, ekonomik ve sosyal alt yapılarını

çökertmektir. Bu yolla hedef toplumlarda kaosa neden olunabilmektedir (Wheatley ve Hayes, 1996:6).

Güngör ve Güney'e (2017:138) göre siber hareket, kısa bir süre içerisinde toplumları ve bireyleri etkileyebilmektedir. Güngör ve Güney (2017:138), siber tehditlerin etkisinin büyük çaplı uluslararası krizlere yol açacak kadar artmasının ve devletlerin siber alanı bir hegemonya kurma aracı olarak kullanmaya başlamaları gibi durumların günümüzde siber hareketin alanlarını farklılaştırarak bilgi hareketinden daha etkili bir araç haline getirdiğini belirtmektedir. Yeni nesil savaş yazarlarına göre siber hareketlerde az sayıda uzmanlaşmış personelle ve teknolojik imkanlarla saldırı, savunma, takip, keşif, gözetleme, psikolojik hareket, elektronik savaş gibi savaşın bileşenleri kullanılabilmektedir ve bu durum savaşın karakterini değiştirmiştir (Limno ve Krysanov, 2003:181-182). Çünkü söz konusu durumda, yeni teknolojilerin varlığıyla geleneksel anlamda savaşın aracı olarak görülen büyük orduların yerini, sayıca daha az ama daha esnek, uzmanlaşmış ve profesyonel askerler hatta siviller almaya başlamıştır (Heywood, 2013:479). Örneğin 2003 yılında ABD, Irak'a müdahalesinde ağ merkezli savaşı sürdürmek için teknolojik üstünlüğünü kullanmış ve bu sayede sayıca az profesyonel birliklerle ve hatta bazı bölgelerde özel askeri şirketlerle savaşı sürdürmüştür (Der Derian, 2003:450). Ancak bu savaşta ABD, Irak'ın konvansiyonel ordusunu kolayca yenilgiye uğratmasına rağmen, paramiliter gruplar üzerinde başarılı olamaması ve Irak üzerinde tam bir egemenlik kuramaması, gelişmiş teknolojiye sahip olmanın savaşları kazanmak için yeterli olmayacağını ortaya çıkarmıştır (Karaosmanoğlu, 2011:18). Mearsheimer'a (2005) göre bu durum RMA'nın varsayımlarına meydan okumalara neden olmuştur.

Özellikle Irak Savaşı'ndan sonra sadece teknolojinin kendi başına savaşların karakterini etkileyebilecek bir oranda olmadığı, sadece stratejik bir çözüm oluşturduğu düşüncesi Sheehan (2008) ve Johnson (2017) gibi yazarlar tarafından dile getirilerek, bu düşünce ağır basmaya başlamıştır. General Petraeus'un (2010:116-118) da konvansiyonel güç merkezli yaklaşımlarla çatışmaların durdurulamayacağı, siyasi, diplomatik ve ekonomik tedbirler ile hareketin desteklenmesi gerektiği fikri, teknolojinin kendi başına savaşların karakterini etkileyebilecek bir oranda olmadığı yaklaşımını destekler niteliktedir.

Bu noktada söz konusu yaklaşımların hipotezini destekleyen en önemli analiz birimi insan faktörüdür (Hart, 2002:251). Tarihteki savaş örnekleri incelendiğinde “silahlar ancak

onları kullanan insanlar kadar akıllıdır” sözünü doğrular şekilde, insan iradesinin teknolojik açıdan daha üstün bir düşmanı gölgede bıraktığı görülmektedir (Toffler, 1994:73). Örneğin Roma İmparatorluğu’nun, savaşlarda başarılı olması daha iyi silahlara değil, temelinde insan iradesi yatan üstün eğitim kurumlarına, başarılı bir örgütlenmeye ve disipline dayanmaktadır. Söz konusu insan faktörü, takip eden yüzyıllarda sık sık teknolojiyi gölgede bırakmıştır. Cromwell’in ‘Yeni Model Ordusu’, Frederick’in ‘Prusya Ordusu’ ve Napolyon’un ‘Yurttaş Ordusunun’ zaferleri, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Modern dönemde ise Çinliler ve Kuzey Vietnamlılar, eşit ya da üstün teknolojiyle donanmış rakiplere karşı olağanüstü savaş başarıları elde edebilmişlerdir (Hooker, 2005:7-11).

Johnson’a (2017:7-9) göre ağ tabanlı araçlar, uzaktan kumandalı mühimmatlar, uzaktan işletilen hava sistemleri ve otomasyon günümüz savaşlarında operasyonel açıdan önemli bir etki alanına sahip olmakla birlikte, savaşların karakterini strateji kadar etkileyebilecek bir güce sahip değildir. Örneğin çok gelişmiş bir savunma sensörü, bir düşmanın nerede ve kaç kişi olduğunu, hangi silaha sahip olduğunu gösterebilmekte ve tahrip gücüyle düşmanı yok edebilmektedir (Coker, 2004). Bu ağ merkezli sistem örneğinde geleneksel savaşların karakterinde bulunan bir zorluğu; “Clausewitz’in ‘savaşın sisi’, ‘öngörülemezlik’ ve ‘reaksiyon etkisi’ olarak adlandırdığı ve muharebeler esnasında hasmın bizim planlarımızı bozmak için yaptığı hareketlerden kaynaklanan savaş alanındaki bilinmezlik, öngörülemezlik ve şans unsurlarını ortadan kaldıracak bir çözüm” sunduğu, yeni nesil savaş yazarları tarafından ifade edilmektedir. Söz konusu yazarlara göre teknolojik gelişmeler, özellikle de bilişim teknolojileri savaşın icrasında geçmişte yaşanan belirsizlik ve ön görülemezliği kaldıracaktır (Kurtarcan, 2017:169-175). Ancak yeni nesil savaş yazarlarının göz ardı ettiği söz konusu teknolojilerin gerçekten gösteremediği ya da ön göremediği unsurun düşmanın akıl durumu olduğudur. Sahadaki bir asker savaş halinin ne olduğunu ve saldırıya geçip geçemeyeceğine karar verebilirken, ağ tabanlı sensörler hiçbir zaman gerçek kararı verebilecek duyguya sahip olamamaktadırlar. Söz konusu karar, sensör gibi teknolojik araçlara bırakıldığında, sivil kayıplar dahil ciddi zararlar meydana gelebilmektedir (Coker, 2004). Bu durum teknoloji sistemlerini etkin bir şekilde kullanabilecek iyi eğitilmiş ve profesyonel insan gücüne her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulacağını göstermektedir. Böylelikle geleneksel savaşlarda olduğu gibi günümüzde de insan faktörüne bağımlılık hala devam etmektedir (Sloan, 2008:7).

Savaşın icrasında kullanılan araçlarda yaşanan gelişmeler aynı zamanda devletleri bir güvenlik sorunsalıyla da karşı karşıya getirmektedir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri, kendisinden daha güçlü emsallerine karşı illegal yollara başvurmak isteyen devletlerin ve haksızlığa uğradığını düşünen devlet dışı aktörlerin güçlerini asimetrikleştirerek, teknolojinin kaynağı olan devletlerin kendi silahlarıyla vurulmalarına neden olmaktadır (Tansu, 2003:78). Sheehan'a (2008:217) göre RMA savaşındaki teknolojik olmayan unsurları hesaba katmadığından dolayı gerçekçi bir savaş stratejisi ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle de bazı devletlerin teknolojik gelişmişliği, düşmanlarının asimetrik bir şekilde karşılık vermesini de beraberinde getirmiştir.

Bilgi teknolojilerinin devlet ve devlet dışı aktörlere sunduğu avantajlar ve bu avantajların neden olabileceği tehditler bir paradoksa yol açmaktadır. Başta terör örgütleri olmak üzere pek çok devlet-dışı aktör, bilgi teknolojilerinin avantajları sayesinde kamuoyu oluşturabilmekte hatta devletlere karşı tahrip gücü yüksek saldırılar gerçekleştirebilmektedir. Yeni teknoloji bombaların, patlayıcıların ve silahların iç savaşlarda ve terör eylemlerinde kullanılıyor olması ve çok sayıda can kaybının yaşanması, teknoloji paradoksunun yarattığı bir sonuçtur. Bu durum, devlet dışı aktörlerin doğrudan savaşların içinde güç dengesini değiştirebilecek bir şekilde yer almalarına neden olmaktadır.

Albay P. J. Lassalle'nin belirttiği gibi, böyle bir durumda "ağın eşitleyici gücü" söz konusu olmaktadır ve söz konusu teknolojiler (cep telefonları, GPS, uydu görüntüleri, anti-tank silahları, gece görüş cihazları, insansız hava araçları vb.) düşük maliyetli olduklarından kolayca edinilebilmektedirler. Örneğin Lübnan'da Hizbullah, anti-tank silahlarına, gece görüş cihazlarına, insansız hava araçlarına ve anti-gemi füzelerine kolayca sahip olabildiğinden, kendisinden konvansiyonel yetenekler bağlamında güçlü olan İsrail'e karşı başarılı bir şekilde hibrit savaşı yürütebilmiştir (Malis, 2012:148-149).

Ancak söz konusu durum yeni nesil savaş yazarlarının öngördüğünün aksine yeni bir olgu değildir. 16. yüzyılda geliştirilen yeni nesil tüfeklerin, devletlerin kontrolü dışında silah tüccarları tarafından devlet dışı aktörlere dağıtılması devletler tarafından bir güvenlik problemi olarak görülmüş ve engellenmeye çalışılmıştır (Tilly, 2000:69). Aynı şekilde Soğuk Savaş dönemi ABD ve Sovyetler Birliği, gelişmiş silah teknolojilerini hem blok devletlere hem de vekalet unsuru olarak kullandıkları devlet dışı aktörlere yardım adı

altında dağıtmış, akabinde Soğuk Savaş sonrası söz konusu silahlar hem kendilerini hem de uluslararası güvenliği tehdit edecek bir probleme dönüşmüştür.

Yeni nesil savaş yazarlarının teknolojinin savaşın karakterini değiştirdiğine yönelik bir diğer argümanları da siber hareketlerin günümüz savaşlarında etkin bir şekilde kullanılıyor olmasıdır (Münkler, 2016:23). Siber hareket, istihbarat elde etmekten, psikolojik harekate, bir devletin altyapısına zarar vermek için her türlü sabotaja kadar günümüz savaşlarında çok geniş bir alan içinde etkili şekilde kullanılmaktadır (Lind, 2004:11)

Yeni nesil savaş yazarlarına göre günümüzde cephe kavramı artık somut bir olgu olmaktan çıkarak siber alan da en önemli savaş cephelerinden biri haline gelmiştir. Akıllı cep telefonları, yaygınlaşan internet ve sosyal medya ağları sayesinde geleneksel savaşın prensibi olan katı emir komuta zinciri kırılmış, savaşan taraflar özellikle devlet dışı aktörler daha yatay örgütlenme imkanına sahip olmuş, yerel planlama ve icraat daha mümkün hale gelmiştir. Siber hareket üzerinden psikolojik hareket unsurları ile düşmanı itibarsızlaştırma, hedef kamuoylarının algı ve düşüncelerinin şekillendirilmesi, düşmanın bilgi işlem alt yapılarına sabotaj, düşmanın bilgi sistemlerine sızma ile bilgi elde etmek mümkün hale gelmiştir. Siber hareketin savaş cephesini hem zaman hem de mekan olarak değiştirmesi ile kamuoyu içinde daha iyi kamufle olma ve daha az hedef teşkil etme imkanı doğmuştur (Gürçan, 2012:107-111).

Borg'a (2008) göre günümüzde savaşlar cephe alanlarından insanların zihinlerine kaymış ve düşüncelerin savaşı, konvansiyonel araçların savaşından daha önemli hale gelmiştir. Bu nedenle siber alan, kara, deniz ve hava gibi birçok yönden kendine ait bir alan olarak önem arz etmektedir. Harekatlarda, düşman sensörlerini, haberleşmeyi ve karar verme döngüsünü yok etmek, bozmak veya karıştırmaya çalışmak artık ana amaç haline gelmiştir. Dünya Ekonomik Forumu Jeopolitik ve Uluslararası Güvenlik Eski Başkanı Anja Kaspersen'e (2015) göre bu kavrayış, savaşların temel karakterini değiştirecek ve muhtemelen savaşın eşliğini azaltarak, savaş ile barış arasındaki ayrımı bozacaktır.

Siber alanın savaşın karakterini değiştirdiğini belirten Kaspersen'e (2015) göre yeni hedefler sadece askeri temel iletişim sistemleri değil, her türlü altyapı tesisleri, enerji kaynakları, elektrik şebekeleri, sağlık sistemleri, trafik kontrol sistemleri veya su kaynaklarıdır. Bu nedenle söz konusu hareketlerin yeni aktörleri de bilgisayar korsanları,

teröristler, işletmeler, sosyal gruplar, suçlular ve özel askeri şirketlerdir. Aktörlerin çeşitliliği, siber harekatlarda, artık size kimin saldıracağını veya size saldıran kim olduğunun tespitini de zorlaştırmaktadır. David Petraeus'a göre bu durum, savaş zamanı ve barış zamanı arasındaki ve de sivil ve askeri alanlar arasındaki sınırları daha da bulanıklaştırmaktadır. Bunun nedeni, çeşitli nedenlerle son yıllarda aşınan ve teknolojik gelişmelerin hızlandırdığı farklılıklardır. Şu anda, saldırı yeteneklerinin defansif ve misilleme seçenekleri olduğu açıktır. Siber harekatların sorumlusunu belirleme konusundaki zorluklar devam ettiği sürece, bu gerçekliğin caydırıcılıktan uzaklaşmaya ve siber alanda saldırganlığı teşvik etmeye eğilimli olunması muhtemeldir (Petraeus, 2015).

ABD eski Savunma Bakanı Leon E. Panetta'ya (2012) göre bu olasılıklar yeni tehditleri de beraberinde getirmektedir. Panetta, siber harekatların yarattığı imkanların ortak sonucu bir yeni siber Pearl Harbor olabileceğini, fiziksel tahribata ve hayat kaybına neden olacak bir siber saldırının, toplumları felce uğratabileceğini, yeni ve derin bir hassasiyet açığı ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir.

Hall (2014) ve Johnson (2017) gibi yazarlara göre siber alan, savaşların yıkımını arttırmak için bir avantaj sağlamasına rağmen, savaşın temel karakterinde bir değişime neden olmamaktadır. Ağ tabanlı sistemlerin en gelişmiş saldırı aracı konumunda olan siber harekatın temelinde bilgi bulunmaktadır. Ancak bilginin istihbarat ve sabotaj için kullanımı yeni olmamakla birlikte, savaşlarda stratejik planlamalar dahilinde, toplumları seferber etmek için tarihin her döneminde kullanılmıştır. Bu nedenle Johnson'a göre strateji aynı kalmakta, siber harekat gibi gelişen teknoloji de sadece stratejinin uygulanma aşamasını yani savaşların icrasını kolaylaştırmaktadır (Johnson, 2017:7-9).

General Haig, Birinci Dünya Savaşı sırasında telgraf, telefon, taşıyıcı güvercin ve haberci ile koordineli harekatlar düzenlerken, General Franks, 2003 yılında Irak Savaşı'nda, hedef tahsisini ve iletişimi bir ağ üzerinden düzenlemiştir. Hall'a (2014) göre bu iki örnek gelişen teknolojinin sadece anlık değerlendirme ve reaksiyonu kolaylaştırdığını göstermektedir. Çünkü savaşın özü bilgiye dayanmakta ve kararların alınabilmesi bilgi transferinin hızına bağlıdır. Örneğin Romalılar tarafından geliştirilen ve bugün kullanılan e-posta aynı prensibe sahip olan kurye zinciri 'Cursus Publicus' Roma yol ağı olan 'Tabula Peutingeriana'ya' insan ve hayvan gücü aracılığıyla veri aktarmanın en iyi yolu olmuştur. Söz konusu kurye zincirinin e-postadan tek farkı teknolojinin hızıdır. Ayrıca siber alan, insanların bir kısmının geçerli ve haklı olduğu, ancak özünde anlama

eksikliğiyle daha fazla korkuya sahip oldukları bir olgudur. Özellikle siber hareketlerin kritik ulusal altyapıları felç edeceği korkusu insanlar arasında ağır basmaktadır. Bu tür korkular yeni nesil savaşların yaşandığı döneme özgü değildir. Bu korkuların temeli, İkinci Dünya Savaşı stratejisinin kritik ulusal altyapıların tahrip edilmesine odaklanmasında yatmaktadır. Bu nedenle, elektrik santrallerinin, endüstriyel tesislerin veya ulaşım sistemlerinin düşmanca eylemler için bir hedef olabileceği yönündeki algı yeni nesil savaşlara özgü bir durum olmamakla birlikte tarihin her dönemindeki savaşlarda kullanılan sabotaj eylemlerinin neden olduğu bir sonuçtur (Hall, 2014). Sonuç olarak siber alan bir teknolojik tehdit değil, daha çok insan tehdidinden ve diğerlerinin zayıflığından yararlanma kapasitesidir.

Siber alanın diğer bir özelliği, psikolojik hareket için yaygın ve esnek bir ortam yaratmasıdır (Ashraf, 2018:58). Siber alanın bu özelliğiyle doğru orantılı olarak yeni nesil savaş yazarlarının teknolojinin savaşın karakterini değiştirdiğine yönelik bir diğer argümanları da bilgisayar, internet ve mobil teknolojisi ile ortaya çıkan, insanların zamandan ve mekandan bağımsız bir şekilde interaktif olarak etkileşimde bulundukları sanal medya ortamının günümüz savaşlarında etkin bir şekilde kullanılıyor olmasıdır. Sanal medya ortamının kullanılıyor olması Gilboa (2010), Münkler (2016) ve Friedman (2015) gibi yazarlara göre savaşlara katılan aktörleri ve bu aktörlerin savaş stratejilerini değiştirmiştir. Bu nedenle teknoloji kapsamında incelenmesi gereken bir diğer konu, kitle iletişim araçlarının savaşlarda ‘neden’ ve ‘nasıl’ kullanıldığıdır.

2.4.2. Kitle İletişim Araçlarındaki Teknolojik Gelişmeler

Kitle iletişim araçlarının savaşlarda iki yönlü kullanımı söz konusudur. Bu araçlar aktörlere birer açık kaynak istihbaratı sunduğundan ilk kullanım alanı toplumların güçlü ve zayıf yanlarının, kültürel yapılarının, dini yaşam ve inanç şekillerinin, önde gelenlerinin biyografik özelliklerinin analiz edilmesinin sağlanmasıdır (Özdağ, 2009:236). İkinci ve en önemli kullanım alanı uluslararası kamuoyunun ya da düşmanın kamuoyu ile birlikte politik iradesinin ve askerlerinin düşünce ve davranışlarının yönlendirilmesini kolaylaştırdığından, birer psikolojik hareket vasıtası olarak kullanılmalarıdır (Gök, 2012:1-4).

Her teknolojik gelişmeyle birlikte, toplum üzerindeki etkinliği daha fazla artan bu araçların sanal medya ortamıyla birlikte günümüzde ‘yeni’ aldığı biçim, beraberinde

savaşın karakterini değiştirdiğine yönelik hem destekleyici hem de karşıt biręok görüşü beraberinde getirmiştir.

Yeni nesil savaşlarda kullanılan kitle iletişim araçlarından en yeni ve etkili olanı teknolojik gelişmelere bağlı olarak kullanımı artan internet sayesinde “facebook, twitter ve youtube” gibi sosyal medya uygulamalarıdır. Buna bağlı olarak sanal medya ortamında tüm dünyaya anlık ulaşabilme imkanı veren söz konusu uygulamalar, iletişim rolünün ötesinde yeni savaşlarda aktörlerin önemli bir psikolojik hareket vasıtası olmuştur (Eker, 2015:59; Gilboa, 2010:97-98). Kaldor’a (2013) göre söz konusu uygulamalar, gittikęe artan bir şekilde yeni nesil savaşların aracı olmaktadırlar. Örneğin, aktörlerin terörizm vasıtasıyla korku ve paniği yayması söz konusu uygulamaların kullanımıyla geğmiş dönemlere göre daha hızlı ve kolay olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sosyal medya uygulamaları savaşın aktörlerine iki önemli katkı sağlamaktadırlar. İlk olarak, düşman aktöre karşı geręekleřtirilen şiddetin ve kuvvetin korku ve caydırıcılık düzeyini yükselterek savaş psikolojik hareket uygulamalarıyla desteklemekte, ikinci olarak ise kamuoyunun desteğini alıp, yeni aktörler devşirebilmek için bir tür propaganda yürütmektedirler. Savaş esnasında vahşice öldürülen ya da sorgulanan sivillerin görüntüleriyle somutlaştırılan birinci yöntemle, sivillerin yerleşim yerlerinden kağması sağlanmakta ve düşmana gözdağı verilmektedir. Diğer taraftan ikinci olarak, kamuoyuna savaşın meşruluğunu ispatlamak için nedenler sunarak destek toplamaya çalışan aktörler, ayrıca kendisine destek olan kesimlerin de bağlılığını pekiştirmeyi amaçlamaktadırlar (Eker, 2015:60-61). Örneğin ABD’li General Petraeus’a (2010:116-117) göre konvansiyonel güç yaklaşımlarıyla Afganistan ve Irak’ta başarılı olamayan ABD’nin, yeni nesil savaş ortamında ağırlık merkezi halk desteği olduğu için önceliğini psikolojik harekata ve dolayısıyla kitle iletişim araçlarına vermesi gerekmektedir. Ayrıca Petraeus (2006:2-12), günümüz savaşlarının ağırlıkla bilgi savaşı olduğunu ifade ederek, kitle iletişim araçlarının etkili olarak kullanılmasına gayret edilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

Sosyal medya gibi internet ve mobil teknolojisi ile ortaya çıkan, yeni kitle iletişim araçlarının savaşların icrasını kolaylaştırdığı yadsınamaz bir gerçek olmasına karşın, kitle iletişim araçlarının kullanımı yeni olmamakla birlikte, savaşlarda psikolojik hareket maksatlı kullanımı daha eski zamanlara dayanmaktadır.

Psikolojik hareket kavramı psikolojik operasyonlar adı altında ilk olarak 1940’lı yıllarda ABD’nin istihbarat bölümlerinde benimsenmiştir. ABD’nin İkinci Dünya

Savaşı'na girmesi için halkın desteğini almak ve ABD ekonomisini savaş için örgütlemek adına psikolojik operasyonlar kullanılmıştır. Bu amaca hizmet etmek adına sabotaj, devirme, komando baskınları ve gerilla hareketleri yapan Özel Operasyon takımları kurulması düşünülmüştür. Bu düşünce doğrultusunda 1941'de, 'Office of the Coordinator of Information' (OCI) kurulmuş fakat ismi 1942'de 'Office of War Information' olarak değiştirilmiş ve ardından da adı 'Central Intelligence Agency' (CIA) olan operasyon yapısı oluşturulmuştur (Erdoğan, 2013: 3).

Bu gelişmeler Soğuk Savaş dönemi psikolojik hareket kavramının askeri literatüre girmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda 1971 yılında ABD Silahlı Kuvvetleri bünyesinde FM 33-1 olarak adlandırılan 'Psychological Operations' adlı askeri talimname yayınlanmıştır. Bu talimnamede Kore Savaşı'nda alınan derslerden hareketle psikolojik operasyonların yapısı, kullanım alanları ve yöntemleri ortaya konmuştur. Bir diğer gelişme CIA bünyesinde gayrinizami hareketlerde kullanılacak psikolojik operasyonların tekniklerini anlatan 'Psychological Operations in Guerrilla Warfare' adlı yazın 1984 yılında oluşturulmasıdır. Söz konusu yazında Vietnam Savaşı'ndan alınan dersler üzerine bir strateji geliştirilmeye çalışılmıştır. Çünkü o dönem için yeni bir kitle iletişim aracı olan televizyon ulaştığı kamuoyu ve neden olduğu sonuçlar bakımından ilk kez Vietnam Savaşı'nda önemli bir rol oynamıştır. Vietnam Savaşı sırasında ABD askerlerinin sayıca kaybının fazla olması nedeniyle medyanın eleştirel tutumu, kamuoyu nezdinde ABD'nin savaşı kaybettiği algısına neden olmuştur. Söz konusu savaş örneği üzerinden dersler çıkartan ABD, 1991 yılında Körfez Savaşı'nda başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları üzerinden tamamen farklı bir strateji izlemiş ve uydu bağlantılarını kullanan CNN (Cable News Network) televizyonu üzerinden savaşı algı boyutunda kazanmıştır

Bahse konu savaşlar üzerinden ortaya konan talimnamelerde, kullanılması gereken yöntemlerin başında propaganda gelmesi gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü psikolojik hareket, hedef toplumlarda varılmak istenen amacı gerçekleştirmek, taraftar kazanmak veya karşıt görüşleri çökertmek adına propaganda unsurunu kullanmaktadır. Bu nedenle propaganda, psikolojik hareketin en önemli silahı ve aracı konumundadır.

Propagandanın kitleleri etkileme, kontrol altında tutabilme ve yönlendirebilme özellikleri bulunmaktadır. Propaganda, 20. yüzyılın başından günümüze, özellikle kitle iletişim araçlarında meydana gelen teknolojik gelişmeler sonucu önemini giderek

arttırmaktadır. Propaganda, insanların düşünce ve davranışları üzerinde kontrol kurmayı ve onları yönlendirmeyi amaçlayan bir iletişim tekniği olarak ifade edilmektedir.

Waterloo Üniversitesi profesörlerinden Dr. Terence Qualter'ın 1962 yılında yazdığı 'Propaganda and Psychological Warfare' adlı kitabı psikolojik hareket ve propaganda konusunda yazılan ilk akademik çalışmalardandır. Propagandanın bir yöntem olarak psikolojik hareket tarafından kullanılıyor olmasına karşın, Qualter'ın (1962: 255) eserine göre tarihi kökenleri psikolojik harekate göre daha geçmiş zamanlara dayanmaktadır.

Modern toplumlarda propagandanın bir güç unsuru olarak kullanılması ise Birinci Dünya Savaşı ile olmuştur. Bu savaş, devletlere propaganda denemeleri yapmak için fırsat hazırlamıştır. Savaşın sonunda pek çok devlet, modern propaganda teknikleri konusunda birinci elden deneyim sahibi olmuştur (Qualter, 1962: 257-258). Çünkü bu savaş; gerek askeri, gerek ekonomi alanında zafer kazanmanın, ancak düşmanın maneviyatını kırmak ve kendi tarafının maneviyatını sağlam tutmakla mümkün olacağını göstermiştir. Ayrıca yazılı basının, kamuoyu oluşturan önemli bir etken olmaya başladığı o günün ortamında devletler, bu büyük savaşa neden girdiklerini, savaştan galip çıkılması durumunda ne gibi kazançlar elde edeceklerini ve bu konuda hangi bakımlardan haklı olduklarını kendi toplumlarına anlatma gereği duymuşlardır.

Özetle devletler, savaşların meşruluğunu sağlamak adına psikolojik harekate ve propagandaya sıklıkla başvurmuşlardır. Ayrıca savaşlarda ölmek veya öldürmek, büyük bir törenin veya dramatik bir oyunun bir sahnesi durumunda somutlaştığında basit gibi algılanmakta, ancak gözünü kırpmadan ölümün karşısına çıkabilmek için şu veya bu şekilde bir inandırma gereklidir. Kişi ne zaman kendisini sahnede rol yapan bir aktör (yani, gerçek olmayan kişi) gibi görürse ancak o zaman ölüm, korkunçluğunu kaybeder ve bir inandırma hareketi olur. Başarılı bir propaganda stratejisinin en önemli basamağı, taraftarlarında muhteşem bir görev yaptıkları hayalini yaratmak yoluyla, ölmenin ve öldürmenin acı gerçeğini maskeleyektir (Hoffer, 1978: 51).

Sonuç olarak 15. yüzyılda matbaanın keşfedilmesi ve 19. yüzyılda fotoğraf ve 20. yüzyılda televizyon teknolojisiyle gelen görsel gelişmelerle bilginin dağıtılması olanağı, 21. yüzyılda sosyal medya ile insanların doğrudan müdahil olduğu geçmişe göre farklı bir ortamda ve daha hızlı bir şekilde dağıtılmaya başlamıştır. İnsanların doğrudan bilgiye ulaşma hızı ve bilginin oluşumuna ve dağıtımına katılması günümüz kitle iletişim

araçlarının savaşlarda kullanımını etkin bir şekilde arttırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, bu teknolojik gelişimin yarattığı yeni iletişim ortamı, aslında bütün altyapısını ve kullanım stratejisini geleneksel kitle iletişim araçlarının propaganda mantığı üstüne inşa ettiğinden, söz konusu gelişmelerin savaşın karakterini derinden etkilediğini söylemek mümkün görünmemektedir.

2.5. Askeri Kültür Faktörü

Sanatın, kültürün ve zamansal koşulların bir araya gelmesiyle bir devletin savaş tarzı doğmaktadır. Sanat gibi, savaş tarzı da bir ulusun ruhundan çıktığı için, uluslar gibi orduların da birbirlerinden farklı kültürleri bulunmaktadır. Bazı ordular, kurum yapıları ve tarihsel deneyimlerin de etkisiyle diğerlerine göre farklı ve kimi zaman da daha güçlü bir kültüre sahip olabilmektedirler (Friedman, 2015:33-35; Toffler, 1994:5; Akyürek vd., 2014:17). Kier'e (1995:65-68) göre orduların dönüşümü en iyi kültürel açıdan anlaşılabilmektedir. Orduların savaşlarda hareket şekilleri ve tehditlere yaklaşımları farklıdır ve bu unsurların oluşturduğu askeri kültür, savaşların icrasını belirlediği için karakterini de dolaylı yoldan etkilemektedir. Ordular söz konusu olduğunda, geleneklerine bağlı ve değişime direnen yapılar akla gelse de savaşlarda yaşanan zaferler ve yenilgiler, güvenliğin yapısında meydana gelen değişimler, teknolojik yenilikler, hukuksal gelişmeler ve ekonomik faktörler orduları savaş kültürlerinde değişime zorlayabilmektedirler. Söz konusu unsurların etkisi devletten devlete farklılık göstermekle birlikte, bu bölümde “askeri kültür savaşın karakterine nasıl etki eder?” sorusuna cevap aranacaktır.

Battle'ye (2003) göre savaşın karakterinin bir belirleyicisi olarak askeri kültür, orduların sorunlara yaklaşımlarındaki farklılıkları ifade etmekle birlikte, orduların kendileri hakkında ve savaş kavramları hakkında ne düşündükleriyle ilgilidir. Savaşın karakterini anlamaya yardımcı olan ve örgütlenme özelliklerini, savaşma tarzlarını ve değer yargılarını temsil eden askeri kültür, savaşa hazırlanmak ve savaşı icra etmekle görevli orduların eğitim, moral gibi entelektüel ve manevi birikimlerini kapsadığı gibi, toplumların kültürüne, o toplumdan çıkan liderlere, coğrafyaya ve teknolojik gelişmelere göre de farklılık göstermektedir (Keegan, 1993:389). Tüm bunlar etkileşim içerisinde ve bunların herhangi birisini bu etkileşimden ayırarak tetkik etmek mümkün değildir (Akad, 2015:25). Ayrıca söz konusu unsurlar, savaşa bir karakter vermek ve orduların icra

edebildikleri operasyonların stratejisini ve dolayısıyla benimsedikleri savaş biçimini belirlemek için birleşmektedirler.

Orduların taktik kitapları ve talimnameleri, esas olarak bu bağımlılıktan kaynaklanan ilke ve kuralları ifade etmektedir. Aynı zamanda askeri kültür, toplumsal yaşamın (bilim, sanat, eğitim, ekonomi vb.) tüm yönlerine nüfuz ettiğinden, ilke ve kurallardan daha geniş bir anlam taşımaktadır (Balázs, 2013:1-3). Kısacası askeri kültür, toplumların askeri konularla nasıl bağlantılı olduğunu göstermektedir.

20. yüzyıla kadar askeri kültür, özel seçilmiş bir toprak parçası üzerindeki katı piyade formasyonları ile savaşan kararlı ordulara dayanmıştır. Söz konusu kültürde savaşın sonu çatışmaların sona ermesi anlamına gelmekle birlikte, bu dönem savaşların temel özelliği, hızlı ve kararlı bir sonucun aktif olarak takip edilmesi olmuştur. Bir savaşın sona ermesi, toplumun normal yaşama geri dönebileceği anlamına gelmektedir. Bu dönemin askeri kültürünün ahlaki yönü, savaşı zorunlu kılmak için düşmanla ölümcül bir şekilde yüz yüze gelmenin aktif arayışında kendini açıkça göstermektedir (Keegan, 1993:390). Söz konusu cesaretin motivasyon kaynağı ise toprak kazanımının sağlayacağı şöhret ve servettir (Toffler, 1994:6).

20'nci yüzyılın ilk yarısından itibaren orduların kültürel analizleri daha çok devlet orduları arasında yapılan konvansiyonel savaşlar üzerine odaklıdır. Bu kapsamda Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Kore Savaşı öne çıkmaktadır (Segal, 2018:48-49). Askeri kültür, teknolojik icatlar ve 'silahlı millet' fikri, her iki dünya savaşında ve Kore Savaşı'nda da olduğu gibi, kitlesel güç kullanımıyla büyük çaplı savaşlara yol açmıştır (Kitzen, 2012:5-7). Söz konusu yüzyıl boyunca ordular gelecekte olabilecek muhtemel savaşlara karşı stratejik planlamalar yapmış, hazırda silahlı ve eğitilmiş askerler bulundurarak tedbir almaya çalışmışlardır. Ancak 1970'lerde gerçekleşen Vietnam Savaşı ve Afganistan Savaşı'yla birlikte konvansiyonel savaşın karşısına, tarihi daha geçmiş zamanlara dayansa da devletlerin pek de tecrübeli olmadıkları ve gayrinizami hareketi öne çıkaran 'düşük yoğunluklu çatışma' (low intensity conflict) yaklaşımı önem kazanmıştır (Segal, 2018:48-49).

Clausewitz'in "her çağın kendi savaşını yaratacağı" düşüncesini referans alan Segal'e (2018:47) göre "her çağın kendine özgü savaş stratejisi ve bu stratejinin bir kültürü bulunmaktadır." Geleneksel savaşlarda stratejinin en alt basamağını milletlerin içindeki

aileler, aşiretler/kabileler ve dini veya bölgesel aktörler arasında cereyan eden gayrinizami çatışmalar oluştururken, en üst basamağını ise daha çok devletlerin orduları arasında meydana gelen ve teknolojik gelişmelere bağlı gelişen savaşlar oluşturmaktadır. Segal'e (2018:47) göre hibrit savaşlarda bu durumun tersi söz konusu olduğundan, stratejinin en alt basamağında genellikle konvansiyonel savaşlar olmasına rağmen, ordular stratejinin bütünündeki hareketlerle ilgilenmek zorunda kalmaktadırlar. Söz konusu durum nedeniyle orduların konvansiyonel hareket üzerine kurulu olan askeri kültürlerinin dönüşerek hibrit savaşa uyum sağlayamaya çalıştıkları ve bu durumun da savaşın karakterini değiştirdiği tartışmalarını da beraberinde getirdiği görülmektedir.

Askeri kültürün dönüşümü konusunda literatürde iki yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşıma göre, ordular katı ve hiyerarşik örgütlü bir yapıya sahip olmaları sebebiyle sistemleri, normları ve stratejileri bakımından değişime direnç göstermektedirler ve bu tip orduların tarihsel bağlamda askeri kültürleri çok farklılık göstermemektedir (Murray, 2011: 3-4). Akad'a (2011:11) göre "askerler daima bir önceki savaş için hazırlanırlar" yaklaşımının temelleri bu paradoksal ilişkide yatmaktadır. Bu durumun nedeni orduların kahramanlık, moral ve motivasyon dahil geleneklerinden ve geçmişlerinden kopmak istememeleridir (Toptaş, 2015:12). Askerlerin savaşlarda önemli moral ve motivasyon kaynakları onurlandırılmak ve saygı görmektir. Onur kavramı, askerlerin ölümü göze almaya gönüllü olmalarını sağlayan örgüt bağlılığı yaklaşımının bir tezahürüdür (Akyürek vd., 2014:20). Söz konusu yaklaşımı benimseyen devletlerin toplumlarında ordu, merkezi bir sosyal örgüttür ve savaş sorgulanamaz bir sosyal süreçtir (Segal, 2018:50). Bu nedenle bu tür toplumların ordularında bireycilik görece düşüktür. Bireyciliğin düşük olduğu orduların toplumlarının tarihsel geçmişleri incelendiğinde birlikte hareket etme ve düşünme geleneğinin olduğu, bireylerin orduya karşı duygusal bağlılığının bir norm olarak öne çıktığı ve 'ben' yaklaşımından çok 'biz' yaklaşımının hakim olduğu görülmektedir (Hofstede, 1984:157-159). Bu yaklaşım içerisinde, askeri kültürün en temel özelliği savaşa iradesidir. Toplumların ölüm ihtimalinin çok yüksek olduğu ve bunun dışında da esaret, katliam, işkence, sürgün vs. gibi bir faaliyeti kabul etmeleri tek başına çok zor bir durumdur. Elbette ki, somut bir tehdit karşısında kendilerini savunmak için risk alacaklardır ama çoğu zaman böyle bir tehditle karşılaşmadıkları halde bile savaşı bir süreç olarak kabul eden toplumlar bulunmaktadır (Akad, 2015:26-27).

İkinci yaklaşıma göre orduların zamanın şartlarına göre doktrin bağlamında kültürlerinde değişim gösterebilmekte ve dolayısıyla savaşın karakterinde değişimin öncü rolünü oynayabilmektedirler (Rosen, 1991). Söz konusu yaklaşım, orduların savaşın karakterindeki değişime kendi algıladıkları şekilde cevap verdikleri görüşünü desteklemektedir.

Posen'e (1986:47) göre ordular herhangi bir savaşta ağır kayıplar verdikten sonra veya politik iradenin yeni bir savaş yaklaşımı benimsemesi sonucunda değişime uğramaktadırlar. Söz konusu duruma Avrupa devletlerinin askeri kültürleri örnek teşkil etmektedir.

Önce Birinci Dünya Savaşı'nda akabinde İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan maddi ve manevi yıkımdan sonra Avrupa'da bireysellik ön plana çıkmış, ulusal ve geleneksel değerlerin önemi azalmıştır. Bu durum orduya hizmetin vatandaşlık görevi olarak algılandığı askeri kültürün önemini kaybetmesine neden olmuştur. Ordular artık ulusal bilinç ile motive edilememeye başlanmış, maddi çıkarlar ön plana çıkmış ve aidiyet duygusu kaybolmaya başlamıştır (Kier, 1995; Manigart, 2006).

Crevelde (2008:300-312), ortaçağda ve yeniçağda Batı askeri kültürünün savaşı, kendi ulusal değerlerine ve çıkarlarına karşı olanları öldürmek, yaralamak veya güçsüz düşürmeye yönelik bir araç olarak gördüğünü belirtmekte ve zamanla bu yaklaşımın toplumların kültürüne bağlı olarak değiştiğini düşünmektedir. Söz konusu değişimin temelinde batı toplumlarında ulusal bilincin devam ettirilememesi yatmaktadır.

Savaş, insanların birbirlerine karşı ölümcül şiddet uygulaması ve öldürmenin rasyonel sona ulaşmak için yasal bir araç olarak görüldüğü süreçtir ve insanların her savaşta ölmeye, hayatının tüm bileşenlerinden vazgeçmeye ve karşındakini öldürmeye hazır olması başarıyı simgelemektedir. Söz konusu başarıya ulaşmanın bir motivasyon kaynağının olması gerekmektedir ve bu kaynak kahramanlık ya da ulusal bilinç duygusuyla sağlanmaktadır (Yılmaz, 2009:17). Bu durum, Batılı devletlerin post-modern ordu yapılanmaları ile birlikte değişmiş; askerlik, bir yaşam tarzı olmaktan ziyade bir meslek olarak algılanmaya başlanmıştır (Akyürek vd., 2014:19). Kahramanlık ve ulusal bilinç duygusuyla birlikte anılan zorunlu askerlik, Batı'da modern anlamda ilk olarak 1793'de Fransa'da uygulanmaya başlanmıştır (Lucassen ve Zürcher, 1998:413).

Napolyon'un yurttaş-ordu yaklaşımı üzerine kurulu olan zorunlu askerlik, ahlaki, entelektüel ve teknolojik unsurları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu yaklaşım Fransız ordusuna sürekli insan gücü kaynağı sağlamış ve Napolyon bu sayede savaş manevralarını istediği gibi başarılı şekilde uygulayabilmiştir. Ayrıca sayıca üstünlük, kitle orduları arasındaki kararlı bir savaşta düşmanın ana gücünü yok etmeyi mümkün hale getirmiştir (Tugwell, 1989:6).

Zorunlu askerlik sistemi 19.yüzyılda İtalya ve Almanya'da ataerkilliğin ve ulusal kimliğin bir göstergesi olarak uygulanmaya başlanmış, ABD, İngiltere ve Kanada'da bu tür motivasyon göstergeleri söz konusu olmamakla birlikte Birinci Dünya Savaşı'nda nicel olarak askere ihtiyaç olduğundan ancak 20. Yüzyılın başında uygulanmaya başlanmıştır (Black, 2002:24-28).

Kahramanlık, ulusal bilinç, itaat ve disiplin, değişen askeri kültür ile birlikte içeriği değişen değerler arasına girmeye başlamıştır. Söz konusu değerler incelendiğinde;

a) Kahramanlık, ulusal bilinç, itaat, sadakat ve disiplin anlayışının İkinci Dünya Savaşı sonrası, görev odaklı ve daha niteliksel bir disiplin anlayışına dönüşmesi, Batı'da profesyonel ordu yapılarının doğmasını sağlamıştır. Yeni nesil savaş yazarlarına göre söz konusu durum aktörlerin dönüşümü anlamına geldiği için savaşın karakterini de değiştirmiştir (Akyürek vd., 2014:19). Örneğin, askeri kültürdeki değişime atıfta bulunan Perlmutter, savaş sahasında artık kahramanlık ve erdemler için savaşan orduların yerini, stratejik düşünen ve teknik uzmanlığı olan profesyonel orduların yer aldığını belirtmektedir (Perlmutter, 1982'den aktaran Serra, 2011:72).

İkinci Dünya Savaşı'nın öne çıkan ABD'li generallerinden George S. Patton'a göre "ülke uğruna ölecek savaş kazanılamamakta, savaş ancak düşmanların ('başka aptalların') ölmesini sağlayarak kazanılabilmektedir" (Smith, 2003:78). Yılmaz'a (2018) göre bu yaklaşım geleneksel savaşların kahramanlık anlayışına bir meydan okumayı ifade etmekte ve zorunlu askerlik ile seferberlik anlayışının sona erdiğinin bir tespitidir. Zorunlu askerliğin ve seferberliğin ana unsurları olan acemi er sistemi ve savaş zamanında kullanılacak yedek kabiliyetler düşüncesinin gittikçe işe yaramaz hale geldiğini, bu sebeple Batı ordularının profesyonelleştiğini ve savaş sahasında binlerce piyade askerlerinin yerini sayıca az özel operasyon askerlerinin ve teknoloji uzmanlarının aldığını belirtmektedir. Hill'e (2015a:86) göre de söz konusu durum sadece savaşların icra edilme şeklini

etkilememekte, aynı zamanda kuvvetler arasındaki ilişkiyi değiştirerek askeri topluluğun düzenini de değiştirmektedir. Yılmaz ve Hill'in yaklaşımını doğrular nitelikte zorunlu askerliği 1963'te kaldıran İngiltere Batı'nın askeri kültürünün dönüşüm tartışmalarının başlamasında öncü olmuştur (Cordesman, 2005). Almanya ve Fransa zorunlu askerliği devam ettirerek İngiltere ile bu konuda ayrışsalar da toplumlarında kaybolan ulusal bilinç ve kahramanlık duyguları sebebiyle zorunlu askerliğin kaldırılması ve tamamen profesyonel bir orduya geçilmesi konusunda çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

b) Askeri kültürde ulusal bilinç ve kahramanlık duygularını etkileyen bir diğer faktör de yeni nesil savaş yazarlarının savaşın karakterinin değişimi konusundaki en önemli argümanlarından da olan teknolojik gelişmelerdir. Ordular, hakim silah sistemleri etrafında ve şekillenen örgütlü yapılardır. Hill (2015a:86-87), geleneksel savaşlarda kahramanlığın ve cesaretin önemli olduğunu ancak günümüzdeki savaşlarda herhangi bir anlam ifade etmediğini düşünmektedir. Hill'e göre kahramanlık ve cesaret, teknolojik bir silahın mantığına boyun eğmektedir. Hill'in düşüncesine göre Napolyon savaşları sırasında 'kapanma eğilimine' sahip bir İngiliz ordusuna karşı, kahramanlık güdüsüyle gerçekleştirilecek bir taarruz savaşta iyi bir performans sergileyebilir, ancak bu türden davranışlar İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman zırhlılarıyla karşı karşıya gelme konusunda intihar olacaktır. Bu nedenle Hill'e göre teknoloji, insanların kahramanlık cesaretini engellemekte ve söz konusu askeri kültür değişimi de savaşın karakterini etkilemektedir (Hill, 2015a:89). Bu durumun başka bir örneği günümüzde insansız hava araçlarının kullanımında yaşandığı belirtilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda, hava muharebesinin gelişimiyle birlikte, pilotlar kara muharebesinde olduğu gibi havadaki ani ve şiddetli bir ölüme karşı duyarlı kaldığı için ortak bir cesareti ve kahramanlık duygusunu paylaşmaya devam etmişlerdir. Ancak uzaktan kumanda edilen insansız hava araçlarının operatörleri, savaşın yıkıcı etkisine maruz kalmadıkları ve ölüm korkusu yaşamadıkları için kahramanlık gibi bir motivasyon duygusuna sahip olamamaktadırlar (Singer, 2009:253-254, 367-368). Hill'e (2015a:89) göre yeni nesil savaşların teknolojik boyutları genellikle askerlerin ihtiyaç duyduğu cesaretin niteliğini değiştirdiğinden, aynı zamanda bir askerin şiddet konusundaki duyarlılık koşullarını da değiştirmektedir. Ancak teknolojinin neden olduğu yıkıcı etki sadece günümüz savaşlarına özgü olmamakla birlikte, insanların savaş ve ölüm şekillerini değiştirse de, savaşın dehşetini ve zafer duygusunu ya da ölüm gerçeğini değiştirememektedir (Yılmaz, 2018). Ayrıca teknolojinin gelişimi üzerinden orduların askeri kültürlerinin dönüşüm gösterdiği

düşüncesinin devletlerin tehdit algılamalarında çok önemli etkileri olmasına rağmen, savunma sanayinde teknolojik gelişmeler beklenen doğal bir süreç olduğundan savaşın karakterinde kesin belirleyici olduğu söylenememektedir (Posen, 1986:55-57).

c) Yeni nesil savaş yazarlarına göre askeri kültürü etkileyen bir diğer faktör sivil unsurların, orduların şiddet kullanma tekeli sınırlarını aşarak sivil sektöre yayılması olmuştur. Bunun sonucunda konvansiyonel ordular nereden, ne zaman ve ne şekilde gelebileceği belli olan simetrik tehditler yerine, belirsizlik üzerine kurulu asimetrik tehditlerle mücadele etmeye başlamışlardır. Bu nedenle orduların askeri kültürleri, hem kendi ülkelerinde hem de sınırları ötesinde bir tehditle karşı karşıya kalabilen devlet dışı düşmanların ortaya çıkmasıyla karakterize olmaya başlamıştır. Smith (2005:3-4), bu durumu bir kültür değişimi olarak yorumlamakta ve yeni nesil savaşlarda sivil unsurların ve onların oluşturduğu örgütlü yapıların hakim bir rol üstlendiğini ifade etmektedir. Özellikle teknolojinin kitle iletişim araçlarındaki etkisiyle görselliğin artması, geçmişte askeri kültüre ait olan savaşa dair ölüm, kan, şiddet, yıkım deneyiminin, ister gerçek görüntüler isterse sanal kurgu görüntüler halinde sivil dünyaya aktarılmasına yol açmıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak da, eskiden sadece askeri kültürün parçası sayılan olgular, sivil kültür ve devlet dışı aktörler tarafından paylaşılabilecek hale gelmiştir. Bir başka deyişle, askeri kültürü sivil kültürden farklılaştıran özellik savaşlar ve savaşma iradesiyken; savaş kültürü neredeyse hem sivillerin hem de ordunun ortak bir kültürü haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak da herkes savaşçı rolünde ve her alan bir savaş bölgesi olarak görülmeye başlanmaktadır (Akyürek vd., 2014:30-32). Creveld (2008:308) bu duruma Sierra Leone, Bosna, Kosova ve Sudan'daki savaşları ve savaşan milisleri örnek vermektedir. Bununla birlikte, söz konusu durumum daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi yeni nesil savaş yazarlarının düşüncesinin aksine sadece günümüze özgü bir durum değildir. Echevarria (2005:3-10) geçmişte de söz konusu sivil unsurların ve oluşturdukları örgütlü yapıların savaş sahasında yer alarak, orduların askeri kültürlerinde payları olduğunu belirtmektedir. Örneğin, Amerikan devriminde geleneksel sınır savaşlarında sivil unsurlar mücadele ederek, şiddet olgusunu ordulardan daha fazla üstlenmişlerdir (Murray 2012:72). Yine aynı şekilde, başta İspanya Veraset Savaşlarında akabinde Napolyon Savaşlarında halkın düzensiz bir kuvvet olarak savaşın ana aktörü konumunda olduğu Sinnreich (2012:111-113) tarafından dile getirilmektedir.

d) Yeni nesil savaş yazarları askeri kültürün değişimine etki eden sivil unsurların bir diğer faktörünün özel askeri şirketler ve paralı askerler olduğunu belirtmektedirler. Geleneksel savaşlarda orduların askeri kültürleri, görev bilinci, kahramanlık, cesaret, fedakarlık, sadakat ve itaat üzerine kuruluyken, günümüz savaşlarının ana aktörlerinden olan özel askeri şirketlerin ve paralı askerlerin bir kültürü olmadıklarını, davranış kodlarının, bireysel ve bağımsız bir şekilde hareket eden ve kendi maddi çıkarları için herhangi bir orduya manevi aidiyet ya da bağlılık geliştirmeksizin askeri yeteneklerini tahsisi üzerine kurulu olduğunu düşünmektedirler (Kurtarıcan, 2017:397). Yeni nesil savaş yazarlarına göre bu durum geleneksel savaşların kahramanlık ve ulusal bilinç motivasyonunun kaybolmasına neden olmuştur. Ancak söz konusu durum, sadece günümüz savaşlarına özgü olmamakla birlikte ve yeni bir durum değildir. Orta ağ feodalitesinde şövalyelerin ve köylülerin savaşmaya isteksiz oluşu nedeniyle kralların dönemin vassallarından silahlı kuvvet talep etmesi ve kiralık ordulara yönelmesinin günümüzdeki paralı askerlerin ve özel askeri şirketlerin kullanımından büyük oranda farkı bulunmamaktadır. 15. yy Avrupa’sında savaşlardan soğumuş kesimlerin oluşturduğu milis örgütlenmelerin krallar tarafından yetersiz görülmesi ve aradıkları silahlı gücü paralı askerleri kiralamak suretiyle karşılama yoluna gitmeleri sebebiyle, herhangi bir kahramanlık ve ulusal motivasyonu olmayan paralı askerlerin kullanımını arttırmıştır. Bireysel yani kişiye özel yapılan bu kiralama zamanla günümüzde organize ve örgütlü hale gelmiş paralı asker birlikler ya da özel askeri şirketler ile yapılır hale gelmiştir (Percy, 2007:70-74; Toffler, 1994:33). Kitzen’e (2012:5-7) göre değişen kahramanlık, ulusal bilinç, itaat, sadakat ve disiplin gibi anlayışların ve sivil unsurların birer ana aktör olarak savaşlarda yer almaya başlamalarının askeri sonucu olarak devletler konvansiyonel ordu üzerine kurulu askeri stratejiler yerine gayrinizami hareket ağırlıklı hibrit savaş stratejisine geçmek durumunda kaldıklarını belirtmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki hibrit savaş, geleneksel askeri kültür yaklaşımıyla aynı eski zamanlara dayanan daha geniş düzensiz savaş kavramının bir parçasıdır. 1974 yılında Vietnam Savaşı, 1979 yılında Afganistan Savaşı gibi yakın tarihsel başarısız örneklere rağmen, birçok devletin konvansiyonel ordusunun askeri kültürlerinde gayrinizami hareket ağırlıklı hibrit savaş stratejisi tecrübesi bulunmaktadır. Bu nedenle hibrit savaş stratejisinin konvansiyonel ordulara yabancı olduğu ve askeri kültürlerinin dönüşüm geçirmesi gerektiği yanılıcı yaklaşımdır. Örneğin Fransa hem 1840 yılında Cezayir’i işgal ederken hem de 1962 Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nda konvansiyonel ordusunun yanında yerel unsurlardan faydalanarak hibrit savaş stratejisini uygulamıştır. Fransa’nın özellikle 1960’lı yıllarda Milli Kurtuluş Cephesini

(Front de Libération Nationale-FLN) ile mücadelesinde konvansiyonel ordularının yanında yerel halktan gönüllülerin istihbarat ve psikolojik hareket maksatlı kullanılması nedeniyle hibrit savaşın özelliklerini görmek mümkündür. Aynı şekilde İngiltere ordusunun da askeri kültürü hibrit savaş yaklaşımına yabancı değildir. Özellikle Malaya'daki operasyonlarında sayıca az ama eğitimli askerlerinin yanında sivil asker işbirliğine dayalı psikolojik hareket faaliyetlerini kullanması ve yerel halk arasında etkin bir istihbarat ağı kurması bu duruma örnek teşkil etmektedir (Harmon, 1992: 30-36).

Sonuç olarak askeri kültür bağlamında savaşların karakterini etkileyecek bağlamda yeni bir şey olmasa da artık savaşlar birçok alanda, eş zamanlı olarak ve çeşitli stratejiler üzerinden meydana gelmektedir. Ordular katıldıkları ve ilgili oldukları son savaşlara uygun biçimde hazırlanma kültürünü yavaş yavaş terk ederek, geçmişteki hibrit savaşlardan çıkarılacak dersleri yeniden öğrenmek konusunda istekli olmaya başlamışlardır. Bu nedenle 'yeni savaşlar' gibi bir yaklaşımı kabul ederek savaşın karakterinin artık eskisi gibi olmadığı düşüncesiyle, geçmişteki hibrit hareketleri incelememek ve onlardan ders çıkarmamak geçmişin unutulmasına ve günümüz savaşlarının anlaşılmasına neden olacaktır (Segal, 2018:49). Ayrıca, her ne kadar ordular profesyonelleşme adı altında askeri kültürlerini dönüştürmek adına hafif ve çevik birlikler yaratmayı amaçlasalar da, geleneksel askeri kültür kapsamında konvansiyonel hareket üzerine eğitim almış orduların günümüzde terörizmle mücadele ve ayaklanmaya karşı koyma gibi düşük yoğunluklu savaşlarda daha başarılı olabilmektedirler. Özetle; Clausewitz'e göre savaşlarda aktörlerin stratejik hedefleri ve bu hedefler doğrultusunda kullandıkları araçlar, içinde bulunulan çağın özelliklerine göre şekillenir ve genel karakterine uygun bir yapı arz ederler. Bu nedenden savaş yöntemlerinin ve araçlarının, döneme göre farklılık göstermesi aslında savaşın asla değişmeyen doğasının özünde bulunan bir karakteristiktir. Bu düşünceden hareketle, hibrit savaş aynı şekilde geleneksel bir savaş tarzı için eski bir bakış açısıdır ve çok sayıda eski savaş formu uluslararası sistemin, ekonominin, hukukun, teknolojinin ve askeri kültürün etkisi nedeniyle çağdaş dünyada gelişerek yeni bir önem kazanmıştır.

Hibrit savaşlardaki stratejik etkileri açıklayabilmek adına savaşın karakterine etki eden faktörlerin analiz edilmesi kadar, savaşın teorik çerçevesinin de ortaya konması önem arz etmektedir. Bu nedenle bir sonraki bölümde, "hibrit savaş olgusu, savaş çalışmalarında teorik olarak nasıl konumlandırılmaktadır? sorusuna cevap aranacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HİBRİT SAVAŞ TEORİSİ

Her dönemin kendine özgü savaş stratejileri ve koşulları bulunmaktadır. Sun Tzu'nun, “sadece yedi nota bulunmasına karşın bu yedi notanın karışımından pek çok melodi yaratılır” yaklaşımı, “sadece beş ana renk (mavi, sarı, kırmızı, beyaz ve siyah) olmasına karşın bu beş rengin karışımı ile sınırsız renk üretilebilir” tespiti ve “sadece dört tat (acı, ekşi, tatlı, tuzlu) bulunmasına karşın bu dört tadın karışımları ile sonsuz lezzet ortaya çıkar” düşüncesi günümüz savaşlarına kadar varlığını sürdüren gerçekliğin altını çizmekte ve savaşın kavramsallaştırılmasının, teorisinin ve stratejisinin istikametini belirlemektedir (Tzu, 2008:54-55). Bu bağlamda hibrit savaş olgusu, savaşa etki eden birçok faktörün uyumlu birlikteliği sonucunda, zamanın şartlarına uygun olarak ortaya çıkan “ farklı ses, renk ve tatların uyumu olarak” algılanmalıdır (Toptaş, 2015:3).

Bu bölümde hibrit savaş teorisinin oluşumuna katkılarına bağlı olarak başlıca yazarların eserlerinden faydalanılacaktır. Ancak hibrit savaş olgusuna ilişkin çok disiplinli zengin bir literatür bulunmamaktadır. Hibrit savaş konusunda yazdıkları makale ve yayınlarının sayıları dikkate alındığında; Hoffman (2006, 2009, 2014), Kilcullen (2006, 2009), Nemeth (2002), McCuen (2008), Hammes (2004), Gerasimov (2013, 2016) gibi yazarlar ön plana çıkmaktadır.

Söz konusu yazarların hibrit savaş tartışmaları ağırlıklı olarak teori düzeyinde yürütülüyor gibi görünse de, aslında çoğu zaman tek bir vaka incelemesine bağlı olarak kavramsal açıdan tartışılmakta ve teori kendini açıkça göstermemektedir. Bu durum literatürün gelişmemesine ve literatürde sıkı bir doku oluşmamasına neden olmaktadır. Ayrıca düşünürlerin eserlerinde günümüz savaşlarını açıklamak adına birçok kavramla değişik seviyelerde kurduğu metodolojik ilişki nedeniyle literatürde kavram kargaşası ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu bölümde öncelikli olarak “hibrit savaş nedir?” sorusundan hareketle hibrit savaş kavramının tarihsel gelişimi ve tanımı açıklanacak ayrıca hibrit savaşın kavramsallaştırılmasına ilişkin literatürdeki tartışmalara yer verilerek, hibrit savaş denildiğinde ne anlaşılması gerektiği üzerinde durulacaktır. Bu yöntemle askeri ve politik savaş formlarının varolan kavramsal modellerinin hibrit savaşı yeterince açıklayıp, açıklayamayacağı test edilecektir.

Sun Tzu'nun da belirttiği gibi “savaşta, doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiden fazla saldırı metodu yoktur. Ancak bu iki metodun karışımları çeşitli savaş yöntemlerini (bileşenlerini) oluşturmaktadır” (Tzu, 2008:55). Söz konusu farklı yöntemlerin kullanımı zamanın koşullarına ve aktörlerine göre farklılık göstermektedir ve aynı zamanda söz konusu farklılıklar hibrit savaşların karakterini oluşturmaktadır. Bu nedenle kavramsal ve tarihsel perspektif ele alındıktan sonra “hibrit savaşların karakteristik özellikleri nelerdir? ve “bir savaşın hibrit savaş olarak adlandırılabilmesi için hangi koşullar var olmalıdır ya da oluşturulmalıdır?” sorularına cevap aranacaktır.

3.1. Hibrit Savaşın Tarihsel Gelişimi, Tanımı ve Temel Prensipleri

Hibrit savaşın kavramsallaştırılması ve tanımı konusunda henüz bir fikir birliği sağlanamamış ve bu nedenle literatürde birçok kavram ve bu kavramların tanımları mevcuttur. Bu karışıklığın sebebi kavramsallaştırma ve tanımlama yapılırken savaşın sadece taktiksel ya da operasyonel açıdan değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, ayaklanma hareketlerine ya da terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlere karşı yapılan savaş, taktiksel bir yaklaşım ile düşmanın konvansiyonel orduya sahip olmaması sebebiyle asimetrik, gayrinizami ya da düzensiz savaş olarak adlandırılabilir. Ya da, bir devletin tüm kaynaklarını ve stratejilerini bir savaşta kullanımı operasyonel bir yaklaşım ile karma ya da birleşik savaş olarak tanımlanabilmektedir (Horn, 2016:4-5). Bu nedenle aynı ya da benzer konuları ifade etmek amacıyla Boot ve Doran (2013) ‘politik savaş’, Maxwell (2014) ‘geleneksel olmayan savaş’, CACI International (2008) ‘asimetrik savaş’, Perry (2015) ‘lineer olmayan savaş’, Fm 3-05 (2006) ‘gayrinizami savaş’, Münkler (2005) ‘küçük savaş’, Liang ve Xiangsui (1999) ‘sınırsız savaş’, Kinross (2004) ‘düşük yoğunluklu savaş’, Huber (2002) ‘birleşik savaş’, kavramlarını kullanmaktadırlar. Bu terimler genelde askeri düşünce çizgisinden gelmekte ve kökleri askeri talimname doktrinlerine dayanmaktadır. Bu durumun nedeni Soğuk Savaş sonrası özellikle ABD ve müttefiklerinin katılımcı olduğu savaşları kavramsal olarak tanımlamada farklı terimleri kullanmasından kaynaklanmakta ve akabinde söz konusu kavramlar akademik literatürde de popüler olmaktadır (McFate and Jackson, 2006:143–178).

Napolyon Savaşları’ndan itibaren, güçlü devletler ve onlara karşı göreceli daha güçsüz olan düşmanları arasındaki asimetrik mücadele, askeri strateji açısından bir karşılıklı öğrenme süreci olmuştur. Düzenli orduya sahip taraf, düzensiz güce sahip

taraftan ve düzensiz güce sahip taraf düzenli orduya sahip taraftan, güçlüler güçsüzlerden ve güçsüzler güçlülerden teşkilat, teçhizat, strateji ve doktrin alanlarında dersler almışlar ya da bir diğer ifadeyle savaşın hibritleşmesine birlikte katkıda bulunmuşlardır (Yıldız, 2018:22-23; Murray, 2012:72-103).

Özellikle 11 Eylül terör saldırıları ve akabinde Afganistan’da ve Irak’ta başlayan savaşlar alışılmadık ve geleneksel olmayan tehditleri içerdiğinden devletleri yeni savaş stratejileri geliştirmeye ve bu yeni stratejileri kavramsallaştırmaya zorlamıştır. Söz konusu kavramsal arayışlara ve farklılıklara rağmen, öncelikle 2006 yılındaki İsrail-Lübnan Savaşı sırasında Hizbullah’ın İsrail’e karşı uyguladığı gayrinizami ve konvansiyonel savaş stratejilerinin karışımını tanımlamak ve bu savaştan sonra devlet ve devlet dışı aktörlerin doğrusal olmayan tehditlerinin tanımını yapma amacıyla hibrit savaş kavramı kullanılmıştır. Akabinde Rusya’nın 2008’de Gürcistan, 2013 yılında Ukrayna Savaşı’ndaki uygulamalarını ve günümüzde uluslararası aktörlerin Suriye krizindeki politikalarını açıklamak amacıyla tekrar gündeme gelen hibrit savaş kavramı diğer kavramlara nispeten daha fazla yaygınlık kazanmıştır.

Hibrit kavramının dilbilim açısından; “iki değişik unsurdan meydana gelen yapı” şeklinde bir anlamı vardır. Bu anlamdan hareketle bir savaşın hibrit savaş olarak adlandırılabilmesi için farklı savaş stratejilerini içinde barındırması gerektiğidir (Erol ve Oğuz, 2015:263). Bu bağlamda hibrit savaş diğer kavramlardan farklılaştıran özelliği diğer kavramları ve stratejileri de içinde kapsayabilmesidir. Bu nedenle özellikle Türkçe literatürde hibrit kavramının eş anlamlısı olarak ‘melez’ kavramı (Bknz. Akdeniz, 2017) da kullanılmaktadır.

Peki, bir silahlı çatışmanın hibrit savaş olarak adlandırılmasına ne izin vermektedir? Hibrit savaş genellikle “düzenli bir ana silahlı kuvvet ve hareket doktrininin, düzensiz birlikler ve doktriniyle aynı anda bir düşmana karşı birlikte kullanılması” olarak tanımlanmaktadır. Son zamanlardaki savaş literatürünün çoğunluğu, hibrit savaş tarihin bütün dönemlerinde var olan bir olgu olarak görmektedir (Yıldız, 2018:22).

Hibrit savaş kavramının savaş literatüründeki tanımlarına bakıldığında, söz konusu kavramının literatürde kabul görmesini sağlayan ve bu konuda ilk araştırmacılardan olan Hoffman’ın tanımına göre, politik hedeflere ulaşabilmek amacıyla konvansiyonel silahlar ile terörizm gibi hukuk dışı stratejilerin aynı anda ve aynı hareket ortamında

kullanılmasıdır. Hoffman, özellikle terör örgütlerini ve suçluları devletlerin hibrit savaş ortamında bir amacı şekillendirmek için kullandıkları enstrümanlar olarak görmekte ve tanımlamasını bu nedenden dolayı terörizm üzerine kurmaktadır. Hoffman, ayrıca terörizmin bir savaş metodu olarak hem devletler hem de devlet dışı aktörler tarafından kullanılmasının savaş biçimlerini bulanıklaştırdığını belirtmektedir (Hoffman, 2014:8; Hoffman, 2011:37-38). Devlet dışı aktörler günümüzde savaşlarda modern silahlara sahip olmaları ve bunları terörizm kapsamında kullanmaları nedeniyle yeni bir ölümcüllüğe sahip olabilmektedirler. Hoffman bu durumun geleneksel savaş metodlarını dönüştürerek, savaş stratejilerinin bulanıklaşmasına neden olduğunu düşünmektedir.

Hibrit savaş konusunda literatürde çalışmaları bulunan diğer araştırmacılardan Kofman ve Rojansky (2015:2), Mansoor (2012:2), Wijk (2012:358) ve Bowers'ın (2012:39) da Hoffman'nın tanımını referans alarak, hibrit savaşı ortak bir politik hedef doğrultusunda konvansiyonel ordular ile düzensiz kuvvetlerin (gerilla, paramiliter gruplar ve terör örgütleri) ortak kullanımı olarak tanımlamaktadırlar ve hibrit savaş stratejisini; geleneksel savaş yaklaşımı ile düzensiz, politik ve bilgi alanındaki savaşların ve terörizmin karışımı olarak görmektedirler.

Newson (2014:2) ise daha kapsamlı bir tanımlama yaparak hibrit savaşın konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan aktörlerden ve politik ya da ideolojik etki alanlarını da içeren asimetrik tehditlerden oluşan bir 'melez strateji' olduğunu belirtmekte, ayrıca bu savaş türünün "özel konvansiyonel askeri kuvvetleri; istihbarat görevlilerini; siyasi liderleri; kitle iletişim araçlarını; ekonomi araçları; siber saldırıları; vekalet savaşı yürüten aktörleri, yarı askeri paramiliter unsurları, terör ve suç örgütlerini" içerdiğini ifade etmektedir. Newson'un tanımından da anlaşılacağı gibi hibrit savaşın kavramsal olarak tanımlanmasıyla bağlantılı olan diğer bir kavram asimetrik tehditlerdir. Çünkü günümüz savaşlarının karakteri gereği aktörlerin ve metodların çeşitliliği nedeniyle iki kavram da birbirine bağlıdır. Askeri, politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve enformatik güç unsurları ile konvansiyonel ve terörizm gibi konvansiyonel olmayan yöntemlerinin bir bileşimini asimetrik olarak eş zamanlı ve uyumlu bir şekilde uygulayan bir düşman hibrit savaş yürütüyor demektir ve söz konusu durum diğer aktörler için hibrit tehdit olarak algılanmaktadır (Glenn, 2009:2). Bu nedenden dolayı hibrit savaş kavramına, devletlerin askeri talimnamelerinde ve uluslararası örgütlerin güvenlik stratejileri belgelerinde hibrit tehdit algılamaları üzerinden rastlamak mümkündür (Sadık, 2017:281-283).

ADP 3-0'a (The U. S. Army Doctrine Publication, 2011) göre hibrit tehditler; düzenli ve düzensiz güçlerin, terör örgütlerin, kriminal unsurların ayırık kombinasyonlarından ya da bu güçlerin aynı amaç doğrultusunda birleşmesinden doğacak asimetrik tehditlerdir. NATO'ya göre hibrit tehditler; hedeflerine ulaşmak amacıyla geleneksel ve geleneksel olmayan araçları aynı anda kullanma gücüne sahip olan her düşmanın oluşturduğu asimetrik tehditlerdir (Miklaucic, 2011). NATO, söz konusu tehdit tanımlaması üzerinden geleneksel ve geleneksel olmayan araçların aynı anda kullanımını, politik manipülasyonun ve ekonomik ambargonun konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan askeri unsurlar ile desteklenmesi olarak açıklayarak hibrit savaşı tanımlamıştır (Calha, 2015).

Söz konusu bakış açılarına göre hibrit savaşın genel özellikleri ortaya konulduğunda;

a) Konvansiyonel ordular ile paramiliter gruplar ya da terörist ağların herhangi bir kombinasyonu da dahil olmak üzere çok çeşitli devlet dışı aktörlerin iç içe girmesi ile karakterize olabilecek bir hibrit kuvvet oluşturulmasıdır (Manwaring, 2012:3). Hibrit kuvvetin mantığı, bir savaş meydanı üzerinde veya doğrudan bir düşmana yönelik asimetrik etkiler yaratmaktır (McCulloh, 2016:70-71). Söz konusu amaca yönelik bir hibrit kuvvet 4 tip aktörden oluşturulmaktadır. Birincil aktörler, hibrit savaşa doğrudan katılan; ulusal, bölgesel veya kolektif savunma ya da güvenlik tabanlı kurulan bir uluslararası örgütün konvansiyonel ordularından oluşan unsurlardır; ikincil aktörler, savaşa müdahil olan, devlet düzeyindeki istihbarat örgütleri gibi diğer unsurlardır; üçüncül aktörler, savaşa konvansiyonel aktörün yanında yer alan devlet ya da devlet dışı özel askeri şirketler, terör örgütleri, organize suç örgütleri ve paramiliter gruplar gibi silahlı aktörleri kapsamaktadır; dördüncül aktörler ise savaşa dahil olan medya ve sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı silahsız aktörleri içermektedir (Metz, 2007:3-4).

b) Hoffman, Kofman ve Rojansky, Mansoor, Wijk, McCulloh, Metz, Manwaring ve Bowers'ın yaklaşımları, hibrit savaşı sadece aktörler ve şiddet içeren yöntemler bağlamında açıklamaya çalıştığından kavramsallaştırma ve hibrit savaşın karakterini ortaya koyabilmek adına yeterli değildir. Çünkü hibrit savaşta strateji sadece aktörlerin ve şiddet unsurlarının üzerine kurulu olmamakla birlikte, düşmana kendi çıkarlarını kabul ettirmek için silahlı ya da silahsız, ölümcül ya da değil, ayırım gözetmeksizin elindeki tüm araç ve yöntemlerin kullanımı üzerine kuruludur (Liang and Xiangsui, 1999:116-117). Göz ardı

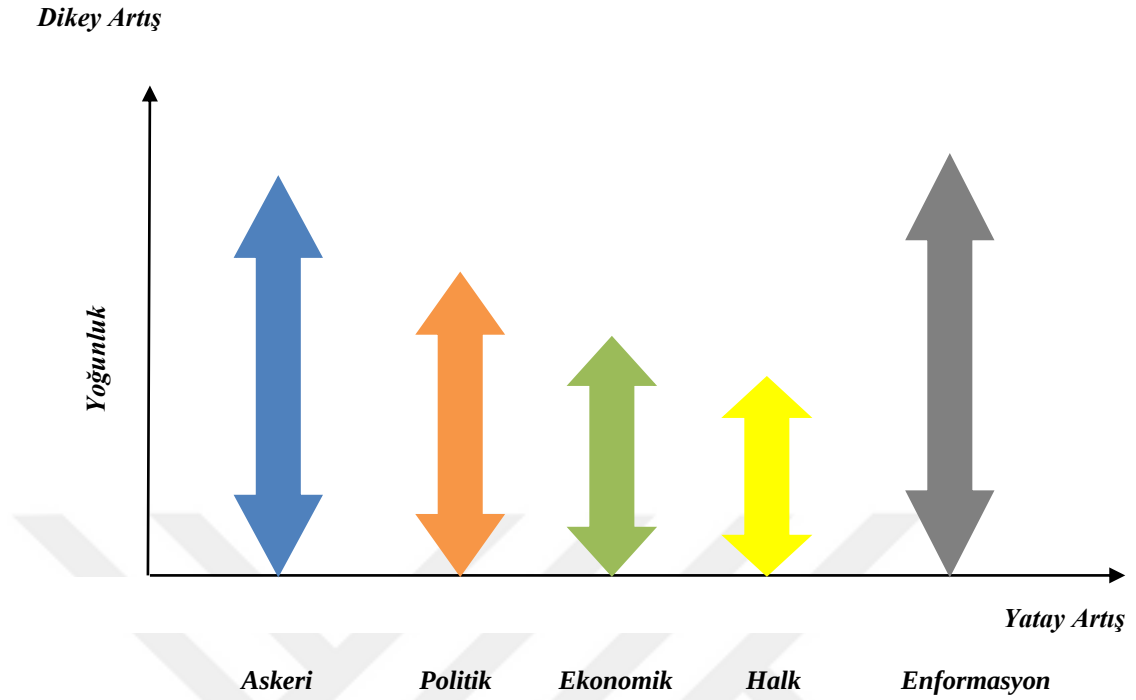
edilen söz konusu araç ve yöntemler de hibrit savaşın karakterinin ortaya koymasını kolaylaştırmaktadır.

Hibrit savaşta tüm araç ve yöntemlerin kullanımı sadece askeri unsurların kullanımı anlamına gelmemekte, daha kapsayıcı bir yaklaşımla gücün topyekün olarak askeri, politik, diplomatik, sosyal, ekonomik, enformatik, istihbarat ve hukuki tüm bileşenlerinin kullanımını ifade etmektedir (McCulloh ve Johnson, 2013:1). Kullanılan araçlar son teknoloji silahlar, uçaklar, gemiler, tanklar, bombalar olduğu gibi biyolojik virüsler, zehirli gazlar bilgisayar virüsleri, internet tarayıcıları, finansal araçlar da olabilmektedir. Kısaca gelişen teknolojinin sağladığı her türlü stratejik hamleler savaş metotları olarak kullanılabilir. Bunların çoğu sadece askeri saldırı olmamakla birlikte askeri saldırılara eşdeğer ya da daha büyük yıkımlara yol açabilecek tarzdadır (Liang and Xiangsui, 1999:116-117; Gerasimov, 2016:23-29).

c) Savaşlar yoğunluk derecesine göre sınırlı (limited), ve topyekün (all out) olarak; coğrafi duruma göre de yerel (local) ve genel (total) olarak sınıflandırılmaktadır. 18. yüzyıla kadar Avrupa'daki savaşlar sınırlı ve yerel nitelikli, Dünya Savaşları topyekün ve genel, günümüz hibrit savaşları ise topyekün savaşın tersine sınırlı ve yerel niteliklidir (Sönmezoğlu, 1995:341-344). Ancak hibrit savaşta güç unsurlarının eş zamanlı ve koordineli şekilde kullanılmasından dolayı topyekün savaş olgusuyla benzerlikler gösterdiği de yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle yerel aktörlerin örgütlü bir şekilde hibrit savaşta kullanılması, topyekün savaş olgusunun kuvvet oluşturma, seferberlik gibi savaşa hazırlanma stratejilerinin bütün ulusa yayılmasıyla ve milli güç unsurlarının kullanılmasıyla paralellik göstermektedir. Ancak topyekün savaş konvansiyonel ordu üzerine kuruludur ve gayrinizami taktiklerin ve konvansiyonel olmayan aktörlerin sınırlı kullanımı mevcuttur. Hibrit savaş stratejisinde ise gayrinizami taktiklerin ve konvansiyonel olmayan aktörlerin yoğun kullanımı mevcut iken, konvansiyonel gücün sınırlı kullanımı söz konusu olmaktadır (Dvorak, 2016:21).

d) Hibrit savaş şekil 2'de görüldüğü gibi yatay ve dikey bir eksenle asimetrik ve çok modludur ve değişen derecelerde yaratıcılık, belirsizlik ve bilişsel bir dizi unsurlar üzerine kurulmuştur. Şekil 2'de ortaya konulan model, bir hibrit kuvvetin arzulanan amaçları gerçekleştirmek için hedef sistemin politik, askeri, ekonomik, toplumsal, enformasyonel ve altyapı açıklarına karşı, askeri, politik, ekonomik, sivil ve enformasyonel güçlerini dikey ve yatay olarak ilerlemek için nasıl kullanılması gerektiğini anlatmaktadır.

Şekil 2. Hibrit Savaşta Aktör-Araç-Yöntem İlişkisi

Kaynak: Kjennerud ve Cullen (2016).

Yıpratma temelli bir savaş anlayışından (diğerinin gücüyle eşleşen ve rakibini askeri olarak yıpratmaya çalışan anlayış) ziyade, rakibin sisteminin zayıf noktalarına karşı sahip olunan gücün tüm elemanlarının özel olarak kullanılmasıyla karakterize edilmektedir. Bu araçlar, rakibin merkezi siyasal sistemine, kritik işlevlerine ve güvenlik açıklarına karşı eşzamanlı ve eşgüdümlü, koordineli biçimde kullanılmaktadır. Kritik işlevler, bir çalışma sisteminin (örneğin, bir devletin ya da toplum hizmetlerinin) aksamasına yol açabilecek siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, bilgi, altyapı spektrumu boyunca gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Söz konusu faaliyetler, aktörleri (örneğin, bireyler veya kuruluşlar), altyapıları (örneğin 'kritik' ulusal güç şebekeleri) ve süreçleri (örneğin yasal / yargı yetkisi, politik irade) hedef alabilmektedir. Alternatif olarak, bir rakip, niyetlerine bağlı olarak belirli bir güvenlik açığından yararlanmamayı da tercih edebilmektedir (Kjennerud ve Cullen, 2016:3-4).

Sonuç olarak hedef, politik amaçlara göre; sistemde veya sistemdeki unsurlarda davranışsal ya da fiziksel bir değişiklik yapmaktır. Bu açıdan hibrit savaş, şekil 2'deki yatay artışta bulunan yalnızca araçların kombinasyonunu değil, aynı zamanda, güç elementleri üzerinde sinerjik etkiler yaratmak için araçların koordine edilmesini ve senkronize bir biçimde kullanılmasını da içermektedir (Smith, 2003). Bu senkronizasyon,

kuvvet çarpanı olarak hareket etmenin etkisine sahiptir. Bu da, hibrit savaşın, güç unsurları arasında sadece bir efor birliğinin değil, aynı zamanda, merkezi bir operasyonel komuta-kontrol ve güç unsurlarının stratejik koordinasyonunu gerektirdiğini ya da en azından bu durumu kolaylaştıracağını varsaymaktadır. Şekil 2’de de görüldüğü gibi, hedefe ulaşmak için güç unsurları dikey olarak yükseltilebilir veya alçaltılabilir (yoğunluk artırılabilir/azaltılabilir) veya yatay olarak yükseltilir ya da alçaltılabilir. Güç unsurlarının senkronize edilmesi, hibrit savaşın karakteri gereği rakibin tepki eşiğini geçmeden iki unsurun bir kombinasyonu şeklinde olabilmektedir (Kjennerud ve Cullen, 2016:2-5). Senkronizasyon, bir hibrit savaş aktörünün zaman, mekan ve istenen etkiyi yaratmak amacıyla güç unsurlarını etkili bir şekilde koordine edebilmesidir. Hem askeri hem de askeri olmayan araçları aynı savaş alanında eşzamanlı olarak senkronize etme yeteneği, bir hibrit savaş aktörünün önemli bir özelliği olarak kabul edilmektedir.

Örneğin, politik spektrumun dikey olarak tırmandırılırken, enformasyonel ve askeri alanlar gibi diğer spektrumlara yatay bir şekilde yükselebilmektedir. Gücün tüm unsurlarını kullanarak, dikey ve yatay olarak tırmanma yeteneği artmakta ve böylece bir etki oluşturma olanağı da artmaktadır. Senkronizasyon, aynı zamanda, düşmanın bir veya daha fazla güç unsurunun ortadan kaldırılmasına ve/veya genel yükselişin belirli bir seviyede tutulması sırasında araçlar arasında geçişe izin verebilmektedir. Ayrıca bir unsur, bir ‘havuç’ olarak telafi edici önlemler için kullanılırken, diğerleri bir ‘sopa’ olarak zorlayıcı olarak kullanılabilir (Kjennerud ve Cullen, 2016:4-5). Söz konusu unsurlar, hibrit savaş analiz için yararlı olsa da, konsept çok sıkı uygulanırsa, hibrit savaşın bazı önemli yönleri belirsizleşebilmektedir. Hibrit savaş stratejisi hem dikey hem de yatay yükseltme eksenleri boyunca uygulanabileceğinden, stratejinin lineer bir şekilde aşamanın diğerini takip ederek bir yörüngeyi tutarlı bir şekilde takip etmesi pek olası değildir. Örneğin hibrit kuvvetin operasyonel temposunun kontrol edilmesi için, yükseltme eksenini büyük bir olasılıkla azaltma periyodu izleyecek veya azaltmayı yükseltme izleyecek ve bu şekilde ilerleyecektir. Hibrit savaşta gücün farklı unsurları için yükseltme ve azaltma aynı anda gerçekleşebilecek şekilde kalibre edilerek ayarlanmalıdır. Buna ek olarak, hibrit savaşın yatay tırmandırılması savaş hazırlıkları (düşmanın siber ağların haritalandırılması, gelecekteki zorlayıcı eylemler için yaratıcı hukuki argümanlar hazırlanması, askeri tatbikatların normalleştirilmesi gibi) şeklinde ortaya çıkabilmekte ve bunlar dikey olarak araçların ‘saldırı evresi’ durumunda gerçekte konuşlandırılacak bir düzeye tırmandırılmamaktadır. Daha da önemlisi, yatay ekseninde yapılan şeylerin çoğu

belirsizdir. Açıkça görülemeyen veya tespit edilemeyen siber ya da psikolojik hareket operasyonları söz konusu belirsiz duruma örnek teşkil etmektedir. Belirsizliğin faydalarının arttığı ortamlarda ve çatışmanın artması muhtemel olduğunda güç unsurları daha açık veya yoğun bir anlamda aktive edilebilmektedir. Böyle durumlarda, hibrit savaşın, güç kavramını çeşitli şekillerde nasıl karmaşıktırdığı görülebilmektedir. Birincisi, düşman davranışların gerçekçi bir son bulması zor olacaktır. İkincisi, savaşın bulanıklaştırılması hibrit savaş, normal hukuki faaliyetler, zorlayıcı diplomasi ve savaş arasında olayları ayırt etmenin giderek zorlaştığı, sürekli bir savaş biçimi olarak düşünmeye götürmektedir. Bu şekilde düşünmek savaş ve barışın resmi ve yasal konseptleriyle ilişkisi açısından doğru olabilmekte; ancak hibrit savaş kalıcı bir şey olarak görmek, belirsiz ve gerçekçi olmayan anlayışlarla sonuçlanabilmektedir (Kjennerud ve Cullen, 2016:3-4). Hibrit savaşta söz konusu bulanıklaştırılma, politik, askeri, ekonomik, toplumsal, enformasyonel ve altyapı spektrumundaki mevcut tüm araçları kullanarak, savaş alanının parçası olan ve olmayanın arasındaki ayrımı yok etmiştir.

e) Hibrit savaş aynı anda birden fazla seviyede kullanılmaktadır. Hibrit savaşta geleneksel savaş aşamaları taktiksel, operasyonlar ve strateji açısından sıkıştırılarak birlikte kullanılmakta; böylece tempo stratejik ve taktiksel seviyelerde artırılarak daha geleneksel bir aktörün yetiştirebileceğinden daha hızlı hale getirilmektedir. Kara, deniz, hava ve uzay gibi geleneksel fiziksel alanlara, siyasal, ekonomik, kültürel ve altyapı ve siber gibi bilişsel alanlar girerek eşlik etmektedir.

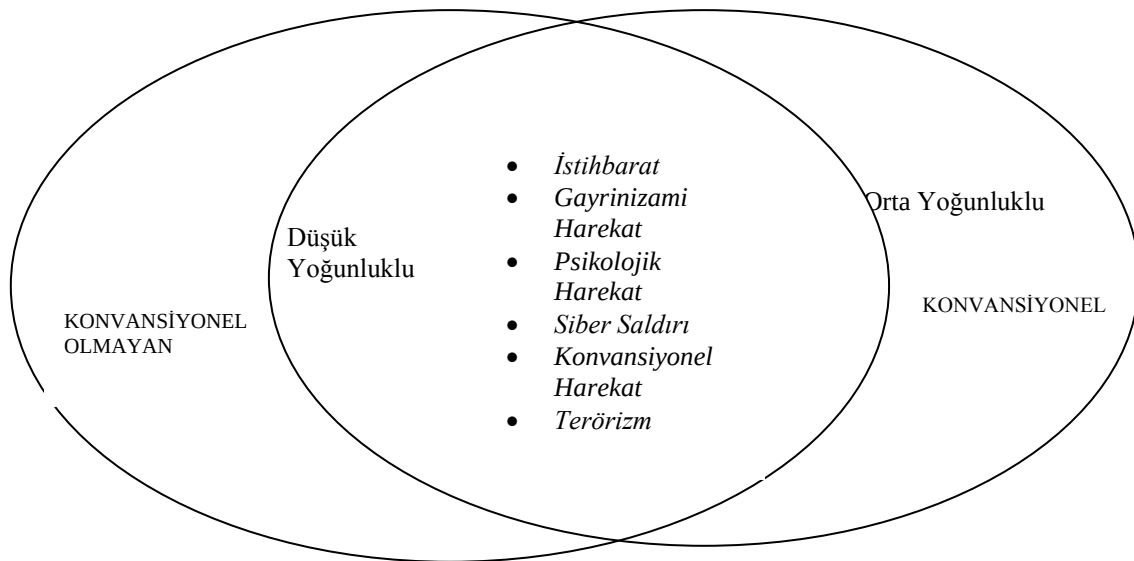
Tüm çatışmalarda ve savaşlarda olduğu gibi, hibrit savaşın stratejisi de savaşın meydana geldiği ortama bağlıdır. Hibrit savaş hem devlet hem de devlet dışı aktörler tarafından yürütülebilmektedir, ancak devlet aktörleri genellikle daha geniş kapsamlı bir dizi gelişmiş araçlara sahip olacak ve böylece dikey ve yatay olarak daha çok hareket edebileceklerdir. Ancak, aktörler araçlarını nasıl kullandıkları konusunda önemli ölçüde farklılıklar göstermemektedirler. Çünkü her ikisi de politik, askeri, ekonomik, toplumsal, enformasyonel ve altyapı spektrumları boyunca rakibin algılanan zayıflıkları karşısında eşzamanlı olarak kendi araçlarını kullanma biçimini tercih etmektedirler. Bir aktörün, rakibinin zayıf taraflarına karşı yöneltebileceği güç araçları son derece bağlamsal ve ortama göre değişken olduğundan hibrit savaşın karakteri gereği halk, ordu ve politik irade arasında belirgin bir ayrım çizgisi bulunmayabilmekte; bu nedenlerden dolayı da hibrit savaş stratejisinin teorik olarak anlaşılması zorlaşmaktadır. Söz konusu zorluğu aşmanın en

önemli basamağı, bir hibrit kuvvetin nasıl organize olduğunun ortaya konmasıdır. Bu nedenle hibrit savaş stratejisinin açıklanabilmesi açısından bir sonraki bölümde hibrit savaşın aktörlerinden nasıl bir kuvvet oluşturulduğu, hibrit savaşın teorik alt yapısını oluşturan safhaları ve bileşenleri üzerinden açıklanacaktır.

3.2. Hibrit Savaşın Safhaları ve Bileşenleri

Savaşlar teorik olarak şiddet kullanımının derecesine göre düşük, orta ve büyük yoğunluklu çatışmalar biçiminde kısımlara ayrılmaktadır. Konvansiyonel olmayan gayrinizami hareket ve diğer düzensiz çatışmalar düşük yoğunluklu çatışmalar olarak tanımlanmaktadır. Konvansiyonel ve modern silahlarla yürütülen bölgesel savaşlar orta yoğunluklu, nükleer bir dünya savaşı ise yüksek yoğunluklu çatışma kategorisine girmektedir. Teknolojik olarak çok gelişmiş konvansiyonel silahların bölgesel olarak artan varlığı, düşük ve orta yoğunluklu çatışmalar arasında ve aynı şekilde orta ve yüksek yoğunluklu çatışmalar arasındaki farkı sistematik olarak azaltmaktadır (Hippler, 1996:11-24). Söz konusu iç içe geçmişlik hibrit savaşların ortaya çıkmasına sebep olan gelişmelerin başında yer almaktadır. Çünkü hibrit savaşta konvansiyonel ordular düşük ve orta yoğunluklu çatışma içerisinde konvansiyonel olmayan unsurlarla birlikte savaş sahasında yer almaktadırlar (Bknz. Şekil 3.).

Şekil 3. Hibrit Savaşın Bileşenleri

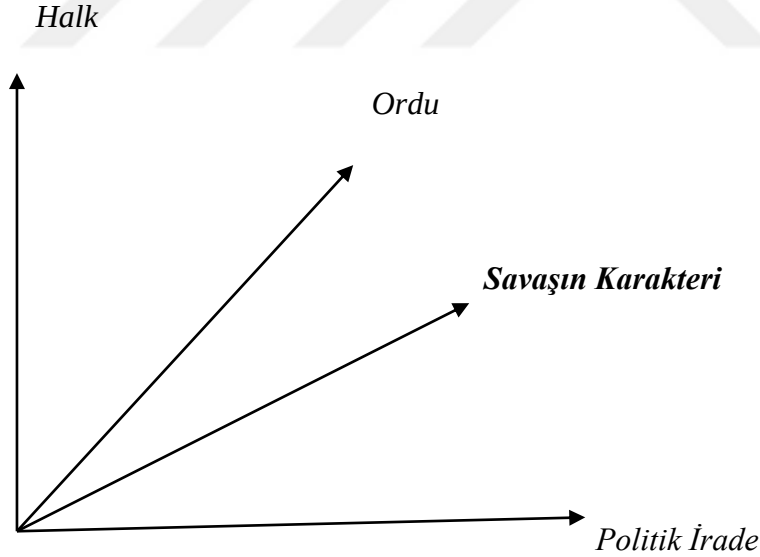

Kaynak: US Government Accountability Office Report on Hybrid Warfare.

Bu nedenle hibrit savaşlardaki söz konusu iç içe geçmişlik, şekil 3'ten de anlaşılacağı gibi konvansiyonel unsurlarla yapılan hareketler ile konvansiyonel olmayan unsurlarla yapılan hareketler arasındaki ayırımı belirsizleştirmektedir. Çünkü konvansiyonel ordulardan ve yarı otonom hareket eden hücrelerden oluşan (devlet dışı aktör) melez bir askeri yapılanma söz konusudur. Bu yapılanmalar aynı anda eş zamanlı olarak hem konvansiyonel hem de konvansiyonel olmayan istihbarat, gayrinizami hareket, psikolojik hareket, siber saldırı ve terörizm taktiklerine başvurdıklarından hibrit savaş teorisi esnek ve her şarta uyum sağlayabilen pragmatik bir strateji üzerine kuruludur (Kofman ve Rojansky, 2015:2).

İç içe geçen bileşenlerin ve aktörlerin nasıl, ne şekilde ve ne zaman kullanacağı hususu hibrit savaş stratejisinin safhalarını belirlemektedir. Söz konusu safhalar ise daha önceki bölümde belirtildiği gibi Clausewitz'in 'düşman merkezli' üçleme anlayışına yakın şekilde 'halk merkezli' yaklaşıma (bknz. şekil 4.) göre uygulanmaktadır (Karaosmanoğlu, 2015: 38-39).

Şekil 4. Clausewitz Yaklaşımında Savaşın Karakteri

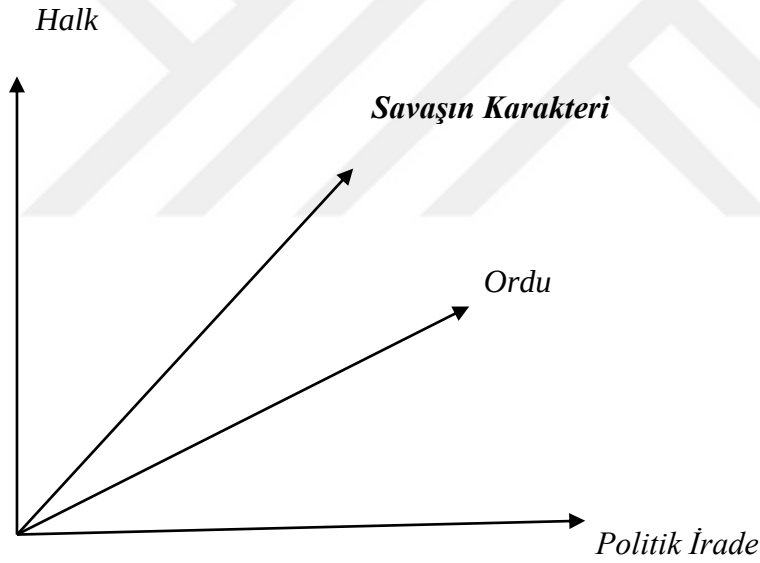
Kaynak: Handel (2004:138).

Politik iradenin geleneksel savaşın gereği olarak ortaya koyduğu stratejilerde ana amaç, ordulara “ölmeden önce öldürme” anlayışının otomatik olarak ortaya çıkmasını sağlayacak fetih anlayışını (triumphalism) benimsetmek ve bu anlayışın meşru normlarının organizasyon içinde kurumsallaşmasını sağlamak olmuştur. Bu nedenle Clausewitz'e göre,

bu tür bir savaşta şiddet, ordu ile politik irade arasında ağırlıklı olarak şekillendiği için savaşların karakteri şekil 4'te görüldüğü gibi ikisinin arasında kendine yer bulmaktadır. Ancak hibrit savaşlarda halk desteğine ve halk nezdindeki meşruiyete ihtiyaç olduğundan 'fetih anlayışı' önemini kaybetmiştir. Bu nedenle giderek 'sivilleşen' savaş sahasında halk merkezli stratejiler öne çıkmakta ve politik iradenin temel hedefi savaş bölgesindeki halkın duygu ve düşünceleri ile algı ve kanaatlerini etkileyerek örgütlü bir şekilde savaşın içinde yer almalarını sağlamak olmuştur (Gürcan, 2012:110-111).

Ayrıca bu durum şekil 5'te görüldüğü gibi siyaset-askeri kuvvet(ordu) ve halk arasındaki ilişkinin tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar yoğunlaşmasına sebebiyet vermekte ve nedenden dolayı hibrit savaşlarda savaşların karakteri halk ile ordu arasında yer bulmaktadır.

Şekil 5. Clausewitz Yaklaşımı Üzerinden Hibrit Savaşta Savaşın Karakteri

Kaynak: Handel (2004:139).

Halk merkezli yaklaşıma göre oluşturulan hibrit savaş stratejisinin operasyonel hale getirilebilmesi için Hoffman, Glenn ve McCuen'in yaklaşımlarına göre hareketin çok modlu, eşzamanlı, ayrıştırıcı ya da birleştirici boyutlarda olması gerekmektedir. Söz konusu yazarlar, konvansiyonel unsurlar, gayrinizami taktikler, terörizm, suç eylemleri, politik, ekonomik, psikolojik ve siber hareket gibi farklı savaş bileşenini savaş sahasında aynı anda bir araya getirerek çok modlu ve eş zamanlı boyutların kullanımı üzerine hibrit savaşın operasyonel stratejisini kurmaktadır. Ayrıca söz konusu modların savaşın

gidişatına göre özellikle askeri olmayan yöntemlerin toplumların kontrolü ve desteği için askeri olan yöntemlerden ayrılarak kullanılabilineceğini belirtmektedirler.

Söz konusu yazarların analizlerine göre konvansiyonel unsurların, gayrinizami taktiklerin ve terörizm gibi yöntemlerin hibrit savaşta hangi safhalarda kullanıldığı ve bu safhalara karşılık gelen göstergeler aşağıda tablo 3'te genel bir bakış sağlamak açısından ele alınmıştır.

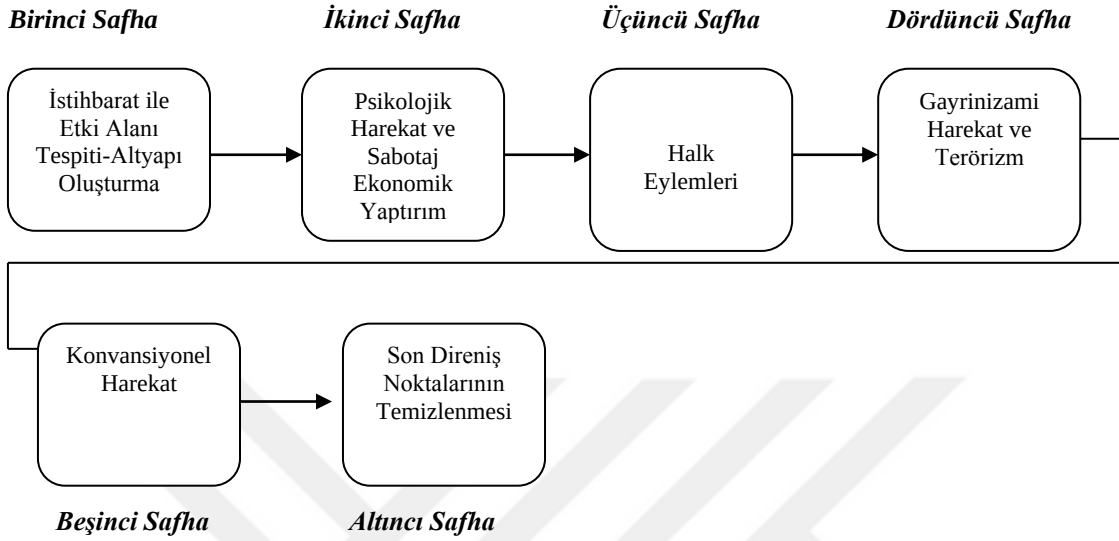
Tablo 3. Hibrit Savaşın Operasyonel Hale Getirilmesi

<u><i>Yazar</i></u>	<u><i>Hibrit Savaş Bileşeni ve Safhası</i></u>
Hoffman	Gayrinizami/Düzensiz Taktikler/Terörist Eylemler Çete Ağı, Suç Faaliyetleri ve Kaçakçılık Konvansiyonel Unsurlar
Glenn	Gayrinizami/Düzensiz Taktikler/Terörist Eylemler Yıkıcı Faaliyetler Askeri Olmayan Araçların Kullanımı Siyasi ve Askeri Unsurların Kullanımı
McCuen	Çatışma Bölgesi Nüfusunun Kontrolü Kamuoyunun İknası Konvansiyonel ve Gayrinizami Unsurların Kullanımı

Hoffman, Glenn, McCuen ve hibrit savaş konusunda çalışmaları bulunan diğer yazarların ortaya koydukları yaklaşımlardan hareketle hibrit savaş stratejisi, şekil 6'da görüldüğü gibi genel olarak altı safhadan oluşmaktadır. İlk safha askeri yöntemlerin kullanılmadığı istihbarat faaliyetlerinden, ikinci ve üçüncü safha toplumsal eylem ve ekonomik yaptırım amaçlı psikolojik harekat ve sabotaj operasyonlarından, dördüncü safha gayrinizami harekat faaliyetlerinden ve terör eylemlerinden, beşinci ve altıncı safha

konvansiyonel hareketlerden oluşmaktadır. Söz konusu safhalar aynı zamanda bir savaş stratejisi ve metodu olarak hibrit savaşın bileşenlerini de ortaya koymaktadır.

Şekil 6. Hibrit Savaşın Safhaları

Kaynak: Tchekinov ve Bogdanov (2013).

3.2.1. İstihbarat Faaliyetleri

İlk safha askeri yöntemlerin kullanılmadığı istihbarat faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu faaliyetler daha önceki bölümde şekil 2’de belirtilen askeri, politik, ekonomik, sosyal(halk) ve enformasyon unsurlarının arzu edilen amaç doğrultusunda politik, ekonomik ve askeri altyapı oluşturma planının bir parçası olarak kullanılmasını içermektedir (Tchekinov ve Bogdanov, 2013:12-23). İstihbaratın temelinde bilgi bulunmaktadır. Hedef aktör hakkında bilgi bağlamında belirsizliği yaratan Clausewitz tarafından askeri literatüre kazandırılan savaş sisi (fog of war) ile kağıt üzerindeki hareket ile gerçek hareket arasındaki farkı tanımlayan sürtünme (friction) kavramlarıdır. Hibrit savaşlar Clausewitz’in sürtünme yaklaşımıyla incelendiğinde, savaşın karakterini ve stratejisini önemli ölçüde belirsizlik faktörleri oluşturmaktadır. Clausewitz’e göre, savaş ortamında istihbarat; stratejinin planlama ve uygulama aşamaları arasında belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır (Clausewitz, 2015:91-94). Geleneksel savaşlara oranla hibrit savaşlarda tehditlerin asimetrikleşmesi ve aktörlerin çeşitliği nedeniyle belirsizlikler daha yoğun yaşanmaktadır. Hibrit savaş ortamında etkin bir istihbarat faaliyeti için, ilk aşamada öncelikle resmi istihbarat elamanları, nüfuz (etki) ajanları, muhbirler ya da özel askeri şirketler vasıtasıyla bölgenin ve halkın özellikleri incelenerek hareketin etki alanları

belirlenmektedir. Etki alanları ekonomi ya da siyasi bir ideoloji olabileceği gibi kimlik temelli de olabilmektedir (Gaula, 1964:53). Ekonomisi dışa bağımlı ve kırılgan, yoksulluk oranı giderek artış gösteren bölgelerde, işsizlik, gelir adaletsizliği gibi ekonomi tabanlı, dil, din, mezhep, etnik ya da benzeri kültürel farklılıkların yoğun olduğu bölgelerde kimlik tabanlı, ideolojik farklılıkların çeşitli olduğu bölgelerde ise ideolojik tabanlı etki alanları belirlenmektedir.

Söz konusu etki alanları, diğer safhalarda gerçekleştirilecek olan halk eylemlerinin ‘amacını’ pekiştirmekte, ayrıca harekete katılanların aralarındaki birlik bağına arttırmaktadır. Aynı zamanda etki alanları, halk içinde tarafsızların ve politik otoriteye destek verenlerin bağına zayıflatmak ve bu kişilerin eylemlere tepki göstermemesini hatta sempati duymasını sağlamak için gerekçeler sunmaktadır (Hammes, 2004:52-53; Kilcullen, 2006:35).

3.2.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri

İkinci ve üçüncü safha toplumsal eylem ve ekonomik yaptırım amaçlı psikolojik harekat ve sabotaj operasyonlarını kapsamaktadır. Geleneksel savaşta ana amaç düşmanı zayıflatmak ve/veya yok etmek iken, hibrit savaşta ana hedef politik olmakla birlikte, oluşturulacak bir hibrit savaş stratejisinde düşmanı zayıflatmak ve/veya yok etmek siyasi amaçlardan sonra gelmektedir. Bu nedenle, hibrit savaş stratejisinde düşman-merkezli konvansiyonel harekattan önce veya konvansiyonel harekatın yanında düşmanın etki alanlarına yönelik ‘halk-merkezli’ yaklaşımlar savaşın kazanılması için öncelikli konumda bulunmaktadır.

Ancak etki alanları sadece kendi başına bir savaş unsuru değilken, belli bir psikolojik süreç içerisinde şiddeti tetikleyen bir etmen haline getirilebilmektedir (Şatana, 2014:312). Bu nedenle öncelikli olarak istihbarat faaliyetleri ile tespit edilen halkın etki alanlarına yönelik sistematik ve çok boyutlu olarak icra edilebilen özellikle bilişim altyapılarını tahrip edici siber saldırılarla (sabotajlarla) psikolojik harekat faaliyetleri gerçekleştirilmekte ve bu yöntemle düşmanı itibarsızlaştırmak, moral gücünü zayıflatmak mümkün olabilmektedir (Gürcan, 2012:107; Stein, 1995: 9).

Bu amaç doğrultusunda sabotajlarla başta ulusal güç unsurlarının parametresini oluşturan finans merkezlerinin, bankaların, kamu kurumlarının, medya kuruluşlarının,

siyasi partilerin, askeri kurumların, enerji nakil hatlarının bilişim alt yapıları hedef alınmakta ve bu yöntemle de kaynak sıkıntıları meydana getirilerek uzun süre toplumsal huzur ve refah sekteye uğratılmaktadır (Gerasimov, 2016). Bu aşamada toplumsal huzursuzluklar, çeşitli kitle iletişim araçları vasıtasıyla gelir, kimlik ya da ideolojik farklılıklar gibi etki alanları üzerinden pekiştirilmekte ve geniş çaplı yağmalama ve hırsızlık gibi şiddete dönüşebilen toplumsal olayların yaşanması hedeflenmektedir (National Intelligence Council, 2012).

Ancak toplumsal olayların şiddete dönüştürülebilmesi için; 1-öncelikle hedefteki toplumun moral olarak çökertilmesi (altyapı saldırıları) 2-hedef toplumun stabilizasyonun bozulması (ekonomik kriz ve ekonomik yaptırımlar) 3- hedef toplumda kriz oluşumu gerekmede ve son olarak da toplumsal olayların başlamasıyla birlikte, konvansiyonel ordu ile uyumlu çalışan aktörler sayesinde hedef toplumun kontrolü sağlanmaktadır (Gaula, 1964:54-57). Kilcullen'a göre (2006:5-6) bu basamakların akıl ve duygu boyutu bulunmaktadır. Halk kazanacak tarafta yer almayı isteyecektir, çünkü duygu bağlamında önceliği kendisini güvende hissedebilmesidir. Akıl boyutunda ise halkın maddi ve manevi çıkarları öncelikli olmaktadır. Hedefteki toplum moral olarak çökertildiğinde, toplumun güven stabilizasyonu bozulacak ve özellikle ekonomik yaptırımlar nedeniyle halkın çıkarları otorite tarafından sağlanamadığında birçoğu politik iradeyi ve askeri unsurları desteklemeyecek ve böylelikle hükümet görevlileri ve askeri personelin görevlerini bırakmasının yolu açılacaktır. Bu durumda halkın sosyolojik, ekonomik ve güvenlik alanındaki ihtiyaçları karşılanacak ve böylelikle halk toplumsal mücadeleye katılmaya ikna edilecektir.

3.2.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm

Dördüncü safha gayrinizami harekat faaliyetlerini ve terör eylemlerini kapsamaktadır. Gayrinizami harekat, hibrit savaşlarda hedef aktörün kontrolü altındaki bölgede siyasi ve askeri kontrolü kırmak ve bölgede yeni bir politik otorite sağlamak amacıyla dost askeri veya örgütlü grupların ya da bu ikisin birleşiminden oluşan karma kuvvetin, terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerin kullanımını kapsamaktadır (Özdağ, 2005:16-17).

Bu safhada toplumsal mücadeleye katılan halkın, eğer hibrit savaş bir devlet tarafından yürütülüyorsa konvansiyonel orduya, eğer devlet dışı aktör tarafından

yürütülüyor ise konvansiyonel ordu düzeyinde hareket eden düzenli gruplara savaşta destek olması için örgütlendirilmesi, örgütlü yapıya katılmayan kesimin sindirilmesi ve akabinde hareket faaliyetlerinin gerçekleşmesi söz konusudur (Gaula, 1964:53). Harekat faaliyetlerinin başlaması için halkın örgütlendirilmesi şart olduğundan, gayrinizami hareket faaliyetleri, hibrit savaş stratejisinin en kritik safhasını oluşturmaktadır.

Hibrit savaşlarda halkın bir aktör olarak örgütlü bir şekilde yer alması siyasi amaca, coğrafyaya, kültüre, silah ve lojistik duruma, uluslararası desteğin ölçüsüne ve düşmanın karakterine göre değişim göstermektedir. Halkın örgütlenmesi söz konusu durumların ölçeklerine göre konvansiyonel orduya mensup olmayan birkaç sabotajcı ile ya da büyük çapta paramiliter gruplar ya da kimi zaman terör örgütleri arasında değişmektedir. Mülteciler, gönüllüler, asker kaçakları, firari mahkumlar, eski askerler, paralı askerler ve yabancı savaşçılar bu örgütlerin insan gücü kaynaklarıdır (FM 3-24, 2006:1-12).

Söz konusu örgütlenmeler ya doğrudan uluslararası destekle yani küresel güçte bir veya birden fazla aktörün vasıtasıyla ya da savaşa doğrudan müdahil olmayan üçüncü bir ‘dost’ devlet eliyle sağlanmaktadır. Destek daha çok ağır ve teknolojik silahlar dahil askeri araç ve gereçleri kapsamakla birlikte bazı durumlarda konvansiyonel orduların gönderilmesini de kapsamaktadır. Özellikle savaşa doğrudan müdahil olmayan devletler konvansiyonel orduları ve özel askeri şirketler vasıtasıyla paramiliter gruplara ve terör örgütlerine silahlı eğitim ve istihbarat dahil her türlü konuda destek olmaktadır (Hoffman, 2007:11-12).

Teorik olarak halkın örgütlendirilmesi Mao Tse-Tung’un⁷ ortaya koyduğu üç aşamalı stratejiye göre gerçekleştirilmektedir. İlk aşama stratejik savunma olarak adlandırılmakta ve politik iradenin kontrolü dışındaki alanlarda halkın eğitildikleri bölgeler oluşturmak hedeflenmektedir. Bu aşamada halk hedefe karşı saldırıya geçmeden önce geri çekilerek örgütlenme ve hazırlık safhalarını tamamlamaktadır (Tse-Tung, 2003:111). Çünkü hibrit savaş stratejisinde hareket gerçekleştirilmeden önce iyi şekilde planlanmış bir örgütlenmeye ve hazırlığa gereksinim duyulmaktadır. Örgütlenme savaş bölgesinin kimliksel dağılımına göre, coğrafi bölgelere ayrılarak yerel halkın silahlandırılmasıyla başlamaktadır.

⁷ Hammes, hibrit savaş fikrini, Mao’nun gayrinizami hareket stratejisi üzerine inşa etmektedir. Hammes’a göre, Çin Devrimi’nin karşılaştığı problemlere Mao’nun çözüm stratejileri, halkın doğrudan savaşın bir aktörü olduğu bir savaş yaklaşımının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hammes, 2004:52-53).

Ayrılan coğrafi bölgelerin örgütlenmesi, yerel halkın içinden çıkan bir liderin inisiyatifinde gerçekleştirilmektedir (FM-31-21, 1961:76.-77). Bütün bölgelerin örgütlenmesini ve hazırlığını koordine edecek bir üst lider daha bulunması gerekmekte ve ayrıca bu liderlere danışmanlık etmek ve konvansiyonel ordularla iletişimi sağlamak amacıyla devletler kendilerine bağlı özel askeri şirketleri ve asker ya da sivil resmi personellerini görevlendirmektedirler. Söz konusu liderler kimlikssel ya da ideolojik hegemonyaya göre halk içinden olabildiği gibi bir siyasi yetkili, terörist, kabile lideri, dini lider, savaş lordu, işadamı, uyuşturucu ya da silah tüccarı da olabilmektedir (Schroefl ve Kaufman, 2014:867).

Örgütlü yapılar liderin ve danışmanın önderliğinde, açık ve gizli faaliyet gösteren unsurlardan oluşmaktadır. Açık unsurları oluşturan kişiler yürüttükleri işlerinden ve mesleklerinden genellikle ayrılmakta ve silahlı çatışmaya girecek birlikleri oluşturmaktadırlar. Gizli unsurları oluşturan kişiler ise çatışmada tarafsız görünümde olan bölgenin vatandaşlardır ve mesleklerine devam etmektedirler. Söz konusu gizli unsurların kullandıkları tarafsız maske ve bölge vatandaşı görünümleri sayesinde tespit edilmeleri zordur ve bu sayede istihbarat, suikast, kaçırma ve lojistik faaliyetlerde kullanılmaktadırlar (Akyol, 1970:18-22).

Son olarak bu aşamada örgütlenendirilen halk, vekalet unsuru olarak kullanacak aktör tarafından gelişmiş teknolojiyle donatılmaktadır. Burada ana amaç oluşturulan paramiliter grubun teknolojiyi konvansiyonel ordu düzeyinde kullanabilmesidir. Başta terör örgütleri olmak üzere devlet dışı aktörler, manevra ve atış destek sistemleri olarak gruplandırılan piyade tüfeklerine, makineli tüfeğe, tank savarlara, uzun namlulu silahlara, roket atarlara, top ve uçak savarlara; hareket kabiliyetini ve beka sistemini sağlayan silahlar olarak adlandırılan el yapımı patlayıcılara ve mayınlara; keşif ve gözetleme sistemlerinin bileşenleri olan uzak mesafeli dürbünlere, gece görüş sistemlerine, termal kameralara, ve hatta insansız hava araçlarına; internet ağı gibi gelişmiş kitle iletişim araçlarına sahip olabilmektedirler.

Örgütlenme ve hazırlık aşaması kırsal alanda gerçekleştiği gibi günümüz hibrit savaş sahası olan kentsel alanda da uyumlu bir yapıda gerçekleşmektedir. Çünkü her ne kadar örgütlenme için kırsal alan kullanılsa da, kentsel alanlarda da terör faaliyetlerinin hazırlığı ve terör ağının oluşturulması için elverişli olmaktadır (Hart, 2003:506). Kentsel alanlar özellikle, terör örgütlerinin küçük ve dağınık yapıdaki gruplarının bir araya gelmesi (başta

farklı uyruktaki yabancı savaşçıların) için haberleşme ve lojistik ağının oluşturulması açısından avantaj sağlamaktadır (Arguilla ve Ronfeldt, 2005: 15-17).

İkinci aşama stratejik denge olarak adlandırılmakta, halk desteğini arttırmak ve ele geçirilen bölgeleri genişletmek amacıyla terörizmin; pusu, sabotaj, baskın, bombalama ve suikast gibi yöntemleri kullanılmaktadır (Tse-Tung, 2003:111).

Hibrit savaş stratejisinde, bu aşamada hedef aktörden nicel ve nitel bağlamda daha güçlü olmak yerine, hedefin savaşma iradesini yok etmek için terörizm bir vasıta olarak kullanılarak sadece doğrudan düşmanın konvansiyonel ordusu değil, ordunun içinden çıktığı toplumun kendisi de hedef alınmaktadır. Halkın hedef alınması genellikle kolay hedef olmaları itibarıyla ve saldırının ardından daha çok dehşete neden olacağından, çoğu zaman askeri hedeflere tercih edilmektedir (Margolis, 2004:404). Bu yöntemle, maliyeti ve riski daha az, ancak daha etkili neticeler yaratarak, hedef devletin politik iradesinin toplum nezdindeki meşruiyetini kaybetmesi ve daha sonra da kitleleri itaate zorlayarak söz konusu otorite boşluğunu doldurmak, bu sayede de ele geçirilen bölgeleri genişletmek amaçlanmaktadır (Gürçan, 2012:118; Tucker, 1997). Bu saldırıların ana hedefi mutlak galibiyet değil, daha çok düşmanın yıldırlanması olmaktadır (Çaman, 2013: 9-10).

Ayrıca bu aşamada terör saldırılarından sonra boykot ve grevin teşvik edilmesi, yerel halkın otoriteye karşı itaatsizliğe sürüklenmesi ve harekete meşruluk sağlayacak sokak eylemleri de gerçekleşmektedir (Akyol, 1970:21). Bu yolla meskun mahaldeki unsurlara halkın içindeki sempatizan kitlelerin eklenmesi de mümkün olmakta ve söz konusu sempatizan unsurlar kırsal alandaki paramiliter unsurları destekleyebilmektedirler.

Mao'nun gayrinizami hareket stratejisinde son aşama stratejik taarruz olarak adlandırılmakta ve konvansiyonel savaş taktikleri kullanılarak kesin netice alınmaya çalışılmaktadır. Bu aşamada kısa ve hızlı bir saldırıdan sonra geri çekilme ve dağılma taktiği uygulanmaktadır (Tse-Tung, 2003:111). Mao'nun yaklaşımındaki kısa ve hızlı bir saldırıdan sonra geri çekilme ve dağılma taktiği, hem sayı hem de silah teknolojisi bakımından çok daha iyi bir rakibi yıpratmakta ve rakibin gücünü yavaş yavaş azaltarak stratejik bir denge kurmanın aracı olmaktadır. Böylece ilk başta daha zayıf konumda olan taraf yavaş yavaş stratejik saldırıya geçebilecek ve savaşı konvansiyonel yollarla sonuçlandırabilecektir. (Münkler, 2010:28). Ancak başta paramiliter gruplar olmak üzere hibrit savaş aktörlerinin çoğu zaman zaman Mao'nun stratejik savunma taktiğinin ötesine

geçmekte zorlanmaktadırlar. Çünkü bazı aktörler şiddeti esasen ayakta kalmak için kullanmakta ve zaman zaman savaşın konvansiyonel hareket ile sona erdirilmesi için ciddi bir çaba göstermemektedirler. Böyle bir durumda taraflar yeterince iç ve dış desteğe sahip olursa savaşın sonsuza dek sürebileceği izlenimi doğmaktadır. Söz konusu durum hibrit savaşlarda da yaşanmakla birlikte, çatışmalar devamlılık arz etmemekte ve şiddetin uyutulduğu algısı yaratılmaktadır (Creveld, 2004:42).

Savaşın dindiği durumlarda tekrar patlak vermesi için aktörler terör saldırıları ve ayaklanma gibi girişimlere başvurmakta ve politik iradeyi yıpratma anlayışı içerisine girmektedirler (Metz, 2007:3). Sonra savaş birden patlak vermekte ve çatışmalar yeniden yoğunluk kazanmakta, ardından bir döngü şeklinde tekrar dinmektedir (Creveld, 2004:42). Çatışmaların yeniden yoğunluk kazandığı söz konusu durumda hibrit savaş stratejisinin beşinci safhası devreye girmektedir. Bu safhada düşmana karşı, konvansiyonel orduya mensup özel kuvvetlerin, silahlı paramiliter gruplarla ve özel askeri şirketler ile ortak hareket düzenlemesi hedeflenmektedir (Tchekinov ve Bogdanov, 2013:12-23).

3.2.4. Konvansiyonel Harekat

Hibrit savaş ortamının gerektirdiği en önemli safhalardan biri olan söz konusu durumda paramiliter grupların ve özel askeri şirketlerin savaşa müdahil olmasını konvansiyonel bir ordunun savaşıyla birlikte düşünmek ve ikisini kapsayan bir strateji planlamak gerekmektedir (Akad, 2015:30). Beşinci safha gayrinizami hareketin devamı niteliğinde olduğu için referans alınacak en önemli strateji günümüzde de geçerliliğini koruyan Mao'nun yaklaşımıdır. Mao gayrinizami hareket stratejisinin başarılı olması için halkın, konvansiyonel ordular ile koordinasyon içinde olması gerektiğini belirtmektedir (Tse-Tung, 1965:82). Söz konusu stratejinin en önemli basamağı dördüncü safhayı oluşturan gayrinizami hareketin güçlenerek beşinci safhada hareketli savaşa dönüştürülmesidir. Bu dönüşümde öncelikle paramiliter grupların birleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bölgesel çatışmalar ile genel çatışmalar arasındaki bağın düzgün sağlanması için yerel birimler (paramiliter gruplar) kademeli bir süreçte birleştirilmeli ve bir kısım yerel birimler muhafaza edilerek saldırı yeteneklerini geliştirmeye devam etmelidirler (Tse-Tung, 1965:108). Çünkü hareketli savaşa geçiş, gayrinizami hareket ve terör faaliyetlerinin bırakılması anlamına gelmemekte, hareketli savaş ortamında da söz

konusu faaliyetler ile psikolojik hareket ve sabotaj operasyonları destekleyici güç olarak devam etmelidir. Bu nedenle hibrit savaş stratejisinde bütün safhalar iç içe girmiştir.

Ayrıca hibrit savaşlarda hemen hemen tüm taraflar savaşı Mao'nun ortaya koyduğu, “uzun süre dayanılacak savaş” yaklaşımına göre yürüttüklerinden konvansiyonel orduların etrafında istihbarat, gayrinizami hareket ve terör operasyonlarını sürdüren ve onlara destek olan çok sayıda güçlü paramiliter unsurlara ve özel askeri şirketlere ihtiyaç olacaktır. Ancak paramiliter gruplar ve özel askeri şirketler düşmanın konvansiyonel ordularının ana birliklerine karşı kullanılmaması gerekmekte, düşmanın yanlarında ve gerisindeki küçük birliklere karşı baskın ya da pusu tarzında yapılacak saldırılardan sonra geri çekilmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu gruplar savaş sahasında yaygın şekilde hareket etmelidir, böylece düşmanın küçük kolları çok farklı yerlerde zarara uğratılabilecektir. Ayrıca bu taktikle düşmana toplu bir hedef gösterilmeyecektir (Akad, 2015:30-31).

Söz konusu askeri hareket safhasında en temel strateji konvansiyonel orduya mensup özel kuvvetlerin kullanıldığı geleneksel düşman merkezli yaklaşımdır. “Sivrisinekleri teker teker öldürerek bataklığı kurutmak” olarak açıklanabilecek bu yaklaşımda savaş stratejisinin temel hedefi düşmanın fiziki varlığının ortadan kaldırılması ve bu yolla savaşma azim ve iradesinin kırılmasıdır. Bu aşamada konvansiyonel askeri güce dayanan yaklaşım kullanılarak tüm askeri ve yarı-askeri gayretler düşmanın fiziki varlığına yöneltilmektedir (Clausewitz, 2015:30; Gürcan, 2012:100). Söz konusu aşamanın hedefi “ara- bul-yok et”tir. Bu stratejide ana hedef düşmanı tespit etmek, düşmanla sıcak teması sağlamak ve düşman etkisiz hale gelinceye kadar teması korumaya çalışmaktır (Gürcan, 2012:100) Ordular savaşta canla başla bu amaca ulaşmaya çalışmaktadır. “Şu yerde şu saatte düşmanı yenme hedefi, savaş planının tüm izlerinin odaklandığı geleceğe dair tüm uzak ümitlerin ve karanlık tasavvurların birleştiği yer olmaktadır” (Münkler, 2010:27).

Düşman-merkezli anlayışın temel özelliklerinden biri de nicel açıdan hızlı ve kesin ölçülebilir sonuçlar verebilmesidir. Savaş ve güvenlik gibi bilimsel açıdan ölçülmesi güç ve başarının nicel olarak açıklanmasının zor olduğu disiplinlerde “ele geçirilen düşman sayısı, tespit edilen düşman sayısı, düşmanla gerçekleştirilen temas sayısı, kontrol altında tutulan bölge miktarı” sayısallaştırılıp yapılacak karşılaştırmalarda kullanılabilir (Gürcan, 2012:103). Bu nedenle devletler hibrit savaş stratejilerini belirlerken bu tür konvansiyonel anlayışları da hala bir basamak olarak kullanmaktadırlar.

Beşinci safhada başlatılan askeri hareketla birlikte ağ tabanlı teknolojik silahlar kullanılarak en kısa sürede ve en az zayıyla siyasi amaca ulaşılması hedeflenmektedir. Bu aşamada askeri hareketi destekleyici bileşen olarak ağ tabanlı komuta kontrol faaliyetlerini kapsayan hareketlar kullanılmaktadır. Bu hareketin hibrit savaş stratejisinde ana amacı eşgüdüm içerisinde, konvansiyonel ordunun ve müttefik unsurların (paramiliter grupların) etkinliğini arttırmak ve düşman unsurların savaş sürdürme azmini kırmaktır (Hammes, 2004:321).

Bu amaçlar doğrultusunda başta ağ destekli harekate imkan tanıyan C4ISR ve “Rapier 3, Drone, Bayraktar, Anka, Heron, Predator gibi İHA’lar” ile etkili gece görüş sistemleri ve uydu görüntüleri gibi teknolojik kabiliyetlerle düşman unsurların havadan fiziki tespiti ve işaretlemeleri yapılmakta, muharebe etkinliği yüksek hassas güdümlü mühimmatlarla düşman sahası baskı altına alınmakta ve hava hareketi başta olmak üzere özel hareket kuvvetleri ve hafif ve daha fazla mobil kara kuvvetleri ile askeri hareketler gerçekleştirilmektedir (O’Rourke, 2006). Bu aşamanın son evresinde nihayet son direniş noktalarının ortadan kaldırılarak hareketin tamamlanması hedeflenmektedir.

Sonuç olarak özetle, bir silahlı çatışmanın hibrit savaş olarak adlandırılabilmesi için, düzenli bir ana silahlı kuvvet ve hareket doktrininin, düzensiz birlikler ve doktriniyle aynı anda bir düşmana karşı birlikte kullanılması gerekmekle birlikte, söz konusu doktrinler de istihbarat, psikolojik hareket, sabotaj, gayrinizami hareket, terörizm ve konvansiyonel hareket faaliyetlerinin birlikte kullanımından oluşmalıdır. Bir sonraki bölümde söz konusu yaklaşım ve hibrit savaş ile ilgili ortaya konan kavramsal çerçeve örnek vakalar üzerinden test edilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. RUSYA’NIN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİ

Bu bölümde nitel araştırma yöntemi kullanılarak çalışmanın metodolojisini belirleyen hibrit savaşa yönelik teorik çerçevenin, Sovyetler Birliği’nin Afganistan Müdahalesi ve Rusya’nın Ukrayna Müdahalesi örnek vakaları ile test edilerek açıklayıcı gücünün ne olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Sovyetler Birliği’nin Afganistan Müdahalesi’nin ve Sovyetlerin devamı niteliğinde olan Rusya’nın Ukrayna Müdahalesi’nin değişkenler üzerinden karşılaştırılmasının, farklı nitelikler taşımaları nedeniyle savaşın karakterindeki benzerliklerin ve farklılıkların tespitini sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle hem söz konusu vakaların karşılaştırılmasına temel oluşturabilmek adına, hem de hibrit savaş teorisini test edilebilmek için vakalar öncelikle değişkenler üzerinden çoklu veri kaynakları kullanılarak betimsel olarak analiz edilecek ve nedensellik zinciri kurulacaktır.

Söz konusu vakalar, Clausewitz’in savaş yaklaşımına ve onun yaklaşımına yönelik yeni nesil savaş yazarlarının yönelttiği eleştirilere göre belirlenen değişkenler üzerinden analiz edilecek olup, öncelikle vakalar ‘savaşın doğası’ bağlamında uluslararası sistem açısından değerlendirilecek, akabinde savaşın karakteri bağlamında Clausewitz’in değişkenleri olan “halk, ordu ve politik irade” üçlemesi üzerinden açıklanacak, daha sonra da yeni nesil savaş yazarlarının değişkenlerini oluşturan, “ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür” açısından ele alınacaktır. Son olarak söz konusu vakalar, hibrit savaş teorisinin test edilebilmesi bakımından “istihbarat, psikolojik hareket ve sabotaj, gayrinizami hareket ve terörizm, konvansiyonel hareket” bileşenleri üzerinden analiz edilecektir.

Bu bölümün temel amacı, şu sorulara cevap verebilmektir: “1979 yılında Afganistan’da ve 2014 yılında Ukrayna’da yaşanan çatışmalar geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları açısından ne ifade etmektedir? Afganistan’da ve Ukrayna’da meydana gelen çatışmayı hibrit savaş teorisi açıklayabilmekte midir? 1979 yılında Afganistan ve 2014 yılında Ukrayna’da meydana gelen çatışmaların birbirleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? Afganistan ve Ukrayna’da yaşanan savaşlar eski nesil savaşın bir üst sürümü mü olarak değerlendirilmeli? yoksa yeni nesil savaşların örnekleri olarak mı

alınmalı? Farklı bölgelerde, farklı aktörler arasında meydana gelen çatışmalar savaşın dönüşümü hakkında nasıl bir sonuca ulaşmamızı sağlayacaktır?”

4.1. Sovyetler Birliği’nin Afganistan Müdahalesi

Sovyetler Birliği, Afganistan Demokratik Halk Partisi ve ordu bünyesindeki sosyalistleri kullanarak, 27 Nisan 1978 günü Afgan tarihine ‘Saur Devrimi’ ya da ‘Nisan Devrimi’ diye geçen darbeyi gerçekleştirmiştir. Bu darbe sonucunda dönemin Afgan lideri Muhammed Davud ile ailesi öldürülmüş, yönetimi ele alan Afganistan Devrimci Konseyi yeni kurulan rejimin Demokratik Afgan Cumhuriyeti adını alacağını ve liderinin Halk Partisi Başkanı Nur Muhammed Taraki, başbakanın da Hafızullah Emin olduğunu kamuoyuna beyan etmiştir (Coll, 2004:11; Sever, 2001:4-5). Söz konusu olaylar üzerine Sovyetler Birliği Taraki yönetimine destek sözü vererek, ekonomik ve askeri yardım ile askeri danışmanlar göndermeye başlamıştır (Yılmaz, 2013:165). Bu destek doğrultusunda Taraki Hükümeti, 1978 Aralık ayında Sovyetler Birliği ile “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması” imzalamış ve Afganistan hızla Sovyet etkisi altına girmiştir. Bu durum Afganistan’da “komünizme karşı mücahit hareketi” başlatan Afgan direniş gruplarının Sovyetler Birliği’ne muhalif kesimlerin desteğini de alarak giderek güçlenmesine sebep olmuştur (Sander, 2005:564).

CIA raporlarına göre; Afganistan’daki Sovyet askeri varlığı Saur Devrimi sırasında 350 danışman ve uzmandan, Aralık 1979’daki müdahale sırasında 3000’i geçerek yaklaşık 10 katına kadar ulaşmıştır (Director of Central Intelligence, 1980:13-16). Taraki yönetiminin Sovyetler Birliği ile ilişkileri daha da sıklaştırmasına rağmen, Emin’in milliyetçi bir yaklaşım izlemesi, gizlice direnişçileri desteklemesi ve ABD’ye yakınlaşma çabası Brejnev liderliğindeki Sovyetler Birliği’nde rahatsızlık yaratmaya başlamıştır. Sovyet destekli olarak Taraki’nin, Emin’e bir suikast düzenlemesi ve başarısız olması sonucu, Taraki ve yakınları Emin tarafından öldürülmesine ve Emin’in iktidara hakim olmasına neden olmuştur (Sever, 2001:4-7). Ancak Emin dönemi de çok uzun sürmemiş, Sovyetler Birliği, Emin’i devirerek yerine Babrak Karmal’ı Cumhurbaşkanı yapmış ve eş zamanlı olarak da 24 Aralık 1979 tarihinde “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması’na” dayanarak Afganistan’a askeri müdahalede bulunmuştur (Payind, 1989:117).

Brejnev (1980:10), Sovyetler Birliği’nin Afganistan’da hükümete karşı

gerçekleştirilen saldırıları engelleme amacıyla Afgan hükümetinin yardım talebi doğrultusunda Afganistan'a müdahalede bulunduğunu ifade etmiştir. Söz konusu müdahaleden sonra 1980 yılının ilk aylarında başta Kabil ve Herat kentleri olmak üzere birçok bölgede direnişçi gruplar ile Sovyet ordusu arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır (Oğuz,1999:146). Söz konusu çatışmada birçok kimlik ve ideolojiden gruplar bulunsa da, 'cihat' anlayışı doğrultusunda hareket eden ve 'mücahitler' olarak adlandırılan direniş grupları ön plana çıkmıştır (Ülger, 1998:96-97). Bu müdahale sonrası Afganistan'da direnişçilerle Sovyetler Birliği arasında yaklaşık 10 yıl sürecek olan çatışma Afganistan Savaşı olarak literatürde yerini almıştır (Payind, 1989:117).

Afganistan Savaşı'nın kronolojik süreci Brejnev, Andropov, Çernenko ve son olarak Gorbaçov dönemlerine denk geldiğinden siyasi tarihte dört dönemde incelenmektedir. İlk dönem Brejnev'in iktidarında 1980-1982 yılları arasını ifade etmekle birlikte, yoğun silahlı çatışmaların yaşandığı bir evredir. İkinci dönem Andropov'un iktidarında 1982-1984 yılları arasını ifade etmekle birlikte, siyasi çözümlerin değerlendirilmeye başlandığı bir evredir. Bir sonraki evre 1984-1985 yılları arasında kısa bir süreyi, Çernenko dönemini ifade etmekle birlikte, çatışmaların yeniden yoğunluk kazandığı bir evredir. Son dönem ise Gorbaçov iktidarını işaret etmekle birlikte siyasi manevraların tekrar yoğunluk kazandığı ve bu manevraların sonucu olarak da geri çekilmenin yaşandığı evre olarak görülmektedir (Roy, 1990:311; Sever, 2001:4-7).

Sovyet General Krivosheev'e göre Brejnev dönemi, Sovyet ordusunun Afgan ordusuyla birlikte aktif olarak konvansiyonel harekate başladığı evredir. Andropov dönemi ise politik iradenin strateji değişikliğiyle, Sovyet ordusunun konvansiyonel hareket yerine Spetsnaz özel kuvvetlerinin hava hareketi ve topçu atışlarıyla desteklendiği evredir. Gorbaçov dönemi ise Afgan ordusunun yoğun olarak çatışmalarda kullanıldığı bir evredir. Ayrıca bu dönemde Afganistan'da ateşkes politikası gerçekleştirilmeye çalışılmış ve ayrıca bu yaklaşımla doğru orantılı olarak da Afganistan'dan çekilme hazırlıklarının başladığı bir dönem olmuştur. Krivosheev'e göre söz konusu evre, savaşın tamamlandığı son safhadır (Krivosheev, Barnard and Erickson, 1997:286).

Söz konusu evrelerin politikaları birbirini tamamlayıcı özelliğe sahip olmakla birlikte, sonuç olarak, yaklaşık 10 yıl süren Afganistan Savaşı'nda yaklaşık 15 000 ölü veren ve Afgan Hükümetine karşı savaşan direnişçileri yenilgiye uğratamayan Sovyetler Birliği 1988 yılının sonunda Afganistan'dan çekileceğini açıklayarak 1989 yılının Şubat

ayında Afganistan'dan ayrılmıştır (Sander, 2005:567).

4.1.1. Afganistan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem

Clausewitz'e göre savaşın doğasını, uyuşmaz iki grubun iradelerini karşı tarafa kabul ettirmek amacı ile giriştiği çatışma oluşturmaktadır ve bu çatışmada en önemli amaç politik amaçtır ve savaşın ana hedefini oluşturmaktadır (Clausewitz, 2015:29-30). Clausewitz, savaşın ikili bir doğası olduğunu belirtmekle birlikte; bazı aktörlerin, toplam zaferi elde etmek için savaştığını düşünmekte, bazılarının ise gelecekteki müzakereler için hakimiyet kazanmayı amaçlayan sınırlı hedefler için mücadele ettiğini ifade etmektedir. Peki, bu yaklaşıma göre Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesinin gerçek doğası nedir?

Sovyetler Birliği Afganistan müdahalesini çeşitli hipotezler ileri sürerek gerçekleştirmiştir. Söz konusu hipotezlerden ilki Sovyetler Birliğini en çok tedirgin eden Afganistan'daki istikrarsız komünist rejimin direnişçiler tarafından düşürülmesinin engellenmesi amacıdır (Girardet, 1984:4). İkinci hipotezi Sovyetler Birliği için hayati önemi olan kısa ve uzun vadeli çeşitli jeopolitik çıkarlar oluşturmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Afganistan'ın Ortadoğu'daki jeostratejik konumudur. Afganistan'ın Sovyetler Birliği'nin hegemonyası altına girmesi, Sovyetlerin Güney Asya-Doğu Afrika boynuzunun ve özellikle Basra Körfezi gibi dünyadaki petrol kaynaklarının %56'sının bulunduğu bölgelerde de hegemonyasını arttırmasını sağlayacaktır. Söz konusu jeopolitik kazanç, özellikle Batı Bloğunu en büyük enerji kaynaklarından yoksun bırakma stratejisini doğuracak ve Sovyetler Birliği'nin Habeşistan'a ve Güney Yemen'e daha önceden kurmuş olduğu üslerde daha güvenli bir şekilde bulunmasını da sağlayacaktır (Girardet, 1984:4-5; Kaw, 1989:403-405). Söz konusu jeopolitik hedefin bir diğer boyutu da Çarlık Rusya dönemine dayanan imparatorluğun Hint Okyanusu'ndaki sıcak limanlara inmesini öngören tarihsel projenin bir bölümünü teşkil etmektedir. Afganistan bu noktada Hindistan Yarımadası ile Sovyetler Birliği arasındaki tampon konumunu tamamıyla ortadan kaldırarak Güneybatı Asya'daki dengeyi Sovyet lehine çevirme avantajına sahiptir (Mitrokhin, 2009:109-110; Girardet, 1984:6;).

Afganistan Savaşı'nın doğasına ABD açısından bakıldığında ise; aynı dönemde ABD'nin Vietnam Savaşı'nda başarısızlığının ve Tahran ile İslamabad'daki elçiliklerine yapılan saldırıların yarattığı prestij kaybının etkilerinin neden olduğu görece güvensizlik, Afganistan Savaşı değerlendirilirken göz önünde tutulmalıdır. Çünkü bu gelişmelerin

ardından gelen Sovyetlerin Afganistan müdahalesi ABD politik iradesinde Sovyetler karşısında pasif kalındığı hissiyatıyla derin kaygı yaratmıştır. Bu durum ABD’de bir zamandır seçenek olarak görülen, Sovyetler Birliği’nin dengeleri değiştirecek Afganistan müdahalesine askeri güçle karşılık verilmesi gerektiği fikirlerinin artış göstermesine neden olmuştur (Han, 2011:60). Söz konusu karşılık, 1977-1981 yılları arasında ABD Başkanı olan Jimmy Carter’ın, Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Brzezinski aracılığıyla, Sovyetler Birliği etrafında bir ‘Yeşil Kuşak’ oluşumu yaratılarak verilmiştir. ABD’nin buradaki ana amacı Sovyetler Birliği’ne karşı bir kalkan oluşturmaktır (Carter, 1980). Afganistan Savaşı esnasında CIA’nın Körfez ve Güney Asya Direktörlüğünde görevli olan Riedel (2014:119-120), Aralık 1979’da Afganistan’a yönelik Sovyetler Birliği işgaline karşı ABD’nin sert bir şekilde karşılık verilmesine karar veren kişi olan Carter’ın, direnişçilere silah tedarik edilmesi için CIA’ye talimat verdiğini, ayrıca Afganistan’da kendisinin ‘özgürlük savaşıları’ dediği direnişçilerin finanse edilmesi ve silahlandırılması amacıyla gizli bir ABD-Pakistan-Suudi Arabistan ittifakının kurulmasını sağladığını belirtmektedir. Brzezinski’nin Carter’a verilmek üzere hazırladığı “Afganistan’da Sovyet Müdahalesi Üzerine Düşünceler” başlıklı raporda “Afganistan’ın direnişinin devam etmesinin şart olduğunu, bunun isyancılara yapılan silah sevkiyatlarının yanı sıra daha fazla para ve bazı teknik tavsiyeler anlamına geldiğini, bu durumun sağlanması için de Pakistan’a güvenmeleri ve isyancılara yardım etmeye teşvik etmeleri gerektiğini belirterek, Riedel’in iddiasını bir nevi doğrulamıştır (White House, 1979). Brzezinski, söz konusu stratejinin “cezalandırma, zorlama ve caydırma” aşamaları bulunduğunu ifade etmekle birlikte, cezalandırma stratejisinin amacının Sovyetler Birliği’ne Afganistan Savaşının maliyetini ekonomisine zarar verecek şekilde yüksek kılmak olduğunu; zorlama stratejisinin amacının, Afganistan’dan Sovyetlerin çekilmesini sağlanması olduğunu caydırmanın ise, temelde Sovyetler Birliği’nin jeopolitik amaçlarını engellemeye yönelik olduğunu belirtmektedir (White House, 1980).

ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 2018 yılında yayınlanan ve ABD’nin Afganistan özelinde dış ilişkilerini inceleyen ve dönemin devlet adamlarının çeşitli yazışmalarını kamuoyuyla paylaşan rapora göre 1977-1981 yılları arasında CIA Başkanı olan Stansfield Turner’ın Afgan direnişçilere silah yardımı için Pakistan İstihbarat Teşkilatı’nın İran bağlantısının kullanılabileceğini yardımın bu kanal vasıtasıyla yapılmasının gizlilik açısından uygun olacağını ifade etmiş ve Brzezinski de Carter’ın onayıyla söz konusu teklifi kabul etmiştir (U.S. Department of State, 2018:745-746).

Akabinde Carter'ın yerine 1981-89 arasında başkan olan Reagan (1985) da, Carter'ın yaklaşımını ciddi biçimde aşarak, ABD'nin başta Afganistan olmak üzere anti-komünist hareketlere tüm dünyada tam destek vereceğini ortaya koymuştur. Reagan'ın politikası da Carter'inki gibi Sovyetler Birliği ile savaşımlara yoğun desteği içermektedir. Söz konusu strateji belki de MGK Ulusal Güvenlik Karar Yönergesi 75'te en iyi şekilde ele alınmıştır. 1983 tarihli bu direktif, özellikle "gelişmekte olan ülkelerde", Sovyet genişlemesini tersine çevirmenin önemine vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda ABD, Sovyetlerin ABD ve müttefiklerinin çıkarlarına saldırılarına karşı koymaya ve Sovyet baskılarına direnmeye istekli aktörleri etkin bir şekilde desteklemekte kararlılığını arttırması gerekmektedir. Bu amaçla, Reagan yönetiminin, enerjisinin çoğunu, Sovyet nüfuzunu azaltmak için vekalet aktörlerini desteklemeye odaklandığı, özellikle mücahitler olarak bilinen Afgan direnişçilere ülkelerinde Sovyet işgalini sona erdirmelerine yardım ettiklerini Reagan Doktrininin açıklandığı Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı belgelerinde ifade edilmektedir (U.S. Department of State, 1985).

Özetle Carter ve Reagan "Afganistan'ın Sovyetler Birliği için bir bataklığa dönüşmesini, kaynaklarını tüketerek, onları Güney Asya'da daha saldırgan olma noktasına taşıyan cesaretinin kırmasını ve Sovyetler Birliği'nin diplomatik olarak izole edilmesini" istemiştir. Riedel'e göre söz konusu stratejinin ana amacı, "Afganistan'ı, Sovyetler Birliği'nin bir Vietnam'ı yapmaktır" (Riedel, 2014:2; Huntington, 2006:368).

Sonuç olarak, Clausewitz'in "savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır" yaklaşımına uygun şekilde uluslararası sistemdeki güç dengesi ve bu dengeyi değiştirmeye yönelik jeopolitik hedefler savaşın doğasına yansımıştır. Jeopolitik hedeflerin ABD ve Sovyetler Birliği devletleri için uluslararası sistemin özelliklerine ilişkin fırsat ya da kısıtlılıkları temsil ettiği yönündeki tespit, Afganistan Savaşı'nın doğasına ilişkin sorulara yanıt bulmakta bir rehber görevi görmüştür.

4.1.2. Afganistan Savaşı'nın Karakteri

Sovyetler Birliği'nin Afganistan özelinde jeopolitik hedefleri Afganistan Savaşı'nın doğasını oluştururken; Afganistan'da hangi araçlarla nasıl ve ne şekilde bir savaş stratejisi uyguladığı Afganistan Savaşı'nın karakterini oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle Sovyetler Birliği'nin uyguladığı savaş stratejisinin Clausewitz Üçlemesi olarak da adlandırılan ve geleneksel savaş yaklaşımlarının kabul ettiği halk, ordu ve politik irade

değişkenleri açısından ne ifade ettiği incelenecek, daha sonra da bu stratejinin yeni nesil savaş yaklaşımlarının benimsediği değişkenler olan, ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel (askeri) faktörlerden etkilenip, etkilenmediği ve/veya ne şekilde etkilendiği ortaya konacaktır. Bu yolla hem Afganistan Savaşı'nın karakteri geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları açısından ortaya konmaya çalışılacak hem de ilerleyen bölümlerde yapılacak olan Sovyetlerin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna müdahalelerinin savaşın karakteri bağlamında karşılaştırılması adına bir zemin oluşturacaktır.

4.1.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Afganistan Savaşı

Sovyetler Birliği'nin askeri talimnamelerine göre savaşın karakteri, “strateji, hareket sanatı ve taktik” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu yaklaşıma göre politik irade, stratejiyi belirleyerek askeri doktrine yani orduya yol göstermektedir. Ayrıca askeri doktrin, stratejiye; strateji ise, hareket sanatı ve taktiğe ışık tutmaktadır. Halk ise politik iradenin stratejisine vereceği ya da vermeyeceği destekle önem kazanmaktadır. Söz konusu yaklaşım Clausewitz üçlemesini işaret etmekle birlikte, Sovyetler Birliği'nin politikasının temel hedeflerini gerçekleştirmek bakımından bir bütünü oluşturmaktadırlar (ATASE, 1979:40-41).

Bu bağlamda Clausewitz üçlemesi olarak adlandırılan “halk, ordu ve politik irade” değişkenlerinin Afganistan Savaşı özelinde analiz edilmesi, Afganistan Savaşı'nın karakterinin ortaya konmasını kolaylaştıracaktır.

Halk

Clausewitz, halkı ihtiras ile orantılarken, savaşın duygusal ve psikolojik tarafını kastederek, kamuoyu yaklaşımlarını ifade etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda, Afganistan Savaşı üzerinden savaşın karakterinin oluşumunda halkın rolü değerlendirildiğinde, dikkate alınması gereken Sovyetler Birliği halkının ve Afgan halkının müdahaleye verdiği desteğin ne olduğudur. Savaşın taraf için, kendi ve hedef halkın toplumsal koşullarının göz ardı edilmesi mümkün değildir.

KGB belgelerine göre, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesinin hem iç kamuoyuna hem de Afgan kamuoyuna açıklanan politik hedefleri, Afganistan'daki rejimin korunması ve ABD'nin bu ülkede hegemonya kurması engellenerek, Sovyetler Birliği'nin

güvenliğinin sağlanması şeklindedir (Mitrokhin, 2009:109-110). Sovyet politik iradesine göre Afganistan'a müdahale, Afgan halkının 'emperyalist' güçler tarafından sömürülmesinden kaynaklanmıştır ve Afgan halkının korunması, 'devrimi' korumak için şart olmuştur (Potgieter, 1988:27-28).

Örneğin 'Soviet Military Review'da' yayınlanan bir makaleye göre de, ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası stratejik değeri nedeniyle Afganistan'daki hegemonyasını genişletmeye çalışmış, 1973 sonrası ise, Afganistan'daki devrimi yok etmek için 'karşı devrimcileri' vekalet unsuru olarak kullanarak 'terör ve yıkımı' desteklemiştir (Zabrodotsky, 1985:55). Potgieter'a (1988:28) göre, Sovyetler Birliği kendi halkının desteğini alabilmek için söz konusu yaklaşım üzerinden 'devrim ve karşı devrimin' diyalektik olarak birbirine bağlı olduğunu ifade ederek, Afganistan'a müdahalenin bir görev olduğunu deklare etmiş ve savaşın ilk dönemlerinde halk desteğini arkasına alabilmiştir.

Ayrıca Sovyet halkında ordu, komünizmin ana savunucusu olarak görülmüş ve ideolojik olarak toplumda kilit bir işleve sahip olmuştur. Söz konusu ilişki, farklı ulusları bir araya getiren bir tutkal olarak algılanmıştır. Bu ilişki aynı zamanda askeri kültür bağlamında Sovyet halkının algısında ordularının 'yenilmez' olduğu düşüncesinin yerleşmesine neden olmuştur. Ancak ilk yıllara göre ilerleyen dönemlerde Sovyet ordusunun Afganistan'daki görece zayıf performansı halk nezdinde hayal kırıklığına neden olmuştur (Reuveny ve Prakash,1999:701).

Özellikle Rus olmayan Sovyet Cumhuriyetleri'nde ordu karşıtlığı güçlenerek Afganistan Savaşı tepki çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda Sovyet ordusunun Afganistan Savaşı'ndaki performansı başta Rus olmayan kesimler ile Moskova muhalefetine birleştirici sembolü olmuştur. Özellikle 1988 yılı sonrası Sovyet politik iradesinin orduyu kullanımıyla ilgili stratejisi halk nezdinde parçalayıcı bir tutum olarak algılanmıştır (Alexiev, 1988). Özellikle Rus olmayan kesimlerdeki etnik bölünmüşlük, Rus olmayan askerlerin özellikle de Asya bölgelerinden gelen Özbek, Tacik ve Türkmen askerlerin Afganlarla savaşmaya yönelik kararsızlık göstermesi ve ordu içinde savaşın sorgulanarak ayaklanmaların başlaması halk tarafından tepki çekerek, komünizmin bütünleştirici özelliğinin ve onun savunucusu ordunun sorgulanmasına neden olmuştur (Krakowski, 1987:5). Nye (2006) göre, söz konusu durumun Sovyet halkı üzerindeki en önemli etkisi, sisteme olan inancın genel anlamda kaybolmasıdır.

Clausewitz üçlemesinin halk unsurunun bir diğer boyutu da hedef devletin halkının desteğidir. Savaş başlamadan önce, savaşın karakterinin ağırlık merkezinin belirlenmesi özellikle Afganistan Savaşı gibi düzensiz çatışmaların yaşandığı durumlarda, tüm askeri hedeflerin desteklenmesini ve başarıya ulaşılmasını sağlamaktadır.

Clausewitz'e göre bir savaşın karakterinin oluşumundaki ağırlık merkezi her güç ve hareketin merkez olarak adlandırdığı bir ahlaki ihtiras ya da fiziksel güç olarak halktır (U.S. Joint Publication 5-0, 2006: IV-8). Afganistan Savaşı'nda direnişçilerin ağırlık merkezinin halk olması, söz konusu savaşta halk desteğinin kazanan tarafı belirlemek için önem teşkil ettiğini göstermiştir.

CIA verilerine göre, 1979 yılında Afganistan Savaşı öncesi yapılan nüfus sayımında, yaklaşık 30 milyon nüfusun % 42'si Peştun, % 27'si Tacik, % 9'u Hazar, %9'u Özbek, % 4'ü Oymak, % 3'ü Türkmen, % 2'si Belluci, ve % 4 'ünü de diğerleri oluşturmaktadır (MacEachin, 2007). Nüfusun birçoğu kırsal bir karaktere sahip olan Afganistan'da (nüfusunun yaklaşık % 73'ü köyde, % 17'si şehir merkezlerinde, %10'u ise göçebe olarak yaşamaktadır) toplumunun benlik duygusunda etnisite ve din iki temel kimlik belirleyendir. Savaşlar dahil birçok siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel problemlerde bu iki unsurun izlerine rastlamak mümkündür (Yeğin, 2015:38). Bu bağlamda Sovyetler Birliği etnisite ve din temelli kimlik faktörünü kullanarak savaşın ağırlık merkezi olarak belirlediği Afgan halkının desteğini almak ve/veya halkın direnişçilere destek vermesini engellemek olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki ilk hamlesi Afgan halkının tepkisini çeken kötüleşen siyasi durumu tersine çevirme amacı taşımıştır. Bu nedenle Sovyetler Birliği müdahaleden yıllar önce Afganistan'a altyapı, ekonomik ve askeri yardımlar yapmaya başlamıştır (Baumann, 2002:285-291). 1968-1979 yılları arasında, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a toplam yardımı 695 milyon dolar iken, 1980 yılında, yalnızca askeri yardım 370 milyon doları bulmuştur (Minkov ve Smolyneç, 2007:4).

Söz konusu yardımlar Sovyetler Birliği'nin Afgan siyasetinde etkili olmasını sağlamakla birlikte, Afgan politik iradesi üzerinden Afgan halkını da “sosyalist toplumlar bloğuna” katabilme amacı taşımıştır. Ancak 1978 Nisan darbesinden sonra Sovyet destekli Afgan politik iradesi tarafından uygulamaya konulan, güçlü merkezileşme eğilimleri sergileyen, arazi reformu ve eğitim sistemini yeniden şekillendirmeye çalışan Sovyet tarzı bir modernleşme programı, halkı tatmin etmemiştir (Baumann, 2002:285-291).

Krakowski'ye (1987:2-3) göre geleneklerine dokunulmadığı sürece Afganlıların çoğunluğu için hükümet biçiminin bir önemi olmamıştır. Ancak 1978 Nisan darbesiyle sosyalizm yanlısı yönetimin iktidara gelmesinden sonra yürürlükteki Afgan değerler sistemi ve toplum yapısındaki köklü değişikliklere gidilmesi çabaları, Afgan halkının direnişçilere destek vermesine sebebiyet vermiştir.

Afgan toplumu kimliklerinin Sovyetler tarafından ortadan kaldırılacağı algısıyla 'İslam dini' kimliğinde birleşmiş ve savaşın sebebi olarak gördükleri Sovyet destekli politik iradeyi 'inançsız' olarak adlandırarak, önlerine bir alternatif olarak çıkan direniş gruplarına katılmışlardır (Sidky, 2007:877). Soğuk Savaş dönemi devletlerde gerçekleşen 'devrimci' hareketlerin birçoğu kırsal ayaklanmalarla desteklenirken, Afganistan'da kırsal kesim 'karşı-devrimci' konumunda direnişçilere destek vermiş, Sovyet tarzı eğitim, sağlık, toprak reformu, cinsiyet eşitliği gibi olguları kimliklerine tehdit olarak algılayarak kabul etmemişlerdir (Gibbs, 1986:36).

Kimlik olgusu sadece kendi başına bir savaş unsuru değilken, belli bir psikolojik süreç içerisinde şiddeti tetikleyen bir etmen haline gelebilmektedir (Şatana, 2014:312). Bu bağlamda Afganistan Savaşı'nda ideolojinin yanında kimlik faktörünün etkili olmasında ABD ve Pakistan gibi aktörlerin de etkisi olmuştur. ABD, Sovyetler Birliği'ni çevrelemek için Afganistan Savaşı öncesinde gerçekleştirdiği 'Yeşil Kuşak Projesi' doğrultusunda direnişçilere maddi yardımlarının yanı sıra, "komünizme karşı cihatçı söylemlerine" destek vererek, Sovyetlerin Afganistan'da yenilgiye uğratılmasını sağlamaya çalışmıştır. Söz konusu söylemler savaşın kimliksel boyutunun ön plana çıkmasını sağlamış ve direnişçiler için motivasyon kaynağı olmuştur. Bu doğrultuda dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanlar, Afganistan ve Pakistan'da dini/ideolojik ve askeri eğitime alınarak, Sovyetler Birliği'ne karşı vekalet savaşçısı olarak kullanılmışlardır.

Afganistan Savaşı esnasında Pakistan ordusunda görevli olan ve daha sonra başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı da yapan Pervez Müşerref, 2008 yılında yaptığı bir konuşmada, "Sovyetler Birliği'ne karşı cihat" adı altında direnişçileri ABD desteğiyle eğittiklerini itiraf ederek bu yaklaşımı doğrulamıştır (Müşerref, 2008). Yine benzer şekilde Pakistan İstihbarat Servisi Afganistan sorumlusu Mohammed Yousaf'a (2001) göre, Afganistan Savaşı'nda Pakistan İstihbarat Servisi'nin direnişçilerin eğitiminde ana aktör olduğunu belirtmiş ve birçok operasyonda bizzat kendisinin direnişçilerin başında bulunduğunu itiraf etmiştir.

Sonuç olarak, Sovyet tarzı sosyalizmin inşası, Afganların çoğunluğu tarafından en çok saygı duyulan kültürel değerlere ve dini geleneklere uygun olmadığı için mümkün olamamıştır. Sovyet politik iradesi, bu durumu tersine çevirmek için ağırlık merkezi olan halka göre uygun bir kombinasyon üretememiştir. Bu başarısızlığın en büyük sebebi, Sovyetlerin Afgan halkını yanına çekme aracının Afgan politik iradesi olmasıdır. Çünkü Afganistan'daki aşiret ve etnik çeşitliliğe sahip nüfusun çoğunluğu zaten baştan hükümete karşı bir bağlılığı bulunmamaktadır. Söz konusu durumun üstüne, Sovyet ordusunun yıldırma stratejisi doğrultusunda yerel halk desteğini sağlamak için köylerin çoğunu boşaltmaya çalışması, halk desteğini imkansız hale getirmiştir (Almqvist, 1986:11-12).

Sonuç olarak Clausewitz yaklaşımına göre halkın, orduyu ve politik iradeyi desteklemediği bir karakterde savaşın başarıya ulaşabilmesi çok zordur. Clausewitz savaş sırasında halkın desteğinin mutlaka seferber edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Halk desteğinin az olmasının ya da hiç olmamasının ordunun savaşa gücüne zarar vereceğini ifade etmektedir (Handel, 2004:164). Bu yaklaşım üzerinden Sovyetler Birliği'nin Afganistan Savaşı'nda istediği sonuca ulaşamamasının en önemli faktörlerinden ilki Sovyet halkının desteğinin devamının sağlanamamış olması iken, ikincisi ise Afgan halkının Sovyetler Birliği algısının değiştirilememesi olmuştur.

Ordu

Afganistan Savaşı'nda görev alan Sovyet ordusu ve komutanları, savaşta uygulanacak stratejiyi belirleyen temel aktörler olmaları nedeniyle savaşın karakterini belirleme konusunda son derece önemli role sahip olmuşlardır. Bu rol analiz edilmeye çalışılırken komutanların nitelikleri, ordunun askeri kültürü ve komutanların ve ordunun politik irade tarafından geliştirilen stratejiyi savaş sahasında ne derece doğru uyguladıkları ele alınmalıdır.

Afganistan'da Sovyet yaklaşımı bir hibrit savaş stratejisi üzerine kurulu olmakla birlikte, Sovyetler Birliği bu tür bir stratejiyi daha önce kendi iç savaşlarında (1918-1920), Macaristan'da (1956) ve Çekoslovakya'da (1968) uyguladığı için Sovyet ordusunun askeri kültürü ve komutanları söz konusu stratejiye yabancı olmamışlardır. Bu nedenle Sovyet ordusu komutanları Afganistan müdahalesinin, Macaristan ve Çekoslovakya'da uygulandığı gibi, Sovyet askerlerinin asgari mücadelesini gerektiren bir modelin gerçekleşmesini beklemişlerdir. Bu doğrultuda öncelikle Afgan hükümetinin ordusuna

ağırlık veren bir strateji ortaya konmuştur. Ancak Sovyetler, Afgan direnişinin gücü ve kararlılığı karşısında Afgan ordusunun yetersiz olması neticesinde Sovyet asker sayısını, duruma egemen olabildikleri zaman ulaşılan rakamda ya da bu rakama yakın bir yerde tutma kararı almıştır. Bu bağlamda müdahaleden hemen önce 85 000 olarak planlanan Sovyet ordusunun Afganistan'daki asker sayısı müdahaleden sonra 150 000'e ulaşmıştır (Krakowski, 1987:5-7).

Afganistan'daki Sovyet askerleri şehir merkezlerinde, hava üslerinde ve garnizonlarda konuşlu bulunmuşlardır. Düzenli aralıklarla gerçekleştirilen, kara kuvvetleri ile helikopterlerle taşınan komandoların ve Afgan ordusunun müşterek katıldıkları hareketler şehir merkezlerinde Sovyet lehine kontrolü sağlarken, kırsal alanın dağlık olması sebebiyle durum direnişçiler lehine olmuştur. Söz konusu durum asıl çatışmaların dağlık kesimlerde yaşanmasına neden olmuş ve Sovyetlerin Afganistan'da tam bir kontrol kurmasını engellemiştir.

Clausewitz'e (2015:178-179) göre savaşın karakterinde ordunun ulusal bilinci (heyecan, fanatik gayret, inanç, düşünce, kahramanlık) en çok dağ ve kırsal muharebelerde kendini belli etmektedir. Çünkü dağ ve kırsal muharebelerde tek ere kadar herkes kendi haline bırakılmıştır. Bunun içindir ki dağlık ülkeler ulusal silahlanma için en uygun muharebe meydanlarıdır. Komutanın yeteneği çoğu kez engebeli dağlık ve kırsal arazide rol oynamaktadır. Çünkü dağlarda komutan tekil kısımlara çok az egemen olabilmekte ve birçok komutanın yönetim gücünü aştığından, bu tür arazide başarı üstün performans yetenek ve şans gerektirmektedir.

Sovyet komutanların hibrit savaş tecrübesi olmasına karşın dağlık arazi tecrübeleri olmamaları nedeniyle direnişçilerin gayrinizami savaş stratejileri karşısında büyük oranda zorlanmış ve hatta başarısız olmuşlardır.

Bu ciddi eksikliklere karşılık olarak, Sovyet Komutanlığı, 1983 gibi savaşın erken bir tarihinde savaş stratejilerini karakterize etmeye başlayan yeni bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu yeni yaklaşıma göre motorize piyade birlikleri, büyük konvansiyonel hareketlerin dışında, direnişçilere karşı doğrudan operasyonlardan büyük oranda geri çekilmiştir. Söz konusu birlikler şehirleri, havaalanları, karakolları, lojistik merkezleri ve garnizonları savunmak için kullanılmışlardır. Bu stratejide ana amaç büyük askeri kayıpların engellenerek askerlerin ulusal bilinç ve kahramanlık duygularının ve

motivasyonlarının korunmaya çalışılmasıdır. Bu durum aynı zamanda azalmaya başlayan halk desteğinin de önüne geçme hedefi taşımaktadır (McMichael, 1989:29).

Sovyet komutanlar yeni yaklaşım doğrultusunda özel kuvvetler (Spetsnaz) birimlerini yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır. Her ne kadar bu tür birimler savaşın başından beri çatışmaların içinde olsalar da, sayıları ve misyonları zamanla değişmiştir. Bu birimlerin sayıları 18 000 ila 23 000 asker arasında değişim göstermiştir. Söz konusu 'Spetsnaz' kuvvetleri konvansiyonel orduya ve hava hareketlerine destek amaçlı kullanılmış olup, Afganistan'ın dağlık kesiminde direnişçilere karşı gayrinizami hareket operasyonları yürütmüşlerdir. Ayrıca söz konusu kuvvetler gayrinizami hareketin diğer basamakları olan sabotaj, keşif, casusluk, misilleme ve suikastlar gibi özel faaliyetlerde de bulunmuşlardır (Potgieter, 1988:28).

Afganistan'daki Sovyet Askeri Birliği olan 40. Ordu'nun son komutanı General Boris Gromov'a göre Sovyet ordusu Afganistan'da konvansiyonel ve gayrinizami hareketin birlikte kullanıldığı karma bir strateji uygulamıştır. General Gromov ile röportaj yapan Sputnik News editörü Tony Devon'a göre Vietnam Savaşı sırasında ABD'nin, 40'ıncı Ordu'dan sayıca beş kat daha büyük bir orduyu kullanması Gromov'u doğrulamaktadır (Devon, 2018). Hatta Sovyetlerin Mücahitlere karşı gayrinizami hareketi uygulaması ve bu hareketi konvansiyonel unsuru işaret eden helikopterlerle destekleme çabasının ABD'yi endişelendirdiği ifade edilmektedir (CIA, 1986).

Ancak hibrit savaşta birçok hareket bileşeni aynı anda kullanıldığından bu tür bir savaşın, inisiyatif kullanabilen ve hayal gücüne sahip olan çok yetenekli birim komutanları gerektirdiği de açıktır. Bu komutanlar, beklenmedik gelişmeler karşısında kendi başlarına hızlı kararlar verebilmeli ve uygulayabilmelidirler. Teknik esneklik, katılık değil, bir önkoşul olmalıdır.

Sonuç olarak Afganistan Savaşı'nda mücadele eden Sovyet ordusu komutanlarının ve askerlerinin geçmişte hibrit savaş tecrübesine sahip olmalarına rağmen, Afganistan'ın dağlık koşullarına uyum sağlayamadıklarından başarısız oldukları değerlendirilmektedir. Her ne kadar söz konusu dezavantajı Spetsnaz birliklerini kullanarak avantaja dönüştürmeye çalışsalar da direnişçilerin de gayrinizami hareket taktiklerini kullanıyor olmaları sebebiyle istenilen başarı oranı sağlanamamıştır.

Politik İrade

Clausewitz'in yaklaşımında politik iradenin üstünlüğü benimsenmekle birlikte; siyasi amaç esas, savaş ise onu sağlayan araç konumundadır (Clausewitz, 2015:30-45). Savaşın karakterinde politik iradenin görevi, "bütün tüm unsurlarıyla değerlendirme, değerlendirebilme becerisini sergilemektir" (Oktay, 2014:44). Gray'e (2015:19) göre savaş siyasete ilişkindir, siyaset de gücün dağıtımını, yani kimin ne kadar güce sahip olduğunu, bununla ne yaptıkların içermektedir. Gray, bu yaklaşımın aynı zamanda savaşın doğasını oluşturduğunu düşünmektedir. Bu noktada savaşın karakterini belirleyen üçlemenin politik irade unsuru, aynı zamanda savaşın amaçlarını da ortaya koyduğu için savaşın doğası ile karakteri birbiriyle bağlantılı ve etkileşim içindedir.

Bu nedenle Afganistan Savaşı örneğinde Sovyetler Birliği'nin politik iradesi üzerinden konu ele alınırken, Sovyetler Birliği'nin neden Afganistan'a müdahalede bulunduğu ve politik hedeflerinin neler olduğunun ortaya konması gerekmektedir. "Afganistan Savaşı'nın Doğası Bölümünde" ortaya konan bu husus jeopolitik amaçlar üzerinden açıklanmıştır. Tekrar özetlemek gerekirse; Sovyetler Birliği'nin politik iradesi tarafından ortaya konan yaklaşım Brejnev Doktrini etrafında şekillenmiş olup, politik iradenin hedefleri, Afganistan'daki rejimin korunması ve ABD'nin bu ülkede hegemonya kurması engellenerek, Sovyetler Birliği'nin çıkarlarının korunması olmakla birlikte, jeopolitik hedefi olarak da Çarlık Rusya'dan kalma sıcak denizlere inme amacı taşımaktadır (Mitrokhin, 2009:109-110).

1980-82 yıllarında Afganistan'ın güneyindeki Shindand ve Khandahar'daki hava limanlarının genişletilmesi ve Hürmüz Boğazı'nın 400 hava milindeki füzeleri veya stratejik bombardıman uçaklarını vuracak şekilde hava savunma sisteminin kurulması söz konusu amaçları destekleyen uygulamalar olarak görülmektedir (Isby, 1986:9).

1982 yılının Mayıs ayından 1983 yılının Kasım ayına kadar Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki 40. Ordusunu komuta eden General Victor Yermakov ve söz konusu birliğin son komutanı olan General Boris Gromov jeopolitik çıkarlar için Afganistan'da bulunmuş olduklarını birçok kez ifade etmişlerdir (Devon, 2018).

Clausewitz üçlemesinde politik iradenin bir başka görevi de savaşın karakterine karar vermektir. Bu açıdan bakıldığında üçlemenin diğer unsurları olan ordu ve halkı yönlendirecek olan politik iradedir (Sitaraman, 2013:5-7). Bu açıdan bakıldığında politik

iradenin rolü üçlemenin diğer unsuru olan ordunun savaş sahasında operasyonel ve taktiksel olarak yönlendirilebilmesi ve koordine edilebilmesi için başladıkları veya başlayacakları savaşın karakterinin ne olduğuna karar verilmesidir. Çünkü savaşlarda kritik nokta ordunun ve hatta halkın savaşın karakteri gereği yabancı oldukları bir kalıbın içine sokmaya çalışmamaktır (Hoffman, 2007; Clausewitz, 2015).

Potgieter'a (1988:27) göre Sovyetler Birliği'nin politik iradesi Afganistan Savaşı'nı kazanmak için savaşın karakterini üç basamaklı bir strateji üzerine kurmuşlardır. İlk basamak ana stratejiyi oluşturmakla birlikte tüm muhalefetin ve direnişin ortadan kaldırılması hedefiyle politik ve askeri kampanyaları içermektedir. İkinci olarak, şehirlerin, kasabaların ve kırsal kesimin ana iletişim hatlarını tutarak Afganistan'ın stratejik-askeri kontrolünü güvenceye almayı hedeflemişlerdir. Son basamak ise, Afgan hükümetinde komünizmi mümkün olduğu kadar etkili bir şekilde kurmak için politik yapı Sovyet çizgileri doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi hedeflenmiştir.

1980'li yılların başlarında konvansiyonel harekata odaklı strateji belirleyen Sovyet politik iradesi bu yöntemin tek başına yeterince başarılı olmaması sebebiyle, askeri operasyonlar, halkı yönlendirmeye ve direnişçilerin güçlerini aşındırmaya odaklanmıştır. Söz konusu stratejinin adı konulmasa da, iletişim merkezlerini ve aralarındaki toprak bağlantılarını güvence altına almayı ve zayıfatı minimumda tutmayı; Sovyet üstünlüğünü yüksek teknoloji, güvenlik ve hareketlilikten yararlanarak, gayrinizami hareket ve terör taktiklerini konvansiyonel unsurlarla birlikte kullanarak direniş gruplarını yok etmeyi hedeflediğinden, hibrit savaş stratejisini işaret etmektedir.

1980'lerin ortasına gelindiğinde ise, Sovyet politik iradesinin değişmesiyle, Andropov ve Çernenko dönemleri politik iradesi, Brejnev döneminin politik iradesinin Afganistan Savaşı'nda başarısız olduğunu değerlendirerek önemli stratejik düzenlemeler yapmışlardır. Birincisi, askeri stratejilerini kırsal bir isyanla mücadele etmekten, nüfus merkezlerini ve onları birbirine bağlayan yol koridorunu kontrol etmeye kaydırmışlardır. İkincisi, Afganistan'da kurdukları Babrak Karmal hükümetinin halkı yanına çekmede başarısız olduğunu değerlendirerek Karmal'ın yerine Najibullah'ı getirmişlerdir. Üçüncüsü ise, Afganistan'ın güvenliğini sağlamak ve özellikle kırsal alanda çatışmalarda kullanılmak üzere yetkin bir Afgan ordusu ve güvenlik güçleri inşa etmeye odaklanmışlardır (Goodson ve Johnson, 2011).

Özetle, söz konusu stratejiler kısa vadede sonuç verse de uzun vadede 1980’li yılların sonuna doğru başarısız olmuştur (Alexiev, 1984:1-2). Bu başarısızlığın askeri boyutu ABD ve Pakistan destekli direnişçilerin gösterdikleri savaş performansına bağlansa da politik irade açısından sebebi genellikle sistemik ve / veya liderlik faktörlerine bağlanmaktadır. Sistemik açıklamalar, iç sorunlardan (verimsiz merkezi planlama ve etnik sorunlar gibi) ve / veya yapısal sorunlardan (Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği ile Batı arasındaki artan ekonomik uçurum gibi) dolayı yenilginin zaten kaçınılmaz olduğunu ortaya koymaktadır (Reuveny ve Prakash,1999:693-694).

4.1.2.2. Ekonomik Faktörler

Savaşın karakteri bağlamında savaş-ekonomi ilişkisinin iki analiz boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlardan ilki savaşın maliyeti iken, ikinci boyut ise aktörlerin savaştan elde edeceği mutlak ya da göreceli ekonomik kazançtır.

Bir savaşın yaratacağı maliyetin değişkenlerini savunma harcamaları ve bu harcamalara dahil olarak kullanılan konvansiyonel silahlar ve asker sayıları olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu bağlamda Afganistan Savaşı’nın yaşandığı dönemde Sovyetler Birliği’nin savunma harcamaları incelendiğinde tablo 4’te görüldüğü gibi Sovyetler Birliğinin genel savunma harcamaları ve bu harcamaların gayri safi yurtiçi hasıla oranları Afganistan Savaşı’nın başlangıç yıllarında (1979-1982) artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 4. Afganistan Savaşı’nın Gerçekleştiği Dönemde Sovyetler Birliği’nin Savunma Harcamaları (2017 yılı sabit fiyatları (Milyar ABD Doları) ve gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi oranlarıyla)

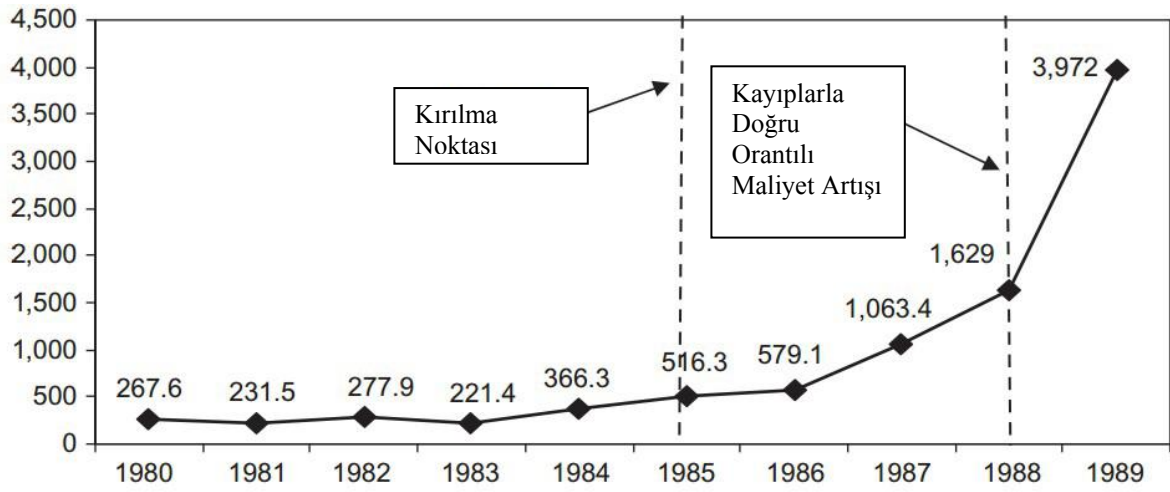
<i>YIL</i>	<i>SSCB(US\$)</i>	<i>SSCB(GDP%)</i>
1976	200	12
1982	330	13
1988	250	13

Kaynak: SIPRI (2017) ve NINTIL (2016).

Afganistan Savaşı’nın bu harcamalardaki yeri incelendiğinde ise, savaşın maliyeti ve bu maliyetin Sovyetler Birliği ekonomisindeki yeri ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar Afganistan Savaşı'nın Sovyet ekonomisini domine ederek, dağılmasına zemin hazırladığı yönünde iddialar olsa da, savaşın maliyeti iç politikada zorluk yaratmasına rağmen, bu zorluklar Sovyet politik iradeleri için kabul edilebilir bir gerginlik aralığında olmuştur. Kalinovsky'e (2011:41-42) göre, Afganistan Savaşı askeri ve ekonomik yönden maliyetli de olsa genel Sovyet askeri bütçesine kıyasla bakıldığında çok az bir rakamı temsil etmiştir. Eleştirilerin odağındaki Afganistan'a yapılan yardımlar ise Kalinovsky'nin ifadesine göre 'Üçüncü Dünya' devletlerine yaptığı genel yardımın sadece bir bölümünü oluşturmuştur.

Şekil 7. 1980-1989 Yılları Arasında Afganistan'da Sovyet Askeri Harcamaları (Ruble)

Kaynak: Minkov ve Smolynec (2010:603).

Söz konusu şekil 7'den anlaşılan Sovyetler Birliği'nin Afganistan Savaşı'ndaki askeri harcamaları, başlangıç yıllarında maliyet bakımından düşük seyrederken savaşın sonlarına doğru artış göstermiştir. Bu durumun sebebi olarak direniş saldırılarındaki artış gösterilmekle birlikte, bu yaklaşımla doğru orantılı olarak da artan asker sayıları ve kaybedilen helikopter vs gibi askeri teçhizatlar da gösterilmektedir. Söz konusu grafiğe göre Sovyetler Birliği'ne Afganistan Savaşı'nın maliyeti ortalama 9 milyar rubleyi yani ortalama 15 milyar doları bulmuştur (Minkov ve Smolynec, 2010:602-603). Ancak bazı kaynaklarda söz konusu maliyet toplamlarına Afganistan politik iradesine yapılan yardımların tam olarak eklenmediği ve askeri teçhizat kayıplarının düşük gösterildiği, onların da eklenmesiyle maliyetin ortalama 85 milyar doları bulacağı ifade edilmektedir (Oğuz, 2002:25).

Tablo 4 ve şekil 7 karşılaştırıldığında 1980-1984 yılları arası Sovyetler Birliği'nin

genel savunma harcamaları artarken, Afganistan müdahalesindeki askeri harcamaların düşük seyretmesi sebebiyle Sovyet ekonomisine büyük bir ağırlık yüklememiş olduğu görülmektedir (Kalinovsky, 2011:42).

Söz konusu durumun nedeni CIA (1987) raporlarında, Sovyetlerin Afganistan'daki personel sayısının 80 000 ile 120 000 arasında değişmesini ve henüz direniş saldırılarının artış göstermemesi nedeniyle personel ve askeri teçhizat kayıplarının az sayıda yaşanmasının neden olduğu belirtilmektedir (Directorate of Intelligence, 1987: iii-iv). 1980-1984 yılları arasında Afganistan müdahalesinin askeri harcamalarının Sovyet savunma harcamaları içinde düşük bir maliyeti temsil etmesine karşın savunma harcamalarının artış göstermesinin sebebi ise ABD ile Sovyetler Birliği arasında güvenlik ikileminden doğan ve Yıldız Savaşları (Stratejik Savunma) olarak adlandırılan uzayın savunma amaçlı kullanılma girişimlerinden kaynaklanmıştır.

1985-1989 yılları arasında yükselen maliyetler, direniş saldırıları nedeniyle askeri personel ve helikopter gibi askeri teçhizat kayıplarının artmasından kaynaklanmıştır. Muharebede ve operasyonel kazalarda 100'den fazla sabit kanatlı uçak ve 700 helikopter kaybedilmiş, özellikle bu kayıpların %25'inin direniş saldırılarının arttığı 1985 yılında yaşanmıştır (Isby, 1986:16).

Rus Haber Ajansı Pravda verilerine göre Sovyetler Birliği'nin asker kaybı ise toplamda 13 833 olduğu belirtilirken (Pravda, 2017), dönemin Sovyetler Birliği Silahlı Kuvvetler Politika Direktörlüğü Başkanı General Alekse D. Lizichev'in 26 Mayıs 1988 tarihinde yaptığı basın açıklamasında söz konusu 1988 yılı itibarıyla 13 310 askerin öldüğünü, 35 478 yaralı ve 311 kişinin kayıp olduğunu ifade etmiştir (The New York Times, 1988).

Ancak Potgieter (1988:28) ve ABD menşeli New York Times (1988) ve Washington Post (1988) gibi gazetelere göre de Sovyetler Birliği'nin asker kaybı ise gerçekte yaklaşık 20 000 civarındır. Benzer şekilde Petersburg Askeri Akademisi Profesörü Vladimir Sidelnikov'a göre, resmi rakamlar Rusya topraklarında hastanelerde ölenleri dikkate almadığından gerçekçi görünmemektedir. Bu bakımdan Sidelnikov'un referans aldığı rakam Profesör Valentin Runov yönetiminde Rus Genelkurmay görevlileri tarafından yürütülen Afganistan Savaşı'nın araştırması çalışmasına göre, savaşta yaklaşık 26 000 Sovyet askeri ölmüştür (Pravda, 2011). Askeri teçhizatı ise tüm savaş süresince toplam

kayıplar, “147 tank, 1 314 zırhlı araç, 11 336 kamyon ve petrol tankerleri, 433 topçu sistemi, 118 uçak, 333 helikopter” olmuştur (Krivosheev, Barnard and Erickson, 1997:288).

Kalinovsky’e (2011:42-43) göre söz konusu rakamlar önemli olmakla birlikte bu savaş, İkinci Dünya Savaşı’ndan daha yüksek seviyelerde askeri güç harcanmasını ve bunun sonucunda yaşam kaybını gerektirmekteydi ve bu nedenle de Sovyet ordusu gibi bir güç için ezici değildi.

Yeni nesil savaş yazarlarından Liang ve Xiangshui (1999:6), savaşların ekonomik maliyeti üzerinden yaptıkları analizlerinde, devletlerin, salt konvansiyonel güç yerine, ekonomik açıdan daha az maliyetli stratejilerle amaçlarına ulaşabiliyorlarsa, savaşın karakterinin artık bir başka formda yeniden şekillenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Benzer şekilde Reardon (2006:8) da savaşlarda artan kayıpların devletleri düşmanlarına karşı galip gelebilmek için daha ekonomik alternatif stratejiler bulmaya zorladığını ve sert güçten uzaklaşma eğiliminde olacaklarını ifade etmektedir. Ancak söz konusu yaklaşımlar Afganistan Savaşı örneğinde değerlendirildiğinde; şekil 7’de görüldüğü gibi, 1985-1989 yıllarında artan askeri kayıplara rağmen, Sovyetler Birliği artan bir şekilde savaşa angaje olmaya devam etmiştir. Bu açıdan ekonomik faktörlerin yani savaşın maliyetinin yükselmesi Sovyetler Birliği açısından Afganistan Savaşı’nın karakterini etkilememiştir.

1985-1989 yıllarında Afganistan’daki askeri harcamalar artarken, Sovyetler Birliği’nin savunma harcamaları azalma göstermiştir. Bu durumun sebebi ise Afganistan Savaşı’nın maliyetinden dolayı değil, Gorbaçov’un perestroyka (yeniden yapılanma) ve glastnost (açıklık) politikaları doğrultusunda ekonomik kaynakların Sovyet toplumunun temel giderlerine aktarılması ve Sovyet toplumunda ortaya çıkan Afganistan müdahalesi eleştirilerinin azaltmaya çalışmasından kaynaklanmıştır.

Savaşın karakteri bağlamında incelenen savaş-ekonomi ilişkisinin ilki savaşın maliyeti iken, diğer boyut ise aktörlerin savaştan elde edeceği mutlak ya da göreceli ekonomik kazançtır. Afganistan Savaşı’nda Sovyetler Birliği’nin ve ABD’nin göreceli kazancı jeopolitik ve ideolojik çıkarlarının gerçekleşmesi durumunda sağlayacağı fayda iken Mücahidler ve Pakistan ise farklı ülkelerden ‘cihada’ aktarılan silahlardan ve en başta Suudi Arabistan’ın yaptığı ya da teşvik ettiği maddi yardımlardan askeri ve ekonomik kazanç elde etmişlerdir.

Yeni nesil savaş yazarlarından Münkler'e (2010:57) göre Soğuk Savař sonrası dönemde yaşanan savaşları geleneksel savaşlardan ayıran en önemli unsur savaşların neden olduğu otorite boşluğunda artan illegal ekonomiden dolayı savaşların ticarileşmesidir. Kaldor'a (1999:5-6) göre de Soğuk Savař sonrası yoksulluk nedeniyle ekonomik dönüşüm karşısında yetersiz olan devletler, yeni nesil savaşların cephesi haline gelmiştir ve bu durum devlet içinde terör örgütleri, suç örgütleri ve paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörlerin artış göstermesine neden olmakta ve bozulan ekonomik yapıyla birlikte illegal bir ticaretin ortaya çıkması anlamını taşımaktadır. Ancak Münkler ve Kaldor'un düşüncesinin aksine, söz konusu durum sadece günümüz savaşlarına özgü bir durum değildir. Soğuk Savař dönemini temsil eden Afganistan Savaşı'nda da yaşanan otorite boşluğunda Mücahidlerin mutlak kazancı silah, uyuşturucu ve değerli tař kaćakçılığı gibi yasa dışı faaliyetlerden sağlayacakları kar olmuştur. Söz konusu durum savaşmalarının nedeni olmasa da, savaşın maliyetini karşılayabilmek adına önemli bir gelir kaynağıdır. Ayrıca 1950'li yıllardan itibaren Afganistan-Pakistan sınırı kaćakçılık için önemli bir güzergah olmuş, Afganistan Savaşı'yla birlikte Mücahidler, kaćakçılar ve mafya arasında köprü görevi görerek tüm bölgedeki illegal ekonomik yaşamı yeniden tanımlayan sofistike ve modern bir kaćakçılık ağı kurmuşlardır. Özellikle, dağların arasındaki gizli yolları ve gizli geçitlerini iyi bilen Mücahidler, savaş durumunu avantaja çevirmişlerdir (Ahmad, 2017:39). Ahmad (2017:39-40), söz konusu bu durumun, Mücahidler aracılığıyla eski aşiret tüccarlarının yeni uluslararası kaćakçılara dönüşmesine neden olduğunu ve sonuç olarak da bölgedeki en güçlü ve tehlikeli yasadışı ekonominin yaratıldığını ifade etmektedir.

Her ne kadar uzun yıllardır Afganistan'da afyon yetiştiriliyor olsa da, Afganistan Savaşı'nın neden olduğu otorite boşluğunda üretim artış göstererek Afganistan'ın Pakistan sınırından ülke geneline yayılmış ve dünya uyuşturucu piyasasında Afganistan önemli bir konuma sahip olmuştur (CIA, 1985 Mart; Thoumi, 2007:127). Birleşmiş Milletler Uyuřturucu Denetim Programı'nın raporuna göre, Afganistan'da afyon üretimi 1999 yılında yaklaşık 4 bin 600 ton (bu miktardan elde edilen gelir yaklaşık 25 milyon Dolar) civarına ulaşmış ve bu üretimin temelleri 1979-1989 yılları arasına dayandığından, Afganistan Savaşı dolaylı yoldan uyuşturucu kaćakçılığını cazip kılan bir araca dönüştürmüştür (Sever, 2001:11). Mücahidlerin bir diğer gelir kaynağı olan değerli tař kaćakçılığı ise Pakistan üzerinden yapılmıştır. Söz konusu taşların lisansı Pakistan menşeli alınarak, buradan dünya piyasasına yayılmıştır (CIA, 1986 Eylül 9:4).

Afganistan Savaşı'nda söz konusu kaçakçılık faaliyetlerinin savaşa etkisi sadece direnişçilerin uyuşturucuyu paraya çevirerek silah almasına (buna ek olarak ABD'nin silah ve para yardımı), bu durumun da Sovyetler Birliği'nin kayıplarının artış göstermesine neden olmasıdır. Özellikle 1986 yılından sonra direnişçilerin mali kaynaklarının artış göstermesi sonucu uzun menzilli güdümlü atış yapabilen 'Stinger' füzelerini elde etmesi taktik dengeyi direnişçiler lehine geri çevirmiş ve Sovyetlerin helikopterler ve uçak zayıflatmalarının artmasına neden olmuştur (Yousaf ve Adkin, 2001:184-185).

Sonuç olarak direnişçilerin uyuşturucudan elde ettiği geliri silaha çevirmesi ve akabinde Sovyetlerin yaşadığı askeri kayıplar, Sovyetlerin daha büyük bir savaş bütçesiyle Afganistan'a entegre olmasına neden olmuştur. Söz konusu durum ise, savaşın karakterini etkilememiş, sadece savaşın maliyetini arttırmıştır.

4.1.2.3. Hukuksal Faktörler

Sovyetler Birliği her ne kadar 1978 yılında Taraki Hükümeti ile imzaladıkları "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" dayandırarak Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da hükümete karşı gerçekleştirilen saldırıları engelleme amacıyla Afgan hükümetinin 'daveti' doğrultusunda Afganistan'a müdahalede bulunduğunu ifade etse de, Vestfalya sisteminin egemenlik ilkesi olan 'devletlerin iç işlerine karışmama' prensibi sarsılmış, savaşta yaşanan şiddetli çatışmalar ve kayıplar, savaşın meşruluğu konusunda tartışmalara neden olmuştur.

Chinkin ve Kaldor gibi yeni nesil savaş yazarlarına göre, uluslararası hukuka göre meşru olmayan herhangi bir tek taraflı kuvvet kullanımı devletlerin hukuki sorumluluğuna neden olabilme ihtimali nedeniyle devletlerin müdahalelerinin yasallığına dair önermeler ile birlikte geldiklerini iddia etmektedirler. Bu iddialarını BM Antlaşması'ndan sonraki çoğu savaşlarda devletlerin kendi yaklaşımlarını mevcut meşru müdafaa kapsamının belirli bir yorumu altında gerekçelendirmeye çalıştıklarını ifade ederek temellendirmektedirler. Söz konusu durumda Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesinin meşruluğunu sağlamak için faydalandığı 'davet üzerine müdahale' (intervention by invitation) önermesinin hukuksal açıdan kabul edilir olup olmayacağının tartışılması gerekmektedir.

Davet üzerine müdahale kavramı, genellikle herhangi bir neden dolayısıyla meydana gelen iç silahlı çatışmalarda ya da ayaklanmalarda bir devletin diğer başka bir devletten

söz konusu çatışmayı bertaraf etmesi için askeri unsurlarının yardım eden devletin sınırları içerisinde kuvvet kullanmasını ve her türlü yardımı talep etmesini ifade etmektedir (Nolte, 2012:1).

Davet üzerine müdahale kavramının kuvvet kullanma istisnası bakımından hukuki meşruluğu hususunda literatürde iki yaklaşım bulunmaktadır. Söz konusu kavramın literatüre girişi uluslararası hukukun henüz olmadığı dönemde 1880 yılında William E. Hall tarafından gerçekleşmiştir. Hall’a göre davetle de olsa bir devletin iç işlerine müdahale hukuka uygun değildir (Lauterpacht, 1958:103-104). Lauterpacht’a (1958) ve Nawaz’a (1959) göre ise, bir devletin başka bir devlette meydana gelen iç savaşa ya da ayaklanmaya davet üzerine yapılan müdahalenin, zorlama ile yapılmadığı gerekçesiyle davetle müdahale uluslararası hukuka uygun şekildedir.

Bu konuda BM’nin kararları incelendiğinde; öne çıkan 1970 yılında alınan “Dostça İlişkiler Hakkında Uluslararası Hukuk Prensipleri Deklarasyonu”dur. Söz konusu deklarasyona göre; “herhangi bir devlet, başka bir devletteki iç çatışmaya müdahalede bulunamamakta, ayrıca başka bir devletin politik iradesini şiddet vasıtasıyla ortadan kaldırmaya yönelik silahlı faaliyetleri organize edememekte ve bu tür faaliyetlere destek olamamaktadır” (Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States, 1970).

Söz konusu yaklaşım hem müdahale eden devlet olarak Sovyetler Birliği’ni hem de direnişçilere destek vererek onları vekalet savaşçısı olarak kullanan başta ABD ve Pakistan’ı bağlamaktadır. Ancak bu yaklaşıma rağmen hiçbir aktör Afganistan Savaşı’ndaki rolünden vazgeçmemiştir.

BM çatısı altında alınan kararlar üzerinden Sovyetler Birliği’nin Afganistan müdahalesi incelendiğinde; Güvenlik Konseyi’nde Sovyetler Birliği’nin veto etmesi nedeniyle herhangi bir karar alınamamış, ancak Genel Kurulda bağlayıcılığı olmamasına rağmen birçok karar alınabilmektedir. Bu kararlardan ilki BM Genel Kurulu’nda alınan “20 Kasım 1980 tarihli ve 35/37 sayılı karardır. Söz konusu karara göre Sovyetler Birliği’nin, Afganistan müdahalesi, Afganistan’ın iç işlerine müdahale olarak değerlendirilmiş ve tüm halkların kendi geleceklerini belirleme ve kendi hükümet biçimlerini hiçbir aktörün müdahalesi olmaksızın seçmelerinin vazgeçilmez bir hak olduğu vurgulanmıştır (UN. General Assembly, 1980).

Söz konusu bu karar 18 Kasım 1981 tarihli ve 36/34 sayılı, 29 Kasım 1982 tarihli ve 37/37 sayılı, 23 Kasım 1983 tarihli ve 38/29 sayılı, 13 Aralık 1985 tarihli ve 40/137 sayılı kararlarda da teyit edilerek, Afgan halkının kendi hükümet biçimlerini belirleyebilmesi, ekonomik ve siyasi tercihlerini yapabilmeleri için, Afganistan'dan Sovyet birliklerinin derhal, koşulsuz ve tamamen geri çekilmesi kararı eklenmiştir (Bknz. UN. General Assembly, 1981, 1982, 1983, 1985). Ayrıca 13 Aralık 1985 tarihli ve 40/137 sayılı kararda “geniş çaplı insan hakları ihlallerinin” endişe yarattığı belirtilerek, Sovyetler Birliği ile Afgan direnişçiler arasında gerçekleşen çatışmanın neden olduğu insan hakları durumunun hukuksal açıdan tartışılması sağlanmıştır.

BM bünyesinde alınan kararlar göstermektedir ki Sovyetler Birliği'nin ‘davet üzerine müdahale’ önermesi kabul görmeyerek, söz konusu müdahale Afganistan'ın egemenliğine ve iç işlerine müdahale olarak değerlendirilmiş ve self-determinasyon anlayışına aykırı bulunmuştur. Ancak söz konusu hukuksal kararlara rağmen Afganistan Savaşı, Sovyetler Birliği'nin çekilmeye karar verdiği 14 Nisan 1988 tarihine kadar (söz konusu çekilme Güvenlik Konseyi'nin 25 Nisan 1988 tarihli anlaşmasıyla ve 31 Ekim 1988 tarihli 622 sayılı kararıyla resmîyet kazanmıştır) devam etmiştir.

Söz konusu hukuki kararlara rağmen Afganistan Savaşı'nın devam etmesi, Sovyetler Birliği'nin savaşın meşruluğunu sağlamak için kullandığı ‘davet üzerine’ müdahale yaklaşımının aslında savaşı resmi olarak onaylamadan savaşı sınırlı bir şekilde sürdürme isteğinin yansımasıdır. Bu açıdan Carson'a (2018:21-23) göre savaş açığa çıksa da, zaman kazanmak için meşruluk sağlama çabaları savaş ile barış hali arasındaki belirsizliği sürdürme isteğinin sonucudur. Bu bakımdan Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesini haklı çıkarmak için kullandığı ‘davet üzerine’ önermesinin, 1935 yılında İtalya'nın 1935 yılında Etiyopya'ya müdahale ettiğinde, kendini savunma gerekçesiyle müdahalesini haklı çıkarma çabasından bir farkı olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak uluslararası hukukun Sovyetler Birliği nezdinde yaptırım gücüne sahip olamaması ve savaşı engelleyememesi, uluslararası hukukun savaşın karakterine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermiştir.

4.1.2.4. Teknolojik Faktörler

Afganistan müdahalesinde Sovyetler Birliği'nin kullandığı askeri teknoloji incelendiğinde, teknoloji stratejisini ağırlıklı olarak hava hareketlerinde ve Spetsnaz birliklerini destekleyici unsur olarak kara hareketlerinde kullandığı görülmektedir. Söz konusu müdahalede hava hareketlerinde yaklaşık olarak 450 uçak ve 600 helikopter kullanılmış, Spetsnaz operasyonlarını da desteklemek amacıyla 1420 hafif ve orta düzeyli tank ve 1685 topçu parçası kullanılmıştır (Potgieter, 1988:28).

Sovyetlerin en etkili savaş araçları olan Mig, Tu-16, Su-24, Su-25 ve Antonov uçakları ile Mi-24- ve Mi-25 helikopterleri, 1985 yılında direnişçilerin Stinger füzelerini elde etmesine kadar birçok yerde Sovyetleri avantajlı konuma getirmiş, direnişçileri hem üslerden çekilmeye, hem de sivil halkın büyük mal kaybına uğradığı zamanlarda da çatışmalardan çekilmeye mecbur bırakmıştır (Isby, 1986:14).

1985 sonrası Sovyet Tu-16 orta menzilli bombardıman uçaklarının yanı sıra Su-24 ve Su-25 saldırı uçağı, büyük ölçüde düşük irtifa bombardımanından vazgeçerek, 10 000 feetin üstünden mühimmatlarını serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, Mi-24 ve Mi-25 helikopteri de direnişçilerin Stinger füzeye sahip olmasından sonra hedef alanların üzerinden geçmekte zorlanmış, ancak çatışmalara girmek zorunda kaldıkları zamanlarda erken tespit ve yıkımı önlemek için alçak uçuş yapmaları sebebiyle zayıflar vermeye başlamışlardır (Baumann, 2002:296-297). Sovyetler, söz konusu durumu tersine çevirmek için bazı bölgelerde hava hareketi taktiklerini de değiştirmiştir. Bu bağlamda öncelikle yavaş uçuş gerçekleştiren Antonov keşif uçaklarını, daha sonra da plana uygun şekilde helikopterleri sis bombası atması için göndererek, Mig uçaklarına hedefleri vurabilmesi için alçak dalış imkanı sağlamak hedeflenmiştir (Almqvist, 1986:11-12). Ancak direnişçilerin söz konusu keşif uçaklarını tespit ettiği anlarda meskun mahallere saklanması söz konusu strateji sivil kayıpların artmasına neden olmuş, bu nedenle de oluşan kamuoyu tepkisi nedeniyle Sovyetler Birliği tarafından yoğun ve sürekli bir şekilde kullanılamamıştır (Baumann, 2002:296-297). Söz konusu durumda ise meskun mahal çatışması için Spetsnaz birlikleri ve Afgan ordusu devreye girmiş ve bir nevi direnişçilerle göğüs göğse muharebeler yaşanmaya başlamıştır. Spetsnaz birliklerini ve Afgan ordusunu destekleyici güç olarak ana muharebe tankları olan T-34/85, T-54, T-55, T-62 ve T-72'ler kullanılmaya çalışılmış, ancak arazi şartlarının uygun olmaması sebebiyle etkili olamamışlardır (Isby, 1986:10).

Grau ve Cress'in (2002:36) Rusça'dan İngilizce'ye tercüme ettiği Rusya Genelkurmay Başkanlığı'nın 'Soviet-Afghan War' başlıklı yayını Afganistan Savaşı sırasında, birliklerin paletli BMP-1 veya BMP-2 piyade savaş aracı veya tekerlekli BTR-60PB, BTR-70 veya BTR-80 zırhlı personel taşıyıcı ile donatıldığı belirtilmiştir. Yine aynı yayına göre bu araçlar artan ateş gücü, hareketlilik ve manevra kabiliyeti nedeniyle düşman silahlarından korunma sağlamıştır.

Sovyetlerin taktik ve operasyonlarının incelediği ABD askeri talimnamelerinden olan FM-100-2-1'e (1984:9-7) göre destek silah gücü bağlamında Afganistan'da kullanılan diğer silahlar; 152mm obüs olan 2S3 SP (M-1973), etkili bir saldırı silahı olan Kurbağa-7 roketleri, yüzeyden havaya fırlatılan füzeler olan SA2, SA-3, SA-4, SA-7, SA-9, SA-13, SA-6, SA-8; uçaksavar topçusu olan 23mm ZSU-23-4 SP3 ve elde taşınan RPG-7 ile RPG-7D'dir. Söz konusu ekipmanların kullanılmasının ana nedenleri; açık arazide direnişçileri etkisiz hale getirmek, zemin seviyesinden binaları tahrip ederek direnişçilerin gizlenmesini engellemek, hızlı hareket eden dost grupların önünü açmak, direnişçi karargahları gibi uzak hedeflerin imha edilmesidir.

Rusya Genelkurmay Başkanlığı yayını olan 'Soviet-Afghan War' kitabına göre özellikle RPG-7 ile hava indirme RPG-7D tanksavar bomba atarları, Afganistan'daki savaş sırasında elde taşınması nispeten diğer silahlara göre kolay olduğundan yaygın olarak kullanılmıştır. 300 metreye kadar olan uzaklıktaki kalın duvarlar ve taş bariyerler gibi tahkimatları yok etmede etkili olmuşlardır. Söz konusu silahların kullanılamayacağı durumlarda ise el bombaları aynı amaç doğrultusunda kullanılmıştır. Özellikle RGD-5, RG-42, RN, F-1 ve RGO modelleri ve RKG-3 tanksavar bombası bunların en etkili olanlarıdır (Grau ve Cress, 2002:40).

Meskun mahalde çatışan Spetsnaz birliklerinin kullandıkları hafif silahlar ise piyade silahları olarak adlandırılan; "5.45mm silahlar (AKS, AK-74, AKD, AKSU saldırı tüfeği ve RPK-74 LMG.), 7.62mm silahlar (AKM, AKMS, AK-47 saldırı tüfeği, RPK, RPD, RP-46, DTM, LMG'ler, PKMS GPMG, SKS Karabina, PPSH SMG 7.7mm ZB-36 LMG'dir (Isby, 1986:10).

Rusya Genelkurmay Başkanlığı'na göre savaşın ilk aşamasında Sovyet askerlerinin silahı olan 7.62mm AKM Kalaşnikof, hassas, nispeten hafif, dayanıklı ve kullanımı kolay olduğundan her durumda güvenilir bir otomatik silah olduğunu kanıtlamıştır. Ancak,

fırlatma sırasında ateşleyicinin hedefini hedef dışı bırakan sert geri tepme gibi bazı dezavantajları da bulunmuştur. Bu nedenle, 1980’lerin ortasında, Afganistan’daki Sovyet birlikleri, 7.62mm AKM’yi, 5.45mm AK-74 saldırı tüfeği ile değiştirmiştir. Her iki modelin Sovyet silah tasarımcısı M. Kalaşnikov tarafından tasarlandığı ve birbirine çok benzedikleri düşünüldüğünde, yeni saldırı tüfeği savaşta daha güvenilir ve kullanımı daha kolay olmuştur. Daha küçük kalibreli mermisi, yassı yörüngeyi, iyi nüfuzu ve öldürücüyü destekleyen yüksek bir namlu hızına ve daha az uçuş stabilitesine sahip olduğundan, etkili bir ateşli silah olarak kalmış ve gayrinizami hareketlarda yeri doldurulamamıştır. Afganistan’da kullanılan bir diğer önemli silah ise Spetsnaz birliklerini destekleyen ve koruma görevlerinde bulunan motorize piyade birliklerinin genelde hava savunma görevlerini icra ederken kullandıkları ZSU 23-4 ‘Shilka’ adlı silahtır. Bu dört namlulu silah sistemi son derece hassas, hızlı ateşleme ve güçlü mühimmatı sayesinde, dağlarda konuşlu olan direnişçilere karşı 2 500 metreye kadar etkili olduğu belirtilmiştir (Grau ve Cress, 2002:38).

Sonuç olarak Sovyet Ordusunun kullandığı silahlar teknolojik açıdan yeterli olsalar da, savaş alanında büyük ölçekli, yüksek tempo, kısa süreli konvansiyonel savaş için tasarlandıklarından, uzun süren, yoğun ikmal gerektiren, dağlık ve engebeli arazilerde ve meskun mahallerde sonuca ulaşmada tek başına yeterli olamamıştır. Sovyetler Ordusunun her ne kadar daha önceden gayrinizami hareket tecrübesi olsa da Afganistan arazisinin, Avrupa ve Asya arazisine göre büyük farklılık göstermesi hibrit savaşın en önemli noktası olan gayrinizami hareketin konvansiyonel hareket ile desteklenmesi kısmı istenildiği gibi olamamıştır. Bunda Sovyetlerin hem arazi şartları hem de direnişçilerin Stinger füzeye sahip olmaları nedeniyle uçak ve helikopterlerini etkili şekilde kullanamaması belirleyici olmuştur.

Teknoloji, savaşlarda yalnızca belirli bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan, örneğin bir silah veya füze gibi bir nesne değildir. Teknoloji, bir nesneye duyulan gereksinimin temelinde bulunan, ilk düşünceden tasarımına, meydana getirilmesine, kullanılma şekline ve savaşlardaki etkisine kadar her şeyi içine alan daha kapsamlı bir olgu olarak ele alınmalıdır. Lucas Kello, bu durumu “savaşların kazanılmasını sağlayan olgunun teknoloji olmadığını, teknolojinin savaş yaklaşımlarına nasıl uygulanacağını bilmek olduğunu ifade ederek anlatmıştır (Fairclough, 2018:9-10).

Bu açıdan Afganistan Savaşı teknolojinin kendi başına savaşların karakterini etkileyebilecek bir oranda olmadığını göstermiştir. Bu noktada söz konusu yaklaşımı hipotezini destekleyen en önemli analiz birimi insan faktörüdür. Afganistan Savaşı “silahlar ancak onları kullanan insanlar kadar akıllıdır” sözünü doğrular şekilde, direnişçilerin iradesinin Çinliler ve Kuzey Vietnamlıların, üstün teknolojiyle donanmış rakiplere karşı başarı sağladıkları gibi teknolojik açıdan daha üstün olan Sovyetler Birliği ordusunu gölgede bıraktığı görülmektedir.

4.1.2.5. Askeri Kültür Faktörü

Sovyetler Birliği’nin askeri kültürü, politik iradenin ortaya koyduğu ideolojik ve jeopolitik çıkarlara yönelik askeri hedeflere ulaşmanın yollarını ve araçlarını belirleyen bir kümedir. Söz konusu askeri kültür yaklaşımı Sovyet ordusunun yapısını belirlemekle birlikte, ordunun kullanım şeklini de düzenlemektedir. FM-100-2-1’e (1984:2-1) göre, Sovyet askeri kültürünün formülasyonunu belirleyen faktörler, “komünist ideoloji, Sovyet dış politikası, düşmanların ekonomik ve askeri güçleri, Sovyet kaynakları ve coğrafyası, tarih, bilim ve teknoloji” unsurlarından oluşmaktadır.

Sovyet askeri kültürüne göre, Sovyetlerin devamlılığı bir coğrafi, ekonomik ya da askeri felaketin gölgesinde sürdürülmüştür. Söz konusu durum başarı ve rahatlık değil, hayatta kalma mücadelesidir ve Sovyet askeri kültürünün temel amacını oluşturmaktadır. Bu kültür yaklaşımına göre, acı çekmek ve dayanma ihtiyacı normatif gerçekliğin bir parçası olarak görülmüştür (Adamsky, 2010:42). Jones’e göre “ABD’nin vahşi doğayı fethetme yaklaşımının aksine, Sovyet kültürü doğanın tahakküm edilemez bir görev olarak egemenliğini görmekte ve içsel olarak üstesinden gelmeye odaklanmıştır.” Bu nedenle hem savaşta hem de barışta neredeyse dayanılmaz koşulların üstesinden gelme kabiliyeti olan dayanıklılık, kahramanlık ve cesaret Sovyet askeri kültüründe üstün değerler olarak kabul edilmiştir (Jones, 1990:35-37). Söz konusu askeri kültürün temeli Sovyet toplumunun askeri konulara yaklaşımına dayanmaktadır. Sovyet toplumunda askerlik ulusal bir görev olarak görülmüştür. Bu bağlamda 18 yaşında askerlik hizmetini yerine getirecek olan gençlere, 14 yaşından itibaren yaz dönemlerinde kısa süreli askerlik eğitimleriyle kahramanlık ve cesaret bilinci yerleştirilmeye çalışılmıştır (Zaloga, 2005:3-4).

Bununla birlikte, Sovyet askeri kültürünün diğer bir özelliği düşmana karşı nicel

değil nitel olarak üstün gelmenin önemli olmasıdır. Sovyet askeri kültürüne göre, savaşlar teknoloji ya da diğer maddi faktörlerle değil, erkekler tarafından, ruhsal ve psikolojik güçle kazanılmaktadır. 18. Yüzyılda Rus Mareşal Suvorov tarafından söylenen “mermi aptaldır, ama süngü iyi bir arkadaştır” sözü, Sovyet askerinin dayanıklılığını, sabrını ve cesaretini ortaya koymaktadır. Adamsky’e (2010:43) göre Suvorov, bu sözle savaşta en önemli faktörün manevi güç ve birliklerin savaşçı ruhu olduğunu belirtmek istemiştir.

Sonuç olarak Sovyet askeri kültürüne göre teknoloji tek başına savaşın karakterinde ‘cansız’ bir figürdür. Bu nedenle teknolojik tedarik ve askeri modernleşmeye rağmen Sovyetler Birliği’nin müdahil olduğu savaşlarda manevi değerler daha çok ön plana çıkmıştır. Adamsky’e (2010:42) göre bu durumun sonucu olarak “Sovyet askeri kültürü hiçbir zaman tam anlamıyla itibarını yitirmeyen askeri bir romantizmi yansıtıyor gibi olmuştur.”

Manevi değerlerin bir diğer unsuru da ideoloji olmuştur. Sovyet Birliği’nin askeri kültüründe ordu komünizmin ana savunucusu olarak görülmüş ve ideolojik olarak toplumda birleştirici unsur olarak kilit bir işleve sahip olmuştur. Söz konusu ilişki, farklı ulusları bir araya getiren bir tutkal olarak algılanmıştır (Reuveny ve Prakash,1999:701). Sovyetler Birliği toplumunda ‘devrim ve karşı devrimin’ diyalektik olarak birbirine bağlı olduğu algısı hakim olduğundan, Sovyetler Birliği Çekoslovakya, Macaristan ya da Afganistan gibi ülkelere müdahalelerinde, hem toplumda hem de orduda ‘devrim içi savaşın’ bir görev olduğunu bilincini kullanmakta zorlanmamıştır (Potgieter, 1988:28).

Ayrıca Sovyetler Birliği için savaş, komünizm öncülüğünde sosyalizm için sınıf mücadelesinin bir tezahürüdür. Kendi düşüncelerine göre savaş, ‘ilerici komünist’ ordu ile ‘gerici kapitalist’ ordular arasındaki ideolojik bir mücadeledir ve bu nedenle de savaş kavramı Clausewitz’in ön gördüğü gibi siyasetin bir devamıdır (FM-100-2-1, 1984:2-1). Hooker, Sovyet askerlerinin bu moral bilinciyle eğitildiğini ve savaşmaya ikna edildiklerini ifade etmektedir. Hooker’a (1996) göre Lenin döneminden itibaren Sovyet politik iradesinin ordunun askeri kültürünün oluşumunda komünizmin ve sosyalizmin ana unsur olarak kullanıldığını ve hatta askerlerin bu doğrultuda yönlendirilmesi için eğitimleri esnasında sosyalizmi teşvik eden uygun eserlerin okutulduğunu belirtmektedir.

Sovyet askeri kültürü, Afganistan müdahalesi özelinde incelendiğinde savaşın ilk yıllarında komünist ideoloji ögesi ve ‘devrim için savaş’ yaklaşımı moral ve motivasyon

açısından etkili olarak savaşın karakterine de yansımış, askerler ulusal bilinç ve kahramanlık motivasyonlarıyla mücadele etmişlerdir. Ancak savaşın ilk yıllarına göre ilerleyen dönemlerde Sovyet ordusunun Afganistan'daki başarısız ve zayıf performansı ideolojiye dayalı askeri kültür bilincini sarsıntıya uğratmış ve askerlerin dayanıklılığı, sabrı ve cesareti sorgulanmaya başlanmıştır (Reuveny ve Prakash,1999:701). Özellikle etnik Rus olmayan Asya bölgelerinden gelen Özbek, Tacik ve Türkmen askerlerin Afganlarla savaşmaya yönelik kararsızlık göstermesi ve ordu içinde savaşın sorgulanarak ayaklanmaların başlaması, askeri kültürde komünizmin bütünleştirici özelliğinin ve onun savunucusu ordunun eleştirilmesine neden olmuştur. Bu durum ordu içinde çözünmelere neden olduğundan savaşın karakterine de yansiyarak ordunun başarısızlığının ana nedenlerinden birini teşkil etmiştir (Krakowski, 1987:5-6).

Bu bağlamda ideolojiyle doğru orantılı olarak Sovyet askeri kültürünün Afganistan müdahalesi örneğinde moral ve disiplin açısından sarsıntıya uğramasına etki eden diğer bir faktör etnisite ve dine dayalı kimlik olgusudur. Bu durumun nedeni olarak öncelikle savaşın karakterinden kaynaklanan bir takım nesnel sebepler bulunmaktadır. En önemli sebep, Sovyet ordusu içindeki Özbek, Tacik ve Türkmen askerlerin etnik, dinsel ve kültür bağlamında kimliksel yakınlığı olan direnişçilere karşı savaşı yürütüyor olmalarıdır. Afgan etnik gruplarından olan Tacik, Özbek ve Türkmenlerin, Sovyetler Birliği'nde yaklaşık 18 milyon ortak vatandaşı bulunmaktadır (Alexiev, 1988:41).

Sonuç olarak Sovyet askeri kültürünün, farklı kimliklerden oluşan ama ideolojik bağı olan Sovyet ordusu askerlerinin Afganistan'daki aynı kimliğe sahip toplumları etkileyebileceği ve bu durumun direnişe engel olacağı algısı gerçeğe dönüşmemiştir. Söz konusu durum, Sovyet askeri kültürünü sarsıntıya uğratmasının yanı sıra, bazı Sovyet askerlerinin direnişçilere katılmasına neden olarak savaşı daha da alevlendirmiştir.

Ordu içindeki kimliksel bölünme ve giderek artan can kayıpları, Afganistan'da gerçekleştirilen savaşın meşruluğunun Slav toplumunda da sorgulanmasına neden olmuştur. Rusya Genelkurmay Başkanlığı'na göre bu durumun yansımaları olarak 1983 yılından sonra askerler giderek daha fazla oranda Afganistan görevinden kaçınmıştır (Grau ve Cress, 2002:313-314). Sovyet ordusunda Afganistan'da hizmet edenler için iki yıl, Sovyetler Birliği'nde altı yıla eşdeğer olmakla birlikte Afganistan'da görevli askerlerin maaşı, Sovyetler Birliği'nde görevli olan askerin yaklaşık 2 katı olmasına rağmen, Afganistan görevi için gönüllü askerlerin sayısı, kayıpların artış gösterdiği 1983 yılından

sonra hızla azalmaya başlamıştır (Alexiev, 1988:9). Ayrıca başlangıçta kendilerince ‘komünizmin düşmanı’ olan ABD ve Pakistan’ın desteklediği direnişçilerle savaşacakları için moral ve motivasyon bağlamında iyi olan Sovyet askerleri, Afganistan’da savaş sahasında yer aldıklarında, kısa sürede Afganistan’da istenmeyen ‘işgalciler’ olduklarını keşfetmeleriyle savaş motivasyonları giderek azaltmıştır (Grau ve Cress, 2002:313-314).

Afganistan’daki Sovyet askerlerinin moral ve askeri performanslarına dayanan mücadele motivasyonlarını etkileyen bir diğer faktör de psikolojik ve sağlık sorunlarıdır. Afganistan’da Geri Hizmetler Komutanı olan Mareşal Kurkotkin, hijyen problemi nedeniyle askerlerin yüzde 20’sinin cildinde mukoza enfeksiyonu yaşandığını, yaklaşık yüzde 30’unu da dizanterinin etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca savaşın getirdiği yıkıcı etkiyi atlatmak isteyen ve bu nedenle psikolojik sorun yaşayan askerler arasında uyuşturucu kullanımının yaygınlaştığı ve hatta uyuşturucuyu direnişçilerden temin etmeye başlayan askerlerin de olduğu bilinmektedir (Alexiev, 1988:44-45).

Sonuç olarak askeri kültür bağlamında bahsedilen ideoloji, kimliksel gerilimler ve sağlık sorunları gibi faktörler Sovyet ordusunun savaş performansını şekillendirerek savaşın karakterine etkide bulunmuştur. Afganistan’daki savaş süresince Sovyet ordusu ne disiplinli ne de yüksek motivasyonlu bir güç olduğunu kanıtlayabilmiştir. Özellikle direnişçilerin becerileri ve silahları geliştikçe, örneğin 1986’nın sonlarında etkili uçaksavar füzelerini kullanmalarıyla, Sovyet ordusunun moral ve motivasyonu azalmış, bu durum da savaş performanslarını negatif yönde etkilemiştir. Bu eğilimler, sekiz yıl süren çatışmaların ardından Afganistan’daki Sovyet ordusunun askeri bir çıkmaza girdiği izlenimi yaratmıştır. Özellikle 1987 yılının sonlarında yaşanan kayıplar nedeniyle, Sovyet ordusunun kazanma umutları daha da uzaklaşmıştır. Sovyet askeri kültüründeki bu dağılmayı Sovyet teknolojik üstünlüğünün neden tersine çeviremediği kamuoyunda sorgulanmıştır. Teknolojinin Afganistan müdahalesinde tek başına işe yaramamasının en önemli nedeni teknolojinin Sovyet askeri kültüründeki yeridir. Sovyet askeri kültüründe gelişmiş teknolojik silahlar genellikle ‘kitle çarpanları’ olarak görülmektedir. Kısaca teknoloji “daha az sayıda, daha iyiye elde etmek için” bir araç değildir.

Sonuç olarak, Afganistan’da savaşın teknolojik kalitesini artırma girişimleri çerçevesinde bile, askeri kültürdeki moral ve motivasyon bileşenleri her zaman daha öncelikli olmuştur. Ancak Sovyet askeri kültüründeki sınırsız insan gücüne ve moral faktörüne duyduğu güven, Afganistan’da zayıflara toleransı teşvik etmemiş ve askeri

kültürdeki dağılmalarla birlikte savaşın kaybedilmesinin nedenleri arasında yerini almıştır.

Afganistan Savaşı'ndaki stratejik etkileri açıklayabilmek adına savaşın karakterine etki eden faktörlerin analiz edilmesi kadar, savaşın teorik çerçevesinin de ortaya konması önem arz etmektedir. Bu nedenle bir sonraki bölümde hibrit savaş olgusu, Afganistan Savaşı özelinde test edilecektir.

4.1.3. Sovyetler Birliği'nin Afganistan Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi

Sovyetler Birliği, Birinci Dünya Savaşı sonrası Kafkasya ve Orta Asya'da, İkinci Dünya Savaşı sonrası ise Doğu Avrupa'da hegemonya kurabilmek adına istihbaratı, psikolojik harekatı, gayrinizami harekatı ve konvansiyonel harekatı aynı anda karma bir şekilde uygulayarak hibrit savaş denemelerinde bulunmuş ve başarılı olmuştur (Potgieter, 1988:29). Sovyetler ilk hibrit savaş deneyimini 1918-1929 yılları arasında Basmacı İsyanı'nı bastırmak için müdahalede bulunduğu Orta Asya'da tecrübe etmiştir. Akabinde İkinci Dünya Savaşı sonrası Ukrayna'da yerel isyanları bastırmak için söz konusu stratejiyi kullanmışlardır. Ayrıca, Macaristan ve Çekoslovakya'daki Sovyet karşıtı yerel muhalefeti yok etmek için de hibrit savaş yöntemlerine başvurmuştur (Hilali, 1999:104-105).

Ancak Afganistan müdahalesinde de uygulanan strateji hibrit savaş olmasına rağmen diğer müdahalelerde uygulanan stratejiden bazı farklılıkları bulunmaktadır (Anderson, 2018). Sovyetlerin diğer müdahalelerinde, istihbarat, psikolojik harekat, gayrinizami harekat ve konvansiyonel harekat iç içe geçmiş konumda olmasına karşın, arazi şartlarının uygun olması nedeniyle konvansiyonel harekat diğer harekat bileşenlerine göre daha yoğun olarak kullanılmıştır. Afganistan müdahalesinin başlangıcında da aynı strateji denenmeye çalışılmış, ancak arazi şartlarının dağlık ve kırsal olması nedeniyle konvansiyonel harekatın yoğun olarak kullanılması mümkün olmamış, Sovyetler Birliği diğer harekat bileşenlerine ağırlık vermek zorunda kalmıştır.

Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin savaş stratejisi, dönemsel bağlamda stratejinin verimliliğine göre değişim göstermiştir. Grau ve Cress'in (2002:12-14) Rusçadan İngilizceye tercüme ettiği Rusya Genelkurmay Başkanlığı'nın 'Soviet-Afghan War' başlıklı yayınına göre Sovyetlerin Afganistan müdahalesinde uyguladığı strateji 4 dönemde ele alınmalıdır. Birinci dönem 1979-1980 yılları arasını kapsamakla birlikte Sovyet

kuvvetlerinin Afganistan'a girmesi, üslerin ve çeşitli tesislerin güvenliğini sağlamak için Afgan ordusuyla müşterek konvansiyonel hareketin kullanımını içermektedir. İkinci dönem, 1980-1985 yılları arasını kapsamakla birlikte, Afgan ordusuyla müşterek gerçekleştirilen konvansiyonel hareketin direnişçiler karşısında bekleneni verememesi nedeniyle ağırlıklı olarak gayrinizami hareket faaliyetlerini içermektedir. 1985-1987 yılları arasını kapsayan üçüncü dönemde, istihbarat ve psikolojik hareket bileşenlerinin sağladığı ortamda gerçekleştirilen gayrinizami hareketin konvansiyonel hareket ile desteklenmesi hedeflenmiştir. Son dönem 1987-1989 yılları arasını kapsamakla birlikte, Sovyet kuvvetlerinin tam anlamıyla sonuca ulaşamaması (direnişi ortadan kaldıramaması) nedeniyle uluslararası bir uzlaşma zemini yaratarak Afganistan'dan çekilme sürecini içermektedir.

Dönemsel bazda Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesinde uyguladığı savaş stratejisinin anlaşılabilmesi açısından istihbarat, psikolojik hareket, gayrinizami hareket ve konvansiyonel hareket bileşenlerinin ne şekilde ve nasıl kullanıldığının öncelikle ortaya konulması gerekmektedir. Bu yöntemle hibrit savaş teorisinin Afganistan müdahalesi örneğinde test edilmesi sağlanacak ve ilerleyen bölümlerde yapılacak olan karşılaştırmalı analizler için bir teorik altyapı oluşturulacaktır.

4.1.3.1. Sovyetler Birliği'nin İstihbarat Faaliyetleri

Komünist Parti Genel Sekreteri Leonid Brezhnev'in temel politikalarından sorumlu olan Sovyet yönetim organı Politbüro, Afganistan'da insana dayalı (humint intelligence) istihbarat elde edebilmek amacıyla KGB'yi (Devlet Güvenlik Komitesi/Komitet Gosudarstvennoy Bezoposnosti) ve temel dış politika aracı olarak da stratejik istihbarat elde edebilmek için GRU'yu (Ana İstihbarat Müdürlüğü/Glavnoye Razvedovatel'noye Upravleniye) kullanmıştır (Evsikov, 2009:41).

KGB ve GRU, Afganistan'da sivil ve askeri istihbarat servisleri olarak geleneksel rollerinin çok ötesine geçen görevleri gerçekleştirerek, Sovyetler Birliği'nin düşmanları hakkında bilgi toplamanın yanı sıra, her türlü 'hassas' görevi yerine getirmek için eğitilen Spetsnaz Özel Kuvvetlerini de yönetmişlerdir. Ancak asıl görevleri Afganistan nüfusunun kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi ve psikolojik hareket için gerekli etki alanlarının tespit edilmesi olmuştur (Girardet, 1984:13-14).

Bu bağlamda söz konusu istihbarat teşkilatlarının öncelikli görevi etki alanlarının tespiti için Afgan kültürünü anlayabilmek olmuştur. Afgan toplumu, milliyetçi bir bağdan ziyade etnik ve dini kimliği ağır basan bir yapıya sahiptir. Afgan toplumunun söz konusu özelliği, Sovyet istihbarat teşkilatlarının, etki alanlarını psikolojik hareket maksatlı kullanımını zora sokmuştur. Çünkü Sovyetler Birliği'nin çok uluslu karakteri göz önüne alındığında, Afganistan'a müdahale eden askeri gücün de kimlik olarak benzer olması, etki alanlarının başarılı şekilde kullanılmasını engellemiştir (Almqvist, 1986:17-20).

Bu nedenle Sovyet istihbarat teşkilatları kimlik üzerinden etki alanlarını kullanmak yerine Afgan politik iradesini vekalet unsuru olarak kullanmaya çalışarak, Afgan toplumunu politik irade üzerinden yönlendirme stratejisine yönelmişlerdir. Bu doğrultuda Sovyet istihbarat teşkilatları nüfuz ve etki ajanları vasıtasıyla Afganistan'ın politik iradesine 1950'lerden itibaren sızma girişimlerinde bulunmuşlardır.

Söz konusu amaç doğrultusunda Afganistan'ın KGB bürosunda birçok Afgan'ın eğitildiği ve politik konularda görevlendirildiği hatta bazılarının liderlik pozisyonuna kadar yükseldiği Afganistan'da görevli KGB ajanı Rafik Vartazarovich Vartanian'ın anılarını yazan Ralph Pickard tarafından dile getirilmiştir. Örneğin Pickard, Vartanian'ın anılarına dayandırarak 1979'da Afganistan Devlet Başkanı olan Babrak Karmal'ın 1950'lerin başlarında Afganistan'ın KGB bürosunda görevli olduğunu ve Sovyetler için önemli görevlerde bulunduğunu iddia etmiştir (Pickard, 2014:6).

Aynı zamandan Sovyet istihbarat teşkilatları, Sovyet çıkarlarına uygun hareket etmeyen Afgan liderlerini ve hükümet üyelerinin değiştirilmesi için suikast dahil her türlü gizli operasyonları da planlamışlardır. Söz konusu operasyonlardan en dikkat çeken ve Afganistan müdahalesi için zemin hazırlayan Hafızullah Emin'in iktidardan uzaklaştırılarak ve onun yerine Babrak Karmal'ın getirilmesidir (Evsikov, 2009:42).

KGB ajanı olan ve daha sonra KGB arşivlerini ifşa eden Mitrokhin'in bu arşivlere dayanarak söz konusu gizli operasyon hakkında belirttiğine göre; 1979 yılının Aralık ayında KGB, Spetsnaz üyesi 54 paraşütçü ve askerler ile birlikte Afgan Devlet Başkanı Emin'e ve yaklaşık 100 kişilik muhafızına Başkanlık Sarayı'nda suikast düzenleyip, öldürmeyi başarmıştır. Bu suikast sonucu Sovyet ajanı olduğu belirtilen Babrak Karmal'ın, Emin'in halefi olarak yeni devlet başkanı olması sağlanmış ve eş zamanlı olarak da Karmal'ın davetiyle Sovyetler Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur (Andrew ve

Mitrokhin, 2005:11; Ratner, 2018).

Blank'a (1993) göre söz konusu operasyondan önce Emin hükümetine Sovyetler Birliği'nden giden ekonomik yardımın artış göstererek devam etmesi de bir istihbarat operasyonudur ve istihbarat jargonunda örtü, gizleme ya da aldatmaca olarak değerlendirilmektedir. Bu yöntemle Sovyetler, hem direnişçiler, hem de Pakistan ve ABD karşısında tam bir operasyonel sürpriz elde etmiştir. Andrew ve Gordievsky'ye (1990:480) göre söz konusu operasyonun asıl nedeni KGB Afganistan bürosunun raporlarıdır. Söz konusu KGB raporlarına göre, eğer Emin iktidarda kalmaya devam ederse, 'Anti-Sovyet' bir 'İslam Devleti' kurularak Komünist rejimin yerini alacağı öngörülmüştür. Ancak 1982 yılında yayınlanan başka bir KGB raporu, Emin'in yerine geçen Karmal'ın da Sovyetler Birliği istihbaratının verdiği Afgan halkı üzerinde hakimiyet kurma görevinde başarılı olamadığını göstermektedir. KGB ajanı Mitrokhin'in aktardığı raporda; Karmal ve hükümeti, direnişçilere katılımı engelleyememekle birlikte, Afgan toplumunun komünist ideolojiye destek açısından zayıf olduğu, Karmal'ın gerçek bir hakimiyetinin hala bulunmadığı belirtilmiştir. Raporda ayrıca bu zayıflıktan dolayı Afgan ordusunun ve paramiliter grupların direnişçilerle mücadele konusunda yetersiz olduğu, bu durumun da Sovyetlerin Afganistan'da tam bir kontrol kurmasını engellediği ifade edilmiştir (Andrew ve Mitrokhin,2005:407).

Sovyet politik iradesi KGB değerlendirmelerine dayanarak, Karmal'ın daha yetenekli bir liderle değiştirilmesine karar vermiştir. Ancak Karmal'ın iktidardan uzaklaştırılması Emin'de olduğu gibi suikast ile değil, sulh yoluyla gerçekleştirilmiştir. Sulh yolunun tercih edilmesinde 1985'ten sonra Gorbaçov'un Batı ile Sovyet ilişkilerini geliştirmeye çalışmasının da rolü bulunmakla birlikte, Evsikov'a (2009:53-54) göre asıl amacın Sovyetlerin Afganistan'dan çıkmasını kolaylaştıracak daha güçlü bir Afgan liderin ve hükümetinin oluşturulmasıdır ve sulh dışında suikast gibi başka bir yöntemin savaşı daha da kötüye götürme ihtimali bulunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 1986 yılında Karmal, iktidarı Muhammed Nadjibullah'a devretmiştir. Söz konusu değişiklikle birlikte KGB, Afganistan'da ilkinden farklı olarak, operasyon düzenlemeden ikinci bir iktidar değişikliğini gerçekleştirmiştir (Andrew ve Mitrokhin, 2005:415).

Sovyet istihbarat teşkilatları KGB ve GRU Afgan toplumunu etki altına alabilmek için gerçekleştirdikleri iktidar değişikliği operasyonlarının yanı sıra direnişçilere karşı da operasyonel, politik ve taktiksel seviyelerde, psikolojik harekat, sabotaj ve terörizm

faaliyetleri de gerçekleştirmişlerdir. Pickard'ın (2014:6-7) aktardığına göre bu tür operasyonları Afganistan'da gerçekleştiren “Alpha, Cascade, Thunder, Omega, Pendant, ve Zenith” kod adlı KGB ekipleridir. Söz konusu ekipler müdahale öncesinde Afganistan'a gönderilmiş ve gizli olarak kullanılmışlardır. Bu birimler, faaliyette bulundukları Afganistan illeri içindeki yerel nüfusa yakın çalışarak (angaje olarak) direnişçilere nüfuz etmeyi amaçlayarak, onları etkisiz hale getirmeyi hedeflemişlerdir. Özellikle ‘Cascade’ ekibi ‘sahte’ gruplar oluşturarak direnişçi gibi görünüp, bazı direniş saldırılarını sabote etmişlerdir.

4.1.3.2. Sovyetler Birliği'nin Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri

Sovyetlerin Afganistan müdahalesinin ana hedef politik olmakla birlikte, uygulanan savaş stratejisinde düşmanı yok etmek siyasi amaçlardan sonra gelmiştir. Bu nedenle, Sovyetlerin Afganistan müdahalesinde düşman-merkezli konvansiyonel harekatın yanında düşmanın etki alanlarına yönelik ‘halk-merkezli’ yaklaşımlar savaşın kazanılması için öncelikli konumda olmuştur.

Bu nedenle istihbarat faaliyetleri ile etki altına alınan Sovyet destekli politik iradenin halk tarafından desteklenmeye zorlanması psikolojik harekat ve sabotaj faaliyetleri ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Sovyetler bu yolla direnişçilerin itibarsızlaştırılmasını ve moral güçlerinin zayıflatılmasını hedeflerken, Afgan politik iradesinin ise güçlenmesini hedeflemiştir.

Sovyetlerin psikolojik harekat faaliyetleri genelde KGB tarafından yürütülmüş olmakla birlikte, söz konusu faaliyetlerin ana amacı Afgan toplumunu her ne şekilde olursa olsun ister güce ister rızaya dayalı kazanmayı hedeflemiştir. KGB bu amaç doğrultusunda geleneksel etnik ve aşiret gerginliklerini şiddetlendirmeyi, bölücülüğü teşvik etmeyi ve Afgan milliyetçiliğinin ortaya çıkışını engellemeye çalışmıştır (Alexiev, 1984:4-5).

Söz konusu hedefler doğrultusunda psikolojik harekat stratejisini uygulayabilmek adına Afganistan'da görevlendirilen Peştun ve Dari dillerini konuşabilen KGB uzmanları, Afganistan'da toplumun kimlik ve etnik yapısı, dini, kültürü, gelenekleri ve görenekler ile örf ve adetleri üzerine incelemeler gerçekleştirmişlerdir (Girardet, 1984:13).

KGB, özellikle bünyesinde bulunan Özbek, Tacik ve Türkmen nüfuz ajanları vasıtasıyla nüfusun yoğun olduğu ülkenin kuzeyinde, kendi kimliklerini kullanarak ‘Sovyet

kardeşliği' yaklaşımı üzerinden yakın tarihsel ve kültürel bağlarını vurgulamaya çalışarak o bölge insanı üzerinde rızaya dayalı hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Ayrıca daha yüksek bir modernleşme ve yaşam standardı seviyesine sahip olmanın avantajları aktararak, Afganların kendi geleceğinin sosyalizm ve Sovyet yönetimi altında daha parlak olacağı algısı yaratılmak istenmiştir (Alexiev, 1984:4-5).

Afgan toplumunun yapısını sosyalizme adapte etmek için gerçekleştirilen faaliyetlerin bir bölümü olarak, Sovyetler küçük yaşlardaki (8-9 yaş) çocukları ailelerinden alarak, uzun süreyle 'eğitim' amacıyla Sovyetler Birliği'ne göndermeye başlamışlardır (Krakowski, 1987:9). Aynı dönemde ayrıca üniversite çağına gelmiş gençler başta askeri eğitim olmak üzere, ziraat, jeoloji, mühendislik gibi teknik alanlarda ve iktisat, edebiyat gibi sosyal bilimler alanlarında eğitim için Sovyetler Birliği'ne gönderilmişlerdir (Broxup, 1984:2-3). Girardet'in (1984:13-14) ifadesine göre, toplamda 5000 Afganlı genç askeri eğitim ve üniversite için Sovyetler Birliği'ne gönderilmiş, ayrıca gönderilen gençlerin aileleri mali destek görmüş ya da bazı avantajlara kavuşmuşlardır. Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş Afganlı öğrencilerden başarılı olanlar ve Sovyet lehine çalışmaya uygun olanlar çoğunlukla KGB tarafından seçilip, gizli operasyonlarda kullanılmışlardır. Broxup'un (1984:2-3) aktardığına göre Sovyetler Birliği'nde okuyan Abdülkadir isimli genç bir asker, 1973 yılında Devlet Başkanı Davud'a karşı yapılan darbeye katılmış, daha sonra da Hamid Muhted yönetimi zamanında da hava kuvvetleri komutanı olmuştur.

Eğitim üzerinden gerçekleştirilen psikolojik hareket faaliyetlerinden bir diğeri yeniden yazılmış Afganistan tarihini içeren ve sosyalizmi öven ders kitaplarının kullanılması olmuştur. Öğrencilere, Afganistan Komünist Partisi tarihinin resmi uyarlaması, siyasi tabirler ve parti kadrolarının kullandıkları kelimeler öğretilmiştir. Afganistan tarihi dersinde, "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a olan yararlılığı ve batı devletlerinin Afganistan'ı emperyalist emeller doğrultusunda sömürge haline getirme faaliyetleri" anlatılmıştır (CIA, 1986 Ocak 13). Ayrıca güvenilmeyen öğretmenler görevlerinden uzaklaştırılmış yerlerine Sovyet asıllı öğretmenler getirilmiştir. Rusça dil eğitimi zorunlu hale getirilmiş, bu yolla Afgan eğitim sistemi, Orta Asya'daki diğer Sosyalist Cumhuriyetlerin eğitim sistemine denk hale getirilmiştir (Krakowski, 1987:9-11; Potgieter, 1988:30).

Kabil Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesinde İslam Medeniyeti ve İslam Sanatı Tarihi bölümünde Profesör olan Sayed Muhammed'in ifadesine göre, eğitim müfredatı

değiştirilerek Sovyet modeline uyarlanmıştır. Muhammed'e göre Afganistan'daki öğretmenlerin %80'i değiştirilerek yerlerine Sovyetler Birliği'nden gelen öğretmenler yerleştirilmiştir. Söz konusu öğretmenlerin birçoğu Rus, bir kısmı da Rusların yönetimi altında çalışan Tacikler ve Özbeklerden oluşmaktadır. Muhammed'in belirttiğine göre Kabil Üniversitesi'nde müfredata "tarihi materyalizm, ilmi sosyoloji, diyalektik materyalizm, ihtilal hareketleri tarihi ve Rus dili gibi zorunlu dersler eklenmiştir (Almqvist, 1986:18-20).

Sovyet psikolojik hareket faaliyetlerinin bir diğer vasıtası da kitle iletişim araçları olmuştur. Özellikle radyo ve televizyon hedef kitle ve ulaşılabilirlik açısından kamuoyu oluşturmak için etkili olduğundan yoğun şekilde kullanılmıştır. Afganistan'da tüm radyo ve televizyon yayınları Sovyetlerin denetiminde olmuştur. Afgan halkının benimsediği dini ve kültürel içerikli yayınlar Sovyet bakış açısıyla topluma aktararak, toplum etki altına alınmaya çalışılmıştır (CIA, 1984). Özellikle sosyalizm içerikli filmler üzerinden "Sovyet-Afgan yardımlaşması" vurgulanarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Gece yayınlarında gösterilen eğlence programlarında Afgan çocuk koroları yer almış ve bu yayınlarda çocukların Sovyet-Afgan yardımlaşmasını nitelendiren bayrakları sallamaları sağlanmıştır. Ayrıca bu tür programlarda Afgan askerlere yurt ve devlete bağlılıklarını simgeleyen şarkılar da söylenmiştir.

Medya aracılığıyla gerçekleştirilmek istenen bir diğer psikolojik hareket yöntemi röportajlar olmuştur. Dönemin Kabil Televizyonu'nun ikinci başkanı olan Bari Cihani'nin ifadesine göre, psikolojik hareket amaçlı Afganlı askerlerin anneleriyle kurgusu daha önceden belirlenmiş olan röportajlar yapılmıştır. Röportaj yapılan kişilerin okuma ve yazması olmadığında, söz konusu kişilere 'Büyük Nisan Devrimi' ve onun 'değiştirilemez' ve 'gelişen aşamaları' gibi sosyalizmi çağrıştıran kavramlar söylenmiştir. Diğer bir Röportajın psikolojik hareket maksatlı kullanımın bir diğer örneği de 'sahte' direnişçilerle yapılanlardır. Söz konusu yöntem, direnişçi kimliğine bürünen bir kişi "ABD, Çin, Pakistan ve İsrail'in uzmanları tarafından eğitildiğini; kendisine, vatanına karşı savaşmasını söylediğini, dolar ve rupiler aldığını" itiraf ederek gerçekleştirilmiştir (Girardet, 1984:13-14).

Bir diğer psikolojik hareket vasıtası ise savaş esnasında dağıtılan bildiriler olmuştur.

Örneğin Sovyetler tarafından dağıtılan şekil 8'deki⁸ bildiride Sovyetlerin Afganlıların düşmanı olmadığı, Afganlılar için onların topraklarında bulundukları ifade edilmeye çalışılmış ve halkın Afgan ordusunu desteklemesi istenmiştir.

Şekil.8. Sovyetler Birliği'nin Afganistan Müdahalesinde Dağıttığı Bildiri Örneği

Kaynak: Psywar.org (2012).

Gazetelerin psikolojik hareket maksatlı kullanımı incelendiğinde dönemin gazete manşetleri dikkat çekmektedir. Manşet başlıkları genel olarak Sovyet “kahramanlığı ve yardımseverliği” üzerine oluşturulmuştur. 1981 yılında yayınlanan CIA raporuna göre şu manşetler kullanılmıştır: “Sovyetler Afganistan’da haydutlar ve paralı askerler ile mücadele ediyor, Sovyet ordusu, karşı devrimcilerin saldırısına uğramış yaralı ve hasta Afganlılara yardım sağlıyor, Afganistan’daki gençler Nisan devrimini destekliyor, Sovyet ve Afgan işbirliği uluslararası kardeşliğin sembolüdür, Sovyet uzmanları, Afganistan halkına ekmek fırını yapmada yardımcı oluyor, Afganistan’daki karşı-devrimcilere yapılan operasyonlar başarılı olmaya devam ediyor” (CIA Defense Technical Information Center, 1981).

Sovyetlerin KGB aracılığıyla psikolojik hareket maksatlı kullandığı bir diğer yöntem dezenformasyon ve aldatmacadır. Afganistan Savaşı’nda en önemli ve etkili olan dezenformasyon ve aldatmaca faaliyeti, direnişçilerin önde gelen liderlerinden olan Gülbeddin Hikmetyar’ın itibarsızlaştırılmasıdır. KGB, Hikmetyar’ın ağzından Afganistan’ın İslami liderlerinden birine alaycı bir üslupla kişisel bir mektup yazmış ve bunun gazetede de yayınlanmasını sağlamıştır. Mektup diğer direniş liderleri ve Pakistan

⁸ Söz konusu bildirinin tercümesi: “Biz Afganistan ülkesinin çocuğuyuz; Biri iyiliğin elini size uzatırsa, kötülükle uzaklaştırmayın; iyi tarafından karşılık verin.” “Allah adına, en merhametlisi ve en faydalı olanı, sen ve ben, savaş istemiyoruz, barışa ihtiyacımız var. Ülkemizin iyiliği için, arkadaşlarımızı kaybetmemek için, evlerimiz uğruna barışçıl yaşamaya devam edelim” (Psywar.org, 2012).

yetkililerinin gözünde Hikmetyar'ı itibarsızlaştırmış ve Peştun güçleri ile Tacik güçleri arasında şiddetli çatışmalara yol açan düşmanlığı teşvik etmiştir (Andrew ve Mitrokhin, 2005:418).

Sovyetlerin psikolojik hareket maksatlı kullandığı bir diğer yöntem de sabotajdır. Sovyetler, Afganistan topraklarında su şebekeleri gibi kritik altyapılara yönelik sabotajlar düzenleyerek halkı göçe zorlamayı ve direnişçilere destek vermemeleri için korkutarak yıldırma hedeflemiştir (Krakowski, 1987:8-9). Söz konusu yöntem rızaya dayalı olmadığından diğer psikolojik hareket yöntemlerinden farklılaşmakla birlikte güç kullanmaya dayalı şekilde Afgan toplumunu yıldırarak pes ettirmeyi amaçlamıştır. Söz konusu yöntemin, İngiltere tarafından Birinci Dünya Savaşı'nda Arapların direncini kırmak için uyguladığı 'havadan kontrol' (aerial control) adı altında geliştirdiği yöntemden (Satia 2008:274-275) bir farkı bulunmamaktadır. Sovyetlerin uyguladığı yöntem aynı İngiltere'nin uyguladığı yöntem gibi havadan bölgenin gözetimini ve bombardımanı içermekle birlikte, öncelikle güce dayalı olarak Afganların direncini sona erdirmeyi, akabinde ekonomik unsurlardan faydalanılarak Sovyet hegemonyasının kabulünü hedeflemiştir.

Aslında söz konusu stratejinin temeli Çarlık Rusya'ya dayanmakla birlikte, o dönem Rus güçleri ele geçirecekleri bölgelerde askeri operasyonlar kasıtlı olarak mahsullerin tahrip edilmesini ve halkın kitlesel yer değiştirmesini ya da halkların doğal ortamlarından Rus akınına yol açmak için zorla sınır dışı edilmesini içermiştir (Hilali, 1999:103).

Bu yöntem doğrultusunda Sovyetler Afganistan'da öncelikle en etkili savaş araçları olan Mig uçakları ve Mi-25 helikopterleri ile direnişçilere yakın olan yerleri havadan bombalamak suretiyle sivil halka büyük zararlar vermiştir. Örneğin Kabil'in kuzeybatısında bulunan Pagman'da, Sovyetlerin havadan saldırıları sonucunda halk, yerleşim yerlerinin tahrip olması nedeniyle ve saldırılardan kaçmak için yerleşim yerlerini terk etmişlerdir. Söz konusu sebeplerle Afganistan'da birçok köy boşaltılmıştır (Krakowski, 1987:8-9). Söz konusu amaç doğrultusunda kullandıkları yöntemlerden biri de, tarlalara, su kaynaklarına ve meyve bahçelerine küçük plastik antipersonel mayınlar yerleştirmektir. Havadan saldırı ya da mayın korkusu nedeniyle halk toprağı ekmekten çekinmiş, ana gıda ürünlerini bulmakta zorlanmış ve toprağını terk etmeye mecbur bırakılmıştır (Almqvist, 1986:11-17). Toprağını terk etmeye zorlanan halka karşı, psikolojik olduğu kadar da ekonomik bir baskı tekniği de uygulanmıştır. Toprağını terk

ettiği için ana gıda ürünlerini üretemeyen halkın direncini kırmak ve itaate zorlamak için buğday ve yağ gibi ürünlerin fiyatı kasten arttırılmış, pamuk gibi satışı gerekli ürünlerin alımı, bir devlet satın alma dairesinin tekeline bağlamak gibi çeşitli ekonomik taktikler uygulanmıştır (Alexiev, 1984:2-3). Söz konusu yöntemin Afganistan’da uygulanmaya başlamasıyla gıda fiyatları yaklaşık % 145 oranında artmış ve Afgan halkı Sovyetlerin kontrolü altında olan ve gıda yardımı dağıttığı Kabil gibi büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır (Potgieter, 1988:28-30).

Sonuç olarak, hem rızaya dayalı şekilde kitle iletişim araçları vasıtasıyla hem de gıda kontrolü gibi ekonomik taktikler ve güce dayalı sabotaj faaliyetleri ile bir bölgenin ekonomik temelini yok ederek gerçekleştirilen psikolojik hareket faaliyetleri, Afgan halkının direncini ortadan kaldırılmak için etkili bir yol olarak görülmesine rağmen, Sovyetler açısından başarılı sonuçlar doğuramamıştır. Çünkü psikolojik hareketin asıl hedefi olan Sovyet tarzı sosyalizmin inşasının, şiddet vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılması ve bu şiddetin doğrudan Afgan toplumunun çoğunluğu tarafından en çok saygı duyulan toprağı ve köy kültürüne dayalı değerleri hedef alması, Afgan toplumunun kimlikleri ne olursa olsun bir araya gelerek Sovyetlere karşı şiddetli bir direnişe neden olmuştur.

4.1.3.3. Sovyetler Birliği’nin Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm

Sovyetler Birliği’nin Gayrinizami hareket stratejisi, Afganistan Savaşı’nda direnişçilerin kontrolü altındaki bölgelerde siyasi ve askeri kontrolü kırmak, bölgede Afganistan Devleti’nin politik otoritesini sağlamak amacıyla Afgan ordusunun, Sovyet yanlısı paramiliter grupların ve Spetsnaz özel kuvvetlerinin müşterek şekilde düzenlediği terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerinin kullanımını içermektedir.

Sovyetler Birliği söz konusu strateji doğrultusunda öncelikle halkın içinden paramiliter grupların oluşturulmasına ağırlık vermiştir. Paramiliter gruplar Sovyet yanlısı oldukları ve sosyalizmi benimsedikleri için ağırlıklı olarak Perçemlerden oluşturulmuş ve Sovyet ordusu tarafından eğitilmişlerdir. Söz konusu paramiliter gruplar Sovyetlerin Afganistan’da kurduğu KHAD (Khidamate Aetilaati Daulati-Devlet İstihbarat Servisi) bünyesinde faaliyet göstermiş ve KGB tarafından koordine edilmişlerdir (Hyman, 1984:12). KHAD bünyesinde bulunan paramiliter gruplar istihbarat, karşı istihbarat, casusluk, takip, keşif, gözetleme, sızma, sabotaj, suikast ve bombalama vb. faaliyetlerde

bulunmuşlardır. KHAD, Sovyet fonlarının yardımı ile Afganistan’da yaklaşık 20.000 kişilik örgütlü yapısıyla direnişe karşı mücadele etmiştir (Potgieter, 1988:29-30). KHAD bünyesindeki paramiliter gruplardan en büyüğü “Anavatan için Ulusal Cephe (Jebhe-yi Melli-yi Paderwatan)”dır. Ağırlıklı olarak Özbeklerden oluşan söz konusu grubun faaliyet alanları hükümet binalarından, fabrikalardan ve eğitim kurumlarından oluşmakla birlikte faaliyet alanındaki kişileri rüşvet ya da zor kullanmayla angaje etmeye çalışmışlardır (Evsikov, 2009:50-51).

Bir diğer güçlü grup ise Pathan Aşiretidir. Söz konusu grup Sovyetlerin sınır muhafızları ile birlikte hareket ederek, direnişçilerin Pakistan sınırından sızmalarına karşı sınır kontrolünü sağlamışlardır. Isby’e (1986:20) göre Pathan Aşireti Sovyetler tarafından paralı asker olarak sınır güvenliğini sağlamaları için tutulmuşlardır. Diğer paramiliter gruplar ise ‘Devrim Savunma Grupları’ olarak adlandırılan; “Halki ve Parkahamit” gruplarıdır ve Afganlı gençlerden oluşmaktadır. 1978 yılından önce Afgan ordusundan terhis edilen 35 yaşının altındaki bütün gençlere bir yıllık hizmet için yeniden askere alınacakları bildirilmiş ve bu gençler ‘Devrim Savunma Grupları’ altında tekrar silah altına alınarak, gayrinizami hareket eğitimi verilmiştir. Söz konusu gençler Afganistan’da yağmalama, sabotaj ve terör faaliyetlerini gerçekleştirmekten sorumlu olmuşlardır (Isby, 1986:20).

KHAD’ın ve ona bağlı oluşturulan paramiliter grupların öncelikli görevi KGB ile birlikte direniş gruplarına sızarak, onları bölmeye çalışmak olmuş, ayrıca sızma yöntemiyle Sovyet ve Afgan ordusuna konvansiyonel hareket amaçlı hedef tespiti için bir istihbarat ağı oluşturmuşlardır (Isby, 1986:20). Özellikle KGB özel operasyon birimlerinden biri olan ‘Cascade’ KHAD’ın paramiliter gruplarını operasyonlarında yoğun olarak kullanmıştır. KGB eski ajanı olan Mitrokhin’in ifadesine göre ‘Cascade’ birimleri paramiliter grupları direnişçiler arasına sızdırarak, direnişçilerin kasabalardaki saklanma yerlerini ortaya çıkarmak, sığınaklarının planlarını çizmek ve stratejilerini çözmek için kullanmışlardır (Mitrokhin, 2009:115-116). Ayrıca Cassade birimleri, paramiliter grupları faaliyette bulundukları Afgan illeri içindeki yerel nüfusa yakın çalıştırarak direnişçilere nüfuz edip suikastlar düzenlemişlerdir. Bu bakımdan Cascade birimlerinin paramiliter gruplar vasıtasıyla yürüttüğü başarılı operasyonlar nedeniyle KGB, paramiliter grupları ‘sahte direniş grupları’ olarak da kullanmaya başlamıştır. Bu sahte gruplar, direnişçi kimliği altında yerel halka karşı gerçekleştirdikleri terör eylemleriyle direnişçilere karşı tepki

oluşturulmasını sağlamaya çalışmışlardır (Pickard, 2014:7).

KGB yönlendirmesiyle KHAD'ın ve ona bağlı paramiliter grupların faaliyetleri direnişçileri tespit etme ve onların savaşma azmini kırma amacı taşırken, Sovyetlerin Spetsnaz özel kuvvetleri ise yakın temasa dayalı yok etme görevi üstlenmişlerdir.

Özellikle 1984 yılından sonra Spetsnaz kuvvetleri beşi doğuda ve ikisi de ülkenin güneyinde olmak üzere yaklaşık asker sayısı 1700'lere kadar ulaşarak yedi tabur oluşturmuşlardır (Yousaf ve Adkin, 2001:56-59). Söz konusu kuvvetler, paramiliter grupların ve Sovyet helikopterlerin sunduğu taktiksel hareketlilikten faydalanarak, çoğunlukla geceleri ve üçer kişilik timlerle arazide ve meskun mahalde başarılı operasyonlar gerçekleştirmişlerdir. Mao'nun gayrinizami hareket stratejisinden⁹ faydalanan Spetsnaz kuvvetleri, direnişçilerin destek gördüğü köyleri ve ikmal konvoylarını lojistik desteklerini kesmek adına yakarak, direnişçileri yakın temas mücadelesinde güçsüz bırakarak pusu ve sürpriz baskınlarla yok etmeyi hedeflemişlerdir (Bruscino, 2006:59; Almqvist, 1986: 11-17).

Direnişçilerin önde gelen liderlerinden Abdul Haq'ın bir röportajdaki ifadesine göre, Spetsnaz kuvvetleri, Sovyetler Birliği'ndeki en iyi ve en hızlı askerlerden oluşmaktadır ve Haq'a göre kendilerine en çok zorluk çıkartan Spetsnaz kuvvetleri olmuştur (Los Angeles Times, 1986 24 Mayıs). Yine benzer şekilde Pakistan İstihbarat Servisi Afganistan sorumlusu Mohammed Yousaf'a göre de Spetsnaz kuvvetleri özel askerlerden oluşturulmuş ve diğer Sovyet askeri birimlerine göre ulusal kahramanlık motivasyonu yüksek ve daha agresif bir şekilde savaşmışlardır (Yousaf ve Adkin, 2001:59). Özetle, Spetsnaz kuvvetleri paramiliter grupların ve KGB sınır birliklerinin desteğiyle Herat bölgesi, Paktia ve Pakistan'a yakın olan Kunar Vadisi'nde, gece baskınlarıyla cesur saldırılar düzenlemiş ve direnişçileri zor durumda bırakmışlardır (Yousaf ve Adkin, 2001:146).

Sonuç olarak Sovyetler Birliği Afganistan'da gayrinizamî hareket ve terörizm faaliyetlerinde başarılı operasyonlar düzenlemesine karşın direnişi tamamen ortadan kaldıramamıştır. Bu durumun sebebi, Afganistan'ın dağlık araziye sahip olması nedeniyle

⁹ Mao'nun stratejisine göre, halkın politik iradeye güveni azaltılarak, gerillaları desteklemesi sağlanmalıdır. Sovyetler Birliği de Mao'nun stratejisini tersten değerlendirerek, Afgan direnişinde halkın desteğini azaltmak için direnişçileri nüfustan ayırma yolunu tercih etmiş, bu amaç doğrultusunda da köylerin yakılması dahil her türlü şiddet yolunu kullanarak, nüfusun kırsal alandan uzaklaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır (Spanier, 1990:377).

konvansiyonel hareketin başarılı şekilde gerçekleştirilememiş olmasıdır. Çünkü hibrit savaşta başarı için gayrinizamî hareketin, direniş noktalarının ortadan kaldırılması adına mutlaka başarılı bir konvansiyonel hareketle desteklenmesi gerekmektedir.

4.1.3.4. Sovyetler Birliği Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi

Sovyetler Birliğinin konvansiyonel hareket stratejisi düşman merkezlidir. “Sivrisinekleri teker teker öldürerek bataklığı kurutmak” olarak açıklanabilecek bu yaklaşımda Sovyetlerin savaş stratejisinin temel hedefi direnişçilerin fiziki varlığının ortadan kaldırılması ve bu yolla savaşma azim ve iradelerini kırılmasını sağlamak olmuştur. Kısaca söz konusu stratejinin hedefi nicel açıdan hızlı ve ölçülebilir şekilde direnişçileri ‘ara- bul-yok et’ tir.

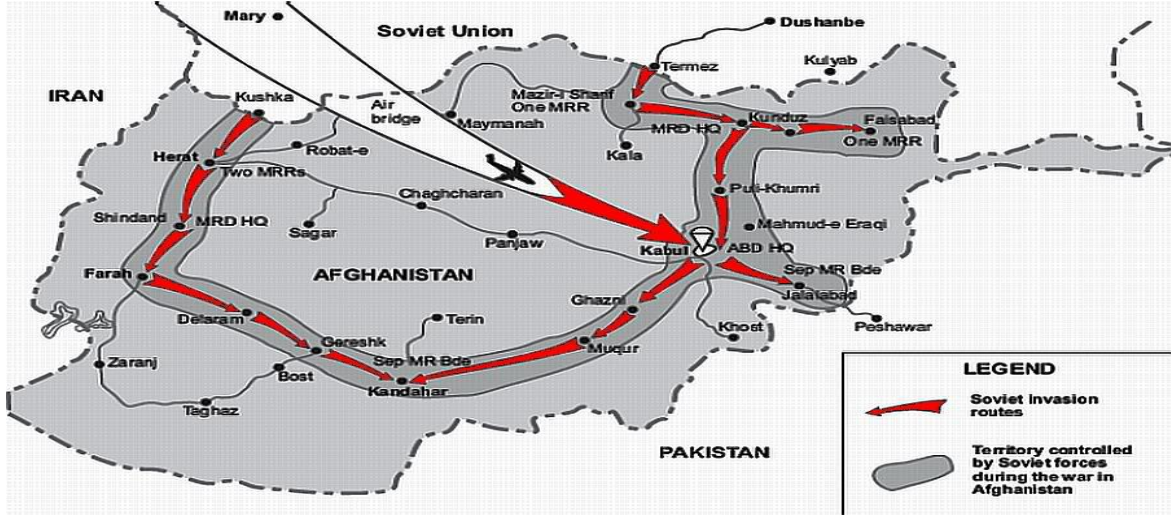
Söz konusu strateji hem İkinci Dünya Savaşı’nda hem de Macaristan ve Çekoslovakya müdahalelerinde başarılı sonuçlar vermesi sebebiyle Sovyet Askeri Doktrininde, aşırı denebilecek bir ölçüde güvenilen bir yaklaşımdır. Sovyet savaş stratejisinin, Clausewitz’in; “zafer, ancak kesin sonuçlu bir taarruzla kazanılır” yaklaşımıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu nedenle her ne kadar gayrinizami hareket Afganistan Savaşı stratejisinin ana parçası olsa da konvansiyonel harekata dayalı savaş, Sovyet birliklerinin direnişçileri tamamen etkisiz hale getirebilmek adına başvurmaları zorunlu muharebe şeklidir (ATASE, 1979:38-39).

Bu bağlamda Afganistan müdahalesinde Sovyet konvansiyonel hareket stratejisinin asıl hedefi, direnişçilerin sadece püskürtülmesi veya hayati sınır bölgelerinden atılması olmamış, direnişçileri topyekün bir yenilgiye uğratmak ve Afganistan’daki hayati değerdeki bölgeleri ele geçirmek olmuştur. Söz konusu amaç doğrultusunda Sovyetler Birliği Mao’nun gayrinizami hareket stratejisine benzer şekilde Afganistan Savaşı’nda başarılı olabilmek için paramiliter grupları, Spetsnaz özel kuvvetlerini, KGB ve KHAD istihbarat teşkilatlarını Afganistan’da konuşlu konvansiyonel ordusu olan 40. Ordu ile koordinasyon içerisinde hareketleri gerçekleştirmiştir.

40. Ordunun kuvvet yapısı motorize piyade birliklerinden (yaklaşık 80 000 personele sahip 10 tümen ve destek kuvveti olarak 2 paraşüt tümeni) ve hava kuvvetlerinden (yaklaşık 10 000 personele sahip 4 alaylı 103. Hava İndirme Tümeni) oluşmuştur (Collins, 1986:144).

Sovyet konvansiyonel ordusu ilk olarak, Spetsnaz kuvvetleri, KGB, KHAD ve paramiliter gruplar kırsalda direnişçilerle savaşırken, şekil 9’da gösterilen haritada kırmızı ile belirtilen güzergahta olan Kabil, Mezar-ı Şerif, Herat, Farah, Kandahar, Kunduz gibi ana yerleşim yerlerini ve bu yerleşim yerlerini bir birine bağlayan ana yolları ele geçirmiştir (Kulakov, 2006).

Şekil 9. Sovyetler Birliği’nin Afganistan Müdahalesinde Uyguladığı Konvansiyonel Harekat Stratejisi

Kaynak: U.S. Army Strategic Documents And Resources (2007).

Sovyetlerin konvansiyonel harekat stratejisinde Mig, Tu-16, Su-24, Su-25 ve Antonov uçakları ile Mi-24- ve Mi-25 helikopterleri ile gerçekleştirilmesi planlanan hava hareketleri önemli bir role sahiptir (Isby, 1986:14). Bu nedenle şekil 9’daki haritada hava koridoru olarak gösterilen alanı kontrol edebilmek adına Sovyet birliklerinin ilk hedefi, Kabil şehri ve havaalanı olmuştur. Bu hedef seçimi, Sovyet stratejisindeki hava üstünlüğünün ve hava hareketlerinin önceliğini göstermektedir (Blank, 1991:29).

Sovyetler Birliği şekil 9’daki haritada okların belirttiği güzergah boyunca büyük şehirleri ve çevresini koruyan üsleri ele geçirmeye dayanan bir strateji izlemiştir. Burada temel amaç direnişçilerin lojistik ikmal yollarını kesmektir. Bu amaçla Sovyetler, tarım altyapısını tahrip ederek direnişçilere her türlü desteği kesmek için hava hareketini ve ağır topçu atışlarını kullanmışlardır (Hilali, 1999:103-107). Söz konusu stratejiyle direnişçilerin güçsüz bırakılarak geri çekilmesi sağlanmış ve geri çekilen direnişçiler Spetsnaz birliklerinin operasyonlarıyla yok edilmeye çalışılmıştır.

Ele geçirilen bölgelerde (daha çok meskun mahalde) askeri ve sivil tesislerin, havaalanlarının ve ulaşım arterlerinin emniyetini kırsal ve dağlık alanda kullanılamayan motorize piyade birlikleri sağlamıştır. Söz konusu motorize piyade birliklerinde görevli olan bir personele göre; ele geçirilen yerlerde ulaşım arterlerinin emniyetini sağlamak için 8 ila 10 kilometre uzunluğunda ve 500 ile 600 metre genişliğinde mayınlı bir savunma çemberi oluşturulmuştur. Ayrıca savunma çemberine, birbirinden yaklaşık bir kilometre mesafede emniyet noktaları yerleştirilmiş ve bu emniyet noktalarında AK-74'lü askerler ile birlikte üç tank ve bir ağır makineli tüfek hazır bekletilmiştir (Alexiev, 1988:22).

Psikolojik hareket maksatlı yapıp da konvansiyonel hareket unsurlarıyla gerçekleştirilen bir diğer strateji de sabotajdır. Sovyetler Afganistan topraklarında halka ve altyapı tesislerine konvansiyonel hareketler düzenleyerek, halkı göçe zorlamayı ve direnişçilere destek vermemeleri için korkutarak yıldırma hedeflemiştir (Krakowski, 1987:8-9). Özellikle direnişçi faaliyetlerinden şüphelenilen ya da sahadaki paramiliter gruplardan gelen istihbarata dayalı şekilde bazı alanlara 'tarak operasyonu' adı verilen bir tür arama ve imha operasyonları gerçekleştirilmiştir (Alexiev, 1988:22). Öncelikle Sovyetlerin en etkili savaş araçları olan MİG uçakları ve Mİ-25 helikopterleri ile direnişçilere yakın olan yerleri havadan bombalamak suretiyle, akabinde de 152mm obüs olan 2S3 SP (M-1973) topçu atışlarıyla sivil halka büyük zararlar verilmiştir (Isby, 1986:10). Hava hareketi ve topçu atışlarıyla hedef alanlar yeterince "yumuşatıldıktan" sonra, piyade personeli "T-34/85, T-54, T-55, T-62 ve T-72" tanklarla ve BTR-60PB, BTR-70 veya BTR-80 zırhlı personel taşıyıcılarla ilgili alana intikal ettirilerek ilgili bölgelerin emniyeti alınmıştır. Alexiev'in (1988:23) ifadesine göre bu tür operasyonlar sırasında direniş güçleriyle temas nadiren yapılmış ve aslında bu tür operasyonların amacı sıklıkla bir bölgedeki direnişçi faaliyetlerine cevap olarak tasarlanmıştır.

Özetle Rusya Genelkurmay Başkanlığı'na göre Sovyetler Birliği'nin Afgan müdahalesinde ortaya koyduğu konvansiyonel hareket stratejisi, Spetsnaz kuvvetlerinin ve paramiliter grupların gayrinizami hareket faaliyetlerini icra edebilmeleri için hava hareketiyle direnişçilere blokaj uygulanmasından ve ele geçirilen garnizonlar, şehirler ve hava limanlarında motorize piyade birliklerinin emniyeti sağlama görevlerinden oluşmuştur (Grau ve Cress, 2002:208-209).

Sonuç olarak Sovyetler Birliği Afganistan müdahalesinde hibrit savaş bileşenleri olan istihbarat, psikolojik hareket, gayrinizami hareket ve konvansiyonel hareketi aynı

anda eş zamanlı şekilde uygulamıştır. Ancak söz konusu bileşenlerden istihbarat ve gayrinizami hareket etkili olurken, psikolojik hareket ve konvansiyonel hareket etkili sonuçlar verememiştir. Psikolojik hareketin etkili sonuç verememesinin temel nedeni şiddete dayalı olması ve Afgan halkının geleneksel değerlerine, yaşam biçimine ve kültürüne yönelik uygun bir psikolojik hareket stratejisi geliştirilememesi iken, konvansiyonel hareketin başarısız olmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Sovyet ordusunun kullandığı silahlar teknolojik açıdan yeterli olsalar da, kısa süreli ve Avrupa arazisine uygun bir konvansiyonel savaş için tasarlandıklarından, Afganistan'ın dağlık ve kırsal arazisinde uzun süren çatışmalarda çok sık ikmal gerektirdiklerinden yeterli olamamışlardır.

Sovyet Ordusunun her ne kadar daha önceden gayrinizami hareket tecrübesi olsa da Afganistan arazisinin, Avrupa ve Asya arazisine göre büyük farklılık göstermesi hibrit savaşın en önemli noktası olan gayrinizami hareketin konvansiyonel hareket ile desteklenmesi kısmı istenildiği gibi olamamıştır. Bunda Sovyetlerin hem arazi şartları hem de direnişçilerin Stinger füzeye sahip olmaları nedeniyle uçak ve helikopterlerini etkili şekilde kullanamaması ve motorize piyade birliklerinin manevra yapmakta büyük güçlüklerle karşılaşarak ağır zayıatlar vermeleri belirleyici olmuştur. Sonuç olarak Sovyetler Birliği Afganistan'da bir hibrit savaş yürütmesine karşın, hibrit savaş teorisinin bileşenlerini etkili bir şekilde uygulayamadığından savaşta istediği sonuca ulaşamamıştır.

4.2. Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinden kısa bir süre sonra Doğu Avrupa devletlerinin komünist yönetimleri teker teker devrilmeye başlamış, bu duruma takriben de Aralık 1991'de Sovyetler Birliği dağılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 15 bağımsız devlet ortaya çıkmış, bu devletlerden biri olan Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin devamı olduğunu iddia ederek uluslararası sistemdeki yerini almıştır.

Rusya her ne kadar Sovyetler Birliği'nin devamı olduğunu iddia etse de, 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nden miras kalan ekonomik ve siyasal iç meselelerle meşgul olduğundan uluslararası sistemin hegemon aktörlerinden biri olamamıştır. Söz konusu bu dönem, Avrupa-Atlantik bloğun Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan devletleri Rusya'ya yakınlaşmamaları için NATO ve Avrupa Birliği'ne entegre etme girişimlerine sahne olmuştur.

Bu girişimler Rusya'yı tedirgin etse de, 2000'li yılların başında Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya, yükselen petrol-doğalgaz fiyatlarından da yararlanarak, savunma sistemlerini güçlendirmiş ve Avrupa-Atlantik bloğun girişimlerine somut tepkiler vermeye başlayabilmiştir. Söz konusu somut tepkilerden biri de 2014 yılında başlayan Rusya-Ukrayna arasındaki savaştır.

Ukrayna, Soğuk Savaş sonrası NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişlemesiyle, Rusya ve Avrupa arasında tampon bölge konumuna gelmiş ve bu sebepten Avrupa-Atlantik bloğun ve Rusya'nın hegemonya mücadelesini politik, askeri ve kültürel bağlamda üzerinde gerçekleştirdiği bir ülke olmuştur. Ukrayna'nın bu jeopolitik konumu, Kırım yarımadasıyla daha da önem kazanarak, Karadeniz'de üstünlük sağlama mücadelesine dönüşmüştür. Ancak söz konusu mücadele Soğuk Savaş sonrası döneme özgü olmayıp, tarihsel kökleri bulunmaktadır.

Kırım Birinci Dünya Savaşı esnasında bağımsız olsa da, 1921 yılında tekrar işgal edilerek, Sovyet Sosyalist Kırım Cumhuriyeti adıyla, Sovyetler Birliği'nin parçası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda ise Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadelede, Almanya tarafından işgal edilse de savaş sonrası tekrar Sovyet egemenliğine girmiştir (Wood, 2016a: 2-4). 1954 yılında ise, Sovyet lider Nikita Kruşçev tarafından bir kararnameyle Kırım, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahil edilmiş, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra da Ukrayna tarafından oluşturulan yeni devletin bir parçası olmayı sürdürmüştür (Bilener, 2004:315). Böylelikle Ukrayna ve Kırım'ın jeopolitik önemi birleşerek devam etmiş ve Avrupa-Atlantik blok ile Rusya arasında mücadele sahası olmuştur.

Özellikle Ukrayna'da 2004 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 'Turuncu Devrim'¹⁰ olarak adlandırılan halk gösterilerinin etkisiyle Rusya'nın desteklediği aday olan Viktor Yanukoviç'in değil de, Avrupa- Atlantik bloğun desteklediği Viktor Yuşçenko'nun kazanması, Ukrayna'yı Batı'ya yakınlaştırdığından, Rusya için jeopolitik

¹⁰ Ukrayna'da 31 Ekim'de yapılan seçimlerin ilk turunda Rusya'nın desteklediği aday olan Viktor Yanukoviç % 39,9; Avrupa-Atlantik bloğun desteklediği aday olan Viktor Yuşçenko ise % 39,22 oy almıştır. Ancak iki aday da %50 oranında oy toplayamadığından, ikinci tur seçimleri gerçekleştirilmiş ve bu turda Yanukoviç % 49,4, Yuşçenko ise % 46,6 oranlarında oy toplayabilmiştir (Ukraine Presidential Election OSCE Final Report, 2005). Söz konusu seçim sonuçlarının açıklanmasının akabinde seçimlerde hile yapıldığı iddiasıyla Ukrayna'da protesto gösterileri yapılmaya başlanmış, bu nedenle tekrar edilen seçimin sonuçlarına göre de Yuşçenko % 51,9 oranında oy alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yuşçenko'nun seçim propagandasında turuncu renk bayraklar kullanmasından etkilenen halkın protesto gösterilerinde turuncu renk kullanması sebebiyle, söz konusu süreç literatüre "Turuncu Devrim" adıyla girmiştir (Lane, 2008).

tehdit olarak algılanmış ve ilerleyen yıllarda gerçekleşecek olan Rusya- Ukrayna savaşının doğasının bir nevi temellerinin atılmasına neden olmuştur (Lane, 2008:525-549).

‘Turuncu Devrim’ ile birlikte aynı yıl Avrupa Birliği, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya’yı, 2007 yılında da Romanya ve Bulgaristan’ı bünyesine alması (The European Union Committee, 2015:34) aynı şekilde NATO’nun da doğu bloğu ekseninde 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya’yı, 2004 yılında ise Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya’yı bünyesine alarak Rusya’ya doğru genişlemesi (NATO Public Diplomacy Division, 2012) akabinde 2008 yılında gerçekleşen Bükreş Zirvesi’nde Gürcistan ve Ukrayna’nın gelecekte üyeliğe kabul edileceğine ilişkin ifadeler kullanılması (NATO Bucharest Summit Declaration, 2008) Rusya’nın jeopolitik tehdit algılamalarını Ukrayna Savaşı sürecine kadar en üst seviyeye çıkarmıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin, Gürcistan ve Ukrayna’nın olası NATO üyeliklerinin Rusya’nın ulusal güvenliğine açık bir tehdit olduğunu ifade ederek, gerekli tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir (Cooper, 2008). Putin’in ifade ettiği tedbirlerin somutlaşması ve mücadelenin sıcak çatışmaya dönüşmesi ise Ukrayna’dan önce ilk olarak Gürcistan’da olmuştur. Gürcistan Savaşı, Saakaşvili yönetiminin NATO ile entegrasyon politikaları yürütmesi, ABD eksenli bir dış politika izlemesi ve Güney Osetya ile Abhazya’yı merkezi otoriteye bağlama amacıyla bu bölgelere ABD destekli askeri müdahalede bulunması, Rusya tarafından ulusal güvenliğine ve etkisi sahasına doğrudan bir müdahale olarak algılanmıştır (Trenin, 2011:30).

31 Ekim 2004 tarihinde yapılan seçimlerde ortaya çıkan tartışmalar sonrasında yaşanan ‘Turuncu Devrim’ sonucunda liberal, milliyetçi ve Batı yanlısı Bizim Ukrayna Partisi Lideri Viktor Yuşenko’nun, muhafazakar ve Rusya ile yakınlaşma taraftarı Bölgeler Partisi adayı Viktor Yanukoviç’e üstün gelmiştir. Belirtildiği gibi 2010 yılında ise Yanukoviç kazanacaktır. Seçimlerde genellikle oylar yarı yarıya bölünmekte, coğrafi olarak da doğu ve güney bölgelerde Rusya sempatzanı partiler diğer bölgelerde ise Rusya karşıtı, Batı ile entegrasyon yanlısı partiler oy almaktadır. Bu bölünme aynı zamanda Ukrayna halkının Ortodoks, Katolik ve Protestan eksenindeki dini farklılıklarını da yansıtmaktadır. Bu sebepler, bağımsızlık sonrası Ukrayna’da kronik bir bölünme sorunu gündemi işgal edegelmektedir. Bu durum 2013 yılında ciddi bir çatışmayla sonuçlanacaktır (Conkorel, 2014:217).

2013 yılının sonunda Yanukoviç’in Avrupa Birliği ile Ukrayna arasında öngörülen

ve Ukrayna'ya ilerleyen zamanlarda birlik üyeliğini sağlayacak olan İşbirliği Anlaşması'nı Rusya'nın yönlendirmesiyle imzalamaması, Avrupa ile entegrasyonu benimseyen Ukrayna halkının Turuncu Devrim'de olduğu gibi meydanlarda protesto gösterilerine başlamasına ve yeniden gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Usenko ve Usenko, 2014).

Protestolar, başlangıçta Avrupa yanlısı duyguları olan 100 000'den fazla insanın katılımıyla başlamış, bir hafta içinde sayı 800 000'i aşarak protestolar Kiev Belediye Binası ve Bağımsızlık Meydanı'nı işgal etmeye kadar ileri gitmiştir. Söz konusu olaylara Ukrayna'yı Avrupa-Atlantik bloğa yakınlaştıracaklarını düşünen Rusya, gösterileri yatıştırmak adına Ukrayna'nın 15 milyar dolarlık borcu satın almayı teklif etmiştir. 16 Ocak 2014 ile 16 Şubat 2014 tarihleri arasında, Ukrayna parlamentosu bu teklif hususunda büyük bir bölünme yaşamış ve protestolar daha da şiddetlenerek, polisle çatışmalar yaşanmaya başlanmıştır (Veljovski, Taneski, Dojchinovski, 2017:299).

Protestoların şiddete dönüşmesi sonucu Ukrayna içindeki durumun kontrolden çıkmasıyla Cumhurbaşkanı Yanukoviç ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınmıştır. 2014 yılının Şubat ayında Yanukoviç'in Ukrayna'yı terk etmesiyle Avrupa-Atlantik destekli siyasi otorite öne çıkarak duruma hakim olmuştur (Trudolyubov, 2016:84). Ukrayna Cumhurbaşkanı Başkan Viktor Yanukovich'in ülkeyi terk etmesiyle ve Avrupa-Atlantik destekli siyasi otoritenin hakim olmasıyla başlayan süreç, Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş sürecinin başlamasına sebebiyet vermiş ve bu savaş Rusya'nın Gürcistan Savaşı ile verdiği çıkarlarına ve etki alanlarına müdahale olması durumunda Ukrayna'ya da aynı şekilde askeri güç kullanmaktan çekinmeyeceği mesajının somutlaşmasını sağlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna müdahalesi, 23 Şubat-01 Mart 2014 tarihleri arasında Ukrayna sınırına yakın bir bölgede Rus Kuzey Komutanlığı'na mensup 150 000 askerin katılımıyla gerçekleşen bir tatbikat ile başlamıştır (Gürcan, 2014). Tatbikatın akabinde siber hareket kullanılarak Ukrayna'nın iletişim altyapıları sabote edilmiş (Lee, 2014), eş zamanlı olarak da rütbe ile işaretleri olmayan ve 'Küçük Yeşil Adamlar' (Little Green Men) olarak adlandırılan Rus kuvvetleri ile paramiliter gruplar Kırım parlamentosunu ele geçirerek, Rus yanlısı Sergei Aksyonov'u Kırım hükümetinin başına getirmiştir. Aynı zamanda Sivastopol'un güvenliğini sağlamak adına da kentin etrafına kontrol noktaları kurmaya başlamışlardır (Wood, 2016a:XII-XIV). Söz konusu kuvvetler Kırım havaalanlarında, demiryolu istasyonlarında, radyo ve TV istasyonlarında denetimi sağlamış ve birkaç gün içinde de tüm yarımadanın kontrolünü ele geçirmişlerdir (Kalb, 2015:XII-XIII).

Kırım'da kontrolün sağlanmasıyla eş zamanlı olarak da Rus yanlısı sivil protestocular Sivastopol'de Sokak eylemleriyle Rusya'ya katılma taleplerini ortaya koyan mitingler düzenlemeye başlamışlardır (Darıcılı, 2014:12). Kırım'da kontrolün sağlanmasından kısa bir süre sonra da, yine rütbe ve işaretleri olmayan Rus kuvvetleri ve paramiliter gruplar Doğu Ukrayna'nın Donbas bölgesinde ortaya çıkarak hızlı bir şekilde Donetsk ve Luhansk'ın idari kontrolünü ele geçirmişlerdir (Kalb, 2015:XII-XIII). Karakollar ve hükümet merkezlerine Rus bayrakları asılarak, Ukrayna bayrakları indirilmiştir (Darıcılı, 2014:12). Akabinde de tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Kırım düzenlediği referandumla ve Rusya Federasyon Konseyi ile Devlet Başkanı Putin'in onayıyla Rusya'ya bağlanmıştır (Trudolyubov, 2016:85).

Kırım'da olduğu gibi Donbas bölgesinde de (özellikle Donetsk, Odessa, Kharkiv ve Mariupo'da) Rus yanlısı gösteriler yapılmış ancak Kırım'dan farklı olarak Rus yanlısı ve Rus karşıtı gruplar arasında daha şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Wood, 2016a:XII-XIV). Çatışmalar devam ederken, 11 Mayıs 2014 tarihli referandum sonrasında, Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Birbirini tarihsel bağlamda takip eden süreçte ise 25 Mayıs tarihinde yapılmış genel seçimler sonucunda Avrupa-Atlantik bloğa yakın olan Petro Poroşenko Ukrayna'nın 5. Cumhurbaşkanı seçilerek Ukrayna'da politik irade belirsizliği sona ermiş ancak Doğu Ukrayna'da çatışmalar devam etmiştir (Veljovski, Taneski, Dojchinovski, 2017:299).

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Rusya'dan aldıkları destek ile Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarını ilan etmesi Ukrayna'nın egemenlik haklarının ihlali olarak değerlendiren ABD liderliğindeki Avrupa-Atlantik blok duruma diplomatik ve ekonomik yaptırımlar ile müdahale etmiştir. Fakat Rusya müdahalelere rağmen ne Kırım'da ne de Ukrayna'nın doğusunda gerçekleştirdiği faaliyetlerden vazgeçmemiştir. Şu an gelinen noktada ise Rusya Kırım'daki ilhakını sürdürürken, Doğu Ukrayna'daki çatışmalar devam etmektedir (Koçak, 2015:9-11).

Sonuç olarak Rusya'nın önce Gürcistan akabinde Ukrayna müdahaleleri Soğuk Savaş dönemi yaşanan güç dengesi mücadelelerinin bir benzeri olduğundan realizmin bir tezahürü olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın Ukrayna müdahalesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Soğuk Savaş sonrası kaybettiği etki alanlarını yeniden kazanmanın bir yansımasıdır. Söz konusu yaklaşım Ukrayna Savaşı'nın doğasını ortaya koymakla birlikte, bu savaşın doğası ile karakterinin detaylı olarak anlaşılabilmesi ve

analiz edilebilmesi için uluslararası sistemin ve dinamiklerinin savaşın meydana geldiği dönemdeki rolleri ve konumları göz ardı edilmeden incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikli olarak Ukrayna Savaşı'nın yaşandığı dönemin uluslararası sistemi ele alınacaktır.

4.2.1. Ukrayna Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem

Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin birbiriyle iç içe geçmiş iki politik amacı bulunmaktadır. Söz konusu amaçlardan ilki Rusya'yı en çok tedirgin eden Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik bloğu yani ABD hegemonyasına girmesinin engellenmesi iken, bu amaçla bağlantılı olarak da ikinci amaç Avrasya bölgesindeki kısa ve uzun vadeli çeşitli jeopolitik çıkarların genişletilerek korunmasıdır. Söz konusu iki amaç doğrudan uluslararası sistemim bir yansıması olduğu için öncelikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin genel özelliklerinin ortaya konması gerekmektedir.

Soğuk Savaş sonrası iki döneme ayırarak incelemek mümkündür. Bu dönemlerden ilki Sovyetler Birliği'nin dağılmasından 11 Eylül 2001'de ABD'yi hedef alan terörist saldırılara kadar olan dönem, ikincisi 11 Eylül saldırıları sonrası, günümüze kadar olan dönemdir (Smith, 2002:3; Erşen, 2014:57). İlk dönem Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde iki kutuplu sistem son bulduğundan, ABD liderliğindeki Batı dünyasının rakipsiz bir biçimde sisteme hakim olacağı öngörüsüyle geçmiştir (Fukuyama, 1989). Nitekim dönemin ABD Başkanı Bush'un, 1990 yılında Körfez Savaşı esnasında kullandığı 'yeni dünya düzeni' söylemi uluslararası sistemde yeni bir jeopolitik ve jeostratejik düzenin olacağını belirtmiştir (Arı, 2004:521). Bu dönem Körfez Savaşı, Bosna Savaşı, Arap-İsrail Barış Görüşmeleri ve Kosova Savaşı örneklerinde¹¹ görüldüğü gibi ABD'nin yaptırım gücüne sahip olması, sistemde tek 'süper güç' görünümünde olmasını sağlamıştır. Ayrıca Avrupa Birliği ve NATO bünyesindeki genişlemelerin ABD'nin otoritesine hakim ilerlemesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Rusya'nın siyasi ve ekonomik reform sürecine girmesi bu görünümü pekiştiren önemli unsurlardır (Oran, 2013:14). Söz konusu dönemde Rusya hem liberal demokrasiye hem de kapitalizme entegre olma konusunda iç politika üzerinde yoğunlaştığından Sovyetler Birliği sonrası Avrasya bölgesinde güç

¹¹ Söz konusu gelişmeler ABD'nin oynamaya çalıştığı 'uluslararası sistemin lideri' rolünün görülmesi açısından önemlidir. ABD, başta Körfez Savaşı olmak üzere, hem Bosna ve hem de Kosova Savaşlarında "Revolution in Military Affairs (RMA)" adı altında geliştirdiği bilgisayar ve elektronik ağ tabanlı sistemler ile etkili konvansiyonel hareketler düzenleyerek, "uluslararası sistemin liderliği" algısını yaratabilmek için caydırıcılık kozunu ortaya koymuştur (Baudrillard, 1995:23).

boşlukları oluşmuş, Rusya söz konusu güç boşluğunu 1993 yılında ‘yakın çevre¹²’ doktrinini ilan ederek Bağımsız Devletler Topluluğu üzerinden doldurmaya çalışsa da, Sovyetler Birliği sonrası bağımsız olan devletler, ABD liderliğinde NATO ve Avrupa Birliği’nin güvenlik ve ekonomik olarak çekim merkezlerinde olduklarından başarılı olamamıştır.

Avrasya’da meydana gelen bu güç boşluğu Brzezinski tarafından ‘kara delik’ olarak tanımlanmış, Brzezinski meydana gelen bu kara deliğin ABD liderliğinde doldurulacağını, aksi takdirde uluslararası sistemin yeni bir kara delik oluşturacağını ifade etmiştir (Brzezinski, 2005:127). Ancak söz konusu durum, Brzezinski’nin ön gördüğü şekilde gerçekleşmemiş, 11 Eylül saldırıları sonrası tek kutuplu düzen son bulmuştur. ABD’nin uluslararası sistemde lider olduğu algısının hakim olduğu bir dönemde böyle bir saldırıya maruz kalması ve akabinde Afganistan ve Irak Savaşlarında istediği sonuca ulaşamaması, uluslararası sistemdeki ABD hegemonyasının sarsılmasına neden olmuştur.

Ayrıca Rusya’nın ekonomik ve siyasi olarak toparlanarak uluslararası sistemde etkin konuma gelmesi, Avrupa Birliği’nin genişleyerek küresel bir güç olma iddiası, Çin’in neredeyse ABD’ye rakip bir güç olacak biçimde büyümeye başlaması ve Türkiye gibi kimi ‘yarı-çevre’ devletlerinin bölgesel bağlamda güçlenmesi tek kutuplu ‘düzenin’ sona ermesine etkide bulunmuştur (Oran, 2013:14; Erdem, 2014:703).

Çok kutupluluğu işaret eden bu gelişmeler, uluslararası sistemde güç mücadelesinin Soğuk Savaş döneminden kalma jeopolitik amaçlar nedeniyle ABD, Rusya ve Avrupa Birliği aktörleri arasında ve de Avrasya coğrafyasında yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü enerji kaynaklarının ve nakil hatlarının bu bölgede yoğun olarak bulunması ‘kalpgah’ konumundaki Avrasya’yı yeniden önemli hale getirmiş, uluslararası sistemde hegemon güç olmak isteyen aktörler bu bölgede söz sahibi olabilmek adına savaşlar dahil her türlü faaliyeti göze almıştır. Ayrıca enerji nakil hatlarının geçiş güzergahında bulunan Ukrayna, Gürcistan ve Türkiye gibi bölgesel aktörler de Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi yeniden kritik ülkeler haline gelmiş ve ‘kalpgahı’ çevrelemek ya da aşmak isteyen hegemon aktörler açısından jeopolitik öneme sahip olmuşlardır.

Söz konusu aktörlerin Avrasya politikaları incelendiğinde, Rusya’da Putin’in iktidara

¹² Rusya, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra uluslararası sistemde güç dengesinin kendi aleyhinde oluşması nedeniyle dağılan Sovyet devletlerini yanına çekebilmek adına “yakın çevre” doktrinini ilan etmiştir. Rusya’nın yakın çevre olarak adlandırdığı, dağılan Sovyet Cumhuriyetleri’ni de içine alan ve Rusya açısından hayati öneme sahip olduğu belirtilen Avrasya coğrafyasıdır (Mikail, 2007:254).

gelmesiyle yakın çevre doktrinini üzerinden Avrasya'da etkinliğini arttırma girişimleri sonrası ABD ve Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik ilgisi artış göstermiştir.

ABD liderliğindeki Avrupa-Atlantik yapı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Rusya'yı çevrelemek adına Avrasya'nın kuzey-doğusundan çıkmasını engelleyerek Karadeniz'de hakimiyet kurmasını imkansız hale getirmeye ve Avrupa'nın Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmak adına alternatif enerji nakil hatlarının güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Brzezinski'ye göre Avrasya, üzerinde güç mücadelesinin yaşanacağı bir satranç tahtasıdır ve bu satranç tahtasında Karadeniz'e kıyısı olan Kırım'da ve dolayısıyla Ukrayna'da Rus hakimiyeti engellenirse, Rusya'nın uluslararası sistemde hegemon olması imkansızlaşacaktır (Brzezinski, 2005: 32).

ABD, Brzezinski'nin yaklaşımını doğrular şekilde NATO ve Avrupa Birliği'nin genişleme politikalarını kullanarak Rusya'nın Avrasya'da etkinliğini azaltmaya çalışmıştır. Bu stratejiyle ABD, Soğuk Savaş dönemi Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı çevreleme politikasının bir benzerini uygulamaya geçirerek, Rusya'nın Doğu Karadeniz'den çıkmamasını sağlamaya çalışmıştır. Diğer yandan, Avrupa Birliği bölgede oluşan güç boşluğunu doldurarak kendisi için hayati öneme sahip enerji koridorunun bir parçası olan Avrasya'nın özellikle de geçiş güzergahında bulunan Ukrayna'nın istikrarını devam ettirme ve güvenliğini sağlama politikasını uygulamış, kısaca Rusya'nın bölgede uzun süreli hakimiyet kurmasını engellemiştir. Söz konusu politikaların bölge ülkelerine yansımaları ise 'Renkli devrimler' yoluyla olmuştur. ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri Gürcistan'da 2003 yılında 'Gül Devrimi'nde, Ukrayna'da 2004 yılında 'Turuncu Devrimi'nde ve Kırgızistan'da 2005 yılında 'Lale Devrimi'nde Rusya yanlısı yönetimlerin halk hareketleriyle ve protestolarla yıkılmasına destek vererek söz konusu amaçlarını gerçekleştirme yolunu seçmişlerdir.

Rusya'nın Avrasya bölgesinde uzun süreli hakimiyet kurmasını engelleyen bir diğer aktör ise Türkiye'dir. Karadeniz'de etkin bir aktör olan Türkiye'nin enerji güvenliği bağlamında siyasi, ekonomik çıkarlarını ön planda tutarak Avrupa ve Orta Asya petrol ve doğalgaz hattına olan ilgisi ve Türkiye'nin Karadeniz'deki Montrö Boğazlar Antlaşması statüsünün korunması yönündeki kararlılığı özellikle Kırım ve Ukrayna özelinde Rusya'nın bölgede tek başına hegemon aktör olmasını engellemiştir (Kamalov 2009:13-21). Ayrıca 1992 yılında Türkiye'nin inisiyatifiyle kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve 2001 yılında kurulan Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Grubu (Blackseafor)

bölgedeki uyuşmazlıklarda etkinliğini arttırarak ve tehditlere yönelik ortak güvenlik anlayışının gelişmesini sağlayarak Karadeniz’de tek başına bir Rus hakimiyeti oluşmasının önüne geçmiştir.

Soğuk Savaş sonrası Renkli Devrimlere kadar geçen süre zarfında özellikle 11 Eylül saldırılarına karşı uluslararası sistemin ortak hareket etmesinin yarattığı olumlu etki nedeniyle Rusya bu tür engellemelere karşı somut bir girişimde bulunamamıştır. Ancak Avrupa-Atlantik bloğun Renkli Devrimlere verdiği somut destek ve Rusya’nın Avrasya bölgesinde hakimiyet ihtimalini ortadan kalması durumu, akabinde de NATO’nun Gürcistan ve Ukrayna’yı da bünyesine alarak Rusya’ya sınır komşusu olma ihtimali, Rusya’nın strateji değişikliğine gitmesine neden olmuştur (Trudolyubov, 2016:79-80).

Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası ekonomik sorunlar yaşayan Rusya, enerji kaynaklarına sahip olmasının verdiği gücü kullanarak, Renkli Devrimler sonrası Avrasya’da tekrar hakimiyet kurabilmek adına, başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere enerji sektörüne ve dolaylı olarak uluslararası sisteme etkide bulunmaya çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda Rusya, enerji sektörlerini modernleştirmek için büyük yatırımlar yapmış ve bu yolla da ekonomisini güçlendirmiştir. Enerji sektörüne hakim olmanın verdiği ekonomik kazançla askeri silah teknolojisini modernleştirmiş ve muhtemel bir savaşa hazır konuma gelmiştir (Efegil ve Musaoğlu, 2009:6-8).

Akabinde enerji gücüne sahip olmanın yarattığı etkiyi politik olarak uluslararası sistemde somutlaştırabilmek adına Putin yönetimi, Rusya’nın ‘yakın çevre’ doktrinini yeniden düzenlemiştir. Söz konusu doktrin akademik literatürde ‘Yeni Avrasyacılık’ olarak tanımlanmakta ve temelde Ukrayna Savaşı’nın politik amaçlarını da ortaya koyduğu için Ukrayna Savaşı’nın doğasını oluşturmaktadır. Rusya açısından hayati öneme sahip olduğu belirtilen Avrasya jeopolitiği, Avrasyacılık yaklaşımın önde gelen isimlerinden olan Aleksandr Dugin tarafından daha geniş kapsamlı ortaya konularak, Rusya için bir doktrin haline gelmiştir.

Dugin, Avrasyacılık yaklaşımını temel olarak ‘kara’ ve ‘deniz’ güçlerinin mücadelesine dayandırmış olup, Soğuk Savaş dönemi küresel bir karakter kazanarak ABD liderliğinde deniz gücüne sahip Batı bloğu ile Sovyetler Birliği liderliğindeki kara gücüne dayalı doğu bloğu arasındaki çatışma ile bu mücadelenin somutlaştığını ifade etmektedir. Ayrıca Dugin, Doğu Bloğunun dağılmasıyla uluslararası sistemdeki güç dengesi Avrupa-

Atlantikçi, yani Batı Bloğunun lehine dönse de Rusya'nın Avrasya'ya hakim olmasıyla, jeopolitik mücadelenin tekrar kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir (Dugin, 2014:51-52). Bu çerçevede Dugin'in belirtmek istediği Rusya'nın tekrardan güç mücadelesinde yerini alabilmesi için, kara gücüne dayalı Avrasya bölgesinde askeri-siyasi ve kültürel etki alanlarıyla tekrar hakimiyet kurmasının zorunlu olduğudur. Dugin'e (2014:10) göre bu amacın gerçekleşebilmesi için, Ukrayna'dan Abhazya'ya kadar Karadeniz'in kuzey kıyısındaki ülkelerin herhangi bir tehdide mahal vermeyecek şekilde Rusya'nın otoritesine tabi olmalarının sağlanması gerekmektedir.

Dugin, Avrasya'da hakimiyet için özellikle Ukrayna'nın önemine dikkat çekmekte, Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik bloğa yakınlaşmasının Rus jeopolitiğinin çıkarları için son derece olumsuz bir durum olduğunu belirterek, böyle bir durumda savaşın kaçınılmaz olacağına dikkat çekmektedir. Çünkü Ukrayna'nın dahil olmadığı bir Avrasya hegemonyası Karadeniz'den yoksun bir Rusya yaratacaktır. Bu çerçevede Dugin (2014:209-210), Avrupa-Atlantik blok jeopolitiğinde Rusya'nın Avrasya'da hakimiyet kurmasının engellenmesi açısından da Ukrayna'nın birinci derece önem teşkil etmesi, Rusya'nın Ukrayna özelinde gerekli tedbirleri alması gerektiğini ifade etmektedir.

Dugin'in söz konusu jeopolitik yaklaşımı Rusya'nın politik söylemlerinde de yer bulmuştur. Örneğin, 2007 yılının Şubat ayında Münih'te yapılan 43. Güvenlik Konferansı'nda Rusya Devlet Başkanı Putin "son yıllarda ABD'nin uluslararası sistemde tek kutuplu bir düzen yaratma girişimlerinin uluslararası güvenlik açısından tedirginlik yarattığını, günümüz dünyasında tek aktör fikrinin kendileri açısından kabul edilmez olduğunu ifade ederek, eğer NATO bu amaç doğrultusunda Avrupa'ya füze kalkını kurmaya kalkarsa gereken cevabın verileceğini belirtmiştir (Kremlin Archive, 2007). Yine aynı şekilde Putin, 7 Şubat 2014 yılında Soçi'de gerçekleşen Kış Olimpiyat Oyunlarının açılış töreninde yaptığı konuşmada "Rusya'yı yeniden dirilen süper güç" ilan etmiştir (Broadbent ve Hoyle, 2014). Dugin'in Avrasyacı yaklaşım önermeleriyle ve yakın çevre doktriniyle paralellik gösteren Putin'in bu açıklamaları uygulamada Ukrayna'da savaşa dönüşerek gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, Clausewitz'in "savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır" felsefesine uygun şekilde Rusya'nın uluslararası sistemde güç dengesindeki rolü ve bu dengeyi değiştirmeye yönelik jeopolitik hedefleri savaşın doğasına yansımıştır. Kısaca, Ukrayna Savaşı'nın doğasını, Soğuk Savaş sonrası Ukrayna'nın jeopolitik ve jeostratejik

konumu belirlemiştir. Özellikle Ukrayna'nın olası bir NATO üyeliğiyle Kırım'ın ve Sivastopol'un NATO kontrolüne geçmesi, Rusya'nın askeri kuvvetlerinin Karadeniz'in doğusuna hapsolması anlamına geleceğinden, Rusya'nın müdahalesinin politik amacı söz konusu durumu ortadan kaldırmaya yöneliktir ve Rusya açısından da savaşın doğasını oluşturmuştur.

Kırım'ın ilhakı ile Rusya'nın, Karadeniz'de stratejik üstünlüğü yeniden elde etmesi, Sivastopol'deki deniz üssünü vasıtasıyla, Akdeniz'e deniz gücü gönderebilme ve Akdeniz'de sürekli deniz gücü bulundurabilme yeteneğini kazanması, ayrıca Kırım üzerinden hava kuvvetlerinin operasyon alanını Karadeniz'in batısına kadar genişletmesi (Çomak, 2014:III-IV) bahse konu olan Ukrayna Savaşı'nın doğası hipotezini doğrulamaktadır.

4.2.2. Ukrayna Savaşı'nın Karakteri

Rusya'nın uluslararası sistemdeki konumu ve Ukrayna özelinde jeopolitik hedefleri Ukrayna Savaşı'nın doğasını oluştururken; Ukrayna'da hangi araçlarla nasıl ve ne şekilde bir savaş stratejisi uyguladığı Ukrayna Savaşı'nın karakterini oluşturmaktadır.

Bu bölümde öncelikle Rusya'nın uyguladığı savaş stratejisinin Clausewitz Üçlemesi olarak da adlandırılan ve geleneksel savaş yaklaşımlarının kabul ettiği halk, ordu ve politik irade değişkenleri açısından ne ifade ettiği incelenecek, daha sonra da bu stratejinin yeni nesil savaş yaklaşımlarının benimsediği değişkenler olan ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel (askeri) faktörler tarafından ne şekilde etkilendiği ortaya konacaktır. Bu yolla hem Ukrayna Savaşı'nın karakteri geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları açısından ortaya konmaya çalışılacak hem de bir sonraki bölümde yapılacak olan Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna müdahalelerinin savaşın karakteri bağlamında karşılaştırılması adına bir zemin oluşturacaktır.

4.2.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Ukrayna Savaşı

Jeopolitik hedeflerini uygulamaya geçiren Rusya, Clausewitz üçlemesinin halk, ordu ve politik irade öğelerinin Ukrayna'daki avantajlarını kullanmıştır. Özellikle Kırım ve Doğu Ukrayna'da savaşta bir aktör olarak kendisine yakın halkı (Etnik Rusları) kullanabilmesi, Putin liderliğindeki Rus politik iradesinin öncelikle ortaya koyduğu politik

hedeflerle halkın desteğini alabilmesi, akabinde de Ukrayna'daki Rus ordusu varlığını inkar stratejisini kullanarak başarılı şekilde kamuoyunu yanıltması, Rus ordusunun başta Kırım'ın ilhakı olmak üzere Ukrayna'da önemli askeri operasyonlar düzenlemesi, Clausewitz üçlemesini işaret etmekle birlikte, Rusya'nın Ukrayna Savaşı'ndaki temel stratejilerini gerçekleştirmek bakımından bir bütünü oluşturmaktadırlar.

Bu bölümde Clausewitz üçlemesi olarak adlandırılan “halk, ordu ve politik irade” değişkenleri Ukrayna Savaşı özelinde analiz edilmiş, bu yöntemle Ukrayna Savaşı'nın geleneksel savaş yaklaşımları açısından karakterinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Halk

Clausewitz'e göre, bir savaşta kazanma ya da kaybetme konusunda belirleyici olan faktör savaşın karakterinin ağırlık merkezidir. Ağırlık merkezi halk, ordu ve politik irade arasında oluşmakla birlikte, hibrit savaş teorisinde halk, vereceği ya da vermeyeceği destek ile politik iradeyi belirleyen ve ordu ile birlikte fiziksel gücü oluşturan ana aktör olduğu için gelende ağırlık merkezi olarak kabul edilmektedir (Veljovski, Taneski, Dojchinovski, 2017:298; Lytvynenko, 2016:60). Bu kapsamda, Ukrayna Savaşı üzerinden savaşın karakterinin oluşumunda halkın rolü değerlendirildiğinde, Rusya ve Ukrayna halkının oluşturduğu ikili bir ağırlık merkezinin olduğu görülmektedir. Söz konusu ağırlık merkezlerinin savaştaki önemi, Rusya ve Ukrayna halkının savaşa verdiği fiziksel ve manevi destek ile anlaşılabilir. Söz konusu desteğin alınmasını sağlayan ise politik iradedir. Politik iradeler, hem kendi halkının hem de hedef devletin halkının desteğini alabilmek adına öncelikle gerçekleştirecekleri savaşın doğasını yani politik amaçlarını ortaya koymaktadırlar. Politik amaçlar kimi zaman realist bakış açısıyla ulusal çıkarlar olabildiği gibi, ideoloji, kimlik, din hatta ekonomik çıkarlar da olabilmektedir.

Bu duruma Rusya'nın politik iradesi örneğinde bakıldığında, politik iradenin halkı yanına çekebilmek adına kullandığı stratejide realizmin hakim olduğu, ulusal çıkarların ve milliyetçiliğin ön plana çıktığı görülmektedir.

1999'dan itibaren hem başbakanlığı hem de cumhurbaşkanlığı döneminde Vladimir Putin'in, savaşlar dahil dış politika stratejilerini Rus halkı nezdinde meşrulaştırmak için eski Sovyet coğrafyasına hakimiyeti ideallerini, özellikle Avrupa-Atlantik blok karşısında gücü ifade eden ulusal çıkarları ve etnosentrik düşünciyi (Rusya dışındaki Rusların,

Rusya'ya bağılı olduğı iddiası) araçsallaştırmıştır. Bu stratejinin yansımaları, 21. yüzyılda önce Gürcistan akabinde Ukrayna Savaşlarında ortaya çıkmıştır. Bu araçlardan en önemlisi etnosentrik düşüncedir. Putin'in politik felsefesinin en temel fikri olan etnosentrik düşünce 'Russkiy Mir' (Rus Dünyası) kavramına dayanmaktadır (Toal, 2017:243). 'Russkiy Mir' kavramı Rus dili ve Rus kültürüne bağılılığa dayanan uluslararası bir topluluk anlamına gelmektedir (Müür, Pruulmann ve Sazonov, 2017:16-18).

Putin, 21 Nisan 2007 tarihinde yaptığı bir konuşmada; "Rus dilinin sadece gerçekten küresel başarıların tüm katmanını korumakla kalmadığını, aynı zamanda Rusça konuşan dünyadaki milyonlarca insan için de bir yaşam alanı oluşturarak, Rusya'nın çok ötesine geçen bir 'Slav' topluluğunu simgelediğini ifade ederek 'Russkiy Mir' yaklaşımını ortaya koymuştur (TASS, 2014). İlk kez Putin tarafından kullanılan bu kavram özellikle eski Sovyet devletlerinin toplumlarında bir yumuşak güç aracı olarak kullanılmış, özellikle de Ukrayna'da Etnik Rusların fazlalığı nedeniyle Ukrayna Savaşı özelinde din etki alanıyla birleşerek Rusya'nın politik iradesinin desteklenmesi ve bir kuvvet unsuru olarak halkın savaş sahasında yer almasını sağlama açısından başarılı olmuştur.

Egemen bir bölgesel devleti parçalamak için, her zaman gerekli olmasa da, alternatif bir jeopolitik hayali hazırda bulundurmak ve bu hayalin belirli bir dereceye kadar yerel desteğe sahip olması önemlidir. Bu açıdan Putin de, Kırım'ı ilhak etmeye karar verdiğinde, yerel desteği sağlayabilmek adına Kırım'ın zaten bir Rus bölgesi olduğu ve hareketin bir tarihsel yanlışlığı düzeltmek amaçlı yapıldığı algısını oluşturmaya çalışmıştır (Toal, 2017:237-238).

Yaklaşık 45 milyon nüfusa sahip Ukrayna'nın CIA verilerine göre %77'si Ukraynalılardan, %17'si Ruslardan, % 0.5'i Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Kırım'da Rus oranı yaklaşık %58'dir ve hem Ukrayna'da hem de Kırım'da yaşayan Rusların %95'i Rus dilini ana dil olarak görmektedirler (CIA The World Factbook, 2019). Ruslar ve Ukraynalılar Slav kimliğinin yanı sıra dinsel olarak da birbirine yakın toplumlardır. Ukrayna nüfusunun ortalama %84'ü Ortodoks, % 10'u Katolik, % 3'ü Protestan, %2'si Müslüman ve % 1'i de Yahudi olmakla birlikte, Ortodoksların yaklaşık % 60'ı ağırlıklı olarak Etnik Rusların bulunduğu doğu bölgesini ifade etmektedir. Moskova'ya ve Kiev'ebağılı iki ayrı Ortodoks Kilisesi ayrıca bağımsız bir Ortodoks Kilisesi, Rum ve Roma Katolik Kiliseleri ile Protestan Kilisesi faaldir (Cankorel, 2014:217-218; Druzenko, 2014:705-706).

Ortodokslar üzerinde büyük etkisi bulunan Ukrayna Ortodoks Kilisesi ise yüzyıllardır Moskova Patrikhanesi'ne bağlı konumdadır. Bu nedenle özellikle doğu kesiminde Moskova Patrikhanesi'nin aracılığıyla Ortodoks inancı 'Russkiy Mir' yaklaşımıyla beraber bir Rus topluluğu kimliği algısını ortaya çıkarmıştır (Korniichuk, 2016:246-247).

Bu demografik istatistikler, 'Etnik Rusların' Rusya tarafından kullanılması için elverişli koşullar yaratmıştır. Rusya politik iradesi 'Russkiy Mir' yaklaşımıyla ve Moskova Ortodoks Patrikhanesi'nin aracılığıyla özellikle Doğu Ukrayna'nın Donbas bölgesinde (Donetsk ve Luhansk) ve Kırım'da Etnik Ruslarla tarihsel, kimliksel ve dinsel bağ kurarak önce kendisine yakın politik iradelerin iktidara gelmesini hedeflemiş, ancak söz konusu hedef gerçekleşmediği durumlarda ise nüfusa karşı kimliksel ve dinsel bağ kullanılarak, toplumsal şiddet eylemleriyle politik hedeflerini gerçekleştirmek istemiştir (Marples, 2015:10-16). Özellikle Kırım'ın ilhak edilmesini sağlayan psikolojik hareketin temeli, Rusya'nın Rusça konuşan etnik azınlık ve sempatizanlar üzerindeki 'Russkiy Mir' yanlısı duygularını ve Ortodoks inancını kullanarak sağladığı yaptırım gücü olmuştur (Toal, 2017:243-244). Rusya'nın politik hedefleri için Rusya yanlısı duyguların yükselişini uyandırmak ve bunu Ukrayna politik iradesine karşı ayrılıkçı şiddete dönüştürmenin sonuçları önce Kırım'ı Rusya'ya bağlayan referandumda akabinde Donetsk ve Luhansk bölgesinin bağımsızlık kararlarında görülmüştür. Kırım'da yapılan referandumda halkın %93'nün (BBC, 2014) Rusya'ya bağlanmayı kabul etmesi, ayrıca Donetsk'te halkın % 89.7'si, Lugansk'ta ise % 96.2'sinin (Hürriyet, 2014) bağımsızlıktan yana oy kullanması 'Russkiy Mir' yaklaşımının Ukrayna'da yaşayan Rus halkı yanına çekmede etkili olduğunu göstermiştir. Ancak burada Rusya'nın uyguladığı asimilasyon ve göç politikası nedeniyle sayıları Ukraynalılar ve Etnik Ruslara göre az olsa da, Ukrayna'nın ve Kırım'ın politik iradesinde etkin role sahip olmaları nedeniyle Kırım Tatarlarına¹³ ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Kırımın yerlisi olan Tatarlar, referandumda Ukrayna'nın politik iradesinin yanında yer alıp, Putin'in yaklaşımlarını reddetmişlerdir (Gilfanov, 2014).

¹³ 1783 yılında Kırım nüfusunun neredeyse %95'ini Kırım Tatarlarından oluşurken, bu oran referandumun yapıldığı dönemde Rusya'nın sürgün, göç ve asimilasyon politikası nedeniyle yaklaşık %15 civarını düşmüştür. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakıyla, Kırım Tatarları kendilerine karşı yine bir sürgün politikasının uygulanıp uygulanmayacağı hususunda endişe etmeye başlamışlardır. Ukrayna'nın Türkiye Büyükelçisi Sergiy Korsunki, Kırım'da pek çok ailenin çatışmalar nedeniyle bölündüğünü, erkeklerin Kırım'da kaldıklarını ama eşlerini ve çocuklarını Ukrayna'ya gönderdiklerini, bu durumda sorunlar oluştuğunu belirtirken, 16 Mayıs 2014 tarihli Birleşmiş Milletler raporu da Kırım'da Kırım Tatarları'nın durumunun kötüleştiğini belirtmektedir (Karadeli, 2014:130-131).

Etnik ve dinsel bağı temsil eden yaklaşımların Ukrayna halkı üzerinde etkili olduğunu doğrulayan bir diğer gelişme Ukrayna Ortodoks Patrikhanesi'nin Moskova Patrikhanesi'nden ayrılma girişimidir. Ukrayna hükümeti, özellikle Kırım'da yaşanan halk protestolarında ve akabinde Kırım'ın Rusya'ya bağlanma sürecinde Moskova Patrikhanesi'nin aktif rolü olduğunu belirterek, dini olarak Moskova Patrikhanesi'nden ayrıldıklarını ve Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin artık bağımsız olduğunu ifade etmiştir (Sezer, 2019). Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroşenko söz konusu ayrılığı “Rusya’dan nihai bağımsızlığın elde edilmesi” anlamı taşıdığını ifade ederek (Sonat, 2019), bir nevi Rusya’nın Ukrayna halkı üzerindeki dini etkisini doğrulamıştır.

Özetle, Ukrayna savaşı özelinde analiz edilen Clausewitz üçlemesinin halk boyutunun ilk ağırlık merkezi olan Ukrayna halkının ‘Etnik Rus’ kesimi, Rusya’nın politik iradesinin yanında yer alarak, savaşta politik iradenin hedeflerini gerçekleştirmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Halk boyutunun ikinci ağırlık merkezi ise Rusya’nın kendi toplumdur ve incelenmesi gereken Rus halkının Ukrayna Savaşı esnasında Rusya’nın politik iradesine verdiği destektir. Çünkü Clausewitz’e göre halkın politik iradeyi ve orduyu desteklemediği bir savaşın mutlak zaferle sonuçlanması imkansıza yakındır ve bu nedenle politik iradeler halkın desteğini alabilmek adına ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Rus kamuoyu araştırma merkezi olan Levada Center’ın (2015) verileri incelendiğinde Putin’in, Ukrayna Savaşı esnasında Rus halkının desteğini alabildiği görülmektedir. Söz konusu araştırma merkezinin yaptığı anket verilerine göre Putin, Rusya’nın 2012 ve 2013 yıllarında, Rusya’nın geçirdiği ekonomik sıkıntılar nedeniyle düşen halk desteğini 2014 yılında Ukrayna Savaşıyla özellikle de Kırım’ın işgal edilmesiyle %60’lardan %80’lere çıkartarak popülaritesini tekrar arttırmıştır. Levada verilerine göre, Rusların % 70’i ülkenin Ukrayna’daki mevcut konumuna bağlı kalması gerektiğine inanırken, % 20’si Avrupa-Atlantik bloğun yaptırımlarını önlemek için taviz vermenin daha iyi olacağını düşünmektedir. Ayrıca aynı verilere göre toplumun % 87’si Kırım’ın ilhak edilmesini desteklemekte ve yalnızca % 4’ü Donetsk ve Luhansk’ın savaş öncesi durumlarına geri dönmesi gerektiğini düşünmektedir.

Rus halkının Ukrayna hususunda Putin’e olan desteğinin en önemli nedenlerinden biri Soğuk Savaş döneminden kalma Ukrayna’ya karşı duydukları kimliksel ve jeopolitik yakınlıktır.

Ukrayna toplumu heterojen bir yapıya sahip olmakla birlikte, 2001 yılı verilerine göre yaklaşık 45 milyonluk nüfusunun %77'si Ukraynalılardan, %17'si Ruslardan, %0.6'sı Beyaz Ruslardan, % 0.5'i Kırım Tatarlarından, %0.4'ü Bulgarlardan, %0.3'ü Macarlardan, %0.3'ü Romanyalılarından, %0.3'ü Polonyalılarından, %0.2'si Yahudilerden, %1.8'i de diğerlerinden oluşmaktadır. Söz konusu nüfusun yaklaşık % 67'si resmi dil olan Ukraynacayı, % 29'u Rusçayı, % 3 'ü ise diğer dilleri konuşmaktadır (CIA The World Factbook, 2019). Kırım'a bakıldığında ise yaklaşık 2 milyon nüfusunun %58'i Ruslardan, %25'i Ukraynalılardan, %13'ü de Kırım Tatarların oluşmaktadır (Tüysüzoğlu, 2011:76).

Söz konusu oranlar değerlendirildiğinde, dikkat çeken husus Ukrayna toplumu içinde bulunan Rusların ve Rusça konuşanların fazlalığıdır. Bu durum aslında Etnik Rusların, Rusya ile olan bağlarının bir yansımasıdır. Ukrayna'daki toplumsal ayrımın temeli, Batı Ukrayna bölgesinin yıllarca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Doğu Ukrayna bölgesinin Çarlık Rusya'nın, Kırım'ın ise Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi yapısı altında kalmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durumun Soğuk Savaş sonrası döneme yansması ise bölgesel ayrım farklılıklarının oluşması şeklinde olmuştur. Batı Ukrayna'da yaşayanlar ağırlıklı olarak ulus-devleti oluşturma gayesi doğrultusunda milliyetçi yapıya sahip olmuş ve kendilerini Avrupa'nın bir parçası olarak görmüşlerdir (Marples, 2015:10-12). Ayrıca Batı Ukrayna'da yaşayan nüfusunun çoğunluğu Katolik inancına sahip olmakla birlikte, ekonomik kazançları tarım üzerine kuruludur ve bu nedenle sermaye elitlerinden yoksundur (Gafarlı, 2014). Doğu Ukrayna bölgesi ise Ortodoks inancına sahip Etnik Ruslardan oluşmakla birlikte, genelde kentsel bölgede nüfus yoğunlaştığı için geçim kaynakları sanayi üzerine kuruludur (Bilener 2004:333-334). Özellikle Donetsk, Luhansk, Odessa ve Kharkiv bölgelerinde yaşayanlar, Rus halkının kendilerine olan yaklaşımına benzer şekilde, Rusya'ya olan kimliksel yakınlıklarından dolayı kendilerini Avrasyalı olarak tanımlamaktadırlar (Marples, 2015:10). Söz konusu bölgelerin ve Kırım'ın kimliksel paydaştan dolayı Rus halkı için ayrı bir önemi olmuştur. Örneğin Gorbaçov, Ukrayna'nın bağımsızlığı esnasında Doğu Ukrayna ve Kırım'ın Rus halkı için duygusal bir mesele olduğunu, çünkü o bölgedeki Ukrayna vatandaşlarının üçte ikisinin Etnik Ruslardan oluştuğunu, o bölgelerdeki Etnik Rusların Rus devletinin bütün tarihini paylaştığını ifade etmiştir (Dunlop, 1993:36).

Bir başka açıdan Putin'in Rus halkının desteğini alabilmiş olmasının bir diğer önemli nedeni, Wood'a (2016b:98-99) göre Putin, 1999 yılında başbakan olarak iktidara

geldiğinden beri, kamuoyuna karşı kişisel ve eril güçlülük görünümüne dayanan geniş bir ‘güç senaryosu’ ortaya koymasıştır.

Putin iktidara geldiğinden beri, temel olarak Avrasyacı jeopolitik yaklaşımı doğrultusunda, Rusya’nın gücünü yeniden yaratma inancını ortaya koymakta ve özellikle de eski Sovyet alanı üzerinde, Rusya’nın etki alanını yeniden sağlama görevine odaklanmaktadır (Cornell, 2016:99-100). Trudolyubov’a (2016:75-76) göre Rus halkı, Putin’in ortaya koyduğu bu imaj ve görev inancını, Sovyetler Birliği’nin 1991’de dağılmasından bu yana, Rusya’nın Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde kendini yeniden tanımlamak ve yeniden göstermek için mücadelesinde önemli bir an olarak gördüklerinden Putin’i ve politik hedeflerini desteklemektedirler. Volkov’a (2015) göre ise Rus halkı, Avrupa-Atlantik bloğa duyduğu güvensizlik nedeniyle Putin’in politik hedeflerini desteklemekte ve Putin, bu güvensizlik durumunu propaganda motifi olarak kullanarak var olan halk desteğini arttırmaya çalışmaktadır. Ancak başka bir veriye göre de Putin’e olan güvenin 2006’dan bu yana 2019 yılı itibariyle en düşük seviyesi olan %33.4’e düştüğü ifade edilmektedir. 2018 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde, oran % 55.3 iken, seçimlerden 3 ay sonra Putin’e olan % 38.3’e düşmüş ve 2018 yılı %36.5 ile sonlandırmıştır. Ancak aynı oranlara göre Putin, Rusya’daki diğer politikacılardan çok daha güvenilir olmaya devam etmiştir (Reuters, 2019 Ocak 21).

Levada verilerine (2018) göre Sovyetler Birliği’nin dağılmasına hayıflanarak Rusların sayısı son on yılda artış göstermektedir. Rus halkına yönelik yapılan anketler, katılımcıların % 66’sının Sovyetleri özlediğini, söz konusu oranın % 36’sının da süper bir güce aidiyet duygusunu özlediğini göstermekle birlikte, bu oranlar temelde Trudolyubov’un (2016:75-76) halk desteğini Putin’in imaj ve görev inancına bağladığı nedensellik yaklaşımını doğrulamaktadır.

Sonuç olarak Rusya’nın politik iradesini temsil eden Putin, ‘Russkiy Mir’ yaklaşımıyla ve ortak din faktörüyle, önce Ukrayna’daki Rusların, akabinde eski Sovyet etki alanını ve dolayısıyla gücünü tekrar kazanma iddiasıyla kendi halkının desteğini alarak Ukrayna Savaşı’nı gerçekleştirmiştir. Bu açıdan da savaşın karakteri bağlamında Clausewitz’in üçlemesinde ağırlık merkezinin ana noktasını oluşturan halk desteği boyutunu başarılı şekilde sağlayabilmiştir.

Ordu

Clausewitz'e (2015:178) göre bir ordunun nicel özellikleri ve komutanları tarafından nasıl kullanıldığı, düşmana karşı kullanılacak olan askeri gücü belirlediğinden, halk boyutundan sonra savaşın karakterini oluşturan en önemli unsurdur. Bu bağlamda Ukrayna Savaşı'nda görev alan Rus ordusu ve komutanlarının özellikleri, savaşta uygulanan stratejiyle birlikte savaşın karakterini belirlemek adına önemli etkiye sahip olmuştur. Ukrayna Savaşı özelinde Rus ordusunun özellikleri değerlendirildiğinde, ilk göze çarpan Rus ordusunun ve komutanlarının savaş tecrübesidir.

Ukrayna Savaşı'nda politik hedefleri gerçekleştirebilmek adına etkili bir performans ortaya koyduğu değerlendirilen Rus ordusunun, bu performansının arkasında Ukrayna Savaşı sürecine gelmeden çeşitli bölgelerde hibrit savaş deneyimleme fırsatı bulması yatmaktadır.

Doktrinsel ve tarihsel bağlamda bu deneyimler incelendiğinde; Rusya'nın 1993 yılında yayınlanan ilk askeri doktrininde, Sovyetler Birliği'nden miras kalan ordunun askeri gücünde önemli bir düşüş öngörülmüş ve o dönem özellikle eski Sovyet coğrafyasındaki yerel çatışmalarla başa çıkabilecek konvansiyonel ordunun geliştirilmesine öncelik verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu tespit doğrultusunda 2000'li yıllara kadar Rusya, elektronik harp yetenekleri, gizli teknoloji ve gelişmiş deniz silahları da dahil olmak üzere yüksek teknoloji ekipmanlarının arttırılmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları gerçekleştirmiş ve ordusunu gelişmiş teknolojiye entegre etmiştir (İsmayilov, 2015:2-5).

Aslında Rusya ordusunu gelişmiş teknolojiye entegre etme girişimleri bir nevi ABD'nin 1991 yılında Körfez Savaşı'nda test ettiği RMA yaklaşımına cevap niteliği de taşımıştır. Rusya'nın 2000 yılında ortaya koyduğu askeri doktrinde ise söz konusu teknolojik gelişmelerin yanında geleneksel olmayan (gayrinizami hareket) kuvvetlerin geliştirilmesi ve konvansiyonel ordunun içerisinde düşük yoğunluklu savaş senaryolarına hazırlanılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Russia's Military Doctrine, 2000; Renz, 2016:19-20).

2000 yılında ortaya konan askeri doktrin temelinde 1979 yılındaki Afganistan Savaşı, Çeçenistan Savaşı tecrübelerinden çıkartılan derslere dayanmaktadır. Her iki savaşta da halkın tam olarak etki altına alınamaması ve konvansiyonel hareketin gayrinizami hareket

ile birlikte istenilen doğrultuda gerçekleştirilememesi Rusya'nın strateji değişikliğine gitmesine neden olmuştur (Veljovski, Taneski, Dojchinovski, 2017:296-297).

Rusya, bu doktrinde örgütlenme ve eğitimden, tedarik ve araştırmaya kadar her şeyin temeli olarak savaş stratejilerinin revize edilmesi gerekliliğini ortaya koymakla birlikte, geçmişte olduğundan artık daha fazla askeri ve askeri olmayan unsurlar arasında işbirliği olmasının lüzumu ile iç savaşlar ve düzensiz grupların önemine vurgu yapılmıştır (Galeotti, 2016:288). Söz konusu doktrinin ilk uygulaması ise 2008 yılında Gürcistan Savaşı'nda olmuş ve bir nevi Ukrayna Savaşı'nın provası gerçekleştirilmiştir.

2010 yılında ortaya konan doktrinde ise konvansiyonel ve gayrinizami hareket unsurlarının birleşiminin önemi tekrar vurgulanarak, bu birleşimden oluşan stratejinin Rusya dışındaki Etnik Rus nüfusun korunması amacıyla eski Sovyet coğrafyasında gerçekleştirilebileceği ihtimali belirtilmiştir (Russia's Military Doctrine, 2010; İsmayilov, 2015:2-5).

Her ne kadar söz konusu strateji değişikliği 2000 ve 2010 yıllarında ortaya konan doktrinlerde ve akabinde 2013 yılında Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov tarafından Military Industrial Kurier Dergisi'nde yayınlanan 'The Value of Science in Prediction' adlı makalesinde 'yeni nesil savaş' ya da yeni bir savaş türü olarak 'hibrit savaş' kavramlarıyla adlandırılrsa da, aslında yeni bir yaklaşımdan ziyade, Rusya'nın geçmiş dönemde gerçekleştirdiği savaşlardaki tecrübesine dayanan savaş stratejilerinin revize edilmiş halidir. Gerasimov (2013), gelecek savaşlarda Rusya ordusunun politik hedeflere ulaşmak için askeri olmayan yöntemlerle savaştığı yeni bir savaş türünü uygulayacağını belirterek, söz konusu yeni stratejinin düşmanla temas kurmadan yüksek hareket kabiliyetine sahip karma kuvvetler ile düşmana uzaktan etki etme üzerine olacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda Gerasimov'a (2013) göre, yeni nesil savaşlarda askeri hareketlar, savaş ilanı olmadan, sayıca az özel kuvvetlerin dahil olduğu aktörler tarafından yapılmakta ve bu hareketlar askeri, politik ve ekonomik unsurlarla desteklenerek düşmanın kısa sürede ancak ağır kayıplarla yenilmesi amaçlanmaktadır. Gerasimov'un bu düşünceleri Ukrayna Savaşı ile eş zamanlı ortaya konan 2014 Rus Askeri Doktrini'ne de yansımıştır. Söz konusu doktrinde, günümüzdeki çatışma alanlarına müdahalenin özel kuvvetler ile konvansiyonel ordunun oluşturacağı askeri gücün bütünlüklü kullanımı ile olması gerektiği, ayrıca bu gücün politik, ekonomik, bilgi amaçlı ve diğer askeri olmayan önlemler ile desteklenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu doktrinin bir diğer önemli yönü, düzensiz

silahlı grupların (paramiliter gruplar), özel askeri şirketlerin ve sosyal hareketlerin dolaylı (vekalet) olarak kullanımı asimetrik hareket olarak tanımlanmasıdır (Russia's Military Doctrine, 2014).

Gerasimov yaklaşımını ve 2014 Rus Askeri Doktrini'ni önemli kılan husus, söz konusu yaklaşımlarda ifade edilen düşüncelerin bir durum tespitinden öteye geçerek, Rus ordusu ve komutanları için bir savaş stratejisine dönüşmesi ve Ukrayna Savaşı özelinde uygulanması olmuştur. Söz konusu yaklaşımlar doğrultusunda, Rus ordusu Ukrayna'ya karşı hibrit savaş bileşenleri olan gayrinizami hareket kuvvetleri ile konvansiyonel kuvvetleri bütünlük şeklinde kullanmış, söz konusu kuvvetleri de, istihbarat operasyonları, ekonomik yaptırımlar, psikolojik hareket ve sabotaj faaliyetleriyle de desteklemiştir (Veljovski, Taneski, Dojchinovski, 2017:296-297).

Rusya Ordusunun Ukrayna Savaşı'ndaki nicel özellikleri incelendiğinde ise, politik iradelerin, askeri kaynakların ve medyanın farklı rakamlar ortaya koymasından dolayı literatürde net veriler bulunmamaktadır. ABD ordusunun Avrupa Komutanı olan Ben Hodges'in 2015 yılındaki ifadesine göre, Rusya'nın Ukrayna'da aktif savaş sahası olan Doğu Ukrayna'da 12 000, Kırım'da 29 000, Ukrayna sınırında ise 50 000 askeri görev almıştır (Reuters, 2015). Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroshenko'nun ifadesine göre ise, Rusya'nın Ukrayna'da aktif 80 000'den fazla askeri bulunmaktadır. Ayrıca Poroshenko, Rusya Ordusunun Ukrayna'da yaklaşık 1 400 topçu ve roket sisteminin, 900 tank, 2 300 zırhlı savaş aracının, 500'den fazla askeri uçak ve 300 helikopterinin bulunduğunu ifade etmiştir (Aljazeera, 2018). Karadeli'ye (2014:128) göre, Rusya'nın Kırım'da, Kaça ve Gvardeskaya üslerinde 161 hava aracı, Sivastopol ve Feodorosya limanlarında 25 000 piyade ve denizci, Ukrayna karasularında 388 askeri deniz aracı bulunmaktadır.

Stravropol'deki 49. Ordu tarafından yönlendirilen Ukrayna Savaşı'ndaki Rus ordusunun kuvvet (birim/görev) yapısı incelendiğinde ise öne çıkan kuvvetler Spetsnaz özel kuvvetleri ile topçu birimleridir. Ukrayna'daki ilk operasyonlar Spetsnaz tarafından gizli gerçekleştirilmiş, akabinde Rus ordusu uzun menzilli topçu atışlarıyla, özellikle Ukrayna sınırında caydırıcılık unsuru teşkil ederek, Spetsnaz kuvvetlerinin geçişi için uygun ortam yaratmış ve sınır güvenliğini sağlama konusunda kritik bir rol oynamışlardır (Farley, 2018). Söz konusu kuvvetlere lojistik desteği sağlayan birim ise 20. Müşterek kuvvetler ve alt birimleri olmuştur. Bu birimler, Ukrayna'dan yaklaşık 120 mil uzaklıktaki Voronezh'de bulunmaktadır. 3. Motorize piyade birlikleri 2 alay seviyesinde olmakla

birlikte Ukrayna sınırına 45 mil uzaklıkta bulunan Boguchar'da konuşlanmışlardır. Keşif görevlerini ise ağırlıklı olarak Kırım'da bulunan 22. Kolordu yürütmüştür (Harris ve Kagan, 2018:12-13). Söz konusu keşiflerde kritik düşman varlıklarını belirlemek ve komuta merkezleri arasında koordinasyonu sağlamak için başta Dronlar olmak üzere insansız hava araçları yoğun olarak kullanılmıştır. Bu araçların sağladığı bilgilerle, özellikle topçu birlikleri, hedeflerine nokta atışı saldırılar düzenleyebilmişlerdir (Farley, 2018).

Sonuç olarak Ukrayna Savaşı'nda mücadele eden Rus ordusu komutanlarının ve askerlerinin geçmişte Afganistan ve Çeçenistan Savaşlarında başarısız hibrit savaş tecrübelerine sahip olmalarına rağmen, bu başarısızlıklar doktrinsel bağlamda savaş stratejilerinin revize edilmesine yansımış, söz konusu stratejilerin etkisiyle de Rus ordusu nicel ve nitel üstünlüklerini de kullanarak Ukrayna Savaşı'nın karakterine olumlu şekilde etki etmiş ve ortaya konan politik hedefleri yerine getirebilmiştir.

Politik İrade

Clausewitz üçlemesinde politik irade savaşlarda politik hedefleri ortaya koyan aktör konumundadır. Clausewitz, politik iradeye bu misyonu verirken karar alma olgularına işaret ederek savaşın doğasına vurgu yapmıştır. Bu noktada dikkat çekici olan, politik iradenin aynı zamanda savaşın doğasını ortaya koyma zorunluluğuna sahip olmasıdır (Clausewitz, 2015:30-45). Bassford'a (2007:82) göre üçlemede akıl ile orantılanan politik iradenin, savaşın doğasını ortaya koyabilmesi için lideri ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Çünkü lider, politik hedeflerin belirlmesi ve savaş kararı alma sürecinde üçlemenin diğer unsurlarından önce ilk adımı teşkil etmektedir.

Söz konusu yaklaşım doğrultusunda Ukrayna Savaşı örneğinde Rusya üzerinden konu ele alınırken, politik iradenin savaşın karakterini nasıl etkilediğinin anlaşılması açısından Rusya'nın Ukrayna'daki politik hedefleri ve savaş stratejisinin nasıl bir politik liderlik içerisinde şekillendiğinin incelenmesi gerekmektedir.

Rusya'nın Ukrayna Savaşı özelinde ortaya konan politik hedeflerin temeli, dolayısıyla savaşın doğası Cumhurbaşkanı Vladimir Putin tarafından şekillenmiştir. Eski KGB subayı olan Putin, Rusya'nın ilk Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin tarafından başbakan olarak seçildiğinde dünya kamuoyunda pek bilinmeyen bir politikacı imajına sahip

olmasına rağmen, Yeltsin'in 1999 yılında ani bir şekilde istifa etmesi üzerine Putin'in başbakanlığı kısa sürmesi ardından da 2000 yılının Mart ayında % 53 oy alarak cumhurbaşkanı olması dikkatleri Putin'in üzerine çekmiştir. Putin, 2000-2008 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı ve görev sürelerini kısıtlayan anayasal sınırlamaları aşmak için de 2008-2012 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. 2012 yılında ise tekrar cumhurbaşkanlığına dönmüştür (Vladimir Putin Personal Website, 2019).

Putin'in eski bir KGB subayı olmasının verdiği devlet tecrübesi ve Rusya'nın küresel bağlamda daha güçlü olmasını ifade etmek adına ortaya koyduğu 'Grand Strategy' (Büyük Strateji) nedenleriyle kamuoyu üzerinde liderlik vasfına sahip olmuş ve ekonomik sıkıntılara rağmen özellikle savaş gibi kriz dönemlerinde Rus halkının büyük oranda desteğini alabilmiştir (Volkov, 2015).

Rus halkının Putin'in liderliğine olan desteğinin temel nedeni, literatürde 'Büyük Strateji' olarak da adlandırılan Putin'in yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım temel olarak, Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu güce yeniden erişme inancını işaret etmektedir (Cornell, 2016:99-100). Bu nedenle Rus halkı, özellikle de Putin'in eski Sovyet alanı üzerinde, Rusya'nın etki alanını yeniden sağlama hedeflerine büyük oranda destek vermektedir (Trudolyubov, 2016:75-76).

Putin'in ortaya koyduğu bu politik hedeflerin realizm çerçevesinde şekillendiği, ulusal çıkarların ve milliyetçiliğin ön plana çıktığı hatta politik hedefleri gerçekleştirebilmek adına Clausewitz düşüncesine paralel şekilde savaşları bir dış politika aracı olarak kullanmaktan çekinmediği Gürcistan ve Ukrayna Savaşları örneğinde görülmektedir. Bu açıdan Putin'in ortaya koyduğu 'Büyük Strateji' Rus politik kültüründe, geleneksel 'Büyük Güç' (Derzhavnost) statüsü arayışına dayanmaktadır (Unisci, 2004:4-6). Derzhavnost, hem Çarlık Rusya'da, hem Sovyetler Birliği'nde, hem de Rusya Federasyonu'nda devletin uluslararası sistemdeki büyüklüğünün sağlanması, savaş ihtimalleri de dahil olmak üzere tüm iç ve dış kamu politikalarının merkezinde olmuştur. Söz konusu yaklaşım, BM'nin tüm üye devletlerinin eşit egemenliğe sahip olduğu fikrini reddetmekte, aslında dünyada yalnızca bir avuç gerçek egemen devlet bulunduğunu algılamaktadır; Rusya'nın da onlardan biri olmasının ve böyle tanınması gerektiği inancına sahiptir (Merry, 2016:29-30). Bu açıdan Merry (2016:29-30), Rusya'nın Sovyet sonrası komşularının çoğunu gerçekten egemen devlet olarak algılamadığını, bu nedenle de Rusya'nın bu devletlerin kendisinin üstün pozisyonuna uygun davranmalarının gerektiğini,

davranmadıkları durumlarda ise her türlü tedbiri almaya muktedir olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir.

Bu algı doğrultusunda her ne kadar söz konusu politik hedeflerin gerçekleştirilmeye başlanması 2008 yılında Gürcistan savaşıyla, akabinde 2014 yılında Ukrayna Savaşı'yla olduğu değerlendirilse de Schnauffer'e (2017:24-25) göre, 2006 yılında FSB eski ajanı Alexander Litvinenko'nun İngiltere'nin başkenti Londra'da suikasta uğramasıyla başlamıştır. ABD ve İngiliz medyasına (BBC, 2016; The Guardian, 2016, The Washington Post, 2016) göre 2006 yılında Alexander Litvinenko'ya yapılan suikastın arkasında Rusya'nın politik iradesi bulunmakta ve söz konusu suikast içerdiği mesajlar nedeniyle Rusya'nın strateji değişikliğinin başlangıcına işaret etmektedir. Bu suikast, hem Avrupa-Atlantik bloğun ve dünya kamuoyunun tepkisini test etme amacı taşıyarak bir nevi ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilecek Ukrayna Savaşı'na ve Kırım'ın ilhakına zemin hazırlamış, hem de Rusya'nın dünyanın herhangi bir bölgesinde uyruğu veya konumu ne olursa olsun bireylere ulaşacağını ve dokunacağını göstermiştir. Schnauffer'a göre suikastın kullanımı ve gerçekleştirilmesi istenen politik hedef, hibrit savaşın da ötesine geçerek, Rusya'nın gücünü gösteren 'Büyük Stratejiyi' işaret etmektedir.

Ukrayna Savaşı'nda yaşanan gelişmeler de söz konusu suikastın verdiği mesajın devamı niteliğinde olup, Rusya'nın Ukrayna Savaşı'yla elde etmeye çalıştığı Kırım'ı ilhak ederek Karadeniz'de etkinliğini arttırmak ya da iç karışıklık çıkartarak Ukrayna'yı etki alanından koparmamak gibi politik hedefleri Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu güce yeniden erişme anlamına gelen Büyük Stratejinin parçasını teşkil etmektedir.

Söz konusu hedefleri gerçekleştirilebilmesi için uygulanacak askeri strateji ise Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'un ortaya koyduğu doktrin ile olmuştur. Gerasimov'a (2013) göre, savaşın tüm alanlarındaki geleneksel ve geleneksel olmayan operasyon türleri, askeri ve politik hedeflere ulaşmak için, ulusal güç araçlarıyla birleştirilmiştir. Söz konusu strateji ağırlıklı olarak paramiliter gruplar olarak adlandırılan aktörlere dayalı geleneksel olmayan yöntemleri içerdiğinden aynı zamanda savaş ilanını da ortadan kaldırarak savaşlar 'savunulabilir inkar edebilirlik' (plausible deniability) felsefesi üzerine gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Rusya Devlet Başkanı Yardımcısı olan Vladislav Surkov' a göre 'savunulabilir inkar edebilirlik' stratejisi savaşlarda tarafların net olmadığı bir yaklaşımı öngörmekle birlikte, bu yaklaşım düzensiz savaşın en önemli özelliğini temsil etmektedir (Perry, 2015). Politik irade açısından da asıl püf nokta Gerasimov'un ve

Surkov'un önemle üstüne durduğu ve temeli Soğuk Savaş dönemine dayanan 'savunulabilir inkar edebilirlik' (plausible deniability) yöntemidir. Bu açıdan Rusya'nın politik iradesinin savaş esnasında görevi, savaş ilanı olmadan, olabildiğince savaşın kendisi tarafından icra edildiğini inkar ederek, savaşın asıl aktörlerinin ortaya çıkmasını geciktirebilmek olmuştur. Buradaki ana amaç, Avrupa-Atlantik blok içerisinde görüş bulanıklığı yaratarak, sürece dahil olmaları engellenmek istenmiştir (Freedman, 2015:23). Bu amaç doğrultusunda Rusya'nın politik iradesini temsil eden kişiler; Ukrayna'da yaşanan olayların tamamen bir iç çatışma olduğu, silahların özel şahıs veya gruplar tarafından temin edildiği, Rus askerlerinin değil, yerel halktan oluşan 'öz savunma güçlerinin' savaştığı, Rus ordusuyla bağlantılı olduğu edilen kişilerin, ordudan atılan kişiler olduğu ve kesinlikle muvazzaf askerlerinin bulunmadığı yönünde medya ve kamuoyuna beyanatlar vermişlerdir (Karabulut, 2016:25). Örneğin Putin birçok kez farklı ortamlarda "size açık ve net bir şekilde Ukrayna'da Rus birliği olmadığını söyleyebilirim." ifadesini kullanmıştır (Direct Line with Vladimir Putin was broadcast live on Channel One, Rossiya-1 and Rossiya-24 TV channels, and Mayak, Vesti FM and Radio Rossii radio stations, 2015). Ayrıca Putin, bir basın toplantısında, savaşan grupları "maden ocaklarında çalışan veya traktör kullanan insanlar" olarak nitelendirmiş ve akabinde "bu şeyler hakkında fazla takıntılı olmamak gerektiğini düşünüyorum" demiştir (Hill, 2015b). Yine aynı şekilde Rusya Savunma Bakanlığı sözcüsü General Major Igor Konashenkov, 2014 yılının Ağustos ayında yaptığı bir açıklamada, ABD'nin Rusya'nın Ukrayna'ya asker sevk ettiklerine yönelik ortaya koyduğu fotoğraf ve video kanıtlarını "Rusya'dan Ukrayna'ya geçen Rus askerlerinin taktik eğitim tatbikatları gerçekleştirdiğini" söyleyerek inkar etmiştir (The Guardian, 2015). Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ise "söz konusu fotoğraf ve videoların bilgisayar oyunlarından ibaret olduğunu ve ABD'nin kendilerine karşı dezenformasyon faaliyeti gerçekleştirdiğini" söylemiştir (Czuperski, Herbst, Higgins, Polyakova ve Wilson, 2015:7-8).

Özetle, söz konusu stratejiler kısa vadede olumlu sonuçlar vermiş ve Kırım'ın ilhakı Ukrayna'daki siyasi ve askeri bulanıklık içerisinde gerçekleşmiştir. Bu başarının askeri boyutu Rusya destekli paramiliter grupların gösterdikleri savaş performansına bağlansa da politik irade açısından rolü genellikle Putin liderliğindeki politik iradenin ortaya koyduğu performans göz ardı edilmemelidir. Hem ortaya koyduğu 'Büyük Strateji' hem de sistematik inkar açıklamaları, iç sorunlardan (verimsiz merkezi planlama ve etnik sorunlar gibi) ve yapısal sorunlardan (Soğuk Savaş sonrası Ukrayna'nın uluslararası sistemde

kendini konumlandıramaması) dolayı zaten bulanık olan Ukrayna'daki siyasi ortamda halkı yanına çekmede ve bu yolla da dünya kamuoyunun algısında karışıklık yaratmada başarılı sonuçlar vermiştir.

Sonuç olarak Rusya'nın Kırım ve Doğu Ukrayna'da kendisine yakın halkı (Etnik Rusları) savaşta bir aktör olarak kullanması halk boyutunu; politik iradeyi oluşturan kişilerin, inkar stratejisini kullanarak kamuoyunu yanıltması politik irade boyutunu; Rus ordusunun paramiliter gruplarla birlikte başta Kırım'ın ilhakı olmak üzere Ukrayna'da önemli askeri operasyonlar düzenlemesi ordu boyutunu oluşturmuş, böylelikle de Rusya, Ukrayna Savaşı'nda Clausewitz üçlemesini bir araya getirerek savaşın karakterini belirlemiştir.

4.2.2.2. Ekonomik Faktörler

Ukrayna Savaşı'nın yaşandığı dönemde Rusya'nın savunma harcamaları incelendiğinde tablo 5'te görüldüğü gibi Rusya'nın genel savunma harcamaları ve bu harcamaların gayri safi yurtiçi hasıla oranları savaşın yaşandığı dönem olan 2013-2014 yılları arasında 88 milyar dolar seviyesine çıkarak önceki yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 5. Ukrayna Savaşı'nın Gerçekleştiği Dönemde Rusya'nın Savunma Harcamaları (2017 yılı sabit fiyatları (Milyar/ABD Doları) ve gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi oranlarıyla)

<i>YIL</i>	<i>RUSYA(US\$)</i>	<i>RUSYA(GDP%)</i>
2012	81	3.8
2013	88	3.9
2014	84	4.1
2015	66	4.9
2016	69	5.5

Kaynak: SIPRI (2017).

Özellikle 2013 yılında çatışmalar henüz patlak vermeden gerçekleşen artış, uzmanlar tarafından Ukrayna Savaşı'nın hazırlığı olarak yorumlanmaktadır (Bknz. Kofman, 2018;

Marcus, 2017). Kofman'a (2018) göre, söz konusu artış Rusya ordusunun teknolojik dönüşümünden kaynaklı olmakla birlikte, aynı zamanda bu artış ve dönüşüm Gürcistan ve Ukrayna'da olduğu gibi Rusya'nın sınırları ötesinde herhangi bir yerde güç kullanmaktan çekinmeyeceğini göstermektedir.

Literatürde savunma harcamaları açısından net veriler bulunurken, Rusya'nın politik iradesinin 'savunulabilir inkar edebilirlik' (plausible deniability) yaklaşımı doğrultusunda Ukrayna'da Rus ordusunun varlığını kabul etmemeleri nedeniyle savunma bütçesi içerisinde Ukrayna Savaşı'nın yeri konusunda resmi ve net bir veri bulunmamaktadır.

Aslund'a (2018) göre Kırım ilhaki ve Doğu Ukrayna'daki operasyonların ve devamlılığın Rusya'ya maliyeti yılda yaklaşık 4 milyar doları bulmakta ve bu oran da Rusya'nın GSYİH'nın % 0.3'üne tekabül etmektedir. Söz konusu maliyet savunma harcamaları içinde düşük bir rakamı temsil etse de, GSYİH içindeki %0.3'lük bir oran eğitim ve sağlık gibi diğer harcamaların mali istatistiklerine göre önemli bir oranı temsil etmektedir.

Rusya Merkez Bankası Başkan Vekili Sergei Shevtsov'un, "2014 yılında politik iradenin Devlet Emekli Sandığından bütçeye 5.78 milyar dolar aktarım yaptığı" yönündeki açıklaması Ukrayna Savaşı'nın maliyetinin Rusya'nın ekonomisine yük olduğu yönündeki algıyı güçlendirmiştir (Radio Liberty, 2014). Gaddy ve Ickes'e (2014) göre ise Rusya'nın Doğu Ukrayna'daki olayları organize etmesinin maliyeti, bölgeye yaptığı ekonomik yardımlar dahil yaklaşık 10 milyar doları bulmuştur.

Maliyet hususunda farklı rakamların olmasının en önemli nedeni de Rusya'nın Ukrayna'da Rus ordusunun varlığını kabul etmemesi nedeniyle maliyet içerisinde yer alan asker ve teçhizat kayıplarının bilinmemesidir. Söz konusu kayıplarla ilgili resmi veriler bulunmamakla birlikte, sadece çeşitli araştırma merkezlerinin rakamları medyaya yansımaktadır. Örneğin, Ukrayna Helsinki İnsan Hakları Birliği'nin açıkladığı verilere göre 2018 yılı itibariyle Ukrayna'da ölen Rus askeri sayısı 5 326'dır (Kuzio, 2018). Bir diğer veri Garver'in (2015) Ukrayna'da ölen ve yaralanan asker sayılarını ortaya koymak için incelediği Ukrayna'da yer alan askerlerin ailelerine ödenen para tazminatı konusunda yayınlanan rapora dayandırarak açıkladığı bilgilerdir. Graver'e (2015) göre ödenen 45 300 dolar ölüm tazminatı yaklaşık 2 000 askere tekabül etmektedir.

Graver gibi dolaylı yoldan verileri elde etmeye çalışan bir diğer araştırmacı

Bershidsky'dir. Bershidsky'nin (2017), Rus askeri personelinin sigorta şirketi olan Sogaz verilerine dayandırarak ifade ettiğine göre, 2014-2016 yılları arasında Ukrayna'da ölen toplam Rus askeri sayısı 3 198'dir. Söz konusu rakamlar birbirleriyle çelişkili olmakla birlikte, Kuzio'ya (2018) göre bu rakamlara, Ukrayna'da merkezi hükümete karşı savaşıyan paramiliter gruplar da eklendiğinde Rusya'nın zayıat oranları daha da yüksek olma eğilimindedir.

Yeni nesil savaş yazarlarından Münkler (2005), Liang ve Xiangshui (1999) ve Reardon (2006), savaşların ekonomik maliyeti üzerinden yaptıkları analizlerinde, devletlerin, salt konvansiyonel güç yerine, ekonomik açıdan daha az maliyetli stratejilerle amaçlarına ulaşabiliyorlarsa, savaşın karakterinin artık bir başka formda yeniden şekillenmesi gerektiğini ve savaşlarda artan maliyetlerin devletleri düşmanlarına karşı galip gelebilmek için daha ekonomik alternatif stratejiler bulmaya zorladığını ve sert güçten uzaklaşma eğiliminde olacaklarını ifade etmektedir. Ancak söz konusu yaklaşımlar Ukrayna Savaşı örneğinde değerlendirildiğinde; hem sert güçten bir uzaklaşma söz konusu değildir , hem de yeni nesil savaş yazarlarının 'yeni' bir savaş olarak tanımladığı Ukrayna Savaşı, yıllık 4 milyar dolarlık maliyetiyle, 1979 yılındaki Afganistan Savaşı'nın ortalama yıllık 1.5 milyar dolarlık (10 yıl süren Afganistan Savaşı'nın toplam maliyeti yaklaşık 15 milyar dolardır) maliyetinden daha fazladır. Bu açıdan yeni nesil savaş yazarlarının ortaya koydukları hibrit savaşın maliyetinin düşük olduğu algısı geçerli görünmemektedir. Sonuç olarak devletlerin maliyet endişesi Ukrayna Savaşı örneğinde savaşın karakterini etkilememiştir.

Savaş-ekonomi ilişkisinin, savaşın toplam maliyeti dışında bir diğer boyutu da aktörlerin elde ettiği göreceli ekonomik kazanç ya da kayıptır ve temelde savaşın toplam maliyetinin içinde değerlendirilmelidir. Bu açıdan Rusya'nın Ukrayna müdahalesiyle elde ettiği ekonomik kazanç ve kayıplara bakılması gerekmektedir.

NATO'da Umbach tarafından yayınlanan makaleye göre, Rusya açısından Ukrayna Savaşı'nın ekonomik bakımdan en büyük kazancı aynı zamanda savaşın doğasını da (jeopolitik hedef) belirleyen Kırım'ın ilhakı olmuştur. Umbach'a (2014) göre şu an Kırım Karadeniz'de keşfedilmemiş rezervleriyle birlikte 4-13 trilyon metre küp doğal gazı sahiptir.

Şu an ise Kırım'ın mevcut enerji rezervleri yaklaşık 165.3 milyar metreküp gaz ve 44

milyon ton petrol olarak tahmin edilmektedir. Bush'a (2014) göre, bu tür rezervlerin değerini, bölgesel enerji anlaşmalarında ne kadar kaynak elde edildiğine bağlı olarak yaklaşık 800 milyon ila 1.2 milyar dolar arasındadır.

Rusya'ya bağlanma referandumundan hemen önce geçici Kırım hükümetinin, Kırım'ın enerji kaynaklarını yönetmesi için Rus Gazprom'u yetkilendirmesi ve doğal gaz faaliyetlerini yöneten Naftohaz Ukrayna'nın Kırım şubesi olan Chornomor Naftohaz'ın Gazprom tarafından kamulaştırılması (Umbach, 2014), Rusya'nın Ukrayna Savaşı'ndaki en büyük kazancının Kırım'ın enerjiye dayalı rezervleri olduğunu göstermektedir.

Ekonomik kazanç dışında savaşın maliyetine dahil olan bir diğer husus, uluslararası yaptırımlar ile uğranacak ekonomik kayıplardır.

Kırım'ın Sivastopol ile birlikte Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanmasını uluslararası hukuka aykırı ve kabul edilemez olarak gören başta ABD ve Avrupa Birliği olmak üzere birçok devlet, Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımların uygulanmasını kararlaştırmıştır. Ancak Rusya ise, Avrupa Birliği'nin kendisine olan başta doğal gaz olmak üzere enerji bağımlılığını koz olarak kullanarak, Kırım ilhakını sürdürmeye devam etmiştir.

Söz konusu yaptırımlardan bazıları; önde gelen Rus iş adamlarının ve politikacılarının ABD ve AB'ye girişlerinde vizelerinin dondurulması, Bank Rossiya, Volga Group v.b gibi önde gelen Rus firmalarının faaliyetlerinin durdurulması, Rosneft Petrol, Rostec Savunma Sanayi ve Sberbank firmalarıyla finansal ilişkilerin sınırlandırılması, petrol ile ilgili ihracat ve proje sınırlamaları, sivil ve askeri amaçlı teknoloji (Dual-Use) ihracı sınırlamaları, gıda, hayvancılık ve tarımsal ürün sınırlamaları şeklindedir. Bu yaptırımların en büyük etkisi yabancı sermaye girişlerinde olmuştur. IMF (2014) verilerine göre yaptırımların ardından, Rusya'daki doğrudan yabancı yatırımlar 51 milyar dolar düşmüştür. Bu düşüşle doğru orantılı olarak 2014'ün ilk yarısında Rus Ruble'si %8 değer kaybederek Rusya'da faizlerin artmasına sebep olmuştur (Sümer, 2015:471-475). Petrol varil fiyatlarının kısa süre içerisinde 50 doların altına görmesi ve ardından rublenin dolar karşısında aşırı değer kaybetmesi Rusya'yı 1998'den itibaren karşılaştığı en büyük ekonomik krize doğru sürüklemektedir. 2015 yılının ilk çeyreğinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) büyüme oranının bir önceki yılın aynı dönemine göre % -2.2 olmasıyla Rus ekonomisinin durgunluğa girdiğini kanıtlamaktadır (Hunter, 2015).

Sonuç olarak savaş esnasında harcanan miktara yaptırımların neden olduğu zararlar da eklendiğinde, her ne kadar Kırım'dan elde edilen enerji geliri de olsa savaşın maliyeti yükselmiştir. Rusya Stratejik Analiz Enstitüsü'ne göre, yaptırımların neden olduğu kayıp yaklaşık 30 milyar dolardır. Yaptırımların neden olduğu zarara Rusya'nın önemli gelir kaynaklarından olan petrolün düşen fiyatları da eklendiğinde, Ukrayna Savaşı'nın toplam maliyeti giderek yükselmektedir (Pashkov, 2017). Bu açıdan da yeni nesil savaş yazarlarının 'yeni' olarak tanımladığı günümüz savaşlarının 'geleneksel' olarak tanımladıkları geçmiş dönemdeki savaşlara oranla maliyetlerinin düşük olduğu algısı geçerli görünmemektedir.

Son olarak, savaşlarda aktörlerin elde ettiği göreceli ekonomik kazancın bir diğer boyutu da aktörler tarafından kontrol edilen bir savaş ekonomisi yaratma girişimidir. Bu girişimler savaşın devlet-dışı aktörleri olarak bilinen yerel savaş grupları, terör örgütleri, paramiliter gruplar, organize suç örgütleri, özel askeri şirketler ve hatta vekalet savaşçısı oldukları arkalarındaki devletler tarafından yürütülen "soygun, talan, gasp, ve her türlü kaçakçılık gibi çok geniş bir yapıya dayanmaktadır (Kaldor, 2013:3; Münkler, 2010:34; Eker, 2015:46-47).

Organize Suç Örgütleri konusunda uzman olan Galeotti'ye göre, genellikle bir tabancayı veya bir saldırı tüfeğini satın almak kolay iken, RPG (roket güdümlü el bombası) veya bir makineli tüfeği elde etmek çok daha zor olmakla birlikte, bulunabilirliği zor olduğundan karı da fazladır. Bu tür silahların kullanılabilir olması ve satın alınabilmesi için gerçekten uygun bir savaşa ihtiyaç vardır ve Ukrayna Savaşı bu ortamı yaratmıştır (Reuters, 2016).

Ukrayna Ulusal Polis Teşkilatı Başkan Yardımcısı Vyacheslav Abroshkin'in ifadesine göre, Ukrayna, Avrupa ve Rusya arasında köprü görevi gördüğünden uzun zamandır küresel silah ticaretinde önemli bir nokta olmuş, bu durum Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalarla beraber paramiliter grupların silahlanmaya başlamasından bu yana da yoğunlaşmıştır (OCCRP, 2018). Ukrayna Silah Sahipleri Birliği Başkanı Heorhiy Uchaikin, Ukrayna'da 2014 yılı itibarıyla yasadışı olarak 5 milyon ateşli silah bulunduğunu tahmin etmekte ve Ukrayna Savaşı'nın bölgeyi silah 'süper marketine' çevirdiği yönünde bir benzetmede bulunmaktadır. Uchaikin'e göre yasadışı satılan silahların birçoğu Rusya tarafından paramiliter grupların finansmanı için kullanılmıştır (Sputniknews, 2016). Karmanau (2016) ise, karaborsadaki silahların çoğunun Ukrayna

ordusunun cephanesinde çıkma olduğunu ve bazı askerlerin illegal silah ticaretine girdikleri yönünde deliller olduğunu, 2016 yılının Haziran ayında, Ukrayna polisinin, Ukrayna ordusunun cephanesinin parçası olan, 200’den fazla roketatar, 3 000 el bombası ele geçirildiğini ifade etmiştir. Karmanau (2016) ayrıca söz konusu silah ticaretinin sadece Rusya ve Ukrayna bünyesinde yapılmadığını, 2016 yılının Haziran ayı içerisinde sınırdan silah geçirmeye çalışan Alman ve Fransız kaçakçıların yakalandığını belirtmiştir. Sonuç olarak her savaş bölgesinde olduğu gibi, Ukrayna’da yaşanan çatışmalar bölgenin küresel bir silah pazarına dönüşmesine neden olmuştur.

Ancak ortaya çıkan bu durumun, geçmişte yaşanan savaşlardan bir farkı bulunmamaktadır. Savaşlarda oluşabilen otorite boşluklarından dolayı tarihin her dönemindeki birçok savaş illegal ekonomik için bir cazip araç haline gelmiştir. Özellikle silah ticareti günümüzde olduğu gibi geçmişte de savaş ekonomisi için cazip bir araç konumunda olmuştur. Örneğin, 19. yüzyılda çok geniş toprakları kontrol etmekte zorlanan ve Rusya, Fransa ve İngiltere gibi güçlerle mücadele halinde olan Osmanlı Devleti için bu durum ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmıştır. Yemen ve Mısır gibi topraklarda Osmanlı Devleti’ne karşı yoksulluğu ve gelir adaletsizliğini bahane ederek isyan içinde olanlara söz konusu devletlerin silah yardımı yapmaları, bir nevi illegal savaş ekonomisinin oluşmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde Lübnan İç Savaşı’nda, İran-Irak Savaşı’nda ve Afganistan Savaşı’nda benzer durumlar söz konusu olmuştur. Sonuç olarak illegal ekonominin oluşması bakımından söz konusu savaşların Ukrayna Savaşı’ndan bir farkı bulunmamaktadır. Sadece günümüz savaşlarında ulaşılabilirliğin kolaylaşması nedeniyle, illegal ticaret ekonomik fırsatlar doğurmaktadır, ancak bu fırsatlar, savaşın karakterinin yeni bir boyutu olarak değil, “istikrarsız siyasi ortamların yeni kazançlı ekonomik modelleri” şeklinde açıklanmalıdır (Eker, 2015:48). Bu açıdan Ukrayna Savaşı’nın doğurduğu ekonomik fırsatlar savaşın karakterine etki edebilecek oranda değildir.

4.2.2.3. Hukuksal Faktörler

Ukrayna’da, 2013 yılının Kasım ayında başlayan iç çatışma ve Rusya’nın bölgedeki çıkarlarını korumaya yönelik çatışmaya müdahil olmasıyla başlayan kriz, Kırım’ın Rusya tarafından ilhakıyla sonuçlanmış ve söz konusu kriz Rusya’nın Ukrayna’nın egemenlik haklarının ihlal ettiği tartışmaları nedeniyle hukuksal açıdan uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Savaşın başında Ukrayna’daki varlığını inkar eden Rusya politik iradesi,

Kırım'ın ilhakından sonra uluslararası hukuka aykırı bir davranışta bulunmadığını ispatlamak ve Ukrayna Savaşı'nın meşruluğunu sağlamak adına çeşitli argümanlar (önergeler) ortaya koymuştur.

Rusya'nın argümanları incelendiğinde; Rusya ilk argüman olarak, Kırım'a müdahalenin bölgedeki Rus vatandaşlarının haklarını ve güvenliklerini koruma amacı taşıdığını öne sürmüştür. Rusya'ya göre, Yanukoviç görevden ayrılmadığı için o, ülkeden çıktıktan sonra Ukrayna halkının çoğunluğunun iradesi olmadan kurulan hükümet, meşru bir hükümet değildir ve bir otorite boşluğu söz konusudur. Rusya, ortaya çıkan bu otorite boşluğunda Ukrayna'daki Rus karşıtı milliyetçi grupların, iktidarı anayasaya aykırı olarak ele geçirdiğini ve bu durumun Ukrayna'daki Rusların güvenliğini tehdit ettiğini gerekçesiyle, Rus vatandaşlarının haklarını ve güvenliklerini sağlamakla yükümlü olduklarını deklare etmiştir (Fabry, 2016:14-16).

Rusya'nın politik iradesine Ukrayna topraklarında askeri güç kullanma izni veren Rusya Konseyi'nin Başkan Valentina Matviyenko'na göre "Ukrayna'da yaşayan Rus vatandaşlarının yaşamı ve güvenliğine yönelik gerçek bir tehdit söz konusu olduğundan, Rusya'nın askeri eylemi, meşru müdafaa kapsamındadır" (Marxsen, 2014:372). Putin, Kırım'daki varlıklarını kabul ettikten sonra yaptığı bir açıklamada, "Rusya'nın Kırım'da bulunmasının, Rusça konuşan azınlıklar adına hareket etmek için ahlaki bir zorunluluk olduğunu" ifade etmiştir (The Washington Post, 2014).

Ayrıca Rusya'ya göre, 1999 yılında NATO'nun Kosova Müdahalesi, Ukrayna Müdahalesi için emsal niteliğinde olmakla birlikte, Kosova'da olduğu gibi, müdahale, Ukrayna'daki toplumu çatışmaların neden olduğu insan hakları ihlallerinden koruma amacı taşımaktadır (Simon, 2014:2).

Rusya'nın bir diğer argümanı, çatışmalar başladığında Ukrayna'yı terk eden Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in, bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanması için kendilerini davet ettiği yönündedir. Rus yetkililer, Yanukoviç'in Ukrayna'dan çıktıktan sonra, Rusya'yı, milliyetçilerin neden olduğu protestolara karşı önlem olarak Ukrayna topraklarına müdahale etmeye davet ettiğini açıklamışlardır (Marxsen, 2014:374-375).

Rusya, Yanukoviç'in görevden alınmasının Ukrayna anayasal hükümlerine uygun olmadığını, bu nedenle Yanukoviç'in Ukrayna'nın meşru Cumhurbaşkanı olarak kabul edileceğini ve Rus ordusunu davet etme konusunda hala yetkili merci olduğunu belirterek,

Kırım'daki varlıklarının yasal olduğunu iddia etmiştir. Rusya'nın son argümanı ise Kırım'ın ilhakı üzerinedir. Rusya, Kırım'ın bağımsızlığının 11 Mart 2014 tarihinde Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisi'nde alınan karar doğrultusunda yasal olduğunu, Rusya'ya katılma amacı ile yapılan referandumun Kırım halkının iradesini yansıttığından, Kırım'daki varlıklarının işgal olarak nitelendirilemeyeceğini öne sürmüştür (Allison, 2014:1257-1260). Rusya, ayrıca Kırım'ın bağımsızlık ilanının self-determinasyon ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini, Birleşmiş Milletlerin Kosova için aldığı "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" kararına atıfta bulunarak ifade etmiştir (Marxsen, 2014:383).

Rusya'nın argümanlarına rağmen, birçok devlet Rusya'nın askeri müdahalesini açıkça onaylamamış, sadece Afganistan, Nikaragua, Kuzey Kore, Suriye ve Venezuela Kırım'ın Rusya'ya dahil edilmesini kabul etmiştir. Uluslararası kamuoyunda en çok tepki gösterenler ise başta ABD ve AB üyeleri olmak üzere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya ve Türkiye'dir. Söz konusu devletler, hem bireysel olarak hem de BM, NATO, AGİT, G7, Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütler aracılığıyla Rusya'nın argümanlarına itirazda bulunmuşlardır.

ABD ve AB ülkeleri, ülkedeki BM ve AGİT insan hakları temsilcileri de dahil olmak üzere diğer dış aktörlerle birlikte, Ukrayna'nın herhangi bir yerinde, Ruslara karşı herhangi bir sistematik ya da yaygın bir şiddet kullanımı olmadığını; bu nedenle de, Ukrayna vatandaşlarından oluşan bu grubun korunması ve refahının, Rusya'nın değil Ukrayna'nın sorumluluğunda olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca anayasal olarak Ukrayna sınırları dahiline yabancı bir devletin ordusunu davet etmeye yetkili tek organın, cumhurbaşkanı veya özerk otoritelerin olmadığı, ülkenin parlamentosu olduğunu vurgulamışlardır (Fabry, 2016:7-12). Bu açıdan söz konusu devletlere göre sistematik ve yaygın bir şiddet kullanımı mevcut olmadığından, Rusya'nın Ukrayna'daki varlığı hem insani müdahale olarak değerlendirilmemiş hem de yetkili organ kararı olmadığı için davet üzerine müdahalenin söz konusu olamayacağı düşünülmüştür (Fabry, 2016:19-20).

Dolayısıyla uluslararası kamuoyunun çoğunluğu Rusya'nın Ukrayna müdahalesini toprak bütünlüğü normunun ağır bir ihlali olarak değerlendirmiş ve Kırım'ı 'işgal' altındaki bir bölge statüsüne sahip olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne yönelik, ABD ve AB üye ülkelerinin yönlendirmesiyle BM Genel Kurul'da, 27 Mart 2014 tarihinde 68/262 sayılı karar alınmıştır. Bu kararla BM,

tüzüğün 2. maddesi uyarınca tüm devletlerin uluslararası ilişkilerinde topraklara karşı tehdit veya kullanımdan kaçınma yükümlülüklerini hatırlatarak, herhangi bir devletin bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığı ve uluslararası ihtilaflarını barışçıl yollarla çözüme kavuşturması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca aynı kararda Özerk Kırım Cumhuriyeti'nde yapılan referandumun Ukrayna tarafından yetkilendirilmemiş olması vurgulanmış, Ukrayna'nın ulusal birliğinin ve toprak bütünlüğünün kısmen veya tamamen bozulmasını amaçlayan eylemlerden vazgeçme ve bunlardan kaçınma çağrısında bulunulmuştur (UN. General Assembly, 2014).

Sonuç olarak, her ne kadar Rusya'nın, Ukrayna müdahalesi ve Kırım ilhakı uluslararası hukuka aykırı gözükse de savaşa etkisi bağlamında çatışmaların yasallığından çok, savaşın karakterini nasıl etkilediğinin önemi bulunmaktadır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Rusya'nın uluslararası hukuka göre meşru olmayan kuvvet kullanımı, yukarıda sözü geçen argümanların yasallığına dair önermelerle birlikte gelmiştir. Rusya'nın ortaya koyduğu argümanları Ukrayna'daki müdahalelerinde kuvvet kullanımını 'haklı' göstermek amacıyla kullanması, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerinde olduğu gibi uluslararası hukukun geniş yorumlanmasına dayanmaktadır. Bunun son örneği önce Doğu Ukrayna'daki çatışmalarda akabinde Kırım'ın, self-determinasyon ilkesine dayanarak bağımsızlığını ilan edip Rusya'ya bağlanmasında olmuştur.

Özetle, Rusya'nın uluslararası hukuku ihlal etmediğine dair argümanları kullanmasının nedeni ve bu argümanların savaşın karakterinin oluşumundaki yeri, savaş ve barış hali belirsiz kılınarak, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olması engellenmek istenmiştir. Bu yöntemle, Ukrayna Savaşı'nın doğasını oluşturan politik hedeflerin savaş ilanından haberdar etmeksizin gerçekleştirilmesi düşünülmüş, bu yolla Kırım'ın ilhakı gibi politik hedeflerin yavaş yavaş kabul görmesi sağlanmak istenmiştir.

Bu noktada yeni nesil savaş üzerine yazan Kaldor, Chinkin, Gerasimov, Balakrishnan, Creveld, Münkler, Beebe, Lind ve Lamp, Ukrayna Savaşı'nda olduğu gibi ortaya çıkan savaş ve barış halinin belirsiz kılınmaya çalışılmasının, savaşın karakterinin tarihsel olarak başta hukuk olmak üzere siyasi koşullar tarafından belirlendiği görüşünü kabul etmekte ve 1989 yılı sonrası hukuksal alanda yaşanan yeni gelişmelerin (önleyici

meşru müdafaa, insani müdahale ve koruma sorumluluğu) bu duruma yol açtığını vurgulamaktadırlar.

Örneğin Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'a (2013) göre, 21. yüzyılda savaş hali ile barış hali arasında belirsizlik olması için, uluslararası hukukun bağlayıcılığı nedeniyle savaşlar artık ilan edilmeden ve alışık olunmayan şablonlarda icra edilmektedirler. Gerasimov, bu durumun savaşın kurallarını değiştirdiğini, siyasi ve stratejik hedeflere ulaşmak için yabancı unsurların desteklenmesi, hatta hasım devletlerdeki yer altı direnişlerinin teşviki gibi örtülü operasyonlar dahil askeri olmayan araçların rolünün büyüdüğünü ifade etmektedir. Ancak Carson'un (2018:108-111) da belirttiği gibi savaşlarda gizliliği sağlama ya da ortaya çıktığı takdirde zaman kazanmak için meşruluk sağlama ve inkar çabaları ve bu durumun neden olduğu savaş ile barış hali arasındaki belirsizlik Ukrayna Savaşı'yla değil, Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. 1930 yılındaki Çin-Japon Savaşında, tarafların birbirlerine savaş ilan etmemesi, akabinde Japonya'nın 1931'de Çin Mançuryası'nı işgal etmesi ancak söz konusu durumu 'polis eylemi' gibi yaklaşımla tanımlaması, benzer şekilde İtalya'nın 1935 yılında Etiyopya'yı işgal ettiğinde, kendini savunma gerekçesiyle müdahalesini haklı çıkarma çabası ve her iki tarafın da birbirlerine savaş ilan etmemeleri, bu duruma örnektir.

4.2.2.4. Teknolojik Faktörler

Rusya Ordusunun Ukrayna Savaşı'nda kullandığı teknoloji incelendiğinde, Rusya'nın politik iradesi ve askeri kaynakları 'savunulabilir inkar edebilirlik' yaklaşımını kullandıklarından resmi verilerin bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle medyanın ve akademik çalışmaların farklı veriler ortaya koymasından dolayı literatürde net bilgiler bulunmamaktadır. Birincil kaynak bakımından öne çıkan çalışmalar ABD Ordusunun 2016 yılında Rusya kaynaklı tehditlerin analizi için yayınladığı 'Russian New Generation Warfare Handbook' çalışması ile araştırmacıların uydu görüntülerini referans göstererek ortaya koydukları verilerin yer aldığı makalelerdir. Ayrıca zaman zaman politik iradeler de net olmasa da nicel veriler ortaya koymuşlardır.

Örneğin Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroshenko'nun ifadesine göre, Rusya'nın Ukrayna'da aktif 80 binden fazla askeri bulunmakla birlikte, ayrıca yaklaşık 1 400 topçu ve roket sistemi, 900 tank, 2 300 zırhlı savaş aracı, Ukrayna ve çevresinde 500'den fazla askeri uçağı, 300 helikopter, Karadeniz'de 80 civarı askeri gemisi ve 8 deniz altısı

bulunmaktadır (Fox News, 2018). Avrupa-Atlantik İşbirliği Enstitüsü'nün askeri uzmanı İgor Koziy, Rus ordusunun örgütsel yapısında her bir tugayın 6 000 personelden oluştuğunu belirtmiş ve Kırım'da minimum üç, Ukrayna sınırında beş tugay olduğunu ifade ederek Ukrayna'daki Rus askerlerinin ve bu askerlerinin teçhizat kapasitesi de eklendiğinde Poroshenko'nun ifadesinin gerçekleri yansıttığını açıklamıştır (Aljazeera, 2018).

Oranları ve nicel özellikleri değişken olmak kaydıyla Ukrayna Savaşı'nda Rus ordusunun teknoloji stratejisi, ağırlıklı olarak topçu atışları ve Spetsnaz birlikleri ile paramiliter grupları destekleyici unsur olarak kara hareketleri üzerine kurulu olmuştur (Russian New Generation Warfare Handbook, 2016).

Rusya özellikle meskun mahalde kontrolü sağlamak için gayrinizami hareket stratejisine başvurduğundan, Spetsnaz özel kuvvetleri ve paramiliter grupların kullandığı ve ağırlıklı olarak göğüs göğse çarpışmada etkili olabilecek silahlar ve teknolojik tabanlı teçhizatlar öncelik teşkil etmiştir. Bu açıdan Ukrayna'daki kullanımı açısından öne çıkan silahlar; Sovyetler Birliği yapımı "AK-74, AKS-74U, AR-10, AR-15" yarı otomatik tüfekler ve Rusya yapımı 'VSS' nişan tüfeğidir. Bir diğer öne çıkan silah hafif makineli tüfek olan ve Rusya'nın pek ihraç etmediği çoğunlukla sadece Rus ordusunda bulunan 'PKP Pecheneg'dir. Ayrılıkçılar olarak tanımlanan, Rus ordusu destekli paramiliter gruplar ise daha yerel halk ile çatışmaya girdiklerinden, etkisi daha az olan Rus yapımı yarı otomatik 'Saiga 12' av tüfeğini, 'Philippino Armscor 30' pompalı av tüfeğini ve 'Mosin M91' piyade tüfeğini kullanmayı tercih etmişlerdir. Ağır makineli tüfeklerde ise Sovyetler Birliği menşeli 'Maxim PM 1910', 'DSHKM ve NSV' ve ön plana çıkmıştır. Bu silahlarla birlikte Doğu Ukrayna'da kalabalık askeri timlere zayıf verme amaçlı etkili el bombası fırlatıcıları kullanılmıştır. Öne çıkanlar yine Sovyetler Birliği menşeli 'GP-25 ve AGS-17'dir. Ukrayna'da meskun mahalde en etkili kullanılan silah ise tanksavar olarak da bilinen 'RPG-7' fırlatıcılarıdır. Özellikle Spetsnaz kuvvetleri gelişmiş modeller olan 'RPG-18 ve RPG-22' sistemlerini de kullanmışlardır. Paramiliter gruplar ise 'RPG' modelleriyle aynı işleve sahip ancak etki alanı daha zayıf olan, 'MRO-A' tek kullanımlık lav roketi fırlatıcı sistemlerini kullanmışlardır (Bender, 2014).

Sınır çatışmalarında ise öne çıkan silah Sovyetler Birliği menşeli '122 mm D-30' obüs, "152 mm 2A65 Msta-B ve 152 mm 2S19" (aynı zamanda MSTA-S olarak da adlandırılır) ile güdümlü "2S1 Gvozdika, BM-21 Grad ve 2S9 Nona-S" topçu sistemleri

olmuştur. Topçu atışları Ukrayna hükümeti ile paramiliter gruplar ve Spetsnaz kuvvetleri arasındaki en önemli angajman yöntemlerinden biri haline gelerek, her iki tarafın ayrım gözetmeyen bombardımanı, sivil kayıplarının yanı sıra, Doğu Ukrayna'nın bazı bölgelerinde geniş çaplı yıkıma yol açmıştır. Ukrayna'daki çatışmaları gözlemleyen askeri tarihçi Mikhail Zhironkov'a göre, Ukrayna Savaşı'ndaki Rus topçu atışları, modern uygulamaları daha eski ve daha az hassas olan taktiklerle birleştirmiştir. Zhironkov, '152 mm 2S19' (aynı zamanda MSTA-S olarak da adlandırılır) top mermisi, 'MSTA-B' topçusu ve 'BM-21 Grad' çoklu roket fırlatma sisteminin (MRL) sınırdaki Ukrayna kuvvetlerini yok etmek için kullanıldığını ifade etmiş, özellikle Ilovaysk'taki kuşatılmış gruplaşmanın yardımına giden ordu sütunlarını yok etmek için, MSTA-S ve Nona-S füze sistemlerinin yaygın olarak kullanıldığını belirtmiştir (Evans, Cazalet ve Foss, 2018:1-4). Topçu sistemlerinden sonra yine sınır güvenliğini sağlamak ve alan hakimiyetini ele geçirmek için kullanılan bir diğer araç kısa menzilli atış yapan 'T-72B ve T-72BA' model tanklar olmuştur (Bender, 2014).

Spetsnaz kuvvetleri ve paramiliter gruplar meskun mahal operasyonlarında söz konusu silahları kullanırken, onları destekleyici unsur olarak ise hava tabanlı teknoloji ön plana çıkmıştır. Özellikle taşınabilir hava savunma sistemi olan MANPAD uçaksavarlar Ukrayna'da Rusya ordusu tarafından etkili şekilde kullanılmıştır. Öne çıkan MANPAD serileri Sovyetler Birliği menşeli '9K38 ve 9K32', Polonya menşeli 'PPZR Grom'dur. MANPAD'lere ek olarak, Sovyetler Birliği menşeli '9K33, 9K35 ve 9K37' ile Rusya menşeli 'Pantsir-S1 ve Buk SAM' erken uyarılı hava savunma sistemleri de aktif şekilde kullanılmıştır. Bu sistemlerin ana amacı Ukrayna hükümetinin hava hakimiyetini tamamen ortadan kaldırmaya yöneliktir (Bender, 2014). Söz konusu sistemlerin, Ukrayna uçaklarının uçuşunun engellenmesinde etkili olduğu, hatta 'Buk SAM' sisteminin Malezya Hava Yollarına ait MH17 kodlu yolcu uçağının düşürülmesinde kullanıldığı Ukrayna makamları tarafından iddia edilmektedir (Trevithick, 2018).

ABD Ordusunun 2016 yılında Rusya kaynaklı tehditlerin analizi için yayınladığı el kitabına göre Ukrayna'nın Donetsk ve Lugansk kentindeki çatışmaların ilk birkaç ayında, Ukrayna ordusu MANPAD sistemleri nedeniyle birkaç helikopter, kara saldırı uçağı ve hatta tam yüklü bir asker kargo uçağını da kaybetmiştir (Russian New Generation Warfare Handbook, 2016:7-9).

Seidel'in (2018) uydu raporlarına dayandırarak belirttiğine göre Rusya, Kırım'ın

kuzeyinde bulunan Dzhankoy hava üssüne, S-400 Triumf, orta menzilli hava savunma sistemi konuşlandırılarak, MANPAD'ler daha da güçlendirilmiştir. Füzelerin 400 kilometrelik bir menzile sahip olduğu düşünüldüğünde, söz konusu hava savunma sistemleri Rusya'ya uçak ve seyir füzeleri ile Ukrayna'ya erişimi engelleme olanağı sağlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'da teknoloji tabanlı sahip olduğu bir diğer avantaj elektronik savaş kabiliyetidir. Söz konusu kabiliyet doğrudan bir saldırı kadar yıkıcı olma potansiyeline sahiptir. Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik blok destekli iletişim ve elektronik navigasyon yeteneklerine güvendiğini düşünen Rusya, bu avantajları etkisiz hale getirmek için elektronik sistemleri etkili şekilde kullanma çabası içerisinde olmuştur (Trevithick, 2018).

ABD Ordusunun 2016 yılında Rusya kaynaklı tehditlerin analizi için yayınladığı el kitabına göre Rus Ordusu elektronik sistemleri, FM ve SATCOM gibi uydu iletişimlerini, hücresel, GPS ve diğer sinyalleri kapatmak için kullanmaktadır. El kitabında, özellikle Doğu Ukrayna'da, "RB-301B Borisoglebsk-2" gibi elektronik savaş sistemlerinin Ukrayna'nın telsiz iletişimlerini tahrip etmek ve sahte GPS sinyalleri ile insansız hava araçlarının uçuşunu engellemek için kullanıldığı belirtilmektedir (Russian New Generation Warfare Handbook, 2016:17). Rusya, elektronik savaş sistemleri ile Ukrayna'nın insansız hava araçlarının uçuşunu engellerken, diğer yandan da hava sahasındaki radar bulanıklığından yararlanarak kendi insansız hava araçlarını etkili bir şekilde kullanabilmiş, hatta bu hava araçları, Rusya'nın savaş alanındaki gelişmeleri takip ettiği en önemli vasıtası haline gelmiştir (Farley, 2018). Rusya, insansız hava araçlarını çoğunlukla tam hareketli video özellikleri ile istihbarat (özellikle sinyal istihbaratı-SIGINT), gözetim, keşif (ISR) ve elektronik karıştırma amaçları için kullanmıştır. İnsansız hava araçları kritik düşman varlıklarının tespitinde ve komuta merkezlerine iletilmesinde çok etkili bir araç görevi görmüş, yaklaşık 10-15 dakikalık bir süre zarfında hedeflerin etkisiz hale getirilebilmesini sağlamıştır. Bu araçlar Doğu Ukrayna'da özellikle topçu birliklerinin yüksek isabet oranıyla atış yapabilmesine olanak sağlamıştır (Russian New Generation Warfare Handbook, 2016:43-45). Kullanılan insansız hava araçlar ağırlıklı olarak 'Orlan-10 ve Forpost'dur. Orlan-10, kontrol istasyonuna 140 km mesafede uçabilmekte ve 16 saatlik bir dayanıklılığa sahip küçük çaplı bir keşif aracıdır. 150 km/s azami hıza ve maksimum 16 404 ft yükseklikte uçabilme özelliğine sahiptir. Forpost ise, İsrail menşeli

Mk II'nin Rus türevidir. Yer kontrol istasyonundan maksimum 16 saat dayanıklılıkla 250 km menzile sahiptir. En yüksek hızı 204 km/s, maksimum rakımı 20 669 ft'dir. Orlan-10 ve Forpost, Rus kontrollü topçuların Ağustos 2014'te Novozariievka köyü yakınlarındaki Ukrayna'nın 92'nci Mekanize Tugayına etkili bir saldırı düzenlenmesini sağlamıştır. Ayrıca 2014 yılının Temmuz ayında ABD istihbarat kaynakları, Rus topçularının hava araçlarının koordinat desteğiyle tek ateşlemeli bir saldırıyla Zelenopillya olarak bilinen bölgedeki iki mekanik taburu imha ettiğini bildirmiştir (Evans, Cazalet ve Foss, 2018:2).

Kritik düşman varlıklarının tespitinde ve komuta merkezlerine iletilmesinde etkili olan bir diğer insansız hava aracı 'Dronlar'dır. Dronlar sadece hedef tespiti için kullanılmamış, hedefleri etkisiz hale getirmede parça tesirli bomba görevi de görmüştür. Dronlar, paramiliter grupların çıkardıkları yangınları söndürmek açığa çıkan Ukraynalı askerler üzerine parça tesirli bomba bırakarak etkisiz hale gelmelerini sağlamıştır. Söz konusu strateji Dronların Rus ordusuna, düşmanı kolay yoldan tespit edebilme ve etkisiz hale getirebilme kabiliyeti kazandırdığını göstermektedir (Russian New Generation Warfare Handbook, 2016:44-45).

Sonuç olarak yeni nesil savaş yazarları Kaldor, Friedman, Der Derian ve Singer Ukrayna Savaşı örneğinde olduğu gibi günümüz savaşlarında kullanılan gelişmiş teknolojinin etkin bir şekilde savaş sahasına aktarılmasının, stratejiyle birlikte savaşın icrasının dönüşümüne sebep olduğunu ve bu dönüşümün savaşın karakterinde esaslı bir değişimi başlattığını belirtmektedirler. Bu yazarlara göre ağ merkezli hareket yönteminin sağladığı teknolojik avantaj, ordu ile politik iradeyi iletişim ağı yoluyla birbirine bağlayarak yüksek muharebe gücü yaratılmasını ve bilgi üstünlüğünün ele geçirilmesini sağlamaktadır. Ağ merkezli hareket tehdide yönelik anında farkındalık, doğru tespit oranı, tahrip etkisi yüksek anında karşılık ve eşzamanlılık sağlayabildiği için bilgi üstünlüğünü muharebe gücüne çevirmektedir. Örneğin ağ merkezi sayesinde Dronların operatörleri artık doğrudan komuta zincirinin üstündeki üst düzey askeri komutanlarla irtibat kurabilmekte hatta siyasi otoriteyle bile iletişime geçebilmektedir. Coker'a göre bu durum hareket zincirini radikal olarak kısaltmaktadır. Bu yaklaşıma göre Ukrayna Savaşı'nda olduğu gibi az sayıda uzmanlaşmış personelle ve teknolojik imkanlarla saldırı, savunma, takip, keşif, gözetleme, psikolojik hareket, elektronik savaş, siber saldırı gibi savaşın bileşenleri kullanılabilir ve bu durum savaşın icrasına yansımıştır. Her ne kadar söz konusu yansımayı, yeni nesil savaş yazarları teknolojinin savaşın icrasını değiştirdiği iddiasıyla

savaşın karakterini de değiştirdiğini ifade etseler de, Ukrayna Savaşı da dahil olmak üzere teknoloji, savaşlarda yalnızca belirli bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan, örneğin bir silah veya füze gibi bir nesne değildir. Teknoloji, bir nesneye duyulan gereksinimin temelinde bulunan, ilk düşünceden tasarımına, meydana getirilmesine, kullanılma şekline ve savaşlardaki etkisine kadar her şeyi içine alan daha kapsamlı bir olgu olarak ele alınmalıdır. Lucas Kello, bu durumu savaşların kazanılmasını sağlayan olgunun teknoloji olmadığını, teknolojinin savaş yaklaşımlarına nasıl uygulanacağını bilmek olduğunu ifade ederek anlatmıştır (Fairclough, 2018:9-10). Bu noktada en önemli analiz birimi insan faktörüdür. Tarihteki savaş örnekleri incelendiğinde “silahlar ancak onları kullanan insanlar kadar akıllıdır” sözünü doğrular şekilde, insan iradesinin teknolojik açıdan daha üstün bir düşmanı gölgede bıraktığı görülmektedir.

İnsan faktörünün öneminin günümüzde de devam etmesi, Ukrayna Savaşı’nda kullanılan gelişmiş ağ tabanlı araçlar, uzaktan kumandalı mühimmatlar, uzaktan işletilen hava sistemleri ve otomasyon operasyonel açıdan önemli bir etki alanına sahip olmasına rağmen, savaşın karakterini strateji kadar etkileyebilecek bir güce sahip olmadığını göstermektedir. Yeni nesil savaş yazarlarının Ukrayna Savaşı’nda göz ardı ettiği durum, teknolojilerin gerçekten gösteremediği ya da ön göremediği unsurun düşmanın akıl durumu olduğudur. Sahadaki bir asker savaş halinin ne olduğunu ve saldırıya geçip geçemeyeceğine karar verebilirken, ağ tabanlı sensörler hiçbir zaman gerçek kararı verebilecek duyguya sahip olamamaktadırlar. Bu açıdan da Rusya’nın Ukrayna Savaşı’nda başarılı olmasını sadece gelişmiş teknolojiye bağlamak yanlış olacaktır.

4.2.2.5. Askeri Kültür Faktörü

Rus askeri kültürünün, ordunun yeteneklerini, yapısını ve davranışlarını belirleyen bir dizi varsayım ve değeri bulunmaktadır. Bu temel varsayım ve değerler, tüm askeri kavramları şekillendirmekte ve Rusya’nın hangi oranda askeri güvenliğe ihtiyaç duyduğunu veya güvenliğin ne şekilde sağlanabileceğini belirlemek için yol göstermektedir. Schein’a göre örgütsel psikolojide, örgütlerin güçlü olması için, kendi kültürlerinin farkında olan ve onu geliştiren liderlere sahip olunması gerekmektedir. Covington’a (2016:3) göre Rus politik ve askeri liderliği, askeri kültürünün bilincindedir ve bir bütün olarak Rus ordusu, bu kültürün neye dayandığı konusunda ortak bir anlayışa sahiptir. Söz konusu ortak anlayış Rusya’nın temel jeopolitik çıkarlarında ve Putin’in

politik hedeflerinde bir araya gelmektedir. Putin'in temsil ettiği politik irade, Rusya'yı uluslararası sistemde yeniden hegemon aktör yapmak için temel hedefleri ortaya koymakta ve Rusya Genelkurmay Başkanlığı'nın temsil ettiği ordu, mevcut hedeflere, askeri güçle nasıl ulaşılacağını belirlemektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rus askeri kültürünün geleneksel unsurları, Putin'in politik hedefleri, amaçları ve öncelikleri tarafından desteklenen bir orduda yeniden birleşmiştir. Temelde, Putin'in politik hedefleri, Soğuk Savaş sonrası oluşan Sovyetler Birliği ve Sovyet Ordusu'nun kaybetme ve yenilme algısı üzerine kurulu olan Rus ordusu için yeni bir amaç ve kimlik belirlemiştir (Covington, 2016:39-41).

McDermott'a (2016:99-101) göre Rus ordusu, prestijini yeniden kazanmak adına Rusya'nın politik hedefleri doğrultusunda savaş stratejilerini de yeniden belirlemiştir. Söz konusu yeniden belirleme, savaş teorisinin geliştirilmesi, stratejik tatbikatların yürütülmesi ve özellikle Gürcistan ile Ukrayna ve son olarak da Suriye'deki askeri deneyimlerinden edinilen derslerin benimsenmesiyle daha da ayrıntılı olarak sürdürölmektedir. Yeni nesil savaş literatürünün büyük bir bölümü, bahse konu olan Rus ordusunun 'yeniden belirleme' stratejisinin Rusya'nın özellikle Ukrayna'daki faaliyetlerinde hibrit savaş teorisini tasarlayarak gerçekleştirdiğini, 2013 yılında Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov tarafından 'Military Industrial Kurier Dergisi'nde' yayınlanan 'The Value of Science in Prediction' adlı makalesine dayandırarak ifade etmektedirler.

Gerasimov'a (2013) göre, savaşların icra ediliş şekli değişmiş, politik ve askeri hedeflere ulaşmada askeri güce dayalı olmayan yöntemlerin rolü artmış, özellikle halkın savaşların ana aktörleri olması sebebiyle, savaşta kullanılan yöntemler büyük oranda siyasi, ekonomik, bilgi gibi askeri olmayan yöntemlere kaymıştır. Ayrıca Gerasimov, bütün bunların, psikolojik hareket ve özel kuvvetlerin faaliyetlerinde bir araya gelerek, askeri usullerle gizli bir şekilde bütünleştiğini ifade etmiştir. Gerasimov, büyük orduların cephe muharebeleri artık söz konusu olmadığı için, orduların askeri kültürlerinin yeni yöntem ve ikmal yöntemlerine adapte olabilmek adına birleşik bir istihbarat sahasında faaliyet gösteren karma hareketli birliklerin rolünü benimsemeleri gerektiğini düşünmektedir.

ABD Ordusunun 2016 yılında Rusya kaynaklı tehditlerin analizi için yayınladığı el kitabına göre, Rus ordusu taktiksel düzeyde, Gerasimov'un bu yaklaşımını bir doktrin olarak benimsemiş ve söz konusu doktrin komutanlara ve taktiksel karar vericilere

operasyonlarını nasıl yürütecekleri konusunda yol gösterici olarak, Rus askeri kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Rus ordusunun Gerasimov doktrini uygulayabilmek adına öncelikle profesyonelleşmeye öncelik verdiği görülmektedir. Bu kapsamda asker sayıları azaltılarak teorik olarak yüksek seviyede sürekli hazır olma konusunda daha küçük ama daha hareketli bir ordu oluşturmak hedeflenmiştir (Russian New Generation Warfare Handbook, 2016:2-3). Bu kapsamda, Rus ordusunda askerlik hizmeti süresi iki yıldan bir yıla düşürülmüş, sözleşmeli (profesyonel) askerlerin çoğu hava kuvvetlerinin seçkin askeri birimlerine ve Gürcistan, Ukrayna gibi eski Sovyet coğrafyasına yakın bulunan daimi birimlere aktarılmıştır (Lavrov, 2018:2). Ayrıca ordu, kolordu boyutunu önemli ölçüde değiştirerek, Sovyet tipi bölünmüş bir örgütlenme modelinden NATO benzeri bir tugay yapısına geçmiştir. Sovyet ordusu, destek ve atış alayları da dahil olmak üzere genellikle 5-6 alaydan oluşan bölümler halinde örgütlenirken, toplam asker sayısı 5 000'den 20 000'e kadar değişmiştir, NATO tugay yapısı ise genellikle üç tabur ve destek birimlerine sahiptir. Genellikle bir tugay, yaklaşık olarak 3 200 ila 5 500 askerden oluşmaktadır. Rus ordusu da yeni tugay yapısıyla sayıca az ama daha hareketli ve profesyonel bir ordu örgütlenmesi sağlamayı hedeflemiştir (Sautin, 2016). Söz konusu profesyonelleşme adımlarının bir diğer basamağı da Rus ordusunun özel kuvvetleri olan Spetsnaz birimlerinin revize edilmesi olmuştur. Spetsnaz kuvvetleri, Hava Kuvvetleri ve diğer ilgili birimlerle koordinasyon içerisinde hızlı reaksiyon gösterecek şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Çünkü başta Genelkurmay Başkanı Gerasimov ve Savunma Bakanı Sergey Şoygu olmak üzere, Doğu Avrupa ve Baltık bölgesindeki Spetsnaz kuvvetlerinin diğer kuvvetlerle koordinasyon içerisinde hızlı tepki mekanizmaları geliştirilmesinin NATO planlarını engellemek adına çok önemli olduğuna inanmaktadırlar (Beznosiuk, 2016).

Rusya'nın askeri kültüründe bir diğer önemli değişim ise ordunun sabotaj yeteneklerini güçlendirebilmek adına, askerlerine siber saldırı düzenleyebilme yeteneğinin kazandırılması olmuştur. Rusya 2003 yılından itibaren siber saldırı yeteneklerini geliştirme çabasında olsa da, bu alanda başarılı sonuçlar elde etmeye 2007 yılında Estonya'nın hükümet sistemlerini etkisiz hale getirebilmesiyle başlamıştır. Rus ordusu bünyesinde siber saldırıları düzenleyebilecek teknik branşta askerler olsa da, Ukrayna Savaşı'nda olduğu gibi inkar stratejisini uygulayabilmek adına bilgisayar korsanları (hacker) da askeri kültüre entegre edilmiştir (Galeotti, 2016:291).

Gerasimov, birçok kurumun ve aktörün dahil olduğu bu savaş biçiminin hem askeri

hem de sivil niteliği göz önüne alındığında, koordinasyonun kilit bir unsur olması gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünce doğrultusunda 2014 yılında Ulusal Savunma Yönetim Merkezi (NTsUO) oluşturulmuş ve GRU, Spetsnaz, SVR, FSB ve ordu ile ilgili politik mercilerin operasyonlarda koordinasyonunun tek bir kurum üzerinden sağlanması hedeflenmiştir (Thornton, 2016:24-25).

Herhangi bir askeri örgütün en büyük sorunlarından biri komuta kontroldür. Bir ordu, en son teknoloji teçhizat ve iyi eğitilmiş personel gibi etkili bir gücün tüm niteliklerine sahip olabilir, ancak bu çeşitli unsurlar bir araya getirilip uygulanmadığı takdirde savaş sahasında uygulamada başarılı olmak kolay değildir. Özellikle aktör ve hareket bileşeni sayısının fazla olduğu hibrit savaşta etkin bir komuta, kontrol ve koordinasyon askeri teşebbüsün düzgün işleyişi için esastır. Rus ordusu ilk olarak 1994 yılında Çeçenistan müdahalesinde etkili bir komuta kontrolün zorluğunu tecrübe etmiştir. Ordu kuvvetleri arasındaki bağlantının ve koordinasyonun zayıf olması sonucu topçu ve hava unsurları kara gücünü istenilen düzeyde destekleyememiş, bu nedenle de Rusya Çeçenistan’da iyi şekilde organize olamamış ve başarısız olmuştur. Bu nedenle NTsUO’nun kurulması Rus askeri kültürünün gelişimi açısından ve hibrit savaşın uygulanabilirliği bakımından önemlidir.

Rusya, Ukrayna Savaşı’nın başlaması ile birlikte, ordunun, Spetsnaz kuvvetlerinin ve istihbarat teşkilatlarının etkinliğini ve duyarlılığını test etmesi mümkün olmuştur. Söz konusu birimlerin Kırım’ın ilhakı sırasında, önemli stratejik noktaları kısa sürede ve az kayıpla ele geçirerek Ukrayna ordusunun reaksiyon göstermesini engellemesi ve Kırım yarımadasının kontrolünü sağlaması NTsUO’nun komuta, kontrol ve koordinasyon konusunda başarılı olduğunu göstermiştir (Beznosiuk, 2016).

Komuta, kontrol ve koordinasyonun Ukrayna Savaşı esnasında olumlu sonuçlar vermesinin bir diğer nedeni de, Rusya’nın bu savaşta, yüz binlerce kişilik bir kuvvet yerine, sayıca daha az askeri personel kullanmasıdır. Lavrov’a (2018:2-4) göre sayıca az profesyonel birlikler daha etkin ve disiplinli olmaları sebebiyle Kırım örneğinde olduğu gibi başarılı bir şekilde düşük yoğunluklu askeri operasyonları yürütebilmişlerdir.

Profesyonelleşme ve koordinasyon hibrit savaşlarda başarılı sonuçlar verse de, profesyonelleşme çabaları, sözleşmeli askerlik prensibine dayandığından Rusya’nın, gençleri orduya katılım hususunda gönüllülük göstermeleri için çaba sarf etmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Gerasimov’a (2017) göre, Rusya’nın askeri ve politik

liderliği, insanların orduya duyduğu güveni geri kazanmak için ciddi çaba sarf etmiş ve bu çaba sonucunda Rus ordusu halk tarafından tam olarak desteklenerek profesyonel manada savaşı hazır seviyeye ulaşmıştır. Gerasimov, bu seviyeyi güçlendirmek adına, ordu ve halk arasında daha sıkı bir ilişkinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiş, bunun için de askeri personelin eğitim sistemini ve gençlerin yurtsever eğitimlerini artırmanın önemine vurgu yapmıştır.

Ukrayna’da savaşı Rus askerlerinin ifadeleri incelendiğinde Gerasimov’un düşüncesi doğrulanmaktadır. Örneğin Dobasta savaşarak sol bacağını kaybeden Rus askeri Yuri Dmytrenko, Ukrayna Savaşı’na gönüllü katıldığını, yaralanmasına rağmen devletten ve halktan çok büyük destek gördüğünü, Rusya’yı savunduğu için halkın kendisine saygı duyarak, kendisini kahraman kabul ettiğini ifade etmektedir (The Daily Beast, 2018). Karşıt görüşte olan bir askerin ifadesine rastlanılmasa da Rus medyasında aksini belirten ve Gerasimov’un vatanseverlik yaklaşımını eleştiren yazılar bulunmaktadır. Örneğin Rus gazeteci Alexei Toporov Rusya’nın Ukrayna’da ölen ya da yaralanan askerleri onurlandırmadığını, kahramanlıklarından dolayı bir ödöl ya da madalya verilmediğini, hatta birçoğunun cenazelerine bile katılımın olmadığını ifade etmektedir (Euromaidan Press, 2018a).

Rusya, bir yandan yurtseverlik motifini kullanarak orduda profesyonelleşmeyi sağlama çabası içinde olurken, diğer yandan da Gerasimov yaklaşımının diğer bir kuvvet çarpanı olan paramiliter gruplar gibi askeri olmayan unsurların oluşturulmasında ve kullanımında da kahramanlık ve yurtseverlik motifini kullanmaktadır. Örneğin Ukrayna Savaşı’nda kullanılan paramiliter grupların içinde etkin rol alan kişilere bakıldığında, birçoğunun Sovyetler Birliği veya Rus ordusundan emekli askerler olduğu görölmektedir. Doğu Ukrayna’daki isyanda aktif görev alan ‘Vostok Taburu’ olarak adlandırılan paramiliter grubun önemli liderlerinden biri olan Yuri Protsenko’ya göre grubundaki askerlerin birçoğu Afganistan Savaşı gazisi olduğu için savaşma dürtüleri Sovyetler Birliği’nden kalma vatanseverlik duygusundan gelmektedir. Yine aynı şekilde Vostok Taburu liderlerinden Alexander Khodakovsky’ye göre, Afganistan Savaşı Sovyet hatıralarının kendilerini motive ettiğini, Afganistan’da Sovyetler Birliği’nin çıkarlarını ABD’ye karşı savunduklarını, şimdiye yine bir vatansever olarak Rusya’nın ABD’ye karşı çıkarlarını savunduklarını belirtmiştir (Rotman, 2015).

Özetle, Gerasimov’un ortaya koyduğu yaklaşım, temelde Sovyetler Birliği’nin

Afganistan ve Rusya'nın Çeçenistan tecrübelerine dayandığından Rus ordusunun askeri kültürüne yabancı olmamış, bu nedenden dolayı Rus ordusu söz konusu yaklaşıma rahatça entegre olabilmış ve hem Doğu Ukrayna'da hem de Kırım'da söz konusu yaklaşımı uygulayabilmiştir.

Sonuç olarak, Rus ordusu öncelikle politik iradenin yönlendirmesiyle, kilit stratejik hedefleri belirleyebilmiş, vekalet aktörü olan paramiliter gruplar üzerinde komuta ve kontrolü kurmuş, akabinde modern silahlardan ve donanım sistemlerinden kuvvet çarpanları olarak faydalanabilmiş, ağ tabanlı sistemlerin kullanımını en üst düzeye çıkarmak için entegre bir savaş alanı geliştirerek Gerasimov'un öngördüğü gibi askeri olan ve olmayan unsurları bir arada kullanarak politik hedeflere ulaşabilmiştir.

Ukrayna Savaşı'ndaki stratejik etkileri açıklayabilmek adına savaşın karakterine etki eden faktörlerin analiz edilmesi kadar, savaşın teorik çerçevesinin de ortaya konması önem arz etmektedir. Bu nedenle bir sonraki bölümde hibrit savaş olgusu, Ukrayna Savaşı özelinde test edilecektir.

4.2.3. Rusya'nın Ukrayna Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi

Savaş literatüründe hibrit savaş, Rus ordusunun Ukrayna Savaşı'ndaki stratejisini tanımlamak için kullanımı yaygınlaşan bir terim olmuştur. Özellikle Ukrayna'da Rusya destekli paramiliter gruplar ile Ukrayna ordusu arasındaki mücadelenin şiddetlenmesiyle, Batılı devletlerden bazı araştırmacılar ve politikacılar ile askerler, Rusya tarafından uygulanan savaş stratejisi ifade etmek için hibrit savaş kavramını sıklıkla kullanmaya başlamışlardır (Kilinskas, 2016:139-140).

Örneğin, NATO Avrupa Müttefik Komutanı Philip M. Breedlove, 2015 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda Rusya'nın Ukrayna'yı etkisiz hale getirmek için her türlü psikolojik hareket yöntemlerini düzenli ve düzensiz birliklerle eş zamanlı olarak kullandığını ve bu karma yapının hibrit savaş işaret ettiğini ifade etmiştir (Munich Security Conference Report, 2015:34). Benzer şekilde NATO kapsamında, Rusya'nın Ukrayna'daki savaş yaklaşımlarının değerlendirildiği 2015 yılında ortaya konan çalışmada da Rusya'nın Ukrayna Savaşı'nda konvansiyonel ve gayrinizami hareket unsurlarını siber hareket ile birlikte aynı anda ve aynı hareket ortamında kullanmasından dolayı, söz konusu savaşın hibrit yaklaşıma uygun olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır (NATO Review, 2015).

2015 yılında yayınlanan ABD Ulusal Savunma Stratejisinde Rusya'nın Ukrayna'da askeri, politik, ekonomik ve enformasyon unsurlarını bir arada ve aynı hareket ortamında kullandığı belirtilerek, söz konusu savaş yaklaşımının hibrit olduğunu ifade edilmiştir (The National Military Strategy of the United States of America 2015).

McDermott (2015), Koffman ve Rojanski (2015) gibi savaş tarihçileri ise, hibrit savaş kavramının, Rusya'nın Ukrayna Savaşı eylemlerini tanımlamak için daha uygun olduğunu, ancak yeni bir savaş modeli olarak sınıflandırılmayacağını, çünkü Rusya'nın Ukrayna eylemlerinin, Sovyetler Birliği'nin Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan müdahaleleri ile Rusya'nın Çeçenistan ve Gürcistan müdahaleleriyle benzerlikler gösterdiğini ifade etmektedirler. Söz konusu savaşlar hibrit savaş konseptine sahip olmakla birlikte, temelde Rus kuvvetlerini yansıtan veya taklit eden paramiliter gruplar ya da düzenli ordular ile birlikte siyasi, toplumsal ve askeri düzeyde, düzenli ve düzensiz taktikler kullanılarak icra edilmiştir. Bu kuvvetler, Rus ordusunun bünyesinde senkronize edilmiş olmakla birlikte, savaşların büyük bölümü Rus geleneksel kuvvetlerinin desteğiyle yürüten yerel çabayla gerçekleştirilmiştir (Russian New Generation Warfare Handbook, 2016:1-5). Rusya'nın Ukrayna Savaşı'ndaki hibrit savaş stratejisi de söz konusu savaşlardaki stratejiye yakın olmakla birlikte, Rus Ordusu, istihbarat teşkilatları, özel askeri şirketler ve paramiliter gruplardan oluşan bir hibrit yapının, askeri ve askeri olmayan yöntemleri koordineli bir şekilde yürüttüğü bir savaş stratejisi belirlenmiştir (Kofman ve Rojansky, 2015:1-4).

Her ne kadar söz konusu strateji Sovyetler Birliği döneminde de uygulansa da, savaş literatüründe Ukrayna Savaşı'nın teorik yapısının Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov tarafından oluşturulduğu yönünde bir algı bulunmaktadır. Bu durumun temel nedenin Gerasimov'un Ukrayna Savaşı öncesi ortaya koyduğu fikirlerin Ukrayna Savaşı esnasında büyük oranda Rusya tarafından uygulanmış olmasıdır. Gerasimov'a (2013) göre günümüz savaşlarında geleneksel askeri yöntemlerin yanında askeri olmayan yöntemlere de sıklıkla başvurulmaktadır. Söz konusu yöntemler ancak karma hareketli birlikler ile yürütülebilmektedir. Bu karma yapıların savaşlardaki en önemli misyonu düşmanla doğrudan temas kurmadan, uzaktan etki ederek, düşmanı etkisiz hale getirebilmektir. Bu açıdan artık stratejik, taktik, ve hareket boyutları arasında ve saldırı ile savunma hareketleri arasında bulanıklık bulunmaktadır. Bu nedenle savaş ve barış zamanı arasındaki dönem belirsizleşmiştir. Bu tür durumlarda düşman ülkenin bütün bölgelerinde aktif bir cephe

yaratmak için, özel operasyon güçlerinden, iç muhalefetten (halktan), ve teknolojik imkanlardan yararlanılmalıdır.

Veljovski, Taneski ve Dojchinovski (2017), Tchekinov ve Bogdanov (2013), Connell ve Evans (2015) ile ABD Ordusu Özel Harekat Komutanlığı'nın 2016 tarihli Ukrayna Savaşıyla ilgili raporuna (The United States Army Special Operations Command) göre, Ukrayna Savaşı'nda Rusya, Gerasimov'un bu yaklaşımını belirli safhalara bölerek uygulamıştır. Buna göre ilk safha istihbarat faaliyetlerinden oluşmakla birlikte, Ukrayna hükümetine karşı halkı kullanabilmek adına Etnik Rusların etki alanları tespit edilerek, protestolarda ve paramiliter grupların faaliyetlerinde kullanılmalarının altyapısı oluşturulmuştur. İkinci ve üçüncü safha toplumsal eylem ve ekonomik yaptırım amaçlı psikolojik ve siber harekat operasyonlarından oluşmakla birlikte, Ukrayna hükümetinin otoritesini zayıflatmak, itibarını düşürmek ve moral gücünü azaltmak için ekonomik ambargo ve diplomatik baskı uygulanmıştır. Burada ana amaç toplumu protesto ve eylemlere sevk ederek, toplumsal huzuru ve refahı sekteye uğratmaktır. Dördüncü safha gayrinizami harekat faaliyetlerinden ve terör eylemlerinden oluşmakla birlikte, Ukrayna'da savaş ortamı yaratmak amacıyla, Etnik Rusların katılımıyla oluşturulan paramiliter gruplar ve Spetsnaz özel kuvvetler vasıtasıyla terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktikler kullanılmıştır. Beşinci ve altıncı safha konvansiyonel harekattan oluşmakla birlikte, Rus ordusu, Doğu Ukrayna'nın ve Kırım'ın kritik bölgelerinde kontrolü sağlamak amacıyla teknolojik unsurlardan da faydalanarak harekat başlatmıştır.

Hibrit savaş teorisini Ukrayna Savaşı özelinde test edebilmek adına söz konusu safhalar detaylı olarak incelendiğinde;

4.2.3.1. Rusya'nın İstihbarat Faaliyetleri

Rusya, Ukrayna'da müdahale için gerekli altyapıyı oluşturmak ve insana dayalı (humint intelligence) istihbarat elde edebilmek amacıyla FSB'yi (Rusya Federal Güvenlik Servisi) ve GRU'yu (Ana İstihbarat Müdürlüğü), stratejik istihbarat elde edebilmek ve gerekli politik tedbirleri alabilmek adına da SVR'yi (Dış İstihbarat Servisi) kullanmıştır. FSB daha çok Doğu Ukrayna'da faaliyetlerini yoğunlaştırırken, GRU ise 45. Spetsnaz alayı vasıtasıyla çoğunlukla Kırım'da eylemlerini gerçekleştirmiştir (Galeotti, 2016:286-287).

SVR ise stratejik istihbaratı koordine etmekle birlikte, NATO ve AB ülkelerinin kamuoylarına karşı kitle iletişim araçlarını kullanarak, Rus politik iradesinin ‘savunulabilir inkar edebilirlik’ stratejisi doğrultusunda, Rusya’nın Ukrayna’daki çatışmalarda herhangi bir rolü olmadığı hususunda algı yaratma görevini üstlenmiştir (Jensen, 2017:3).

FSB ve GRU’nun Ukrayna’da sivil ve askeri istihbarat servisleri olarak öncelikli görevi, Ukrayna’daki etnik Rus nüfusunun kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesini sağlamak olmuştur. Kısaca söz konusu istihbarat teşkilatları, Ukrayna’da gerekli koşulları (siyasi, ekonomik, ideolojik, etnik, dinsel vb.) yaratma amaçlı planlama, organize etme ve uygulama görevlerini üstlenmişlerdir (Lytvynenko, 2016:63). Burada ana amaç, gerçekleştirilecek psikolojik baskı, iç muhalefetin aktif desteği, terör ve sabotaj yöntemleri ile Ukrayna’nın politik, askeri ve ekonomik düzeninin bozulması sağlanarak, politik hedeflere Ukrayna ordusuyla minimal silahlı etkileşime girerek ulaşmaktır (Galeotti, 2014).

Rus istihbarat teşkilatları özellikle Turuncu Devrim’den sonra Ukrayna politik iradesinin Avrupa-Atlantik bloğa yakınlaşması sonucu ülkede istihbarat çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Bu bağlamda istihbarat teşkilatları suç geçmişi olan kişilerden, spor ya da vatanseverlik kulüpleri vasıtasıyla gençlerden ve Rus yanlısı örgütlerin ve hareketlerin desteğinden oluşan gizli paramiliter gruplar oluşturulmasını sağlamışlardır. Böylece, Rus istihbarat teşkilatları, etnik Rusların yoğun olduğu Doğu Ukrayna’da ve Kırım’da, Sovyetler Birliği’ne duyulan özlemden ve Ortodoksluk inancından da faydalanarak ‘Rus Dünyası’ fikirlerine odaklanan çeşitli gruplar vasıtasıyla Ukrayna’da gizli bir istihbarat ağı kurmuştur (Misiura, 2017:45-46; Yashin ve Shorina, 2015:5). Bu gruplara protestolar sırasında GRU tarafından, yeraltından çıkıp aktif hareketlere geçme emri verilmiş, bu gruplar özellikle Kırım’ın ilhakında ve Doğu Ukrayna’daki protesto ve eylemlerde önemli rol oynamışlardır (Dykyi, 2016:49). GRU aynı zamanda Ukrayna devleti içinde de etkin bir istihbarat ağına sahip olmakla birlikte, Ukrayna Savaşı’nda, yardımcı birimleri sağlayan ve koordine eden birincil bir ajans görevi görmüştür (Galeotti, 2016:286). GRU, Ukrayna’nın bağımsızlığından bu zamana Sovyet bağı (etnik-dinsel bağ ve sadakat duygusu) ya da rüşvet yöntemini kullanarak Ukrayna’nın devlet kuruluşlarındaki etkinliğini devam ettirmesi nedeniyle gerekli tüm bilgileri ‘angaje’ ettiği kamu görevlilerinden neredeyse açıkça alabilmiştir (Burkovskyi, 2017:39). Angaje edilen kişiler bilgi sağlamanın yanında Doğu Ukrayna’daki eylemler ve Kırım’ın ilhakı esnasında

başta Ukrayna ordusu olmak üzere devlet kurumlarının toprak bütünlüğünü sağlamak adına gerçekleştirmeye çalıştığı her türlü faaliyeti sabote etme görevlerini de yürütmüşlerdir. Söz konusu kişiler özellikle Donetsk, Luhansk ve Kharkiv bölgelerinde Ukrayna kolluk kuvvetlerinin etkin olmasını engelleyerek paramiliter grupların önünü açmışlardır. Yine aynı şekilde Ukrayna Silahlı Kuvvetleri ve Ulusal Muhafızların Odesa’da konuşlandırılmasını engelleyerek, paramiliter grupların idari binaları ele geçirmelerine yardımcı olmuşlardır. Hatta angaje edilen kişilerden bazıları daha sonra Doğu Ukrayna ve Kırım’daki paramiliter grupların liderliğini de üstlenerek Ukrayna hükümetine karşı savaşmışlardır (Yashin ve Shorina, 2015:5). “Anavatana Giden Yol: Kırım” adlı belgeselde Rus General A. Volkov’un belirttiğine göre, Rusya istihbarat teşkilatları, Ukrayna devlet idaresinde ve yerel nüfus üzerindeki güçlü etkisi nedeniyle, Ukrayna’nın en zayıf ve hazırlıksız anını yakalayarak faaliyetlerini gerçekleştirmiş ve başarılı olmuştur (Misiura, 2017:48).

Sonuç olarak Rus istihbarat teşkilatları, yeterli bilgi kaynağına sahip olmuş ve politik iradenin karar alma sürecinde etkili olması için gerekli tüm altyapıyı kolayca sağlayabilmiştir.

Rus istihbarat teşkilatlarının bir diğer görevi de Ukrayna hükümetinin otoritesini zayıflatmak adına psikolojik harekat ve sabotaj faaliyetlerinin düzenlenmesi olmuştur. Burada ana amaç Ukrayna devlet kurumlarının, daha çok güvenlik ve savunma kurumlarının bileşenlerini zayıflatmak ve demoralize etmektir.

4.2.3.2. Rusya’nın Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri

Ukrayna Savaşı’nda, psikolojik harekat ve sabotaj faaliyetleri, Rusya’nın hibrit savaş stratejisinin istihbarattan sonra en önemli parçasını teşkil etmiştir. Rusya’nın Ukrayna’daki psikolojik harekat ve sabotaj faaliyetleri, Kırım’ın başarılı şekilde ele geçirilmesi ve Doğu Ukrayna bölgesine operasyonel genişleme sağlama amacıyla gayrinizami harekat ve konvansiyonel harekatı destekleyici güç olarak kullanılmıştır (Veljovski, Taneski, Dojchinovski, 2017:295-296). Bu amaç doğrultusunda, Rus istihbarat teşkilatları dört ayrı psikolojik harekat stratejisi belirlemiştir. İlk strateji; Ukrayna’daki Etnik Rusların desteğini alabilmek üzerine kurulu olmakla birlikte, ikinci strateji Ukrayna politik iradesine ve güvenlik birimlerine karşı her türlü sabotaj faaliyeti gerçekleştirerek, Ukrayna hükümetinin otoritesini zayıflatma üzerinedir. Üçüncü strateji ise uluslararası kamuoyunun

dezenformasyon faaliyetleri ile yanlış yönlendirilmesini kapsamakla birlikte, son strateji Rusya'nın kendi kamuoyunun desteğinin devamını sağlayabilmesi üzerine kuruludur (Perry, 2015; Iasiello, 2017:57). Bu stratejiler doğrultusunda Rus istihbarat teşkilatlarından GRU'nun Ukrayna'da öncelikli hedefi, Etnik Rusların ikna edilerek paramiliter gruplara katılımlarının sağlanması ve çatışmalarda öncelikle bu grupların kullanılması olmuştur. Bu yöntemle Rusya, hem savaşın kendisi tarafından yürütülmediği izlenimi yaratabilecek (inkar yaklaşımını uygulayabilecek) hem de bilgi bulanıklığı yaratarak, çatışmaların Ukrayna'nın iç meselesi olduğu izlenimi sayesinde uluslararası kamuoyunun savaşa aktif katılımını engelleyebilecektir. Bu amaç doğrultusunda GRU 2000'li yılların başından itibaren hazırlık yapmaya başlamış, Rus dilini öğreten, Rus yanlısı kültür merkezlerini ve sivil toplum kuruluşlarını kullanmış, bu yöntemle de Ukrayna'daki Rusça konuşanların ve Rus kültürüyle özdeşleşen Ukrayna vatandaşlarının sayısının arttırılması sağlanmıştır (Sazonov ve Kopõtin, 2016:101-102).

Özellikle 'Kırım Rus Hareketi', 'Kırım Rus Topluluğu' ve 'Rus Bloku' sivil toplum kuruluşları Kırım'da Rus milliyetçiliği, dili ve kültürünü yaymak amaçlı faaliyetler gerçekleştirmiş, Rusya ile yakın olmanın gerekliliğini savunmuş ve de Kırım'ın Rusya'ya bağlanması için propaganda yapmışlardır. Kırım'da ayrıca Rusya destekli 'Moskova Evi' ve 'Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri Enstitüsü' adında düşünce ve kültür merkezleri açılmış, bu merkezlerde Kırım'daki Rusya yanlısı grupların liderleri ve Rusya politik iradesinden kişilerin konuk olduğu birçok toplantı ve konferans gerçekleştirilmiştir. Merkezleri Rusya'da olan 'Nash', 'Avrasya Gençlik Birliği', 'Proryv' gibi gençlik örgütleri Kırım'da şube açarak, Avrupa-Atlantik blok karşıtı eylemler düzenlemişlerdir (Kelkitli, 2014 297-298).

Özellikle Kırım'ın ilhak edilmesini sağlayan psikolojik hareketin en önemli özelliği Rusya'nın, Kırım'da Rusça konuşan azınlık ve sempatizanlar üzerindeki refleks kontrolüdür. Kırım'da gerçekleştirilen psikolojik hareketin amacı, halkta herhangi bir direniş veya güç kullanımı olmadan Rus yanlısı duygular vasıtasıyla ikna edilerek, nüfusunun çoğunluğunun Ukrayna hükümetine karşı çatışmalarda yer almalarını ve akabinde Rusya'ya katılım konusunda irade göstermelerini sağlamaktır (Darczewska, 2014:83). Bu amacı gerçekleştirebilmek adına istihbarat teşkilatları, başta televizyon ve internet olmak üzere kitle iletişim araçlarını kullanmışlardır (Perry, 2015). Ukrayna'da psikolojik hareket maksatlı kullanılan kitle iletişim araçlarından bazıları şunlardır

(Sazonov ve Kopõtin, 2016:102-103; BBC, 2015 Mart 19):

1- Rus televizyon kanalları (örneğin, LifeNews, Россия1, Россия24, Первый канал, HTB, PEH TB).

2- Rus menşeli Ukrayna TV kanalları (Inter ve Ukraina24)

3- Geleneksel çevrimiçi medya dahil internet kaynakları (örneğin Komsomolskaya Pravda Ukraine, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya uygulamaları, V Kontakte (Vk.com), LiveJournal.com, Liveinternet (li.ru), YouTube, RuTube gibi)

4- Ukrayna'nın Kiev merkezli Vesti gibi Rus yanlısı gazeteleri.

5- Rus radyo kanalları (örneğin Radyo Mayak.)

6- Cep telefonu operatörleri (Cep telefonu operatörlerinin çoğunluğu Rusya sermayesinin doğrudan veya dolaylı kontrolü altındadır, Örneğin. KyivStar ve MTS (MTC)

7- Hoparlör yayınları

8- Trol Saldırıları (sıradan vatandaş görünümünde kurulan ekiplerle popüler web sitelerinde yüzlerce yorum üretmek ve Twitter, LiveJournal ve diğer sosyal medya platformlarında birden fazla hesabı propaganda yapmak için kullanılmıştır).

Rusya, söz konusu kitle iletişim araçlarını iki ana tema üzerinde kullanmıştır. İlk tema, Ukrayna hükümetinin 'Rus karşıtı faşist' olduğu iddiası üzerine iken, ikinci tema Rus politik iradesinin, Ukraynalıların yaşam kalitesini artıracakları üzerinedir. Etnik Ruslara yönelik mesajlar onları savaşta tutma amacı taşıırken, yerli nüfusa yönelik mesajlar, savaşanları desteklemenin 'ahlaki' gerekçesini ortaya koymuştur (Iasiello, 2017:57). Rusya, ilk tema olan Ukrayna hükümetinin 'Rus karşıtı faşist' olduğu iddiasının kabul görmesini sağlamak adına, başta televizyon yayınlarında ve sosyal medyada Ukrayna tanklarını, bayraklarını ve askerlerini, Nazi sembolleriyle göstererek, Ukrayna hükümetini "yeniden canlanan Nazizimle" ilişkilendirmiş ve böylece savaşta yer alan Rus askerlerinden algıyı Ukrayna'ya kaydırmıştır (Unwala ve Ghorı, 2015). Ek olarak, sosyal medyada, bloglarda ve web sitelerinde, "Kırım'ın her zaman Rus vatani olduğu iddia edilerek", Kırım'daki etnik Rusların, Rusya tarafından 'Ukraynalı faşistlerden' korunması

gerektiği algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Rusya'nın bu koruma görevini üstlenmediği takdirde, ABD liderliğindeki Avrupa-Atlantik bloğun, Kırım'da askeri bir üs oluşturma niyetinde olduğu, eğer bu amacı gerçekleştirirlerse, Kırım'da 'Faşizm/Nazizm'in' etkin olacağı propaganda söylemlerinde, özellikle de internet ortamındaki tartışmalarda sıklıkla yer almıştır (Rusnáková, 2017:361). Söz konusu söylemler özellikle Putin'in "Batı destekli bir faşist cunta Kiev'de iktidarı ele geçirdi ve Kırım Rusya tarafından derhal müdahale edilerek kurtarıldı, ancak Ukrayna'nın güneyi ve doğusu sivil çatışmaya düştü" söylemini meşrulaştırma amacı taşımıştır (The Economist, 2014).

Söz konusu söylemler dışında Ukrayna'da halkı Rusya tarafına çekmek için psikolojik harekatı destekleyici unsur olarak sabotaj faaliyetleri de siber harekat vasıtasıyla hibrit savaşın bir bileşeni olarak kullanılmıştır. Sabotaj faaliyetlerinin bir parçasını teşkil eden siber harekat, genellikle düşmanın iletişim, ulaştırma, enerji finansal işlemler gibi kritik altyapılarını sanal ortamda bilgisayar sistemleri üzerinden etkisiz hale getirmeyi hedeflemektedir (The United States Army Special Operations Command, 2016:345). Rusya'nın 2008 yılındaki Gürcistan Savaşı'nda kullandığı siber harekat stratejisine benzer şekilde Doğu Ukrayna'nın ve Kırım'ın sabit telefon hattı, internet ve mobil hizmetlerini neredeyse tamamen ortadan kaldırılmıştır (Paganini, 2014). Örneğin, Ukrayna Ulusal Telekomünikasyon İşletmecisi Ukrtelecom, 2015 yılının Şubat ayında hem fiziki hem siber saldırıya uğramış ve Kırım ile Kiev arasındaki iletişim bağlantısı kesilmiştir. Ukrayna siber güvenlik personeline göre, Rusya yasadışı hacker grupları vasıtasıyla söz konusu saldırıları düzenlemekle birlikte, özellikle hükümet sistemlerine 'Uroburos' adlı kötü amaçlı 'Yılan virüsü' ile saldırılmaktadır (Weedon ve Galante, 2014).

Söz konusu virüs Ukrayna'nın kritik altyapılarını kontrol eden bilgisayar sistemlerini kontrolünü ele geçirmekte ve söz konusu altyapıları etkisiz hale getirmek dışında veri çalmak ve ağ trafiğini kontrol etmek için de kullanılmaktadır (Paganini, 2014).

Rusya, Ukrayna savaşında siber harekatı sadece alt yapıları etkisiz hale getirmek için kullanmamış, aynı zamanda halkı psikolojik olarak etkileyebilmeyi hedeflemiştir. Bazen basit ve karmaşık olmayan siber harekatlar bile halkın ve medyanın ilgisini çekeabilmekte ve halkın algısında önemli etkilere neden olabilmektedir. Örneğin, NATO kaynaklarına göre, 'Cyber Berkut' olarak kendisini tanımlayan bir hacker grubu, Kiev'de reklam panolarını elektronik olarak ele geçirerek, panolarda Ukrayna hükümeti liderlerini savaş

suçlusu olarak gösteren bir video yayınlamış ve Doğu Ukrayna'daki ölümlerden onları sorumlu tutmuştur. Söz konusu video aynı zamanda hacker grubunun VKontakte sayfasında yayınlanarak, ulaşılabilirliği arttırılmıştır (Svetoka, 2016:12). Bir diğer örnek de telekomünikasyon ağının ele geçirilmesinin panik ve korku psikozu yaratmak için kullanılmasıdır. Ukraynalı askerlere ve halka yönelik “asker, yaşamak istiyorsan eve git”, “Donetsk Halk Cumhuriyeti bölgesine hoş geldiniz”, “Generalleriniz korkaklar ve yalancılar”, “Komutanlarınız kaçtı, çünkü savaşı çoktan kaybettiklerini biliyorlar”, “Yalnızsınız ve kimse size yardım etmeyecek” gibi metin mesajları göndermek suretiyle halk etki altına alınmaya çalışılmıştır (Sazonov ve Kopötin, 2016:106).

Halk arasında panik ve korku yaratarak Ukrayna hükümetinin otoritesini zayıflatma amaçlı gerçekleştirilen bir diğer siber hareket faaliyeti, Ukrayna'nın belirli periyotlarda elektriğinin ve doğal gazının siber saldırılar sonucu kesilmesidir. Bu durumun güncel örneği 23 Aralık 2015 tarihinde mevsim itibariyle havaların soğuk olduğu bir dönemde yaşanmıştır (Volz, 2016).

Söz konusu saldırılara ek olarak Rusya'nın LPG gazını, petrolü ve mazotu Ukrayna'ya ihraç etmeyi durdurması, Ukrayna'da halkın temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmuştur (Furgacz, 2015:116). Bu tür şiddet içermeyen yöntemler, hem Ukrayna hükümetini hem de aynı zamanda halkı çıkmaza sokmayı amaçlayan etkin faaliyetlerdir. Kritik alt yapıların zarar görmesi sebebiyle halkın zor duruma düşmesi ve Ukrayna hükümeti tarafından bu ihtiyaçların karşılanamaması Rusya için avantaj doğurmuştur. Rusya böylelikle diplomaside hem enerji kozunu istediği gibi kullanabilmiş, hem de halkın ihtiyaçlarını karşılamak adına insani yardım konvoyları göndermek suretiyle Ukrayna halkı üzerinde etkiye sahip olabilmektedir.

Panik ve korku yaratmak için Rusya başka yöntemler de uygulamıştır. Yerel nüfusa Facebook üzerinden mesajlar atılmak suretiyle, bu mesajlarda ‘bilgilendirme amaçlı’ ibaresi kullanılarak “Düşman kuvvetleri yaklaşıyor” ya da “Rus tankları geliyor” haberleri iletilmiştir. Söz konusu mesajlara ek olarak Youtube uzantısı ile terk edilmiş Ukrayna ordusu teçhizatının video klipleri, Ukraynalı askerlerin cesetleri ve savaş mahkumları da paylaşılmıştır. Panik ve korku yaratma amaçlı sosyal medya dışında kullanılan bir diğer kitle iletişim aracı hoparlörler olmuştur. Özellikle Donbas bölgesinde hoparlörler aracılığıyla Ukrayna askerlerine yakında ölecekleri, ölmelerine Ukrayna hükümeti ve ordu komutanlarının sebep olduğu, komutanlarının hain ve yalancı olduğu aktararak,

askerlerin savaşta bulunma isteklerini azaltma ve morallerini düşürme amaçlanmıştır (Sazonov ve Kopõtin, 2016:105-106).

Açıklanan söz konusu psikolojik hareket ve sabotaj faaliyetleri sadece Ukrayna'ya karşı gerçekleştirilmemiş, eş zamanlı olarak da uluslararası kamuoyuna yönelik de Rusya tarafından dezenformasyon faaliyetleri yürütülmüştür.

Rusya, Ukrayna'daki varlığını perdelemek adına uluslararası kamuoyuna karşı dezenformasyon faaliyetlerini “aldatma, tehdit ve suçlama” üzerinden gerçekleştirmiştir. Rusya, Kırım ve Doğu Ukrayna'daki hareketler boyunca çatışmalara Rus katılımını reddederek, Batı'yı, Ukrayna'nın iç meselelerine karışmakla suçlamıştır. Rusya'nın Ukrayna'daki varlığı ortaya çıktığında ise, Kırım ve Doğu Ukrayna halkının kendi öz seçimi nedeniyle bölgede bulundukları ve Rusya'nın yerel halkın isteklerine göre hareket ettiği söylemi işlenmeye çalışılmıştır (The United States Army Special Operations Command, 2016:48). Rusya, birçok ülkede bu söylemleri biçimlendirmek için farklı dillerde yayın yapan ve hedef kitleye ulaşılabilirliği yüksek olan Russia Today ve Sputnik News gibi haber ajanslarını kullanmıştır.

Hem Ukrayna'ya hem de uluslararası kamuoyuna yönelik psikolojik hareket faaliyetleri gerçekleştirilirken, Rusya kendi toplumunu savaş ortamının dışında tutmamıştır (Karabulut, 2016:36). Ukrayna Savaşı'na yönelik kendi halkı içerisinde ortaya çıkabilecek eleştirilere karşı tedbir almak ve politik iradeye yönelik halk desteğini artırmak isteyen Rusya, Doğu Ukrayna ve Kırım'daki varlık sebeplerini, eski Sovyet coğrafyasına hakimiyet idealleri, özellikle Avrupa-Atlantik blok karşısında gücü ifade eden ulusal çıkarlar üzerinden araçsallaştırmıştır (The United States Army Special Operations Command, 2016:49).

Rusya, olası eleştirilere karşı ise ‘nashi’ (bizimkiler) adı altında ve başta Putin olmak üzere Rus politik iradesi taraftarı halkın katıldığı bir toplumsal hareket oluşturmuştur. Putin, söz konusu toplumsal hareketi iç kamuoyunda desteğe ihtiyacı olduğu durumlarda kullanmaya başlamış, organize edilen mitinglere ‘Putingi’ (Putin-mitingi) adı verilmiştir. Örneğin söz konusu mitingler 2014 yılındaki barış protestoları sırasında devreye sokulmuş ve protestolar karşı mitinglerle sindirilerek, istenilen sonuç alınmış ve eleştirilerin büyümesi engellenmiştir (Bartkowski, 2015:8; Karabulut, 2016:36).

Sonuç olarak Rusya'nın psikolojik hareket ve sabotaj faaliyetleri, başta Etnik

Rusların direncini ortadan kaldırmak, akabinde Rus kamuoyunun desteğini almak ve son olarak da uluslararası kamuoyunun erken reaksiyon göstermesini engellemek adına etkili ve başarılı olmuştur. Özetle Rusya, Ukrayna Savaşı'nda öncelikle psikolojik hareket vasıtasıyla hedef kitleyi politik hedefleri doğrultusunda şekillendirmiş; akabinde ise desteğini aldığı kitleyi de savaş sahasında kullanarak, gayrinizami hareket faaliyetleriyle kesin sonuca ulaşmaya çalışmıştır.

4.2.3.3. Rusya'nın Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm

Rusya'nın Ukrayna Savaşı'nda gayrinizami hareket stratejisi, Doğu Ukrayna ve Kırım bölgelerinde Ukrayna politik iradesinin siyasi ve askeri kontrolünü kırarak, bölgede Rus politik otoritesini sağlamak amacıyla Spetsnaz özel kuvvetlerinin ve Rusya yanlısı paramiliter grupların müşterek şekilde düzenlediği terörizmin kritik tesisleri ele geçirme, pusu, baskın, bombalama gibi taktiklerinin kullanımını içermektedir. Ukrayna'da temelde gayrinizami hareket faaliyetlerini yöneten birim Rus istihbarat teşkilatı GRU ve GRU'nun yönlendirmesiyle faaliyet gösteren Spetsnaz kuvvetleri olmuştur (Galeotti, 2016:286). Spetsnaz kuvvetleri, gizli olarak çalışan ve bu nedenle de Rus politik iradesine makul bir inkar edilebilirlik sağlayan düzensiz güçlerdir. Bu kuvvetler Kırım ve Doğu Ukrayna'da yüzleri maskelenmiş ve rütbe ya da işareti olmayan askeri kamuflaj giyinmek suretiyle gizliliklerini sağlamışlardır (The United States Army Special Operations Command, 2016:43). Söz konusu yöntem sadece Ukrayna Savaşı'na özgü olmamakla birlikte, Martin Van Creveld, 1884 yılında icat edilen makineli tüfek ile sembolize edilen daha ölümcül silahlanmaların kullanılmaya başlanmasıyla, savaş alanında hedef olabilmek adına oldukça görünür ve ayırt edici üniformalara olan bağlılığın değiştirdiğini, orduların geleneksel savaş alanı üniformasından, sivil kıyafetler ile harmanlanmış cansız renklere geçtiklerini düşünmektedir (Carson, 2018:104).

Ülke ve birimlerini tanımlayan hiçbir işarete sahip olmayan söz konusu bu kuvvetler 'Zelonyye Chelovechki' veya 'Küçük Yeşil Adamlar' (Little Green Men) olarak bilinmektedirler. TASS muhabiri Vladimir Zinin, Kırım ve Doğu Ukrayna'da görünen 'Yeşil Adamlar' terimini şöyle açıklıyor: "Çocukların oynadıkları isimsiz veya yüz­süz oyuncak asker gibiler, kim oldukları, geçmişleri ve gelecekleri muamma" (Haines, 2016:2). Creveld (2018) söz konusu yöntem ile Ukraynalıların kiminle savaştıklarının belli olmadığını, bu nedenle de kamuoyunda savaşa dari belirsizlik yaşandığını ifade etmektedir.

Kaldor (2016) da ‘Yeşil Adamları’, Sırp ve Çeçen yoğunluklu oluşturulan ‘Rus Gönüllüler’ olarak tanımlamakla birlikte, ortaya çıkardıkları belirsizlik ortamı nedeniyle, Ukrayna ordusunu mücadele açısından etkisiz kıldıklarını düşünmektedir. Söz konusu bu taktik Sovyet askeri kültüründen gelmekle birlikte, Rusçada ‘maskirovka’ olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu gizlilik stratejisi sadece Rus askeri kültüründe bulunmamakla birlikte, örneğin geçmiş dönemlerde, örneğin 1936-1939 yılları arasında yaşanan İspanya İç Savaşı’nda da yoğun şekilde kullanılmıştır. Almanya ve Sovyetler Birliği gizli şekilde, İtalya ise ‘gönüllüler’ olarak adlandırdığı gruplar vasıtasıyla söz konusu savaşa müdahil olmuşlardır (Carson, 2018:118-119). Carson’a (2018:118) göre, söz konusu savaş, ‘yabancı gönüllülerin’ eşi görülmemiş bir düzeyde gizli katılımına ev sahipliği yapmıştır.

Rus askeri kültüründe Maskirovka, asıl hedefin gizlenmesi, sahte işlemler; inkar, aldatma ve blöf yapma anlamına gelmekle birlikte, Spetsnaz birliklerinin faaliyetlerini gizlemek için kullandığı strateji ‘maskirovkanın’ bir parçasıdır. Veljovski, Taneski ve Dojchinovski’ye (2017:297) göre ‘maskirovka’ Ukrayna’da o kadar etkili olmuştur ki, Batı’da bile bazıları savaşın başında ‘Yeşil Adamların’ Rus askerleri değil, Kırım halkı olduğuna ikna olmuşlardır.

Rusya’nın Ukrayna Savaşı’nda gayrinizami hareket stratejisinin teorik temelini teşkil eden ‘maskirovkanın’ Spetsnaz kuvvetleri dışında diğer bir boyutu da paramiliter gruplar, Rusya’nın değişimiyle ‘öz savunma güçleri’ olmuştur. GRU, Rus yanlısı milliyetçiler (Etnik Ruslar), siyasi muhalifler ve suçlular dahil olmak üzere yerel nüfustan, paramiliter gruplar oluşturarak, Spetsnaz kuvvetleri ile birlikte ortak eylemler gerçekleştirilmesini sağlayarak, başta uluslararası kamuoyunda Ukrayna halkının eylemleri gerçekleştirdiği izlenimi yaratmayı hedeflemiş, kısaca Rus politikalarına uygun bir siyasi ortam yaratma çabasında olmuştur (Aid, 2014; The United States Army Special Operations Command, 2016:43).

Bu amaç doğrultusunda paramiliter gruplar tabur düzeyinde Rusya kara kuvvetlerine benzer şekilde GRU ve Spetsnaz kuvvetleri koordinatörlüğünde örgütlenmişlerdir. Rus askeri analist Karber’a göre paramiliter grupların emrinde 31 000’in üzerinde kişi olduğunu, sadece Donbas’ta örgütlenen paramiliter grupların 12 000 civarında personele sahip olduğunu belirtmiştir (Karber, 2015).

Czuperski vd.’nin (2015:13-15) uydu görüntülerine dayanarak ifadesine göre Rus

ordusu, 2014 yılının başından itibaren söz konusu paramiliter grupları eğitmek için, ABD'nin 1961 yılındaki Domuzlar Körfezi Çıkarması'ndan önce Fidel Castro muhaliflerini Florida yakınlarında bir adada topladığı gibi, Ukrayna sınırından sadece birkaç kilometre ötede eğitim kamplarında bir araya getirmiştir. Bu kamplardan en önemlisi Ukrayna sınırına yakınlığı nedeniyle Kuybyshevo ve Pavlovka kentlerinin yakınında olanlardır. Pavlovka eğitim kampı, Ukrayna sınırından iki kilometre uzaklıkta kurulmuş ve çok sayıda askeri aracın bulunduğu yer olmuştur. Ayrıca 2014 yılının Temmuz ayında Ukrayna hedeflerine karşı topçu atışı yapan Grad rampaları, Pavlovka eğitim kampının yaklaşık bir kilometre batısında konuşlandırılmıştır. Bir diğer kamp olan Kuybyshevo, Ukrayna sınırından üç kilometre uzaklıkta kurulmuş ve çok sayıda topçu saldırısı için hazırlık alanı olmuştur. (Czuperski, Herbst, Higgins, Polyakova ve Wilson, 2015:13-15).

Bu kamplarda eğitilen paramiliter gruplardan dikkat çekenleri Çeçenlerden oluşan 'Vostok Taburu', dini temelli kurulan 'Rus Ortodoks Ordusu', motosiklet grubu olan 'Surgeon Grubu', Kazak etnik temelli olan 'Kazak Grubu' ve Sırlardan oluşan 'Chetnik Muhafızları Grubu'dur. Grupların üyeleri, atış, bina işgali, keşif ve savunma dahil olmak üzere özel operasyonlar için Spetsnaz kuvvetlerinden eğitim almışlardır.

Igor Girkin liderliğindeki (aynı zamanda Igor Strelkov olarak da bilinir), Rus Ortodoks Ordusu Grubu, Donbass bölgesindeki isyanı düzenleme ve yönetme görevini üstlenmiştir. Söz konusu grup, Malezya Hava Yollarına ait 17 numaralı Uçağın düşürülmesiyle de suçlanmaktadır. Aleksander Zaldostanov liderliğindeki 'Surgeon' grubu Gece Kurtları motosiklet grubunun bir kolu olmakla birlikte Rus Ortodoks Kilisesi tarafından maddi açıdan desteklenmektedir. Bu grup, Kırım'da kriz sırasında bölgeye gelerek, referandumda ilhak için adil oylama yapmak ve halka Kiev'deki 'faşistlere' karşı mücadelelerinde yardım etmek istediklerini beyan etmişlerdir. Sergei Yurievich liderliğindeki Kazak paramiliteler grubu Sivastopol'u savunmak, ablukayı engellemek ve Kırım'daki Ukrayna birliklerini korkutmak için kullanılmıştır. Ayrıca zaman zaman Ukrayna'nın doğusundaki Luhansk ve Donetsk bölgelerinde de faaliyet göstermişlerdir. Chetnik Muhafızları grubu Sırlardan oluşmakla birlikte, Bratislav Zivkoviç'in komutasında Kırım'da terör eylemleri düzenlemişler ve Kazak paramiliteleri ile koordinasyon içinde faaliyetlerde bulunmuşlardır (The United States Army Special Operations Command, 2016:43-46).

Söz konusu grupların Spetsnaz kuvvetleriyle birlikte gerçekleştirdikleri eylemler incelendiğinde, Kırım'daki operasyonları öne çıkmaktadır. 27 Şubat 2014 tarihinde Kırım'da Surgeon grubunun öncü olduğu ve kalabalığı galeyana getirdiği mitingler ve protestolar devam ederken, Spetsnaz kuvvetleri beraberinde, Chetnik Muhafızları ve Kazak paramiliter grupları ile stratejik noktalar olan Kırım Parlamentosu ve Simferopol'deki Bakanlar Kurulu binalarına, Simferopol ve Belbek uluslararası havalimanlarına, TV kanallarına, Ukrayna hava savunma teçhizatlarına ve Kırım'da bulunan askeri birimlerin yanı sıra Balaklava körfezindeki Ukrayna deniz üssüne el koymuş ve Dzhankoy ile Armyansk yakınlarındaki Kırım yarımadasına giden ana yolları ele geçirerek kontrol noktaları kurmuşlardır. Kırım'da stratejik noktalara el konulmasıyla birlikte halkı baskı altına alabilmek için organize suç örgütlerinden faydalanılmaya başlanmıştır. Kırım yarımadasında etkin olan 'Salem' suç örgütü Sivastopol limanında kaçakçılığı yönetmekle birlikte gerçekleştirdiği terör eylemleriyle Kırım nüfusunu tehdit ederek, referandumda Rusya lehine oy kullanmalarını sağlamıştır (Kilinskas, 2016:154-157).

Rusya, Ukrayna Savaşı'nda Spetsnaz kuvvetlerinin ve paramiliter grupların yanı sıra özel askeri şirketleri de kullanmıştır. Ukrayna'da öne çıkan özel askeri şirket Wagner Grubu'dur (Lytvynenko, 2016:63).

Rus kökenli ve eski bir İstihbaratçı Albay olan Dmitri Utkin'in yönettiği Wagner Grubu yaklaşık 5 000 kişilik paralı askeriyle, Kırım'ın ilhak edilmesi de dahil olmak üzere Doğu Ukrayna'daki sabotaj eylemlerinde paramiliter grupların yanında yer almıştır (Cavanagh, 2018). Ukrayna Güvenlik Servisi'ne göre söz konusu şirketin tespit edilebilen eylemlerden bazıları; Luhansk Havaalanı'nın üzerinde kargo uçağı IL-76'nın düşürülmesi ve paramiliter grupların lojistik ikmal için hayati öneme sahip olan demiryolu merkezi Debaltseve'nin ele geçirilmesidir (Euromadian Press, 2017). Wagner özel askeri şirketi gayri resmidir ve bu nedenle Rus hükümeti ile resmi bir bağı bulunmayarak, gözetimsiz bir şekilde çalışabilmektedir (Cavanagh, 2018). Wagner resmi olarak, petrol ve doğal gaz alanlarında faaliyet göstermektedir (Globalsecurity, 2018). Bu özelliğiyle Wagner, Rusya'nın Ukrayna'daki askeri faaliyetlerini kamuoyuna karşı reddetmeye yardımcı olmuştur (Cavanagh, 2018).

Sonuç olarak Rusya, Ukrayna'da gayrinizamî hareket ve terörizm faaliyetlerinde Spetsnaz kuvvetlerinin paramiliter grupların ve özel askeri şirketlerin etkisiyle başarılı operasyonlar düzenlemiş ve özellikle Kırım ilhakında büyük bir role sahip olmuşlardır. Söz

konusu aktörlerin başarılı olmasının en önemli nedeni maskirovka yani askeri aldatmacayı etkili şekilde uygulayabilmeleridir. Bu sayede Ukrayna ordusunun erken ve etkili şekilde karşılık verebilmesi engellenmiş, kısaca savaş sahasında bulanıklık yaratılarak, Kırım'ın işgali “oldu-bittiye” getirilmiştir. Ukrayna Savaşı'nda gayrinizami hareketin etkili olmasının bir diğer önemli nedeni konvansiyonel hareket tarafından söz konusu aktörlerin desteklenmesidir.

4.2.3.4. Rusya Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi

Rus ordusu, Ukrayna Savaşı'nda konvansiyonel hareketi, Spetsnaz ve paramiliter grupların gayrinizami hareket faaliyetlerini destekleyici güç olarak kullanmıştır. Konvansiyonel ordunun unsurları savaş sahasında tugay tipi bir örgütlenmeyle yer almamış, hareket serbestisi olan Tabur Taktik Grupları (BTG'ler) savaş sahasında yer alarak, konvansiyonel hareketin kara birliği kısmını organize etmişlerdir (The United States Army Special Operations Command, 2016:42-43).

Tabur taktik gruplarının kullanılmasının en önemli nedeni, gözle görülür birlik hareketleri için 'örtme/gizleme' sağlamaktır. Hareketli birlikler konvansiyonel hareketi gerçekleştirirken, tugay seviyesindeki büyük birlikler sınırdaki caydırıcı güç unsuru olarak bekletilmiştir. Bu da Ukrayna ordusunun dikkatini sınıra kaydırmasını sağlamış, Rus ordusunun sınırdan büyük bir kara hareketi hazırlığında olduğunu düşünen Ukrayna ordusu bütün tedbirlerini sınır güvenliği üzerine kurmuş, ancak Kırım'daki Spetsnaz kuvvetlerini ve paramiliter grupları göz ardı ettiği için de, Kırım'ın ilhakına engel olamamıştır (Kofman, Migacheva, Nichiporuk, Radin, Tkacheva ve Oberholtzer, 2017:24-25).

Tabur taktik grupları, hava indirme birimleri ve motorize piyade birlikleri 2014 yılının sonlarına doğru Donbas'ta şiddetli çatışmalara katılmışlardır. Donbas'ta hava indirme birimleri yoğun olarak kullanılırken, helikopter ya da uçak desteği seyrek kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak kara operasyonlarına yoğunlaşılmasının nedeni inkar stratejisinin bir parçası olmakla birlikte, hava hareketinin radarlar vasıtasıyla kolay tespit edilebilirliğinden dolayı, kullanımı sınırlı tutulmuştur (Westerlund, 2016:27-28). Bu nedenle tabur taktik gruplarını destekleyici kuvvet olarak topçu birlikleri kullanılmıştır. Özellikle 152 mm 2S19 top mermisi, MSTA-B topçusu ve BM-21 Grad çoklu roket fırlatma sistemi Ukrayna hedeflerini yok etmede kullanılarak, taktik grupların önü açılmıştır (Evans, Cazalet ve Foss, 2018:2). Uluslararası araştırma kuruluşu Bellingcat'a

göre, Doğu Ukrayna'da yaklaşık 130 civarında topçu pozisyonundan, 149 topçu saldırısı düzenlenmiştir (Euromaidan Press, 2018b).

Rácz'a (2015:88-89) göre, hibrit savaşta konvansiyonel unsurların gayrinizami hareket unsurlarını desteklemenin yanında, diğer bir rolü de temel bir caydırıcı ve açık bir saldırganlık aracı olarak kullanılmasıdır. Ukrayna Savaşı'nda söz konusu konvansiyonel güce dayalı caydırıcılığı sağlayan da askeri tatbikatlar olmuştur. Bu amaç doğrultusunda 2013 yılından itibaren 2014 yılının Mart ayına kadar Rus ordusunun sekiz tatbikat gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu tatbikatlardan katılan asker ve teçhizat bağlamında öne çıkanlardan ilki 2013 yılının Nisan ayında gerçekleştirilen Merkez Askeri Bölgedeki tatbikattır. Bu tatbikata 65 000 asker, 177 uçak, 56 helikopter ve 5 500 zırhlı araç katılmıştır. Askeri birliklerin 72 saat içinde intikale başlayacak seviyeye geldiği kamuoyuna açıklanmıştır (Bingöl, 2015:4-5). İkincisi 26 Şubat 2014 tarihinde 150 000 askerin katılımı ile Rus Kuzey Komutanlığı'nın koordinatörlüğünde, Kola Yarımadası ile Ukrayna sınırı arasında gerçekleştirdiği tatbikattır. Tarihinin en yüksek sayıdaki katılımlı askeri tatbikatlarından biri olduğu için caydırıcılık açısından önemlidir. Bu tatbikata Kırım'dan sorumlu Güney Komutanlığı katılmadığı için, Rusya bu tatbikatla, hem dikkatleri Kırım'dan uzaklaştırmış hem de Rusya'nın Ukrayna içinde icra ettiği gayrinizami hareket operasyonlarını ve bu operasyonlar için gereken askeri hareketliliği perdeleyebilmiştir (Gürcan, 2014)

Rusya'nın bir diğer konvansiyonel güce dayalı caydırıcılık unsuru deniz kuvvetleri olmuştur. Kırım'ın ilhakından sonra Rusya, Karadeniz'de 80 civarı askeri gemisi ve 8 deniz altısının verdiği güçle, Kırım açıklarında devriye gezmeye başlayarak deniz yolundan giriş ve çıkışları tutmuştur (Erol ve Oğuz, 2018:406; Fox News, 2018).

Sonuç olarak Rusya Ukrayna Savaşı'nda hibrit savaş bileşenleri olan istihbarat, psikolojik hareket, gayrinizami hareket ve konvansiyonel hareketi aynı anda eş zamanlı şekilde uygulamıştır. Söz konusu bileşenler, GRU, FSB ve SVR İstihbarat teşkilatları, Rus ordusu, Spetsnaz kuvvetleri, paramiliter gruplar, suç örgütleri ve özel askeri şirketler ile birlikte siyasi, toplumsal ve askeri düzeyde, nizami ve gayrinizami taktikler kullanılarak icra edilmiş ve Kırım'ın ilhakı gibi politik hedeflerin gerçekleşmesi adına başarılı sonuçlar vermiştir.

Her ne kadar bahse konu olan stratejiler Sovyetler Birliği döneminde de uygulansa

da, hibrit savaş stratejisinin Ukrayna Savaşı'nda etkili sonuçlar vermesinin en önemli nedeni Rusya'nın, savaşın stratejik, taktik, ve hareket boyutları arasında bulanıklık yaratılabilmiş olmasıdır. Bu bulanıklığı yaratan ise Rusya'nın 'maskirovka' yani askeri aldatmacayı etkili bir psikolojik hareket stratejisiyle desteklemesidir. Rusya bu yöntemle savaş ve barış zamanı arasındaki dönem belirsizleştirerek, politik hedeflerini gerçekleştirebilmek adına uygun ortamı yerel halktan oluşturduğu paramiliter gruplar vasıtasıyla sağlayabilmiş, Spetsnaz kuvvetleri ve konvansiyonel ordusuyla da gerekli nokta operasyonları gerçekleştirerek, istediği sonuca ulaşabilmiştir.

4.3. Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna Müdahalelerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde, "1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin", birbirleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?" sorusuna cevap verilmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımlarının ne kadar geçerli olduğunun test edilebilmesi bakımından değişkenler, Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna Müdahaleleri özelinde, karşılaştırılarak ortaya konacaktır. Vakalar çerçevesinde bu değişkenlerin karşılaştırmalı olarak test edilmesi, savaşın doğasının ve karakterinin değişip değişmediğinin ve karakteriyle de doğru orantılı olarak da hibrit savaş yaklaşımının yeni bir savaş türü olup olmadığının anlaşılmasını sağlayacaktır.

4.3.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması

Afganistan ve Ukrayna Savaşları doğaları bakımından karşılaştırıldığında; savaşlar farklı uluslararası sistemin olduğu dönemlerde ve farklı aktörlere karşı icra edilmelerine karşın, doğaları bakımından birbirlerine benzedikleri görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'a müdahalesi, Soğuk Savaş döneminde ve ABD ile Sovyetler Birliği'nin uluslararası sisteme hakim olduğu ancak küresel güç olma rekabetlerinin devam ettiği, bununla da doğru orantılı olarak güvenlik ikileminin zirve yaptığı bir evrede meydana gelmiştir. Böyle bir uluslararası sistemin hakim olduğu dönemde meydana gelen Afganistan Savaşı'nda Sovyetler Birliği, ABD'nin vekalet savaşçısı olarak desteklediği devlet dışı bir aktör olan direnişçilere (mücahidlere) karşı savaşmış ve politik hedefleri, "Afganistan'daki rejimin korunması ve ABD'nin bu ülkede

hegemonya kurması engellenerek, Sovyetler Birliği'nin güvenliğini sağlanması olmuş, jeopolitik hedef olarak da Çarlık Rusya'dan kalma sıcak denizlere inme ve Afganistan'ın doğal kaynaklarını kontrol edebilme amacı taşımıştır (Mitrokhin, 2009:109-110). Kısaca Sovyetler Birliği, politik hedeflerini sağlayabilmek adına Afganistan'a müdahalede bulunmuştur. Sonuç olarak Sovyetler Birliği, Afganistan Savaşı'nda bir devlet dışı aktöre karşı mücadele etse de, savaşın doğasını, ulusal çıkarlar doğrultusunda belirlenen politik hedefler oluşturmuştur. Bu açıdan yeni nesil savaş yazarı Creveld'in, "bir devletin bir terörist grup tarafından hedef haline gelmesiyle bir siyasi plan olmaksızın devletler ve devlet dışı aktörler kendilerini iradeleri dışında savaşın içerisinde bulabildiği, bu nedenle de Clausewitz'in 'savaş siyasetin başka araçlarla devamıdır' yaklaşımı geçerliliğini yitirerek, savaş politikanın aracı olmaktan çıktığı" düşüncesi geçersiz kılınmıştır.

Rusya'nın 2014 yılındaki Ukrayna müdahalesi ise, ABD liderliğindeki Avrupa-Atlantik yapının Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Rusya'yı çevrelemek adına NATO ve Avrupa Birliği'nin genişleme politikasını başta Ukrayna özelinde kullanarak, Rusya'nın Avrasya'nın kuzey-doğusundan çıkmasını engelleyerek Karadeniz'de hakimiyet kurmasını imkansız hale getirmeye ve Avrupa'nın Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmak adına alternatif enerji nakil hatlarının güvenliğini sağlamaya çalıştığı bir uluslararası sistemde meydana gelmiştir.

Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin söz konusu uluslararası sistemle iç içe geçmiş 2 politik amacı bulunmaktadır. İlk amaç, Rusya'nın ulusal çıkarlarını tehdit eden Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik bloğun hegemonyasına girmesinin engellenmesi iken, bu amaçla bağlantılı olarak da ikinci amaç Avrupa-Atlantik bloğun çevreleme stratejisini aşarak, Avrasya bölgesindeki kısa ve uzun vadeli çeşitli jeopolitik çıkarların genişletilerek sağlanmasıdır (Dugin, 2014:209-210). Bu bağlamda, Rusya'nın uluslararası sistemde güç dengesindeki rolü ve bu dengeyi değiştirmeye yönelik jeopolitik hedefleri Ukrayna Savaşı'nın doğasına yansımıştır. Özellikle Ukrayna'nın olası bir NATO veya AB üyeliğiyle Kırım'ın ve Sivastopol'un NATO kontrolüne geçmesi, Rusya'nın askeri kuvvetlerinin Karadeniz'in doğusuna hapsolması anlamına geleceğinden, Rusya'nın müdahalesinin politik amacı, bu durumu yani çevrelemeyi ortadan kaldırmaya yöneliktir ve Rusya açısından da savaşın doğasını oluşturmuştur.

Sonuç olarak hem Afganistan hem de Ukrayna Savaşları, Clausewitz'in "savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır" yaklaşımına uygun şekilde gerçekleşmiş,

her iki savaşın yaşandığı dönemde, uluslararası sistemdeki güç dengesi ve bu dengeyi değiştirmeye yönelik jeopolitik hedeflerin oluşturduğu ulusal çıkarlar savaşların doğasını belirlemiştir.

Bu açıdan da yeni nesil savaşın savunucularından, Creveld, Kaldor, Liang ve Xiangsui, Keegan, Duffield ve Münkler gibi yazarların “Soğuk Savaş sonrası savaşların artık siyasi plan olmaksızın icra edildiği, özellikle devletlerin terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlere karşı mücadelelerinde politik bir amacın olmadığı bu nedenle de Clausewitz’in ‘savaş politikanın başka araçlarla devamıdır’ yaklaşımının geçerliliğini yitirerek, savaşın politikanın aracı olmaktan çıktığı” yönündeki görüşleri geçerli görünmemektedir. Görüldüğü gibi Afganistan Savaşı’nın aktörlerinden birinin devlet dışı aktör olması ya da Ukrayna Savaşı’nın devletler arasında meydana gelmesi savaşın doğasında herhangi bir değişiklik yaratmamıştır.

4.3.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması

Sovyetler Birliği’nin Afganistan ve Sovyetler Birliği’nin devamı niteliğinde olduğunu belirten Rusya’nın Ukrayna müdahalelerinin kendi aralarında karşılaştırılması, karakterlerinin birbirine benzer olup olmadığı sonucuna ulaşılmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu sonuç hibrit savaşın karakterinin Soğuk Savaş dönemine kıyasla Soğuk Savaş sonrası da aynı kalıp kalmadığını gösterecektir.

4.3.2.1. Clausewitz’in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması

Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a müdahalesinin ana ağırlık merkezi Clausewitz üçlemesinin halk unsuru olmuştur. Clausewitz yaklaşımına göre halkın, orduyu ve politik iradeyi desteklemediği bir savaşın başarıya ulaşabilmesi çok zordur. Bu yaklaşım üzerinden Sovyetler Birliği Afganistan Savaşı’nda istediği sonuca ulaşabilmek için öncelikle Sovyet halkının desteğini alabilmeyi ve akabinde Afgan halkının Sovyet ordusunun yanında yer almasını sağlayabilmeyi hedeflemiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışan aktör ise Brejnev liderliğindeki politik iradedir. Sovyet politik iradesi kendi kamuoyuna Afganistan müdahalesinin politik hedefinin “Sovyetler Birliği’nin güvenliğinin ve jeopolitik çıkarlarının sağlanması” olarak deklare edilirken, Afgan kamuoyuna ise “Afgan halkının ‘emperyalist’ güçler tarafından sömürölmesinden kurtarılması” olarak

ifade edilmiştir (Potgieter, 1988:27-28). Söz konusu yapıda ordunun konumu incelendiğinde ise, Sovyet halkının askeri kültüründe ordu komünizmin ana savunucusu olarak görüldüğünden, Afganistan Savaşı'nda Sovyet halkı tarafından desteklenmiştir (Reuveny ve Prakash,1999:701). Ayrıca Afganistan Savaşı'nda görev alan Sovyet ordusu ve komutanları, savaşta uygulanacak taktik ve harekatı belirleyen temel aktörler olmaları nedeniyle savaşın karakterini belirleme konusunda önemli bir role sahip olmuşlardır. Afgan halkının konumuna bakıldığında ise Sovyetler Birliği'nin kendi kültürlerine uygun olmayan ideoloji ve yaklaşımları nedeniyle Sovyet ordusunun yanında değil, genelde örgütlü bir aktör olarak savaş sahasında direnişçilerin yanında yer almışlardır.

Sonuç olarak Sovyetler Birliği ortaya koyduğu politik hedeflerle özellikle Afgan halkının desteğini almada ve taktik ile harekatı savaş sahasında uygulamada başarısız olsa da, Sovyetler Birliği Afganistan Savaşı özelinde, Clausewitz üçlemesinin halk, ordu ve politik irade unsurlarını bir araya getirmeye çalıştığı görülmektedir.

Rusya'nın Ukrayna müdahalesi özelinde Clausewitz üçlemesi değerlendirildiğinde ise; jeopolitik hedeflerini uygulamaya geçirmek adına Rusya'nın, Clausewitz üçlemesinin halk, ordu ve politik irade öğelerinin Ukrayna Savaşı'ndaki avantajlarını kullanmıştır. Özellikle Kırım ve Doğu Ukrayna'da savaşta bir aktör olarak kendisine yakın halkı (Etnik Rusları) kullanabilmesi, Putin liderliğindeki Rus politik iradesinin öncelikle ortaya koyduğu politik hedeflerle halkın desteğini alabilmesi, akabinde de Ukrayna'daki Rus ordusu varlığını inkar stratejisini kullanarak başarılı şekilde kamuoyunu yanıltması, Rus ordusunun başta Kırım'ın ilhakı olmak üzere Etnik Ruslarda oluşan halk ile birlikte Ukrayna'da önemli askeri operasyonlar düzenlemesi, Clausewitz üçlemesini işaret etmekle birlikte, Rusya'nın Ukrayna Savaşı'ndaki temel stratejilerini gerçekleştirmek bakımından bir bütünü oluşturmaktadırlar.

Sonuç olarak Rusya'nın Kırım ve Doğu Ukrayna'da kendisine yakın halkı (Etnik Rusları) savaşta bir aktör olarak kullanması ve ayrıca kendi toplumunun da desteğini alabilmesi halk boyutunu; politik iradeyi oluşturan kişilerin, ortaya koydukları politik hedeflerle halkı yanına çekmede başarılı olması ve inkar stratejisini kullanarak kamuoyunu yanıltması politik irade boyutunu; Rus ordusunun halktan oluşan paramiliter gruplarla birlikte başta Kırım'ın ilhakı olmak üzere Ukrayna'da önemli askeri operasyonlar düzenlemesi ordu boyutunu oluşturmuş, böylelikle de Rusya, Ukrayna Savaşı'nda Clausewitz üçlemesini bir araya getirmiştir.

Genel olarak, hem Afganistan hem de Ukrayna Savaşı'nda da halk, ordu ve politik irade değişkenlerinin varlığı, yeni nesil savaş yaklaşımını savunan yazarların belirttiğinin aksine Clausewitz üçlemesinin açıklayıcı gücünün günümüz savaşlarında devam ettiğini göstermektedir. Özellikle her iki savaşta da halk boyutunun ağırlık merkezi olması ve politik iradelerin öncelikle halk desteğini almaya yönelik stratejiler geliştirmeleri, yeni nesil savaş yaklaşımını savunan yazarların, Soğuk Savaş sonrası gerçekleşen savaşlarda halkın kontrolünün savaş stratejisi olarak belirlendiği ve bu nedenle de savaşın karakterinin değiştiği ve bu nedenle de Clausewitz üçlemesinin yetersiz kaldığı görüşünü geçersiz kılmıştır. Örneğin Kaldor'un ifade ettiği, devlet ve devlet dışı aktörlerin ağırları tarafından gerçekleştirilen günümüz savaşlarının, mevcut düzeni zayıflatmak ve yeni kimlikler inşa etmek amacıyla halka yöneltildiği iddiası Afganistan Savaşı özelinde de yaşandığı için, bu yaklaşımın sadece günümüze özgü bir durum olmadığını göstermiştir.

Ayrıca her iki savaşta da güçlü lidere (Brejnev ve Putin) dayalı politik iradelerin varlığı ve savaşa doğrudan etki edebilecek politik hedefler ve bu hedeflere ulaşmada orduya ve halka yol gösterecek stratejiler geliştirebilmeleri, politik iradelerin otoritelerinin aşınmadığını, savaşlarda halk boyutunun yanında politik iradelerin de rolünün güçlü bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Peki günümüz savaşlarında, yeni nesil savaş yaklaşımlarının belirttiği gibi “ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür değişkenleri, geleneksel savaşların karakterinden farklı olarak ‘yeni’ bir olgu ortaya koyabilmiş midir? Bu açıdan Afganistan ve Ukrayna Savaşları karşılaştırıldığında;

4.3.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Ekonomi faktörünün savaşın karakterini etkileyerek, hibrit savaşın ortaya çıkmasına neden olup olmadığı Afganistan ve Ukrayna Savaşları özelinde incelendiğinde; öncelikle yapılması gereken her iki savaşın maliyetinin karşılaştırılmasıdır. Çünkü Afganistan Savaşı her ne kadar hibrit savaşın özelliklerini barındırsa da, yeni nesil savaş yaklaşımı argümanlarına göre, konvansiyonel güce dayalı ve maliyeti yüksek bir savaş olarak algılanmakta, bu nedenle de yine aynı argümanlara göre Rusya Afganistan tecrübesine dayanarak Soğuk Savaş sonrası savaşın maliyetini düşürmek adına hibrit savaş stratejilerini tercih ederek, Ukrayna Savaşı'nda strateji değişikliğine gittiği sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle yeni nesil savaş yaklaşımının argümanlarına göre, Ukrayna Savaşı'nın Afganistan

Savaşı'na oranla maliyetinin daha düşük çıkması gerekmektedir. Söz konusu yaklaşımın geçerliliğini test edebilmek adına her iki savaşın maliyetleri karşılaştırıldığına;

Rus Genelkurmay görevlileri tarafından açıklanan resmi verilere göre, Afganistan Savaşı'nda yaklaşık 150 000 Sovyet askeri görev yapmış, bu askerlerden 26 000'i ölmüş (Pravda, 2011), askeri teçhizatı ise tüm savaş süresince, "147 tank, 1 314 zırhlı araç, 11 336 kamyon ve petrol tankerleri, 433 topçu sistemi, 118 uçak, 333 helikopter" zayıata uğramıştır (Krivosheev, Barnard and Erickson, 1997:288). Söz konusu kayıpla da dahil olduğunda, Afganistan Savaşı'nın Sovyetler Birliği'ne maliyeti toplamda yaklaşık olarak 15 milyar doları bulmuştur (Minkov ve Smolynec, 2010:602-603) Ancak bazı kaynaklarda söz konusu maliyet toplamlarına Afganistan politik iradesine yapılan yardımların tam olarak eklenmediği, onların da eklenmesiyle 10 yıllık süre zarfında maliyetin ortalama 85 milyar doları bulacağı ifade edilmektedir (Oğuz, 2002:25).

Ukrayna Savaşı'nın maliyet hususunda ise, Rusya'nın Ukrayna'da Rus ordusunun varlığını kabul etmemesi nedeniyle asker ve teçhizat sayıları ile kayıplarının bilinmemesinden dolayı resmi veriler söz konusu değildir. Ancak ikincil kaynakların verileri değerlendirildiğinde, Örneğin, ABD ordusunun Avrupa Komutanı olan Ben Hodges'in 2015 yılındaki ifadesine göre Ukrayna'da bulunan Rus askeri sayısı yaklaşık 100 000 iken, Ukrayna Helsinki İnsan Hakları Birliği'nin açıkladığı verilere göre 2018 yılı itibariyle de Ukrayna'da ölen Rus askeri sayısı 5 326'dır (Kuzio, 2018). Söz konusu sayıya teçhizatlar da eklendiğinde Rusya'ya Ukrayna Savaşı'nın maliyeti yılda 4 milyar dolardan 2018 yılı esas alındığında toplamda yaklaşık olarak 16 milyar doları bulmuştur (Aslund, 2018).

Her iki savaşın maliyeti karşılaştırıldığında, Afganistan Savaşı'nın resmi verilere göre ortaya konan 15 milyar dolarlık maliyeti referans alındığında ortalama maliyetin 16 milyar dolarlık Ukrayna Savaşı'na yakın olduğu görülmektedir. Hatta Afganistan Savaşı'nın gayri resmi verilere dayandırılarak ortaya konan 85 milyar dolarlık maliyeti bile referans alınacak olsa bile, Afganistan Savaşı'nın 10 yıllık maliyetinin, 2018 yılı itibariyle Ukrayna Savaşı'nın 4 yıllık bir maliyete oranla daha düşük seyrettiği görülmektedir. Ayrıca her ne kadar Rusya Kırım'ı ilhakıyla petrol ve doğal gaz rezervlerine de el koymasıyla yılda yaklaşık 800 milyon ile 1.2 milyar dolar arasında gelir elde edecek olsa da, Ukrayna Savaşı sonrası uğradığı ekonomik yaptırımlar da eklendiğinde, Ukrayna Savaşı'nın toplam maliyeti Afganistan Savaşı'na oranla giderek yükselmektedir.

Sonuç olarak, devletler her ne kadar, asker ve teçhizat kayıplarını minimuma indirerek savaşların maliyetlerini düşürmek isteseler de, hibrit savaşın maliyetinin düşük olduğu ve devletlerin bu nedenle hibrit savaş stratejisini uygulamaya koydukları algısı geçerli görünmemektedir. Görüldüğü gibi her iki savaşın maliyetleri karşılaştırıldığında yeni nesil savaş yaklaşımının argümanlarına göre bir hibrit savaş örneği olan Ukrayna Savaşı'nın maliyeti Afganistan Savaşı'na göre düşük çıkmamaktadır. Bu oranlarda tabii ki zamanın ve sistemin ekonomik şartlarının etkisi bulunmakla birlikte, ancak savaşın karakterini doğrudan etkileyecek büyük bir nicel farklılık görülmemektedir. Bu durumun nedeni, başarı, kullanım ve taktik oranları farklı olmak kaydıyla, her iki savaşta da benzer hibrit savaş bileşenlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan da yeni nesil savaş yaklaşımına göre, Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası savaşın maliyetini düşürmek adına hibrit savaş stratejilerini tercih ederek, Ukrayna Savaşı'nda strateji değişikliğine gittiği sonucu geçerliliğini kaybetmiştir.

Geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları arasındaki bir diğer tartışma da illegal ekonomi üzerinden bir savaş ekonomisi yaratma girişiminin günümüze özel bir durum olup olmadığı üzerinedir. Afganistan ve Ukrayna Savaşları bu açıdan karşılaştırıldığında, her iki savaşta da hem devletler hem de devlet dışı aktörlerin dahil olduğu bir savaş ekonomisi yaratma girişiminin olduğu görülmektedir. Afganistan Savaşı'nda uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, Ukrayna Savaşı'nda da sadece silah kaçakçılığı üzerinden illegal bir savaş ekonomisi yaratma girişimleri bulunmaktadır. Her iki savaşta da söz konusu durumun varlığı, yeni nesil savaş yaklaşımının, Soğuk Savaş sonrası savaşların cazip bir illegal ekonomik yaratma aracına dönüştüğü ve bu durumun terör örgütleri ya da paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörlerin savaşlara katılımını sağlayarak savaşın karakterini değiştirdiği yaklaşımını geçersiz kılmaktadır. Çünkü her iki savaşta da devlet dışı aktörler bulunmakta ve devletler bu aktörler vasıtasıyla illegal bir savaş ekonomisi oluşturmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak savaş ekonomisinin, savaşın karakterinde yarattığı etki, sadece kazancın geçmişten günümüze giderek artan oranda illegalleştiği bir sistem meydana getirmesi olmuştur.

4.3.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen yazarlar, Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'a atıfta bulunarak, Gerasimov'un (2013) 21. yüzyılda savaş ile barış arasındaki çizginin bulanıklaştığı, uluslararası hukukun bağlayıcılığı nedeniyle savaşların artık ilan edilmeden ve alışık olunmayan şablonlarda icra edildiği, bu durumun savaşın karakterini değiştirdiği, politik hedeflere ulaşmak için vekalet unsurlarının desteklenmesi gibi askeri olmayan savaş bileşenlerinin rolünün büyüdüğü düşüncesini benimsemektedirler.

Bu düşünceden hareketle; Creveld, Kaldor ve Dalar gibi yeni nesil savaş yazarlarına göre, hibrit savaş yaklaşımı savaş ile barış halini o kadar belirsizleştirmiştir ki, hareketler toplumu savaş ilanından haberdar edilmeden yapılmakta, savaşın meşruluğu bu sayede yavaş yavaş kabul görmektedir. Bu tür belirsizlikler uluslararası hukukun ihlal edildiği gerekçesini ortaya çıkarmakta ve bu durum hegemon aktörlerin müdahalelerine meşruluk sağlamaktadır. Örneğin Dalar, kamuoyuna savaşları engellemeyi amaçladığı açıklanan bu tür müdahalelerin kendisinin, hibrit savaş adı altında yeni ve devamlılık kazanmış bir savaş haline neden olduğunu belirtmektedir. Bu noktada Creveld (2017:1-2) ve Kaldor (2016), günümüz savaşlarının artık devletler arasında olmadığını, devlet dışı aktörlerin savaşlara müdahil olarak hegemon devletlerin müdahalelerine zemin hazırladığını dile getirmektedirler. Bu bakış açısına göre hibrit savaşlar hegemon devletlerin uluslararası hukuk açısından zor duruma düşmemek ve savaşlarına meşruluk sağlamak için ortaya koydukları bir yaklaşımdır.

Söz konusu yaklaşımlar Afganistan ve Ukrayna Savaşları özelinde değerlendirildiğinde; her iki savaşta da hem Sovyetler Birliği'nin hem de Rusya'nın ilgili ülkelere müdahalesinden önce, bu ülkelerde devlet dışı aktörlerin yarattığı çatışmalar mevcut olmakla birlikte, Sovyetler Birliği'nin ve Rusya'nın 'davet üzerine müdahale' yaklaşımını kullanarak çatışmaları sonlandırmak amacıyla savaşa katıldığı izlenimi yaratılarak, uluslararası hukuk nezdinde meşruluk sağlanmaya çalışılmıştır. Görüldüğü gibi hem devlet dışı aktörlerin yarattığı çatışmalar, hem de bu çatışmalara devletlerin 'davet üzerine müdahale' gibi hukuksal önermeler ile savaşlarına meşruluk sağlama çabaları yeni değildir. Ukrayna Savaşı'nda Afganistan Savaşı'ndan ve davet üzerine müdahale kavramından farklı olarak, Ukrayna'daki çatışmalardan Rus vatandaşlarının haklarını ve güvenliklerini koruma amacı taşıdığını ve insancıl müdahale kapsamında değerlendirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. İnsancıl müdahale kavramı Soğuk Savaş Sonrası Bosna ve

Kosova Savaşları ile gündeme gelse de, 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'daki çatışmaları sonlandırmak için Afganistan'a müdahalede bulunduğu önermesinden anlam bakımından bir farkı bulunmamaktadır ve bu nedenle de savaşın karakterini değiştirdiği tezi gerçekçi görünmemektedir.

Sonuç olarak her iki savaşta da hem Sovyetler Birliği'nin hem de Rusya'nın, uluslararası hukuku ihlal etmediklerine dair hukuksal önermeleri kullanmasının nedeni, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olmasının engellenmek ya da geciktirilmek istenmesinde yatmaktadır. Yeni nesil savaş yaklaşımına göre, her ne kadar savaşın ilanı konusunda tartışma yaratan ilk hususlar koruma sorumluluğu, önleyici meşru müdafaa ve insani müdahale yaklaşımları olarak görülse de, Carson'un belirttiği gibi savaşlarda gizliliği sağlama ya da ortaya çıktığı takdirde zaman kazanmak için meşruluk sağlama ve inkar çabaları ve bu durumun neden olduğu savaş ile barış hali arasındaki belirsizlik günümüze özgü olmamakla birlikte, Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır.

4.3.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Afganistan müdahalesinde Sovyetler Birliği'nin kullandığı askeri teknoloji incelendiğinde, teknoloji stratejisini ağırlıklı olarak Mig, Tu-16, Su-24, Su-25 ve Antonov uçakları ile Mi-24- ve Mi-25 helikopterleri ile hava hareketlerinde ve Spetsnaz birliklerini destekleyici unsur olarak ana muharebe tankları olan T-34/85, T-54, T-55, T-62 ve T-72'ler ile 152mm obüs olan 2S3 SP (M-1973) topçu sistemlerinin kara hareketlerinde kullandığı görülmektedir (Potgieter, 1988:28; Isby, 1986:14). Söz konusu araçlar zamanın şartları açısından değerlendirildiğinde askeri alanda gelişmiş teknolojiyi temsil etmekle birlikte, çatışmaların kırsal ve dağlık alanda meydana gelmesi ve direnişçilerin yerden etkili atışlar yapabilmesine olanak sağlayan Stinger füzeye sahip olmaları sebebiyle etkili olamamışlardır.

Bu nedenle Sovyet ordusu gayrinizami hareketin gerekliliklerini yerine getirebilmek adına meskun mahal çatışmalarında etkili olan, hafif ve orta menzilli silahlardan elde taşınan roket atarlar RPG-7 ile RPG-7D, 5.45mm silahlar (AKS, AK-74, AKD, AKSU saldırı tüfeği) ve 7.62mm silahlar (AKM, AKMS, AK-47 saldırı tüfeği), ağır ve uzun menzilli silahlardan ZSU 23-4 'Shilka' kullanılmıştır (Isby, 1986:10; Grau ve Cress, 2002:38).

Ukrayna Savaşı'nda Rus ordusunun teknoloji stratejisi, ağırlıklı olarak Sovyetler Birliği menşeli '122 mm D-30' obüs, '152 mm 2A65 Msta-B ve 152 mm 2S19' (aynı zamanda MSTA-S olarak da adlandırılır) ile güdümlü '2S1 Gvozdika, BM-21 Grad ve 2S9 Nona-S' topçu sistemleri ve Spetsnaz birlikleri ile paramiliter grupları destekleyici unsur olarak kısa menzilli atış yapan 'T-72B ve T-72BA' model tanklar ile gerçekleştirilen kara hareketleri ve taşınabilir hava savunma sistemi olan 'MANPAD' uçaksavarlar, elektronik savaş kabiliyeti sağlayan ve radar karıştırması gerçekleştiren 'RB-301B Borisoglebsk-2' üzerine kurulu olmuştur (Bender, 2014; Russian New Generation Warfare Handbook, 2016).

Rusya, Ukrayna'da özellikle meskun mahalde kontrolü sağlamak için gayrinizami hareket stratejisine başvurduğundan, Spetsnaz özel kuvvetleri ve paramiliter gruplar gelişmiş teknolojinin etkili olmadığı çatışmalarda 'AK-74, AKS-74U, AR-10, AR-15' yarı otomatik tüfekleri ve tanksavar olarak da bilinen 'RPG-7' ve üst sürümü olan 'RPG-18 ve RPG-22' roketleri kullanmışlardır (Bender, 2014).

Afganistan Savaşı'nda arazi şartlarının elverişsizliği nedeniyle, Ukrayna Savaşı'nda ise inkar stratejisinin devamlılığı açısından tespit edilmemek adına, temelde askeri tabanlı teknolojiyi simgeleyen hava hareketleri etkili şekilde kullanılamamıştır. Görüldüğü gibi her iki savaşta da arada zamansal farklılıklar olsa da, düşmanı etkisiz hale getirebilmek adına meskun mahal çatışmaları hafif ve orta menzilli silahlarla icra edilmişlerdir. Bu açıdan her iki savaşta da öne çıkan silahlar AK serisi olan Kalaşnikof yarı otomatik silahlar, kısa menzilli atış yapabilen T serisi tanklar, tanksavar olarak bilinen ve kolay taşınan RPG serisi roketler ve destekleyici güç olarak kullanılan 152mm obüsler olmuştur. Her iki savaşta da sürümleri farklı olmak kaydıyla, işlevleri aynı olan birçok hafif ve orta menzilli teknolojik tabanlı silah kullanılmıştır.

Ukrayna Savaşı'nda Afganistan Savaşı'ndan farklı olarak kullanılan silahlar ise taşınabilir hava savunma sistemi olan MANPAD uçaksavarlar, elektronik savaş kabiliyeti sağlayan ve radar karıştırması gerçekleştiren 'RB-301B Borisoglebsk-2' ve insansız hava araçları olmuştur. Söz konusu araçlar gelişmiş teknolojiyi simgelemekle birlikte, her ne kadar önemli de olsalar, Ukrayna Savaşı'nda hava hareketi seyrek kullanıldığından ve savaş gayrinizami hareket stratejisi doğrultusunda hafif ve orta menzilli silahlarla icra edildiğinden tek başlarına savaşın karakterini değiştirebilecek çapta oldukları düşünülmemektedir.

İki savaş arasındaki bir diğer fark, Ukrayna Savaşı'nda internet alt yapılarının sabotaj ve psikolojik hareket maksatlı kullanılmasıdır. Ukrayna'da sabotaj ve psikolojik hareket faaliyetlerinin bir parçasını teşkil eden siber hareket, genellikle Ukrayna'nın iletişim, ulaştırma, enerji finansal işlemler gibi kritik altyapılarını sanal ortamda bilgisayar sistemleri üzerinden etkisiz hale getirmeyi amaçlamıştır.

Siber hareketin kullanımı yeni gibi görünse de, temelinde bilgi bulunmakta ve bilginin psikolojik hareket ve sabotaj için kullanımı yeni olmamakla birlikte, Afganistan Savaşı'nda da, toplumu etki altına alabilmek adına kritik alt yapıların tahrip edilmesi suretiyle kullanılmıştır. Örneğin Afganistan Savaşı'nda temel ihtiyaç ürünlerini yakmak suretiyle gerçekleştirilmiş olan bir sabotaj faaliyetinin ve bu faaliyetin afiş gibi geleneksel bir kitle iletişim aracılığıyla halka korku salmak amacıyla duyurulmuş olması, Ukrayna Savaşı'nda internet alt yapısı kullanılarak elektrik şebekesine zarar vermek suretiyle gerçekleştirilmiş olan bir sabotaj faaliyetinin ve sosyal medya aracılığıyla halka korku salmak için duyurulmuş olması temelde aynı prensibe sahiptir. Tek fark sabotajın icrası ile ulaşılabilirlik bakımından teknolojinin sağladığı hızdır.

Sonuç olarak hem Sovyetler Birliği Afganistan Savaşı'nda hem de Rusya Ukrayna Savaşı'nda teknolojik açıdan gelişmiş silahlara sahip olsalar da arazi şartları ya da gizlilik gibi nedenlerden dolayı söz konusu silahların işlevi caydırıcılık unsuru olmaktan öteye geçememiştir. Ayrıca Ukrayna Savaşı'nda teknolojinin yarattığı siber hareket ve sosyal medya iletişim ortamı, aslında bütün altyapısını ve kullanım stratejisini Afganistan Savaşı'nda olduğu gibi sabotaj faaliyetlerine ve geleneksel kitle iletişim araçlarının propaganda mantığı üstüne inşa ettiğinden, yeni nesil savaş yazarlarının belirttiğinin aksine, teknolojik gelişmelerin savaşın aktörlerini ve icrasını etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

4.3.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması

Rus ordusunda, Sovyet ordusundan kalma askeri kültürün etkileri söz konusu olduğu için her iki savaşta da kültürel bağlamda büyük oranda benzerlikler bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin askeri kültürü, politik iradenin ortaya koyduğu komünist ideoloji ve uluslararası sistemdeki gücünü koruma amacıyla jeopolitik çıkarlara yönelik askeri hedeflere ulaşmanın yollarını ve araçlarını belirleyen bir yaklaşımdan oluşmuştur

(FM-100-2-1, 1984:2-1). Sovyet askeri kültürüne göre, komünist ideolojinin ve jeopolitik çıkarların korunması ordu için kahramanlık ve cesaret kaynağıdır (Jones, 1990:35-37). Rus askeri kültürü de Sovyet geleneğinden geldiğinden, ordunun yeteneklerini, yapısını ve davranışlarını belirleyen Rusya'nın temel jeopolitik çıkarları ve politik iradenin ortaya koyduğu politik hedefler olmuştur.

Sovyet askeri kültürünün, “komünist ideoloji ve jeopolitik çıkarlar için savaş” yaklaşımı Afganistan Savaşı'nın başında ordunun kahramanlık, moral ve motivasyonu açısından etkili olmuş, ancak ilerleyen dönemlerde Sovyet ordusunun Afganistan'daki başarısız ve zayıf performansı ideolojiye dayalı askeri kültür bilincini sarsıntıya uğratmış ve askerlerin dayanıklılığı, kahramanlığı, sabrı ve cesareti sorgulanmaya başlanmıştır (Reuveny ve Prakash,1999:701; Krakowski, 1987:5-6).

Yeni nesil savaş yazarlarının argümanlarına göre söz konusu başarısızlık, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın askeri kültürünü teknoloji ve profesyonelleşme adı altında hibrit savaşa entegre etmek amacıyla değiştirmesine ve ulusal bilinç ile kahramanlık duygularını kullanmamasına sebebiyet vermesi gerekmektedir. Ancak Ukrayna Savaşı'na bakıldığında, bu durum yeni nesil savaş yazarlarının argümanlarının aksine Sovyetler Birliği sonrası mirası devralan Rusya'nın askeri kültüründe bir değişiklik yaratmamış, tam tersi Ukrayna Savaşı'nda Putin'in temsil ettiği politik irade, ulusal bilinç ve jeopolitik çıkarları ordunun motivasyon kaynağı olarak kullanmıştır.

Bu bağlamda, Afganistan Savaşı'yla oluşan Sovyet ordusunun kaybetme ve yenilme algısı Putin'in politik hedefleri ile değişmiş, Sovyet Birliği'nin Afganistan Savaşı öncesi gücüne erişebilme hayalleri Rus ordusunun askeri kültüründe tekrar vücut bulmuştur. Ukrayna Savaşı'nda yaralanan Rus askerlerinin kendilerini kahraman ilan eden söylemleri bu durumu ispatlamaktadır (Bknz. Rotman, 2015; The Daily Beast, 2018).

İki savaşta da askeri kültür bağlamında benzerlik gösteren bir diğer olgu düşmana karşı nicel değil nitel olarak üstün gelmenin önemli olmasıdır. Sovyet askeri kültürüne göre, savaşlar teknoloji ya da diğer maddi faktörlerle değil, savaşma iradesiyle kazanılmaktadır. Bu açıdan hem Afganistan Savaşı'nda hem de Ukrayna Savaşı'nda teknoloji temelli bir strateji oluşturulmaması Sovyet askeri kültürünün bir tezahürüdür. Ayrıca bu durum yeni nesil savaş yaklaşımlarının “teknoloji, askeri kültürde orduların ulusal bilinç ve kahramanlık duygularını ortadan kaldırarak savaşın karakterini

değiştirdiği” iddiasını da çürütmektedir.

Aynı zamanda her iki savaşta da teknolojinin etkili bir çarpan olmaması, yeni nesil savaş yazarlarının, hibrit savaşa uyumun bir zorunluluğu olan profesyonelleşmenin, orduların şiddet kullanma tekelini paramiliter gruplar ya da özel askeri şirketler gibi devlet dışı aktörlere transfer ettikleri yaklaşımını da geçersiz kılmaktadır. Zaten temelde her iki savaşta da paramiliter grupların varlığı, şiddetin sadece Soğuk Savaş sonrası dönemde bölüşüldüğu ve bu durumun orduların askeri kùltürlerini etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiği algısını kırmaktadır.

İki savaş arasındaki askeri kùltür bağlamındaki fark ise, Ukrayna Savaşı’nın Afganistan Savaşı’na oranla sayıca daha az ve profesyonel birliklerle yürütölmesidir. Ancak söz konusu profesyonelleşme yeni nesil savaş yazarlarının ön gördüğu gibi teknolojinin öölümcüllüğu nedeniyle, askerliğin kahramanlık ve ulusal bilinç duygusuyla motive edilen yaşam tarzından, maddiyata dayalı profesyonel bir meslek olarak algılanmaya başlanmasından kaynaklanmamıştır. Burada ana amaç, asker sayıları azaltılarak teorik olarak yüksek seviyede sürekli hazır olma konusunda daha küçük ama daha hareketli bir ordu oluşturmaktır. Rusya bu amaç doğrultusunda ulusal bilinç kaynağından vazgeçmemiş, halk, ordu ve politik irade arasında daha sıkı bir ilişkinin geliştirilmesi için askeri personelin ve gençlerin yurtsever eğitimlerini artırmanın önemine vurgu yapmıştır.

Sonuç olarak 1979 yılında Afganistan Savaşı gibi başarısız örneğe rağmen, Rus ordusunun askeri kùltürlerinde gayrinizami hareket ağırlıklı hibrit savaş stratejisi tecrübesi bulunmakta ve bu kùltürde ulusal bilinç ve kahramanlık hala bir motivasyon kaynağı olarak etkisini sürdürmektedir. Bu nedenle teknoloji gibi değişkenlerin yurttaş-ordu yaklaşımını benimseyen orduların kahramanlık ve ulusal bilinç gibi geleneklerinden ve geçmişlerinden kopartamadığı ve hibrit savaşın yeni bir askeri kùltürü ifade etmediği, bu nedenle de askeri kùltürün savaşın karakterinde bir dönüşüme neden olmadığı yaklaşımları geçerli görünmektedir.

4.3.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması

Hibrit savaş, Rus ordusunun Ukrayna Savaşı'ndaki stratejisini tanımlamak için kullanımı yaygınlaşan bir terim olmuştur. McCulloh (2016), Johnson (2017) ve Newson (2014) gibi yazarlar Ukrayna Savaşı'ndan hareketle hibrit savaşın siber hareket ve terörizm yöntemleri ile devlet dışı aktörlerin vekaleten kullanımı gibi birçok yeni nesil bir savaş unsurunu bir araya getirdiğini iddia etmekle birlikte bu yaklaşımın birleştirici düşüncesinin, hibrit savaşın yeniliği olduğunu ve bu yüzden literatürde ona tamamen yeni cevaplar geliştirme gerekliliğinin bulunduğunu ifade etmektedirler.

McDermott (2015), Koffman ve Rojanski (2015) gibi yazarlar ise, hibrit savaş kavramının, Rusya'nın Ukrayna Savaşı eylemlerini tanımlamak için uygun olduğunu, ancak yeni bir savaş modeli olarak sınıflandırılmayacağını, çünkü Rusya'nın Ukrayna eylemlerinin, Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesi ile benzerlikler gösterdiğini ifade etmektedirler. Bu açıdan hem hibrit savaşın yeni bir yaklaşım olup olmadığının tespitinin, hem de Afganistan ile Ukrayna Savaşları arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konması açısından iki savaş karşılaştırıldığında;

Hem Ukrayna Savaşı'nda hem de Afganistan Savaşı'nda başarı derecesi ve kullanım oranları farklı olmak kaydıyla, birbirine çok yakın bir savaş stratejisinin uygulandığı görülmektedir. Bu açıdan iki savaşta da ilk safha istihbarat faaliyetlerinden oluşmakla birlikte, hedef devletin halkının savaş alanında kullanabilmesi adına etki alanları tespit edilerek, paramiliter grupların faaliyetlerinde kullanılmalarının altyapısı oluşturulmuştur. İkinci ve üçüncü safha toplumsal eylem ve ekonomik yaptırım amaçlı psikolojik ve siber hareket operasyonlarından oluşmakla birlikte, Afganistan'da direnişçilerin, Ukrayna'da ise hükümetin otoritesini zayıflatmak, itibarını düşürmek ve moral gücünü azaltmak için ekonomik baskı uygulanmıştır. Burada ana amaç toplumsal huzuru ve refahı sekteye uğratmaktır. Dördüncü safha gayrinizami hareket faaliyetlerinden ve terör eylemlerinden oluşmakla birlikte, ilgili devletlerde savaş ortamı yaratmak amacıyla, halkın katılımıyla oluşturulan paramiliter gruplar ve Spetsnaz özel kuvvetler vasıtasıyla terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktikler kullanılmıştır. Beşinci ve altıncı safha konvansiyonel harekattan oluşmakla birlikte, ilgili devletlerin kritik bölgelerinde kontrolü sağlamak amacıyla sınırlı teknolojik unsurlardan da faydalanarak hareket başlatmıştır.

Söz konusu safhalar hibrit savaş bileşenleri açısından detaylı olarak

karşılaştırıldığında;

4.3.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması

Afganistan ve Ukrayna Savaşlarında Sovyet (KGB-GRU) ve Rus (FSB-SVR-GRU) istihbarat teşkilatlarının görevleri ilgili devletlerin nüfusunun kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi ve psikolojik hareket için halkların etki alanlarının tespit edilmesi olmuştur. Kısaca söz konusu istihbarat teşkilatları, Afganistan ve Ukrayna’da gerekli koşulları (siyasi, ekonomik, ideolojik, etnik, dinsel vb.) yaratma amaçlı planlama, organize etme ve uygulama görevlerini üstlenmişlerdir. Burada ana amaç, gerçekleştirilecek psikolojik baskı, iç muhalefetin aktif desteği, terör ve sabotaj yöntemleri ile ilgili devletlerin politik, askeri ve ekonomik düzeninin bozulması sağlanarak, politik hedeflere ulaşmaktır (Girardet, 1984:13-14; Galeotti, 2014; Lytvynenko, 2016:63) .

Afgan toplumunun etnik ve dini kimliği ağır basan bir yapıya sahip olması ve Sovyetler Birliği’nin çok uluslu karakteri göz önüne alındığında, Afganistan’a müdahale eden askeri gücün (Orta Asya kökenli askerler) de kimlik olarak Afgan halkının yapısıyla benzer olması, Sovyet istihbarat teşkilatlarının etki alanlarını etnik ve dini söylemler üzerine kurmasına sebebiyet vermiştir (Almqvist, 1986:17-20). Benzer şekilde Rus istihbarat teşkilatları, Rusların yoğun olduğu Ukrayna’da, Rus etnik milliyetçiliği ve Ortodoksluk dini inancını söylemlerinde kullanarak psikolojik hareket faaliyetlerine temel oluşturmayı ve bu söylemler vasıtasıyla angaje edeceği gruplar vasıtasıyla Ukrayna’da gizli bir istihbarat ağı kurmayı hedeflemiştir (Misiura,2017:45-46).

Her iki savaşta da istihbarat teşkilatları vasıtasıyla benzer etki alanları kullanılmaya çalışılsa da başarı oranları aynı olmamıştır. Her ne kadar Sovyet ordusu arasında İslam dini inancı açısından aynı kimliğe sahip askerler olsa da, Afgan toplumunun geleneksel kültürü ideolojik olarak Sovyet yaklaşımını reddetmiş ve ayrıca Sovyet ordusundaki Müslüman askerlerin aynı kimliğe sahip oldukları Afgan halkıyla etkileşime girmeye isteksiz oluşları, Afgan halkının etki alanları üzerinden kontrol edilmesi mümkün olamamıştır.

Ukrayna’da başarılı olmasının sebebi ise, Ukrayna halkının Rus halkı ile aynı kültürel değerleri paylaşmasından ve uzun yıllardır birlikte yaşamalarından kaynaklanmıştır. Bu nedenle Afgan halkının tersine, Ukrayna’da yaşayan halkın bir bölümü (Etnik Ruslar) istihbarat teşkilatlarına zorluk çıkartmamıştır.

Her iki savaşta da istihbarat faaliyetleri açısından kullanılan bir diğerk yöntem de, ilgili devletin stratejik görevlerinde bulunan politikacılarını ya da kamu görevlilerini angaje etmek olmuştur. Afganistan'ın KGB bürosunda birçok Afgan'ın eğitildiğı ve politik konularda görevlendirildiğı hatta bazılarının liderlik pozisyonuna kadar yükseldiğı Afganistan'da görevli KGB ajanı Rafik Vartazarovich Vartanian'ın anılarını yazan Ralph Pickard tarafından dile getirilmiştir (Pickard, 2014:6).

Yine aynı şekilde Rus istihbarat teşkilatı GRU, Ukrayna'nın bağımsızlığından bu zamana Sovyet bağıını (etnik-dinsel bağ ve sadakat duygusu) ya da rüşvet yöntemini kullanarak Ukrayna'nın devlet kuruluşlarındaki etkinliğini devam ettirmesi nedeniyle gerekli tüm bilgileri 'angaje' ettiğı kamu görevlilerinden neredeyse açıkça alabilmiştir (Burkovskyi, 2017:39).

Sonuç olarak, iki savaşta da hedef devletin halklarının savaş alanında kullanabilmesinin alt yapısının sağlanması adına etki alanlarının tespit edilerek kullanılması, hibrit savaşın ilk safhası olan istihbarat faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilmiştir.

4.3.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması

Afganistan ve Ukrayna Savaşlarının ana hedefi politik olmakla birlikte, uygulanan savaş stratejisinde düşmanı yok etmek politik amaçlardan sonra gelmiştir. Bu nedenle, söz konusu savaşlarda düşman-merkezli konvansiyonel harekatın yanında düşmanın etki alanlarına yönelik 'halk-merkezli' yaklaşımlar savaşın kazanılması için öncelikli konumda olmuştur.

Bu nedenle de istihbarat teşkilatlarının iki savaşta da benzer psikolojik harekat stratejisi yürüttükleri görölmektedir. Söz konusu savaşlarda ilk strateji; Afganistan ve Ukrayna'daki halkların desteğini alabilmek üzerine kurulu olmakla birlikte, ikinci strateji Afganistan'da direnişçilere ve onlara destek veren halka karşı, Ukrayna'da ise politik iradeye ve güvenlik birimlerine karşı her türlü sabotaj faaliyeti gerçekleştirerek, Afganistan'da direnişçilerin, Ukrayna'da hükümetin otoritesini zayıflatma üzerinedir (Alexiev, 1984:4-5; Potgieter, 1988:28; Perry, 2015; Iasiello, 2017:57).

Söz konusu stratejiler doğrultusunda Sovyet İstihbarat Teşkilatı KGB Afganistan Savaşı'nda, bünyesinde alışan Özbek, Tacik ve Türkmen nüfuz ajanları vasıtasıyla

nüfusun yoğun olduğu ülkenin kuzeyinde, kendi kimliklerini kullanarak ‘Sovyet kardeşliği’ yaklaşımı üzerinden yakın tarihsel ve kültürel bağlarını vurgulamaya çalışarak o bölge insanı üzerinde rızaya dayalı hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Ayrıca daha yüksek bir yaşam standardı seviyesine sahip olmanın avantajları aktararak, Afganların kendi geleceğinin sosyalizm ve Sovyet yönetimi altında daha parlak olacağı algısı yaratılmak istenmiştir (Alexiev, 1984:4-5).

Rus İstihbarat Teşkilatı FSB ise Ukrayna’daki halkı özellikle Etnik Rusları etkileyebilmek adına eski Sovyet coğrafyasına hakimiyeti ideallerini, özellikle Avrupa-Atlantik blok karşısında gücü ifade eden ulusal çıkarları, ekonomik refah kozunu ve etnosentrik düşünciyi (Rusya dışındaki Rusların, Rusya’ya bağlı olduğu iddiası) kullanmıştır (Müür, Pruulmann ve Sazonov, 2017:16-18).

Her iki savaşta da etki alanlarının eğitim ve öğretim adı altında kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Afganistan Savaşı’nda Afgan toplumunun yapısını sosyalizme adapte etmek için gerçekleştirilen faaliyetlerin bir bölümü olarak, Rusça dil eğitimi zorunlu hale getirilmiş, bu yolla Afgan eğitim sistemi, Orta Asya’daki diğer Sosyalist Cumhuriyetlerin eğitim sistemine denk hale getirilmiştir (Krakowski, 1987:9-11; Potgieter, 1988:30). Ukrayna Savaşı’nda ise Rus dilini öğreten, Rus yanlısı kültür merkezlerini ve sivil toplum kuruluşlarını kullanılmış, bu yöntemle de Ukrayna’daki Rusça konuşanların ve Rus kültürüyle özdeşleşen Ukrayna vatandaşlarının sayısının artırılması hedeflenmiştir (Sazonov ve Kopõtin, 2016:101-102).

Görüldüğü gibi Afganistan ve Ukrayna Savaşları arasında dönemsel ve zamansal fark olmasına karşın, kullanılan etki alanları ve söylemler değişmemiştir.

Afganistan ve Ukrayna Savaşlarında bir diğer psikolojik hareket vasıtası kitle iletişim araçları olmuştur. Kitle iletişim araçları, söz konusu savaşların karşılaştırılması bakımından önemli bir role sahiptir. Çünkü hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olup olmadığı hususunda, yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen Kaldor (2016), Münkler (2016) ve Friedman (2015) gibi yazarların en önemli argümanı, Ukrayna Savaşı’nda psikolojik hareket vasıtası olarak kullanılan internet ortamının ve sosyal medyanın savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkide bulunduğu olmuştur. Bu argümanın geçerliliği her iki savaşta kullanılan kitle iletişim araçlarının rolü karşılaştırılarak test edildiğinde;

Sovyet istihbarat teşkilatları Afganistan Savaşı'nda radyo, televizyon, gazete ve bildirileri kamuoyu oluşturmak adına ve hedef kitleye ulaşılabilirlik açısından etkili olduklarından yoğun bir şekilde kullanmıştır. Bu araçlar vasıtasıyla, Afgan halkının benimsediği dini ve kültürel temalı içerikler Sovyet bakış açısıyla topluma aktararak, toplum etki altına alınmaya çalışılmıştır. Rus istihbarat teşkilatları ise özellikle Kırım ve Doğu Ukrayna'da Rusça konuşan azınlık ve sempatizanlar üzerindeki refleks kontrolünü sağlayabilmek adına televizyon, internet (örneğin Komsomolskaya Pravda Ukraine, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya uygulamaları, V Kontakte (Vk.com), LiveJournal.com, Liveinternet (li.ru), YouTube, RuTube gibi), gazete, radyo, cep telefonu operatörleri ve hoparlör yayınları gibi çeşitli kitle iletişim araçlarını kullanmışlardır (Sazonov ve Kopõtin, 2016:102-103; Perry, 2015).

Temelde Ukrayna Savaşı'nda kullanılan internet altyapısının, Afganistan Savaşı'nda kullanılan kitle iletişim araçlarından psikolojik hareketin icra edilişi ve teknoloji bakımından farklı görünse de, içerik bakımından birçok ortak noktaları bulunmaktadır.

Örneğin, Afganistan Savaşı'nda psikolojik hareket maksatlı dağıtılan bildirilerde ifade edilen, “Biz Afganistan ülkesinin çocuğuyuz; Biri iyiliğin elini size uzatırsa, kötülükle uzaklaştırmayın; iyi tarafından karşılık verin.” “Allah adına, en merhametli ve en faydalı Sen ve ben, savaş istemiyoruz, barışa ihtiyacımız var. Ülkemizin iyiliği için, arkadaşlarımızı kaybetmemek için, evlerimiz uğruna barışçıl yaşamaya devam edelim” (Psychological Warfare, 2018) söylemlerinin, Ukrayna Savaşı'nda sosyal medya ve cep telefonu operatörleriyle mesaj göndermek suretiyle ifade edilen, “asker, yaşamak istiyorsan eve git”, “Donetsk Halk Cumhuriyeti bölgesine hoş geldiniz”, “Generalleriniz korkaklar ve yalancılar”, “Komutanlarınız kaçtı, çünkü savaşı çoktan kaybettiklerini biliyorlar”, “Yalnızsınız ve kimse size yardım etmeyecek” (Sazonov ve Kopõtin, 2016:106) söylemlerinin halkın algısını etkilemek açısından ve içerik bakımından bir farkı bulunmamaktadır.

Bir diğer örnek, Afganistan Savaşı'nda direnişçilerin önde gelen liderlerinden olan Gülbeddin Hikmetyar'ın itibarsızlaştırılması adına KGB'nin, Hikmetyar'ın ağzından Afganistan'ın İslami liderlerinden birine alaycı bir üslupla kişisel bir mektup yazmak ve bunun gazetede de yayınlanmasını sağlamak suretiyle, Peştun güçleri ile Tacik güçleri arasında şiddetli çatışmalara yol açan düşmanlığı teşvik etmesinin (Andrew ve Mitrokhin, 2005:418); Ukrayna Savaşı'nda FSB'nin hackerlar aracılığıyla, Kiev'de reklam panolarını

elektronik olarak ele geçirerek, panolarda Ukrayna hükümeti liderlerini savaş suçlusu olarak gösteren bir video yayınlamasının ve söz konusu videoyu aynı zamanda hacker grubunun VKontakte sayfasında paylaşmasının (Svetoka, 2016:12) teknolojik bakımdan farkı bulunmasına karşın, yine halkın algısını etkilemek açısından ve içerik bakımından bir farkı bulunmamaktadır.

Başka bir örnek olarak; Afganistan Savaşı'nda gazete manşetleri aracılığıyla, Sovyet "kahramanlığını ve yardımseverliğini" ifade etmek üzere kullanılan, "Sovyetler Afganistan'da haydutlar ve paralı askerler ile mücadele ediyor, Sovyet ordusu, karşı devrimcilerin saldırısına uğramış yaralı ve hasta Afganlılara yardım sağlıyor, Afganistan'daki gençler Nisan devrimini destekliyor, Sovyet ve Afgan işbirliği uluslararası kardeşliğin sembolüdür, Sovyet uzmanları, Afganistan halkına ekmek fırını yapmada yardımcı oluyor, Afganistan'daki karşı-devrimcilere yapılan operasyonlar başarılı olmaya devam ediyor" (CIA Defense Technical Information Center, 1981) söylemlerinin, Ukrayna Savaşı'nda sosyal medya, bloglar ve web siteleri aracılığıyla Ukrayna hükümetinin 'Rus karşıtı faşist' bir iktidar olduğu söylemlerinden ve bu iddiasının kabul görmesini sağlamak adına, Ukrayna politikacılarını Nazi sembolleriyle gösteren görsellerden (Rusnáková, 2017:361), halkın algısını etkilemeye yönelik ilettiği mesajlar açısından temelde yine bir farkı bulunmamaktadır.

Her iki savaşta kullanılan ve hibrit savaşın yeni nesil savaş yaklaşımının bir parçası olup olmadığı hususunda tartışmalara neden olan bir diğer psikolojik hareket vasıtası sabotaj eylemleridir. Ukrayna Savaşı'nda sabotaj faaliyetlerinin siber hareket vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olması, Kaspersen (2015) ve Münkler (2016) gibi yeni nesil savaş yazarlarına göre, savaşın karakterinin değiştiğinin ve siber hareketin yeni bir savaş bileşeni olması sebebiyle de hibrit savaşın yeni nesil savaş türü olduğunun kanıtı niteliğindedir. Hall (2014) ve Johnson (2017) gibi yazarlara göre ise siber alan, savaşların yıkımını arttırmak için bir avantaj sağlamasına rağmen, savaşın temel karakterinde bir değişime neden olmamaktadır. Söz konusu argümanlar, Afganistan ve Ukrayna Savaşları özelinde test edildiğinde, her ne kadar siber hareket teknolojik tabanlı olması sebebiyle yeni bir bileşeni ifade etse de, sonuç bakımından geleneksel savaşlarda kullanılan sabotaj eylemlerinden bir farkı bulunmadığı görülmektedir. İki savaşta sabotaj faaliyetlerine bakıldığında;

Sovyet istihbarat teşkilatları, İngiltere tarafından Birinci Dünya Savaşı'nda Arapların direncini kırmak için uyguladığı 'havadan kontrol' (aerial control) adı altında geliştirdiği yönteme benzer şekilde, Mig uçakları ve Mi-25 helikopterleri ile direnişçilere yakın olan yerleri havadan bombalamak suretiyle temel ihtiyaç ürünlerinin ekili olduğu tarlalara ve sivil halka büyük zararlar vermiştir (Krakowski, 1987:8-9). Yine benzer şekilde tarlalara, su kaynaklarına ve meyve bahçelerine küçük plastik antipersonel mayınlar yerleştirmek suretiyle, halkın ana gıda ürünlerini bulmakta zorlanması ve toprağını terk etmeye mecbur bırakılması amaçlanmıştır (Almqvist, 1986: 11-17).

Ukrayna Savaşı'nda ise sabotaj maksatlı siber hareket, genellikle Ukrayna'nın iletişim, ulaştırma, enerji finansal işlemler gibi kritik altyapılarını sanal ortamda bilgisayar sistemleri üzerinden etkisiz hale getirmeyi amaçlamıştır (The United States Army Special Operations Command, 2016:345). Örneğin, Rusya siber saldırılarla, savaş öncesinde ve esnasında Ukrayna'nın birçok kez belirli periyotlarda özellikle de kış mevsiminde elektriğini ve doğal gazını keserek, halkın direnç göstermesini engellemeye çalışmıştır (Volz, 2016). Söz konusu saldırılara ek olarak Rusya'nın LPG gazını, petrolü ve mazotu Ukrayna'ya ihraç etmeyi durdurması, Ukrayna'da halkın temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmuştur (Furgacz, 2015:116).

Söz konusu örneklerden de anlaşıldığı gibi, Afganistan Savaşı'nda gerçekleştirilen ve geleneksel savaşın bir parçası olarak görülen sabotaj eylemleri ile Ukrayna Savaşı'nda gerçekleştirilen ve yeni nesil savaşın bir parçası olarak görülen siber saldırıların ortak amacı halkı yıldırarak ve korkutarak teslim olmalarını sağlamak olduğu için, iki savaşta da uygulanan sabotaj faaliyetlerinin amaç bakımından temelde bir farkı bulunmamaktadır. Hatta yeni nesil savaş yazarlarından Creveld (2018) de Ukrayna Savaşı'nda siber hareket gibi 'yeni savaş biçimlerinin', sadece çok küçük bir rol oynadığını kabul etmiştir.

Sonuç olarak, her iki örnekte de görüldüğü gibi savaşlarda psikolojik hareket stratejisi aynı kalmakta, sadece siber hareket gibi teknolojik yenilikler, stratejinin uygulanma aşmasını kolaylaştırmaktadır.

4.3.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması

Hem Afganistan hem de Ukrayna Savaşı'nda hibrit savaş bileşenlerinden en yoğun olarak kullanılan ve asıl çatışmaların yaşandığı evre olduğu için de söz konusu savaşların karakterine en çok etki eden gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetleri olmuştur. Söz konusu savaşlarda gayrinizami hareket faaliyetleri; Ukrayna'da hükümetin, Afganistan'da direnişçilerin kontrolü altındaki bölgelerde siyasi ve askeri kontrolü kırmak ve ilgili ülkelerin kritik bölgelerinde yeni bir politik otorite sağlamak amacıyla paramiliter grupların ve özel birliklerin birleşiminden oluşan karma kuvvetin, terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerin kullanımını içermiştir.

Her ne kadar her iki savaşta da benzer gayrinizami hareket faaliyetleri uygulanmış olsa da, literatürde hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olup olmadığı hususunda, yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen yazarlardan Newson (2014) ve Kaldor'un (2015), en önemli argümanı, Soğuk Savaş sonrası Ukrayna Savaşı gibi savaşlarda, gayrinizami hareket adı altında paramiliter gruplar vasıtasıyla terörizmin bir savaş yöntemi olarak kullanılmasının savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkide bulunduğu olmuştur. Örneğin Kaldor (2015) Ukrayna Savaşı'nda silahlı gönüllülerin oluşturduğu paramiliter grupların mücadele etmelerinin ve organize suç faaliyetleri ile insan hakları ihlallerinde bulunmalarının 'yeni savaş' olarak adlandırdığı kavramsal yaklaşıma katkıda bulunduğunu iddia etmektedir. Bu argümana göre; devletlerin katıldığı savaşlarda hem paramiliter grupların hem de terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımı yeni olmakla birlikte, savaşların halk, ordu ve politik irade üçlemesinden oluşan aktörlerin tekeline kırıldığından dolayı da, savaşın karakteri değişmiştir.

Kofman ve Rojansky (2015) gibi geleneksel savaş yaklaşımını benimseyen yazarlar ise, gayrinizami hareketin, terörizmin ve paramiliter grupların ordularla birlikte savaş sahasında kullanımının tarihin her döneminde yaşanan savaşlarda mevcut olduğunu, söz konusu unsurların kullanımının zaten halk, ordu ve politik iradede oluşan üçlemenin bir parçası olduğunu, bu nedenle de savaşın karakterinin değişmediğini ve hibrit savaşın günümüze özgü bir yaklaşım olmadığını düşünmektedirler.

Söz konusu yaklaşımların geçerliliği, her iki savaşta da kullanılan gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetleri karşılaştırılarak test edildiğinde;

Öncelikle belirtmek gerekir ki, her iki savaşta da gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetlerini yöneten birim istihbarat teşkilatı GRU ve GRU'nun yönlendirmesiyle faaliyet gösteren Spetsnaz kuvvetleri olmuştur (Hyman, 1984:12; Galeotti, 2016:286). Gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetlerinden sorumlu ilgili kurumların önceliği halkın içinden paramiliter grupların oluşturmalarına verdikleri görülmektedir.

Afganistan Savaşı'nda paramiliter gruplar, Sovyet yanlısı oldukları ve sosyalizmi benimsedikleri için ağırlıklı olarak Perçemlerden ve Özbeklerden oluşturulmuş ve Sovyetlerin Afganistan'da kurduğu KHAD (Khidamate Aetilaati Daulati-Devlet İstihbarat Servisi) bünyesinde Afganistan'da kurulan kamplarda eğitilmişlerdir (Hyman, 1984:12). KHAD bünyesinde bulunan paramiliter gruplar, Spetsnaz özel kuvvetleriyle birlikte istihbarat, karşı istihbarat, casusluk, takip, keşif, gözetleme, sızma, sabotaj, suikast ve bombalama vb. faaliyetlerde bulunmuşlardır (Potgieter, 1988:29-30). Aynı şekilde, Ukrayna Savaşı'nda da paramiliter gruplar, Rusya yanlısı olan Etnik Ruslardan, Kazaklardan ve Sırpardan oluşturulmuş, ve Spetsnaz bünyesinde Ukrayna sınırında kurulan kamplarda eğitilmişlerdir (Czuperski vd., 2015:13-15). Söz konusu paramiliter gruplar Spetsnaz kuvvetleri ile birlikte, özellikle Doğu Ukrayna'da ve Kırım'da istihbarat, karşı istihbarat, casusluk, takip, keşif, gözetleme, sızma, sabotaj, suikast ve bombalama vb. faaliyetlerde bulunmuşlardır (Kilinskas, 2016:154-157).

Söz konusu grupların her iki savaşta da faaliyetleri incelendiğinde; her iki savaşta da Spetsnaz kuvvetlerinin ve beraberindeki paramiliter grupların öncelikli görevi bir Sovyet geleneği olan “Maskirovka (asıl hedefin gizlenmesi, sahte işlemler; inkar, aldatma ve blöf yapma)” yaklaşımı doğrultusunda sızma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Örneğin söz konusu gruplar Afganistan Savaşı esnasında Afgan üniformaları giyerek Kabil'de askeri karargahlar ve hükümet binaları gibi kritik yerleri zorlanmadan ele geçirmiş (Maigre,2015:2), yine aynı şekilde de Ukrayna Savaşı'nda ülke ve birimlerini tanımlayan hiçbir işarete sahip olmadan söz konusu bu gruplar Doğu Ukrayna ve Kırım'da hükümet binaları ile limanlar ve havaalanları gibi kritik tesisleri zorlanmadan ele geçirmişlerdir (Kilinskas, 2016:154-157).

Söz konusu grupların her iki savaşta da gayrinizami hareket ve terörizm bakımından benzer başka faaliyetleri de bulunmaktadır. Örneğin, Afganistan Savaşı'nda Spetsnaz kuvvetleri, paramiliter grupları faaliyette bulundukları Afgan illeri içindeki yerel nüfusa yakın çalıştırarak direnişçilere nüfuz edip suikastlar düzenlemişlerdir. Ayrıca bu gruplar,

direnışçi kimliği altında yerel halka karşı geręekleřtirdikleri terör eylemleriyle direnişçilere karşı tepki oluşturulmasını sağlamaya da çalışmışlardır (Pickard, 2014:7). Benzer şekilde, Ukrayna Savaşı'nda özelikle Kırım'da paramiliter gruplar Rus karşıtı kimliğine bürünerek protestocular arasına sızmak suretiyle, olayların büyümesini sağlayarak, oluşan otorite boşluğunda Spetsnaz kuvvetlerini operasyonlarını zorlanmadan geręekleřtirmelerine zemin hazırlamışlardır. Görüldüğü gibi her iki savaşta da paramiliter gruplar düşman olarak tanımlanan karşı tarafın savaşma azmini kırma amacı taşırken, Spetsnaz kuvvetleri ise yakın temasa dayalı yok etme görevi üstlenmişlerdir.

Her iki savaşta da uygulanan bir diğer gayrinizami hareket faaliyeti organize suç örgütlerinin savaşta özellikle tarafsız ya da karşı tarafa yakın olan kesime karşı korkutma ve baskı altına amaçlı geręekleřtirdikleri terör eylemleridir. Afganistan savaşında gençlerden oluşturulan 'Devrim Savunma Grupları' bu görevi üstelenerek özellikle yağmalama eylemleriyle halkı pes ettirmeye çalışmışlardır (Isby, 1986:20). Ukrayna'da ise özellikle Kırım yarımadasında etkin olan 'Salem' suç rgt Sivastopol limanında kaçakçılığı yönetmekle birlikte geręekleřtirdięi terör eylemleriyle Kırım nüfusunu tehdit ederek, referandumda Rusya lehine oy kullanmalarını sağlamıştır (Kilinskas, 2016:154-157).

Her iki savaşta da benzer gayrinizami hareket ve terörizm stratejisi uygulanırken, Ukrayna Savaşı'nda uygulanan stratejinin, Afganistan Savaşı'ndaki stratejiden tek farkı, Rusya'nın, Ukrayna Savaşı'nda Spetsnaz kuvvetlerinin ve paramiliter grupların yanı sıra özel askeri şirketleri de kullanması olmuştur.

Özel askeri şirket Wagner Grubu, Ukrayna'daki sabotaj eylemlerinde paramiliter gruplara destek olarak, söz konusu savaşın bir aktörü olmuştur. Söz konusu özel askeri şirketin gayri resmi olması ve bu nedenle de Rus hükümeti ile resmi bir bağı bulunmayarak, gözetimsiz bir şekilde Ukrayna'da faaliyetlerde bulunması, Rusya'nın Ukrayna'daki askeri faaliyetlerini kamuoyuna karşı reddetmeye yardımcı olmuştur (Cavanagh, 2018). Her ne kadar özel askeri şirketin Ukrayna Savaşı'nda kullanımı Afganistan Savaşı'ndaki aktrlerin kullanımı açısından farklı görünse de, Afganistan Savaşı'nda da Sovyetler Birliği'nin KHAD bünyesinde kullandığı Afgan paralı askerlerden yerine getirdikleri misyon açısından bir farkı bulunmamaktadır. Afganistan Savaşı'nda söz konusu paralı askerler de, Ukrayna'daki özel askeri şirket gibi sabotaj eylemlerine katılmış ve Sovyetler de zaman zaman bu eylemleri inkar edebilmek adına, saldırıların kendileriyle

bir alakasının olmadığını, Afgan yerel güçleri tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir.

Sonuç olarak; hem Afganistan hem de Ukrayna Savaşı'nda gayrinizami hareket ve terörizm safhasında halk, Spetsnaz kuvvetlerine savaşta destek olması için örgütlendirilmiş, eğitilerek silahlandırılmış ve pusu, yağmalama, sabotaj, baskın, bombalama ve suikast gibi terör eylemlerinde kullanılmıştır. Her iki savaşta da paramiliter grupların örgütlenme, eğitim, silahlanma ve terör eylemlerinde kullanılma aşamaları, Mao'nun ortaya koyduğu gayrinizami hareket stratejisini işaret ettiğinden, gayrinizami hareket ve terör eylemlerinin paramiliter gruplar vasıtasıyla kullanımının günümüze özgü olmadığını göstermektedir.

Bu açıdan yeni nesil savaş yazarlarının, paramiliter grupların ve terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımının yeni olduğu ve bu yeniliğin savaşların halk, ordu ve politik irade üçlemesinden oluşan aktörlerin tekeli kırıldığından dolayı da, savaşın karakterinin değiştiği argümanı geçersiz olmaktadır. Ayrıca her iki savaşta da görüldüğü gibi paramiliter grupların politik iradenin inisiyatifiyle halkın içinden oluşturulması ve ordunun yanında savaşmaları, üçlemenin paramiliter grupları kapsamadığı ya da üçlemenin aktör tekeli kırıldığı yaklaşımını da geçersiz kılmaktadır.

4.3.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması

Hem Afganistan hem de Ukrayna'da hibrit savaş ortamının gerektirdiği en önemli safhalardan biri olan konvansiyonel hareketler, her ne kadar Afganistan Savaşı'nın başında tersi de olsa, savaşların geneli değerlendirildiğinde, paramiliter grupları ve Spetsnaz birliklerini kısaca gayrinizami hareketi destekleyici unsur olarak kullanılmıştır. Yeni nesil savaş yaklaşımına göre hibrit savaşlarda konvansiyonel hareketin hedefi, yüksek teknolojiye dayalı bir şekilde, hem taşıdığı caydırıcılık özelliğiyle, hem de zarar verme potansiyeliyle en kısa sürede ve en az kayıpla düşmanı etkisiz hale getirebilmektir. Geleneksel savaş yaklaşımına göre ise, günümüz savaşlarında konvansiyonel hareketin ana hedefini “ara-bul-yok et” stratejisi oluşturmakta ve bu strateji de geleneksel savaşların düşman merkezli yaklaşımını işaret etmektedir.

Söz konusu yaklaşımların geçerliliği, her iki savaşta da kullanılan konvansiyonel hareket stratejisi karşılaştırılarak test edildiğinde;

Sovyetler Birliđi'nin Afganistan'da konvansiyonel hareket stratejisi dūřman merkezli olmakla birlikte, temel hedefi direnişçilerin fiziki varlığının ortadan kaldırılması ve bu sayede Afganistan'daki kritik bōlgelerin ele geçirilmesi olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Sovyetler Birliđi'nin Afganistan Savaşı'nda ortaya koyduğu konvansiyonel hareket stratejisi, Spetsnaz kuvvetlerinin ve paramiliter grupların gayrinizami hareket faaliyetlerini icra edebilmeleri için hava hareketiyle ve topçu atışlarıyla direnişçilere blokaj uygulanmasından ve ele geçirilen garnizonlar, şehirler ve hava limanlarında motorize piyade birliklerinin emniyeti sağlama gōrevlerinden oluşmuştur (Grau ve Cress, 2002:208-209).

Rusya'nın konvansiyonel hareket stratejisi ise, Rus politik iradesinin inkar stratejisi nedeniyle, savaşın başında caydırıcılık üzerine kurulu olmakla birlikte, savaşın ilerleyen dōnemlerinde ise Spetsnaz ve paramiliter grupların gayrinizami hareket faaliyetlerini destekleyici gō olarak kullanılması olmuştur. Sōz konusu savaşta da, Afganistan Savaşı'nda olduğu gibi konvansiyonel hareket, Spetsnaz kuvvetlerinin ve paramiliter grupların gayrinizami hareket faaliyetlerini icra edebilmeleri için topçu atışlarıyla Ukrayna ordusuna blokaj uygulanmasından ve ele geçirilen kritik tesislerde motorize piyade birliklerinin emniyeti sağlama gōrevlerinden oluşurken, Afganistan Savaşı'ndan farklı olarak Ukrayna Savaşı'nda inkar stratejisinin bir parçası olarak, hava hareketinin radarlar vasıtasıyla kolay tespit edilebilirliğinden dolayı, uçakların ve helikopterlerin kullanımı sınırlı tutulmuştur (Westerlund, 2016:27-28).

İki savaşta da uygulanan konvansiyonel hareketin bir diğer farkı, hareketi gerçekleştiren orduların savaş sahasındaki örgōtlenme şeklidir. Sovyet ordusu Afganistan Savaşı'nda tugay tipi bir örgōtlenmeyle yer almış, bu nedenle de sayıca fazla birliklerle, geniş çaplı hareketler gerçekleştirmişlerdir. Rus ordusu ise, Ukrayna'da tabur tipi bir örgōtlenmeyle yer alarak, Afganistan Savaşı'na oranla sayıca az ve hareketli birliklerle dar kapsamlı hareketler gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca her iki savaşta yer alan asker sayıları ve kayıplar, orduların örgōtlenme şeklinden kaynaklanmıştır. Rus ordusu Ukrayna'da yaklaşık 100.000 askere sahip iken ve yaklaşık 5 326 askerini kaybetmesi (Kuzio, 2018), Sovyet ordusu ise Afganistan'da 150 000 askere sahip iken 26 000 askerini kaybetmesi (Pravda, 2011), Sovyet ordusunun hareket stratejisinden ve örgōtlenme şeklinin sayıca fazla olmasından kaynaklanmıştır.

Sonuç olarak, her iki savaşta icra edilen konvansiyonel hareket, hibrit savaşın bir bileşeni olarak gayrinizami hareketi desteklemek amacıyla kullanılsa da, savaş sahasındaki yansımaları farklı olmuştur. Özellikle Afganistan Savaşı'nın, Sovyet ordusunun örgütlenme tipinin tugay seviyesinde olması nedeniyle sayıca fazla birliklerle ve geniş çaplı askeri hareketlerle gerçekleştirilmeye çalışılması, Rus ordusunun sayıca az ve dar kapsamlı askeri hareketler düzenlediği Ukrayna Savaşı'ndan farklılaşmasına neden olmuştur.

Ancak iki savaşta da orduların sahada örgütlenme biçimleri her ne kadar farklı da olsa, hibrit savaş ortamının gerektirdiği en önemli safhalardan biri olan konvansiyonel hareketin her iki savaşta da gayrinizami hareket unsurlarıyla bir arada kullanılmış olması, hibrit savaşın sadece günümüze özgü bir savaş olmadığı gerçeğini göstermektedir. Ayrıca yeni nesil savaş yaklaşımının yüksek teknolojiyi temsil ettiğini belirttiği hava hareketlerinin Afganistan Savaşı'nda kullanılmış olmasına karşın arazi şartları ve direnişçilerin Stinger füzeye sahip olmaları nedeniyle çok etkili olamaması, Ukrayna Savaşı'nda ise inkar stratejisi nedeniyle sınırlı şekilde kullanılmış olması, özetle her iki savaşta da bir kuvvet çarpanı olarak hava hareketleri yerine geleneksel savaşın en etkili konvansiyonel hareket vasıtası olan topçu atışlarının kullanılması, yeni nesil savaş yazarlarının yüksek teknolojiye dayalı olarak gerçekleştirilen konvansiyonel hareketlerin savaşın karakterini değiştirdiği iddiasını geçersiz kılmıştır.

4.4. Bulgular ve Yorum

Yeni nesil savaş yaklaşımı ile geleneksel savaş yaklaşımlarının günümüz savaşlarında savaşın doğası ve karakteri bağlamında ne kadar geçerli olduğunun ve bu yaklaşımlarla doğru orantılı olarak da hibrit savaş teorisinin yeni bir savaş yaklaşımı olup olmadığının test edilebilmesi bakımından, bağımlı değişkenler (halk, ordu ve politik irade), bağımsız değişkenler (ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür) tarafından ne şekilde etkilendiği, savaş bileşenleri (istihbarat, psikolojik hareket ve sabotaj, gayrinizami hareket ve terörizm ve konvansiyonel hareket) üzerinden Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna Müdahaleleri özelinde, karşılaştırılarak ortaya konmuştur. Söz konusu karşılaştırma sonucunda, ilgili savaşların doğası, karakteri ve savaş bileşenleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tablo 6'da belirtilmiştir.

Tablo 6. Afganistan ve Ukrayna Savaşlarının Karşılaştırmalı Analizi

	Afganistan Savaşı	Ukrayna Savaşı
Savaşın Doğası	Politik Hedefler (Jeopolitik Çıkar)	Politik Hedefler (Jeopolitik Çıkar)
Savaşın Karakteri	Hibrit Savaş	Hibrit Savaş
Clausewitz Üçlemesi	Açıklayıcı ve Geçerli	Açıklayıcı ve Geçerli
Halk	Örgütlü	Örgütlü
Ordu	150 000 (26 000 Kayıp)	100 000 (5 326 Kayıp)
Politik İrade	Lider Faktörü (Brejnev)	Lider Faktörü (Putin)
Ekonomik Faktörler	Etkisiz	Etkisiz
Savaşın Maliyeti	15 Milyar Dolar	16 Milyar Dolar
Savaş Ekonomisi	İllegal (Uyuşturucu ve Silah)	Legal (Petrol ve Doğal Gaz); İllegal (Silah)
Hukuk	Davet İle Müdahale	Davet İle Müdahale, İnsancıl Müdahale, Selfdeterminasyon
Teknoloji	Kısmi Etkili (Geleneksel Araçlar)	Kısmi Etkili (Geleneksel Araçlar ve Ağ Tabanlı Araçlar)
Askeri Kültür	Ulusal Çıkar ve Kahramanlık	Ulusal Çıkar ve Kahramanlık
Hibrit Savaş Stratejisi	Başarısız	Başarılı
İstihbarat	KGB ve GRU	GRU, FSB ve SVR
Psikolojik Harekat ve Sabotaj	Geleneksel Kitle İletişim Araçları ve Fiziki Şiddete Dayalı Sabotaj	Geleneksel Kitle İletişim Araçları ve İnternet Alt Yapısı; Siber Harekat; Psikolojik Şiddete Dayalı Sabotaj
Gayrinizami Harekat ve Terörizm	Spetsnaz Kuvvetleri, Paramiliter Gruplar ve Paralı Askerler	Spetsnaz Kuvvetleri, Paramiliter Gruplar, Suç Örgütleri ve Özel Askeri Şirket
Konvansiyonel Harekat	Sayısız Fazla Birliklerle, Geniş Kapsamlı Harekatlar	Sayısız Az Birliklerle, Dar Kapsamlı Harekatlar

Tablo 6’da belirtilen Afganistan ve Ukrayna Savaşlarının Karşılaştırmalı Analizi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

a) Uluslararası sistemin devletleri ve devletleri yöneten politik iradeleri etkilemesi

sonucu, her iki savaşın da doğasını jeopolitik çıkarlar doğrultusunda ortaya konan politik hedefler oluşturmuştur. Ancak her iki savaşta da uluslararası sistem her ne kadar farklı da olsa, politik hedefler yani ilgili savaşların doğası Clausewitz'in savaşı bir dış politika aracı olarak gören yaklaşımından öteye gidememiştir.

b) Kullanım oranları ve sonuçları farklı da olsa, istihbaratın, psikolojik hareket ve sabotajın, gayrinizami hareket ve terörizmin ve konvansiyonel hareketin, ordu ve paramiliter gruplarla birlikte kullanımı söz konusu olduğundan, her iki savaşın karakteri de hibrit savaş teorisine uygun savaşlardır.

c) Her iki savaş da Clausewitz üçlemesi olan halk, ordu ve politik irade unsurlarını barındırdığından, her iki savaş da Clausewitz'in savaş teorisine açıklanabilmektedir. Çünkü;

- Her iki savaşta da halk örgütlü bir şekilde yer alarak savaşın karakterinin ağırlık merkezini oluşturmuş,
- Her iki savaşta da ordu ana aktörlerden biri olmuş,
- Her iki savaşta da liderler politik hedefleri ortaya koymada ve savaşların doğasını belirlemede etkili olmuşlardır.

d) Zamansal ve sistemsal farklılıklara rağmen her iki savaşın maliyetleri birbirine yakındır. Bu nedenle ekonomi faktörünün, savaşın halk, ordu ve politik iradede oluşan aktörlerini etkileyerek, devletlerin savaşların maliyetini düşürmek adına paramiliter grupların vekaleten kullanımını tercih ettiği ve bu durumun da savaşların karakterini değiştirerek hibrit savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı algısı geçersiz görünmektedir.

e) Her iki savaşta da illegal bir savaş ekonomisi yaratma çabası bulunmaktadır. Bu nedenle her iki savaşta da söz konusu durumun varlığı, Soğuk Savaş sonrası savaşların cazip bir illegal ekonomik yaratma aracına dönüştüğü ve bu durumun terör örgütleri ya da paramiliter gruplar gibi devlet dış aktörlerin savaşlara katılımını sağlayarak halk, ordu ve politik iradede oluşan savaşın karakterini değiştirdiği yaklaşımını geçersiz kılmaktadır.

f) Her iki savaşta da savaşların meşruluğu hukuksal önermelerle sağlanmaya çalışılmıştır. Her iki savaşta da bu meşruluğu sağlayan davet üzerine müdahale

yaklaşımıdır. Ukrayna Savaşı'nda Afganistan Savaşı'ndan farklı Rusya, savaşın meşruluğunu sağlamak adına Kosova Savaşı'nı referans göstererek Etnik Rusların Ukrayna'daki çatışmalardan korunma amacını ileri sürmüştür. Ayrıca Kırım'ın ilhakını da, Kırım halkının kendi rızasıyla Rusya'ya bağlandığını ileri sürerek, bu ilhakı self determinasyon ilkesine dayandırmıştır. Her iki savaşta da uluslararası hukukun ihlal edilmediğine dair hukuksal önermelerin kullanmasının nedeni, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olmasının engellenmek ya da geciktirilmek istenmesinde yatmaktadır. Her iki savaşta da hukuksal önermeler BM nezdinde ve Uluslararası kamuoyu tarafından kabul görmese de, BM'nin yaptırım gücüne sahip olamaması, uluslararası hukukun savaşın karakterine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

g) Her iki savaşta da ağırlıklı olarak geleneksel savaş araçları olan obüs ve tanklar kullanılmıştır. Ancak Ukrayna Savaşı'nda Afganistan Savaşı'ndan farklı olarak söz konusu araçlar arasındaki iletişim bağlantısı ve yönlendirme gelişmiş teknolojiyi simgeleyen ağ tabanlı sistemler tarafından sağlanmıştır. Ayrıca Ukrayna Savaşı'nda geleneksel savaş araçlarının yanı sıra elektronik savaş kabiliyetine sahip teknolojik araçlar da kullanılmıştır. Ancak her iki savaşta da insan faktörünün öne çıkması nedeniyle teknolojik açıdan gelişmiş silahlar, arazi şartları ve düşmanın da savunma silahlarına sahip olması ya da gizlilik gibi nedenlerden dolayı caydırıcılık unsuru olmaktan öteye geçememiştir. Bu nedenle teknolojik gelişmelerin savaşın aktörlerini ve icrasını etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

h) Her iki savaşta da askeri kültür bağlamında ulusal çıkar ve kahramanlık motifleri söz konusudur. Her ne kadar Ukrayna Savaşı, Afganistan Savaşı'na kıyasla daha profesyonel ve teknik uzmanlığı olan askerlerle yürütülse de, Rus kültüründe ulusal çıkar ve kahramanlık motifleri devamlılığını sürdürmektedir. Söz konusu devamlılık, askeri kültürün maddi çıkarlar doğrultusunda dönüşerek, ulusal çıkar ve kahramanlık motifleriyle savaşan orduları etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiği algısını da geçersiz kılmaktadır.

i) Hibrit savaş bileşenlerinin uygulanması bakımından, her iki savaş da hibrit savaş teorisine uygun birer örnek olsalar da, söz konusu bileşenler politik hedeflere ulaşabilmek adına Ukrayna Savaşı'nda olumlu sonuçlar verirken, Afganistan Savaşı'nda olumsuz sonuçlar vermiştir.

j) Her iki savaşta da Sovyet (KGB-GRU) ve Rus (FSB-SVR-GRU) istihbarat teşkilatları, ilgili ölkelerde gerekli koşulları (siyasi, ekonomik, ideolojik, etnik, dinsel vb.) yaratma amaçlı planlama, organize etme ve uygulama görevlerini üstlenmişlerdir.

k) Afganistan Savaşı'nda televizyon, radyo, gazete ve bildiri gibi geleneksel kitle iletişim araçları vasıtasıyla ve fiziki şiddete (terör eylemleri) dayalı sabotaj eylemleriyle psikolojik hareket faaliyetleri gerçekleştirilirken, Ukrayna Savaşı'nda geleneksel kitle iletişim araçlarının yanı sıra sosyal medya gibi internet altyapısına dayalı iletişim araçları vasıtasıyla ve psikolojik şiddete dayalı siber saldırı eylemleriyle psikolojik hareket faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Ancak, Ukrayna Savaşı'nda teknolojinin yarattığı siber hareket ve sosyal medya iletişim ortamı, aslında bütün altyapısını ve kullanım stratejisini Afganistan Savaşı'nda olduğu gibi sabotaj faaliyetlerine ve geleneksel kitle iletişim araçlarının propaganda mantığı üstüne inşa ettiğinden, teknolojik gelişmelerin savaşın aktörlerini ve icrasını etkileyerek savaşın karakterini değıştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

l) Her iki savaşta da gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetleri gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, söz konusu savaşlarda bu faaliyetler Spetsnaz kuvvetleri ve paramiliter gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar özel askeri şirketlerin ve suç örgütlerinin Ukrayna Savaşı'nda kullanımı Afganistan Savaşı'ndaki aktörlerin kullanımı açısından farklı görünse de, Afganistan Savaşı'nda da Sovyetler Birliği'nin KHAD bünyesinde kullandığı Afgan paralı askerlerden yerine getirdikleri misyon açısından bir farkı bulunmamaktadır. Her iki savaşta da benzer gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetlerinin kullanılması, paramiliter grupların ve terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımının yeni olduğu ve bu yeniliğın savaşların halk, ordu ve politik irade üçlemesinden oluşan aktörlerin tekeliını kırdığından dolayı da, savaşın karakterinin değıştiğı argümanını geçersiz kılmaktadır. Ayrıca her iki savaşta da paramiliter grupların politik iradenin inisiyatifıyla halkın içinden oluşturulması ve ordunun yanında savaşmaları, üçlemenin paramiliter grupları kapsamadığı ya da üçlemenin aktör tekeliını kırdığı yaklaşımını da geçersiz kılmaktadır.

m) Her iki savaşta da konvansiyonel hareketler gerçekleştirilmiştir. Ancak konvansiyonel hareketler, Afganistan Savaşı'nda sayıca fazla birliklerle ve geniş çaplı bir şekilde gerçekleştirirken, Ukrayna Savaşı'nda sayıca az birliklerle ve dar kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Afganistan Savaşı'nda konvansiyonel hareketin sayıca fazla

birliklerle ve geniş çaplı bir şekilde gerçekleştirilmesi arazi şartlarının elverişsizliği nedeniyle, gayrinizami hareketin başarılı şekilde desteklenememesine neden olmuş ve bu durum hibrit savaş stratejisinin Afganistan Savaşı'nda başarısız olmasının en önemli nedenlerinden birini teşkil etmiştir. Ancak orduların örgütlenme biçimleri ve arazi şartları nedeniyle iki savaşta da konvansiyonel hareket stratejileri her ne kadar farklı da olsa, hibrit savaş ortamının gerektirdiği en önemli safhalardan biri olan konvansiyonel hareketin her iki savaşta da gayrinizami hareket unsurlarıyla bir arada kullanılmış olması, hibrit savaşın sadece günümüze özgü bir savaş olmadığı gerçeğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Afganistan ve Ukrayna Savaşları her ne kadar farklı dönemlerde, farklı uluslararası sistemlerde, farklı bölgelerde ve farklı aktörler arasında meydana gelse de, doğaları ve karakterleri bakımından birbirlerine benzemektedirler.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. İSRAİL’İN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİ

Bu bölümde çalışmanın metodolojisini belirleyen hibrit savaşa yönelik teorik çerçevenin, İsrail’in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahalesi örnek vakaları ile test edilerek açıklayıcı gücünün ne olduğunun ortaya konulması hedeflenmektedir. İsrail’in farklı zamansal açıdan farklı uluslararası sistemde ve farklı aktörlere karşı gerçekleştirdiği Lübnan müdahalesinin değişkenler üzerinden karşılaştırılmasının, farklı nitelikler taşımaları nedeniyle savaşın karakterindeki benzerliklerin ve farklılıkların tespitini sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca söz konusu karşılaştırma bir sonraki bölümde Rusya ve İsrail gibi iki farklı devlerin savaş yaklaşımlarının karşılaştırılması bakımından bir teorik zemin sağlayacaktır.

Bu bölümün temel amacı, şu sorulara cevap verebilmektir: “1982 yılında ve 2006 yılında Lübnan’da yaşanan çatışmalar geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları açısından ne ifade etmektedirler? Bu çatışmaları hibrit savaş teorisi açıklayabilmekte midir? 1982 ve 2006 yıllarında Lübnan’da meydana gelen çatışmaların birbirleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? Lübnan’da farklı zaman diliminde ve İsrail açısından farklı aktörlere karşı gerçekleştirilen savaşlar eski nesil savaşın bir üst sürümü mü olarak değerlendirilmeli? yoksa yeni nesil savaşların örnekleri olarak mı alınmalı? Farklı zaman diliminde ve farklı aktörlere karşı gerçekleştirilen çatışmalar savaşın dönüşümü hakkında nasıl bir sonuca ulaşılmasını sağlayacaktır?”

5.1. İsrail’in 1982 Lübnan Müdahalesi

1967 Arap-İsrail Savaşı’nda İsrail’in üstün gelmesi ve Filistin toprağı olan Gazze şeridi ile Kudüs kentini ele geçirmesi, başta FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) olmak üzere İsrail’e karşı savaşan Filistinlilerin Lübnan’a kaçmasına neden olmuştur (Haugbolle, 2010:17). Bu tarihten itibaren de Filistinliler Lübnan’da kamplar kurarak, bu kamplarda birçok devletin desteğiyle silahlanmış ve askeri eğitim görmeye başlamışlardır. Filistinli grupların Lübnan’da bulunması ve giderek etkili olmaya başlamaları, İsrail’in Lübnan’ı ulusal güvenliğine ve çıkarlarına tehdit olarak algılamasına neden olmuş ve bu durumun da etkisiyle Lübnan 1970’lerin ortalarında, taraflarını Hristiyan sağcılar, Müslüman solcular,

Suriye, İsrail ve BM Barış gücünün oluşturduğu bir iç savaş içine sürüklenmiştir (Sander, 2005:538-539; Altunışık, 2007:5).

Söz konusu iç savaş döneminde Lübnan'a 1978 ve 1982 yıllarında olmak üzere iki kez İsrail ordusu tarafından müdahalede bulunulmuştur. Her iki müdahalede de İsrail, Lübnan'ın FKÖ'ye destek sağladığı gerekçesini öne sürmüştür (Prados, 2006). Ancak İsrail'in bu tehdit algılamasına rağmen Lübnan, İsrail'e karşı doğrudan askeri bir tehdit teşkil etmemiştir. Sadece, Lübnan'ın çok kimlikli yapısı nedeniyle Ortadoğu sistemindeki kırılgan yapısı, İsrail'in tehdit olarak gördüğü Suriye, İran ve Irak gibi devletlerin İsrail'e karşı düşmanlıklarının bir aracı olarak FKÖ'nün Lübnan üzerinden kullanılacağına dair bir tehdit algısı yaratmıştır (Schiff, 1984:220).

Söz konusu algı nedeniyle 1978 yılının Mart ayında İsrail, Lübnan'ın güney bölgesine müdahalede bulunarak buradaki Filistin kamplarına ağır zararlar vermiş ve aynı yıl Haziran ayında bölgeye BM Barış Gücü gelince bölgeden geri çekilmiştir. Lübnan'da 6000 kişilik bir BM Barış Gücü bulunmasına rağmen, Lübnan'ın güney bölgesinde 1979 yılı boyunca Hristiyan paramiliter gruplar ile FKÖ arasında çatışmalar sürmüş, İsrail bu süreçte Hristiyan paramiliter grupları top ateşiyle desteklerken, Filistin kamplarına karşı da hava hareketlerinde bulunmuştur. Suriye ise söz konusu çatışmaların genişlemesinden ve bu durumdan faydalanarak da İsrail'in Lübnan'ı tümüyle ele geçirmesinden endişelenerek, 15 000 kişilik bir kuvvetini, Arap Birliği'nin davetiyle Lübnan'a sokmuş ve bu kuvvetler, hem Hristiyan paramiliter gruplarla hem de FKÖ ile çatışmalarda bulunmuştur (Haugbolle, 2010:17-20; Sander, 2005:541-543).

Söz konusu savaşta Hristiyan paramiliter grupların ana amacı Beyrut şehrinin ve Bekaa Vadisi'nin merkezindeki Zahle bölgesinin Hristiyan karakterini korumak olmuş, ayrıca bu amacı gerçekleştirebilmek adına da İsrail'in Lübnan'a müdahalesini teşvik ederek, Suriye'ye karşı İsrail kuvvetlerinin savaşta yer almalarını sağlamaya çabalamışlardır (Erich, 2012:8-9).

1982 yılındaki müdahale öncesinde FKÖ'nün önce Celile'deki İsrail yerleşim bölgelerini bombalaması, akabinde İsrail'in Londra büyükelçisini yaralaması, İsrail'in 'Celile'ye Barış Operasyonu' adını verdiği Lübnan hareketini başlatmasına neden olmuş ve Hristiyan paramiliter grupların çabası amacına ulaşmıştır (Bregman, 2016:166). Bu gelişme sonrası İsrail, Suriye, FKÖ ve Hristiyan paramiliter grupların dahil olduğu

Lübnan Savaşı meydana gelerek tarihteki yerini almıştır.

Dönemin Savunma Bakanı Ariel Şaron'un ifadesine göre hareketin ana amacı FKÖ'yü İsrail'in kuzey sınırındaki yaklaşık 45 kilometre uzaklıktaki ateş menziline çıkarmaktır. Şaron'un ifadesine göre Lübnan'ın başkenti Beyrut harekate dahil edilmemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Shamir'e göre de söz konusu hareket Lübnan'a maksimum 40 kilometre derinliğe kadar nüfuz ederek, FKÖ'yü yok etmek amacıyla, en fazla 48 saat sürecektir şeklinde planlanmıştır (The Knesset, 2009; Bregman, 2016:166-167).

Clarke'ye (1983:1-6) göre ise, İsrail'in Lübnan'daki hedefleri Şaron'un ve Shamir'in belirttiğinin aksine sadece FKÖ ile sınırlı olmamakla birlikte, Güney Lübnan'da bir tampon bölge kurmayı, Suriye ve BM Barış Gücü kuvvetlerini bölgeden uzaklaştırmayı, Lübnan'ın politik durumunu istikrara kavuşturmak ve İsrail'in güvenlik kaygılarını gidermek adına İsrail'e duyarlı bir hükümetin kurulmasını sağlamayı ve İsrail'in sınır güvenliğini sağlayarak Batı Şeria'yı kontrol etme yeteneğini geliştirmeyi içermektedir.

İsrail, savaşın başında Lübnan'daki FKÖ kamplarını ve mevzilerini yok etmek için, hava, kara, deniz kuvvetleri ve Hristiyan paramiliter gruplar ile eş güdümlü bir hareket gerçekleştirerek Lübnan'ın güneyini kontrol altına almayı başarsa da, Bekaa Vadisi'nde İsrail kuvvetleriyle, Suriye ordusu arasında da çatışmalar çıkmış ve İsrail kuvvetleri Lübnan'da daha da ilerleyerek Beyrut'un kıyı kesiminde de kontrolü sağlamıştır. Söz konusu gelişme sonrası Lübnan'da savaş iyice şiddetlenmiş, ancak 1982 yılının Temmuz ayında ABD'nin baskısıyla İsrail, Lübnan'a yönelik askeri hareketi durdurunca, ateşkes ilanı kabul edilmiştir. ABD özel temsilcisi Philip Habib'in hazırlamış olduğu barış planı nedeniyle tarihe 'Habib Planı' olarak geçen anlaşmaya göre, FKÖ, İsrail ve Suriye birlikleri Lübnan'ı terk edeceklerdir (Yılmaz, 2009:276-279; Sander, 2005:541-543).

Planın önemli bir kısmı, süreci kolaylaştırmak ve FKÖ'nün Lübnan'dan güvenli bir şekilde çekilmesini sağlamak için Çokuluslu Gücün (MNF) konuşlandırılmasını içermektedir. MNF, 800 ABD, 800 Fransız ve 400 İtalyan askerinin katılımıyla oluşturulmuştur (Kelly, 1996).

FKÖ'nün çekilmesi 1 Eylül 1982'de tamamlanmış ve MNF aynı ay içerisinde Lübnan'dan dönmüştür. Ancak İsrail'in desteğiyle Lübnan Cumhurbaşkanı seçilen Bashir Gemayal'ın 14 Eylül 1982 tarihinde öldürülmesi sonucu savaş yeniden şiddetlenmiş, Lübnan politik iradesi, MNF'nin tekrar görevlendirilmesini talep etmesiyle birlikte, Eylül

ayı içerisinde MNF'e Lübnan'a geri dönmüştür. Ancak her ne kadar FKÖ unsurları Lübnan'dan çekilmiş olsa da Lübnan'daki yerel direniş grupları ile çatışmalar devam etmiş ve MNF bünyesindeki birlikler başta İtalya, ABD ve İngiltere birlikleri olmak üzere söz konu direniş gruplarının saldırıları nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. 1984 yılının başında Fransa'nın da birliklerini geri çekmesiyle birlikte, yaklaşık 1.5 yıllık MNF varlığı Lübnan'da son bulmuştur (UN Department of Public Information, 2003:3).

Sonuç olarak, savaşın aktif çatışma dönemi FKÖ'nün 1 Eylül 1982 tarihinde tahliyesiyle birlikte son bulmuşsa da, asıl son bulması 1985 yılında Suriye'nin ve İsrail'in askerlerinin büyük bölümünü geri çekmesiyle olmuştur. Ancak her ne kadar bir geri çekilme söz konusu olsa da güvenlik amacıyla her iki devlet de Lübnan'ın güneyinde asker bulundurmaya devam etmiş, özellikle İsrail kendi sınırına yakın bir bölgede güvenlik bölgesi oluşturarak, bu bölgenin kontrolünü kendi ordusu tarafından eğitilen Lübnan ordusuna bırakmıştır.

5.1.1. Lübnan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem

İsrail'in taraf olduğu savaşların doğası 'Siyonizm' yaklaşımı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu nedenle de Clausewitz'in (2015:29-30) savaşların doğası olarak gördüğü politik amaç, İsrail'in müdahil olduğu savaşlar söz konusu olduğunda, 'Siyonizm' yaklaşımı tarafından belirlenmektedir.

Siyonizm'i kurumsallaştırarak politik bir hedef haline getiren kişi Theodor Herzl'dir. Herzl (2012:31-40), İsraililer arasında Yahudiliği bir milli kimlik haline getirerek, Siyonizm'in kurumsallaşmasının temellerini attığı için önemli bir konuma sahiptir. Herzl'e göre Siyonizm, vaat edilmiş topraklar olan Filistin'de bir Yahudi devleti kurma anlamı taşımakta ve Yahudiler, Siyonizm hedefine ulaşmak için ulusal kurtuluş mücadelesi vermeleri gerekmektedir. Herzl'in Siyonizm yaklaşımında atıfta bulunduğu "vaat edilmiş topraklar ve bu topraklara ulaşmada gerçekleştirilecek olan ulusal kurtuluş mücadelesi", "yaşamsal var oluş/yok oluş" saikini ortaya çıkardığından İsrail'in müdahil olduğu savaşların nedenlerini dolayısıyla doğasını anlayabilmek adına önem teşkil etmektedir.

Siyonizm yaklaşımında "vaat edilmiş topraklar ve ulusal kurtuluş mücadelesi" Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'a dayandırılmaktadır. Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'a göre "vaat edilmiş toprakların" (Arz-ı mev'ud) sınırları Nil ve Fırat nehirleri arasındaki

bölge olarak gösterilmiştir. Tevrat Tekvin Bab 15’te; “O günde RAB Abramla ahdedip dedi: Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar, bu diyarı, Kenîleri, ve Kenizzîleri, ve Kadmonîleri, ve Hittîleri, ve Perizzîleri, ve Refaları, ve Amorîleri, ve Kenânlıları, ve Girgaşîleri, ve Yebusîleri senin zürriyetine verdim” şeklinde bir ifade bulunduğundan dolayı, Siyonizm yaklaşımına göre “vaat edilmiş topraklar kıyamete kadar İbrahim Peygamber ve onun ümmeti olan İsrail’e verildiği” algısı hakimdir. Bu inanç çerçevesinde Yahudiler için Siyon dedikleri Filistin toprakları olan Kudüs ve çevresine dönme, kralları Süleyman tarafından yapılan kutsal mabetleri Beyt-i Makdis’i yeniden inşa etme, daha sonra Yahudileri Nil’den Fırat’a hâkim kılmak Siyonizm’in ana hatlarını oluşturmuştur (Öke, 2002:22-23).

Özetle, Herzl’in söz konusu Siyonizm yaklaşımı, İsrail’in Filistin topraklarına sahip olmak ve bu sahipliği pekiştirmek için içeriden ve dışarıdan gelecek tehditlere karşı gerçekleştirilecek olan savaşların doğasını oluşturmuştur. Örneğin, Amerikan Siyonist Federasyonu’nun “Siyonizm, Yahudi Ulusal Kurtuluş Savaşı’dır” söylemi, ya da İsrail tarihinde önemli Siyonistlerden olan ve İsrail’i ilk başbakanı olan David Ben-Gurion’un, “Bugün dünya güçten başka bir şeye saygı duymuyor, Yarım yüzyıl sonra da, Filistin sorunu resmi kararlarla değil, silahla çözümlenecek” ifadesi İsrail’in müdahil olduğu savaşların bir nevi doğasını ifade etmektedir (Walz, 1982: 26-27).

Sonuç olarak, Siyonizm’in bakış açısı İsrail’in politik hedeflerine ve güvenlik yaklaşımlarına da yansımış ve bu çerçevede savaşlar, Siyonizm’in ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Bu açıdan Clausewitz’in savaşın doğasını politik hedeflerin belirlediği yaklaşımı vaat edilmiş topraklara sahip olmak ve bu toprakların ilelebet İsrail’de kalması için gerçekleştirilecek savaşları ifade eden Siyonizm yaklaşımında vücut bulduğu değerlendirilmektedir.

Bu açıdan İsrail’in 1982 yılında Lübnan’a gerçekleştirdiği müdahalenin doğasını Siyonizm’in politik hedefleri olan İsrail’in Filistin topraklarındaki kontrolün devamlılığın sağlanması ve bu durumu engellemeye yönelik başta FKÖ’nün akabinde Suriye’nin Lübnan’daki varlığının neden olduğu tehditlerin bertaraf edilmesi oluşturmuştur.

Savaşın diğer bir aktörü olan FKÖ ise Siyonizm’i, düşünce, hedef, örgütlenme ve yöntem açısından ‘saldırgan, emperyalist ve faşist’ bir hareket olarak değerlendirmiştir (Al Jazeera, 2014 Nisan 28). Bu yaklaşım doğrultusunda FKÖ açısından Lübnan Savaşı’nın

doğasını, İsrail'in Siyonizm hedeflerine ulaşmamasını sağlamak ve 1948 yılından beri Filistin'in ana amacı olan, kendi topraklarında bağımsız bir devlet olabilmek hedefleri oluşturmuştur (Haugbolle, 2010:17). FKÖ bu amaç doğrultusunda Lübnan'da Batı Beyrut'tan güneydeki Tire'ye ve batıda Akdeniz'den doğuda Suriye sınırına kadar olan bölgede, Lübnan politik iradesini göz ardı ederek yaklaşık 15 000 kişilik bir güç olarak faaliyetlerde bulunarak, İsrail'e karşı savaşını bu bölge üzerinden yürütmüştür (Laffin, 1985:12-13).

Lübnan Savaşı'nın bir diğer aktörü de bölgesel güç olma çabasında olan Suriye'dir. Suriye, Fransız mandasından kurtulmasından itibaren Lübnan'ı 'Batı Suriye' olarak algılamakta ve bu nedenle kendi toprakları bünyesi altına alma arzusunda olmuştur. Hafız Esad rejiminde Suriye, Lübnan'daki iç savaştan faydalanarak ve bu ülke üzerindeki politik, askeri ve ekonomik nüfuzunu artırarak bu arzusunu gerçekleştirmeye çabalamıştır (Erlich, 2012). Peki Lübnan, Suriye için neden bu kadar önemli olmuştur? Bu sorunun cevabı Doğu Akdeniz jeopolitiğinde yatmakla birlikte, özellikle Esad döneminde Suriye, Lübnan üzerinden Doğu Akdeniz'deki hakimiyetini pekiştirerek, rakipleri Mısır ve İsrail'i Ortadoğu'da devre dışı bırakmayı amaçlamış, 1976 ve 1982 Lübnan müdahalelerini de bu politik hedef doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Özetle Suriye açısından Lübnan Savaşı'nın doğasını söz konusu politik hedefler ve jeopolitik çıkarlar belirlemiştir.

Ancak söz konusu savaşın doğasının oluşumunda sadece İsrail, FKÖ ve Suriye'nin rolü olmamakla birlikte, dolaylı yoldan bu savaşa müdahil olan bölgesel ya da küresel aktörlerin de etkisi bulunmaktadır. İsrail'in Lübnan müdahalesi, Soğuk Savaş döneminde bir dönüm noktası niteliği taşıyan 1980'lerin başı, yokuş aşağı diye nitelenebilecek süratli bir döngüye girildiği bir zaman aralığında gerçekleşmiştir. Nisan 1979'da İran İslam Devrimi'nin yaşanması, Aralık 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi akabinde 1982 yılında İsrail'in Lübnan müdahalesi Soğuk Savaş'ın dengeleri açısından rekabet odağının yeniden Ortadoğu'ya çevrilmesine neden olmuştur.

Dönemin hegemon aktörleri olan ABD ve Sovyetler Birliği ile Lübnan üzerinden bölgesel güç olma arayışında bulunan devletler Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır, Irak ve İran, Lübnan'daki farklı grupları destekleyerek bu savaşa dolaylı yoldan müdahil olmuşlardır.

Her ne kadar aynı zaman aralığında ABD ve Sovyetler Birliği, Afganistan Savaşı

özelinde karşı karşıya gelmiş olsalar da, Lübnan Savaşı'nda destekledikleri vekil aktörler aracılığıyla Lübnan Savaşı'nın doğasının oluşumunda da etkileri bulunmuştur. Sovyetler Birliği'nin Lübnan, Mısır, Suriye, Irak ve Ürdün devletleriyle işbirliği Lübnan Savaşı öncesi Arap-İsrail Savaşlarına dayanmaktadır. Arap-İsrail Savaşlarında Sovyetler Birliği, 'antiemperyalist' ve doğu bloğuna yakın gördüğü başta Suriye olmak üzere Arap devletleri ile askeri ve siyasi işbirliğinde bulunmuş, özellikle silah yardımıyla söz konusu devletleri İsrail ile mücadelelerinde dolaylı yoldan desteklemiştir. Sovyetler Birliği'ne göre İsrail'in Ortadoğu'daki politik hedeflerinin arkasında ABD bulunmaktadır ve ABD yanlısı rejimlerin yönetime gelmemesi için Arap devletlerinin, İsrail karşısında desteklenmesi gerekmektedir. Şaron'un (1981), "80 yıl boyunca ana güvenlik sorunlarının ilkinin Arap çatışması, ikincisinin Arap çatışmasına müdahil olan Sovyet yayılımı" olduğunu belirten açıklaması, İsrail'in de Sovyetler Birliğini bir tehdit olarak gördüğünü göstermektedir.

Dönemin Sovyet lideri Brejnev'in ifadesine göre, İsrail'in saldırganlığının sonuçlarının ortadan kaldırılması gerekmekte ve Filistin'in halkının adaletinin korunması için Sovyetler Birliği her türlü desteği sağlayacaktır (CIA, 1973). FKÖ heyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki birçok görüşmede bu destek her seferinde tekrarlanmış ve ABD ile İsrail'in Arap ülkelerindeki eylemlere karşı ortak mücadelenin önemine vurgu yapılmıştır (Report on the visit to the Soviet Union by the Palestine Liberation Organization Delegation, 1979). Örneğin, FKÖ Başkanı Yasser Arafat, ABD ve İsrail'in eylemlerine karşı Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki emperyalist planlara karşı çıkma sürecini kararlılıkla takip ettiğini ve ilkeli konumlarından vazgeçmediğini ifade ederek, söz konusu Sovyet desteğinin varlığını inkar etmemiştir (Report on the results of the visit to the USSR by the Palestine Liberation Organization Delegation, 1981).

Sovyetler Birliği'nin Lübnan Savaşı'nın bir diğer aktörü olan Suriye ile de Soğuk Savaş döneminin başından beri yakın ilişkileri bulunduğu görülmektedir. Özellikle 1954 yılında BAAS Partisi'nin iktidara gelmesiyle ideolojik yakınlıktan dolayı bir müttefiklik ilişkisi oluşmuştur. Hafız Esad'ın 1971 yılında iktidara gelmesi ve Suriye'nin Sovyetlerden 700 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım almasıyla bu ilişki daha da pekişmiştir. 1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı, akabinde Mısır'ın ABD liderliğindeki Avrupa-Atlantik bloğa yakınlaşması üzerine Sovyet-Suriye ilişkileri daha da stratejik bir konumda ilerleyerek, 8 Ekim 1980 tarihinde imzalanan SSCB-Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmasıyla neticelenmiştir (Karabulut, 2007:74-75). Bu anlaşmaya göre, her iki taraf

için barışı veya güvenliği tehlikeye sokan durumların meydana gelmesi durumunda, iki tarafın pozisyonlarını koordine etmek ve derhal tehditleri ortadan kaldırmak için işbirliği yapmak üzere birbirleriyle temasa geçeceklerini taahhüt altına almışlardır (Sputniknews, 2015). Karabulut'un (2007:74-75) ifadesine göre anlaşmanın gizli bir protokolüne göre, Sovyetler Birliği olası bir İsrail saldırısında tüm gücüyle yardım etme konusunda Suriye'ye garanti vermiştir. Brejnev, bu anlaşmanın ABD'nin Orta Doğu'daki varlığını dengeleme amaçlı olduğunu, ayrıca Ortadoğu'daki savaş durumunun iyileştirilmesine ve adil bir barış sağlanmasına vesile olacağını ifade etmiştir. Lübnan Savaşı'ndan hemen önce Suriye T-72 tanklarını ve Mig-27 savaş uçaklarını Sovyetler Birliği'nden temin ederek, İsrail'e karşı anlaşmanın ifade ettiği Sovyet desteğini somutlaştırmıştır (Moody, 1980).

Söz konusu savaşın doğası ABD açısından değerlendirildiğinde; ABD'nin Lübnan Savaşıyla ilgili arşivlerine göre, 1981 yılından itibaren Dönemin ABD başkanı Reagan ve yönetimi, Suriye, İsrail, FKÖ ve Hıristiyan paramiliter gruplar gibi diğer aktörlerin dahil olduğu bir çatışmanın büyük çaplı bir Arap-İsrail savaşına gidebileceğinden endişe ettiklerinden, İsrail'in Suriye ordusu ile karşı karşıya gelmeden sadece Güney Lübnan'da FKÖ mevzilerine yönelik sınırlı bir hareketini desteklemişlerdir (Office of the Historian, 2017).

Lübnan Savaşı'nda ABD'nin ana amacı Ortadoğu'daki çıkarlarını koruyabilmek ve neoliberal politikalarını uygulayabilmek adına bölgede istikrarın sağlanması üzerine olmuştur. ABD'ye göre FKÖ'nün bir şekilde etkisiz hale getirilmesi, Filistin'i İsrail ile barış anlaşması yapmaya mecbur bırakacak ve İsrail-Filistin sorununun çözülmesiyle de diğer Arap ülkeleri de İsrail'in bölgedeki varlığını kabulleneceklerdir (Odeh, 1985:12). Bu açıdan Reagan yönetimi, İsrail'in ve destekledikleri Lübnan hükümetinin Batı Beyrut'u ele geçirmesine yardım etme stratejisini benimsemiş, ardından İsrail ve Suriye'nin geri çekilmesini müzakere etmiştir (Office of the Historian, 2017).

Reagan, ateşkes talebinde bulunmak için özel temsilcisi Habib'i görevlendirmiş ve Habib'in görüşmeleri sonucunda taraflar Çok Uluslu Gücün konuşlandırılması ve Filistin halkının güvencede olması koşuluyla kademeli olarak çekilmeyi kabul etmişlerdir. Söz konusu anlaşma koşulunca Lübnan hükümeti ile ABD arasında Beyrut'ta Çok Uluslu Güce katılmak üzere 800 askeri personelin konuşlandırılması kararlaştırılmıştır (Kelly, 1996). Bu anlaşma öncesi Lübnan Savaşı'na İsrail üzerinden dolaylı yoldan müdahil olan ABD, bu anlaşma sonrası Lübnan'a gönderdiği askerler ile söz konusu savaşa doğrudan müdahil

olmuştur. Reagan, Lübnan Savaşı'na ABD ordusunun doğrudan katılımının gerekçesini Lübnan'da hayati çıkarları olduğunu ifade ederek, ABD ordusunun "Lübnan'da, Batı'ya düşman güçlerin zulmünü sona erdirmek için bulunduğunu, söz konusu düşman güçlerin bertaraf edilmesinin, ABD'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik konumunu güçlendireceğini ve aynı zamanda Arap Yarımadası'nın geniş kaynak alanları da dahil olmak üzere tüm Orta Doğu'nun istikrarının sağlanacağını belirtmiştir (The New York Times, 1983).

Lübnan Savaşı'na doğrudan katılmasalar da, destekledikleri vekil aktörler aracılığıyla ya da uluslararası sistemdeki konumlarıyla (daha çok Ortadoğu'daki bölgesel konumlarıyla) ve politikalarıyla söz konusu savaşın doğasına dolaylı yoldan etki eden Ürdün, İran, Irak, Mısır ve Suudi Arabistan gibi aktörler de bulunmaktadır.

Örneğin, 1970'li yıllarda Ürdün'ün FKÖ'ye karşı tutumu, 1982 yılında Lübnan Savaşı'nın doğuran en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Dönemin Ürdün Kralı Hüseyin, FKÖ'nün ülkesindeki faaliyetlerini tahtına karşı tehdit olarak algılamış ve FKÖ militanlarını Ürdün'den sürmüştür. Bunun sonucunda da FKÖ, Mısır ve Suriye'de kabul görmediğinden dolayı, politik iradesi kırılgan bir yapıya sahip Lübnan'ı kendisine üs olarak seçmiş ve İsrail'e karşı mücadelesini bu topraklar üzerinden yürütmeyi tercih etmiştir (Bregman, 2016:152-153).

Zaman içerisinde FKÖ ile Lübnan ordusu arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar çıkınca, FKÖ'nün kendi topraklarına geçme ihtimaline karşı Suriye, Suudi Arabistan, Irak ve Mısır, Lübnan'a karşı tavır alarak, bir nevi FKÖ'ye İsrail'e karşı Lübnan topraklarından operasyon yapma özgürlüğü verilmesini sağlamıştır. Söz konusu devletlerin Lübnan'a karşı tavır alması ve hatta Suudi Arabistan'ın FKÖ'ye maddi destekte bulunması, FKÖ'nün Lübnan toprakları üzerindeki kontrolünü arttırmasına ve Lübnan'da politik iradenin kontrolünü giderek kaybetmesine neden olmuştur. Söz konusu durum nedeniyle kendi güvenliklerini FKÖ karşısında tehdit altında gören Lübnan'ın Hristiyan topluluğu kendi silahlı paramiliter gruplarını İsrail'in desteğiyle örgütlemeye başlamıştır (Laffin, 1985:9-13). Bu durum Lübnan'daki iç savaşın daha da şiddetlenmesine ve Lübnan içindeki diğer grupların radikalleşmesine neden olmuş, örneğin Hizbullah İran destekli olarak bu otorite boşluğunda ortaya çıkmıştır (Deeb, 2003:77).

Sonuç olarak; Lübnan Savaşı'nda İsrail, FKÖ, Suriye ve Hristiyan paramiliter gruplar doğrudan karşı karşıya gelseler de, söz konusu savaş, Sovyetler Birliği ve ABD

mücadelesi için önemli bir vekalet alanı haline gelmiştir. Ancak söz konusu vekalet mücadelesi sadece küresel aktörler arasında sınırlı kalmamış, Suriye, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan, Irak ve İran arasındaki bölgesel rekabet de, Lübnan Savaşı esnasında vekil aktörler tarafından oynanmıştır. Bu açıdan Lübnan Savaşı'nın, Clausewitz'in savaşın doğasını politik hedeflerin belirlediği yaklaşımını doğrular şekilde, söz konusu aktörlerin politik çıkarları doğrultusunda gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

5.1.2. Lübnan Savaşı'nın Karakteri

İsrail'in, Filistin ve Suriye özelindeki politik hedefleri Lübnan Savaşı'nın doğasını oluştururken; söz konusu savaşta hangi araçlarla nasıl ve ne şekilde bir savaş stratejisi uyguladığı ise Lübnan Savaşı'nın karakterini oluşturmaktadır.

Bu bölümde öncelikle İsrail'in Lübnan Savaşı özelinde uyguladığı savaş stratejisi Clausewitz Üçlemesi olarak da adlandırılan ve geleneksel savaş yaklaşımlarının kabul ettiği halk, ordu ve politik irade değişkenleri açısından incelenecek, daha sonra da bu stratejinin yeni nesil savaş yaklaşımlarının benimsediği değişkenler olan ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel (askeri) faktörler tarafından ne şekilde etkilendiği ortaya konacaktır. Bu yolla hem Lübnan Savaşı'nın karakteri geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları açısından ortaya konmaya çalışılacak hem de ilerleyen bölümlerde yapılacak olan İsrail'in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahalelerinin karşılaştırılması adına bir zemin oluşturacaktır.

5.1.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Lübnan Savaşı

İsrail halkının Yahudi kimliği, politik ve askeri kültürünün oluşumunda önemli bir yere sahip olmakla birlikte, özellikle de Siyonizm'in bakış açısı İsrail'in müdahil olduğu savaşların karakterini de etkileyerek halk, ordu ve politik irade unsurlarında vücut bulmuştur. Söz konusu unsurlar detaylı olarak incelendiğinde;

Halk

İsrail açısından söz konusu savaşın karakterinin oluşumunda İsrail ve Lübnan halklarının oluşturduğu ikili bir ağırlık merkezinin bulunduğu görülmektedir. İsrail halkının oluşturduğu ağırlık merkezinin kaynağı Siyonizm doğrultusunda şekillenen politik

hedeflere ve bu hedeflerin referansı konumunda olan Yahudi kimliğine dayanmaktadır.

İsrail halkının Yahudi kimliği, politik ve askeri kültürünün oluşumunda önemli bir yere sahip olmakla birlikte, özellikle savaşlarda halkın düşünce, duygu, inanç ve davranışlarını belirlemede ana etken konumundadır. Özellikle Herzl'in (2012:31-40) Siyonizm yaklaşımında atıfta bulunduğu "vaat edilmiş topraklar ve bu topraklara ulaşmada gerçekleştirilecek olan ulusal kurtuluş mücadelesi", halk için yaşamsal var oluş amacını ortaya çıkardığından, İsrail'in politik iradeleri müdahil oldukları savaşların birçoğunda halk desteğini alabilme hususunda zorlanmamışlardır. Zaten Yahudi halkı, Filistin topraklarında devletleşmeye karar verildiğinde, bunun ancak savaşlar vesilesiyle olabileceği de kabullenmiştir. Söz konusu kabullenmişliğin en önemli sonucu halkın ana aktör olarak savaşların ağırlık merkezini oluşturması olmuştur. İsrail'de erkek ve kadınların mecburi askerlik hizmetine tabi olmaları, akabinde yedek askerlik hizmetine alınmaları, halkın algısında orduyu merkezi bir konuma yerleştirdiği gibi, yaşamsal var oluşlarının bir parçası yapmıştır. İsrail'in varoluş misyonunda devlet kurmak ile savaş yapmak eş değer görevler olarak algılandığı için ordu ve askerlik hizmeti Yahudi halkının varoluşlarını anlamlandırmalarında belirleyici bir etkiye sahiptir (Merom, 2003:170-171; Helman, 1999: 193-200; Sucharov, 2005:49-50).

Yahudi halkının aynı zamanda Siyonizm misyonunu gerçekleştirmede savaşlarda yedek ya da asli bir şekilde askerlik hizmeti kapsamında ordunun bir parçasını teşkil etmeleri, Yahudi halkının, tarihi geçmişi nasıl algıladıklarının bir sonucudur. Yahudi halkındaki Nazi soykırımı teşebbüsünün yarattığı psikolojik etki ve İsrail'in meşruiyetinin reddedildiğine dair bir tehdit algısı, hem Yahudi halkının savaşçı bir toplum olmasını sağlamış, hem de savaşların İsrail politik iradeleri tarafından zorunlu şekilde gerçekleştirildiği inancının yaygınlaşmasına neden olmuştur (Merom, 2003:158). Bu açıdan İsrail halkının savaş algısını belirleyen en önemli unsur, İsrail'in komşuları tarafından sürekli tehdit altında olduğudur. Maoz (2009:7), Yahudilerin "Arap dünyasının temel olarak İsrail'e karşı düşman olduğunu ve Yahudi devletini yıkmaya çalışacağını varsaydıklarını" belirtmektedir. Bu tehdit algısı, politik iradelerin yol açtığı güvenlik korkularının merkezinde olan ve bir ulusal birlik biçiminin yaratılmasını sağlayan ikileminden kaynaklanmaktadır. Ulusal birliğin bu paydası, İsrail'in sürekli olarak 'varoluşsal tehdit' ile karşı karşıya olduğu 'kuşatılmışlık zihniyeti' ile tanımlanmaktadır (Maoz, 2009: 481-482). İsrail'in politik iradeleri Lübnan Savaşı'na dek, İsrail ordusunun

gerçekleştirdiği tüm savaşları (bknz. Arap-İsrail Savaşları) söz konusu varoluşsal tehdit vesilesiyle Yahudi halkı nezdinde devlet güvenliğini sağlamak açısından ‘kaçınılmaz’ (ein breira) ve ‘elzem’ savaşlar olarak meşrulaştırılmış ve böylece halkta savaşa ilişkin bir birliktelik sağlanmıştır (Başer, 2009:85).

1982 yılında Lübnan’a yönelik müdahalede de İsrail politik iradesi halka, yine böyle bir çerçevede, Lübnan’da konuşlu bulunan FKÖ’yü yenilgiye uğratmak ve İsrail’in kuzeyini güvenlik altına almak için yapılan ‘kaçınılmaz ve elzem’ bir savaş olarak açıklamıştır. Örneğin dönemin İsrail Başbakanı Menachem Begin, Lübnan’daki FKÖ’ye karşı stratejilerinin, FKÖ’nün İsrail’e saldırmasını engellemek için, onları kendi üslerinde vurmaları gerektiğini ifade ederek, Lübnan Savaşı’nın kaçınılmazlığını ortaya koymaya çalışmıştır (Bregman, 2016:158). Yine benzer şekilde Savunma Bakanı Şaron, “İsrail’e yönelik neredeyse tüm Filistinli terör saldırılarının Lübnan’dan geldiğini, bu nedenle de İsrail’in Lübnan’daki FKÖ’ye karşı ‘kararlı bir askeri eylemde bulunma’ seçeneğinden başka çaresinin olmadığını” açıklayarak, savaşın elzemliğini ifade etmeye çalışmıştır (Laffin, 1985:20-21).

Lübnan Savaşı’nın başlangıcında açıkça ifade edilen bu hedefler nedeniyle, İsrail politik iradesi Yahudi halkının önemli bir çoğunluğunun desteğini alabilmiştir (Merom, 2003:208). Helmer’e (2007:59) göre, bu oran halkın 7/8’ine tekabül ederken, Merom’a (2003:209) göre Başbakan Begin’e halkın desteği %69, Savunma Bakanı Şaron’a desteği %73 oranındadır.

Ancak halka açıklanan söz konusu politik hedeflerin elde edilmesine karşın savaşın kapsamının Beyrut’a kadar ilerleyecek şekilde genişletilmesi, hareket süresinin uzatılması ve ordudaki can kayıplarındaki önemli artış, başlangıçta ‘varoluşsal tehdit’ nedeniyle savaşı desteklemiş olan Yahudi halkının, desteğinin azalmasına ve savaşın varoluşsal tehditten ziyade, politik iradenin, başta da Savunma Bakanı Şaron’un siyasi emelleri doğrultusunda sürdürüldüğü görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Başer, 2009:85).

Sucharov (2005:103), genel olarak politik iradeye desteği ifade eden anket oranlarının %34’lere kadar düştüğünü belirtirken, Merom (2003:209), Başbakan Begin’e olan desteğin çok fazla değişmediğini, sadece %63’lere gerilediğini, asıl destek kaybını %53’lere gerileyerek Şaron’un yaşadığını, dolayısıyla Yahudi halkının asıl tepkinsin Savunma Bakanı Şaron’a karşı olduğunu ifade etmiştir.

Bregman (2016), Lübnan Savaşı özelindeki söz konusu oranların, Yahudi halkının savaşa karşı tutumu konusunda yeni bir döneme işaret ettiğini düşünmektedir. 1948-1982 yılları arasında Yahudiler orduya hizmet etmek ve fedakarlık yapmak için kayıtsız şartsız bir istek göstermişler ve politik iradelere yönelik eleştirilerini neredeyse hiç ifade etmemişlerdir. Ancak Bregman'a (2016) göre Lübnan Savaşı'yla birlikte, İsrail'in tarihinde ilk kez politik irade halk tarafından eleştirilmiş ve belli bir orandaki kesim, savaşı desteklememiştir. Sucharov (2005), Bregman (2016) ve Merom (2003) gibi yazarlara göre bu durumun en büyük sebebi, İsrail'in Lübnan'da Sabra ve Shatilla kamplarında olduğu gibi neden olduğu sivil ölümlerdir.

Politik iradeye destek oranları, İsrail halkında bir tabu olan savaşa karşı tutumu sarsma konusunda önemli de olsalar, Yahudi halkının, Lübnan Savaşı konusunda yine de başlangıçta politik irade ve orduya karşı büyük oranda desteğinin olduğu ve savaşın ağırlık merkezlerinden biri olan Yahudi halkının, politik iradeye ve orduya verdiği destekle görevini yerine getirdiği değerlendirilmektedir.

İsrail açısından Lübnan Savaşı'nın karakterinin oluşumunda ikili ağırlık merkezinin birinci ayağını İsrail halkı oluşturmuş iken, ikinci ayağını da Lübnan halkı oluşturmuştur. Lübnan halkı farklı dinsel ve mezhepsel bir yapıya sahip olmakla birlikte, halkın % 57.7'si Müslümanlardan (% 28.7 Sünni,% 28.4 Şii), % 36.2'si Hristiyanlardan (Maruni Katolikleri en büyük Hristiyan gruptur) oluşmaktadır (CIA Fackbook, 2019). 1944 yılında bütün siyasi gücün Fransızlardan Lübnanlılara devredildiği gün, ülkedeki siyaset yönetimi, resmi olarak tanınan 12'den fazla dini topluluk ve mezhep grubu arasında özellikle de Hristiyan Maruniler ve Sünni Müslümanlar arasında her an çatışmaya dönüşebilecek bir tartışma konusu olmuştur. Lübnan'daki siyasi yapı, cumhurbaşkanının Hristiyan, başbakanın Sünni ve parlamento başkanının Şii olduğu anayasal bir uzlaşmaya bağlı olmuştur (Bregman, 2016:152-153). Söz konusu tartışma ve bölünme Lübnan ordusuna da yansımıştır. Düşük rütbeli askerlerin çoğunluğu Müslümanlardan oluşurken, yüksek rütbeli subayların üçte ikisi de Hristiyanlardan oluşmuştur (Armaoğlu, 1994:495-496).

Söz konusu bölünmüşlükte Lübnan halkında iki farklı dini grup öne çıkmıştır, bunlar Hristiyan Katolik Maruniler ve Müslüman kesim içinde yer alan Dürzilerdir. Bu gruplar Arap-İsrail Savaşları esnasında örgütlenmiş ve farklı devletlerin de desteğini alarak silahlanmışlardır. Lübnan Savaşı esnasında bu gruplardan İlerici Sosyalist Parti lideri ve

aynı zamanda Dürzilerinde liderlerinden olan Kemal Canbolat'ın öncülüğü ile kurulan ve Arap Milliyetçileri ile FKÖ'nün de desteklediği Lübnan Ulusal Hareketi, Hristiyan Maruni kesiminden Cemayel, Chamoun ve Franjiye ailelerinin kurdukları Falanjist güçler ve Hür Milliyetçiler grubu ve İmam Musa Sadr'ın öncülüğünde kurulan Hizbullah gibi Şii örgütler ön plana çıkmıştır (Odeh, 1986:192-202). Lübnan halkının içerisindeki bu gruplardan Lübnan Savaşı'nın ağırlık merkezini İsrail açısından belirleyen Hristiyan Marunilerdir. 1970'li yılların başından itibaren İsrail, Hristiyan Marunilerin hem Lübnan ordusundaki yüksek konumlarından hem de FKÖ'nün de dolaylı yoldan dahil olduğu Lübnan Ulusal Hareketi ile olan siyasi dinsel ve mezhepsel rekabetlerinden faydalanmak adına Marunilerle işbirliği yapmıştır (Odeh, 1986:205). Bregman'a (2016:155-156) göre Mossad, Maruni liderlere istenirse İsrail'in Lübnan'daki Hristiyanlara yardım edeceği sözünü vermiştir. 1975 yılında ise söz konusu yardımın detayları görüşülmek üzere İsrail'in bir destroyerinde dönemin Başbakanı Rabin ve Maruni liderlerinden Camille Chamoun bir araya gelmiştir. Bu görüşme sonucunda ise 1976 yılından itibaren İsrail Marunilere silah yardımı yapmaya başlamış ve Bregman'ın (2016:156) ifadesine göre de İsrail Lübnan Savaşı'nda Marunileri, FKÖ ve İsrail'in Lübnan'daki düşmanlarıyla savaşmaları için bir vekil olarak kullanmıştır.

Ordu

Lübnan Savaşı'nda görev alan İsrail ordusu IDF (İsrail Savunma Kuvvetleri) ve başta dönemin Genelkurmay Başkanı olan Raphael (Raful) Eitan ile ordu komutanları, savaşta uygulanacak stratejiyi belirleyen temel aktörler olmaları nedeniyle savaşın karakterini belirleme konusunda son derece önemli role sahip olmuşlardır. Bu rol analiz edilmeye çalışılırken komutanların nitelikleri, ordunun askeri kültürü ve komutanların ve ordunun politik irade tarafından geliştirilen stratejiyi savaş sahasında ne derece doğru uyguladıkları ele alınmalıdır.

Lübnan'da İsrail yaklaşımı birçok güç unsurunu ve birçok aktörün vekaleten kullanımını barındırdığından bir hibrit savaş stratejisi üzerine kurulu olmakla birlikte, İsrail ordusunun iskeleti halkın oluşturduğu paramiliter gruplara ve savaş stratejisi de hibrit savaşın ana bileşeni olan gayrinizami harekate dayandığından İsrail ordusunun askeri kültürü ve komutanları söz konusu stratejiye yabancı olmamışlardır.

IDF'nin tarihsel kökleri İbranice savunma anlamına gelen Haganah adındaki Yahudi

paramiliter grubuna dayanmaktadır. Söz konusu paramiliter grup, İngiliz manda yönetimindeki Filistin’de kurulmuş olup, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasından sonra da IDF’nin iskeletini oluşturmuştur (Ulutaş vd., 2012:153). İngilizler Haganah’ı özellikle 1936-1939 yılları arasındaki Arap ayaklanmaları döneminde gayrinizami hareket faaliyetleri için kullanmış olup, İsrail Devleti’nin kuruluşunun ilan edilmesiyle başlayan ve ‘Kurtuluş Mücadelesi’ olarak adlandırılan savaşta Haganah da topyekün silahlı mücadeleye dahil olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Haganah’ın gayrinizami hareket tecrübesi İngiliz ordusu subayı Orde Wingate tarafından kazandırılmıştır. 1936-1939 yılındaki Arap ayaklanmaları sırasında Wingate, Moshe Dayan ve diğer gelecekteki IDF liderleri de dahil olmak üzere Haganah üyelerini Arap akıncıları yenmek üzere eğitip, kullanmıştır. Bu şekilde sayısal olarak üstün olan Araplarla karşı etkili olan Haganah, IDF’nin iskeletini oluşturarak İsrail’in savaş stratejilerinde güncelliğini sürdürmüştür (Perlmutter, 1991:29-33).

Ancak 1956 yılındaki Süveyş Savaşı’ndan sonra, İsrail politik iradesi, düşmanı kendi topraklarında hızlı bir şekilde yenmek için yüksek ateş gücüne sahip savunma silahlarıyla donatılan ve gelişmiş teknolojiye entegre olmuş bir ordunun ve konvansiyonel hareketin daha başarılı olacağına karar vermiş ve IDF bünyesindeki Haganah’ın ve gayrinizami hareketin önemi azaltılmıştır.

İsrail politik iradesine göre, IDF’nin Süveyş Savaşı’nda karşılaştığı çoklu görevler göz önüne alındığında, hava gücüne odaklanan stratejinin paramiliter ve piyade gücüne odaklı gayrinizami harekattan daha etkili olacaktır. Bu stratejiye göre, meskun mahal savaş alanı IDF kuvvet yapısının etkinlik parametrelerinin dışında kalmıştır. Kentsel bölgelere saldırmak, hem zayıat hem de cephanelik tüketimi açısından askeri hareketlerin en pahalı biçimlerinden biri olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle hava gücüne ve topçu atışına dayalı konvansiyonel hareket İsrail’in öncelikli savaş stratejisi haline gelmiştir (McMillin, 1993:13-15).

Söz konusu strateji de kilit rol ABD’nin olmuştur. Çünkü İsrail’in tek silah tedarikçisi ve kitlesel destek verebilecek ülke ABD olmuş ve ABD’nin İsrail’in güvenliğine aracılık etmesi gereken güvenceye yeterince duyarlı olduğu İsrail politik iradesi tarafından düşünülmüştür. İsrail politik iradesine göre, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan cephaneliklerinin büyüklüğünün neden olduğu İsrail’in sınırlarındaki kademeli olarak stratejik derinlik kaybının, ABD destekli yüksek ateş gücüne sahip olmayla bertaraf

edilebilecektir (Inbar, 1983:26-29). Savunma Bakanı Şaron'a (1981) göre İsrail topraklarının güvenliğini sağlanması için, askeri kuvvetlerin doğası gereği gerçekleşmesi gereken, geçmişte kullanılan piyade birliklerine dayalı bir savaş stratejisinden ziyade, yüksek tahribat gücüne ve uzun atış menziline sahip silah sistemlerine dayalı şekilde İsrail topraklarının tamamını kapsayan bir savunma düzeni uygulanmalıdır.

Bu amaç doğrultusunda 1970'li yıllarda İsrail'in caydırıcı gücünün artırıldığı ve bu gücün ilk olarak 1976 yılında Tel Aviv-Paris seferini yapan Air France uçağının FKÖ tarafından Uganda Entebbe Uluslararası Havalimanı'na kaçırılması sonucu, rehinelere kurtarmak amacıyla düzenlenen operasyonda ve 1981 yılındaki Irak'ın nükleer reaktörünün imhası için gerçekleştirilen harekatta başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür. İsrail'in konvansiyonel gücünü kullanma konusundaki kararlılığı, Başbakan Begin döneminde önemli ölçüde artış göstermiştir (Inbar, 1983:31). Entebbe ve Irak operasyonlarında teknoloji odaklı (çoğunlukla hava hareketi) konvansiyonel hareketin başarılı sonuçlar vermesi ve Arap-İsrail Savaşlarının da zaten temelde yoğun konvansiyonel hareket üzerine kurulu olması, İsrail politik iradesinin ve İsrail ordusu komutanlarının 1982 yılında Lübnan Savaşı'nın başında da konvansiyonel hareket odaklı stratejiyi benimsemelerine neden olmuştur. Hatta İsrail ordusu konvansiyonel hareket gücüne o kadar çok güvenmiştir ki, Genelkurmay Başkanı Eitan "Lübnan'ı 28 dakika içinde FKÖ'ye karşı işgal edeceğiz" ifadesini kullanmıştır (Laffin, 1985:45-47).

Ancak hareketin 40 km derinlikteki Lübnan sınırından ziyade Lübnan içlerine ilerlemesi ve FKÖ'nün gayrinizami hareket stratejisinde İsrail'e karşı başarı göstermesi, İsrail'in konvansiyonel hareket ve gayrinizami harekattan oluşan karma bir stratejiye geçmesine neden olmuştur.

Clausewitz (2015), savaşın karakterinde var olan 'şans ve olasılık' unsurunun her zaman bir dereceye kadar kumar oynamayla eş değer olduğuna inanmıştır. Ama aynı zamanda bu unsurun, komutanların ordusunun lehine olan stratejileri değiştirmesine de yardımcı olabileceğine inanmış, söz konusu değişikliği yapabilmenin askeri dehayı gerektiğini, askeri dehanın da ancak "akıl ve cesaretin ahenkli bir birleşimi..." sonucu olacağını belirtmiştir.

Clausewitz'in bu düşüncesi İsrail ordusu açısından değerlendirildiğinde Genelkurmay Başkanı Eitan'ın konvansiyonel harekate bu kadar güvenmesinin 'şans ve

olasılık' açısından bir kumar olduğunu söylemek mümkündür. Ancak aynı zamanda her ne kadar zorunluluktan da olsa bu hatadan dönülerek devam eden bir savaşta strateji değişikliğine gidilmesini de cesaret olarak değerlendirmek gerekmektedir. Peki bu strateji değişikliğini zorunlu kılan sebepler neler olmuştur?

FKÖ'nün gayrinizami hareket stratejilerine başvurulması ve bu stratejiye konvansiyonel hareketin unsurları olan tank ve tanksavar silahları dahil etmesi, İsrail ordusu IDF'nin konvansiyonel hareket ile gayrinizami hareketin birleşiminden oluşan karma bir stratejiyi uygulamasını zorunlu kılmıştır. Bu açıdan, kara kuvvetlerinin başlıca vurucu unsuru olan zırhlı mekanize piyade birlikleri, topçu birlikleri, Maruni paramiliter grupları ile Lübnan ordusu FKÖ'ye ve Suriye ordusuna karşı hava operasyonlarına entegre edilmiştir (Clarke, 1983:10; Inbar, 1983:32). Söz konusu stratejiyi uygulayabilmek adına yaklaşık 78 000 İsrail askeri görevlendirilmiştir (Laffin, 1985:51). Bu gücü desteklemek için ise, sınıra yakın belirli alanlarda mobil ekipman tamir tesisleri ve tedarik depoları kurulmuştur. Bu yöntemle ordunun, düşmanın güçlü noktalarına karşı minimum kayıplarla olağanüstü hızlı hareket edebilmesi hedeflenmiştir (Clarke, 1983:11-12).

Sonuç olarak İsrail ordusu IDF, iki aşamalı bir savaş Lübnan'da gerçekleştirmiştir. İlk aşama FKÖ'ye, diğeri de Suriyelilere karşı iken, ikinci aşama FKÖ unsurları çekildikten sonra Lübnan'daki çeşitli gruplara karşıdır.

Politik İrade

İsrail'in Lübnan Savaşı özelinde ortaya konan politik hedefler Başbakan Menachem Begin, Savunma Bakanı Ariel Şaron, Dışişleri Bakanı Itzhak Shamir ve Genelkurmay Başkanı Rafael Eitan tarafından belirlenmiş ve Lübnan Savaşı stratejisi bu politik irade tarafından yürütülmüştür. Her ne kadar söz konusu iradenin lideri siyasi silsile bakımından Başbakan Begin görünse de, savaşın asıl yürütücüsü Savunma Bakanı Şaron olmuştur (Schulze, 1998:216-217).

Söz konusu politik iradenin Lübnan Savaşı özelinde kamuoyuna açıklanan politik hedefleri, İsrail ordusu IDF'nin, Lübnan sınırından 40 km içeri girerek 48 saat içerisinde FKÖ'nün mevzilerini yok etmek ve tüm Celile yerleşim bölgelerini FKÖ'nün ateş menzilinden kurtarmaktır ve söz konusu müdahalede Suriye ordusuyla karşı karşıya gelinmemesi öncelikli dikkat edilmesi gereken husus olarak değerlendirilmiştir (Bregman,

2016:166-167; Clarke, 1983:5-6).

Ancak Begin, Eitan ve Shamir söz konusu plana ve hedeflere uyması için IDF'nin görev çerçevesini tasarlamışken, harekatın Şaron'un inisiyatifiyle Lübnan içlerine Beyrut'a kadar genişlemesi ve Bekaa Vadisi'nde Suriye ordusu ile karşı karşıya gelinmesi, İsrail ve dünya kamuoyunun tepki gösterme ihtimalinin endişesi Begin'in geri plana çekilmesine sebebiyet vermiş, bu durum neticesinde savaşın asıl planlayıcısı ve karar vereni olarak görülen Şaron, bütün riskleri üstlenerek Lübnan Savaşı'nın lideri konumuna gelmiştir (Schulze, 1998:219-220).

Lübnan Savaşı'nda Şaron'un yaklaşımlarını değerlendirebilmek adına, Şaron'un İsrail politik iradesindeki konumu incelendiğinde, Merom'a (2003:159) göre Şaron'un en büyük icraatı, Savunma Bakanlığı'nı merkezileştirerek, ordu üzerindeki kontrolünü arttırması ve böylelikle de orduyu hükümetten ve özellikle de basından izole etmesi olmuştur. Çünkü Şaron, uluslararası sistemde Realizmin üstünlüğünü benimsemekle doğru orantılı olarak askeri gücün İsrail'in bekası için hayati önem teşkil ettiğine inanmaktadır. Bu nedenle Şaron'un dış politika stratejisi askeri güç üzerine kurulu olmakla birlikte, Schulze'ye (1998:220) göre Şaron bu stratejide, İsrail'in ilk başbakanı ve savunma bakanı David Ben-Gurion'dan etkilenmiş ve onu örnek almıştır. Ben-Gurion'un Arap devletlerinin İsrail'in meşruiyetini diplomasi yoluyla kabul etmeyeceği, Clausewitz'in savaşın bir dış politika aracı olduğu yaklaşımına benzer şekilde savaşın diplomasiden daha etkili bir araç olduğu düşüncesi, Şaron'un başta FKÖ'ye akabinde Suriye gibi Arap devletlerine karşı politikasının temelini oluşturmuştur. Bu doğrultuda Şaron, Lübnan Savaşı'nın askeri kazanımlarının İsrail açısından politik kazançlar doğuracağına inanmıştır.

Şaron, 1981 yılında Tel Aviv Üniversitesi Stratejik Etütler Enstitüsü'nün açılış seminerinde "İsrail'in stratejik sorunları" hakkında verilmek üzere hazırladığı metinde Arap devletlerinin İsrail'in güvenliği için öncelikli bir tehdit oluşturduğunu, Suriye, Libya, Irak ve Güney Yemen gibi devletler ile FKÖ'nün milliyetçi ideolojilerinin ve İsrail'i ortadan kaldırmaya yönelik politik hedeflerinin bertaraf edilmesi İsrail'in öncelikli askeri stratejisi olması gerektiğini ifade etmiştir (Sharon, 1982:169). Şaron bu ifadesiyle, diplomasi yolunu değil, askeri güce dayalı bir dış politika stratejisini tercih ettiğini yansıtmıştır.

Şaron'a göre İsrail'in varlığına yönelik tehditlere karşı caydırıcı olacak bir şekilde

askeri güce sahip olmak İsrail'in çıkarları için önem teşkil etmektedir. Ancak Şaron, Arap devletleri karşısında caydırıcılığın işe yaramadığı durumlarda, savaşın mutlaka meydana geleceğini, böyle bir durumda da İsrail ordusunun 'Arap saldırganlığının' kalbine vurarak askeri uyumlarını yok edeceğini belirtmiştir. Şaron bu amacın gerçekleşmesi için İsrail ordusunun nicel seviyesine ek olarak, net bir niteliksel ve teknolojik üstünlüğe dayanan askeri bir dengeyi sürdürmesi gerektiğini düşünmektedir. Şaron, Lübnan'daki FKÖ ve Suriye faaliyetlerinin İsrail açısından tahammül edilemez coğrafi ve askeri tehditlere yol açabileceğini ve bu nedenle de mutlaka bu durumu askeri güç kullanarak engelleyeceklerini belirtmiştir (Sharon, 1982:170).

Schulze'ye (1998:219) göre Şaron'un Lübnan müdahalesinin altında yatan büyük planı, İsrail'in bölgesel liderliğinin kabulü için Lübnan üzerinden Orta Doğu'da yeni bir düzen kurulmasıdır. Schulze (1998:219) bu amacın gerçekleşmesi için, İsrail ordusunun tüm FKÖ varlığını ve nüfuzunu ortadan kaldırmak, Lübnan'da Suriye birliklerini tahliye etmek ve İsrail'e müttefik olabilecek bir Hristiyan rejimi Lübnan'da kurmak için her şeyi yapabileceğini belirtmiştir.

Lübnan Savaşı başladıktan sonra, Şaron'un inisiyatifiyle hareketin 40 km derinlikle sınırlı kalmaması ve Lübnan içlerine kadar ilerlemesi ve Suriye ordusuyla çatışmaya girilmesi, Schulze'nin bu yaklaşımını doğrulamaktadır. Peki Şaron liderliğindeki İsrail politik iradesi Lübnan Savaşı'nda hedeflerine ulaşabilmiş midir? FKÖ unsurlarının özellikle de liderliğinin büyük bir bölümünün Lübnan'dan çıkartılması hedefine ulaşabilirken, Suriye'nin Lübnan'daki siyasi ve askeri egemenliği kırılmaması ve Lübnan'daki Şii grupların saldırılarına devam etmeleri sonucu Marunilerin iktidara gelememesi, İsrail politik iradesinin hedeflerine tam anlamıyla ulaşamadığı sonucunu doğurmaktadır (Merom, 2003:157-158).

Genelkurmay Başkanı Eitan'ın "savaşın sonuçlarının, İsrail'in istek ve niyetlerinden radikal bir şekilde farklı" olduğu yönündeki açıklaması ile Şaron'un, "Lübnan Savaşı'ndaki tek başarılarının sadece FKÖ'nün yenilgisi olduğu" yönündeki beyanatı, İsrail politik iradesinin hedeflerine tam anlamıyla ulaşamadığı tezini doğrulamaktadır (Merom, 2003:168; The New York Times, 1982).

5.1.2.2. Ekonomik Faktörler

Lübnan Savaşı'nın yaşandığı dönemde İsrail'in savunma harcamaları incelendiğinde tablo 7'de görüldüğü gibi İsrail'in genel savunma harcamaları ve bu harcamaların gayri safi yurtiçi hasıla oranları Lübnan Savaşı'nın gerçekleştiği döneme doğru özellikle 1981 yılında 4.70 milyar dolara çıkarak artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 7. Lübnan Savaşı'nın Gerçekleştiği Dönemde İsrail'in Savunma Harcamaları (2017 yılı sabit fiyatları (Milyar ABD Doları) ve gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi oranlarıyla)

<i>YIL</i>	<i>İsrail(US\$)</i>	<i>İsrail(GDP%)</i>
1979	3.39	19.4
1980	4.12	18.9
1981	4.70	20.3
1982	4.51	18.4

Kaynak: SIPRI (2017).

1981 yılındaki bu artış, Lübnan'da olası bir İsrail-FKÖ-Suriye savaşının hazırlığı olarak değerlendirilmektedir. İsrail politik iradesinin 1982 yılındaki müdahale öncesinde Lübnan'daki Marunileri silahlandırmaya başlaması ve savaş başladığında söz konusu Maruni paramiliter grupları Doğu Beyrut'un işgalinde kullanması 1981 yılındaki savunma harcamalarındaki artışın Lübnan Savaşı'nın hazırlığı olduğu varsayımını doğrulamaktadır. Bregman'ın (2016:155-156) ifadesine göre de İsrail, savaş öncesi deniz yoluyla Marunileri silahlandırmaya başlamış ve bu hazırlık İsrail'in savunma harcamalarında ciddi bir yükü temsil etmiştir.

İsrail Başbakanı Begin de, 1981 yılında yaptığı bir açıklamada, Lübnan'da konuşlu bulunan FKÖ'ye karşı stratejilerinin, önleyici bir eylemden oluştuğunu, askeri unsurlarının Lübnan'dan gelebilecek terör saldırılarına karşı en üst seviyede hazır tutulduğunu belirterek (Bregman, 2016:158), bir nevi 1981 yılındaki artışın nedenini açıklamıştır. 1981 yılındaki artışın bir diğer nedeni de İsrail'in belirli zamanlarda kapsamlı olmamak kaydıyla Lübnan sınırında FKÖ unsurlarına karşı gerçekleştirdiği hava hareketleridir ve Laffin'e (1985:20-22) göre bu hareketler 1982 yılında gerçekleştirilecek olan kapsamlı hareketin provasını teşkil etmiştir.

Lübnan Savaşı'nın İsrail savunma harcamalarındaki yeri incelendiğinde ise, savaşın maliyeti ve bu maliyetin İsrail ekonomisindeki yeri ortaya çıkacaktır. The New York Times'a (1982 Ekim 26) göre İsrail'e Lübnan Savaşı'nın maliyeti sadece 1982 yılı için ortalama 2 milyar dolar olmuştur.

1982 yılındaki toplam savunma harcaması olan 4.51 milyar dolar ve bu harcamanın gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki yeri bakımından savaşta harcanan 2 milyar dolar İsrail ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. İsrail'in dış borcunun 1982 yılında 2 milyar dolar artış göstermesi (1981 yılında yaklaşık 1.4 milyar dolar artarak 13 437 milyar dolardan 15 473 milyar dolara yükselmiştir), enflasyonun aylık %5 gibi yüksek bir seviyeye ulaşması, katma değer vergisinin % 12'den yüzde 15'e yükselmesi ve GSMH'nin % 0.4 düşmesi, Lübnan Savaşı'nın ortalama 2 milyar dolarlık maliyetinin İsrail ekonomisini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (Merom, 2003:165-168).

Merom'un (2003:165-166) ifadesine göre 1982 yılında gerçekleştirilen kapsamlı harekat sonrası, 1985 yılına kadar İsrail ordusu savaşta sınırlı bir şekilde yer alsa da, 1985 yılına kadar, savaşın İsrail'e yıllık maliyeti 200 milyon dolar gibi yüksek bir oranda seyretmiştir. Bu açıdan bakıldığında İsrail'e Lübnan Savaşı'nın toplam maliyeti yaklaşık 8 milyar doları bulmuştur. Savaşın toplam maliyetinin yaklaşık 8 milyar dolar gibi yüksek bir rakamı bulmasının en önemli nedeni, askeri kayıpların maliyeti ve bu kayıpların yenilenmesinin savunma harcamalarında yarattığı etkidir.

Yeni nesil savaş yazarlarından olan Liang ve Xiangshu, savaşların ekonomik maliyeti üzerinden yaptıkları analizlerinde, devletlerin, salt konvansiyonel güç yerine, ekonomik açıdan daha az maliyetli stratejilerle amaçlarına ulaşabiliyorlarsa, savaşın karakterinin artık bir başka formda yeniden şekillenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Benzer şekilde Reardon (2006:8) da savaşlarda artan kayıpların devletleri düşmanlarına karşı galip gelebilmek için daha ekonomik alternatif stratejiler bulmaya zorladığını ve sert güçten uzaklaşma eğiliminde olacaklarını ifade etmektedir. Ancak söz konusu yaklaşımlar Lübnan Savaşı örneğinde değerlendirildiğinde; artan askeri kayıplara ve maliyete rağmen gibi, İsrail'in artan bir şekilde savaşa angaje olmaya devam ettiği görülmektedir.

Lübnan'daki İsrail ordusu IDF, yaklaşık 78 000 askerden (Laffin, 1985:51) oluşurken, Savunma Bakanı Şaron'a göre bu askerlerden 1982 yılında 350'si ölmüş ve 2 000'i de yaralanmıştır. Şaron, söz konusu kayıpların yüksek bir oranı teşkil ettiğini, bu

durumun nedeni olarak da sivil unsurlara zarar vermekten kaçınmak için yüksek maliyetlere rağmen, askerlerinin titizlikle savaşı icra ettiğini belirtmiştir (The New York Times, 1982). Şaron'un bu açıklamaları ekonomik faktörlerin yani artan kayıpların ve savaşın maliyetinin artış göstermesinin İsrail açısından Lübnan Savaşı'nın karakterini etkilemediği sonucunu doğurmaktadır. 1982 yılındaki ortalama 350 ölü ve 2 500 yaralı sonrası, İsrail ordusunun savaşın ilerleyen dönemlerinde bu kayıpları başka askerlerle tolere etmeye çalışmıştır. Bu durum kayıpların artan bir şekilde devam etmesine ve sonuç olarak da savaşın maliyetinin yüksek seviyelerde seyretmesine neden olmuştur.

İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın İsrail'in Lübnan Savaşı'nda 1982-1985 yılları arasında toplamda 1 216 askerinin öldüğünü açıklamıştır. Söz konusu rakam, hem İsrail'in 1982 yılı sonrası ölen askerlerin yerini tolere ettiğini ancak ölümlerin ve yaralanmaların önüne geçemediğini, hem de bu durumla paralel şekilde savaşın maliyetinin arttığını göstermiştir (Israel MFA, 2013).

Yaralı ve ölümlerin dışında savaşın maliyetine dahil olan bir diğer husus da askeri teçhizat kayıplarıdır. İsrail'in iki uçak ve iki helikopter kaybı dışında diğer kayıpları açıklamamasından dolayı diğer maddi zararlar hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak Sayigh'in (1983:62-63) ifadesine göre, 150 tank ve 175 APC kaybolmuş, 3 uçak düşmüş, 16 uçak ise ağır hasara uğramıştır.

Savaşın karakteri bağlamında incelenen savaş-ekonomi ilişkisinin ilki savaşın maliyeti iken, diğer boyut ise aktörler tarafından kontrol edilen bir savaş ekonomisi yaratma girişimidir. Lübnan Savaşı'nda çatışmaların neden olduğu otorite boşluğunda, aktörler uyuşturucu kaçakçılığından savaşı finanse etme yolunu tercih ettiklerinden yasadışı bir savaş ekonomisi oluşmuştur.

Schumer'a (1996:32) göre başlangıçta iç savaş, akabinde İsrail ve Suriye'nin müdahalesi ve aktörlerin karşı karşıya gelmesinin yarattığı otorite boşluğunda aynı Afganistan'da olduğu gibi Lübnan 1980'li yıllarda dünyanın en önemli uyuşturucu ekim alanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Schumer'ın (1996:33) ifadesine göre söz konusu faaliyetleri yürüten Suriye olmakla birlikte, Suriye'nin yönlendirmesiyle Lübnan'da o dönem yaklaşık yıllık 900 ton esrar ve 4.5 ton eroin üretilmeye başlanmıştır. Picard'a (2005:29-31) göre Suriye dışında bölgede uyuşturucu ekimini ve ticaretini kontrol eden yapı paramiliter grupların elindedir ve söz konusu gruplardan genellikle Şii gruplar ön

plana çıkmaktadır. Özellikle Bekaa Vadisi ve Hermel olmak üzere uzak dağlık bölgeler, polis ve güvenlik hizmetlerinin gözle görülür biçimde bulunmadığı alanlar olduklarından, bu bölgelerde haşhaş ekimi yoğun olarak yapılmıştır. Uyuşturucu üretimindeki hızlı gelişme, uzun vadeli çıkarları hesaba katmadan savaşın, silah satıl almak gibi acil finansal ihtiyaçlarını karşılayan bir ekonomik girişim yaratmıştır. Söz konusu ekonomik girişim de bir uyuşturucu piyasası yaratarak, bu piyasada faaliyet gösteren Marunileri, Hizbullahı ve Dürzileri, mensuplarına ücret ödeyen organize suç örgütlerine dönüştürmüştür. Söz konusu paraya ve uyuşturucuya dayalı motivasyon kaynağı, bazı paramiliter grupların mensuplarının savaşa katılmasına doğrudan etki etmiştir (Picard, 2005:29-32).

5.1.2.3. Hukuksal Faktörler

1982 yılının Haziran ayında İsrail ordusunun ‘Celile’ye Barış Operasyonu’ olarak adlandırdığı Lübnan’a müdahalesi, Cenevre Sözleşmeleri ve 1945 BM Antlaşması’nın kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını yasaklayan 2/4. maddesinin ihlal edildiği ve Lübnan’ın egemenlik haklarına zarar verildiği iddialarıyla uluslararası hukuk bakımından tartışmalara neden olmuştur.

Bu tartışmalarda, İsrail politik iradesinin ortaya koyduğu hukuksal önerme, “kuvvet kullanma istisnası olan BM Antlaşması’nın 51. maddesinde belirtilen fiili bir silahlı saldırının mevcut olduğudur.” Bu bakımdan İsrail’in önermesi; İsrail ordusunun Lübnan’a müdahalesi, Lübnan’ın toprak bütünlüğüne zarar verme amacı taşımamakta, FKÖ’nün Lübnan topraklarından İsrail’in Celile bölgesine gerçekleştirdiği silahlı saldırıları engellemeye yönelik meşru bir kuvvet kullanımıdır (Feinstein, 1985:363).

Başbakan Begin, İsrail ordusunun Lübnan’a gerçekleştirdiği hareketin FKÖ’nün terör saldırılarına karşı İsrail topraklarını savunma amacı taşıdığını, Lübnan topraklarından kendilerine saldırıların geldiğini, bu nedenle hareketin meşru olduğunu ve aynı zamanda da ileriki dönemde aynı saldırıların tekrar yaşanmaması için Lübnan’ın güneyine 40 kilometrelik bir güvenlik bölgesi kurmak için operasyonun ‘önleyici bir misyonu’ olduğunu belirterek İsrail politik iradesi açısından Lübnan Savaşı’nın hukuksal önermesini ortaya koymuştur (Bregman, 2016:158).

İsrail ordusu IDF’ye göre ise, Lübnan’a müdahalenin hukuksal boyutunu, 3 Haziran 1982 tarihinde FKÖ’nün bir hücresinin İsrail’in İngiltere büyükelçisi Shlomo Argov’a

suikast girişimi oluşturmaktadır. FKÖ'nün Lübnan kamplarında eğitim alması ve burada yetişen hücrelerin İsrail misyonlarına saldırması, IDF'ye (1982) göre 'Casus Belli'dir (savaş sebebi). İsrail Meclisi'ne göre ise İsrail'in Lübnan müdahalesi, FKÖ'nün Güney Lübnan'dan Kuzey İsrail'e yönelik saldırıları engelleme amacı taşıdığı için meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmelidir (The Knesset, 2009).

İsrail politik iradesinin ve ordusunun söz konusu hukuksal önermeleri BM Daimi Temsilcisi aracılığıyla, BM Güvenlik Konseyi'ne de bildirdiği görülmektedir. Söz konusu raporda, İsrail'in BM Antlaşması'nın 51. maddesine göre meşru müdafaa hakkını kullandığı, İsrail'in Lübnan'a müdahalesinin, İsrail politik iradesinin, kendi vatandaşlarının hayatını korumak ve güvenliğini sağlamak için meşru bir savunma hakkı olarak zorunluluktan kaynaklandığı belirtilmiştir (Feinstein, 1985:383).

Söz konusu bütün bu önermeler, aslında İsrail'in savaşı resmi olarak onaylamadan sınırlı bir şekilde sürdürme isteğinin yansımasıdır. Carson'a (2018:21-23) göre bu durum, zaman kazanmak için meşruluk sağlama çabalarını ifade etmekle birlikte, savaş ile barış hali arasındaki belirsizliği sürdürme isteğinin sonucudur. Bu bakımdan İsrail'in meşru müdafaa hakkını kullanarak sadece FKÖ'yü hedef aldığı yönündeki açıklamaları, savaşın etki alanını genişleterek Lübnan'ın geneline müdahalede bulunduğunu gizleme amacı taşımaktadır. Bu açıdan İsrail'in Lübnan müdahalesini haklı çıkarmak için kullandığı 'meşru müdafaa' önermesinin, 1935 yılında İtalya'nın 1935 yılında Etiyopya'ya müdahale ettiğinde, kendini savunma gerekçesiyle müdahalesini haklı çıkarma çabasından bir farkı olmadığı görülmektedir.

İsrail'in Lübnan'a müdahalesi konusunda BM'nin yaklaşımı incelendiğinde; Genel Kurul bünyesinde oluşturulan Uluslararası Komisyon'un İsrail'in uluslararası hukuka aykırı bir saldırganlık eyleminde bulunup bulunmadığını belirlemek için hazırladığı rapor ön plana çıkmaktadır. Söz konusu raporda İsrail'in, Lübnan'ın egemenliğine ve Filistin halkının haklarına karşı saldırgan bir eylemde bulunduğu, söz konusu saldırganlığın meşru müdafaa kapsamında değerlendirilemeyeceği, bu nedenle de İsrail'in Lübnan müdahalesinin BM Anlaşması'nın hükümlerine ve uluslararası hukukun diğer temel ilkelerine aykırı olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir. Ayrıca raporda, İsrail'in Lübnan'daki işgale ve orantısızlığa varan eylemleri, mülteci kamplarını, hastaneleri, okulları, kültürel, dini ve yardım kuruluşlarını, ticari ve sınai binaları, Lübnan Hükümeti ofislerini, diplomatik binaları ve genel olarak askeri gereklilik ilkesiyle gerekçelendirilmemiş kentsel

alanları hedef aldığından ve fiziksel yıkım, can kaybı ve sebep olduğu genel hasar nedeniyle uluslararası hukukun açık şekilde ihlal edildiği vurgulanmıştır (Report of the International Commission, 1983:127-130).

BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail'in Lübnan müdahalesine yönelik yaklaşımı değerlendirildiğinde; Konsey'in 5 Haziran'da aldığı 508/1982 sayılı karar ve 6 Haziran'da aldığı 509/1982 sayılı karar öne çıkmaktadır. Söz konusu kararlarda Güvenlik Konseyi, Lübnan içindeki ve İsrail-Lübnan sınırındaki tüm askeri faaliyetlerin derhal durdurulması çağrısında bulunarak, İsrail'in askeri güçlerini “derhal ve koşulsuz olarak geri çekmesini” talep etmiştir (UN Security Council, 1982 Haziran 05-06).

İsrail, her ne kadar 1982 yılının Temmuz ayında ABD'nin ve Güvenlik Konseyi'nin baskısıyla, ateşkes ilanını kabul etse de, kendisinin desteği ile Lübnan Cumhurbaşkanı seçilen Bashir Gemayal'in 14 Eylül 1982'deki suikastıyla birlikte Lübnan'daki operasyonlarını tekrar başlatmış, hatta Maruni paramiliter gruplarla birlikte Sabra ve Shatilla'daki mülteci kamplarına düzenlenen harekatta birçok Filistinlinin ölümüne neden olmuştur. Güvenlik Konseyi bu gelişme sonrası Beyrut'taki Filistinlilerin öldürülmesini kınamış ve İsrail'in derhal Lübnan'dan çekilmesi çağrısını yinelemiştir (UN Department of Public Information, 2003:3). İsrail bu çağrıya uymayarak, Lübnan topraklarını tamamen terk etmemiş, ancak 1985 yılında Lübnan sınırında oluşturduğu güvenlik bölgesinde faaliyet göstermeye devam edeceğini ve Lübnan ordusuna ve Maruni paramiliter gruplara destek olacağını beyan ederek, 1000 kişilik bir birliğini Güney Lübnan'da bırakarak, geri çekilmiştir (Prados 2006).

BM bünyesinde alınan kararlar göstermektedir ki İsrail'in ‘meşru müdafaa’ önermesi kabul görmeyerek, söz konusu savaş Lübnan'ın egemenliğine müdahale olarak değerlendirilmiş ve self-determinasyon anlayışına aykırı bulunmuştur. Ancak söz konusu hukuksal kararlara rağmen Lübnan Savaşı, İsrail çekilmeye karar verdiği 1985 yılına kadar devam etmiştir.

Sonuç olarak alınan kararların İsrail nezdinde yaptırım gücüne sahip olamaması ve savaşı engelleyememesi, Lübnan Savaşı örneğinde, uluslararası hukukun savaşın karakterine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermiştir.

5.1.2.4. Teknolojik Faktörler

İsrail ordusunun 1982 yılında Lübnan müdahalesinde kullandığı askeri teknoloji incelendiğinde, teknoloji stratejisini ağırlıklı olarak hava hareketlerinde ve piyade birliklerini destekleyici unsur olarak kara ile deniz hareketlerinde kullandığı görülmektedir. İsrail ordusu, Lübnan'ın arazi şartları avantaja çevirmek ve FKÖ ile Suriye birliklerinin savunmasını aşmak için hava hareketlerinde uçak ile helikopterleri kullanmış, piyade birliklerini desteklemek amacıyla kara hareketlerinde 1600 tank, 1500 zırhlı personel taşıyıcı (APC) ve 300 adet topçu bataryası kullanmıştır (Sayigh, 1983:45; Laffin, 1985:59; Bregman, 2016:171).

İsrail'in en etkili savaş vasıtaları olan söz konusu araçlar, 1982 yılında hem Suriye hem de FKÖ birlikleri karşısında İsrail'i avantajlı konuma getirmiş, hava üstünlüğünü yakalayan İsrail ordusu, Beyrut kuşatması ile ilk saldırıdan itibaren piyade birliklerine yakın hava desteği sağlamıştır (Clarke, 1983:2-3).

İsrail Hava Kuvvetleri (IAF) 1982 yılında 670 civarında savaş uçağına sahip olmakla birlikte, bu uçaklar 40 F-15 Eagles, 75 F-16 Falcons, 150 F-4 Phantom, 180 Kfirs, 30 Nesh ve 200 A-4 Skyhawks modellerinden oluşmaktadır. İsrail söz konusu uçaklarla birlikte kendi üretimi olan Shafrir ve Python (Shafrir-3) ile ABD üretimi olan AIM-9L Sidewinder, Maverick Shrike füzeleri ve CBU küme bombalarını hava hareketlerinde kullanmış, söz konusu araçlar özellikle Bekaa Vadisi'nde Suriye'nin hava hareketi unsurlarına karşı üstünlük sağlamıştır (Sayigh, 1983:55-58; Danaher, 1982:53-54).

Özellikle İsrail F-16'ları Suriye'nin 85 adet MIG-21 ve MIG-23 uçaklarını düşürme ve SAM hava savunma sistemlerini imha etme kabiliyeti göstererek, hava hareketinde üstünlük kurulmasını sağlamıştır. Clarke'ye (1983:2-3) göre bu üstünlük İsrail'in kullandığı C3I komuta, kontrol, iletişim ve istihbarat sistemi ile kuvvetler arası etkin koordinasyonun kurulmasından kaynaklanmıştır.

Söz konusu koordinasyonun bir diğer ayağını da uzaktan kumandalı hava aracı olan ve İsrail tarafından üretilen RPVs (Remotely Piloted Vehicles) olmuştur. 22 hp motorla, 15000 fit yükseklikte yaklaşık 100 mil hızında çalışan RPVs gerçek zamanlı olarak istihbaratını hava kuvvetlerine ve savaş komutanlarına aktararak, operasyonların icrasında İsrail ordusuna etkili bir avantaj sağlamıştır (CIA, 1986; Laffin, 1985:207).

Ayrıca hava hareketi üstünlüğünün kurulmasında uçaklar kadar helikopterlerinde payı bulunmaktadır. Cobra ve Defender saldırı helikopterleri FKÖ birliklerine taciz ateşi açılmasında ve FKÖ tanklarını yok etmek adına öncü role sahip olmuş, ayrıca yüksek kesimlerdeki Suriye birliklerine baskınlarda görev alacak askerlerin intikal ettirilmesinde, İsrail ordusuna büyük kolaylık sağlamıştır (Sayigh, 1983:51-52).

İsrail'e teknolojik olarak avantaj sağlayan bir diğer gücü donanması olmuştur. 2 füze korvetine, 22 füze silahlı hızlı saldırı aracı, 30 küçük devriye gemisi, 3 denizaltıya ve 9 iniş aracına sahip olan İsrail, Lübnan müdahalesinde bu gücün büyük bir kısmını kullanmıştır. Söz konusu savaşta çıkarma gemileri (LCTs) FKÖ birliklerinin kıyı şeridini tutması nedeniyle çok başarılı olmazken, saldırı aracı olan korvetler denizden kara birliklerine ateş desteği sağlamak adına ve uzun menzilli hedeflerin imhası adına etkili olmuşlardır (Sayigh, 1983:53-54).

Hava ve deniz unsurlarının desteği dışında İsrail'in doğrudan kara hareketinde kullandığı en önemli aracı M109 155mm ve Soltam 120 mm topçu bataryaları olmuştur. Topçu birlikleri, gelişmiş hedef tespit radarlarına sahip olmaları nedeniyle gerçekleştirdikleri atışlar ile özellikle düşman tanksavar ve uçaksavar savunma sistemlerinin imha edilmesinde önemli rol oynamışlardır (McMillin, 1993:3-4).

İsrail'in Lübnan müdahalesinde kara hareketinin bir diğer aracı da M-60, M-48, Centurions ve Merkavalar'dan oluşan tanklar olmasına karşın, FKÖ birliklerinin etkili anti tank silahı RPG-7'ye sahip olmaları nedeniyle ve meskun mahalde piyade birliklerine hareket kısıtlılığı yaratması sebebiyle etkili şekilde kullanılamamıştır (Laffin, 1985:50-51). Özellikle Beyrut gibi kalabalık meskun mahallerde tankları etkin şekilde kullanamayan İsrail ordusu, bu kısıtlılığı zırhlı piyade taşıyıcısı olan, APC'ler ile gidermeye çalışmıştır. APC'lerin 12,7 mm (0,5 inç) kalibrelik makineli tüfek ya da Vulcan altı namlulu uçaksavar silahı ile silahlandırılarak düşmana karşı kullanılsalar da, hedefleri yok etmek için yeterli ateş gücü sağlayamamışlardır. Ayrıca tank kadar koruma örtüsü sağlayamadıklarından, doğrudan isabet aldıklarında, İsrail ordusu yüksek oranda zayıtlar vermiştir (Sayigh, 1983:48-49). Tank ya da APC'lerin işe yaramadığı meskun mahalde İsrail ordusu, FKÖ birliklerine karşı gayrinizami hareket operasyonlarına yani göğüs göğse muharebeye başvurmuştur. Söz konusu muharebelerde piyade birlikleri RPG-7'nin muadili olan ve İsrail tarafından tasarlanan B-300 veya Picket anti tank silahlarını, güdümlü el bombalarını, Belçika yapımı MAG 58 7.62mm makineli tüfeklerini, 5.56 mm Galil

tüfeklerini ve ABD üretimi M16 5.56mm kullanmışlardır. Ayrıca bu tür muharebelerde ‘piyano ceketleri’ adı verilen çelik yelekler ve zırhlı kasklar piyadelerin zayıatlarını büyük oranda azaltmıştır (Bregman, 2016:171-172; McMillin, 1993:4-5).

Sonuç olarak söz konusu savaşta İsrail ordusu teknolojik kabiliyet bakımından Suriye’nin yaklaşık 100 savaş uçağı ve 350 tankın yanı sıra Lübnan’daki tüm SAM bataryalarını yok etmesi nedeniyle üstün görünse de, teknolojiye dayalı araçlar savaş alanında büyük ölçekli, yüksek tempo, kısa süreli konvansiyonel savaş için tasarlandıklarından, uzun süren, yoğun ikmal gerektiren, meskun mahal çatışmalarında sonuca ulaşmada tek başına yeterli olamamıştır. Bu açıdan da Lübnan Savaşı teknolojinin kendi başına savaşların karakterini etkileyebilecek bir oranda olmadığını göstermiştir.

5.1.2.5. Askeri Kültür Faktörü

Farklı devletler tarafından, düşmana karşı galip gelebilmek amacıyla icat edilmiş silahlara ve geliştirilen savaş stratejilerine zamanla sayısal üstünlük eklenmiş, ancak askeri imkan ve kabiliyetleri doğru kullanabilen liderlik unsuru ve orduların savaşma güdüsü ile kahramanlık olgusu da yadsınamaz bir gerçeklik olarak önemini sürdürmüştür. Bu duruma İsrail toplumu örneğinde rastlamak mümkündür. Temel varlıkları konusunda sürekli somut bir tehdit algılayan İsrailliler arasında orduda görev alma isteğı oldukça yaygındır. Bu durum, İsrail toplumunda orduya hizmetin vatandaşlık görevi olarak algılanan bir askeri kültürün oluşmasına neden olmuştur (Drory, 2005:1-2; Jewish Virtual Library, 2019). Özellikle 1936-1939 yılları arasındaki Arap ayaklanmalarında, Arapların sayıca üstünlüğünün Yahudiler için bir dezavantaj olması, her bir Yahudi’nin nitelikli olarak güvenlik yapısında yer almasını zorunlu hale getirmiştir (Balpınar, 2016:582).

Ayrıca bu durum sebebiyle, tarih boyunca askerler pek çok toplumda cinsiyete göre erkek egemenliğı kapsamında belirlenirken, İsrail’in askeri kültüründe kadınların orduya katılımı kara muharip görevleri de dahil yoğun şekilde gerçekleşmektedir (Helman, 1999:193: 212; Sucharov, 2005:49-50). İsrail ordusu IDF’de üç tip askeri görev bulunmaktadır. Bunlar; zorunlu askerlik, yedek (rezerv) kuvvet ve resmi görevdir. İsrail’de askerlik 18 yaşından itibaren zorunlu olmakla birlikte ve askerlik süresi erkekler için 36, kadınları için 21 aydır. Her ne kadar zorunlu askerlik bulunsa da, ordunun gücünün büyük bir kısmını her yıl belirli sürelerde eğitim alan yedek kuvvetler oluşturmaktadır. Erkekler zorunlu hizmetten sonra yedek kuvvetlere ayrılıp, 51 yaşına kadar her yıl 39 gün süreyle

askeri eğitim almaya devam etmektedirler (Drory, 2005:1-2; Jewish Virtual Library, 2019). Her bir Yahudi'nin nitelikli olarak güvenlik yapısında yer almasını sağlayabilmek adına İsrail toplumunda hem zorunlu askerlik hem de yedek kuvvet hizmeti yasal bir görevden ziyade, Yahudi insanının kendi devletlerine bir hizmeti olarak algılanmakta ve kahramanlık ile ulusal bilinç (Siyonizm hedefleri) motivasyonu hakim kılınmaktadır (Helman, 1999).

Yurttaş-ordu temelinde oluşturulan bu motivasyonun kaynağı, Yahudi halkının Arap ayaklanmalarına karşı savaşmak için kurduğu İbranice savunma anlamına gelen Haganah adındaki paramiliter gruba dayanmaktadır. Söz konusu paramiliter grup, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasından sonra IDF'nin de temelini oluşturarak, Arap-İsrail savaşında gayrinizami hareket operasyonları bakımından önemli görevler yürütmüştür (Perlmutter, 1991:29-33; Ulutaş vd., 2012:153). Temeli Haganah gibi paramiliter gruptan oluşan bir ordu olan IDF, söz konusu geleneği devam ettirmek ve ulusal bilinç ile kahramanlık motivasyonunu İsrail toplumunda canlı tutarak güvenliği yaşam tarzına dönüştürmek adına 14-18 yaş aralığındaki İsrailli gençleri paramiliter nitelikli olarak askerlik hizmetine hazırlamayı amaçlayan 'Gadna' (Gedudei No'ar /Gençlik Birliği) programını uygulamaya koymuştur. Söz konusu program Haganah bünyesinde yedek iş gücü olarak uygulanırken, IDF'nin kurulmasından itibaren de, toplumunun güvenlik odaklı olmasını dolayısıyla askeri bir karakterde hayatı tanımlamasını kolaylaştırabilmek ve de savaşan bir toplum oluşturabilmek adına Savunma Bakanlığı bünyesinde uygulanmaya başlanmıştır (Drory, 2005:224-229; Kalev, 2006:270; Balpınar, 2016:583-586).

Hem yedeklik hizmeti hem de Gadna programı, 1948 ve 1956 yıllarındaki Arap-İsrail Savaşları'nda, sayıca dengeyi tam olarak sağlayamamışsa da, IDF içerisinde kahramanlık ve ulusal bilincin canlı kalmasını sağlayabilmiştir. 1956 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'ndan (Süveyş Savaşı) sonra dönemin İsrail politik iradesi, düşmanı kendi topraklarında yok etmek için yüksek ateş gücüne sahip silahlarla donatılan ve gelişmiş teknolojiye entegre olmuş bir ordunun, sayıca üstün olan Arap ordularına karşı daha başarılı olacağına karar vermiş ve IDF bünyesindeki Haganah'ın ve gayrinizami hareketin önemi azaltılmıştır (Wright, 1983:39). İsrail politik iradesine göre, IDF'nin Süveyş Savaşı'nda düzenli Arap ordularına karşı yürütmekte zorlandığı çoklu görevler göz önüne alındığında, hava gücü ağırlıklı bir doktrin artık savaşlarda daha etkili olacaktır. Bu yeni doktrine göre, kentsel alanlara doğrudan piyade unsurlarıyla saldırmak, IDF kuvvet

yapısının etkililik parametrelerinin dışında kalmıştır. Çünkü bu tip operasyonlar, askeri hareketlerin en pahalı biçimlerinden biri olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle hava gücüne dayalı konvansiyonel hareket İsrail'in öncelikli yeni savaş doktrini olmuştur (McMillin, 1993:13-15).

Hava gücüne dayalı bir savaş yaklaşımı belirlenmesinin bir diğer nedeni de, İsrail'in tehdit algısını belirleyen Mısır ve Suriye ordularının henüz üstün teknoloji hava gücüne sahip olmadığı düşüncesidir. 'Kontzeptzia' yaklaşımı olarak adlandırılan bu algıya göre Mısır, Sovyetler Birliği'nden saldırı ve savunma araçlarını alamadığı sürece, İsrail'in sahip olduğu hava gücünün caydırıcılığı nedeniyle, İsrail ile savaşmayı göze alamayacaktır (Uri Bar, 2007 b). Bu yaklaşım her ne kadar, 1973 yılında Arap-İsrail (Yom Kippur) Savaşı'nın gerçekleşmesini engelleyememişe de, İsrail'in hava gücünü geliştirmesini sağlamış ve 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nın karakterini etkilemiştir.

İsrail politik iradesine göre, Arap-İsrail Savaşları sonrasında Irak, Suriye ve Suudi Arabistan cephaneliklerinin büyüklüğünün neden olduğu İsrail'in sınırlarındaki kademeli olarak stratejik derinlik kaybının, ABD destekli yüksek ateş gücüne sahip olmayla bertaraf edilebilecektir (Inbar, 1983:26-29). Şaron'a göre, strateji değişikliğinin temel nedeni geniş çaplı piyade birliklerinin doğası gereği, İsrail topraklarını uzun menzilli silah sistemlerinden koruyamayacaklarından kaynaklanmıştır. Şaron'a (1982:168-170) göre, geniş çaplı piyade birlikleri yerine, İsrail topraklarının tamamını kapsayan füzeler ve teknik istihbarat sistemleri tam bir savunma mekanizması geliştirebilecektir (Inbar, 1983:38). Entebbe ve Irak operasyonlarında teknoloji odaklı (çoğunlukla hava hareketi) konvansiyonel hareketin olumlu neticeler vermesi ve Arap-İsrail Savaşları'nın da zaten temelde yoğun konvansiyonel hareket üzerine kurulu olması, İsrail politik iradesinin ve İsrail ordusu komutanlarının 1982 yılında Lübnan Savaşı'nın başında da konvansiyonel hareket odaklı stratejiyi benimsemelerine neden olmuştur (Laffin, 1985:45-47). Böylece IDF, kuruluş felsefesi olan genç askerlerin ve yaşlı (yedek kuvvetlerin) askerlerin kombinasyonundan meydana gelen savaş stratejisinden uzaklaştırılmaya başlanmıştır. Bu stratejinin sonucunda da IDF, Lübnan'da yedek kuvvetlerinin kullanımını savaşın ilk gününden itibaren en aza indirmeye çalışmış, söz konusu kuvvetler bir aydan kısa bir sürede terhis edilmiştir (Merom, 2003:171).

Ancak FKÖ unsurlarının gayrinizami hareket yöntemleriyle karşılık vermesi, ayrıca geri çekilen FKÖ birliklerinin Beyrut yakınındaki kamplara dönmesi ve ayrıca Suriye

ordusu ile karşı karşıya gelinmesi, İsrail politik iradesinin savaşın hedeflerini genişleterek, IDF'nin Beyrut gibi geniş mahallelerden oluşan meskun mahalde gayrinizami harekata başvurmasına, dolayısıyla tekrardan yedek kuvvetlerin kullanımına sebebiyet vermiş, konvansiyonel hareket bu dakikadan itibaren gayrinizami hareketi, denizden, havadan ve karadan atışlarla eşzamanlı kombine silahlı ateş gücü ile destekleme şeklinde icra edilmiştir (Clarke, 1983:12-13; Tamari, 2001:35-36).

Özetle, Arap-İsrail Savaşları sonrası ortaya konan yeni doktrinde her ne kadar gayrinizami hareket ve yedek kuvvetleri, IDF yapısının etkililik parametrelerinin dışında bırakmış olsa da, 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nın başında konvansiyonel hareketin etkili sonuçlar verememesi nedeniyle yedek kuvvetlere tekrar ihtiyaç duyulması ve savaş esnasında strateji değişikliği, İsrail askeri kültürünün geleneksel yapısından kopmadığının bir göstergesidir.

Sonuç olarak, Arap-İsrail Savaşları'ndan sonra İsrail'in RMA çerçevesinde IDF'nin askeri kültürünü yeniden düzenleme ihtiyacı ve ayrıca bu durumla doğru orantılı olarak da yedek kuvvetlerin öneminin azaltılma çabası, IDF'nin kara hareketine dayalı operasyonel gücünü ciddi şekilde etkileyerek, İsrail'in Lübnan Savaşı'ndaki başarısızlığının en önemli nedenlerinden birini teşkil etmiştir.

5.1.3. İsrail'in Lübnan Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi

İsrail 1948 yılında kurulduğunda ordusunun temeli Haganah gibi bir paramiliter yapıya dayandığından, düzenli ordusu sayıca az, donanımsız ve parçalı şekildeydi (Clarke, 1983:5). Ancak 1956 yılındaki Süveyş Savaşı'ndan sonra, İsrail politik iradesi, düşmanı kendi topraklarında hızlı bir şekilde yenmek için yüksek ateş gücüne sahip savunma silahlarıyla donatılan ve gelişmiş teknolojiye entegre olmuş bir ordunun ve konvansiyonel hareketin daha başarılı olacağına karar vermiş ve IDF bünyesindeki Haganah'ın ve gayrinizami hareketin önemi azaltılmıştır. Böylelikle daha donanımlı hale gelen orduyla birlikte, İsrail'in savaş stratejisi de, askeri üstünlük, yabancı kaynak arzından bağımsızlık, yurttaş ve ordu arasında yüksek moral, mümkün olan en az kayıp vererek, savaşı düşman topraklarında sürdürme gibi konvansiyonel savaşın taktikleri üzerine kurulu bir şekilde yeniden dizayn edilmiştir (Wright, 1983:39). İsrail politik iradesine göre, IDF'nin Süveyş Savaşı'nda düzenli ordulara yönelik karşılaştığı çoklu görevler göz önüne alındığında, hava gücüne odaklanan strateji artık savaşlarda daha etkili olacaktır. Bu stratejiye göre,

meskun mahal savaş alanı IDF kuvvet yapısının etkililik parametrelerinin dışında kalmıştır. Kentsel bölgelere saldırmak, hem zayıf hem de cephanelik tüketimi açısından askeri hareketlerin en pahalı biçimlerinden biri olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle hava gücüne ve topçu atışına dayalı konvansiyonel hareket İsrail'in öncelikli savaş stratejisi haline gelmiştir (McMillin, 1993:13-15).

Bu bağlamda 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları yoğun olarak Arap devletlerinin düzenli ordularına karşı icra edildiğinden, İsrail ordusunun savaş stratejisi konvansiyonel hareket üzerine kurulu olmuştur. Ancak 1982 yılındaki Lübnan Savaşı ise ağırlıklı olarak düzenli bir ordu görünümünde olmayan FKÖ'ye ve gelişmiş bir düzenli orduya sahip Suriye'ye karşı icra edildiğinden, sadece konvansiyonel harekata dayalı bir stratejinin Lübnan'da hükümet değişikliği gibi zor bir politik hedefe ulaşma hususunda başarı getiremeyeceğinin savaşın henüz başında anlaşılmasından dolayı, konvansiyonel ve gayrinizami hareketin iç içe geçtiği, istihbarat, psikolojik hareket ve sabotaj gibi savaş bileşenleriyle desteklendiği bir hibrit savaş stratejisi Lübnan'da uygulanmaya çalışılmıştır.

5.1.3.1. İsrail'in İstihbarat Faaliyetleri

İsrail politik iradesi, Lübnan'da insana dayalı ve stratejik istihbarat elde edebilmek amacıyla Mossad'ı ve askeri istihbarat Aman'ı kullanmıştır. Özellikle Mossad, İsrail politik iradesinin karar verme sürecine etki ederek, geleneksel rolünün ötesine geçmiş ve Lübnan Savaşı'nın karakterinin belirlenmesinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Aman'ın görevi ise askeri istihbaratla sınırlı kalmış, söz konusu istihbarat teşkilatı, İsrail ordusu IDF'nin hareket stratejisinin belirlenmesinde bilgi destek unsuru olarak kullanılmıştır.

Lübnan Savaşı'nda öne çıkan istihbarat teşkilatı Mossad'ın öncelikli görevi, Lübnan nüfusunun kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi olmuştur. Mossad'ın bu görevi 1982 yılından önce icra etmeye başladığı görülmektedir.

Mossad, Lübnan'da İsrail çıkarlarını korumak adına, istihbarat ağını Hristiyan Maruniler üzerinde kurmayı tercih etmiştir. Mossad'ın çok kimlikli Lübnan toplumunda Marunileri tercih etmesinin belirli nedenleri bulunmaktadır. Bergman'a göre, Marunilerin tercih edilmesinin temel nedeni, Marunilerin Lübnan toplumundaki siyasi konumlarından dolayı İsrail'in Arap dünyasına açılan penceresi konumunda olmasından kaynaklanmıştır.

Ayrıca Bergman, Marunilerin İsrail'in Arap dünyasındaki vekil aktörleri olduğunu belirterek, iki aktör arasındaki ilişkinin derecesini ifade etmiştir (Bregman, 2016:156).

Lübnan anayasasının Hristiyan azınlığa büyük siyasi avantajlar sağladığı doğru olmakla birlikte Mossad, Ortadoğu'da siyasi olarak etkin olan etnik ve dini azınlıklarla ittifaklar ve temaslar kurarak Arap dünyasının gücünü ve etkisini engellemenin bu yolla mümkün olacağını düşünmüştür (Hecht, 1983:180). Ancak Mossad'ın Marunilerle ittifak kurmasının nedeni sadece siyasi gücüyle ilgili olmamakla birlikte, temel neden Lübnan'ı Arap ve Müslüman olmayan bir devlet olarak görmesi ve bu nedenle ittifakı uygulanabilir bir strateji olarak algılamasıdır (Schulze, 1996).

Bu durumun sonucu olarak da Mossad, 1960'lı yıllardan itibaren Marunilerle temasta olmuş, bu ilişki FKÖ unsurlarının Lübnan'a girmesiyle ve Lübnan İç Savaşı'nın patlak vermesiyle gelişmiştir. Söz konusu ilişkinin gelişmesinin temel nedeni, 1970'li yıllar boyunca, ortak bir düşman olan FKÖ'ye karşı iki aktörün de mücadele içerisinde olmasıdır. Mossad bu dönem, FKÖ unsurlarının hareket ve saldırı stratejilerinin tespit edilmesi adına Marunilerden yaygın bir istihbarat ağı kurmuş, bunun karşılığında da silah yardımının yanı sıra Marunilerin Lübnan politik iradesindeki siyasi konumunu güçlendireceği sözünü vermiştir (Pedahzur, 2009:68-69; Riedel, 2017). 1970'li yılların ortalarında, Kuzey Komutanlığı Komutanı Raful, Güney Lübnan'daki destekleyici bir Hristiyan kuşağının kendileri için 'emniyet kemeri' olduğunu ifade ederek Marunilerin İsrail için önemini ortaya koymuştur (Hecht, 1983:180).

Mossad'ın, Marunilerin Lübnan'da etkinliğini artırma stratejisinin temel nedeni, Lübnan'da yeni bir siyasi düzen oluşturarak Ortadoğu'yu İsrail'in lehine yeniden yapılandırmayı amaçlamasından kaynaklanmıştır. Bu açıdan Mossad'ın tüm stratejisinin en temel noktası, Maruni lider Bashir Gemayel'in Lübnan Savaşı esnasında cumhurbaşkanı yapılabilmesiydi. Mossad'a göre, cumhurbaşkanı olan Gemayel daha sonra Lübnan adına İsrail ile barış antlaşması imzalayacak ve bu yolla Lübnan'daki FKÖ ve Suriye kuvvetleri tamamen ülkeden çıkartılabilecektir. Nitekim, İsrail'in 1982 yılında Lübnan'a müdahale etmesinin altında yatan Mossad'ın bu stratejik istihbarat tahminleri olmuştur (Schulze, 1996). Mossad'ın söz konusu stratejik öngörüsü, İsrail politik iradesi tarafından da kabul görmüş, özellikle Savunma Bakanı Şaron'un Lübnan'a müdahale konusundaki fikirleriyle yakın olarak uyumuştur.

Sonuç olarak Mossad, Maruniler üzerinden ortaya koyduğu stratejik istihbarat ile Lübnan Savaşı'nın karakterini etkileyerek, İsrail ordusunun Lübnan hareketini Maruni paramiliter gruplarıyla birlikte gerçekleştirmesini sağlamıştır. Harekatın başlamasından iki buçuk ay sonra 23 Ağustos'ta Mossad'ın desteğiyle Bashir Gemayel cumhurbaşkanı seçilmiş, ancak seçildikten 4 ay sonra Suriye destekli bir paramiliter grup tarafından öldürülmüştür. Bashir'den sonra kardeşi Amine iktidarı devralsa da, Mossad ile olan ilişkisini sürdürmemeyi tercih etmiştir. Hem Gemayel'in iktidarda kalamaması hem de Maruni grupların Beyrut'ta FKÖ unsurlarına karşı etkili olamaması, Mossad'ın stratejik öngörüsünün sonuca ulaşamamasına neden olmuştur. Ayrıca, Gemayel'in öldürülmesinden sonra intikam almak isteyen Marunilerin Sabra ve Shatilla katliamını gerçekleştirmesi Mossad'ın Maruniler üzerinden ortaya koyduğu stratejinin İsrail ve dünya kamuoyunda sorgulanmasına sebebiyet vermiştir (Pedahzur, 2009:69). Söz konusu eleştirilerin odak noktasında Mossad'ın, Marunilerin Lübnan'daki gücünü abarttığı düşüncesi yer almıştır. Özellikle askeri istihbarat Aman, en başından beri Marunilerin güçsüz olduklarını ve yeni bir düzen kuramayacaklarını gördüklerini ifade etmiş ve Marunilerle birlikte Lübnan'a askeri müdahaleden kaçınılmasını tavsiye etmiştir (Kahana, 2005:263).

Dönemin Aman başkanı Yehoshua Saguy, “Marunilerin bir müttefik olarak güç bakımından şüpheli” olduğunu belirterek, Mossad'la fikir ayrılığı yaşadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca Saguy, Suriye ile olan çatışmalarda Marunilerin hiçbir şey yapmadığını, bu durumun IDF içinde fikir ayrılığına neden olarak Lübnan Savaşı'nın İsrail'in bekası açısından sorgulanmaya başlanmasına sebebiyet verdiğini, sonuç olarak söz konusu gelişmelerin İsrail'in Lübnan konusunda yanlış kararlar verdiğini gösterdiğini ifade etmiştir (Schulze, 1996; The Kahan Commission of Inquiry, 1983).

İsrail bünyesinde, Lübnan Savaşı'nı araştırmak üzere kurulan komisyonda dönemin Mossad başkanı verdiği ifadede, Mossad'ın Marunilerin vekaleten kullanımının yaratacağı durumu nesnel olarak sunmaya çalıştığını, ancak temasları sürdürmekten sorumlu organ olduğu için öznel ilişkilerin kurulduğunu, bu nedenle de stratejik istihbaratın bazı öznel yorumlara göre oluşturulduğunu ifade ederek, Marunilerin vekaleten kullanımı üzerine olan eleştirileri kabul etmiştir (Pedahzur, 2009:179-180; The Kahan Commission of Inquiry, 1983).

Sonuç olarak Mossad'ın, Lübnan'da Maruniler'e yönelik bakış açısı hatalı olmuş, ortaya koyduğu stratejik istihbaratın Lübnan'da Hristiyanlar öncülüğünde bir politik

sistem yaratma anlayışı, başta Şii topluluğu olmak üzere diğer dini ve etnik grupların İsrail müdahalesine karşı güçlü bir isyan başlatmalarına sebebiyet vermiş ve Lübnan İç Savaşı'nı daha da derinleştirmiştir.

5.1.3.2. İsrail'in Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri

Mossad, Lübnan Savaşı'nın hazırlığı olarak, Marunileri 1960'lı yıllardan itibaren etki alanına aldığından ve çok kimlikli Lübnan toplumunda İsrail'e bakış açıları nedeniyle başka grubun desteğinin alınamayacağını düşündüğünden dolayı, başta FKÖ olmak üzere diğer grupları etkisiz hale getirebilmek adına Lübnan Savaşı öncesinde ve esnasında psikolojik harekat ve sabotaj faaliyetlerini korku ve dezenformasyon stratejisi üzerine kurgulamıştır. İsrail'in bu yöntemle özellikle FKÖ unsurlarını yıldırarak bölgeden çıkarmayı hedeflemiş, bu amacı gerçekleştirmek için başvurduğu şiddetin kamuoyunda meşruluğu sağlamak adına da dezenformasyon faaliyetlerine başvurmuştur.

İsrail'in şiddet üzerine kurulu olan psikolojik harekat faaliyetlerini gerçekleştirmesinde hava hareketlerinin, topçu ateşlerinin ve denizden karaya atılan füzelerin önemli rolü bulunmaktadır. İsrail ordusu, Lübnan'ın hava sahasını birçok kez ihlal ederek Beyrut'un bombalanması dahil Lübnan'a birçok hava, deniz ve topçu saldırısı düzenlemiştir. Özellikle Beyrut'un güneyinde bulunan mülteci kampları, spor stadyumu ve havaalanının batı çevresi kısaca Filistinlilerin yoğun olarak bulundukları bölgeler hedef alınmıştır. Söz konusu saldırılarda Jiye'deki elektrik santrali ve Zahrani'deki rafineleri de hedef olmuş, İsrail gerçekleştirdiği bu sabotaj faaliyetleri ile Lübnan toplumunda özellikle Filistinlilerin yoğun yaşadığı bölgelerde gıda ve su kıtlığı yaratmıştır (Chomsky, 1993:86; Cockburn ve Ridgeway, 1982:242-243).

İsrail'in uyguladığı yöntem aynı İngiltere'nin uyguladığı yöntem gibi havadan bölgenin gözetimini ve bombardımanı içermekle birlikte, öncelikle güce dayalı olarak Filistinlilerin direncini sona erdirmeyi, akabinde ekonomik unsurlardan faydalanılarak Filistinlilerin bölgeyi terk etmesi hedeflemiştir. Hamilton'un (2011:134) ifadesine göre savaşın ilk ayında bombalanan bölgelerde tüm evler imha edilmiş, yaklaşık 200 000 kişi evsiz kalarak, göçe zorlanmıştır.

Filistinlilerin bölgeyi terk etmesi için söz konusu saldırılarla eş zamanlı olarak savaşlarda etkili bir psikolojik harekat aracı olan bildirilerden faydalanılmıştır. Söz konusu

saldırıları esnasında havadan atılan bildirilerde “gündelik hayatınızı barış içinde sürdürmek istiyorsanız, terör eylemleri yapanlara veya onlara yardım edenlere destek olmaktan vazgeçmelisiniz ve eğer evleriniz teröristlere sığınak olmaya devam ederse, bu bedel toplu olarak veya bireysel olarak hepinize çok maliyetli olacak”, benzer şekilde “yıkımı ve ölümü durdurmak senin ellerinde, uyuyanlar için mazeret kalmayacak” şeklinde korku ve tehdit içerikli uyarılar yapılmıştır (Friedman, 2014). Cockburn ve Ridgeway’ye (1982:242) göre söz konusu uyarılardan sonra bildirilerin atıldığı bölgeler ve geçiş yolları İsrail tarafından bombalanmıştır.

İsrail, Lübnan’da şiddete dayalı bir psikolojik hareket ve sabotaj faaliyetleri gerçekleştirirken, söz konusu şiddetin kamuoyunda meşruluğunu sağlamak adına da dezenformasyon faaliyetlerine başvurmuştur. Söz konusu dezenformasyon faaliyetlerinden ilki, Lübnan’da hedefin “bir terörist unsur olarak” FKÖ olduğunu, sivil Filistinlilerin hedefte olmadığı algısının kamuoyunda yayılmasının sağlanmasıdır. Örneğin Savunma Bakanı Şaron, kitle iletişim araçları özellikle de gazete demeçleri vasıtasıyla birçok kez Lübnan Savaşı’nın “terörist FKÖ unsurlarına karşı” yapıldığını deklare etmiş, savaşçı olmayanlara zarar vermekten kaçındıklarını açıklamıştır (The New York Times, 1982 Ağustos 29).

Sivillerin hedef alınmadığına yönelik gerçekleştirilen söz konusu dezenformasyon faaliyetlerinin devamı olarak kullanılan bir diğer yöntem savaşın neden olduğu ölüm oranlarına yönelik bilgi kirliliği yaratılarak, hem saldırıların FKÖ unsurlarıyla sınırlı kaldığı algısının pekiştirilmesi hem de kamuoyundan İsrail’e tepkilerin azaltılması hedeflenmiştir. Lübnan merkezli An Nahar Haber Ajansı’nın polis ve hastane kayıtlarına ilişkin yürüttüğü ayrıntılı araştırmaya göre, İsrail’in Lübnan müdahalesinde 17 825 kişi ölmüş ve 30 203 kişi yaralanmıştır. Söz konusu araştırmaya göre bu oranlar içerisinde FKÖ, Suriye Ordusu ve Lübnanlı paramiliter gruplardan yaklaşık 8000 civarı kişi bulunmakla birlikte geri kalan ölümler sivil kişilerden oluşmuştur. İsrail ise söz konusu rakamların gerçeği yansıtmadığını iddia etmekle birlikte, İsrail Savunma Bakanı Şaron’un ifadesine göre, savaşta çoğunlukla FKÖ unsurları olmak üzere yalnızca 2 000 kişi ölmüştür (The Washington Post, 1982 Eylül 03).

Söz konusu dezenformasyon faaliyetlerine rağmen İsrail’in sabotaj odaklı psikolojik hareket faaliyetleri istenilen sonuca ulaşamamıştır. Çünkü Filistinliler, İsrail’in gerçekleştirdiği her saldırıdan sonra kitle iletişim araçları özellikle de fotoğraflar

aracılığıyla Sabra ve Shatilla kamplarına düzenlenen saldırıda olduğu gibi sivil ölümleri ön plana çıkartarak, İsrail'in dezenformasyon faaliyetlerini etkisiz hale getirmişlerdir. Filistinlilerin bu başarısının altında bireysel kitle iletişim yeteneklerini arttırmaktan ziyade, Lübnan'da özellikle de mülteci kamplarında Batı medyasıyla yoğun bir temas kurma konusunda ilerleme göstermeleri yatmaktadır.

5.1.3.3. İsrail'in Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm

İsrail'in Lübnan Savaşı'nda kullandığı gayrinizami harekat planı, Lübnan'ın güneyini kuşatıp, FKÖ birliklerinin Beyrut'a çekilme yollarını keserek, kırsal alanda sıkışacak birlikleri konvansiyonel harekat desteğiyle imha etme ile Beyrut'a kaçan ve Beyrut'ta bulunan FKÖ birliklerini ise Maruni paramiliter gruplar aracılığıyla yok etme üzerine kurulu olmuştur. Söz konusu planı uygularken ise İsrail ordusu IDF'nin, Beyrut yolunu keserken, Suriye kuvvetleriyle karşılaşması muhtemel olduğu için, Suriye birliklerinin önünü kesmek için ise hava harekatı ve topçu atışlarından faydalanılması düşünülmüştür (Helmer, 2007:35).

İsrail ordusu bu planı büyük oranda uygulayabilmiş, ancak tahmin edilenden fazla FKÖ birliklerinin Beyrut'ta konuşlanması ve Maruni paramiliter grupların yeterince başarı gösterememesi, IDF'nin tahmin edilenden fazlasıyla kendisini meskun mahalde gayrinizami bir savaşın içerisinde bulmasına neden olmuştur.

Savaşın meskun mahale kaymasının en büyük nedeni, Mao'nun gerilla savaşı yaklaşımına göre hareket eden FKÖ birliklerinin, İsrail'in özellikle hava harekatı nedeniyle kendilerine verdikleri zararın Beyrut gibi lojistik ağın elverişli olduğu kentsel bir alanda telafi edilmesi için geri çekilmesinden kaynaklanmıştır. Böylelikle FKÖ küçük ve dağınık yapıdaki gruplarını Beyrut'taki kamplarda bir araya getirebilmiş, ayrıca İsrail'e saldırabilecekleri ve tekrar olası bir hava harekatında derhal çekilebilecekleri bir operasyon üssü kurabilmiştir (Schleifer, 2014:53).

Her ne kadar meskun mahallerdeki kamplarda FKÖ unsurları bir araya gelerek, uğradıkları zararları gidermeye çalışsalar da, IDF birlikleri ile sıcak temaslarında gayrinizami harekatın gerekliliklerini yerine getirerek, iki veya üç kişilik gruplar halinde faaliyet göstermiş, her grup olabildiğince çok sayıda İsrail askerini öldürmeye çalışmıştır (Tamari, 2001:41-42). FKÖ birlikleri meskun mahalde gerçekleştirdikleri bu faaliyetlerde,

İsrail ordusunun hava hareketına özellikle de helikopter taarruzlarına karşı tedbir almak için, Sovyet menşeli ve kendinden tahrikli ZSU 23-4 dörtlü silah sistemi de dahil olmak üzere çok sayıda uçaksavar silahını, SA-9 yüzeyden havaya (SAM) füze sistemini ve elde taşına bilen, Stinger ile aynı sisteme sahip SA-7 silahını kullanmıştır. Ayrıca söz konusu birlikler, IDF'ye karşı saldırılarında, gayrinizami hareketin göğüs göğse muharebe mantığına uygun silahlar olan 7.62mm Alman G-3 ve Belçika FN-FAL tüfekleri ile AK-47 Kalaşnikof tüfekleri ve RPG-7 tanksavar silahını kullanmışlardır (McMillin, 1993:7-8; Laffin, 1985:10-11)

FKÖ'nün gayrinizami hareket faaliyetlerine karşı, IDF'nin doğrudan gayrinizami hareket ile cevap vermediği, konvansiyonel hareket destekli gayrinizami hareket faaliyetleriyle FKÖ unsurlarına karşı savaştığı görülmektedir. IDF'nin saldırı odaklı gayrinizami hareket stratejisi, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi İngiliz ordusu subayı Orde Wingate'nin mirasıdır. Gayrinizami hareket tecrübesi olmasına karşın, IDF'nin doğrudan bu faaliyetleri kullanmamasının nedeni, bu stratejinin 1948 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nda, İsrail'e ağır zayıat verdirmesinden kaynaklanmıştır. Hatta bu nedenle 1956 Süveyş Krizinde, 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşlarında piyadenin meskun mahalde düşmanla sıcak teması minimuma indirilerek, hava hareketına ağırlık verilmiştir (Helmer, 2007:20-22). Bu doğrultuda IDF Lübnan'da özellikle meskun mahalde mümkün olan en kısa sürede ve en az kayıpla sonuca ulaşmaya çalışmış, meskun mahalde çatışmaya girilmesi gereken durumlarda savaş öncesi eğittiği ve silahlandığı Maruni paramiliter grupları kullanmaya çalışmış, yoğun çatışmaların olduğu Beyrut'un güneyi gibi yerlerde ise İsrail ordusu bu gruplara eşlik ederek, çatışmalara doğrudan katılmıştır (Tamari, 2001:47-48).

Bu noktada IDF'nin gayrinizami hareket stratejisinde Cemayel, Chamoun ve Franjiye ailelerinin kurdukları Falanjist ile Haddad Maruni paramiliter grupların ağırlık noktası oldukları görülmektedir. Bu gruplardan, aralarında en büyüğü Chamoun ailesinin ve Cemayel ailesinin öncülüğünde yer alan Falanjist örgütüdür. Falanjist örgüt Lübnan Savaşı'nda İsrail'in desteğiyle Hristiyanların ana temsilcisi haline gelerek, yaklaşık 2 000 kişilik bir silahlı kuvveti yönetmişlerdir. Ayrıca, Falanjistler yedek bir silahlı kuvvete de sahip olmuş, serbest saatlerinde ya da özel hizmet için çağrıldıklarında yarı zamanlı çalışan erkekler tamamen harekete geçtiğinde, Falanjist asker sayısı 5 000'e kadar ulaşabilmektedir (The Kahan Commission of Inquiry, 1983).

Söz konusu paramiliter gruplardan bir diğeri 1 500 kişilik bir güce sahip Haddad Milisleri olarak adlandırılan gruptur. 1976 yılında Lübnan ordusundan ayrılan Binbaşı Haddad'ın kurduğu bu grup, IDF'den silah, para ve eğitim alarak İsrail-Lübnan sınırında ve Güney Lübnan'da FKÖ unsurlarına karşı operasyonlar gerçekleştirmiştir. Söz konusu grubun en önemli özelliği, terörizmin baskın, pusu ve bombalama taktiklerini gerçekleştirebilmesidir (The New York Times, 1984 Ocak 15).

Başbakan Begin, Binbaşı Haddad'ı ve paramiliter grubunu bütün kalbiyle ve ruhuyla halkına sadık Lübnanlı vatanseverler olarak adlandırmış ve Lübnan'daki Hıristiyanları bu grubun izinden gitmeye davet etmiştir (The New York Times, 1984 Ocak 16). Hem söz konusu ifadeler, hem de bu grubun IDF askerlerine benzer üniformaları kullanması, IDF'nin vekalet unsuru olarak faaliyetlerini gerçekleştirdiğinin kanıtı niteliğinde olmuştur.

IDF ve Maruni paramiliter grupların Lübnan'da birlikte gerçekleştirdikleri faaliyetler incelendiğinde ise Rashidiyeh mülteci kampına gerçekleştirilen operasyon dikkat çekmektedir. Söz konusu kampta FKÖ birliklerinin savunması sert olmuş ve yoğun çatışmalar yaşanmıştır. IDF ve beraberindeki paramiliter grupların bu bölgede zorlanmasının en önemli nedeni, kampın etrafında çeşitli yer altı tünelleri oluşturulması ve bu tünellerde büyük miktarda mühimmat bulunmasıdır. FKÖ birlikleri bu yer altı tünellerini kullanarak, IDF ve paramiliter gruplara sürpriz baskınlar düzenlemiş ve çok sayıda kayıp verdirmiştir (MCMillin, 1993:27-28).

İsrail ordusunun Maruni paramiliter gruplarla birlikte gerçekleştirdiği iddia edilen dikkat çekici bir diğer operasyon da FKÖ birliklerinin bulunduğu belirtilen ancak daha sonra Filistinli mültecilerin ağırlıklı olduğu ortaya çıkan 16 Eylül 1982 tarihinde Sabra ve Shatilla kamplarına düzenlenen saldırıdır. 14 Eylül 1982 tarihinde Cumhurbaşkanı Bashir Gemayel'in uğradığı suikast sonucu ölmesinin intikamını alacaklarını belirten Maruni paramiliter grupları, İsrail ordusunun gözetiminde Sabra ve Shatilla kamplarına baskın düzenleyerek, Filistinliler, Lübnanlılar, İranlılar, Suriyeliler, Pakistanlı ve Cezayirliiler dahil olmak üzere yaklaşık 300 kişiyi öldürmüşlerdir (Malone, 1985:374-375). Uluslararası kamuoyunun baskısıyla İsrail tarafından kurulan Kahan Soruşturma Komisyonu raporuna göre, Sabra ve Shatilla kamplarında gerçekleşen katliam kendi başına hareket eden bir Maruni paramiliter grup tarafından gerçekleştirilmiş, İsrail ordusu söz konusu operasyondan haberi olduğu için dolaylı yönden de sorumlu olmuştur (The Kahan Commission of Inquiry, 1983).

Sonuç olarak, her ne kadar İsrail ordusu gayrinizami hareket operasyonlarında Maruni paramiliter gruplarıyla birlikte olsa da, Maruni paramiliter grupların meskun mahalde zayıat verme ihtimali yüksek olan operasyonlara katılmak istememeleri ve kritik operasyonlarda başarı gösterememeleri, IDF'nin gayrinizami harekatta başarılı olamamasına neden olmuştur. Ancak söz konusu başarısızlığın tek nedeni Maruni paramiliter gruplarından istenilen verimin alınamaması değil, IDF'nin meskun mahal operasyonlarına tekrar uyum gösterememesidir. IDF'nin kuruluş kültürü ve organizasyon yapısı her ne kadar Haganah'dan dolayı gayrinizami harekate dayansa da özellikle 1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra konvansiyonel harekate dayanması ve 1982 yılına kadar olan süreçte IDF'nin teknoloji temelli konvansiyonel hareket hususunda yeniden dizayn edilmesi, konvansiyonel hareket ve gayrinizami hareketin karma stratejisine dayanan Lübnan Savaşı'nda IDF'nin başarısız olmasına neden olmuştur.

5.1.3.4. İsrail Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi

İsrail ordusu IDF'nin konvansiyonel hareket stratejisi FKÖ ve Suriye birliklerine karşı olmak üzere iki yönlü olmuştur. Lübnan Savaşı'nda konvansiyonel hareket Suriye birliklerine karşı ağırlıklı olarak hava muharebesi şeklinde icra edilirken, FKÖ birliklerine karşı gayrinizami hareketi destekleyici unsur olarak kullanılmıştır.

Konvansiyonel hareketin ilk aşamaları FKÖ unsurlarına karşı, karadan çekiç ve örs taktiğini uygulayabilmek adına 22 000 asker ve 220 tank iki güce ayrılarak gerçekleştirilmiştir. Tuğgeneral Amos Yaron liderliğindeki, tanklarla ve hava indirme birimi paraşütçülerle takviye edilmiş tugay büyüklüğündeki güç, Awali nehrinin ağzına inerek, kuzeydeki FKÖ birliklerinin geri çekilmesini engelleyerek örs görevi görmüş, Tuğgeneral Yitzhak Mordecai'nin komutasındaki ikinci kuvvet ise, Albay Eli Geva'nın liderliğindeki zırhlı bir tuğlayı ile birlikte çekiç görevi görerek, FKÖ birliklerini Tire ve Sidon'da yenilgiye uğratmaya zorlamışlardır (McMillin, 1993:47-51; Khalidi, 1986:84).

Söz konusu operasyonda M-60 tankları ile M109 155mm topçu bataryaları hareketi destekleyici unsur olarak kullanılmış, ancak FKÖ birliklerinin de söz konusu harekatta, T-34, T-54 ve T-55 tanklarını, 130 mm ve 155 mm kalibrelik topçu bataryalarını, Katyusha roket atarlarını ve RPG-7 tanksavar silahlarını kullanarak İsrail ordusunu karşılaması, İsrail ordusunun manevra yeteneğini zorlayarak daha geniş çaplı bir harekate girişmesine neden olmuştur (Laffin, 1985:29-30).

FKÖ unsurlarının karşılık vermesi, ayrıca geri çekilen FKÖ birliklerinin Beyrut yakınındaki kamplara dönmesi ve İsrail politik iradesinin savaşın hedeflerini genişleterek, harekatı Lübnan içlerine kadar yaygınlaştırması, IDF'nin operasyonu Beyrut'a kaydırmasına neden olmuştur. Bu durum IDF'nin Beyrut gibi geniş mahallelerden oluşan meskun mahalde gayrinizami harekata başvurmasına sebebiyet vermiş, konvansiyonel hareket bu dakikadan itibaren gayrinizami harekatı, denizden, havadan ve karadan atışlarla eşzamanlı kombine silahlı ateş gücü ile destekleme şeklinde icra edilmiştir (Clarke, 1983:12-13; Tamari, 2001:35-36).

İsrail ordusu Beyrut kuşatmasında, tanklarla birlikte yaklaşık 50 000 askeri kentin çevresinde bir araya getirmiş, İlave 35 000 asker de konvoy şeklinde şehirden yaklaşık 30 dakikalık mesafede bekletmiştir. 175 mm'lik geniş bir topçu bataryası bu birliklere destek vermiş, kuşatma boyunca İsrail hava kuvvetleri gerçekleştirdikleri sortilerle ve Cobra ile Defender saldırı helikopterleri TOW füzelerini kullanarak Deniz kuvvetleri de sahil şeritlerini kapatarak ve nokta atışları yaparak FKÖ birliklerinin etkili olması engellenmiştir (Al-Banna, 1983:392-393).

IDF'nin Beyrut harekatında özellikle İsrail Deniz Kuvvetleri'nin rolü önemli olmuştur. Devriye botları, ordunun kıyı şeridi boyunca ilerlemesi için kıyı bombardımanı desteği sağlamış ve yüksek ateş gücüne sahip gemilerden Vulcan Phallanx füzeler ile atışlar yapılarak, FKÖ birliklerinin çekilebileceği alanlar yönlendirilerek, piyade birliklerinin hareket alanı sınırlandırılmıştır. Söz konusu hareketler özellikle Sidon ve Beyrut kuşatmalarında etkili olmuştur (Wright, 1983:50-51).

Konvansiyonel hareketin ilk aşamasını ve ilk hedefini görüldüğü gibi FKÖ unsurlarının bertaraf edilmesi oluştururken, ikinci hedefi de Lübnan'da kontrol sağlamak isteyen, bu amaç doğrultusunda da zaman zaman FKÖ birliklerine lojistik anlamda destek olan Suriye birlikleri oluşturmuştur.

İsrail ordusunun Suriye birliklerine karşı gerçekleştirdiği konvansiyonel hareket stratejisinin kara ve hava operasyonları olmak üzere iki basamağı bulunmaktadır. Kara harekatı Bekaa Vadisi boyunca General Avigdor Ben Gal'in komutası altında kolordu düzeyinde yaklaşık 38 000 asker ve 800 tankla beş bölüme ayrılarak Suriye birliklerinin FKÖ unsurlarına yardıma gelmemeleri için icra edilmiştir (McMillin, 1993:2-3). Söz konusu engelleme harekatı genellikle tank atışları şeklinde icra edilmiştir. Bu mücadelede

Suriye zırhlı kuvvetleri özellikle Bekaa Vadisi'nde kuzeye doğru geri çekilerek kayda değer zayıflar vermiştir. Wright'ın (1983:40) ifadesine göre Suriye ordusu çok kısa bir sürede 70'ten fazla T-62 tankını kaybetmiş ve Beyrut-Şam otoyoluna geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Ancak Lübnan Savaşı'nda Suriye birlikleriyle asıl mücadele hava hareketinde yaşanmıştır. Öncelikle İsrail ordusu, insansız hava aracı olan RPVs'ler ve E-2C Hawkeye ve RC-707 kontrol uçakları ile tespit ettikleri Suriye'nin hava savunma sistemi olan SAM'ler, Hawkeyes ve özel olarak donatılmış taktik uçak ve RPV'lerin elektronik aldatma gerçekleştirmesiyle, Maverick ve Shrike anti-radyasyon füzeleriyle donanmış bir F-4 uçağının önderliğinde, F-4, F-15, F-16 ve Kfir C-2 uçakları rahat bir şekilde imha etmiştir. Bu sayede İsrail uçakları Lübnan hava sahasında herhangi bir tehdiye maruz kalmadan uçabilmiş ve Suriye hava kuvvetlerine ait uçaklarla 'it dalaşına' girebilmiştir (Solley, 1987; Wright, 1983:48-49).

Söz konusu mücadelede İsrail Hava kuvvetleri tarafından Suriye Hava Kuvvetlerine ait toplamda 92 (MiG-21-23-25 ve SU-7) uçağı vurulmuş ve Suriye'ye karşı konvansiyonel harekatta büyük bir üstünlük sağlanmıştır (Wright, 1983:45-46). Dönemin İsrail Hava Kuvvetleri Komutanı Ivry, "SAM bataryalarını bozma yeteneğinin, büyük bir konvansiyonel hareket başarısı" olduğunu ifade etmiştir. Ivry'nin açıklamasından da anlaşıldığı gibi İsrail'e göre Bekaa Vadisi'nde hava hareketine dayalı konvansiyonel savaş, Suriye'ye karşı güçlü bir caydırıcı etki oluşturmuştur, bu harekattan sonra savaş meskun mahalde devam etmiştir (Grant, 2002:59).

5.2. İsrail'in 2006 Lübnan Müdahalesi

İsrail'in 1982 yılında gerçekleştirdiği Lübnan müdahalesi, çok kimlikli yapısı nedeniyle zaten kırılğan olan Lübnan'ın politik ve toplumsal yapısını derinden sarsmış, din ve mezhep temelli yeni silahlı grupların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Blank vd., 1988:10-11).

Söz konusu gruplardan en önemlisi savaş esnasında adını duyurmaya başlayan Şii mezhebine mensup Hizbullah olmuştur. 1979'da İran'da Şii önderliğinde gerçekleşen İslam Devrimi'nin Lübnanlı Şiiler arasında yarattığı motivasyonun etkisiyle örgütlenen grup, 1982 yılında İsrail müdahalesiyle başlayan süreçte, İran'ın politik ve askeri desteğini

olarak İsrail ordusuna karşı mücadele etmiştir (Griffin, 2008:6-7). İran, 1979 yılının başlarında Lübnan'a paramiliter gruplar göndermeye çalışmış, ancak Suriye, Lübnan topraklarında kendisine ilerleyen zamanlarda rakip olabilecek bir kuvvetin faaliyet göstermesine izin vermemiştir. Ancak 1982 yılında İsrail'in müdahalesiyle birlikte, Suriye'nin İsrail ile karşı karşıya gelmesi, fikrini değiştirmesine neden olmuş, Suriye kendi kontrolü altındaki Bekaa Vadisi'nde yaklaşık 3000 Devrim Muhafızının faaliyet göstermesine izin vermiştir. Söz konusu gelişmeler İsrail istihbaratı Mossad tarafından tespit edilmiş, ancak İsrail'in öncelikli politik hedef FKÖ ve Suriye ordusu olduğu için göz ardı edilmiştir. Söz konusu ihmal nedeniyle İran'ın gönderdiği Devrim Muhafızlarının bölgedeki faaliyetleri devamlılık göstererek, bir kaç yıl içinde Hizbullah'ın oluşmasını sağlamıştır (Pedahzur, 2009:70-71; Israel MFA, 2006 Ağustos 15).

Her ne kadar Hizbullah'ın kuruluşu 1982 yılındaki İsrail'in Lübnan müdahalesine dayansa da, Hizbullah'ın Lübnan'da etkin olabilmesi, 1985 yılında İsrail ordusunun Güney Lübnan'a çekilmesiyle olmuştur. Bu tarihten itibaren Hizbullah, hem FKÖ'nün siyasi boşluğunu doldurarak, hem de İran'ın sağladığı teknolojik imkanlarla, Lübnan siyasetindeki yükselişini başlatmıştır (Schleifer, 2014:36-37).

1985 yılında Muhammed Fadlallah liderliğindeki Hizbullah, "Lübnan ve Dünyadaki Düşüşler" başlıklı bir bildiri yayımlayarak varlığını resmi olarak ilan etmiştir. Söz konusu bildiride "Hizbullah'ın İslam ümmetinin bir parçası olarak, tüm ezilen ve sahipsiz Müslümanların bir nevi temsilcisi olduğu belirtilmiş ve Velâyet-i Fâkih'e (Ayetullah Humeyni) olan bağlılık vurgulanarak, Kudüs'ün İsrail işgalinden kurtulmasının bir görev olduğu ifade edilmiştir" (Johnson, 2011b:102).

Ayrıca bu bildiride, ABD ve İsrail İslam'ın ana düşmanı olarak tanımlanmış ve İsrail ile yapılacak herhangi bir müzakerenin kabul edilemez olduğu, böyle bir durumda İsrail'in Filistin işgalini onaylama olarak değerlendirileceği belirtilmiştir. Bildiride Lübnan hükümetinin güçsüz olması sebebiyle, Hizbullah'ın, Lübnan'ı 'haklı şiddet kullanımı' yoluyla düşman güçlerin etkisinden kurtarmaya çalışacağı ve nihai hedeflerinin İslam bayrağı altında savaşarak İsrail'i yıkmak ve Filistin'i kurtarmak olduğu açıklanmıştır (Norton, 2007:33-35).

1985 yılından 1989 yılında iç savaşı bitiren Taif anlaşmasına kadar Hizbullah, Güney Lübnan'da İsrail hedeflerine karşı etkili saldırılar düzenlemiş ve bu saldırılar neticesinde

Lübnan toplumunda popülerliğinin giderek artması sonucu da Lübnan siyasetinde giderek güçlenmeye başlamıştır. Norton'a (2007:101) göre kısa sürede Hizbullah'ın popülerleşerek güçlenmesinin en önemli sebebi, Şiilerin Lübnan'ın politik sistemi içerisinde Hristiyan ve Sünni Müslümanlara göre yetersiz temsile sahip olmalarından dolayıdır ve Hizbullah'ın varlığı Şiiler tarafından haklarını korumak için önemli bir vasıta olarak algılanmıştır.

Lübnan iç savaşından sonraki ilk seçimler 1992 yılında yapılmış ve Hizbullah bir siyasi parti olarak mecliste 12 sandalye kazanarak söz konusu gücünü ve popülerliğini meşrulaştırmıştır. Meclise de girmenin etkisiyle Hizbullah, 1992-2000 yılları arası 'Lübnanlaşma' sürecine girerek, kendi üzerindeki terör örgütü imajını kaldırıp, Lübnan için mücadele veren bir 'kurtuluş hareketi' olduğunu ortaya koymak istemiş, ancak bu süreçte İsrail ordusuna ve güvenlik unsurlarına karşı saldırılar düzenlemeye devam etmiş, İsrail de bu saldırılara rutin olarak misillemeler yaparak karşılık vermiştir (Johnson, 2011b:107).

Söz konusu mücadele 24 Mayıs 2000 tarihinde İsrail'in bütün birliklerini Lübnan'dan çekmesiyle neticelenmiştir. Ancak bu geri çekilmeye rağmen, İsrail'in Shebaa sınır bölgesinin kendi toprak parçası olduğunu ilan etmesi ve bölgede askeri unsurlarını bulundurmaya devam etmesi, 2000 yılından itibaren Hizbullah ve İsrail'in söz konusu tartışmalı alan üzerinde çatışmalarını sürdürmelerine sebebiyet vermiştir (Griffin, 2008:10-11). Her ne kadar, 2004 yılında BM Güvenlik Konseyi, 1559 sayılı kararı alarak, bütün yabancı güçlerin Lübnan'dan çekilmesi ve Lübnan'daki tüm milislerin dağılması ve silahsızlandırılması çağrısında bulunsa da, bu karara sadece 2005 yılında Suriye ordusu Lübnan'dan çekilerek uyumuş, Hizbullah, bir milis örgüt olmadığını, Lübnan halkının temsilcisi olarak, onların kurtuluşu için mücadele ettiğini ifade ederek, silah bırakmamıştır (Haim, 2003:55-56). Nasrallah bu durumu, "dünyadaki hiçbir ordu, silahlarımızı ellerimizden bıraktıramaz. Milislerimiz, silahlarını, ancak İsrail tehdidi sona erdiğinde ve Lübnan hükümeti ülkeyi koruyacak kadar güçlendiğinde bırakır" ifadesiyle kamuoyuna açıklamıştır (BBC, 2006 Eylül 22).

Hizbullah, özellikle Suriye'nin 2005 yılında çekilmesinden sonra Lübnan'ın yerel siyasi sisteminde nüfuz sahibi olma yeteneğini güçlendirmiş ve bu sayede 2005-2006 yılları arası Shebaa bölgesine ve sınırdaki İsrail köylerine havan toplarıyla ve Katyuşha füzeleri ile saldırılar düzenlemiş ve sınır görevi icra eden İsrail askerlerini birçok kez kaçırma teşebbüsünde bulunmuştur. Ancak bu saldırılardan en geniş kapsamlısı 12

Temmuz 2006 tarihinde yaşanmıştır. Hizbullah militanları ‘Gerçek Vaat Operasyonu’ (Operation Truthful Promise) adını verdiği hareketla sınırı geçerek, üç İsraili askeri öldürmüş ve iki askeri rehin almış, söz konusu rehin askerlerin bırakılması için de İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunan Filistinlilerin serbest bırakılmasını talep etmişlerdir. Dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert, söz konusu saldırıların savaş sebebi olduğunu belirterek en kısa sürede cevap verileceğini açıklamış ve aynı gün İsrail ordusu rehin askerleri kurtarmak için operasyon düzenlemiştir. Ancak söz konusu operasyonda beş İsrail askerinin daha ölmesi sonucu İsrail, 13 Temmuz 2006 tarihinde 34 gün sürecek olan Lübnan’a ‘İstikamet Değişimi Operasyonu’nu (Operation Change of Direction)¹⁴ başlatmıştır (Köse, 2006:19; Haim, 2003:55-56).

18 Temmuz’da, savaşın başlamasından neredeyse bir hafta sonra, Hizbullah İsrail’in kuzeyine yönelik yoğun bir Katyuşha füze saldırısı başlatmış, bu saldırılara İsrail hava harekatiyle cevap vermiş, ancak Hizbullah saldırılarını durduramayınca 22 Temmuz’da Güney Lübnan’da kara hareketine başlamıştır.

İsrail ordusu IDF kara harekati ile İsrail-Lübnan sınırının kuzeyinde bir güvenlik bölgesi oluşturarak Hizbullah’ın İsrail topraklarına karşı füze saldırılarını durdurmayı amaçlamış, bu amaç doğrultusunda özellikle Özel Kuvvetler Bekaa vadisinde ve Tire’de Hizbullah milisleriyle çatışmaya girmiştir. Ancak Hizbullah milislerinin, gerilla taktiklerini uygulaması ve gelişmiş teknolojiyi kullanması, Özel Kuvvetlerin ve IDF’nin etkili olmasını engellemiştir (Kober, 2008:4-5).

34 gün süren bu mücadelenin ardından savaş, 1701 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı’nın getirdiği ateşkes ile birlikte sona ermiş ve Güney Lübnan’da Lübnan Ordusu ve Çok Uluslu Gücün (UNIFIL) konuşlandırılmasına, Hizbullah’ın rehineleri koşulsuz serbest bırakmasına, Hizbullah milislerinin tekrar İsrail’e saldırmaması için Litani Nehri’ne çekilmesine ve İsrail askerlerinin ülkelerine geri dönmesine karar verilmiştir (Levy, 2009:3-4).

Söz konusu savaşta İsrail ordusu, Lübnan altyapısında önemli hasara yol açarken, politik hedeflerinin hiçbirine ulaşamamıştır. Kaçırılan askerler serbest bırakılmamış ve İsrail’in yenilgisine dair bölgesel algılamalar nedeniyle de, Hizbullah’ın gücü ve

¹⁴ Söz konusu savaş Lübnan’a 1982 yılındaki müdahaleden sonra ikinci geniş çaplı müdahale olduğu için literatürde ve İsrail resmi belgelerinde İkinci Lübnan Savaşı olarak adlandırılmaktadır (Bknz. Israel MFA, 2006).

popülaritesi artarken, İsrail'in caydırıcı duruşu zayıflamıştır. Savaşın bitimiyle birlikte, İsrail hükümeti tarafından, savaş esnasında meydana gelen gelişmeleri araştırmak üzere oluşturulan Winograd Komitesi sonuç raporuna göre de, İsrail askeri zafer kazanmadan sona eren bir savaş icra etmiş ve yarı askeri bir örgüt, yaklaşık bir ay boyunca her yönden üstün olan İsrail ordusuna karşı başarılı olması nedeniyle de İsrail açısından bu savaş politik kazanımlarla sonuçlanmamıştır (Winograd Committee Submits Final Report, 2008).

5.2.1. Lübnan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem

Başbakan Olmert'in 17 Temmuz 2006 tarihinde İsrail Meclisi Knesset'te yaptığı konuşmada ifade etkilere göre, "İsrail'in Lübnan müdahalesi Hizbullah'ın terör saldırılarını engelleme amacı taşımakla birlikte, söz konusu müdahalenin amacı Lübnan politik iradesinin Hizbullah'ı barındırması sebebiyle hem Lübnan devleti hem de Hizbullah'a ilham veren, destek olan ve bu terör örgütünü taşıyan olarak kullanan Suriye ve İran'a ders vermektir" (Israel MFA, 2006 Temmuz 17). Olmert bu konuşmasında hedefin özellikle Lübnan olduğunu, kaçırılan askerlerden ve Hizbullah'ın saldırılarından doğrudan Lübnan politik iradesinin rolü olmasa bile, Lübnan'ın egemen topraklarından kaynaklanan saldırının sorumluluğunun Lübnan devletine ait olduğunu ifade ederek, İsrail'in Lübnan müdahalesini başlatmasının meşru bir hakları olduğunu belirtmiştir. Olmert'e göre İsrail'in bu müdahaledeki ana hedefleri; rehinelere iadesi, Lübnan ordusunun bütün güney Lübnan'da konuşlandırılması ve otoriteyi sağlaması, Hizbullah'ın Lübnan'dan çıkartılmasıdır. Söz konusu hedeflerin gerçekleşmesinin ulusal çıkarları için çok önemli olduğunu belirten Olmert, bu hedeflere ulaşana kadar savaşı devam ettireceklerini ifade etmiştir" (Israel MFA, 2006 Temmuz 17).

Savunma Bakanı Amir Peretz'in İsrail Meclisi Knesset'te yaptığı açıklaması Olmert'in açıklamasıyla paralellik göstermekle birlikte Peretz, Lübnan müdahalesinin ana hedefinin "Hizbullah ve bu kötülük eksenini yani terörizmi destekleyen ve nefret alevlerini körükleyen devletlere karşı bir savaş olduğunu ifade ederek, İran ve Suriye'deki aşırılık yanlısı rejimlerle mücadele ettiklerini ifade etmiştir (Israel MFA, 2006 Temmuz 31).

Dışişleri Bakan Yardımcısı Gideon Meir de 13 Temmuz 2006 tarihinde düzenlediği basın toplantısında aynı şekilde İran ve Suriye'yi suçlayarak, Hizbullah'ın bu devletlerden destek ve cesaret almadan İsrail'e karşı saldırımayacağını, Hizbullah'ın İran devletinin bir

silahlı kolu olduğunu, Suriye'nin yıllardır bu örgüte askeri destek sağladığını açıklamıştır (Israel MFA, 2006 Temmuz 13).

İsrail politik iradesinin önemli temsilcilerinin açıklamaları, politik hedeflerinin sadece Hizbullah'ın saldırılarını engellemek olmadığını göstermekle birlikte, temelde asıl hedefin İran ve Suriye olduğu, bu bakımdan da İsrail'in caydırıcılık etkisini özellikle İran, Suriye ve Lübnan devletleri üzerinde yeniden kurulmasının Lübnan Savaşı'nın asıl doğasını oluşturduğu görülmektedir. Bu bakımdan da İsrail açısından Lübnan Savaşı, Clausewitz'in savaşların bir dış politika aracı olduğu ve politik iradelerin belirlediği ulusal çıkarlara ulaşmak adına kullanmaktan çekinmeyeceği yaklaşımını da doğrulamaktadır.

İsrail'in bu savaşla yeniden bölgesel caydırıcılığını sağlama girişimi uluslararası sistemin dinamiklerinden ve ABD ile Rusya gibi küresel aktörlerin ya da İran, Suriye ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerin dış politika stratejileriyle birlikte şekillendiğinden, Lübnan Savaşı'nın doğası uluslararası sistemden bağımsız bir şekilde belirlenmemiştir.

Söz konusu savaşın doğasına ABD açısından bakıldığında, ABD savaşın başından itibaren, İsrail'in Hizbullah ile olan savaşını büyük oranda desteklemiştir. Bu destek hem kamuoyu açıklamaları açısından hem de daha önemlisi savaş sahasındaki eylemlerle açık bir şekilde ortaya konmuştur. Savaş başladıktan bir gün sonra dönemin ABD Başkanı Bush, İsrail'in 'kendini savunma' hakkını kullandığını belirterek, İsrail'in bu mücadelesinde yanında olduklarını beyan ederek, Hizbullah'ı bir terör tehdidi olarak bölgedeki 'sorunların kökü' olarak nitelemiştir (U.S. Department of State, 2006). İsrail'e destek bakımından Bush'un açıklamalarına paralel şekilde, ABD Kongresi, 534 sayılı Senato kararında Hizbullah'ı kınayarak, İsrail'in kendini savunma hakkını kullanmasını destekledikleri ifade etmiştir (Senate Resolution Condemning Hezbollah and Hamas, 2006 Temmuz 18). Söz konusu söylemler, savaşın başlamasından 2 gün sonra İsrail'e 210 milyon dolar değerinde JP-8 jet yakıtı sevkiyatı yapılarak somutlaşmıştır (Haaretz, 2006 Temmuz 23).

Her ne kadar, kurulduğu günden beri İsrail ABD'nin bölgedeki müttefiki de olsa, Lübnan Savaşı'nda İsrail'in yanında olmasının başka sebepleri de bulunmaktadır. ABD'nin Lübnan Savaşı'ndaki politikasını anlamadaki en önemli faktör, 11 Eylül'ün ardından ABD'nin dış politikasındaki dönüşümdür. İktidarda olan neo-muhafazakarların ortaya koyduğu bu yaklaşımda ABD, İran, Suriye ve Hizbullah'ı bölgede zayıflatmak adına

İsrail'i savaşa başlaması için teşvik etmiş, hatta Mousavi'nin (2015:132) ifadesine göre ABD, İran ve Suriye'yi bu mücadelede yıpratılabilmek adına Lübnan'daki savaşın tırmanmasını tercih etmiştir.

Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Lübnan'daki savaşı 'yeni Ortadoğu'nun doğum sancıları' olarak tasvir etmesi ve 'yeni' bir Ortadoğu oluşturulmasına Lübnan Savaşı'nın vesile olacağı yönündeki açıklaması, Mousavi'nin yaklaşımını doğrular niteliktedir (U.S. Department of State, 2006 Temmuz 23; BBC, 2006 Temmuz 25). Ayrıca söz konusu açıklamalar Lübnan Savaşı'nda ABD'nin arabulucu üçüncül bir taraf olmaktan ziyade aktif bir taraf olduğu algısını da güçlendirmiştir.

Irak ve Afganistan'da ABD çıkarlarına uygun hareket etmeyen Baas ve Taliban yönetimlerinin devrilmesi nedeniyle İran ve Suriye'nin rakipsiz kalması, ABD'nin İsrail vasıtasıyla bu devletlere yönelmesini sağlamıştır. Wright'a (2006 Temmuz 16) göre, Lübnan Savaşı'nda ABD'nin en büyük hedefi, İsrail vasıtasıyla Hizbullah'ı ortadan kaldırarak, Suriye ve İran'ın bölgedeki gücünü ve otoritesini zayıflatabilmektir.

Aslında 2006 yılında Lübnan'da meydana gelen bu mücadele, Soğuk Savaş dönemi yaşanan Arap-İsrail savaşlarında yaşanan güç mücadelesinin bir başka versiyonunu işaret etmektedir. Ancak bu sefer İsrail-Mısır mücadelesi değil, bölgesel aktör olmak isteyen ve Lübnan'a Hizbullah vasıtasıyla rejimini ihraç etmek isteyen İran ile bunu engellemek isteyen İsrail'in mücadelesi söz konusudur.

Bu bakımdan İran, sürekli olarak Lübnan siyasetinde etkisini artırmaya çabalamış, Hizbullah ve Lübnanlı Şiiilerin desteğiyle ikinci bir 'İslam Cumhuriyeti' kurulmasını hedeflemiştir. İran'a göre söz konusu hedeflerin önündeki engel ise, bölgedeki rakibi İsrail ve arkasındaki aktör ABD'dir. Bu açıdan 2006 Lübnan Savaşı Hizbullah yardımıyla İran için düşmanı İsrail'e zarar verme fırsatını doğurmuştur (Philipp, 2006). Bu amaç doğrultusunda her ne kadar İran, Lübnan cephesinde görünürde yer almasa da, Devrim Muhafızlarının komando birimleri Hizbullah'a her türlü desteği sağlamışlardır. Örneğin, İsrail'in 1 Ağustos 2006 tarihinde Baalbek kasabasına (Suriye sınırına yakın) düzenlediği harekatta birçok İran Devrim Muhafızı askerlerinin öldürüldüğü iddia edilmiş ve söz konusu iddiayı da İran yalanlamamıştır. Birçok istihbarat kaynağında, Hizbullah'ın İsrail Deniz Kuvvetleri'ne yönelik saldırılarında karadan denize füzelerin ateşlenmesinde Devrim Muhafızlarının rolünün olduğu belirtilmiş, ayrıca savaşın şiddetlenmesiyle birlikte İran'ın

modern tanksavar silahları ve füzeleri Hizbullah’a transfer ettiği iddia edilmiştir (Schiff, 2006:23-24; Israel MFA, 2006 Ağustos 15). 13 Temmuz 2006 tarihinde Bosna’da konuşan dönemin İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, “Demokrasi, özgürlük ve insan haklarının destekçisi olduğunu iddia eden, ancak İsrail’in Lübnan’da insanları katletmesine sessiz kalan devletler olduğunu” ifade ederek bu duruma kendilerinin kayıtsız kalmayacaklarını açıklayarak Lübnan Savaşı’na taraf olacaklarını ima etmiştir (Radio Liberty, 2006 Temmuz 17).

Lübnan Savaşı’nın doğasına Suriye açısından bakıldığında, İran’ın çıkarlarına benzer gelişmeler söz konusu olmuştur. Suriye’nin Hizbullah ile ittifakı Lübnan’daki denge politikasına dayansa da, temelde Suriye-İran ilişkilerinin bir yansıması olmuştur. Söz konusu ilişkinin temelleri 1980’li yıllarda İran-Irak mücadelesine dayanmakla birlikte, iki devletin İsrail ve Irak’a karşı duydukları ortak düşmanlık ve bölgede ABD başta olmak üzere, Batı hegemonyasından duydukları tedirginlikler ve Türkiye’nin bölgedeki olası etkinliğini sınırlama istekleri, Suriye ve İran’ın yan yana gelmesini ve hatta Hizbullah’a destek olmalarını sağlamıştır (Altunışık, 2007:8-9).

Ayrıca 11 Eylül’den sonra özellikle ABD’nin ‘yeni’ Ortadoğu politikasında Suriye’yi hedef devletlerden biri olarak tanımlaması ve olası bir ABD müdahalesi endişesi, Suriye’nin İran ve Hizbullah ile ilişkilerini arttırmasına sebep olmuştur. Söz konusu ortak hedefler Suriye’nin 1982 Lübnan Savaşı’ndan beri Lübnan’daki çıkarlarını korumak amacıyla birleşince, bu iki devlet arasındaki ittifak 2006 Lübnan Savaşı’nda da devam etmiştir.

Lübnan Savaşı İran-Suriye-Hizbullah eksenini için, kendi politik hedeflerini gerçekleştirebilmek adına bir fırsat doğurmuştur. Dolayısıyla bu ilişki ağını, bir tarafın diğerlerini mutlak kontrolü altına aldığı bir politika biçiminden çok, aktörlerin karşılıklı politik hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik, herkesin kazandığı karmaşık bir ilişkiler bütünü olarak görmek gerekmektedir (Altunışık, 2007:9).

Özetle; Hizbullah, hem İran hem de Suriye için İsrail’e ve ABD’ye karşı bir vekalet savaşçısı görevini görmüştür. Çünkü Suriye ve İran’ın doğrudan İsrail’e saldırması ya da Lübnan’da ordularını konuşlandırması başta ABD ve İsrail olmak üzere uluslararası sistemin aktörlerinin tepkisini çekeceği ve siyasi kayıplara yol açacağı için, sadece silahlı direniş olarak nitelendikleri Hizbullah’ı saldırı amaçlı kullanmayı tercih etmişlerdir.

Peki, Lübnan'da ve bölgede önemli bir aktör olan Hizbullah için Lübnan Savaşı'nın doğası ne olmuştur? Ancak her ne kadar Hizbullah'ın savaştaki ana hedefi Hassan Nasrallah'ın açıkladığı gibi, İsrail hapishanelerindeki Filistinli ve Lübnanlı tutukluların kaçırılan İsrail askerleriyle takas yoluyla serbest bırakılmalarını sağlamak olsa da, uzun vadedeki politik hedefi, askeri gücünü genel olarak bölgesel ve küresel aktörlere ve özellikle de İsrail ve ABD'ye göstererek, kendisini İsrail'e karşı durabilecek tek direnç olarak algılanmasını sağlayarak Arap dünyasında meşruiyetini kanıtlamak olmuştur (Hussain, 2007:24-26; Gabrielsen, 2013:437-438; Griffin, 2008:15).

Lübnan Savaşı'nın doğasının oluşumunda sadece İsrail, Hizbullah, ABD, İran ve Suriye'nin politik hedefleri etkili olmamış, Rusya ve Türkiye'nin yaklaşımları da belirleyici olmuştur. Özellikle Putin liderliğindeki Rusya'nın Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra Lübnan Savaşı'nın yaşandığı dönemle eş zamanlı olarak ABD ve Batı müttefiklerinin Ortadoğu'daki politik hedeflerine meydan okuma girişimi, Lübnan Savaşı'nın doğasının oluşumu bakımından önem teşkil etmiştir. ABD'nin İran'ın nükleer programını durdurmak için uluslararası baskıyı yoğunlaştırma girişimine, Rusya'nın İran'ın çıkarlarını ve İran ile olan yakın ilişkisini koruma arzusu bu meydan okumanın bir yansıması olmuştur.

Ayrıca, ABD ve İsrail'in 2006 yılının Şubat ayında Filistin'deki yasama seçimlerinde önemli bir oy oranına ulaşan Hamas'a destek vermemeleri için Arap devletlerini tehdit etmesi, akabinde bu tehdide karşı hamle olarak Rusya'nın Hamas'a sıcak mesajlar vermesi, Rusya'nın Ortadoğu'da yeniden ABD ile rekabet halinde olacağının göstergesi olmuştur. Bu açıdan Rusya'nın ABD ve İsrail'e karşı İran, Filistin ve Suriye'yi korumacı yaklaşımı İran, Suriye ve Hizbullah'ın Lübnan Savaşı'ndaki elini dolaylı olarak güçlendirmiştir (Schiff, 2006 Ekim 03).

Lübnan'daki gelişmelere Türkiye açısından bakıldığında; Lübnan'daki olası bir büyük savaşın neden olacağı istikrarsızlık başta Akdeniz olmak üzere Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit edeceğinden, Türkiye söz konusu savaşa tepkisiz kalamamıştır. Ortadoğu'da ABD ve AB'nin konumu, İran, Suriye, Lübnan ve Filistin'in geleceği gibi Türkiye'yi doğrudan etkileyen gelişmeler açısından Lübnan Savaşı ve nasıl çözümleneceği büyük önem taşımıştır. Bu açıdan TBMM'nin 5 Eylül 2006 tarihli kararıyla BM'nin Çok Uluslu Gücü'ne katılması, Türkiye'nin kendi çıkarları açısından Lübnan Savaşı'nın doğasında etkili olmak istediğini göstermiştir (Altunışık, 2007:24-26).

Sonuç olarak, Clausewitz'in "savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır" yaklaşımına uygun şekilde uluslararası sistemdeki güç dengesi ve bu dengeyi değiştirmeye yönelik Ortadoğu'daki jeopolitik hedefler Lübnan Savaşı'nın doğasına da yansımıştır. Jeopolitik hedeflerin ABD, Rusya, İsrail, İran ve Suriye devletleri için uluslararası sistemin özelliklerine ilişkin fırsat ya da kısıtlılıkları temsil ettiği yönündeki tespit, Lübnan Savaşı'nın doğasına ilişkin sorulara yanıt bulmakta bir rehber görevi görmüştür.

5.2.2. Lübnan Savaşı'nın Karakteri

Bu bölümde öncelikle İsrail'in Lübnan Savaşı özelinde uyguladığı savaş stratejisinin Clausewitz Üçlemesi olarak da adlandırılan ve geleneksel savaş yaklaşımlarının kabul ettiği halk, ordu ve politik irade değişkenleri açısından ne ifade ettiği incelenecek, daha sonra da bu stratejinin yeni nesil savaş yaklaşımlarının benimsediği değişkenler olan ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel faktörler tarafından ne şekilde etkilendiği ortaya konacaktır. Bu yolla hem Lübnan Savaşı'nın karakteri geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları açısından ortaya konmaya çalışılacak hem de bir sonraki bölümde yapılacak olan İsrail'in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahalelerinin savaşın karakteri bağlamında karşılaştırılması adına bir zemin oluşturacaktır.

5.2.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Lübnan Savaşı

İsrail'in müdahil olduğu savaşlar politik iradeler tarafından halk için yaşamsal var oluş amacı olarak yansıtıldığından ve ayrıca Yahudi halkının algısında ordu varoluşlarını anlamlandırmada önemli bir yere sahip olduğundan, Clausewitz üçlemesinin unsurları İsrail'in müdahil olduğu savaşların karakterinde, üç farklı değişmez kural gibidir, ancak birbirleriyle ilişkilerinde değişkenlik gösterebilmektedirler. Lübnan Savaşı'nın karakterinin ortaya konulabilmesi bakımından unsurlar arasındaki söz konusu ilişki incelendiğinde;

Halk

Lübnan Savaşı'nın karakterinin oluşumunda halkın rolü değerlendirildiğinde, İsrail ve Lübnan halkının oluşturduğu ikili bir ağırlık merkezinin olduğu görülmektedir. İsrail'in daha önce müdahil olduğu savaşlarda olduğu gibi bu savaşta da İsrail halkının oluşturduğu ağırlık merkezinin kaynağı Siyonizm doğrultusunda şekillenen politik hedeflere ve bu

hedeflerin referansı konumunda olan Yahudi kimliğine dayanmaktadır.

Temelde İsrail halkının savaş algısını belirleyen en önemli faktör, İsrail'in Arap devletleri tarafından sürekli tehdit altında olduğu algısıdır. Bu algı, politik iradelerin yol açtığı güvenlik korkularının merkezinde olan ve bir ulusal birlik biçiminin yaratılmasını sağlayan motiften kaynaklanmaktadır. Özetle, ulusal birlik, İsrail'in sürekli olarak 'varoluşsal tehdit' ile karşı karşıya olduğu algısıyla sağlanmaktadır (Maoz, Z. 2009: 481-482). 2006 yılında Lübnan'a yönelik müdahalede de İsrail politik iradesi halka, yine böyle bir çerçevede, Lübnan'da konuşlu bulunan ve Yahudi halkına saldırılar düzenleyerek İsrail'in varoluşunu ortadan kaldıracaklarını iddia eden Hizbullah'ı yenilgiye uğratmak ve yine İsrail'i yok etme amacıyla olan İran ve Suriye'yi bu hedeflerinden caydırmak için savaşın gerekli olduğunu belirterek, Yahudi halkından destek istemiştir (Bknz. Israel MFA, 2006 Ağustos 15).

Başbakan Olmert'in 17 Temmuz 2006 tarihinde İsrail Meclisi Knesset'te yaptığı konuşma söz konusu desteği sağlamaya yöneliktir. Olmert, İsrail vatandaşlarına saldırmaya yardımcı olan her bir teröristi hedef alacaklarını ve her yerde her bir terörist altyapısını yok edeceklerini ifade ederek, Yahudi halkının füzelerin veya roketlerin gölgesinde yaşamayı kabul etmeyeceğini vurgulamış ve bu ifadeyle de halkı etki altına almaya çalışmıştır. Ayrıca Olmert, "Yahudi halkına ve şehirlerine füzeler fırlatıldığında, cevaplarının Yahudi halkını karakterize eden tüm güç, kararlılık, cesaret, fedakarlık ve özveriyle bir savaş olacağını belirtmiş, İsrail halkı adına bu savaşı gerçekleştireceklerini" ifade ederek (Israel MFA, 2006, Temmuz 17), aslında bu şekilde İsrail'in geçmişte de müdahil olduğu savaşlarda diğer politik iradelerin yaptığı gibi 'varoluşsal tehdi' dikkat çekmeye çalışmıştır. Olmert, varoluşsal tehdi dikkat çekmenin dışında savaşın meşruluğunu sağlamak adına halkın Hizbullah'a yönelik tehdit algısını yüksek seviyeye çekmeye de çalışmıştır. Bunun için Hizbullah tarafından kaçırılan askerleri öne sürerek, "Yahudi halkının bir dakikalığına bile onları unutmaması gerektiğini, Yahudilerin güvenliği ve refahı adına görev icra ederken kaçırıldıklarını, Yahudi halkının desteğiyle askerleri eve getirmek için savaşacaklarını" belirtmiştir.

Olmert'in bu açıklamaları Clausewitz'in üçleme yaklaşımına göre Lübnan Savaşı'nın karakterinin ağırlık merkezinin halk olduğunu göstermektedir. Çünkü Clausewitz'e göre halkın politik iradeyi ve orduyu desteklemediği bir savaşın mutlak zaferle sonuçlanması imkansızdır ve bu nedenle politik iradeler halkın desteğini alabilmek adına

ellerinden geleni yapmaktadırlar. Olmert de söz konusu desteği alabilmek adına Hizbullah'ın neden olduğu tehdit üzerinden bir 'varoluşsal tehdit' algısı yaratmaya çabalamıştır.

İsrail halkının Olmert'in bu yaklaşımına destek verdiği ve Lübnan Savaşı'nın başlarında İsrail politik iradesinin yanında oldukları görülmektedir. 17 Temmuz 2006 tarihinde gerçekleştirilen bir ankete göre, halkın % 86'sı, savaşın haklı olduğunu düşünmekte ve hatta büyük bir bölümü de bu savaşın gecikmiş bir cevap olduğu kanısındadırlar (Kober, 2006:5, Griffin, 2008:26). 18 Temmuz 2006 tarihinde Yedioth Ahronoth Gazetesi tarafından gerçekleştirilen başka bir anket çalışmasına göre de, halkın %66'sı Hizbullah saldırıları konusunda Olmert liderliğindeki politik iradenin güvenlik yaklaşımını desteklerken, % 80'i politik iradenin Hizbullah'la savaşmaya devam etmesi gerektiğini düşündüklerini ve % 58'i de politik iradenin Hizbullah tamamen ortadan kaldırılıncaya kadar savaşmaya devam etmesi gerektiğini belirtmiştir (Wolf, 2016:430-431).

Yahudi halkının 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'na verdiği yüksek destek şaşırtıcı olmuştur. Çünkü 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'ndan sonra Yahudi halkının algısı, İsrail'e yönelik dış tehdidin azaldığı yönündedir. Bu durumun en büyük nedeni olarak da IDF'nin 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda beklentileri karşılayamayan performansı ve politik iradenin savaş öncesi deklare ettiği politik hedeflere ulaşamaması ve Filistin'in ilk İntifada'daki (1987) İsrail ordusu karşısındaki başarısı gösterilmektedir (Levy, 2009:10-12). Levy'e (2009:11) göre Yahudi halkının savaşa yönelik bakış açısını etkileyen en önemli unsur, savaşların abartılı maliyetleri ve askeri ölüm oranlarıdır. 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nın yıllık maliyetinin 1.7 milyar dolar olması ve bu savaşta toplamda 1 216 askerin ölmesi, Yahudi halkının varoluşsal tehditlere karşı fedakarlıklarını azaltılmış ve savaşa karşı hassasiyetlerini güçlendirmiştir.

Peki, Yahudi halkının 'varoluşsal tehdit' algısını yeniden güçlendiren ne olmuştur? En önemli faktör 1991 yılındaki Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra, Yahudi halkının ilk kez, kendi yerleşim bölgelerinde füze tehdidiyle karşı karşıya kalmış olmasıdır. Hizbullah saldırıları nedeniyle Körfez Savaşı'ndan sonra ilk kez yaklaşık bir milyonu aşkın kişi günlerini yeraltındaki sığınaklarda geçirmeye başlamıştır. Böyle büyük ve doğrudan bir tehdit kolayca göz ardı edilemediğinden, Yahudi halkı 1982 yılından önce olduğu gibi varoluşsal tehdit unsurunun varlığına ikna olmuş ve reaksiyon göstermiştir. Savaşın

başlangıcında halkın % 71'nin IDF'nin daha fazla güç uygulamasını gerektiğini ifade etmesi bu reaksiyonun bir yansımasıdır (Gavriely-Nuri, 2008:6-7).

Olmert liderliğindeki politik irade söz konusu yüksek desteği karşılıksız bırakmayarak hava harekatiyle başlanan savaşın boyutunu, şiddetin dozunu arttırarak kara harekatiyle sürdürmeye karar vermiştir. Söz konusu durum, halk desteğinin savaşın karakterini etkilediğinin önemli bir göstergesidir. Clausewitz yaklaşımına göre, savaşın karakterine halkın etkisi, savaşlarda olası kararların kapsamını kısıtlar, hangi kararın alınabileceğini ya da tartışılabilirliğini belirler ve politik iradelerin şekillendirdiği savaşın karakterinin repertuarını oluşturmaktadır.

Dönemin Mossad Şefi Meir Dagan Winograd Komisyonu'nda verdiği ifadede, “harekatının seçenekleri hakkında yapılan görüşmelerde, “daha önceki Lübnan Savaşı'nın travmasının, politik iradenin zihninde halkınkinden daha fazla yer ettiğini” belirterek aslında 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'ndaki olumsuzluklar nedeniyle kara harekatını düşünmediklerini ancak kamuoyunun baskısından endişe ettikleri için de böyle bir kararı aldıklarını ima etmiştir (Winograd Committee Submits Final Report, 2008; Levy, 2009: 17). Söz konusu bu ifade, halkın Lübnan Savaşı'nın karakterinde etkisi olduğunu göstermektedir.

Söz konusu savaşta halk desteği aynı oranda kalmamış, Hizbullah'ın da şiddetin dozunu arttırarak karşılık vermesi ve İsrail ordusunun askeri kayıplarının artış göstermesi, akabinde uluslararası kamuoyunun da devreye girmesiyle 14 Ağustos 2006 tarihinde ateşkes ilan edilmesi ve ateşkes ile birlikte politik iradenin savaş öncesi ortaya koyduğu hedeflere ulaşamaması halk desteğinin azalmasına neden olmuştur.

Wolf'e (2016:430-432) göre Yahudi halkı Olmert liderliğindeki politik iradenin savaş öncesi belirtilen hedeflere ulaşmadan özellikle Hizbullah tehdidini bertaraf edemedi geri çekildiğini düşündüğünü belirtmiştir. Hemen ateşkesin akabinde 17 Ağustos 2006 tarihinde yapılan anketin oranları Wolf'ün düşüncesini onaylamaktadır. Söz konusu ankete göre, halkın % 58'i politik iradenin hedeflerine ulaşmadan geri çekildiğini düşünmektedir. Aynı dönemde gerçekleştirilen başka bir ankete göre de halkın %70'inin İsrailli rehinelere iadesi olmadan ateşkesin yapılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Aynı ankete göre halkın % 63'ü Olmert liderliğindeki politik iradenin savaş kötü idare ettiğini belirtmektedir (Ynet News, 2006 16-25 Ağustos).

Clausewitz üçlemesindeki halk boyutunun bir diğer unsuru da düşman devletin halkının desteğidir. Ancak her ne kadar Lübnan Savaşı'nın İsrail halkı ve Lübnan halkından oluşan ikili bir ağırlık merkezi olsa da 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nın tersine Hristiyan Marunilerin desteği alınmaya çalışılmamış, özellikle Lübnan'ın kritik altyapı tesislerine düzenlenen sabotaj eylemleriyle Lübnan halkında korku ve bıkkınlık yaratarak, söz konusu bu durumdan Hizbullah'ın sorumlu olduğu algısı yerleştirilmeye çabalanmış, bu yolla da Hizbullah'a destek olmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Schleifer, 2014:47-50). Lübnan'da Sünnilerin yaklaşık % 89'unun ve Hristiyanların da % 80'inin Hizbullah'ı desteklediği düşünüldüğünde, İsrail'in Lübnan halkının oluşturduğu ağırlık merkezini göz ardı etmesi doğal görünmektedir (The Guardian, 2006 Ağustos 03). Söz konusu ağırlık merkezinin özellikle de Hristiyan Marunilerin göz ardı edilmesinin bir diğer sebebi de, 1982 yılındaki savaşta, Marunilerin IDF'ye istenilen oranda yardımcı olamaması ve Marunilerin 1982 yılındaki savaşta İsrail'in kendilerine vaat ettiği güce ulaşamamaları ve İsrail tarafından yalnız bırakıldıkları algısının hakim olmasıdır (Kahana, 2005:263).

Ordu

Lübnan Savaşı'nda görev alan başta dönemin Genelkurmay Başkanı General Dan Halutz olmak üzere, IDF komutanları ve askerleri, savaşta uygulanan stratejiyle birlikte savaşın karakterini belirlemek adına önemli etkiye sahip olmuştur.

İsrail ordusu Lübnan Savaşı'nın başlangıcında hava hareketına dayalı bir savaş stratejisi ortaya koyarak, Hizbullah cephanelerini yok etmeyi ve bu sayede de hem sınır güvenliğini sağlamayı hem de İsrail Özel Kuvvetleri'ne alan hakimiyeti yaratılarak kaçırılan askerlerin kurtarılabilineceğini planlamıştır. Bu plan yoğun bir kara saldırısının aksine, ağırlıklı olarak hava hareketlarına dayanmıştır (Moore, 2007:18-19). Moore'ya (2007:18) göre hava hareketına dayalı bir stratejinin oluşturulmasının temelinde Genelkurmay Başkanı Halutz'un bir hava subayı olması ve hava kuvvetlerin etkisine ve başarılı olacağına çok güvenmesi yatmaktadır.

Halutz, 2001 yılında Ulusal Güvenlik Koleji'nde yaptığı bir konuşmada bir hava hareketi alternatifini olduğu sürece bir kara kuvvetinin kullanılmaması gerektiğini ifade etmiş, zaferin bir bilinç üstünlüğü meselesi olduğunu, hava hareketinin yarattığı etkinin düşmanın bilincini kara hareketına göre daha hızlı ve kolay alt edebileceğini ifade etmiştir

(Haaretz, 2006 Ağustos 11).

İsrail'in Lübnan'a başlangıçta hava hareketına dayalı bir stratejiyle müdahale etmesi her ne kadar General Halutz'un yaklaşımına mal edilse de, hava hareketının, kara hareketına oranla daha fazla tercih edilmesinin temeli RMA'ya dayanmakta ve aslında İsrail 1982 yılındaki Lübnan hareketında da hava hareketına dayalı bir savaşı denemiş, ancak savaştaki politik hedeflere ulaşmada tek başına yeterli olamamıştır (Adamsky, 2010:93-96). RMA'nın mantığını oluşturan komuta kontrol ve ateş gücü alanlarındaki yenilikçi teknolojik gelişmelerin havada ve uzayda serbest hareket ve hızlı ateş gücü kapasitesi, orduların hava kuvvetlerine ve hava hareketlarına olan güvenlerini arttırmıştır. Çünkü ordular böylelikle Halutz'un da belirttiği gibi düşmanlarına fiziksel felç sağlayarak, düşmanlarının karar verme dengelerinin çökeceğine ikna olmuşlardır (Rapaport, 2010:5-7).

Kober'e (2008) göre, savunma alanındaki teknolojik gelişmeler, orduların tehditlerle etkin bir şekilde başa çıkabilmelerine olanak sağlayacağına dair inançlarını göstermektedir. Özellikle hava silah sistemlerindeki gelişmelerin, üstün ateş gücünün yanı sıra, orduların zayıat oranlarını düşüreceğine dair inanç daha kuvvetlidir. İsrail ordusu IDF'de de aynı yaklaşım geçerli olmuş, hatta Halutz'dan önce İsrail Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Moshe Yaalon 2002-2005 yılları arasında, savunma bütçesi içerisinde hava kuvvetleri bütçesini bir önceki yıla göre yaklaşık %25 oranında arttırılmasını sağlayarak, hava hareketlarına dayalı savaş stratejilerine ne kadar güvendiğini göstermiştir (Rapaport, 2010:6).

Ateş gücünün savaş alanındaki güçlenmesi ve teknolojik gelişmelerin sonucu olarak Amerikan RMA düşünce tarzından kuvvetle ilham alan İsrail askeri doktrini, 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'nda hava hareketına dayalı bir savaş stratejisiyle müdahaleye başlamıştır. Bu doğrultuda İsrail ordusunun planının ilk adımı yoğun bir hava hareketıyla Lübnan'daki Hizbullah üslerinin imhası olmuş, ayrıca su ve elektrik tesisleri de vurularak, Hizbullah'ın hem lojistik desteklerinin hem de olası bir halk desteğinin kesilmesi hedeflenmiştir (Arkin, 2007: 62-71; Griffin, 2008:21-22).

Genelkurmay Başkanı Halutz, operasyonun ilk aşamalarında, yapılan hareketi bir savaş olarak tanımlamamış, Hizbullah saldırılarına karşı hava hareketıyla bir misilleme operasyonu olarak icra ettiklerini ifade etmiştir (Ynet News, 2007 Ocak 28). Bu nedenle, IDF düzeyinde komutanlara savaş algısından kaçınmaları gerektiği önerisinde bulunulmuş,

zaten hava harekatı doğrudan Genelkurmay karargahından yönetildiği için de diğer komutanlara çok fazla iş düşmeyeceği değerlendirilmiştir (Kober, 2008:9-10).

Başbakan Yardımcısı Şimon Peres de, mücadelenin baştan savaş olarak tanımlanmamasının, başta yedek güçlerin dahil, askerlerin ve komutanların savaş sahasındaki mücadele ve azimlerini negatif yönde etkileyeceğini belirtmiştir (Ringel-Hoffman 2007'den aktaran Kober, 2008:9-10).

Çünkü eğer politik hedeflere hava harekatıyla ulaşılamayıp, kara harekatına mecbur kalınırsa, asıl mücadeleye katılacak askerler ve komutanları komuta kontrol ve lojistik zinciri ve de psikolojik bakımından hazırlıksız bir şekilde mücadeleye dahil olacaklardır (Kober, 2008:9-10). Söz konusu bu öngörü gerçek olmuş, 12 Temmuz'dan 15 Temmuz'a kadar süren hava harekatlarıyla Hizbullah üsleri imha edilse de, İsrail yerleşim bölgelerine yapılan roket saldırıları engellenememiş ve kaçırılan askerler kurtarılamamıştır.

İsrail'in hava harekatları sınır boyunca Hizbullah hedeflerini imha etmesine rağmen, Hizbullah halen kısa mesafeden Katyuşa füzelerini İsrail şehirlerinde ateşleme kabiliyetini koruyarak, İsrail verilerine göre günde 150'den fazla füze İsrail bölgesine isabet etmeye devam etmiştir. İsrail Dışişleri Bakanlığına göre, İsrail politik iradesi ve ordusu vatandaşlarını koruma görevini yerine getirmek için, Hizbullah'ın füze fırlatma ekiplerini İsrail şehirlerine saldıran mesafedeki alanlardan fiziksel olarak çıkarmak için kara birlikleri göndermek dışında hiçbir seçeneği bulunmamaktadır (Israel MFA, 2006 Ağustos 15). Bu duruma müteakiben, politik iradenin kararıyla İsrail ordusu strateji değişikliğine giderek, IDF'nin kara birlikleri, resmi olarak 'Yön Değiştirme Operasyonunu' başlatmış ve Maroun al-Ras kasabası yakınlarında Lübnan'a girmiştir. Söz konusu harekatta 933. Tugay (Nahal) ve 162. Zırhlı Tümen (Plada) ve 35. Paraşüt Tugayına bağlı olan 91. Bölge Piyade Tümeni, 1. Mekanize Piyade Tugayı (Golani), 300. Mekanize Piyade Tugayı ve 7. Zırhlı Tugayı görev almış, 91. Bölge Piyade Tümeni askerleri sınırdaki ilk operasyonlara öncülük ederken, 162. Zırhlı Tümen askerleri beraberinde tanklarla Litani Nehri'ne doğru bölgeyi Hizbullah milislerinden temizlemek için kuzey istikametinde hareket etmişlerdir. Bu birliklere mensup yaklaşık 30 000 asker bu harekata katılmıştır (Moore, 2007:19).

Kağıt üstündeki stratejide kara harekatına karar verildiğinde, hava ve deniz harekatının kara birliklerini koordine bir şekilde desteklemesi öngörülmüştür. Ancak sahada bu durum pek mümkün olamamış, gelişmiş ağ tabanlı sistemlere rağmen kara

harekatına hazırlıksız geçilmesi sebebiyle, komutanlar müşterek kuvvetlerin koordinasyonunu sağlayamamış, bu nedenle de hava ve deniz desteği kara unsurlarını destekleyememişlerdir (Kober, 2008:5).

Söz konusu eksikliklere Hizbullah'ın da teknoloji ağırlıklı silah sistemleriyle cevap vermesi ve sahip olduğu manevra kabiliyeti ile küçük kuvvetlerden oluşturdukları gayrinizami hareket birliklerinin terörizmin pusu ve baskın taktiklerinde başarılı olması, bu birliklerin arazinin engebeli ve dağlık bölgeleri, nehir yatakları ile derin kanyonları gizlenmek için etkili şekilde değerlendirmeleri, kırsal alanı kentsel alanlara bağlayan yer altı tünellerini lojistik ikmal için kullanmaları, IDF'nin kara harekatında etkili olmasını zorlamış, özellikle zırhlı birliklerin manevra yeteneğini büyük oranda kısıtlamıştır. Kısaca IDF, hava harekatında olduğu gibi, hava ve deniz harekatı destekli kara harekatı ile de politik hedeflere ulaşamamıştır (Schleifer, 2014:36-37; Moore, 2007:20; Gabrielsen, 2013:437-439).

Sonuç olarak; İsrail ordusu IDF'de başta Genelkurmay Başkanı Halutz ve yüksek rütbeli komutanlar olmak üzere teknolojiye duydukları güven nedeniyle başlangıçta sadece hava harekatına dayalı bir strateji geliştirmeleri ve kara harekatına hazırlanılmaması, İsrail açısından Lübnan Savaşı'nın karakterini etkileyerek, politik hedeflere ulaşılmasına neden olmuştur.

Bu başarısızlığa rağmen, Savunma Bakanı Amir Peretz, Genelkurmay Başkanı Halutz'un, teknolojiye dayalı yüksek ateş gücüne olan inancını savaşın sonuna kadar koruduğunu belirtmiştir (Fishman, 2007'den aktaran Kober, 2008:18). Söz konusu inanç, ordunun en üst kademesini oluşturan komutanın ortaya koyduğu yaklaşım ile savaşın karakterini nasıl etkileyebildiğinin bir göstergesidir.

Politik İrade

İsrail politik iradesinin Lübnan Savaşı'nın karakterini nasıl etkilediğinin anlaşılması açısından, İsrail'in politik hedefleri ve savaş stratejisinin nasıl bir politik yapı içerisinde şekillendiğinin incelenmesi gerekmektedir.

İsrail'in Lübnan Savaşı özelinde ortaya konan politik hedeflerin temeli Başbakan Ehud Olmert liderliğinde ve kabine ekibinde önemli konumlarda olan Savunma Bakanı Amir Peretz, Dışişleri Bakanı Tzipi Livni ve Başbakan Yardımcısı Şimon Peres tarafından

şekillenmiştir. 2006 yılının Mart ayında Başbakan olan Ehud Olmert ve Savunma Bakanı olan Amir Peretz, o döneme kadarki en sivil politik liderliği oluşturmuştur. İsrail politik iradesinde özellikle Başbakanlar ve Savunma Bakanları genelde ya IDF kökenliler arasından ya da İsrail'in kuruluşunda önemli rol oynamış paramiliter grup olan Haganah üyeleri arasından seçilmiştir (Levy, 2009:4) Bu nedenle Olmert'i diğer liderlerden ayıran en önemli fark, kendisinin askeri bir geçmişe sahip olmamasıdır. Hatta bu nedenle İsrail politik mecrasında Olmert, İsrail'in geçmişteki liderlerine kıyasla 'karizma yoksunu' olarak değerlendirilmektedir (BBC, 2006 Mart 30). Hem Olmert hem de Peretz, İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'dan çekilmesini düşündükleri için ve genelde bütçe kısıtlaması ile sosyal devlet gibi sivil gündemlere sahip oldukları için 'sivil' olarak algılanmışlardır (Schiff, 2006:25). Ayrıca sivil gündemin ruhuna uygun olarak, hem rezerv (yedek) kuvvetlerin hem de zorunlu askerlik hizmetinin süresini azaltmaya yönelik reformları da bu algının oluşmasında oldukça etkili olmuştur (Levy, 2009:4).

Söz konusu politik iradenin sivil gündemli olması Lübnan Savaşı'nın karar alma sürecine de yansımış, güvenlik ile ilgili konularda tecrübesiz olmaları ve üst düzey komutanlarla çalışmamış olmaları, savaşın politik hedeflerini tutarlı bir şekilde ortaya koyarak, bu hedeflere ulaşmada orduya ve halka yol gösterecek stratejiyi geliştirme konusunda tam bir başarı gösterememelerine neden olmuştur (Johnson, 2011b:57-58). Gazze ve Batı Şeria'dan çekilmeyi savunan ve güvenlik konularında görece bir şekilde tecrübesiz olan bir politik irade peki neden ve hangi politik hedeflerle Lübnan Savaşı'na karar verme cesaretini gösterebilmiştir?

Olmert liderliğindeki politik iradenin 'sivilliliği' üzerindeki tartışmalarla eş zamanlı olarak Hizbullah'ın İsrail'e saldırılar düzenlemesi ve İsrail askerlerini kaçırması politik iradenin kararlılık ve gücünü sınayan bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Bu nedenle Lübnan Savaşı'nın icrası, güvenlik konularında yetkinliğinden endişe edilen politik iradenin, kararlılığını ve gücünü ispatlamak için bir zorunluluktan kaynaklanmıştır (Altunışık, 2007:11-12). Söz konusu zorunluluk algısı Lübnan Savaşı'nın doğasına ve karakterine de yansyarak, politik ve askeri hedeflerin gerçekçi bir şekilde ortaya konulamamasına neden olmuştur.

İsrail'in acil politik hedefleri Hizbullah saldırılarını engelleyebilmek adına sınır güvenliğini sağlamak ve rehin askerleri kurtarmak iken, hedeflerini 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda FKÖ unsurlarını tümüyle Lübnan'dan çıkarmak olduğu gibi, Hizbullah'ı bütün

unsurlarıyla Lübnan'dan çıkarmaya ve bu yolla da İran ve Suriye'ye gözdağı vermek üzerine kurması ve bu politik hedeflere ulaşmak için hava harekatıyla başladığı savaşı, hazırlıksız olduğu halde kara harekatıyla sürdürerek askeri hedefleri Lübnan altyapısını tahrip etmeye, Litani Nehrini ele geçirmeye ve meşru kontrol kurmaya yönlendirmesi ve sonuçta bu hedeflerin hiçbirine ulaşılamaması, gerçekçi hedeflerin ortaya konulamamasının bir ürünüdür.

Politik iradenin savaşın doğasını ve karakterini nasıl etkilediğinin daha net anlaşılabilmesi için, söz konusu hedefler, birincil kaynak konumunda olan İsrail politik iradesinin yaptığı açıklamalar ve aldığı kararlar üzerinden incelenmesi gerekmektedir.

Öncelikle savaşın lideri konumunda olan Başbakan Olmert'in açıklamaları değerlendirildiğinde; Olmert, 17 Temmuz 2006 tarihinde İsrail Meclisi Knesset'te yaptığı konuşmada savaşın politik hedeflerinin "rehinelerin iadesi ve Hizbullah'ın bölgeden çıkarılması şeklinde özetlemiştir (Israel MFA, 2006 Temmuz 17). Olmert'in liderlik ettiği kabine toplantısında da benzer kararların alındığı görülmektedir. 12 Temmuz 2006 tarihli Kabine kararında, İsrail'in, egemen Lübnan Hükümetini topraklarında ortaya çıkan eylemlerden ve kaçırılan askerlerin can güvenliğinden sorumlu olarak gördüğü ve Lübnan Hükümeti'nin Hizbullah'ı engellememesinden dolayı, İsrail'in Hizbullah'ın saldırganlık eylemlerine karşı sert bir şekilde cevap vereceği ifade edilmiştir (Israel MFA, 2006 Temmuz 12).

Söz konusu politik hedefler doğrultusunda askeri strateji hava harekatı üzerine kurulmuş ve 12 Temmuz günü İsrail ordusunun hava kuvvetleri, Güney Lübnan'da konuşlu bulunan Hizbullah mevzilerine ve Litani Nehri üzerindeki üslere, yollara ve köprülere saldırı düzenlemiştir.

Savaşın başında politik hedeflerin Hizbullah'ı yok etmeye odaklanması ancak bu hedefe hava harekatıyla ulaşılamaması, hem politik hedeflerin güncellenmesine hem de bu güncellemeyle doğru orantılı olarak kara harekatı aşamasına geçilmesi sebebiyle askeri strateji de etkilenecek, askeri hedeflerin değişmesine sebebiyet vermiştir. Söz konusu politik hedeflerin güncellendiği yine politik iradenin açıklamalarından net bir şekilde anlaşılmaktadır. Savunma Bakanı Amir Peretz'in 31 Temmuz 2006 tarihinde İsrail Meclisi Knesset'te yaptığı açıklamada Hizbullah'ın her ne şekilde olursa olsun yok edileceğini, bu mücadelenin sadece Hizbullah'ı kapsamadığını, arkasındaki gücü teşkil eden ve

Hizbullah'ın nefret alevlerini körükleyen İran ve Suriye devletlerine karşı bir savaş olduğunu ifade ederek, Hizbullah'ı ortadan kaldırarak aslında İran ve Suriye'yi zayıflatacaklarını ve böylelikle İsrail'in bölgede gücünü daha da arttıracaklarını ima ederek, politik hedeflerin Hizbullah ile sınırlanmayarak genişlediğinin mesajını vermiştir (Israel MFA, 2006 Temmuz 31).

Politik hedeflerin genişlemesinin İsrail'in İran ve Suriye ile bölgesel rekabet boyutu olmasına karşın, aslında temelde İsrail ordusunun Hizbullah cephaneliklerini hava harekatıyla imha etmesine rağmen, İran ve Suriye'nin sağladığı imkanlar nedeniyle (gelişmiş teknoloji ve lojistik ikmal) Hizbullah'ı yok edebilecek zararın verilememesinden kaynaklanmıştır. İsrail politik iradesi hedeflerine İran ve Suriye'yi dahil ederek aslında Hizbullah'ın ikmal yolunu kesmeyi amaçlamıştır. Söz konusu politik hedefler doğrultusunda askeri strateji de köprüler, ana trafik arterleri, havaalanları, limanlar ve yerleşim yerleri hedef alınacak şekilde kara harekatı yoğunluklu yeniden şekillenmiştir. Bu plan doğrultusunda, öncelikle elde edilen istihbarat sayesinde hava kuvvetleri Hizbullah'ın ikmal yollarını nokta atışlarıyla vuracak, böylelikle belirli bölgelerde sıkışan Hizbullah milislerine karşı ise IDF'nin kara unsurları özellikle gayrinizami harekatı kullanarak yakın temas ile milisleri yok edeceklerdir (Schiff, 2006:26). Ancak bu plan, her ne kadar uygulanmaya çalışılsa da hem politik iradenin savaşın başından beri hedeflerini net şekilde ortaya koyamaması ve savaşın konjonktürüne göre güncellemesi, İsrail ordusunun hazırlıksız olması nedeniyle bu güncellemelere kısa sürede adapte olamaması ve Hizbullah'ın göstermiş olduğu direnç nedenleriyle başarısız olmuştur (Winograd Commission submits Interim Report, 2007 Nisan 30; Levy, 2009:5-6).

Sonuç olarak, İsrail'in Lübnan Savaşı'nın doğasını oluşturan hiçbir politik hedefe ulaşamaması, politik iradenin savaşta aldığı kararlarla özellikle orduyu yani askeri stratejiyi etkileyerek savaşın karakterini yanlış belirlemesinin bir sonucu olmuştur. Winograd Komisyonu raporunda da karar alma mekanizmasındaki hataların, gerçekçi ve tutarlı politik hedeflerin ortaya konulamamasının İsrail'in başarıya ulaşmasını engellediği yönündeki ifadeler bu çıkarımı doğrular bir niteliktedir (Bknz. Winograd Commission submits Interim Report, 2007; Winograd Committee Submits Final Report, 2008). Ayrıca söz konusu raporda Olmert'in aceleyle kararlar verdiği, Hizbullah cephesinin karmaşık özelliklerinin politik irade tarafından iyi tatbik edilmediği, İsrail'in kullanabileceği askeri, siyasi ve diplomatik seçeneklerin iyi değerlendirilmediği, Savunma Bakanı Amir

Peretz'in, politik hedeflere ulaşmak için askeri güç kullanımının temel ilkeleri hakkında bilgi ve tecrübe sahibi olmadığı belirtilerek, aslında politik iradenin Lübnan Savaşı'nın karakterini olumsuz yönde etkilediği fikri ortaya çıkmıştır.

5.2.2.2. Ekonomik Faktörler

Lübnan Savaşı'nın yaşandığı dönemde İsrail'in savunma harcamaları incelendiğinde tablo 8'de görüldüğü gibi İsrail'in genel savunma harcamaları ve bu harcamaların gayri safi yurtiçi hasıla oranları savaşın yaşandığı dönem olan 2006 yılında 11.8 milyar dolar seviyesine çıkarak bir önceki yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 8. Lübnan Savaşı'nın Gerçekleştiği Dönemde İsrail'in Savunma Harcamaları (2017 yılı sabit fiyatları (Milyar/ABD Doları) ve gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi oranlarıyla)

<i>YIL</i>	<i>İSRAİL(US\$)</i>	<i>İSRAİL(GDP%)</i>
1985	4.04	16.6
1988	7.59	17.3
1997	9.64	8.4
2002	10.5	8.3
2006	11.8	7.5

Kaynak: SIPRI (2017).

Söz konusu artışın savaşın maliyetiyle doğru orantısı olduğu gibi, İsrail'in savaş stratejilerindeki dönüşümün savunma harcamalarına etkisiyle de orantısı bulunmaktadır.

Tablo 8'de görüldüğü gibi 1985-2006 yılları arasında İsrail'in savunma harcamaları belirli bir oranda bir önceki döneme göre periyodik olarak artış göstermiştir. Bu artışın temeli aslında 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'yla kısmi oranda denenmeye başlayan RMA'ya dayanmakla birlikte, söz konusu artan maliyetler İsrail ordusunu, komuta kontrol ve ateş gücü alanlarındaki yenilikçi teknolojik gelişmelere adapte etmeyi, havada ve uzayda serbest hareket ve hızlı ateş gücü kapasitesini arttırmayı, bir caydırıcı güç olarak hava kuvvetlerine ve hava hareketlerine olan yatırımı ifade etmektedir (Rapaport, 2010:4-6).

Bu bakımdan 1985-2006 yılları arasında İsrail'in artan savunma harcamaları, RMA ile birlikte düşmana karşı üstün ateş gücüne sahip olabilme arayışını ifade etmenin yanı sıra, orduların zayıat oranlarını ve savaşların toplam maliyetlerini düşüreceğine dair inancı da işaret etmektedir (Kober, 2008). 2002-2005 yılları arasında, savunma bütçesi içerisinde hava kuvvetleri bütçesinin bir önceki 2001 yılına göre yaklaşık %25 oranında artış göstermesi, aslında hem RMA'ya olan güveni, hem de savunma harcamalarının periyodik olarak neden yükseldiğini açıklamaktadır (Rapaport, 2010:6-7).

Askeri ve politik iradelerin algısı, İsrail'in gelecekteki savaş ortamının RMA tarafından şekillendirileceğidir. Bu nedenle geleneksel savaş ortamı olarak gördükleri hem aktif hem de yedek kara kuvvetleri için, özellikle rezerv kara birimleri ve aktif ağır birimlerde eğitim, tedarik ve lojistik hazırlığı gibi maliyeti etkileyen önemli konularda harcama kısıtlamasına gitmişlerdir (Johnson, 2010:1-3).

1985-2006 yılları arasında savunma harcamaları artış gösterirken, ters orantılı şekilde bu harcamaların gayri safi yurtiçi hasıla yüzdeleri içerisindeki oranları düşüş göstermektedir. İstatistiksel açıdan savunma harcamaları artış gösterdiğinde, ülke refahında önemli bir artış söz konusu olmadığı takdirde ters orantı değil, doğru orantılı bir şekilde savunma harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla yüzdeleri içerisindeki oranları artış göstermesi gerekmektedir. Söz konusu ters orantı askeri uzmanlar tarafından yine RMA yaklaşımı ile ilişkilendirilmektedir. Örneğin, İsrailli bir askeri analist olan Shmuel Gordon, geleneksel savaşın aksine, artık yüksek ateş gücüne dayanan son teknolojinin kullanıldığı hava hareketlerinin artık savaş metodu olduğunu düşünmekte, bu nedenle rezerv (yedek) kuvvetlerin ve kara unsurlarının kullanımının sınırlı tutulması gerektiğini ifade etmektedir (Gordon, 1997'den aktaran Kober, 2008:18). Gordon'un bakış açısından durum değerlendirildiğinde, RMA ile maliyeti yüksek olan sayıca fazla birliklerin artık savaş sahasında yer almaması askeri zayıatları düşürecek, söz konusu durum da savaşların maliyetlerini etkileyecektir. Yine bu bakış açısına göre rezerv kuvvetlerin savaşa çağrılmaması, söz konusu kuvvetleri oluşturan Yahudilerin, gündelik iş hayatlarına devam etmesi anlamına gelecek, söz konusu bu durum da İsrail'in ekonomik canlılığını sürdürmesini sağlayacaktır.

Peki bu bakış açısı Lübnan Savaşı özelinde geçerliliğini gösterebilmiş midir? Ayrıca RMA yaklaşımı artan savunma harcamalarına rağmen hem zayıatların hem de savaşın maliyetinin düşmesini sağlayabilmiş midir?

Yüksek ateş gücüne dayalı, geniş çaplı kara hareketini içermeyen RMA yaklaşımı İsrail'in Lübnan Savaşı'ndaki Hizbullah'a karşı stratejisini şekillendirmiş, İsrail ordusu hava gücünü asimetrik bir avantaj olarak kullanmaya dayalı bir savaş yaklaşımı benimseyerek, düşmanı jet uçağı, insansız hava araçları ve İsrail'in hava gücünü kullanarak ezici bir kütle ve konsantrasyon yaratmasına izin verecek hassas mühimmat gibi teknolojilerle imhaya odaklanmıştır (Griffin, 2008:13-15). İsrail bu yaklaşımda teknolojiyi ağır kayıplardan ve bu kayıpların yaratacağı maliyetlerden kaçınmanın bir yolu olarak kullanmak istemiş, ancak söz konusu stratejinin istenilen başarı gösterememesi sonucu hava hareketinin yanında kara birliklerinin hatta yedek kuvvetlerinin de Hizbullah'a karşı kullanılmaya başlanması zayıfların ve maliyetin artmasına neden olmuştur.

İsrail'in 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'ndan sonra artan savunma harcamalarına rağmen, savaşın zayıflarını ve maliyetlerini düşürmek adına RMA'ya odaklanması, 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'nın karakterini etkileyerek, yanlış bir stratejiyle savaşa başlanmasına ve bu nedenle de zorunlu ancak ani bir strateji değişikliği nedeniyle algıların tersine zayıfların ve maliyetlerin artış göstermesine sebebiyet vermiştir (Johnson, 2010:1-3). 2006 yılındaki 11.8 milyar dolarlık savunma harcamasındaki Lübnan Savaşı'nın toplam 1,6 milyar dolarlık yeri sadece 34 gün süren bir savaş olarak düşünüldüğünde çok ciddi bir rakamı temsil etmektedir (The Guardian, 2006 Ağustos 15).

İsrail ordusunun yaklaşık 30 000 muvazzaf askeri ve kara hareketine karar verilmesiyle birlikte ülke çapında işlerini bırakıp gelen yaklaşık 30 000 yedek kuvvetiyle söz konusu savaşı gerçekleştirmiş, ayrıca söz konusu savaşta İsrail resmi verilerine göre 119 IDF askeri ölmüş ve 3 970 adet roket İsrail yerleşim yerlerini hedef almıştır. Sağlık Bakanlığı verilerine göre bu saldırılarda 4 262 sivil yaralanmış, 6 000 ev kullanılamaz hale gelmiş, yaklaşık 1 milyondan fazla kişi de savaş süresince sığınaklarda yaşamak zorunda kalmıştır. Söz konusu rakamlar Lübnan Savaşı'nın maliyetini belirleyen önemli verilerdir (Israel MFA, 2006; Ronen, 2006:363; The Guardian, 2006 Ağustos 15).

Bunlara ek olarak İsrailli ekonomistler, gayri safi yurtiçi hasıladaki %37 orandaki düşüşlerin İsrail ekonomisine maliyetinin 3.5 milyar dolar olarak tahmin etmişlerdir. Söz konusu analize göre gayri safi yurtiçi hasıla zararlarındaki en büyük pay rezervlere askeri çağrı yapılması nedeniyle işlerin ve özellikle ticaretin durma noktasına gelmesidir. İsrail Ticaret Odası bu durum sebebiyle gelirlerinin yaklaşık 1.4 milyar dolar azaldığını açıklamıştır. Son olarak 10 000 dönümden fazla orman Hizbullah roketlerine hedef olması

sonucu yanmış ve bu alanları rehabilite etmenin maliyeti yaklaşık 18 milyon dolar olarak tahmin edilmiştir (Reuters, 2007 Temmuz 09).

Sonuç olarak, İsrail'in Lübnan Savaşı'nın başında zayıatları ve savaşın maliyetini düşük tutmak adına hava hareketına ve yüksek ateş gücüne dayalı bir savaş stratejisi belirlemesi ve bu stratejinin temeli RMA yaklaşımına ve bu yaklaşıma entegre olabilmek adına artan savunma harcamalarına dayanması, savaşın karakterini de etkilemiştir.

Son olarak, ekonomik bakımdan savunma harcamaları her ne kadar savaşların karakterini etkileyen önemli bir boyut olsa da, bir diğer boyut da aktörler tarafından kontrol edilen bir savaş ekonomisi yaratma çabasıdır. Hizbullah'ın İran ve Suriye'den temin ettiği silahlardan fazlasını alabilmek ve Lübnan Savaşı'nda İsrail'in neden olduğu alt yapı yıkımını onararak, Lübnan halkı gözünde olumlu bir algı yaratabilmek adına uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve kara para aklama gibi faaliyetlerde bulunduğu iddia edilmiştir.

Bu iddiaların ortaya çıkmasına neden olan Lübnan asıllı Ayman Joumaa'nın uyuşturucu kaçakçılığından yakalandığı sırada ABD mahkemelerinde verdiği ifadelerdir. Joumaa, Hizbullah adına Lübnan diasporasını da kullanarak Latin Amerika'da uyuşturucu ticareti yaptığını itiraf etmiştir. ABD Adalet Bakanlığı ve Uyuşturucu İcra İdaresi Başkanlığı'na (DEA) göre, Joumaa ve ortaklarının ABD'ye tahmini 85 000 kilogram kokain sokmuş ve buradan gelen uyuşturucu parasıyla 850 milyon dolardan fazla para aklamıştır. Ayrıca ABD yetkilileri istihbarat raporlarına göre, Lübnan Kanada Bankası'nın ve yan kuruluşlarının Hizbullah ile bağlantılarının olduğunu belirterek, Joumaa'nın Hizbullah'ın aracısı olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu olay, Hizbullah'ın Lübnan dışında küresel bir ticarete dayalı sahip olduğu kapsamlı finansal destek ağını göstermektedir (Realuyo, 2014: 124-128).

Söz konusu iddiaları güçlendiren başka bir olay ise Hizbullah üyesi olan iki kişinin, 2008 yılında Frankfurt havaalanında Alman yetkililer tarafından 8 milyon Euro ile yakalanmasıdır. Alman yetkililerine göre, Hizbullah'ın Almanya ve Hollanda'da çok geniş bir kokain pazarı bulunmakta ve buradan gelen gelir silaha çevrilmektedir (Haaretz, 2010 Ocak 09).

Ancak ortaya çıkan bu durumun, geçmişte yaşanan savaşlardan bir farkı bulunmamaktadır. Otorite boşluklarından dolayı tarihin her dönemindeki birçok savaş,

illegal ekonomi için bir cazip araç haline gelmiştir. Özellikle silah ticareti günümüzde olduğu gibi geçmişte de savaş ekonomisi için cazip bir araç konumunda olmuştur. 1979 yılındaki Afganistan Savaşı, Lübnan İç Savaşı, İran-Irak Savaşı benzer durumlara sahne olmuştur. Sonuç olarak illegal ekonominin oluşması bakımından söz konusu savaşların Lübnan Savaşı'ndan bir farkı bulunmamaktadır. Sadece günümüz savaşlarında ulaşılabilirliğin kolaylaşması nedeniyle, illegal ticaret ekonomik fırsatlar doğurmaktadır, ancak bu fırsatlar, savaşın karakterinin yeni bir boyutu olarak değil, “istikrarsız siyasi ortamların yeni kazançlı ekonomik modelleri” şeklinde açıklanmalıdır (Eker, 2015:48). Bu açıdan Lübnan Savaşı'nın doğurduğu ekonomik fırsatlar savaşın karakterine etki edebilecek oranda değildir.

5.2.2.3. Hukuksal Faktörler

12 Temmuz 2006 tarihinde Hizbullah militanları ‘Gerçek Vaat Operasyonu’ (Operation Truthful Promise) adını verdiği hareketle sınırı geçerek, üç İsraili askeri öldürmesi ve iki askeri de rehin almasıyla başlayan süreç, İsrail’in Lübnan’a müdahalesine neden olmuş, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Dan Halutz’un “Lübnan’daki saati 20 yıl geri çevirmekle” tehdit ettiği söz konusu müdahale hem İsrail’in Lübnan’ın egemenlik haklarının ihlal ettiği, hem de orantısız güç kullandığı tartışmaları nedeniyle hukuksal açıdan uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Söz konusu tartışmalarda savaşın başından itibaren meşru müdafaa hakkını kullandığını belirten İsrail politik iradesi, uluslararası hukuka aykırı bir davranışta bulunmadığını ispatlamak ve Lübnan Savaşı’nın meşruluğunu sağlamak adına çeşitli argümanlar (önergeler) ortaya koymuştur (McGreal, 2006 Temmuz 13; Köse, 2006:19).

İsrail’in hukuksal argümanları incelendiğinde; Başbakan Olmert, “Hizbullah’ın İsrail’e saldırı düzenlemesinin ve askerlerini kaçırmasının bir ‘savaş sebebi’ olduğunu açıklayarak, bu durumdan Lübnan’ın sorumlu olduğunu ve Lübnan’ın Hizbullah’ın bu eylemlerinin sonucunu taşıyacağını” ifade etmiştir (Israel MFA, 2006 Temmuz 17). İsrail Savunma Bakanı Amir Peretz de, Lübnan Ordusu’nun Güney Lübnan’dan Hizbullah’ı çıkartmadığı takdirde, Hizbullah’ı Lübnan’dan çıkartmak İsrail’in askeri bir saldırı başlatacağını ve bu haklarının meşru olduğunu belirtmiştir (The Guardian, 2006 Temmuz 13). İsrail politik iradesinin bu açıklamaları, saldırının İsrail’in egemenliğini hedef aldığı iddiasıyla, Lübnan müdahalesini BM antlaşmasının 51. maddesi uyarınca meşru müdafaa

kapsamında kendini savunma kavramı üzerine dayandırılmaktadır (Shiryaev, 2007:91-92). İsrail bu yasal dayanağa göre Lübnan'a deniz ve hava blokajı, ülke genelinde hava saldırıları ve nihayetinde, Lübnan'ın güneyine büyük bir kara saldırısını içeren müdahalede bulunmuştur. 13 Temmuz 2006 tarihinde IDF harekete geçtiğinde, İsrail'in Birleşmiş Milletler Büyükelçisi, operasyonun yasal dayanağını belirten bir açıklamayı BM Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi'ne iletmıştır. Söz konusu açıklamada "BM Şartının 51'inci maddesi olan BM üyesine karşı silahlı saldırı başlatıldığında kendini savunma hakkını saklı tutma" prensibine atıfta bulunarak, İsrail Devletinin, kaçırılan askerlerin serbest bırakılmasını güvence altına almak ve vatandaşlarını tehdit eden bombardımana son vermek için gereken önlemleri alacağı belirtilmiştir (Israel MFA, 2006 Temmuz 14). Ayrıca söz konusu açıklamada Hizbullah'ın eylemlerinin açık bir savaş ilanı olduğu ve Mavi Hattın, Güvenlik Konseyi'nin 425 (1978), 1559 (2004) ve 1680 (2006) sayılı kararlarına göre açıkça ihlali anlamına geldiği özellikle vurgulanmıştır (Ronen, 2007:363; Schmit, 2008).

Başlangıçta kağıt üzerinde İsrail'in Lübnan'a müdahalesi meşru müdafaa kapsamında gibi görünse de, müdahalede orantısız güç kullandığı iddiaları, müdahalenin sadece Hizbullah'ı hedef almadığı, Lübnan alt yapısını ve sivilleri de hedef alması sebebiyle meşru müdafaa kapsamında değerlendirilemeyeceği hususunda eleştiriler de bulunmaktadır.

Söz konusu eleştirilerin temeli, İsrail'in müdahalesinin saldırı boyutu, paramiliter bir grup ile bir devletin savaşını aşan boyutlara ulaşarak Lübnan'ın bizzat kendisinin hedef alınmasından kaynaklanmıştır. Bu yaklaşıma göre İsrail'in Lübnan müdahalesi uluslararası hukuku askıya almak suretiyle Lübnan devletinin egemenliğine saldırı niteliği taşımaktadır (Yeşiltaş ve Balcı, 2010:88-90).

Savaş esnasında söz konusu eleştirilerin argümanını destekleyen birçok vaka yaşandığı ve bu vakalarla ilgili hukuksal kararlar alındığı görülmektedir. Örneğin, 25 Temmuz 2006 tarihinde İsrail'in gerçekleştirdiği hava hareketinde isabet alan bir bölgede dört BM gözlemcisi de hayatını kaybetmiş, akabinde BM Genel Sekreter Kofi Annan, BM gözlemcilerinin İsrail tarafından kasıtlı bir şekilde hedef alınmış olabileceği belirtmiştir (The Guardian, 2006 Ağustos 02). Söz konusu vakanın akabinde BM Güvenlik Konseyi 27 Temmuz 2006 tarihinde aldığı 5497 sayılı toplantısında İsrail politik iradesini BM personelinin korunmasına ilişkin uluslararası hukuka uymaya davet etmiştir (UN Security

Council, 2006 Temmuz 27). Ancak bu konuda ABD'nin itirazı nedeniyle BM Güvenlik Konseyi bir kınama yayınlamamıştır (BBC, 2006 Temmuz 28). İsrail ordusu IDF, bu olayla ilgili yaptığı açıklamada hiçbir BM tesisini veya personelini asla kasıtlı olarak hedeflemediklerini, aldıkları bir istihbarat sonucu teröristleri hedef aldıklarını belirtmiştir (Israel MFA, 2006 Ağustos 15).

Bir diğer önemli vaka da, Kana'dan İsrail topraklarına yönelik Hizbullah'ın yoğun roket saldırısı olduğunu belirten IDF'nin (Bknz. Israel MFA, 2006 Ağustos 15), Kana'ya düzenlediği hava hareketinde 37'si çocuk olmak üzere 60 sivilin ölmesidir. 60 kişinin ölümüne sebep olan harekate uluslararası kamuoyundan da tepkiler gelmiştir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Lübnan temsilcisi Geir Petersen, saldırıyı kınayan açıklamasında, “Kana'da çoğunluğu çocuk onlarca Lübnanlı sivilin öldürülmesi nedeniyle derinden sarsıldıklarını belirtirken, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Margaret Beckett, “İsrail'in saldırısının çok korkunç olduğunu ifade ederek, İsrail'i uluslararası hukuka uyması ve orantılı güç kullanması hususunda defalarca uyardıklarını söylemiştir. Benze şekilde Avrupa Komisyonu sözcüsü İsrail saldırısının ‘korkunç’ olduğunu belirterek, “İsrail'in her koşulda insani normlara ve uluslararası hukuka bağlı kalmasını istiyoruz” demiştir. İsrail'in uluslararası hukuka uyması hususunda uyarılar devam ederken, Olmert'in “saldırıda sivil ölümlerden üzüntü duyduğunu, ancak orduya operasyon tarzını gözden geçirme emri vermeyeceğini açıklaması (BBC, 2006 Temmuz 30), akabinde İsrail ordusunun sivilleri de hedef alan hareketlerine devam etmesi, uluslararası hukukun İsrail açısından Lübnan Savaşı'nın karakterini etkilemediğini göstermektedir.

Ancak her ne kadar uluslararası hukuk, İsrail açısından savaşın karakterini etkilemese de politik mücadele açısından, söz konusu hareketlerin kamuoyu nezdinde meşruluğunun sağlanmaya çalışılmasına devam edilmiştir. Örneğin IDF, Kana bölgesinde füze rampası tespit ettiklerini ve bu nedenle hedef aldıklarını, Hizbullah milisleri ile birlikte sivillerin de o binada olduklarını bilmediklerini açıklamıştır. Söz konusu açıklamada ayrıca, Hizbullah'ın İsrail ordusundan kaçmak için sivilleri kalkan yaptığı ifade edilerek, sivil kayıpların nedeninin Hizbullah olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır (Israel MFA, 2006 Ağustos 15). Bu açıdan İsrail ordusu, siviller arasında saklanan düşman unsurları meşru bir askeri hedef olarak kabul etmiştir. İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni (The New York Times, 2006 Temmuz 19), “biri füzeyle evine yatmaya gittiğinde, kendisini başka tür bir füzeyle uyanırken bulabilir” diyerek söz konusu saldırıların

kendilerince meşru bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir.

İsrail Dışişleri Bakanlığı söz konusu meşruluğu bazı uluslararası hukuk uzmanlarının görüşlerine dayandırarak ifade etmeye çalışmıştır. Örneğin, Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcısı olan Luis Moreno Ocampo'nun "Uluslararası insancıl hukuk ve Roma Statüsü uyarınca, ne kadar ciddi ve üzücü olursa olsun, sivillerin silahlı çatışmalar sırasında ölümü kendi başına bir savaş suçu teşkil etmeyeceği" yorumu dışişleri bakanlığının metinlerinde yer verilmiştir. İlgili metinlerde yer verilen bir diğer yorum Yoram Dinstein'in belirttiği, "sivil kayıplar, savaşçıları ya da askeri bir hedefi koruma girişimi sonucu ortaya çıkarsa, asıl sorumluluk, savaşçının masum sivilleri riske sokmasından kaynaklanır düşüncesidir (Bknz. Israel MFA, 2006 Temmuz 26).

Özetle, uluslararası hukuku temsilen BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çabalarına ve kamuoyundan gelen tepkilere rağmen, tarafların savaşı sona erdirmesine yönelik 1701 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı, ancak 11 Ağustos 2006 tarihinde alınabilmiştir. Ancak İsrail'in bu kararı kabul etmesi 13 Ağustos'u bulmuş ve bu süre zarfında hareketinin şiddetini ve kapsamını Lübnan'da genişleterek karara hemen uymamıştır.

Sonuç olarak, her ne kadar İsrail'in, Lübnan müdahalesi uluslararası hukuka aykırı gözükse de savaşa etkisi bağlamında çatışmaların yasallığından çok, savaşın karakterini nasıl etkilediğinin önemi bulunmaktadır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, İsrail'in uluslararası hukuka göre meşru olmayan kuvvet kullanımı, yukarıda sözü geçen argümanların yasallığına dair önermelerle birlikte gelmiştir. İsrail'in ortaya koyduğu argümanları Lübnan müdahalesinde kuvvet kullanımını 'haklı' göstermek amacıyla kullanması, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerinde olduğu gibi uluslararası hukukun geniş yorumlanmasına dayanmaktadır. Ancak İsrail'in uluslararası hukuku ihlal etmediğine dair argümanları kullanmasının nedeni ve bu argümanların savaşın karakterinin oluşumundaki yeri, savaş ve barış hali belirsiz kılınarak, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olması engellenmek istemesinde yatmaktadır. Bu yöntemle, Lübnan Savaşı'nın doğasını oluşturan politik hedeflerin savaş ilanından haberdar etmeksizin gerçekleştirilmesi düşünülmüş, bu yolla politik hedeflerin yavaş yavaş kabul görmesi sağlanmak istenmiştir. Ancak söz konusu durum günümüze özgü olmamakla birlikte İsrail aynı düşüncüyü 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda da uygulamaya çalışmıştır.

5.2.2.4. Teknolojik Faktörler

RMA'nın mantığını oluşturan komuta kontrol ve ateş gücü alanlarındaki yenilikçi teknolojik gelişmelerin sağladığı havada hareket serbestisi ve yüksek ateş gücü kapasitesi, İsrail ordusu IDF'nin hava kuvvetlerine olan güvenini artırarak Lübnan Savaşı'nın başlangıcında hava hareketına dayalı bir savaş stratejisi ortaya koymasına neden olmuş, özellikle gelişmiş teknolojik füzelerin sağladığı yüksek ateş gücü sayesinde Hizbullah cephanelerini yok etmeyi ve bu sayede de hem sınır güvenliğini sağlamayı hem de İsrail Özel Kuvvetleri'ne alan hakimiyeti yaratılarak kaçırılan askerlerin kurtarılabilineceğini planlamıştır (Rapaport, 2010:5-6).

IDF'nin bu savaşta teknolojik gelişmelere güvenmesinin temel nedeni, hem ağ sistem performansında hem de her şeyden önce mühimmat etkinliğinde Hizbullah'tan üstün olduğunu ve özellikle insansız hava araçlarındaki yeni silah sistemlerine dayanarak, hava kuvvetlerinin hassas mühimmat ve daha çok çeşitle günde binlerce hedefe saldırdılabileceğini düşünmesidir (Bardaji, 2017:51).

Her ne kadar savaşın başında İsrail ordusunu hava hareketleri sayesinde Hizbullah milislerini Litani Nehri'nin güneyindeki bölgelere çekilmeye zorlasa da, söz konusu geri çekilme kısa sürmüş, çünkü hava hareketi, askeri tesisleri ve güçlü komuta kontrol merkezleri gibi yüksek değerli hedefleri olmayan bir Hizbullah gibi melez bir rakibe karşı tek başına istenen sonucu üretmesi pek mümkün değildi. Bu bakımdan İsrail'in hava hareketinden çok fazla yara almadan kurtulan Hizbullah milisleri, üniformasız bir şekilde sivillerin arasına gizlenmiş ve saldırı kabiliyetlerini sık sık yer değiştirerek göstermişlerdir (Osinga, 2012:336).

Bu duruma tepki olarak da İsrail politik ve askeri iradesi, Hizbullah milislerinin hareket ve saldırı kabiliyetlerini ortadan kaldırmak için 25 ile 45 km arası tahribat gücü çok yüksek olan msket (küme) bombalarının kullanılmasına karar vermiştir. İsrail ordusu bu savaşta beş tür msket bombası kullanmıştır. Söz konusu bombalar; M42, M46, M-77, M-85 ve BLU-63 olup, her biri ortalama 1 000'in üzerinde msket barındırmakta ve genelde anti-personel ve anti-zırh delici olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu roketlerin en önemli niteliği, güdümsüz yani hedef gözetmeksizin küme şeklinde bölgeye dağılmasıdır (Yeşiltaş ve Balcı, 2010:83-84). Söz konusu savaşta günde yaklaşık 5 000 adet msket bombası kullanıldığı belirtilmektedir. Bu rakam Yom Kippur Savaşı'nda Arap

ordularına karşı kullanılandan iki kat daha fazla mühimmatı temsil etmektedir. Ancak, bu saldırılara karşı da Hizbullah'ın fiziksel güçleri (her gün sadece bir düzine fırlatıcı ve her gün aynı sayıda militan zayıtı) üzerindeki etkiler çok az olmuş ve milislerin savaşıma isteğini azaltma üzerinde etkisiz kalmıştır (Goya, 2012:357-358).

İsrail politik ve askeri iradesinin hava hareketına ve yüksek teknolojiye dayalı stratejisi Hizbullah'a karşı başarılı olamamış ve konvansiyonel hareket ile gayrinizami hareketin iç içe geçtiği ve aslında savaşın başından beri Hizbullah'ın İsrail'e karşı uygulamaya çalıştığı strateji olan hibrit savaşı yönelmişlerdir.

Özetle, başta Genelkurmay Başkanı Halutz olmak üzere İsrail askeri iradesinin teknolojiye olan yüksek güvenleri, savaşın karakterini etkileyerek, Hizbullah'a karşı yanlış strateji belirlenmesine neden olmuştur. Halutz, düşman kuvvetlerinin fazla duraklama yapmadığı bir savaş alanında, yüksek ateş gücünün etkili olamadığını ifade etmesi, sadece teknoloji odaklı bir stratejinin savaşın karakterini yanlış yönlendireceği yaklaşımını doğrulamaktadır.

İsrail ordusundan emekli General Yossi Peled de Ari Shavit'e verdiği röportajda benzer şekilde, teknolojiye aşırı güvenin IDF'nin moral-motivasyon dengesini kaybetmesine neden olduğunu, "altın bir buzağı yaratılarak teknoloji olarak adlandırıldığını, bu durumun da sadece teknolojiyle savaşın kazanılabileceğine inanılmasına sebebiyet verdiğini" ifade etmiştir (Shavit, 2006'dan aktaran Kober, 2008:19). Yine İsrail ordusundan emekli Generali Amiran Levin de, IDF'nin savaşta işlevsiz kalmasının en büyük nedenlerinden biri olarak hassas teknolojiye aşırı bağımlılığa işaret etmiştir (Harel'den aktaran Kober, 2008:19).

IDF'nin başarısız olmasında her ne kadar teknolojiye aşırı güvenin büyük etkisi bulunsa da, Hizbullah'ın gayrinizami hareket yetenekleri gibi sahip olduğu konvansiyonel yeteneklerini de başarılı şekilde IDF'ye karşı hem savunma hem de saldırı bağlamında kullanmasının da etkisi bulunmaktadır.

Hizbullah, hem kısa menzilli hem de orta menzilli roketlerin (122 mm Grad serisi Katyuşa, 240 mm Suriye yapımı Ra'ad ve 302 mm Khaibar-I, 240 mm İran yapımı Fajr 3 ve Fajr 5, 610 mm Zelzal 1, 2 ve 3) bir karışımı da dahil olmak üzere bir dizi beceri ve konvansiyonel ordu benzeri askeri yetenekler gösterebilmiştir (Cordesman vd., 2007:104-105). Ayrıca Hizbullah'ın tanksavar silahları arasında, Rus yapımı RPG-7'den üç kat daha

fazla zırh delme kabiliyetine sahip standart roket güdümlü el bombasının ikili bir savaş başlığı olan yine Rus yapımı RPG-29 gibi ve KORNET de dahil olmak üzere üç kilometreden fazla menzilli ve çok güçlü bir savaş başlığına sahip ve anti-tank füzelere de sahip olması konvansiyonel yeteneklerinin gücünü göstermektedir. Hizbullah'ın İsrail Donanmasına ait Ahi Hanit gemisini bir seyir füzesiyle vurmayı bile başarması aslında bu yeteneklerinin bir sonucudur (Israel MFA, 2006 Temmuz 15).

Batı menşeli istihbarat raporları, Hanit'i vuran füzenin, İran'ın turbojet destekli Çin silahı C-802'nin bir çeşidi olduğunu, İran'ın 1990'larda Çin'den bu tür sofistike anti-gemi füzeleri almaya başladığı ve akabinde kendisinin geliştirdiğini iddia etmiştir. Aynı raporlar, bu saldırı gerçekleştirilene kadar İsrail istihbaratının İran'ın C-802 füzelerini Hizbullah'a gönderdiklerinden bilgisinin olmadığını da aktarmıştır. Söz konusu rapor, Hizbullah'ın bu saldırıyı karada park halinde olan bir kamyonun altına füzeyi monte etmek ve akabinde gemiyi hedef alacak şekilde ateşlemek suretiyle gerçekleştirdiği belirtilmektedir (Harel ve Issacharoff, 2008:101; DefenceTech, 2006 Temmuz 19).

Hizbullah'ın IDF'ye oranla üstünlük sağlamasının bir diğer boyutu da Hizbullah'ın kurduğu başarılı istihbarat ağıdır. Perry ve Crooke'un (2006 Ekim 12) ifadesine göre Hizbullah'ın teknik istihbarata yatırım yaptığı ve bir süredir IDF cep telefonu sinyallerini izlediği ve radyo trafiğini deşifre etmeyi başardıklarına dair onaylanmamış raporların bulunduğu dair kanıtlar bulunmaktadır. Hizbullah'ın IDF'ye karşı insansız hava araçlarını (İran yapımı Mohajer-4 ve Ababil) dahi kullanabilme yeteneği gösterebilmesi aslında söz konusu iddiayı doğrular niteliktedir (Cordesman vd., 2007:105-106).

İsrail ordusunun strateji değişikliğinden sonra yani Hizbullah gibi hibrit savaşa yönelmesinden sonra, İsrail askerleri Hizbullah milisleriyle daha yakın temasa girmiş ve bu nedenle de hafif makineli silahların ve zırhlı araçların rolü ön plana çıkmıştır. Bu açıdan Hizbullah'ın RPG tehdidine karşı Merkava IV ve Achzarit IFV tankları ile Achzarit M-113 zırhlı taşıyıcılar birliklere takviye edilmiş ve Namer zırhlı personel taşıyıcısının üretimi hızlandırılmıştır (Johnson, 2011a:127-128). Buna paralel olarak İran da, AT-3 Sagger (Malyutka), Spigot (Faggot) ve AT-5 Spandrel (Konkurs) anti tank teçhizatlarını Şam yoluyla Hizbullah'a transfer ederek bölgedeki katılımını artırmıştır (Cordesman vd., 2007:109). Bu açıdan IDF strateji değişikliğine gitse de Hizbullah, operasyonları planlama ve yürütmede ve IDF'nin teknolojik üstünlüğünü azaltmak için çözümler geliştirmede etkileyici bilişsel esneklik sergilemeye devam etmiştir. Örneğin, İsrail'in termal sensörlere

dayanan son teknoloji ürünü gece görüş cihazlarına karşı koymak için Hizbullah milisleri ısıya duyarlı kıyafetler kullanmışlardır (Schleifer, 2014:36-37).

Özetle, 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nda altı günde teknolojinin sağladığı imkanlarla üç orduyu tahrip eden İsrail ordusu, Hizbullah gibi düzensiz bir ordu karşısında kazanabilmenin en büyük zorluklarını yaşamıştır. Söz konusu zorluk göstermiştir ki; teknoloji, bazı durumlarda hareket üstünlüğünün ana motoru konumunda olabilirken, bazı durumlarda ise freni olabilmektedir (Goya, 2012:358).

Hizbullah'ın konvansiyonel yetenek gösterebilmesi, savaşın icrasında kullanılan araçlarda yaşanan teknolojik gelişmelerin aynı zamanda devletleri bir güvenlik sorunsalıyla da karşı karşıya getirdiği sonucunu doğurmuştur. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri, kendisinden daha güçlü emsallerine karşı illegal yollara başvurmak isteyen devletlerin ve haksızlığa uğradığını düşünen devlet dışı aktörlerin güçlerini asimetrikleştirerek, teknolojinin kaynağı olan devletlerin kendi silahlarıyla vurulmalarına neden olmaktadır (Tansu, 2003:78). Sheehan'a (2008:217) göre RMA savaşındaki teknolojik olmayan unsurları hesaba katmadığından dolayı gerçekçi bir savaş stratejisi ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle de bazı devletlerin teknolojik gelişmişliği, düşmanlarının asimetrik bir şekilde karşılık vermesini de beraberinde getirmiştir. Albay P. J. Lassalle'nin belirttiği gibi, böyle bir durumda 'ağın eşitleyici gücü' söz konusu olmaktadır ve söz konusu teknolojiler (cep telefonları, GPS, uydu görüntüleri, anti-tank silahları, gece görüş cihazları, insansız hava araçları vb.) düşük maliyetli olduklarından Hizbullah örneğinde olduğu gibi kolayca edinilebilmektedirler (Malis, 2012:148-149).

Ancak söz konusu durum yeni nesil savaş yazarlarının öngördüğünün aksine yeni bir olgu değildir. 16. yüzyılda geliştirilen yeni nesil tüfeklerin, devletlerin kontrolü dışında silah tüccarları tarafından devlet dışı aktörlere dağıtılması devletler tarafından bir güvenlik problemi olarak görülmüş ve engellenmeye çalışılmıştır (Tilly, 2000:69). Aynı şekilde Soğuk Savaş dönemi Afganistan Savaşı'nda olduğu gibi ABD ve Sovyetler Birliği, gelişmiş silah teknolojilerini hem blok devletlere hem de vekalet unsuru olarak kullandıkları devlet dışı aktörlere vermiştir.

Sonuç olarak İsrail ordusu için teknoloji, Lübnan'da fren görevi görerek, IDF'nin başarılı olamamasının sebeplerinden birini teşkil etmiştir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri de askeri iradenin teknolojiye olan güvenleri nedeniyle, İsrail ordusunun

askeri kültürünü değiştirmeye çalışmasıdır.

5.2.2.5. Askeri Kültür Faktörü

Lübnan Savaşı'nın başlangıcında hava hareketına dayalı bir plan ortaya konulmasında her ne kadar General Halutz'un etkisi olsa da, özellikle Kosova Savaşı'nda NATO'nun düzenlediği hava hareketları sayesinde istenilen sonuca ulaşabilmesi, İsrail'i etkilemiş ve IDF, hava gücünü en büyük savaş aracı olarak savunan ve kara hareketını son çare olarak gören yeni bir savaş doktrinini kabul etmiştir. Hatta IDF içinde söz konusu doktrin 'Kosova Modeli' olarak da adlandırılmıştır (Moore, 2007:18-19). Söz konusu doktrin her ne kadar Kosova Savaşı'ndan sonra kabul edilmiş olsa da temeli RMA'ya dayanmakta ve 1982 yılındaki Lübnan hareketında da denenmiş ve 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'na kadar olan süreçte giderek daha fazla gelişerek benimsenmiştir. Bu doktrinin stratejisi düşmanla minimum temas sağlayarak, daha çok teknoloji temelli bir hareketla düşmanın kritik alt yapılarının imhasını içermektedir. Söz konusu stratejiye göre düşman böylelikle saldırıya geçebilecek gücü kendisinde hissedemeyecektir. Söz konusu doktrin aslında Al-Aksa İntifadasında (2000-2005) test edilmiş, Shabak (İsrail'in iç güvenlik hizmeti) tarafından kurulan istihbarat ağından gelen bilgiler değerlendirilerek, ağ tabanlı sensörler vasıtasıyla helikopterlere, uçaklara ve insansız hava araçlarına iletilerek operasyonlar düzenlenmiş, kesin sonuç alabilmek adına da özel kuvvetlere dayalı kara hareketi gerçekleştirilmiştir (Petrelli, 2012:60-64). Bu strateji ABD Savunma doktrininde etki odaklı hareket olarak adlandırılmakla birlikte, aslında hava, kara ve deniz unsurlarına dayalı konvansiyonel hareketin ve istihbarat, gayrinizami hareket ve psikolojik harekate dayalı özel kuvvet operasyonlarının birlikte kullanımını içerdiğinden hibrit savaşı işaret etmektedir ve her ne kadar da yeni bir doktrin olarak lanse edilmeye çalışılsa da aynı strateji 1982 yılında gerçekleşen Lübnan Savaşı'nda da uygulanmıştır.

Söz konusu doktrinin sonucu olarak İsrail ordusu, yaklaşık 20 yıldan fazla bir süredir (1982 yılındaki Lübnan Savaşı'ndan beri) geniş çaplı bir kara hareketi yapmamıştır. Filistin topraklarında özellikle Gazze, Batı Şeria ve Kudüs'de piyade birimleri daha çok kontrol noktaları oluşturmak, ev baskınları yapmak ve kontrol noktalarına taş ile saldıran Filistinlileri etkisiz hale getirmeye yönelik düşük seviye operasyonlar gibi görevler için hazırlanmış ve genelde az sayıda askerlerle bu tür operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Zırhlı birlikler ise meskun mahal çatışmalarına hazırlanmak için Gazze yakınlarındaki geniş açık

Çölde manevra eğitiminden öteye bir görevi icra etmemişlerdir. Meskun mahalde görev icra edileceğı zaman az sayıda tank ile caydırıcı gücü temsilen hareketlarda yer almışlardır (Moore, 2007:18-19). Creveld'e (1998:362-363) göre, İsrail askerlerinin ve komutanlarının Filistin mücadelesinde düşmana uyum sağlaması nedeniyle IDF eski gücünü kaybetmiştir. Çoğunlukla silahsız olmalarından dolayı ciddi bir askeri tehdit olmayan Filistinlilerle mücadele, IDF'yi gerçek bir savaştan uzaklaştırmıştır.

Söz konusu duruma ek olarak hem piyadelerin hem de zırhlı birliklerin RMA yaklaşımı nedeniyle görev icralarının sınırlandırılması, 2002'den itibaren de kara unsurlarının uğradığı bütçe kesintilerinin hava unsurlarına aktarılması, ayrıca bu durumla doğru orantılı olarak da rezerv birliklerinin hem sayıca azaltılması hem de eğitime daha uzun aralıklarla çağrılmaları, IDF'nin kara hareketına dayalı operasyonel gücünü ciddi şekilde azaltmıştır. Kober'e (2008:7-8) göre ise söz konusu doktrin aslında post kahramanlığın bir sonucudur. Kober, burada asıl amacın kendi birliklerine zayıf verilmekten kaçınmak olduğunu ve 1982 Lübnan Savaşı'ndaki meşruluk sorununun ve yaşanan kayıplar nedeniyle Yahudi halkının orduya ve savaşa olan bakış açısının bu duruma neden olduğunu düşünmektedir.

Sela'ya (2007:55-58) göre 1980'li yılların başından beri İsrail toplumu neoliberalizmin arz yanlısı bir toplum yaratmasının da etkisiyle çoğulculuktan bireysel yönelime doğru kayması 'var oluşsal tehdit algılarının' azalmasına ve bu durumla da doğru orantılı olarak savaş halinde olmaları gerektiğı yönündeki algılarının da değişmesine neden olmuştur. Bu durumla birlikte toplum, İsrail politik iradelerinin savaş dahil dış politika eylemlerini meşrulaştırmak için pasif rol oynamaktan, siyasi sistem adına hesap verebilirlik ve ahlaki davranış beklentisini ortaya koymada giderek daha aktif bir rol üstlenmeye istekli olmuşlardır. Nitekim, politik iradelere yönelik protestolar ve gösteriler, özellikle 1982 yılındaki Lübnan Savaşı sonrasında kısmi oranda başlasa da artan bir oranda 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'na kadar devam etmiştir.

2006 yılındaki sürece kadar yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde, 1987 yılının sonunda, ilk İntifada IDF'nin Filistin halkının taş ve sopalarla yürüttükleri mücadeleye karşılık vermesinin 'var oluşsal tehdit' algısında yarattığı çelişki, akabinde 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda IDF'nin tarihinde ilk kez eylem görmediğı bir şiddet kullanımına hazırlanma çabası ve genel seferberlik ilan edilmesi halkın orduya ve savaşa bakış açısını etkileyen önemli gelişmeler olmuştur. Bu bakımdan 1982 yılındaki Lübnan Savaşıyla

başlayan, İntifada ve Körfez Savaşı ile devam eden süreçte nispeten az olsa da, vicdani ret sosyal bir fenomen haline gelmiş, vicdani retçiler, İsrail'in askerlik hizmetinin kimin çıkarı için yapıldığı sorusunu sormalarına neden olmuştur (Eliezer, 2004:53-55). Ancak Yahudi toplumunun askeri ve savaş kültürü zedelenmeye uğradığı belirtilse de, Sela'ya (2007:57) göre de her ne olursa olsun, kriz ve savaş zamanlarında “bayrak etrafında toplanma” adına toplum politik iradelerin yanında yer almaya devam etmiştir. Her ne kadar Yahudi halkının çoğunluğu politik iradenin ve ordunun yanında yer alsın da, 2006 yılındaki Lübnan Savaşı öncesi politik irade ve IDF arasındaki operasyon stratejisine yönelik tartışmalar da aslında post kahramanlığın etkisinden ve ortaya çıkabilecek büyük zayıflatlar nedeniyle halkın tepkisinden çekinildiğini işaret etmektedir.

Lübnan Savaşı'ndan birkaç yıl önce Kuzey Komutanı Genel Sekreteri Benny Gantz ve Binbaşı Genel Eyal Ben-Reuven tarafından olası bir Lübnan müdahalesi için hazırlanan savaş planına göre, operasyonun kara unsurlarının Güney Lübnan'ın Litani Nehri'nin kontrolünü almasıyla başlayacak, bu aşamayı da hava ve topçu unsurlarının desteği takip edecektir. Söz konusu kara ve hava unsurları şok etkisi yarattıktan sonra ise, daha küçük birimler nokta operasyonlar düzenleyerek, altı haftalık bir kalış süresinden sonra politik hedeflerin gerçekleşeceği tahmin edilerek, kademeli olarak sınıra çekilinecektir (Kober, 2008:10-11).

İç Güvenlik Bakanı Avi Dichter, söz konusu hareketin istenilen sonuca ulaşabileceğini, ancak daha fazla zayıflat verdirebileceğini, bu duruma karşı da İsrail halkının operasyonun neden olacağı ölüm oranına tepki gösterebileceğini belirterek, kara operasyonuna karşı politik iradeyi uyarmıştır (The Washington Post, 2006 Ekim 20).

Savaşta görev alan İsrailli pilotlardan biri, kayıpları önlemek için yüksek irtifalarda uçuş emri verildiğini açıklamış, aynı şekilde bir helikopter pilotu da Lübnan'a derinlemesine girmelerine izin verilmediğini, helikopterin sadece kurtarma ve lojistik amaçla kullanıldığını açıklamıştır (Kober, 2008:11). Söz konusu her iki ifade de İsrail politik iradesinin zayıflat çekincesini doğrulamaktadır.

Luttwak'a (2006 Ağustos 20) göre, İsrail'in zayılattan kaçınması post kahramanlığın bir sonucudur. Luttwak bu durumu IDF'nin Bint Jbeil dağ kasabasına saldırdığında bir gecede sekiz askerini kaybettiğinde, İsrail halkında ‘feci bir kayıp’ olarak algılanması örneğiyle temellendirmektedir. Luttwak'a göre post kahramanlığın bir sonucu olarak İsrail

askeri kültürü, Hizbullah kadar kendi savaşçıları feda etmeye hazır olamamış ve bu nedenle de İsrail politik hedeflerine ulaşamamıştır.

Post kahramanlığın sonucu olarak zayıf endişeleri ve stratejik dönüşüm nedeniyle hava hareketine güvenilmesi savaşın icrasını da etkileyerek, İsrail politik iradesinin yanlış strateji belirlemesine neden olmuş, savaş hava hareketiyle başlatılmış, istenilen politik hedeflere ulaşamaması nedeniyle de başta düşünülen kara, hava ve deniz unsurlarının müşterek şekilde kullanıldığı ve Hizbullah'a karşı gayrinizami hareket mücadelesinin konvansiyonel unsurlarla desteklendiği stratejiye geçilmiş ancak hem yüksek zayıflar verilmiş hem de yine politik hedeflere ulaşamamıştır. Bu başarısızlığın sebebin temeli yine geleneksel askeri kültürünün aşınmaya uğramasıdır. Söz konusu aşınma, İsrail politik iradelerinin RMA'ya aşırı güvenleri ve zayıf endişeleri nedeniyle ordu-yurttaş yaklaşımından doğan rezerv kuvvetlere 1982 yılından beri gerekli önemin verilmemesinin bir sonucudur.

Cordesman'ın (2006:9) ifadesine göre savaşta, Güney Lübnan'ı işgal etmesi beklenen dört bölümden üçü, bu göreve hazır olmaktan çok uzak olan yedek bölümlerden oluşmaktaydı ve birçok yedek (rezerv) birimi savaşa hazırlık kursuna ihtiyaç duyuyordu. Bu sorunların bir sonucu olarak, halkın askeri kültüre bağlılığını ifade eden yedek birimlerin ihmali, İsrail'in savaş stratejileri ile ilgili tartışmayı daha çok alevlendirmiştir. Kober'e göre teknolojiye olan güven ve bu nedenle yedek birimlerin ihmal edilmesi bir post-modern yaklaşım olan ve Amerikan askeri düşüncesini rekabetçi bir biçimden ziyade taklit etme eğiliminde olan yüzeysel bir askeri profesyonelleşme sürecinin sonucudur. Genelkurmay eski Başkanı Emekli Korgeneral Dan Shomron'a göre hava hareketlerinin dolayısıyla teknolojinin Lübnan Savaşı'nda başarı için yeterli olmaması, IDF'nin savaş sırasında geleneksel doktrinine geri dönmeye karar vermesine neden olmuş, ancak hem yeni yaklaşımın sebep olduğu hazırlıksızlık, hem de askeri iradenin teknolojiye bağlılığının devam etmesi başarısızlığa neden olmuştur (Kober, 2008:31).

İsrail ordusunun askeri kültüründeki söz konusu dönüşümün başlangıcı 1991-1995 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı yapan Ehud Barak dönemine rastlamaktadır. Barak, 'küçük, akıllı ordu' yaklaşımı altında ulus devletin bileşeni olan 'yurttaş-ordu' sistemini bozan bir politika benimsemiş, bunun sonucu olarak da ordunun profesyonelleşmesi adına uygulamada kullanışlı olmadığı düşünülen yedek birimler ihmal edilmeye başlanmıştır. Barak, askeri kültürlerindeki söz konusu dönüşümün amacını,

yalnızca savaşın ihtiyaçlarına hizmet edecek bir orduyu biçimlendirmek ve bu amaç ile karşılanmayan her şeyi elimine etmeye kararlı olduklarını ifade ederek açıklamıştır (Ben-Eliezer, 2004:55-57).

Sonuç olarak askeri kültür, bir savaşın hareket ilkelerini oluşturmaktadır. Bu kavram, güç kullanımının temel prensiplerini yansıtarak, komutanlara ve askerlere savaşta başarı için ordunun daha iyi çalışması için ortak bir temel sunmaktadır. Bu bakımdan askeri kültür savaşın karakterine rehberlik eden bir çerçevedir. Politik iradenin temel hedeflerine ulaşmak için kavramsal çerçeveye, askeri savaş doktrini ve de hareket planlaması arasında net kriterlere dayanan bir katman olarak görülebilir. İsrail politik ve askeri iradesinin teknolojiye uyum ve profesyonelleşme çerçevesinde IDF'nin askeri kültürü yeniden düzenleme ihtiyacı, ayrıca bu durumla doğru orantılı olarak da rezerv birliklerinin hem sayıca azaltılması hem de eğitime daha uzun aralıklarla çağrılmaları IDF'nin kara hareketine dayalı operasyonel gücünü ciddi şekilde azaltmıştır. Bu durumun sonucu olarak da IDF'nin bu yeni kültüre uyum sağlayabilme zorluğu yaşaması Lübnan Savaşı'nın icrasını etkileyerek, savaşta başarısızlığın en önemli nedenlerinden birini teşkil etmiştir.

5.2.3. İsrail'in 2006 Yılında Lübnan'a Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi

1982 yılındaki Lübnan müdahalesinin uzun sürmesi ve maliyetli olması İsrail'i, kara kuvvetlerini kullanmanın düşmanı gerilla direnişine davet ettiğine inanmasına neden olmuştur. Bu nedenle, 2000 yılında Lübnan'dan çekildikten sonra İsrail, hava gücünü asimetrik bir avantaj olarak kullanmaya dayalı yeni bir savaş yaklaşımı geliştirmiştir. Bu yaklaşımda İsrail Hava Kuvvetleri sınırda konuşlu düşman unsurlarına saldırarak, akabinde özel kuvvetler nokta operasyonlarla politik hedeflere ulaşma yönünde kısa süreli adımlar atacaktır. Bu yaklaşım, İsrail'in hava gücünü kullanarak ezici bir kütle ve konsantrasyon yaratmasına izin verecek hassas mühimmat gibi teknolojilere güveni işaret etmekle birlikte, İsrail bu yaklaşımda teknolojiyi ağır zayıatlardan kaçınmanın bir yolu olarak kullanmak istemiştir (Rapaport, 2010:5-7; Moore, 2007:17-19).

Bu yaklaşım doğrultusunda başlayan Lübnan Savaşı'nın ilk aşaması, Hizbullah cephanelerinin imhasına yönelik hava hareketini ve kaçırılan askerleri kurtarmak için sınırlı özel kuvvet operasyonlarını içermiştir. Ancak istenilen sonuca ulaşamaması, İsrail'in söz konusu yeni savaş yaklaşımından geri adım atmasına ve konvansiyonel ile

gayrinizami hareketin iç içe geçtiği, istihbarat, psikolojik hareket ve sabotaj gibi savaş bileşenleriyle desteklendiği bir hibrit savaş stratejisine geçilmiştir (Mansoor, 2012:289-295; McCulloh ve Johnson, 2013:19; Glenn, 2009).

Söz konusu strateji değişikliğinin bir diğer önemli nedeni de Hizbullah'ın da hibrit savaşa dayalı bir yaklaşımı İsrail ordusuna karşı benimsemiş olması ve bu stratejide başarı gösterebilmesidir (Gabrielsen, 2013:438-439).

Lübnan Savaşı'nın ikinci aşamasındaki strateji değişikliğinden sonra İsrailli askeri teorisyenler hibrit savaşı, sınırlandırılmayan ve sonu olmayan bir 'sosyal savaş' yöntemi olarak nitelendirmeye başlamışlardır. Söz konusu bakış açısına göre sadece teknoloji fiziksel bir avantaj sağlamakla kalmamakta ve konvansiyonel ile gayrinizami harekate dayalı karma bir taktik ve uygulamalara sahip örgütlenme, herhangi bir kısıtlılığa sahip olmadığı için düzenli orduya nazaran algısal bir avantaj sağlamaktadır. Bu avantaj, özellikle düşman unsurlara cevap verme konusunda geleneksel bir güçten çok daha hızlı olan bir hareket sistemi imkanı sunmaktadır (Lovelace, 2016:65-66).

Lübnan Savaşı'nda uygulanan söz konusu savaş stratejileri detaylı olarak incelendiğinde;

5.2.3.1. İsrail'in İstihbarat Faaliyetleri

İsrail'in Lübnan Savaşı'nda öne çıkan istihbarat faaliyetleri Lübnan halkına ve politik iradesine yönelik doğrudan bir angaje faaliyeti planlanmadığından dolayı, insan istihbaratından ziyade stratejik ve teknik istihbarat hususunda gerçekleştirilmiştir. İsrail'in özellikle, teknolojik açıdan gelişmiş teknik istihbarat araçları cephane gibi Hizbullah unsurlarının tespitinde kullanılırken, Hizbullah'ın taktik ve stratejik hamlelerini önceden öngörebilmek ve uygun savaş stratejisini belirleyebilmek adına stratejik istihbarat kullanılmıştır.

İsrail'in Lübnan'daki hem taktik hem de stratejik istihbaratından Mossad, Shin Bet ve Aman İstihbarat teşkilatları sorumlu olmuş, söz konusu teşkilatlar, İsrail ordusu IDF'nin Güney Lübnan'ın sınır bölgesinden 2000 yılında çekilmesinden itibaren başta İran ve Suriye'den silah tedariki olmak üzere Hizbullah'ın faaliyetlerinin teknik takibini gerçekleştirmiş ve ileriye yönelik stratejik istihbarat üretmişlerdir (Cordesman vd., 2007:141). Cordesman'ın (2007:141-142) ifadesine göre, bu savaşta özellikle Mossad aktif

şekilde görev almış ve Hizbullah ağlarına sızan Mossad ajanları vasıtasıyla, silah transferleri ve cephane yerleri hakkında İsrail ordusunun bilgi sahibi olmasını sağlamışlardır. Savaşın başlamasıyla birlikte de, Mossad ajanlarının işaretlediği hedefler İsrail hava kuvvetleri tarafından imha edilmiştir. Savaşı yakından izleyen bir ABD yetkilisine göre, her ne kadar elde edilen istihbarat sayesinde Hizbullah cephanelerine yönelik nokta atışı hareketler düzenlense de, İsrail'in hava hareketi Hizbullah'ın askeri kaynak varlıklarının sadece % 7'sini imha edebilmiştir (Perry ve Crooke, 2006 Ekim 12).

Her ne kadar savaşın başlangıcında teknik ve stratejik istihbarat Hizbullah altyapısı ve silah depoları tahrip edilmesi adına başarılı görünse de savaş ilerledikçe ön görülenin aksine Hizbullah'ın yenilememesi ve bu nedenle de kara hareketine geçilmesi, İsrail'in istihbarat teşkilatlarının beklentilerin aksine bilgi elde edebilmek ve IDF'yi doğru yönlendirebilmek açısından boşlukları ve zayıflıkları ortaya çıkmıştır (Hendel, 2006:1).

Savaşın başında hem İsrail politik iradesinin hem de ordunun üst kademesinin hava hareketi ağırlıklı bir stratejinin Hizbullah'ı yenilgiye uğratabileceğine inanması ve kısa sürede bu stratejinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla birlikte, hazırlıksız bir şekilde kara hareketi aşamasına geçilmesi, aslında istihbaratın başarısızlığının bir sonucudur. Hendel'e (2006:3-4) göre söz konusu başarısızlığın en önemli sebebi Hizbullah'a ajan sızdırmaya yönelik bariz zorluklardır. Söz konusu eksiklik nedeniyle İsrail istihbaratının faaliyetleri ile ilgili sahip olduğu bilgi toplama yetenekleri önemli ölçüde azalmıştır. Gerçek zamanlı bilgi sağlamada insan istihbaratının Lübnan Savaşı'nda kullanılamaması, İsrail istihbaratının IDF'ye taktiksel düzeyde uygun bir strateji üretmesini engellemiştir. Bu nedenle, örneğin uzun menzilli füze rampaları teknik istihbaratla tespit edilerek imha edilirken, kolay hareket edebilen ve kablosuz fırlatma ünitelerine sahip olan hatta bazen omuzdan bile ateşlenebilen kısa menzilli füzeler tespit edilemeyerek aktif kalabilmişlerdir (Uri Bar, 2007a:589).

Başka bir örnek de, 1979 yılındaki Afganistan Savaşı'nda Mücahitlerin, 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda FKÖ'nün de uyguladığı taktik olan Hizbullah'ın yer altına inşa ettiği tünel ve sığınaklardır. Teknik tespiti zor olan bu yapılar savaş boyu aktif şekilde kullanılmış ve IDF bu nedenle Hizbullah'a ciddi zararlar verememiştir. Söz konusu tünel ve sığınaklar Lübnan'ın kayalık tepelerine yaklaşık 40 metre derinlemesine kazıldığı ve bu tünel ve sığınaklardan Lübnan'da yaklaşık 600 tane olduğu iddia edilmektedir. Güvenlik nedeniyle, her bir ayrı Hizbullah milis birimine yalnızca üç sığınağa erişim izni verildiği

için, bütün sığınak ve tünelleri bilen hiçbir kimse bulunmamaktadır (Perry ve Crooke, 2006 Ekim 12).

Hizbullah lideri Nasrallah'a göre ise İsrail istihbaratının kendilerine karşı başarısızlığının en önemli sebebi, Hizbullah'ın yüksek gizlilik, güvenlik ve şifreleme düzeyine sahip olmasıdır (Hendel, 2006:2-3). İsrail İstihbaratı'nın Hizbullah'ın Nasrallah ve Imad Mughniyeh de dahil olmak üzere emir komuta zincirinin yerini tespit edememesi, Nasrallah'ın tespitini doğrulamaktadır.

Hizbullah, bir siyasi örgütlenme olarak açıkça faaliyet gösterse de, askeri kanadının faaliyetlerini yöneten 'İslami Direniş' (El-Mukavama el- İslami) gizli bir yapılanmaya sahiptir. Askeri stratejisiyle ilgili her türlü bilgiyi yakından koruyan Hizbullah, İsrail'in Hizbullah'ın liderlerini, üyelerini ve askeri tesislerini hedefleme kabiliyetini sınırlandırmaktadır. Bu gizlilik stratejisi, İsrail'in Hizbullah personelini ve tesislerini hedef alan istihbarat bilgilerinden sık sık yoksun kalması nedeniyle İsrail'in Hizbullah'ı hava harekatıyla yok yedebilme yeteneğini önemli ölçüde etkilemiştir (Bouckaert, 2007).

İsrail'in güvenilir ve doğru istihbarat elde edememesinin bir diğer nedeni de Hizbullah'ın etkili bir karşı istihbarat yeteneği geliştirmiş olmasıdır. Savaş boyunca Hizbullah militanları İsrail askerlerinin ve bombardıman uçlarının ne zaman ve nereden saldıracağını tahmin edebilmiş, dahası Lübnan'da yaklaşık 16 İsrail casusunu tutuklayarak caydırıcılık teşkil etmişlerdir. Ayrıca çift taraflı çalışan muhbirleri kendi taraflarına çekerek, İsrail'e yanlış bilgiler ve koordinatlar sağlayarak, çatışmaların İsrail askerleri açısından bir yıpratma savaşına dönüşmesini sağlamışlardır (Perry ve Crooke, 2006 Ekim 12).

Winograd Komisyonu raporunda, İsrail istihbarat teşkilatlarının Hizbullah konusunda, politik ve askeri iradeye yoğun bir istihbarat akışı sağladığı ancak, stratejik ve taktiksel düzeyde sağlanan istihbarat konusunda büyük belirsizliklerin ve çelişkilerin olduğunun belirtilmesi aslında Hizbullah'ın karşı istihbarat yeteneğinin bir sonucudur.

5.2.3.2. İsrail'in Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri

İsrail Lübnan Savaşı'nda, Lübnan halkını yanı çekmek gibi öncelikli bir stratejisi olmadığından ve politik iradenin savaşı ağırlıklı olarak hava harekatıyla sürdürme istekliliğinden dolayı, kitle iletişim araçlarının kullanımı bakımından düşük seviyeli ancak

sabotaja dayalı yüksek seviyeli bir psikolojik hareket stratejisi uygulamıştır. Bu açıdan psikolojik harekattan sorumlu İsrail İstihbarat Teşkilatları Aman ve Mossad açık kaynaklara yani medyaya dayalı bilgi deposunu ve yerel halkın düşüncesine yönelik motifleri kullanmanın önemini göz ardı etmişlerdir.

1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nın aksine bu savaşta söz konusu istihbarat teşkilatları Maruni Hristiyanlarını vekalet unsuru olarak kullanmayı tercih etmediklerinden dolayı Lübnan halkının dini ve kimliksel farklılıklarını sosyal ve politik düzeni sekteye uğratmak için kullanmışlardır (Schleifer, 2014:47-50). Bu nedenle söz konusu savaşta sosyal ve politik düzeni sekteye uğratmak için sabotaj faaliyetleri ön plana çıkmıştır. İsrail, Lübnan politik iradesini Hizbullah'ı barındırdığı için cezalandırmak ve böylece Hristiyan, Sünni ve Dürzi halkın Hizbullah'a verdiği desteği azaltmak için sabotajı bir psikolojik hareket vasıtası olarak kullanmıştır (Perry ve Crooke, 2006 Ekim 12).

Bu amaç doğrultusunda, İsrail Hava Kuvvetleri, 34 günlük savaşta Hizbullah hedeflerine ve Lübnan altyapısına karşı sürekli bombalama hareketleri gerçekleştirmiştir. F-15'ler, F-16'lar ve saldırı helikopterleri tarafından 12 000'in üzerinde hedef imha edilmiş, bu saldırılarda yaklaşık 140 000 uzun menzilli roket ve top mermisi kullanılmıştır. Özellikle Güney Lübnan'da ulaşım altyapıları olan yollar, köprüler, su şebekeleri, elektrik tesisleri, limanlar ve havaalanları ile hastaneler, sivil yerleşim yerleri ve petrol rafineleri dahil olmak birçok hedef vurulmuştur (Arkin, 2007:62-71; Griffin, 2008:21-22).

Söz konusu sabotaj faaliyetlerinin sonucu olarak da yaklaşık 1 183 sivil ölmüş, 4 054 kişi yaralanmış ve 970 000 kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Buna ek olarak, Lübnan politik iradesine göre, hayati önemdeki 31 temel alt yapı ve 80 köprü kullanılamaz hale gelmiştir (Amnesty International, 2006:2).Sivil altyapıya yönelik bu saldırılar, Lübnan hükümetine ve halkına Hizbullah'a desteklerini durdurmaları yönünde baskı yapmayı amaçlamıştır.

İsrail ordusundan emekli Albay Gal Luft'a göre, İsrail gerçekleştirdiği bu sabotaj faaliyetleri ile özellikle Beyrut'ta yaşayan Hristiyan halkın zayıatlar almasını sağlayarak Lübnan halkı arasında özellikle de Hizbullah'a destek veren kesim ile muhalif ya da tarafsız olan kesimler arasında bir bölünme yaratmaya çalışarak, Hizbullah'ın İsrail'e odaklanmasını engellemeyi hedeflemiştir (The Washington Post, 2006 Temmuz 19).

13 Temmuz 2006 tarihinde, İsrail Hava Kuvvetlerine ait uçakların Beyrut'taki Lübnan Uluslararası Havaalanı'nı vurması, bu saldırı sonucunda da özellikle yurtdışı uçuşlarının gerçekleştirilememesi, bunun sonucunda da Lübnan'daki elit kesimi oluşturan Hristiyanların tepki göstermesi, Luft'un yaklaşımını doğrulamaktadır (The New York Times, 2006 Temmuz 14).

İsrail, söz konusu sabotaj faaliyetlerine ek olarak, Lübnan halkının Hizbullah'a desteğini kesmesini ve hatta tepki göstermesini sağlamak amacıyla kitle iletişim araçlarını da sınırlı olarak kullanmıştır. Bu araçlardan öne çıkan sabotaj faaliyetleri öncesinde ve sonrasında halka dağıtılan bildirilerdir.

Friedman'ın (2006) ifadesine göre İsrail ordusu Lübnan'da 17 milyondan fazla bildiri dağıtmıştır. Söz konusu bildirilerde hem Lübnan halkını hem de Hizbullah milislerini hedef alan dört ana tema kullanılmıştır. Bu temalarda;

(1) Özellikle Güney Beyrut ve Güney Lübnan'daki genel nüfusa, Hizbullah bölgelerinden uzak durma önerileri işlenmiş, bu bölgelerde bulundukları takdirde saldırılara hedef olacakları belirtilmiş,

(2) Hizbullah'ın savaş istediği ve Hizbullah lideri Nasrallah'ın İran ve Suriye'nin vekalet savaşçısı olduğu mesajı verilmeye çalışılmış,

(3) Hizbullah milislerine İsrail'i yenmelerinin mümkün olmadığı, ölmek için savaşmayı bırakmaları gerektiği ifade edilmiş,

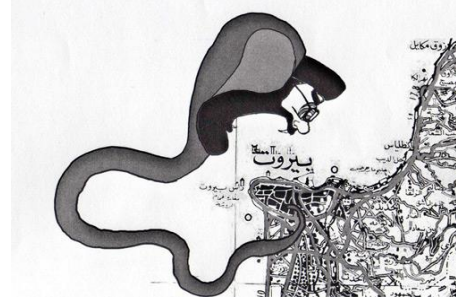
(4) Başta Nasarallah gibi lider kadrosu olmak üzere Hizbullah milislerinin yerleri hakkında bilgi verecek kişilere çeşitli ödüller vaat edilmiştir (Israel MFA, 2006).

Söz konusu bildiri örnekleri incelendiğinde, şekil 10, şekil 11 ve şekil 12'dekiler dikkat çekmektedir (Friedman,2006):

Şekil 10. Bildiri Örneği-1

Şekil 11. Bildiri Örneği-2

“Litani Nehrinin güneyindeki tüm vatandaşlara! “Dikkat! Erkek kardeş gibi görünüyor, ama o bir yılan”
İsrail Devleti aleyhine köylerinizden ve evlerinizden
sürdürdüğünüz terör faaliyetleri nedeniyle, İsrail
ordusu köyünüz dahilinde derhal bu faaliyetlere cevap
vermek zorunda kalıyor. Güvenliğiniz için!!!
Köylerinizi boşaltmanızı ve Litani Nehrinin
kuzeyine gitmenizi istiyoruz.”

Şekil 12. Bildiri Örneği-3

“Lübnan vatandaşları, ne kadar süre Suriye ve İran’ın
ellerinde kukla olacaksınız? Hizbullah, bağımsızlığınızı ve güvenliğinizi
tehlikeye atmaya ne kadar devam edecek? Hizbullah ve lideri,
büyük bir çabanın ardından oluşturulan Lübnan’ın huzuru ve
refahına zarar veriyor. İsrail, Hizbullah’a saldırmak ve bölgeye
yeniden barış getirmek için tüm gücünü kullanmaya devam edecek.”

Şekil 10,11 ve 12’deki söz konusu bildirilerin halkın Hizbullah’a tepki göstermesini
sağlamak amacı olduğu gibi diğer yandan da İsrail’in sabotaj faaliyetlerine meşruluk
sağlama amacı da bulunmaktadır. İsrail, bu bildiriler vasıtasıyla Lübnanlı sivilleri Litani
Nehri’nin güneyindeki köyleri tahliye etmek için uyardıklarını ifade ederek, böylece
kalanların Hizbullah milisleri olduğunu varsayarak, bombardımanların sivillere karşı
gerçekleştirilmediği propagandasını yapmıştır. Söz konusu propaganda da bu varsayımı

yansıtarak, Litani Nehri'nin güneyinde veya Beka Vadisinde bulunan herhangi bir görünür kişiyi veya kişilerin ya da araçların hareketini hedef alınabilecek Hizbullah'a yönelik bir askeri operasyon olarak etiketlemiştir. İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni'nin "biri füzeyle evine yatmaya gittiğinde, kendisini başka tür bir füzeye uyanırken bulabilir" açıklaması söz konusu propagandayı destekleyici niteliktedir (The New York Times, 2006 Temmuz 19).

İsrail bildirilere ek olarak psikolojik hareket maksatlı Lübnan'ın güneyine yayın yapan Arapça radyo yayınlarını, cep telefonlarına gönderilen sesli mesajları ve İsrail-Lübnan sınırı boyunca hoparlör yayınlarını da kullanmış, bu kitle iletişim araçları vasıtasıyla bildirilerde kullanılan mesajlarla paralel şekilde Hizbullah'a desteğin kesilmesi yönünde ve belirli bölgelerin boşaltılmadığı takdirde halkın da hedef olacağı ifade edilmiştir (Bouckaert, 2007).

Ancak bildiriler dahil psikolojik hareket maksatlı kullanılan söz konusu kitle iletişim araçları Lübnan Savaşı'nda etkili olamamışlardır. İsrail açısından bu başarısızlığın temel sebebi, Hizbullah'ın da karşı psikolojik hareket kullanımıdır. İsrail kitle iletişim araçlarını sınırlı kullanmasına rağmen, Hizbullah İsrail'e oranla bu araçları özellikle de İsrail'in sabotaj faaliyetlerine karşı daha etkili şekilde kullanmıştır.

Hizbullah hem internet ağları üzerinden hem de gazete ve televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçları üzerinden İsrail'in sabotajları ile eş zamanlı olarak savaş alanından bombardımanlar sırasındaki tahrip edilen evler, köyler ve insanları yayınlayarak, İsrail'in sivil halkı hedef aldığı propagandasını işlemiş, bu karşı propaganda, İsrail'in sabotaj faaliyetlerine meşruluk kazandırmasını engellemiştir (Kalb ve Saivetz, 2007:3-4).

Hizbullah'ın karşı psikolojik hareket örneklerinden en önemlisi İsrail'in Kana'da neden olduğu 60 sivil ölümün medya da işlenişidir. Söz konusu saldırının neden olduğu ölümlerin amacını ve meşruluğunu açıklamak için İsrail, kitle iletişim araçları vasıtasıyla çok az çaba sarf etmiş, bu nedenle de ortaya çıkan tek görüntü, Hizbullah'ın medyaya servis ettiği yıkılmış alanların, okulların, hastanelerin ve ibadet yerlerinin büyük molozunu gösteren fotoğraflar olmuştur. Hizbullah özellikle kendi kontrolündeki Al-Manar TV ve muhabirlerini kullanarak öldürülen ve yaralanan sivillerin görüntülerini yayınlamıştır (Harel ve Issacharoff, 2008).

5.2.3.3. İsrail'in Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm

İsrail, hava hareketinin politik hedeflere ulaşabilme konusunda etkili olamaması sonucu kara hareketi aşamasına geçmiş ve Hizbullah'ın konvansiyonel hareketin yanında gayrinizami hareket ve terörizm stratejilerini de kullanıyor olması ve genelde meskun mahalde bu faaliyetleri yürütüyor olması sebebiyle, İsrail ordusu IDF de konvansiyonel hareketin yanında gayrinizami hareket faaliyetlerine yönelmiştir.

Söz konusu faaliyetleri IDF içerisinde bir albay komutasında muvazzaf ve rezerv askerlerden oluşan Sayeret Matkal ve Egoz özel kuvvet birimleri tarafından yürütülmüştür (Johnson, Moroney, vd., 2009:222). Bu özel kuvvet birimleri, Hizbullah'a karşı özellikle meskun mahal çatışmalarında Filistin topraklarındaki deneyimlerinden kopyalanan bir taktikte, genellikle yerleşim yerlerindeki binaların içinde gizlenerek vur-kaç taktiğiyle saldırılar düzenlemişlerdir. Özellikle ateş altında Filistin topraklarında edinilen tecrübelere dayanılarak binalar bir örtme görevi görmüş, ayrıca bütün birimlerin tek bir noktada toplanmamasını sağlayarak, Hizbullah'a karşı toplu hedef olunması engellenmeye çalışılmıştır. Böylelikle de IDF noktalarına sızma girişiminde bulunan Hizbullah milisleri çapraz ateşe alınmak suretiyle etkisiz hale getirilmeleri amaçlanmıştır (Marcus, 2014:519-520). Örneğin 9 Ağustos 2006 tarihinde Bint Jbayl'ın batısında Debel köyünde gerçekleştirilen bir operasyon bu taktiğin bir yansımasıdır. Çoğunluğu rezerv kuvvetlerden oluşan bir paraşütçü timi gece söz konusu köye sızarak, köydeki binalarda ayrı ayrı konuşlanmış ve Hizbullah milislerini pusuya düşürmeye çalışmışlardır. Bu operasyonda yer alan bir çavuş ifadesinde, komutanların toplu hedef olmaktan çekindikleri için böyle bir taktiği uyguladıklarını, ancak aynı zamanda da bina içerisinde Hizbullah'ın RPG saldırıları konusunda uyarıldıklarını, pencerelerden uzak durma ve dış duvarı olmayan odaların içinde olunmaması konusunda emir aldıklarını belirtmiştir (Jerusalem Post, 2006 Kasım 01).

Ancak söz konusu taktik her ne kadar toplu hedef olunmasını engellese de, Tire bölgesinde binalarda konuşlu bulunan birlikler, Hizbullah füzelerinin hedefi haline gelerek, binaların çökmesi sonucu, özel kuvvet birimleri zayıflatır (9 ölü ve 31 yaralı) vermiştir. Bu zayıflatırın temel sebebi, İsrail özel kuvvet birimlerinin taktiğini çözen Hizbullah milisleri, binalara yaklaşmayarak uzaktan saldırı düzenleme planını kullanmaya başlamasıdır (Israel MFA, 2006 Ağustos 05; Johnson, Moroney vd., 2009:222; The New York Times, 2006 Ağustos 09).

İsrail özel kuvvet birimlerinin Lübnan Savaşı'ndaki bir diğer görevi de Nasrallah gibi Hizbullah'ın üst düzey liderlerinin yakalanması ya da öldürülmesi üzerine olmuştur. Söz konusu operasyonlardan en dikkat çeken Baerbek şehrinde Sayeret Matkal tarafından Hizbullah'ın karargahı olduğu düşünülen bir hastaneye yapılan baskındır. Bu operasyonda Hizbullah lideri Hasan Nasrallah ile aynı adı taşıyan bir milis kaçırılmış, Pedahzur'un (2009:111) iddiasına göre bu kaçırma ve suikast girişimindeki asıl amaç, kaçırılan İsrail askerlerinin serbest bırakılması için pazarlık yapabilmek ve Hizbullah liderliğinin karar alma mekanizması sekteye uğratılarak, milislerin dağılmasını sağlayabilmektir. İsrail'in söz konusu pazarlık ya da suikast taktiği daha önceki yıllarda Lübnan'da ve Filistin'de uyguladığı ve tecrübeli olduğu bir taktiktir ve İsrail özel kuvvet birimleri Lübnan Savaşı boyunca birçok kez üst düzey Hizbullah milislerini kaçırma ya da suikast girişiminde bulunmuştur (Pedahzur, 2009:85). Ancak, gayrinizami hareketin ve terörizmin bir ürünü olan bu taktikler çeşitli zamanlarda özellikle Hamas'a yönelik önemli sonuçlar vermişse de, Hizbullah'a yönelik sonuçları oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durumun temel sebebi Hizbullah'a yönelik başarılı bir insan istihbaratı ağı kurulamaması görünse de, Hizbullah'ın uyguladığı karşı gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetlerinin İsrail özel kuvvetlerine oranla daha başarılı şekilde uygulayabilmesidir.

Hizbullah'ı gayrinizami hareket konusunda başarılı kılan en önemli faktör, İsrail ordusunu etkisiz kılmanın stratejik yolu olan, İsrail hedeflerine hem yakın hem de uzak durmayı sağlayan sürdürülebilir kuvvetleri gizleyebilmesi ve atış ünitelerini etkili şekilde kullanabilmesidir (Moore, 2007:21). Burada temel olarak sayıca az, dağınık ama birbirlerine ağ sistemleriyle bağlı manevra yapabilen yerel milisler ön plana çıkmıştır. Bu şekilde İsrail hedeflerine saldıran birimler geri çekilirken yerel milisler meskun mahalde kendi evlerine giderek yani sivil halka karışarak rahat bir şekilde gizlenebilmişlerdir.

İsrail ordusunda görevli Albay İshai Efroni, günlerce Lübnanlı çiftçiler olarak görünen erkeklerin önderliğinde çuval taşıyan eşekler gördüklerini ve çuvallarda gübre olduğunu düşündüklerini, ancak daha sonra çatışma esnasında o çiftçilerin çuvallarından silah ve teçhizat alarak kendilerine saldırdıklarını ifade ederek, Hizbullah'ın gizlenebilme yeteneklerini işaret etmiştir (The Washington Post, 2006 Ekim 20). Hizbullah'ın bu gizlenebilme yeteneği nedeniyle İsrail topçu atışları ya da hava saldırıları işe yaramamış, hatta İsrail özel kuvvetleri dahil İsrail ordusu iz sürememiştir. Bu noktada meskun mahalde hava saldırıları altında bile yerel milisler İsrail ordusunu kuşatabilme yeteneği

gösterebilmiştir. Söz konusu duruma yer altı tünelleri, okulların, hastanelerin gizleme için kullanılması da eklenince, İsrail ordusunun Filistin tecrübesinden bambaşka bir taktikle karşılaşmasına neden olmuştur.

Nasrallah da yaptığı bir konuşmada Hizbullah'ın gerilla taktiğini benimsemiş olduğunu açıkça belirterek, milislerinin evlerinde, okullarında, tarlalarında ve fabrikalarında yaşadıklarını ifade ederek Hizbullah'ın halkın içinde olması sebebiyle, yok edilemez olduklarını ima etmiştir (The Wall Street Journal, 2006 Aralık 11). Savaşın sonunda, Nasrallah'ın haklı olduğu ortaya çıkmış, İsrail'in yoğun hava hareketlarına ve akabinde kara hareketına rağmen Hizbullah milisleri tam anlamıyla tespit edilemediklerinden dolayı yok edilememiş ve yenilgiye uğratılamamıştır. Bu durumun en önemli sebebi Hizbullah'ın gayrinizami hareketin esasları gereği Lübnan halkını bir perde olarak kullanmasından ve cephaneliklerini sivil binalarda rahatça saklayabilmelerinden kaynaklanmıştır.

5.2.3.4. İsrail Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi

İsrail ordusu IDF'nin Lübnan Savaşı'ndaki uyguladığı strateji, konvansiyonel gücün unsurları olan hava hareketına, ardından da denizden abluka ve kara hareketına dayalı olsa da, politik hedeflerine ulaşmak için uygun yer ve zamanda konvansiyonel gücü etkili şekilde kullanamamıştır. Bu durumun en önemli sebebi, Hizbullah'ın gayrinizami hareket aşamasında olduğu gibi İsrail ordusunun etkili bir konvansiyonel hareket gerçekleştirmesine izin vermemesidir. Kulick'e (2006:31-32) göre İsrail askeri ve politik iradesinin teknolojiye olan güveninin hava hareketi ağırlıklı bir stratejiyle Lübnan'a saldıracağını Hizbullah öngörmüş ve İsrail'in sadece hava hareketıyla roket ve füze cephanelerini hedef alarak, kendilerini zayıflatmak isteyeceklerini, ordularını bir kara hareketına sürüklemek istemediklerini varsaymışlardır. Bu varsayım yaklaşımı doğrultusunda Hizbullah, savaş stratejisini, çatışmaları sertleştirmek, özellikle de kısa menzilli Katyüşa roketleri ile saldırılarını arttırarak, İsrail'i kara hareketına çekmek üzerine kurmuştur (Kulick, 2006:31-32). Hizbullah milislerinin Güney Lübnan'da kilit noktalarda tüneller ile bağlantı ağları geliştirmeleri, bu ağları gelişmiş tanksavar güdümlü füzeler, mayınlar ve toplanlarla kaplamaları, Hizbullah'ın İsrail'i bir kara hareketına çekme hazırlığı içerisinde olduğunun bir kanıtıdır. Hizbullah, kara hareketına hazırlıksız olduğunu düşündüğü İsrail ordusunu kurduğu bu ağ ile özellikle IDF'nin zırhlı birliklerinin manevra

yapmasını engelleyerek, kilit noktalarda sıkıştırdığı birliklere büyük zayıatlar verdimeyi planlamıştır.

Hizbullah'ın öngördüğü strateji savaşın ilk gününden itibaren gerçekleşmiş, İsrail, askerlerin kaçırılmasından hemen sonra hava harekatıyla köprüleri, yolları ve istihbaratını aldığı Hizbullah mevkillerini bombalamaya başlamış, savaşın ilk aşamasında, 12 Temmuz - 23 Temmuz arasında, İsrail ordusu neredeyse yalnızca büyük bir hava, deniz ve topçu bombardımanı stratejisine güvenerek Hizbullah'ın askeri kapasitesini hedef alarak, düşmanını etkisiz hale getirmeye çalışmıştır (Gabrielsen, 2013:436-437; Cordesman vd., 2007:14). Ancak söz konusu strateji etkisiz olunca da, Hizbullah'a yönelik Lübnan'da hava harekatına ve deniz ablukasına ek olarak, özel kuvvetlerin gayrinizami harekatıyla eş zamanlı olarak kara harekatına yönelmiştir.

Savaşın ikinci aşamasını ifade eden kara harekatında, IDF Güney Lübnan'da 10-15 km'lik bir tampon bölge kurma amacıyla operasyonlarını gerçekleştirmiş, ancak engebeli arazi ve Hizbullah'ın tünel ve mayın sistemiyle kurduğu ağ yapısı ve roket saldırılarının artış göstermesi, söz konusu duruma ek olarak İsrail ordusunun zayıat endişesi, zırhlı birliklerinin etkili manevralar yapmasını engellemiştir. Ayrıca kara harekatıyla eş zamanlı olarak devam eden hava harekatının ve gayrinizami harekatın da kara harekatına Katyuşa füzeleri nedeniyle yakın hava desteği sağlanamadığından dolayı entegre olamaması İsrail ordusunun sonuç odaklı etkili operasyonlar gerçekleştirememesine neden olmuştur.

İsrail ordusu açısından söz konusu başarısızlığın en önemli örneği, Bint Jibeil köyünde Hizbullah milisleri ile İsrail askerleri arasında yaşanan çatışmalardır. 2000 yılında İsrail'in Lübnan'dan çekilmesinden sonra Nasrallah zafer konuşmasını bu bölgede yaptığından dolayı, söz konusu bölgede zafer kazanabilmenin İsrail ve Hizbullah açısından psikolojik bir önemi bulunduğundan, bu bölgedeki çatışmalar savaş için kırılma noktası olmuştur (Uri Bar, 2012:154). İsrail ordusu bu çatışmada etkili manevra gerçekleştirememesi nedeniyle 9 zayıat ve 27 yaralı vermiş ve bu sembolik zaferi Hizbullah'ın kazanmış olması İsrail halkında 'bir yenilgi algısı' yaratmıştır. Söz konusu çatışmada İsrail ordusunun başarısız olmasının ana nedeni, Hizbullah milislerinin İsrail birliklerini dar sokaklardan, evlerin pencerelerinden ve çatılardan makineli tüfekler ve roket güdümlü el bombalarıyla çapraz ateşe almalarından kaynaklanmıştır. Söz konusu çatışma meskun mahalde gerçekleştiği için İsrail ordusu yeteri kadar hava ve topçu desteği de alamamıştır. Çatışmaya katılan bir askerin "yaralıların tahliyesi için bile helikopterin

bölgeye intikali ancak yedi saat sonra olabilmıştır” ifadesi, konvansiyonel desteğin Lübnan’da yeteri kadar etkili olamadığını göstermektedir (The Guardian, 2006 Temmuz 30).

5.3. İsrail’in 1982 ve 2006 Lübnan Müdahalelerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımlarının ne kadar geçerli olduğunun test edilebilmesi bakımından değişkenler üzerinden İsrail’in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Müdahaleleri özelinde karşılaştırılarak ortaya konacaktır. Ayrıca söz konusu vakalar çerçevesinde bu değişkenlerin karşılaştırmalı olarak test edilmesi, savaşın doğasının ve karakterinin değişip değişmediğinin ve karakteriyle de doğru orantılı olarak da hibrit savaş yaklaşımının yeni bir savaş türü olup olmadığının anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu amaç doğrultusunda bu bölümde, “1982 ve 2006 yıllarındaki İsrail’in Lübnan Müdahalelerinin”, birbirleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?” sorusuna cevap verilmesi hedeflenmektedir.

5.3.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması

1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının doğaları bakımından karşılaştırıldığında; savaşlar farklı uluslararası sistemin olduğu dönemlerde ve farklı aktörlere karşı icra edilmelerine karşın, doğaları bakımından birbirlerine benzedikleri görülmektedir.

İsrail’in taraf olduğu savaşların doğası ‘Siyonizm’ yaklaşımı çerçevesinde şekillenmiştir. Herzl’in Siyonizm yaklaşımında atıfta bulunduğu “vaat edilmiş topraklar ve bu topraklara ulaşmada gerçekleştirilecek olan ulusal kurtuluş mücadelesi”, yaşamsal var oluş/yok oluş saikini ortaya çıkardığından İsrail’in müdahil olduğu savaşların nedenlerini, dolayısıyla doğasını anlayabilmek adına önem teşkil etmektedir. Bu açıdan Clausewitz’in savaşın doğasını politik hedeflerin belirlediği yaklaşımı ‘yaşamsal var oluş’ saikine yönelik tehditlere karşı gerçekleştirilecek olan savaşları ifade eden Siyonizm yaklaşımında vücut bulduğu değerlendirilmektedir. Bu açıdan İsrail’in 1982 yılında Lübnan’a gerçekleştirdiği müdahalenin doğasını Siyonizm’in politik hedefleri olan İsrail’in Filistin topraklarındaki kontrolün devamlılığın sağlanması ve bu durumu engellemeye yönelik başta FKÖ’nün akabinde Suriye’nin Lübnan’daki varlığının neden olduğu tehditlerin bertaraf edilmesi oluştururken, 2006 yılındaki müdahalenin doğasını da yine

Siyonizm'in politik hedefleri ile örtüşen, İsrail'e yönelik Lübnan'dan gelen Hizbullah tehdidinin bertaraf edilmesi ve İsrail'in caydırıcılık etkisini özellikle İran, Suriye ve Lübnan devletleri üzerinde yeniden tahsis edilmesi oluşturmuştur.

Söz konusu savaşların doğasının oluşumunda uluslararası sistemin rolü değerlendirildiğinde;

İki savaş da farklı zamansal dilimde ve dolayısıyla farklı uluslararası sistemde meydana gelmiş olsalar da, savaşların doğasının oluşumunda sadece savaşa doğrudan iştirak eden birincil aktörlerin etkisi bulunmamakta, savaşa vekil aktör kullanarak katılan yani dolaylı yoldan iştirak eden bölgesel ve küresel aktörlerin de etkisi bulunmaktadır. İsrail'in 1982 yılındaki Lübnan müdahalesi, Soğuk Savaş döneminde bir dönüm noktası niteliği taşıyan 1980'lerin başı, yokuş aşağı diye nitelenebilecek süratli bir döngüye girildiği bir zaman aralığında gerçekleşmiştir. Nisan 1979'da İran İslam Devrimi'nin yaşanması, Aralık 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi akabinde 1982 yılında İsrail'in Lübnan müdahalesi Soğuk Savaş'ın dengeleri açısından rekabet odağının yeniden Ortadoğu'ya çevrilmesine neden olmuştur. Bu nedenle de dönemin hegemon aktörleri olan ABD ve Sovyetler Birliği ile Lübnan üzerinden bölgesel güç olma arayışında bulunan devletler Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır, Irak ve İran, Lübnan'daki farklı grupları destekleyerek bu savaşa dolaylı yoldan müdahil olmuşlardır.

Benzer şekilde “ABD ve Rusya arasında yeni bir Soğuk Savaş mı yaşanıyor” tartışmalarının yaşandığı bir dönemde gerçekleşen İsrail'in 2006 yılındaki Lübnan müdahalesi, İsrail'in bu savaşla yeniden bölgesel caydırıcılığını sağlama girişimi uluslararası sistemin dinamiklerinden ve ABD ile Rusya gibi küresel aktörlerin ya da İran, Suriye ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerin dış politika stratejileriyle birlikte şekillendiğinden, Lübnan Savaşı'nın doğası uluslararası sistemden bağımsız bir şekilde belirlenmemiştir. Özellikle ABD'nin 11 Eylül Saldırıları sonrasında Afganistan ve Irak müdahaleleriyle ‘yeni’ bir Ortadoğu yaratma çabası ve bu çabaya karşı çıkan devlet ve devlet-dışı aktörlerin mücadelesi Lübnan'da da devam etmiştir. Aslında 2006 yılında Lübnan'da meydana gelen bu mücadele, Soğuk Savaş dönemi yaşanan Arap-İsrail savaşlarında yaşanan güç mücadelesinin bir başka versiyonunu işaret etmektedir. Ancak bu sefer İsrail-Mısır mücadelesi değil, bölgesel aktör olmak isteyen ve Lübnan'a Hizbullah vasıtasıyla rejimini ihraç etmek isteyen İran ile bunu engellemek isteyen İsrail'in mücadelesi söz konusudur.

Sonuç olarak, Clausewitz'in "savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır" yaklaşımına uygun şekilde uluslararası sistemdeki güç dengesi ve bu dengeyi değiştirmeye yönelik Ortadoğu'daki jeopolitik hedefler her iki dönemdeki Lübnan Savaşlarının doğasına da yansımıştır. Jeopolitik hedeflerin ABD, SSCB (Rusya), İsrail, İran ve Suriye devletleri için uluslararası sistemin özelliklerine ilişkin fırsat ya da kısıtlılıkları temsil ettiği yönündeki tespit, Lübnan Savaşı'nın doğasına ilişkin sorulara yanıt bulmakta bir rehber görevi görmüştür.

Bu açıdan da yeni nesil savaşın savunucularından, Creveld, Kaldor, Liang ve Xiangsui, Keegan, Duffield ve Münkler gibi yazarların "Soğuk Savaş sonrası savaşların artık siyasi plan olmaksızın icra edildiği, bu nedenle de Clausewitz'in 'savaş politikanın başka araçlarla devamıdır' yaklaşımının geçerliliğini yitirerek, savaşın politikanın aracı olmaktan çıktığı" yönündeki görüşleri geçerli görünmemektedir. Görüldüğü gibi her iki Lübnan Savaşı'nda da aktörlerden birinin devlet dışı aktör olması (FKÖ ve Hizbullah) savaşın doğasında herhangi bir değişiklik yaratmamış ve savaşlar politik amaçlar doğrultusunda icra edilmişlerdir. Bu açıdan geleneksel savaş yaklaşımının temsilcilerinden Paret, Gray, Daase, Echevarria, Handel ve Karaosmanoğlu gibi yazarlarının, günümüz savaşlarında devlet dışı aktörlerin varlıklarının artış göstermesinin, savaşların doğasını değiştirmede düşüncesi hem 1982 yılındaki hem de 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'nda geçerli olmuştur.

5.3.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması

Yeni nesil savaş üzerine yazan, Creveld, Kaldor ve Münkler özellikle aktörlerin ve araçların çeşitlenmesi noktasından hareketle geleneksel ve yeni savaş ayrımı ile savaşları ikiye ayırarak, konvansiyonel hareket yerine, terör ve gayrinizami hareket ile şekillenen bir muharebe sahasının olduğu, cephe ve alan hakimiyeti yerine, halkın kontrolünün savaş stratejisi olarak belirlendiği fikirleri üzerinden Clausewitz üçlemesinin yetersiz kaldığını iddia etmektedirler.

Söz konusu yazarlar, günümüz savaşlarında özellikle devletlerin politik iradelerinin ve orduların merkezi konumunun azaldığını, özellikle bağımsız değişkenlerin etkisiyle halkın iradesinin daha yoğun olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin Kaldor'a (2005:491-493) göre, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen günümüz savaşları, mevcut düzeni zayıflatmak ve yeni kimlikler inşa etmek amacıyla halka yöneltmiştir. Bu nedenle

Kaldor, ‘geleneksel savaşın merceği’ olarak adlandırdığı Clausewitz’in teorisinin günümüz savaşlarında etkisiz kalacağını iddia etmektedir. Yeni Savaşlar konusunda önemli çalışmaları bulunan Münkler de, Kaldor ile aynı fikirdedir. Münkler (2010:190), çok sayıda aktörün asimetrik etkiler yaratması sebebiyle günümüz savaşlarında belirli bir cephenin mümkün olamayacağını, bu durumun meskun mahalde yaşayan halkı doğrudan savaşın bir aktörü yaptığını, bu durumun da savaşın karakterini belirleyen Clausewitz üçlemesini artık geçersiz kıldığını belirtmektedir.

Söz konusu yaklaşımlar 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının karakteri bakımından karşılaştırıldığında;

5.3.2.1. Clausewitz’in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması

Clausewitz, bir savaşın kazanılmasında ya da kaybedilmesinde belirleyici faktörün savaşın karakterinin ağırlık merkezi olduğunu düşünmektedir. Clausewitz’e göre ağırlık merkezi politik irade, ordu ve halk arasında oluşmakla birlikte, halk unsuru savaşlarda vereceği ya da vermeyeceği destek ile politik iradeyi etkilediğinden ve ordu ile birlikte fiziksel gücü oluşturduğundan genelde ağırlık merkezi olarak kabul edilmektedir (Veljovski, Taneski, Dojchinovski, 2017:298; Lytvynenko, 2016:60). Bu kapsamda 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının ağırlık merkezleri yani halk unsurunun bu savaşlardaki konumu incelendiğinde, İsrail açısından her iki savaşın karakterinin oluşumunda İsrail ve Lübnan halklarının oluşturduğu ikili bir ağırlık merkezinin bulunduğu görülmektedir.

Bu açıdan her iki savaşta da İsrail halkının oluşturduğu ağırlık merkezlerinin kaynağı Siyonizm doğrultusunda şekillenen politik hedeflere ve bu hedeflerin referansı konumunda olan Yahudi kimliğine dayanmaktadır. İsrail halkının Yahudi kimliği, politik ve askeri kültürünün oluşumunda önemli bir yere sahip olmakla birlikte, özellikle savaşlarda halkın düşünce, duygu, inanç ve davranışlarını belirlemede ana etken konumundadır. Özellikle Herzl’in (2012:31-40) Siyonizm yaklaşımında atıfta bulunduğu “vaat edilmiş topraklar ve bu topraklara ulaşmada gerçekleştirilecek olan ulusal kurtuluş mücadelesi”, halk için yaşamsal var oluş amacını ortaya çıkardığından, İsrail’in politik iradeleri müdahil oldukları savaşların birçoğunda halk desteğini alabilme hususunda zorlanmamışlardır. Zaten Yahudi halkı, Filistin topraklarında devletleşmeye karar verildiğinde, bunun ancak savaşlar vesilesiyle olabileceği de kabullenmiştir. Söz konusu kabullenmişliğin en önemli sonucu

halkın ana aktör olarak savaşların ağırlık merkezini oluşturması olmuştur. İsrail’de erkek ve kadınların mecburi askerlik hizmetine tabi olmaları akabinde yedek askerlik hizmetine alınmaları, halkın algısında orduyu merkezi bir konuma yerleştirdiği gibi, ‘yaşamsal var oluşlarının’ da parçası yapmıştır (Merom, 2003:170-171; Helman, 1999:193-200; Sucharov, 2005:49-50).

Temelde İsrail halkının savaş algısını belirleyen en önemli faktör, İsrail’in Arap devletleri tarafından sürekli tehdit altında olduğudur. İsrail halkı, Arap devletlerinin temel olarak İsrail’e karşı düşman olduğunu ve Yahudi devletini yıkmaya çalışacağı algısını taşımaktadırlar. Bu algı, politik iradelerin yol açtığı güvenlik korkularının merkezinde olan ve bir ulusal birlik biçiminin yaratılmasını sağlayan motiften kaynaklanmaktadır. Özetle, ulusal birlik, İsrail’in sürekli olarak ‘varoluşsal tehdit’ ile karşı karşıya olduğu algısıyla sağlanmaktadır (Maoz, Z. 2009:481-482). 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan’a yönelik müdahalede de İsrail politik iradeleri halka, yine böyle bir çerçevede gerekçeler sunarak, destek istemişlerdir. Söz konusu ‘varoluşsal tehdit’ 1982 yılında Lübnan’da konuşlu bulunan FKÖ’den kaynaklanırken, 2006 yılında ise Hizbullah’tan kaynaklanmıştır.

Siyonizm ile ilişkilendirilen ‘var oluşsal tehdit’ yaklaşımı sayesinde İsrail politik iradeleri her iki savaşta da Yahudi halkından istedikleri desteği sağlayabilmişlerdir. Ancak her iki savaşta da Yahudi halkının desteği alınmasına karşın, söz konusu savaşlarda hareket sürelerinin uzaması ve bununla da doğru orantılı şekilde ordudaki can kayıplarındaki önemli artış, başlangıçta varoluşsal tehdit nedeniyle savaşı desteklemiş olan Yahudi halkının, desteğinin azalmasına ve savaşın varoluşsal tehditten ziyade, politik iradelerin siyasi emelleri doğrultusunda sürdürüldüğü algısının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Clausewitz üçlemesindeki halk boyutunun bir diğer unsuru da düşman devletin halkının desteğidir. Ancak her ne kadar iki savaşta da İsrail halkı ve Lübnan halkından oluşan ikili bir ağırlık merkezi olsa da 1982 yılındaki Lübnan Savaşı’nın tersine 2006 yılındaki savaşta Hristiyan Marunilerin desteği alınmaya çalışılmamış, özellikle Lübnan’ın kritik altyapı tesislerine düzenlenen sabotaj eylemleriyle Lübnan halkında korku ve bıkkınlık yaratılarak, söz konusu bu durumdan Hizbullah’ın sorumlu olduğu algısını yerleştirilmeye çabalanmış, bu yolla da Lübnan halkının Hizbullah’a destek olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Schleifer, 2014:47-50). Sonuçta ister güce dayalı ister rızaya dayalı olsun, söz konusu savaşlarda halk desteğinin önemi İsrail tarafından savaşın karakterinin ağırlık merkezi olarak algılanmıştır.

Clausewitz üçlemesinin ikinci faktörü olan ordu, komutanlar ve askerleri ile ifade edilirken, komutanın yetenekleri, ordunun savaşçılığı ve bu yeteneklerin ve savaşçılığın muharebede nasıl kullanıldığı askeri stratejiyi ve doktrini oluşturduğundan savaşın karakterini etkileyen önemli faktörlerden biridir.

1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarında İsrail askeri iradeleri birbirlerine çok benzer ve hatta devamı niteliğinde bir savaş stratejisi uygulamışlardır. Hem 1982 yılında hem de 2006 yılında dönemin Genelkurmay Başkanları, teknoloji temelli hava gücüne odaklanan stratejilerin paramiliter ve piyade gücüne odaklı gayrinizami harekattan daha etkili olacağını ön görüp, konvansiyonel hareket temelli bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Ancak her iki savaşta da İsrail askeri iradelerinin ortaya koydukları konvansiyonel hareket stratejisi, politik hedeflere ulaşmada istenilen sonuçlara ulaşabilmek adına etkili sonuçlar verememiş, düşman unsurlarına ulaşabilmek adına hareketlerin Lübnan içlerine kadar ilerlemesi, askeri iradeleri strateji değişikliğine zorlayarak, hibrit savaş stratejisine yönelmeye zorlamıştır.

Clausewitz (2015), savaşın karakterinde var olan ‘şans ve olasılık’ unsurunun her zaman bir dereceye kadar kumar oynamayla eş değer olduğuna inanmıştır. Ama aynı zamanda bu unsurun, komutanların ordusunun lehine olan stratejileri değiştirmesine de yardımcı olabileceğine inanmış, söz konusu değişikliği yapabilmenin askeri dehayı gerektiğini, askeri dehanın da ancak “akıl ve cesaretin ahenkli bir birleşimi...” sonucu olacağını belirtmiştir.

Clausewitz’in bu düşüncesi her iki Lübnan Savaşı’ndaki İsrail askeri iradeleri açısından değerlendirildiğinde; 1982 yılındaki savaşta başarılı olunamamasına rağmen, 2006 yılındaki savaşta komutanların konvansiyonel harekata tekrar bu kadar güvenmesinin ‘şans ve olasılık’ açısından bir kumar olduğunu söylemek mümkündür. Ancak aynı zamanda her ne kadar zorunluluktan da olsa her iki savaşta da bu hatadan dönülerek devam eden bir savaşta strateji değişikliğine gidilerek savaşın karakterinde etki yaratabilmeyi de cesaret olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

Söz konusu savaşlardaki politik iradelerin rolü karşılaştırıldığında ise; İsrail politik iradelerinin her iki savaşta da ortaya koydukları hedeflerin benzer oldukları görülmektedir. 1982 yılındaki savaşta hedef FKÖ’nün mevzilerini yok etmek ve tüm Celile yerleşim bölgelerini FKÖ’nün ateş menziline kurtarmak ve ayrıca Suriye’ye gözdağı vermek

iken, 2006 yılındaki savaşı da benzer şekilde ancak bu sefer Hizbullah'ı bütün unsurlarıyla Lübnan'dan çıkarmaya ve bu yolla da İran ve Suriye'ye gözdağı vermek üzerine kurulu olmuştur. Görüldüğü gibi her iki savaşta da ana hedefler devlet dışı aktörler olmasına rağmen, savaşların asıl hedefi politik amaçlar olmuştur.

Genel olarak, hem 1982 yılındaki hem de 2006 yılındaki Lübnan Savaşlarında halk, ordu ve politik irade değişkenlerinin varlığı, yeni nesil savaş yaklaşımını savunan yazarların belirttiğinin aksine Clausewitz üçlemesinin açıklayıcı gücünün günümüz savaşlarında devam ettiğini göstermektedir.

Özellikle her iki savaşta da halk boyutunun ağırlık merkezi olması ve politik iradelerin öncelikle halk desteğini almaya yönelik stratejiler geliştirmeleri, yeni nesil savaş yaklaşımını savunan yazarların, Soğuk Savaş sonrası gerçekleşen savaşlarda halkın kontrolünün savaş stratejisi olarak belirlendiği ve bu nedenle de savaşın karakterinin değiştiği ve bu nedenle de Clausewitz üçlemesinin yetersiz kaldığı görüşünü geçersiz kılmıştır. Örneğin Kaldor'un (2003:120-122) ifade ettiğİ, devlet ve devlet dışı aktörlerin ağırları tarafından gerçekleştirilen günümüz savaşlarının, mevcut düzeni zayıflatmak ve yeni kimlikler inşa etmek amacıyla halka yöneltildiğİ iddiası 1982 yılındaki Lübnan Savaşı özelinde de yaşandığı için, bu yaklaşımın sadece günümüze özgü bir durum olmadığını göstermiştir.

Ayrıca her iki savaşta politik iradelerin ve politik hedeflerin varlığı ve savaşı doğrudan etki edebilecek politik hedefler ve bu hedeflere ulaşmada orduyu ve halkı etkileyebilecek stratejiler geliştirebilmeleri, politik iradelerin otoritelerinin aşınmadığını, savaşlarda halk boyutunun yanında politik iradelerin de rolünün güçlü bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Peki günümüz savaşlarında, yeni nesil savaş yaklaşımlarının belirttiğİ gibi "ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür değişkenleri, geleneksel savaşların karakterinden farklı olarak 'yeni' bir olgu ortaya koyabilmiş midir? Bu açıdan 1982 ve 2006 yıllarında gerçekleşen Lübnan Savaşları karşılaştırıldığında;

5.3.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Ekonomi faktörünün savaşın karakterini etkileyerek, hibrit savaşın ortaya çıkmasına neden olup olmadığı 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşları özelinde incelendiğinde; öncelikle yapılması gereken her iki savaşın maliyetinin karşılaştırılmasıdır. Çünkü yeni nesil savaş yaklaşımı argümanlarına göre, eğer bir devlet müdahil olduğu bir savaşta yüksek maliyetle karşılaşmışsa, bir sonraki savaşlarında maliyetten kaçınmak adına savaşın karakterinde değişikliğe giderek kara harekatına dayalı konvansiyonel harekattan uzaklaşma eğiliminde olacaktır. Bu argümana göre 1982 yılındaki savaştan sonra İsrail'in 2006 yılındaki savaşta daha düşük maliyetli bir savaş yaklaşımı uygulamış olması gerekmektedir. Söz konusu yaklaşımın geçerliliğini test edebilmek adına her iki savaşın maliyetleri karşılaştırıldığında; 1982 yılındaki savaşın ortaya konan 2 milyar dolarlık maliyeti referans alındığında, sadece 34 gün sürmesine rağmen ortalama maliyetin 1.6 milyar dolarlık 2006 yılındaki savaşa yakın olduğu görülmektedir. Hatta 2006 yılındaki savaşın İsrail ekonomisinde yarattığı 3.5 milyar dolarlık zarar da dikkate alındığında 2006 yılındaki savaşın maliyeti 1982 yılındaki savaşa oranla daha da yükselmektedir.

Sonuç olarak İsrail, 1982 yılındaki savaştaki kayıplar ve bu durumun neden olduğu maliyeti düşürebilmek adına, 2006 yılında yüksek ateş gücüne dayalı, geniş çaplı kara harekatını içermeyen RMA yaklaşımı doğrultusunda hava gücünü asimetrik bir avantaj olarak kullanmaya dayalı bir savaş yaklaşımı benimseyerek, düşmanı hassas mühimmat gibi teknolojilerle imhaya odaklansa da, istenilen başarı gösterilememiştir. Bu durum neticesinde hava harekatının yanında kara birliklerinin hatta yedek kuvvetlerini de Hizbullah'a karşı kullanılmaya başlanması zayıflatların ve maliyetin artmasına neden olmuştur. Ayrıca İsrail'in 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'ndan sonra artan savunma harcamalarına rağmen, savaşın zayıflatlarını ve maliyetlerini düşürmek adına RMA'ya odaklanması, 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'nın karakterini etkileyerek, yanlış bir stratejiyle savaşa başlanmasına ve bu nedenle de zorunlu ancak ani bir strateji değişikliği nedeniyle algıların tersine, zayıflatların ve maliyetlerin artış göstermesine sebebiyet vermiştir (Johnson, 2010:1-3). 2006 yılındaki 11.8 milyar dolarlık savunma harcamasındaki Lübnan Savaşı'nın toplam 1.6 milyar dolarlık yeri sadece 34 gün süren bir savaş olarak düşünüldüğünde çok ciddi bir rakamı temsil etmektedir (The Guardian, 2006 Ağustos 15).

Bu açıdan da yeni nesil savaş yaklaşımının, “eğer bir devlet müdahil olduğu bir savaşta yüksek maliyetle karşılaşmışsa, bir sonraki savaşlarında maliyetten kaçınmak adına savaşın karakterinde değişikliğe giderek kara hareketına dayalı konvansiyonel harekattan uzaklaşma eğiliminde olacaktır” argümanı her ne kadar uygulanmaya çalışılsa da, sürekliliği sağlanamadığı için, savaşın karakterinde köklü bir değişiklik yaratamamıştır.

Geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları arasındaki bir diğer tartışma da illegal ekonomi üzerinden bir savaş ekonomisi yaratma girişiminin günümüze özel bir durum olup olmadığı üzerinedir. 1982 ve 2006 yıllarındaki savaşlar bu açıdan karşılaştırıldığında, her iki savaşta da hem devletler hem de devlet dışı aktörlerin dahil olduğu bir savaş ekonomisi yaratma girişiminin olduğu görülmektedir. Başlangıçta iç savaş akabinde İsrail ve Suriye’nin müdahalesi ve aktörlerin karşı karşıya gelmesinin yarattığı otorite boşluğunda Lübnan 1980’li yıllarda dünyanın en önemli uyuşturucu ekim alanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Lübnan’da o dönem yaklaşık yıllık 900 ton esrar ve 4.5 ton eroin üretilmeye başlanmıştır.

Picard’a (2005:29-31) göre Suriye dışında bölgede uyuşturucu ekimini ve ticaretini kontrol eden yapı paramiliter grupların elindedir ve söz konusu gruplardan genellikle Hizbullah ön plana çıkmaktadır. Özellikle Bekaa Vadisi ve Hermel olmak üzere uzak dağlık bölgeler, polis ve güvenlik hizmetlerinin gözle görülür biçimde bulunmadığı alanlar olduklarından, bu bölgelerde haşhaş ekimi yoğun olarak yapılmıştır. Uyuşturucu üretimindeki hızlı gelişme, uzun vadeli çıkarları hesaba katmadan savaşın, silah satıl almak gibi acil finansal ihtiyaçlarını karşılayan bir ekonomik girişim yaratmıştır. Söz konusu ekonomik girişim de bir uyuşturucu piyasası yaratarak, bu piyasada faaliyet gösteren Hizbullah’ı, mensuplarına ücret ödeyen organize suç örgütüne dönüştürmüştür. Söz konusu uyuşturucuya ve silaha dayalı bu kaynaklar, Hizbullah’ı 2006 yılındaki savaşta güçlü bir aktör haline getirmiştir.

Görüldüğü gibi birbirinin devamı niteliğindeki her iki savaşta da illegal ekonominin varlığı, yeni nesil savaş yaklaşımının, Soğuk Savaş sonrası savaşların cazip bir illegal ekonomik yaratma aracına dönüştüğü ve bu durumun terör örgütleri ya da paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörlerin savaşlara katılımını sağlayarak savaşın karakterini değiştirdiği yaklaşımını geçersiz kılmaktadır. Çünkü her iki savaşta da devlet dışı aktörler bulunmakta ve devletler bu aktörler vasıtasıyla illegal bir savaş ekonomisi oluşturmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak savaş ekonomisinin, savaşın karakterinde yarattığı etki, sadece

kazancın geçmişten günümüze giderek artan oranda illegalleştiği bir sistem meydana getirmesi olmuştur.

5.3.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Her iki savaşta da, İsrail politik iradesinin ortaya koyduğu hukuksal önerme, “kuvvet kullanma istisnası olan BM Antlaşması’nın 51. maddesinde belirtilen fiili bir silahlı saldırının mevcut olduğudur”. Bu bakımdan İsrail’in önermesi; 1982 yılındaki İsrail ordusunun Lübnan’a müdahalesi, Lübnan’ın toprak bütünlüğüne zarar verme amacı taşımamakta, FKÖ’nün Lübnan topraklarından İsrail’in Celile bölgesine gerçekleştirdiği silahlı saldırıları engellemeye yönelik meşru bir kuvvet kullanımını içermekle birlikte (Feinstein, 1985:363); 2006 yılındaki müdahalesi de benzer şekilde, Hizbullah’ın İsrail’e saldırı düzenlemesinin ve iki IDF askerini kaçırmasının bir ‘savaş sebebi’ olduğu belirtilerek, saldırının İsrail’in egemenliğini hedef aldığı iddiasıyla, Lübnan müdahalesini BM antlaşmasının 51. maddesi uyarınca meşru müdafaa kapsamında kendini savunma kavramı üzerine dayandırılmaktadır (Shiryaev, 2007:91-92).

Benzer iki hukuksal gerekçeyle hem 1982 yılında hem de 2006 yılında İsrail’in Lübnan’a müdahalede bulunması, hem devlet dışı aktörlerin müdahil olduğu çatışmaların, hem de bu çatışmalara devletlerin 51. maddeyi yorumlayan meşru müdafaa gibi hukuksal önermeler ile savaşlarına meşruluk sağlama çabaların yeni olmadığını göstermektedir. Bu nedenle de hukuksal yaklaşımların savaşın karakterini değiştirdiği tezi gerçekçi görünmemektedir.

Sonuç olarak her iki savaşta da İsrail’in, uluslararası hukuku ihlal etmediklerine dair hukuksal önermeleri kullanmasının nedeni, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olmasının engellenmek ya da geciktirilmek istenmesinde yatmaktadır. Ayrıca, BM vasıtasıyla alınan kararların savaşların son aşamasına kadar yaptırım gücüne sahip olamaması, uluslararası hukukun savaşın karakterine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Ayrıca söz konusu durum, Creveld (2017), Dalar (2014), Dexter (2007) ve Balakrishnan (2009) gibi yeni nesil savaş yazarlarının belirttiğinin aksine, savaşlarda gizliliği sağlama ya da ortaya çıktığı takdirde zaman kazanmak için meşruluk sağlama ve inkar çabaları ve bu durumun neden olduğu savaş ile barış hali arasındaki belirsizliğin

sadece günümüz savaşlarına özgü olmadığını göstermektedir.

5.3.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

İsrail ordusunun 1982 yılında Lübnan müdahalesinde kullandığı askeri teknoloji incelendiğinde, teknoloji stratejisini ağırlıklı olarak hava hareketlerinde ve piyade birliklerini destekleyici unsur olarak kara ile deniz hareketlerinde kullandığı görülmektedir. İsrail ordusu, Lübnan'ın arazi şartları avantaja çevirmek ve FKÖ ile Suriye birliklerinin savunmasını aşmak için hava hareketlerinde uçak ile helikopterleri kullanmış, piyade birliklerini desteklemek amacıyla kara hareketlerinde 1600 tank, 1500 zırhlı personel taşıyıcı (APC) ve 300 adet topçu bataryası kullanmıştır (Sayigh, 1983:45; Laffin, 1985:59; Bregman, 2016:171). 2006 yılındaki müdahalesinde de benzer şekilde özellikle insansız hava araçlarına ve yeni silah sistemlerine dayanarak, hava kuvvetlerinin hassas mühimmatlarına (M42, M46, M-77, M-85 ve BLU-63 msket bombaları) dayalı bir strateji benimsemiştir (Bardaji, 2017:51).

Her iki savaşta da RMA'nın mantığını oluşturan savunma alanlarındaki yenilikçi teknolojik gelişmelerin sağladığı havada hareket serbestisi ve yüksek ateş gücü kapasitesi, İsrail ordusu IDF'nin hava kuvvetlerine olan güvenini artırarak savaşların başlangıcında hava hareketine dayalı bir savaş stratejisi ortaya koymasına neden olmuş, özellikle gelişmiş teknolojik füzelerin sağladığı yüksek ateş gücü sayesinde düşmanlarının sığınak ve cephanelerini yok etmeyi ve bu sayede de özel kuvvetlerin gerçekleştireceği operasyonlara alan açmayı hedeflemiştir.

Ancak her ne kadar her iki savaşın da başında İsrail ordusunu hava hareketleri sayesinde düşmanlarını geri çekilmeye zorlasa da, söz konusu geri çekilme kısa sürmüş, çünkü hava hareketi, askeri tesisleri ve güçlü komuta kontrol merkezleri gibi yüksek değerli hedefleri olmayan devlet dışı aktörler olan FKÖ ve Hizbullah gibi melez bir rakibe karşı tek başına istenen sonucu üretmesi pek mümkün değildir. Bu açıdan İsrail'in teknolojik üstünlüğü savaşlarını kazanabilmesi yani politik hedeflerine ulaşabilmesi açısından yeterli olamamıştır. Çünkü her iki savaşta da teknolojiye olan güven nedeniyle hava hareketiyle başlayan operasyonlar, istenilen sonuca ulaşamaması nedeniyle yerini konvansiyonel hareket ile gayrinizami hareketin iç içe geçtiği strateji olan hibrit savaşa bırakmıştır.

Sonuç olarak, 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nda altı günde teknolojinin sağladığı imkanlarla üç orduyu tahrip eden İsrail ordusu, 1982 ve 2006 yıllarında FKÖ ve Hizbullah gibi düzensiz bir ordu karşısında kazanabilmenin en büyük zorluklarını yaşamıştır. Söz konusu zorluk göstermiştir ki; teknoloji, bazı durumlarda hareket üstünlüğünün ana motoru konumunda olabilirken, bazı durumlarda ise freni olabilmektedir. İsrail ordusu için teknoloji, her iki savaşta da fren görevi görerek, IDF'nin başarılı olamamasının sebeplerinden birini teşkil etmiştir.

Bu açıdan yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen Creveld, Parker ve Freedman, Kaldor, Singer ve Cooker gibi yazarlara göre RMA yaklaşımının hedefe ulaşmada sağlayacağı imkanlar nedeniyle ve insana duyulan ihtiyacı azalttığı için savaşların karakterini değiştirdiği yaklaşımı Lübnan Savaşları özelinde geçerli olmamıştır. Her iki savaşta da teknolojinin politik hedeflere ulaşmada yeterli olamaması nedeniyle gayrinizami harekate ağırlık verilmesi bu yaklaşımı doğrulamaktadır.

5.3.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması

İsrail ordusunun askeri kültüründe büyük oranda devamlılık söz konusu olduğu için her iki savaşta da kültürel bağlamda benzerlikler bulunmaktadır.

Siyonizm'in bakış açısı İsrail'in politik hedeflerine ve güvenlik yaklaşımlarına yansıdığı gibi İsrail ordusu IDF'nin askeri kültürüne de yansımış ve bu bakımdan İsrail ordusu, Siyonizm çerçevesinde vaat edilmiş topraklar olarak gördüğü Filistin'de ulaşmak istenen politik hedefleri silahlı mücadeleyle tanımlamıştır. Siyonizm'in ortaya koyduğu politik hedeflerin İsrail toplumu için varoluş sebebi olarak algılanması ve bu hedefe ulaşmada ordunun kritik rolü, ordunun İsrail toplumunda merkezde olmasını sağlamıştır.

Ancak, 1982 yılındaki savaştan sonra İsrail politik iradesinin ortaya koyduğu hedeflerin sorgulanmaya başlanması ve bu nedenle halkın zayıflara tepki göstermeye başlaması, askeri iradeleri ordunun kültürü bağlamında bir dönüşüm yapmaya zorlamıştır. Aslında söz konusu dönüşümün başlangıcı 1982 yılındaki savaşının başlangıç esnasında geniş çaplı kara hareketi yerine hava hareketine ağırlık verilmesiyle başlamış, bu savaştan sonra da İsrail politik iradelerinin zayıf endişesi nedeniyle, yedek kuvvetlerin dahil olduğu geniş çaplı bir ordu yerine sayıca az, ancak profesyonel askerlerden oluşan bir ordu ile ve teknoloji tabanlı hava unsurları ile müdahaleyi gerçekleştirme stratejisini tercih etmeleri

orduların askeri kültüründe bir dönüşüm olarak yorumlanmış, söz konusu durumun savaşların icrasını da etkileyeceği düşünüldüğünden, yeni nesil savaş yazalar tarafından savaşın karakterinin değiştiği yönünde literatürde bir algı oluşturulmuştur.

Bununla birlikte de profesyonelleşme adı altında yedek kuvvetlerin ordudaki rolünün azaltılması, Yahudi halkının orduya yaklaşımından bir kopuş olarak yorumlanmış, bu durum nedeniyle de ulusal bilinç ve kahramanlık motivasyonunun ordu içerisinde azaldığı yönünde değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu durumun sonucu olarak da 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'na giden süreçte, İsrail askeri iradeleri tarafından ordunun savaş kültürü düşmanla minimum temas sağlayarak, daha çok teknoloji temelli bir hareketla düşmanın kritik alt yapılarının imhasını içermeye yönünde şekillenmiştir.

Her ne kadar askeri kültür dönüştürülmeye çalışılsa da ve hatta 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'nın başında yedek kuvvetlerin tamamıyla göz ardı edilerek hava hareketine güvenilmişse de, sonradan söz konusu stratejiden vazgeçilerek yedek kuvvetler ağırlıklı bir kara hareketine başlanması ve bu birliklerden daha önceki dönemlerdeki askeri kültüre bağlı olarak ulusal bilinç ve kahramanlık göstermeleri beklenmeleri, askeri kültürün 1982 yılı sonrası aşınca da, savaşın karakterini değiştirebilecek oranda bir değişime neden olmadığını göstermektedir.

Ayrıca 1982-2006 arasında her ne kadar Yahudi toplumunun askeri ve savaş kültürü zedelenmeye uğradığı belirtilse de, yedek kuvvetlerin savaşta performansları göz ardı edildiğinde her ne olursa olsun, kriz ve savaş zamanlarında 'bayrak etrafında toplanma' adına toplum ordusunun yanında yer almaya devam etmiştir. Bu durumun sonucu olarak da her iki savaşta da yedek kuvvetler başta olmak üzere ordudan ulusal bilinç ve kahramanlık motivasyonu beklenmesi, yeni nesil savaş yazarları olan Hill ve Smith'in "teknolojinin, askerliğin kahramanlık ve ulusal bilinç duygusuyla motive edilen yaşam tarzından, maddiyata dayalı profesyonel bir meslek olarak algılanmaya başlanmasına sebebiyet verdiği" düşüncesini geçersiz kılmakla birlikte, teknoloji değişkeninin yurttaş-ordu yaklaşımını benimseyen orduların kahramanlık, moral ve motivasyon dahil geleneklerinden ve geçmişlerinden kopartamadığı düşüncesinin geçerliliğini koruduğunu göstermektedir.

5.3.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması

1982 ve 2006 yılındaki Lübnan Savaşlarını hem hibrit savaş teorisinin açıklayıp açıklayamayacağını test etmek adına, hem de bu açıdan hibrit savaşın yeni bir yaklaşım olup olmadığının tespiti için bu iki savaş karşılaştırıldığında;

Bir savaşın hibrit savaş olarak tanımlanabilmesi için, o savaşta konvansiyonel ordulardan ve devlet dışı aktörlerden oluşan melez bir askeri yapı, aynı anda eş zamanlı olarak hem konvansiyonel hem de konvansiyonel olmayan istihbarat, gayrinizami hareket, psikolojik hareket, sabotaj ve terörizm taktiklerine başvurulması gerekmektedir (Kofman ve Rojansky, 2015:2).

İsrail'in 1982 yılındaki Lübnan Müdahalesine bakıldığında, her ne kadar öncelikle hava hareketine dayalı bir konvansiyonel savaş stratejisi benimsenmiş olsa da, savaşın ikinci aşamasında Maruni paramiliter grupları ile İsrail ordusu müşterek bir şekilde hem FKÖ hem de Suriye unsurlarına karşı konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan istihbarat, gayrinizami hareket, psikolojik hareket, sabotaj ve terörizm taktiklerini kullanmıştır. Yine benzer şekilde 2006 yılındaki müdahalesinde de her ne kadar öncelikle hava hareketine dayalı bir konvansiyonel savaş stratejisi benimsenmiş olsa da, savaşın ikinci aşamasında yedek kuvvetler ile İsrail ordusu müşterek bir şekilde Hizbullah unsurlarına karşı konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan istihbarat, gayrinizami hareket, psikolojik hareket, sabotaj ve terörizm taktiklerini kullanmıştır.

Görüldüğü gibi her iki savaşta da benzer stratejiler kullanılmıştır. Sadece 2006 yılındaki müdahalede Lübnan halkı içerisindeki herhangi bir paramiliter grup kullanılmamış olsa da, İsrail'in yedek kuvvetleri de doğrudan paramiliter grup özellikleri taşıdığından (temeli gayrinizami harekate dayalı halkın oluşturduğu gruplar) orduyla birlikte savaş sahasında yer almaları her iki savaşın da hibrit savaşın özelliklerini büyük oranda barındırdığını göstermektedir.

Söz konusu taktikler detaylı karşılaştırıldığında, zamansal açıdan farklı dönemlerde meydana gelmiş olsalar da birbirlerine çok yakın stratejileri barındırdıkları ve hibrit savaş teorisinin bu savaşları açıklayabildiği görülecektir.

5.3.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması

İsrail politik iradeleri hem 1982 yılındaki hem de 2006 yılındaki savaşta, insana dayalı ve stratejik istihbarat elde edebilmek amacıyla Mossad'ı ve askeri istihbarat Aman'ı kullanmışlardır. Özellikle Mossad, İsrail politik iradesinin karar verme sürecine etki ederek, geleneksel rolünün ötesine geçmiş ve Lübnan Savaşlarının karakterlerinin belirlenmesinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Aman'ın görevi ise askeri istihbaratla sınırlı kalmış, söz konusu istihbarat teşkilatı, İsrail ordusu IDF'nin hareket stratejisinin belirlenmesinde bilgi destek unsuru olarak kullanılmıştır.

Lübnan Savaşlarında öne çıkan istihbarat teşkilatı Mossad'ın 1982 yılındaki savaşta öncelikli görevi, Lübnan nüfusunun kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi ve bu amaç doğrultusunda Maruni Hristiyanlarının askeri ve ekonomik açıdan desteklenmesidir. Bu açıdan Mossad'ın tüm stratejisinin en temel noktası, Maruni Hristiyanlar aracılığıyla kendisine yakın bir otoritenin Lübnan'da iktidara gelmesidir.

Ancak Mossad'ın, Lübnan'da Maruniler'e yönelik bakış açısı hatalı olmuş, ortaya koyduğu stratejik istihbaratın Lübnan'da Hristiyanlar öncülüğünde bir politik sistem yaratma anlayışı, başta Şii topluluğu Hizbullah olmak üzere diğer dini ve etnik grupların İsrail müdahalesine karşı güçlü bir isyan başlatmalarına sebebiyet vermiş ve Lübnan iç Savaşı'nı daha da derinleştirmiştir. Bu hatalı yaklaşım 2006 yılındaki savaşta istihbarat faaliyetlerini de etkilemiş, Mossad bu savaştan önce Lübnan halkına ve politik iradesine yönelik doğrudan bir angaje faaliyeti planlanmadığından dolayı, insan istihbaratından ziyade stratejik ve teknik istihbarat hususuna ağırlık vermiştir. İsrail'in özellikle, teknolojik açıdan gelişmiş teknik istihbarat araçları cephane gibi Hizbullah unsurlarının tespitinde kullanılırken, Hizbullah'ın taktik ve stratejik hamlelerini önceden öngörebilmek ve uygun savaş stratejisini belirleyebilmek adına stratejik istihbarat kullanılmıştır.

Ancak her ne kadar savaşın başlangıcında teknik ve stratejik istihbarat Hizbullah altyapısı ve silah depoları tahrip edilmesi adına başarılı görünse de savaş ilerledikçe ön görülenin aksine Hizbullah'ın yenilememesi ve bu nedenle de kara hareketine geçilmesi, İsrail'in istihbarat teşkilatlarının beklentilerin aksine bilgi elde edebilmek ve IDF'yi doğru yönlendirebilmek açısından boşlukları ve zayıflıkları ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, iki savaşta da istihbarat teşkilatları farklı yöntemlerle farklı hedeflere ulaşmaya çalışsa da her iki savaşta da ilk basamak olarak istihbarat faaliyetlerine ağırlık

verilmesi, hibrit savaşın ilk safhasını işaret etmektedir.

5.3.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması

1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının ana hedefi politik olmakla birlikte, uygulanan savaş stratejisinde düşmanı yok etmek politik amaçlardan sonra gelmiştir. Bu nedenle, söz konusu savaşlarda düşman-merkezli konvansiyonel harekatın yanında düşmanın etki alanlarına yönelik ‘halk-merkezli’ yaklaşımlar savaşın kazanılması için öncelikli konumda olmuştur. Bu nedenle de İsrail iki savaşta da benzer psikolojik harekat stratejisi yürütmüştür.

Mossad, 1982 yılındaki savaşta hem Filistinlilerin hem de Lübnan halkının FKÖ’ye destek olmasını engellemek adına, 2006 yılındaki savaşta da Lübnan halkının Hizbullah’a destek olmasını engellemek adına psikolojik harekat ve sabotaj faaliyetlerini korku ve dezenformasyon stratejisi üzerine kurgulamıştır. İsrail’in bu yöntemle 1982 yılında FKÖ, 2006 yılında Hizbullah unsurlarını yıldırarak bölgeden çıkarmayı hedeflemiş, bu amacı gerçekleştirmek için başvurduğu şiddetin kamuoyunda meşruluğu sağlamak adına da dezenformasyon faaliyetlerine başvurmuştur.

İsrail’in her iki savaşta da şiddet üzerine kurulu olan psikolojik harekat faaliyetlerini gerçekleştirmesinde hava harekatlarının, topçu ateşlerinin ve denizden karaya atılan füzelerin önemli rolü bulunmaktadır. İsrail ordusu, Lübnan’ın hava sahasını birçok kez ihlal ederek Beyrut’un bombalanması dahil Lübnan’a birçok hava, deniz ve topçu saldırısı düzenlemiştir. Özellikle Beyrut’un güneyinde bulunan mülteci kampları, spor stadyumu ve havaalanının batı çevresi, elektrik santralleri, petrol rafineleri, su depoları kısaca 1982 yılında Filistinlilerin, 2006 yılında da Şiilerin yoğun olarak bulundukları bölgeleri hedef almıştır. İsrail’in iki savaşta da uyguladığı bu yöntem aynı İngiltere’nin uyguladığı yöntem gibi havadan bölgenin gözetimini ve bombardımanı içermekle birlikte, öncelikle güce dayalı olarak düşmanın direncini sona erdirmeyi, akabinde ekonomik unsurlardan faydalanılarak 1982 yılında Filistinlilerin, 2006 yılında Hizbullah’ın Lübnan’ı terk etmesi hedeflemiştir.

Bu amaç doğrultusunda iki savaşta da sabotaj faaliyetleriyle eş zamanlı olarak, savaşlarda etkili bir psikolojik harekat aracı olan bildirilerden faydalanılmıştır. Söz konusu saldırılar esnasında havadan atılan bildirilerde içerik olarak “halkın 1982 yılında FKÖ’ye,

2006 yılında Hizbullah’a destek olmamaları çağrısında bulunularak, destek oldukları takdirde terörist olarak algılanacakları ve hedef olacakları” vurgulanmıştır. Her iki savaşta da söz konusu uyarılardan sonra bildirilerin atıldığı bölgeler ve geçiş yolları İsrail tarafından bombalanmıştır.

İsrail 1982 ve 2006 yıllarındaki savaşlarda söz konusu bildirimlere ek olarak Lübnan’ın güneyine yayın yapan Arapça radyo yayınlarını ve İsrail-Lübnan sınırı boyunca hoparlör yayınlarını da kullanmış, bu kitle iletişim araçları vasıtasıyla bildirimlerde kullanılan mesajlarla paralel şekilde 1982 yılında FKÖ’ye, 2006 yılında ise Hizbullah’a desteğin kesilmesi yönünde çağrılar yapmıştır. Ancak bildirimler dahil psikolojik hareket maksatlı kullanılan söz konusu kitle iletişim araçları her iki Lübnan Savaşı’nda da etkili olamamışlardır. İsrail açısından bu başarısızlığın temel sebebi, FKÖ’nün ve Hizbullah’ın da karşı psikolojik hareket kullanımıdır. İsrail kitle iletişim araçlarını sınırlı kullanmasına rağmen, FKÖ ve Hizbullah İsrail’e oranla bu araçları özellikle de İsrail’in sabotaj faaliyetlerine karşı daha etkili şekilde kullanmıştır.

FKÖ, özellikle yabancı medya kuruluşlarına servis ettiği İsrail’in neden olduğu sivil ölümleri yansıtan fotoğraflar ile, Hizbullah da hem internet ağları üzerinden hem de gazete ve televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçları üzerinden İsrail’in sabotajları ile eş zamanlı olarak savaş alanından bombardımanlar sırasındaki tahrip edilen evler, köyler ve insanların görüntüleri ile, İsrail’in sivil halkı hedef aldığı propagandasını işlemiş, bu karşı propaganda, İsrail’in sabotaj faaliyetlerine meşruluk kazandırmasını engellemiştir.

Sonuç olarak, iki savaşta da benzer yöntemlerle ve aynı hedeflere ulaşma amacıyla hibrit savaşın etkili bir bileşeni olan psikolojik hareket ve sabotaj faaliyetlerine başvurulmuştur.

5.3.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması

Hem 1982 hem de 2006 yılındaki savaşlarda hava hareketlerinin istenilen etkiyi yaratamaması sonucu en yoğun olarak kullanılan ve asıl çatışmaların yaşandığı evre olduğu için de söz konusu savaşların karakterine en çok etki eden gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetleri olmuştur. Söz konusu savaşlarda gayrinizami hareket faaliyetleri; Lübnan’da 1982 yılında FKÖ’nün, 2006 yılında ise Hizbullah’ın kontrolü altındaki bölgelerde siyasi ve askeri kontrolü kırmak ve ilgili ülkelerin kritik bölgelerinde yeni bir

politik otorite sağlamak amacıyla paramiliter grupların (1982 yılında Maruni Hıristiyanları ile birlikte iken, 2006 yılında sadece İsrail yedek kuvvetleri ile) ve özel birlikler ile kara unsurlarının birleşiminden oluşan karma kuvvetin, terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerin kullanımını içermiştir.

Her ne kadar her iki savaşta da benzer gayrinizami hareket faaliyetleri uygulanmış olsa da, literatürde hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olup olmadığı hususunda, yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen McCulloh (2016), Johnson (2017), McCuen (2008) ve Malis (2012) gibi yazarların en önemli argümanı, Soğuk Savaş sonrası Lübnan Savaşı gibi savaşlarda, gayrinizami hareket adı altında Hizbullah gibi paramiliter gruplar vasıtasıyla terörizmin bir savaş yöntemi olarak kullanılmasının savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkide bulunduğu olmuştur. Bu argümana göre; devletlerin katıldığı savaşlarda hem paramiliter grupların hem de terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımı yeni olmakla birlikte, savaşların halk, ordu ve politik irade üçlemesinden oluşan aktörlerin tekeline kıldığından dolayı da, savaşın karakteri değişmiştir.

Ancak, Murray ve Mansoor (2012), Glenn (2009), Kofman ve Rojansky (2015) gibi geleneksel savaş yaklaşımını benimseyen yazarlar ise, gayrinizami hareketin, terörizmin ve paramiliter grupların ordularla birlikte savaş sahasında kullanımının tarihin her döneminde yaşanan savaşlarda mevcut olduğunu, söz konusu unsurların kullanımının zaten halk, ordu ve politik iradede oluşan üçlemenin bir parçası olduğunu, bu nedenle de savaşın karakterinin değişmediğini ve hem hibrit savaşın hem de en önemli basamağı olan gayrinizami hareketin günümüze özgü bir yaklaşım olmadığını düşünmektedirler. Söz konusu yaklaşımların geçerliliği, her iki savaşta da kullanılan gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetleri karşılaştırılarak test edildiğinde;

İsrail'in Lübnan Savaşı'nda kullandığı gayrinizami hareket planı, Lübnan'ın güneyini kuşatıp, FKÖ birliklerinin Beyrut'a çekilme yollarını keserek, kırsal alanda sıkışacak birlikleri konvansiyonel hareket desteğiyle imha edecek, Beyrut'a kaçan ve Beyrut'ta bulunan FKÖ birliklerini ise Maruni paramiliter gruplar aracılığıyla yok edecektir. Söz konusu planı uygularken ise İsrail ordusu IDF'nin, Beyrut yolunu keserken, Suriye kuvvetleriyle karşılaşması muhtemel olduğu için, Suriye birliklerinin önünü kesmek için ise hava hareketi ve topçu atışlarından faydalanılacaktır (Helmer, 2007:35).

Görüldüğü gibi FKÖ'nün gayrinizami hareket faaliyetlerine karşı, IDF'nin doğrudan gayrinizami hareket ile cevap vermediği, konvansiyonel hareket destekli gayrinizami hareket faaliyetleriyle düşman unsurlarına karşı savaştığı görülmektedir. 1982 yılında gerçekleştirilen söz konusu bu karma strateji aslında hibrit savaşı işaret etmektedir.

Benzer şekilde 2006 yılındaki savaşta da IDF ve beraberinde halktan oluşan yedek kuvvetler, Hizbullah'a karşı özellikle meskun mahal çatışmalarında 1982 yılındaki savaşta FKÖ ve 1990'lı yıllardaki Filistin topraklarındaki çatışma deneyimlerinden kopyalanan bir taktikte, genellikle yerleşim yerlerindeki binaların içinde gizlenerek vur-kaç taktiğiyle saldırılar düzenlemişlerdir. Özellikle ateş altında Filistin topraklarında edinilen tecrübelerle dayanılarak binalar bir örtme görevi görmüş, ayrıca bütün birimlerin tek bir noktada toplanmamasını sağlayarak, Hizbullah'a karşı toplu hedef olunması engellenmeye çalışılmıştır. Böylelikle de IDF noktalarına sızma girişiminde bulunan Hizbullah milisleri pusuya düşürülmek suretiyle etkisiz hale getirilmeleri amaçlanmıştır (Marcus, 2014:519-520). Söz konusu taktik sonucu geri çekileceği tahmin edilen Hizbullah milislerinin de konvansiyonel hareketin unsurları olan hava hareketi ya da topçu atışları ile yok edilmesi hedeflenmiştir.

Her iki savaşta da uygulanan IDF'nin konvansiyonel hareket destekli gayrinizami hareket stratejisi, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi İngiliz ordusu subayı Orde Wingate'nin mirasıdır. 1936–39 yılındaki Arap ayaklanmaları sırasında Wingate, o zamanlar yasadışı olan Yhudi Haganah üyelerini Polisi gücünde görev yapmak üzere eğitmiş ve Araplara karşı özellikle meskun mahalde bu üyeler İngiliz ordusunun konvansiyonel desteğiyle birlikte kullanılmışlardır. O dönem eğitilen Moshe Dayan gibi liderler, daha sonra IDF'nin gayrinizami hareket stratejisini oluşturarak, konvansiyonel hareket ile birlikte kullanılmasını sağlamışlardır (Perlmutter, 1991:29-33; Mcmillin, 1993:13-14).

Bu açıdan bakıldığında literatürde konvansiyonel hareket ile gayrinizami hareketin birlikte kullanımını ifade eden hibrit savaşın, yeni nesil bir savaş yaklaşımı olduğunu iddia eden McCulloh (2016), Johnson (2017), McCuen (2008) ve Malis (2012) gibi yazarların argümanı geçersiz görünmektedir. Ayrıca söz konusu yazarların, Soğuk Savaş sonrası Hizbullah gibi paramiliter grupların terörizmi konvansiyonel hareket ile birlikte bir savaş yöntemi olarak kullanılmasının savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkide bulunduğu düşüncesinin de bu açıdan geçersizliği ortaya

çıkılmaktadır. Çünkü devletlerin katıldığı savaşlarda paramiliter grupların hem konvansiyonel yetenek gösterebilmesi hem de terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımı yeni değildir. 1982 yılındaki savaşta FKÖ, 2006 yılındaki savaşta da Hizbullah, hem meskun mahalde hem de kırsal alanda dönemin teknolojik gelişmelerine bağlı olarak sahip oldukları konvansiyonel araçlarla İsrail ordusuna karşı gayrinizami hareketi ve konvansiyonel hareketi aynı anda yürütebilmişlerdir.

1982 yılında FKÖ'nün dönemin konvansiyonel yeteneğini simgeleyen T-34, T-54 ve T-55 tanklarını, 130 mm ve 155 mm kalibrelik topçu bataryalarını, Katyuşha roket atarlarını ve RPG-7 tanksavar silahlarını kullanmaları, 2006 yılında Hizbullah'ın sahip olduğu orta menzilli roketlerden (122 mm Grad serisi Katyuşha, 240 mm Suriye yapımı Ra'ad ve 302 mm Khaibar-I, 240 mm İran yapımı Fajr 3 ve Fajr 5, 610 mm Zelzal 1, 2 ve 3) yarattığı etki bağlamında bir farkı bulunmamaktadır.

Benzer şekilde terörizmi, konvansiyonel hareketin yanında sadece Hizbullah kullanmamış, 1982 yılında FKÖ de Hizbullah'ın yaptığı gibi özellikle kamplarının etrafında çeşitli yer altı tünelleri inşa ederek, bu yer altı tünellerinden, IDF ve paramiliter gruplara sürpriz baskınlar düzenlemiş ve çok sayıda kayıp verdirmiştir.

5.3.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması

1982 ve 2006 yıllarındaki savaşlarda İsrail ordusu, her ne kadar her iki savaşın başlangıcında hava unsurlarına dayalı konvansiyonel hareketi benimsemiş olarak, yüksek teknolojiye dayalı bir şekilde, hem taşıdığı caydırıcılık özelliğiyle, hem de zarar verme potansiyeliyle en kısa sürede ve en az kayıpla düşmanı etkisiz hale getirebilmeyi amaçlasalar da, savaşların devamında konvansiyonel hareketi, gayrinizami hareketi destekleyici unsur olarak “ara-bul-yok et” stratejisi doğrultusunda kullanmıştır.

Her iki savaşta da konvansiyonel hareket stratejisi düşman merkezli olmakla birlikte, temel hedefi 1982 yılında FKÖ'nün, 2006 yılında ise Hizbullah'ın Lübnan'daki fiziki varlığının ortadan kaldırılması ve bu sayede Lübnan'da yeni bir siyasi otorite tahsisinin sağlanabilmesi olmuştur. Bu amaç doğrultusunda İsrail'in Lübnan Savaşlarında ortaya koyduğu konvansiyonel hareket stratejisi, 1982 yılında Maruni paramiliter gruplarının ve kara unsurlarının, 2006 yılında ise kara unsurları ile yedek kuvvetlerin düşmanı yok edebilmek adına gayrinizami hareket faaliyetlerini icra edebilmeleri için hava hareketiyle

ve topçu atışlarıyla düşmana blokaj uygulanmasından oluşmuştur.

Ayrıca 1982 yılındaki savaşta FKÖ, 2006 yılındaki savaşta Hizbullah unsurlarının konvansiyonel yetenekler ile İsrail ordusuna karşılık vererek meskun mahale geri çekilmesi, IDF'nin geniş mahallelerden oluşan meskun mahalde gayrinizami harekate ağırlık vermesine sebebiyet vermiş, konvansiyonel hareket bu dakikadan sonra hava hareketından ziyade, denizden, ve karadan atışlarla eşzamanlı kombine silahlı ateş gücü ile destekleme şeklinde icra edilmiştir.

Sonuç olarak, iki savaşta da hibrit savaş ortamının gerektirdiği en önemli safhalardan biri olan konvansiyonel hareketin gayrinizami hareket unsurlarıyla bir arada kullanılmış olması, hibrit savaşın sadece günümüze özgü bir savaş olmadığı gerçeğini göstermektedir. Ayrıca yeni nesil savaş yaklaşımının yüksek teknolojiyi temsil ettiğini belirttiği hava hareketlerinin iki Lübnan Savaşı'nda da kullanılmış olmasına karşın FKÖ ve Hizbullah'ın gayrinizami hareketin yanında konvansiyonel yetenek gösterebilmesi nedeniyle çok etkili olamaması, yeni nesil savaş yazarlarının yüksek teknolojiye dayalı olarak gerçekleştirilen konvansiyonel hareketlerin savaşın karakterini değiştirdiği iddiasını da geçersiz kılmıştır.

5.4. Bulgular ve Yorum

Yeni nesil savaş yaklaşımı ile geleneksel savaş yaklaşımlarının günümüz savaşlarında savaşın doğası ve karakteri bağlamında ne kadar geçerli olduğunun ve bu yaklaşımlarla doğru orantılı olarak da hibrit savaş teorisinin yeni bir savaş yaklaşımı olup olmadığının test edilebilmesi bakımından, bağımlı değişkenler (halk, ordu ve politik irade), bağımsız değişkenler (ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür) tarafından ne şekilde etkilendiği, savaş bileşenleri (istihbarat, psikolojik hareket ve sabotaj, gayrinizami hareket ve terörizm ve konvansiyonel hareket) üzerinden İsrail'in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Müdahaleleri özelinde, karşılaştırılarak ortaya konmuştur. Söz konusu karşılaştırma sonucunda, ilgili savaşların doğası, karakteri ve savaş bileşenleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tablo 9'da belirtilmiştir.

Tablo 9. 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının Karşılaştırmalı Analizi

	1982 Yılındaki Lübnan Savaşı	2006 Yılındaki Lübnan Savaşı
Savaşın Doğası	Politik Hedefler (Jeopolitik Çıkar)	Politik Hedefler (Jeopolitik Çıkar)
Savaşın Karakteri	Hibrit Savaş	Hibrit Savaş
Clausewitz Üçlemesi	Açıklayıcı ve Geçerli	Açıklayıcı ve Geçerli
Halk	Örgütlü (Maruni Hristiyanları ve Yahudi Rezerv Kuvvetleri)	Örgütlü (Yahudi Rezerv Kuvvetleri)
Ordu	78 000 (350 Kayıp)	60 000 (119 Kayıp)
Politik İrade	Lider Faktörü (Savunma Bakanı Ariel Şaron)	Lider Faktörü (Başbakan Ehud Olmert)
Ekonomik Faktörler	Etkisiz	Etkili
Savaşın Maliyeti	2 Milyar Dolar	1.6 Milyar Dolar
Savaş Ekonomisi	İllegal (Uyuşturucu ve Silah)	İllegal (Uyuşturucu ve Silah)
Hukuk	BM Şartının 51. Maddesi	BM Şartının 51. Maddesi
Teknoloji	Kısmi Etkili (Geleneksel Araçlar ve Hava Harekatı)	Kısmi Etkili (Geleneksel Araçlar, Ağ Tabanlı Araçlar ve Hava Harekatı)
Askeri Kültür	Siyonizm (yaşamsal var oluş/yok oluş saiki)	Siyonizm (yaşamsal var oluş/yok oluş saiki)
Hibrit Savaş Stratejisi	Başarısız	Başarısız
İstihbarat	MOSSAD ve AMAN	MOSSAD ve AMAN
Psikolojik Harekat ve Sabotaj	Geleneksel Kitle İletişim Araçları ve Şiddete Dayalı Sabotaj	Geleneksel Kitle İletişim Araçları ve Şiddete Dayalı Sabotaj
Gayrinizami Harekat ve Terörizm	Kara Kuvvetleri, Paramiliter Gruplar ve Rezerv Kuvvetler	Kara Kuvvetleri ve Rezerv Kuvvetler
Konvansiyonel Harekat	Sayıda Fazla Birliklerle, Geniş Kapsamlı Harekatlar	Sayıda Fazla Birliklerle, Geniş Kapsamlı Harekatlar

Tablo 9’da belirtilen 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının karşılaştırmalı analizi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

a) Uluslararası sistemin devletleri ve devletleri yöneten politik iradeleri etkilemesi sonucu, her iki savaşın da doğasını jeopolitik çıkarlar doğrultusunda ortaya konan politik

hedefler oluşturmuştur. Ancak her iki savaşta da uluslararası sistem her ne kadar farklı da olsa, politik hedefler yani ilgili savaşların doğası Clausewitz'in savaşı bir dış politika aracı olarak gören yaklaşımından öteye gidememiştir. Bu açıdan da günümüz savaşlarında devlet dışı aktörlerin varlıklarının artış göstermesinin, savaşların doğasını değiştirmediği düşüncesi hem 1982 yılındaki hem de 2006 yılındaki Lübnan Savaşlarında geçerli olmuştur.

b) Kullanım oranları ve sonuçları farklı da olsa, istihbaratın, psikolojik hareket ve sabotajın, gayrinizami hareket ve terörizmin ve konvansiyonel hareketin, ordu ve paramiliter gruplarla birlikte kullanımı söz konusu olduğundan, her iki savaşın karakteri de hibrit savaş teorisine uygun savaşlardır.

c) Her iki savaş da Clausewitz lemesi olan halk, ordu ve politik irade unsurlarını barındırdığından, her iki savaş da Clausewitz'in savaş teorisine açıklanabilmektedir. Çünkü;

- Her iki savaşta da halk, savaşın karakterinin ağırlık merkezini oluşturmuş,
- Her iki savaşta da ordu ana aktörlerden biri olmuş,
- Her iki savaşta da liderler politik hedefleri ortaya koymada ve savaşların doğasını belirlemede etkili olmuşlardır.

d) Zamansal ve sistemsal farklılıklara rağmen her iki savaşın maliyetleri birbirine yakındır. Bu açıdan da yeni nesil savaş yaklaşımının, eğer bir devlet müdahil olduğu bir savaşta yüksek maliyetle karşılaşmışsa, bir sonraki savaşlarında maliyetten kaçınmak adına savaşın karakterinde değişikliğe giderek konvansiyonel harekattan uzaklaşma eğiliminde olacaktır" argümanı her ne kadar 1982 yılındaki savaştan sonra 2006 yılındaki savaşta uygulanmaya çalışılarak savaşın karakterini etkilese de, sürekliliği sağlanamadığı için, savaşın karakterinde köklü bir değişiklik yaratamamıştır. Bu nedenle devletlerin savaşların maliyetini düşürmek adına paramiliter grupların vekaleten kullanımını tercih ettiği ve bu durumun da savaşların karakterini değiştirerek hibrit savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı algısı geçersiz görünmektedir.

e) Her iki savaşta da silah ve uyuşturucu kaçakçılığına dayalı illegal bir savaş ekonomisi yaratma çabası bulunmaktadır. Bu nedenle her iki savaşta da söz konusu

durumun varlığı, Soğuk Savaş sonrası savaşların cazip bir illegal ekonomi yaratma aracına dönüştüğü ve bu durumun terör örgütleri ya da paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörlerin savaşlara katılımını sağlayarak halk, ordu ve politik iradeden oluşan savaşın karakterini değiştirdiği yaklaşımını geçersiz kılmaktadır.

f) Her iki savaşta da savaşların meşruluğu hukuksal önermelerle sağlanmaya çalışılmıştır. Her iki savaşta da bu meşruluğu sağlayan ‘meşru müdafaa’ yaklaşımıdır. Her iki savaşta da uluslararası hukukun ihlal edilmediğine dair hukuksal önermelerin kullanmasının nedeni, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olmasının engellenmek ya da geciktirilmek istenmesinde yatmaktadır. Her iki savaşta da hukuksal önermeler BM nezdinde ve uluslararası kamuoyu tarafından kabul görmese de, politik iradeler ateşkes kararı alıncaya kadar BM’nin yaptırım gücüne sahip olamaması, uluslararası hukukun savaşın karakterine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu savaşlarda uluslararası hukukun bağlayıcı olmaması, devletlerin uluslararası hukuk açısından zor duruma düşmemek adına paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörleri kullandıkları ve bu durumun da savaşların karakterini değiştirerek hibrit savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı algısı geçersiz görünmektedir.

g) Her iki savaşta da RMA’nın mantığını oluşturan savunma alanlarındaki yenilikçi teknolojik gelişmelerin sağladığı havada hareket serbestisi ve yüksek ateş gücü kapasitesi, İsrail ordusu IDF’nin hava kuvvetlerine olan güvenini artırarak savaşların başlangıcında hava hareketine dayalı bir savaş stratejisi ortaya koymasına neden olmuş, ancak her iki savaşın da başında İsrail ordusunu hava hareketleri sayesinde düşmanlarını geri çekilmeye zorlasa da, söz konusu geri çekilme kısa sürmüş, çünkü hava hareketi, askeri tesisleri ve güçlü komuta kontrol merkezleri gibi yüksek değerli hedefleri olmayan devlet dışı aktörler olan FKÖ ve Hizbullah gibi melez bir rakibe karşı politik hedeflere ulaşabilmek adına istenilen sonucu sağlayamamıştır. Bu nedenle RMA yaklaşımının hedefe ulaşmada sağlayacağı imkanlar nedeniyle ve insana duyulan ihtiyacı azalttığı için savaşların karakterini değiştirdiği yaklaşımı Lübnan Savaşları özelinde geçerli olmamıştır.

h) Her iki savaşta da askeri kültür bağlamında ulusal çıkar ve kahramanlık motifleri söz konusudur. Her ne kadar 1982-2006 arasında Yahudi toplumunun askeri ve savaş kültürü teknoloji ve profesyonelleşme çabaları nedeniyle aşınmaya uğradığı belirtilse de, her ne olursa olsun, kriz ve savaş zamanlarında ‘bayrak etrafında toplanma’ adına toplum ordusunun yanında yer almaya devam etmiştir. Bu durumun sonucu olarak da her iki

savaşta da yedek kuvvetler başta olmak üzere ordudan ulusal bilinç ve kahramanlık motivasyonu beklenmesi, teknoloji değişkeninin yurttaş-ordu yaklaşımını benimseyen orduların kahramanlık, moral ve motivasyon dahil geleneklerinden ve geçmişlerinden kopartamadığı düşüncesinin geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Söz konusu devamlılık, askeri kültürün maddi çıkarlar doğrultusunda dönüşerek, ulusal çıkar ve kahramanlık motifleriyle savaşan orduları etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiği algısını da geçersiz kılmaktadır.

i) Hibrit savaş bileşenlerinin uygulanması bakımından, her iki savaş da hibrit savaş teorisine uygun birer örnek olsalar da, Lübnan Savaşlarında söz konusu bileşenler politik hedeflere ulaşabilmek adına başarılı sonuçlar verememiştir.

j) Her iki savaşta da Mossad ve Aman istihbarat teşkilatları, Lübnan'da gerekli koşulları (askeri, siyasi, ekonomik, ideolojik, etnik, dinsel vb.) yaratma amaçlı planlama, organize etme ve uygulama görevlerini üstlenmişlerdir.

k) Mossad, 1982 yılındaki savaşta hem Filistinlilerin hem de Lübnan halkının FKÖ'ye destek olmasını engellemek adına, 2006 yılındaki savaşta da Lübnan halkının Hizbullah'a destek olmasını engellemek adına psikolojik hareket ve sabotaj faaliyetlerini korku ve dezenformasyon stratejisi üzerine kurgulamıştır. İsrail'in bu yöntemle 1982 yılında FKÖ, 2006 yılında Hizbullah unsurlarını yıldırarak bölgeden çıkarmayı hedeflemiş, bu amacı gerçekleştirmek için başvurduğu şiddetin kamuoyunda meşruluğu sağlamak adına da kitle iletişim araçları (özellikle bildiriler, radyo ve hoparlör yayınları) vasıtasıyla dezenformasyon faaliyetlerine başvurmuştur. İsrail'in iki savaşta da uyguladığı bu yöntem aynı İngiltere'nin uyguladığı yöntem gibi havadan bölgenin gözetimini ve bombardımanı içermekle birlikte, öncelikle güce dayalı olarak düşmanın direncini sona erdirmeyi, akabinde ekonomik unsurlardan faydalanılarak 1982 yılında Filistinlilerin, 2006 yılında Hizbullah'ın Lübnan'ı terk etmesini hedeflemiştir. Bu açıdan İsrail, her iki savaşta da psikolojik hareketi sabotaj faaliyetlerine ve geleneksel kitle iletişim araçlarının propaganda mantığı üstüne inşa ettiğinden, teknolojik gelişmelerin savaşın aktörlerini ve icrasını etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

l) Hem 1982 hem de 2006 yılındaki savaşlarda hava hareketlerinin istenilen etkiyi yaratamaması sonucu en yoğun olarak kullanılan ve asıl çatışmaların yaşandığı evre olduğu için de söz konusu savaşların karakterine en çok etki eden gayrinizami hareket ve

terörizm faaliyetleri olmuştur. Söz konusu savaşlarda gayrinizami hareket faaliyetleri; Lübnan'da 1982 yılında FKÖ'nün, 2006 yılında ise Hizbullah'ın kontrolü altındaki bölgelerde siyasi ve askeri kontrolü kırmak ve ilgili ülkelerin kritik bölgelerinde yeni bir politik otorite sağlamak amacıyla paramiliter grupların (1982 yılında Maruni Hristiyanları ile birlikte iken, 2006 yılında sadece İsrail yedek kuvvetleri ile) ve özel birlikler ile kara unsurlarının birleşiminden oluşan karma kuvvetin, terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerin kullanımını içermiştir. Her iki savaşta da benzer gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetlerinin kullanılması, paramiliter grupların ve terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımının yeni olduğu ve bu yeniliğin savaşların halk, ordu ve politik irade üçlemesinden oluşan aktörlerin tekeline kıldığından dolayı da, savaşın karakterinin değiştiği argümanını geçersiz kılmaktadır. Ayrıca her iki savaşta da paramiliter grupların politik iradenin inisiyatifiyle halkın içinden oluşturulması ve ordunun yanında savaşmaları, üçlemenin paramiliter grupları kapsamadığı ya da üçlemenin aktör tekeline kıldığı yaklaşımını da geçersiz kılmaktadır.

m) 1982 ve 2006 yıllarındaki savaşlarda İsrail ordusu, her ne kadar her iki savaşın başlangıcında hava unsurlarına dayalı konvansiyonel hareketi benimsemiş olarak, yüksek teknolojiye dayalı bir şekilde, hem taşıdığı caydırıcılık özelliğiyle, hem de zarar verme potansiyeliyle en kısa sürede ve en az kayıpla düşmanı etkisiz hale getirebilmeyi amaçlasalar da, savaşların devamında konvansiyonel hareketi, gayrinizami hareketi destekleyici unsur olarak “ara-bul-yok et” stratejisi doğrultusunda ve sayıca fazla birliklerle, geniş çaplı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Hibrit savaş ortamının gerektirdiği en önemli safhalardan biri olan konvansiyonel hareketin her iki savaşta da gayrinizami hareket unsurlarıyla bir arada kullanılmış olması, hibrit savaşın sadece günümüze özgü bir savaş olmadığı gerçeğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Lübnan Savaşları her ne kadar farklı dönemlerde, farklı uluslararası sistemlerde, İsrail açısından farklı aktörlere karşı icra edilse de, doğaları ve karakterleri bakımından birbirlerine benzemektedirler.

ALTINCI BÖLÜM

6. RUSYA VE İSRAİL’İN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Sovyetler Birliği’nin Afganistan ve Rusya’nın Ukrayna müdahaleleri ile İsrail’in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahaleleri kendi aralarında karşılaştırıldığında; Afganistan ile Ukrayna Savaşlarının ve 1982 ile 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının hibrit savaş özelliği taşıdığı, bu durumla doğru orantılı olarak da kendi içlerinde karakterlerinin birbirine benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuç ilgili savaşlar üzerinden hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olmadığını ve savaşın karakterinin Soğuk Savaş dönemine kıyasla Soğuk Savaş sonrası da aynı kaldığını göstermiştir. Peki bu sonuçlar, örnek vakayı oluşturan savaşların zamansal farklılıkları olsa da kendi içlerinde aynı devletler tarafından gerçekleştirildiği için mi ortaya çıkmıştır? Bu soruya cevap verebilmek için Sovyetler Birliği (Rusya) ile İsrail’in savaş stratejilerinin karşılaştırılması ve benzer sonuçların ortaya çıkıp çıkmayacağının test edilmesi gerekmektedir. Farklı coğrafi bölgelerde bulunan ve farklı kültürlerle sahip iki devletin savaş yaklaşımlarının karşılaştırılması, hem hibrit savaş teorisinin daha net test edilmesini sağlayacak hem de savaşın karakterinin farklı devletler söz konusu olduğunda da aynı kalıp kalmadığı belirlenebilecektir.

6.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması

Soğuk Savaş dönemi Sovyetler Birliği’nin, Soğuk Savaş sonrası da Rusya’nın müdahil olduğu savaşların doğası, ulusal gücü oluşturan devletin dış politikasındaki amaçlar ve sorunlar; ülkenin jeopolitik ve jeostratejik konumu; ulusun ekonomik, sosyal, moral ve kültürel yönlerden durumu; halkın ulusal özellikleri gibi birçok etkene bağlıdır. Bu etkenler arasında, dış politika ve jeostratejik konum hakim bir rol oynamaktadır.

Rusya, güvenlik ikileminin yarattığı etkiyle de birlikte her dönem tam bir güvensizlik algısı içinde olmuştur. Öyle ki; Clausewitz’in savaşın doğasını ortaya koymak için ifade ettiği “savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır” yaklaşımı ile yetinmemiştir. Mareşal Şapoşnikov’un “savaş, politikanın sadece başka vasıtaları ile devamı ise, barış da

savaşın başka vasıtalarla devamıdır” ifadesi bu durumu ispatlar niteliktedir. Kısaca Rusya için daimi bir mücadele ortamı bulunmaktadır. Söz konusu bu mücadele ortamında jeostratejik konumlarından doğan tehditleri bertaraf edebilmek Rusya’nın güvenlik politikasının ana hedefini oluşturmaktadır. Bu açıdan hem Afganistan hem de Ukrayna Savaşlarının doğasını, Afganistan ve Ukrayna’nın jeopolitik ve jeostratejik konumu belirlemiştir. Soğuk Savaş dönemi Afganistan’ın, Soğuk Savaş sonrası da Ukrayna’nın ABD hegemonyası altına girmesi Rusya’nın Avrasya bölgesine hapsolması anlamına geleceğinden, söz konusu savaşlarda politik amaç, bu durumu ortadan kaldırmaya yöneliktir ve Rusya açısından da savaşların doğasını oluşturmuştur. Sonuç olarak hem Afganistan hem de Ukrayna Savaşları, Clausewitz’in “savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır” yaklaşımına uygun şekilde gerçekleşmiş, her iki savaşın yaşandığı dönemde, uluslararası sistemdeki güç dengesi ve bu dengeyi değiştirmeye yönelik jeopolitik hedeflerin oluşturduğu ulusal çıkarlar savaşların doğasını belirlemiştir.

Sonuç olarak, Clausewitz’in “savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır” yaklaşımına uygun şekilde Rusya’nın ABD ile rekabetinden doğan jeostratejik tehdit nedeniyle daimi ‘güvensizlik algısı’ ve bu nedenle uluslararası sistemdeki güç dengesini değiştirmeye yönelik jeopolitik hedefler, savaşların doğasına yansımıştır. Jeopolitik hedeflerin Rusya için uluslararası sistemin özelliklerine ilişkin fırsat ya da kısıtlılıkları temsil ettiği yönündeki tespit, Rusların müdahil olduğu savaşların doğasına ilişkin sorulara yanıt bulmakta bir rehber görevi görmüştür.

Rusya’nın yaklaşımına benzer şekilde İsrail’in de hem Soğuk Savaş dönemi hem de Soğuk Savaş sonrası müdahil olduğu savaşların doğası, ulusal gücü oluşturan devletin dış politikasındaki amaçlar ve sorunlar; İsrail’in jeopolitik ve jeostratejik konumu; Yahudi halkının ekonomik, sosyal, moral ve kültürel yönlerden durumu; ulusal özellikleri gibi birçok etkene bağlıdır. Bu etkenler arasında, İsrail açısından da dış politika ve jeostratejik konum hakim bir rol oynamaktadır ve Rusya gibi İsrail’de de güvenlik ikileminin yarattığı etki nedeniyle güvensizlik algısı hakimdir.

İsrail’in dış politika ve jeostratejik yaklaşımını belirleyen ise Siyonizm yaklaşımıdır. Herzl’in Siyonizm yaklaşımında atıfta bulunduğu “vaat edilmiş topraklar ve bu topraklara ulaşmada gerçekleştirilecek olan ulusal kurtuluş mücadelesi”, yaşamsal var oluş/yok oluş saikini ortaya çıkarmakta ve bu yaşamsal var oluş/yok oluş saikine dayalı oluşan İsraililerin güvensizlik algısı, İsrail’in müdahil olduğu savaşların doğasını

oluşturmaktadır. Bu açıdan da Clausewitz'in savaşın doğasını politik hedeflerin belirlediği yaklaşımı 'yaşamsal var oluş' saikine yönelik tehditlere karşı gerçekleştirilecek olan savaşları ifade eden Siyonizm yaklaşımında vücut bulduğu değerlendirilmektedir. Bu açıdan İsrail'in Lübnan'a gerçekleştirdiği müdahalelerin doğasını Siyonizm'in politik hedefleri olan İsrail'in Filistin topraklarındaki kontrolün devamlılığını sağlaması ve bu durumu engellemeye yönelik düşman unsurların Lübnan'daki varlığının neden olduğu tehditleri bertaraf edebilmesi oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Clausewitz'in "savaş, politikanın sadece başka vasıtalarla devamıdır" yaklaşımına uygun şekilde Rusya'nın ve İsrail'in güç dengesinden doğan güvensizlik algıları ve bu durumu değiştirmeye yönelik jeopolitik hedefleri her ne kadar farklı coğrafyalar da bulunsalar da veya farklı güce ve farklı kültürlerle sahip olsalar da, her iki devletin de müdahil oldukları savaşların doğasının benzer olduğunun kanıtıdır.

Rusya ve İsrail gibi farklı devletler söz konusu olsa da ister Ukrayna gibi devlet aktörüne karşı, ister Mücahitler, FKÖ ve Hizbullah gibi devlet dışı aktörlere karşı icra edilse de politik çıkarlar söz konusu olmaya devam ettiği için savaşların doğasında herhangi bir değişiklik meydana gelmemiş ve savaşlar politik amaçlar doğrultusunda icra edilmişlerdir.

6.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması

Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna müdahaleleri ile İsrail'in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahaleleri kendi aralarında karşılaştırıldığında; Afganistan ile Ukrayna Savaşlarının ve 1982 ile 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının kendi içlerinde karakterlerinin birbirine benzer olduğu sonucuna ulaşılmış ve bu sonuçla birlikte de yeni nesil savaş yazarlarının ortaya koyduğu yaklaşım geçersiz kılınarak, Clausewitz üçlemesinin savaşların karakterini belirlemedeki gücünün devam ettiği ortaya konulmuştur. Peki bu sonuçlar, savaşların karakterini belirleme bağlamında devletler kendi aralarında karşılaştırıldığında geçerliliğini sürdürebilecek midir?

6.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması

Rusya ve İsrail'in müdahil oldukları savaşlar, karakterleri bakımından değerlendirildiğinde; her iki devlet de Clausewitz yaklaşımına uygun şekilde savaşların karakterinin oluşumunda ağırlık merkezi olarak halk unsurunu belirlemişlerdir. Bu durum, Rusya ve İsrail politik iradeleri tarafından kendi ve hedef halklarının savaşta etkilerinin göz ardı edilmediğini göstermektedir.

Soğuk Savaş dönemi Sovyetler Birliği'nin kendi halkının desteğini alabilmek adına Afganistan Savaşı örneğinde olduğu gibi “komünizminde devrim ve karşı devrimin” var oluş için diyalektik olarak birbirine bağlı olduğunu, bu amaç için savaşların bir görev olduğunu deklare ederek halkın desteğini alırken, Soğuk Savaş sonrası Rusya da bu yaklaşımın devamı olarak, eski Sovyet coğrafyasına hakimiyet ideallerini, özellikle Avrupa-Atlantik blok karşısında gücü ifade eden ulusal çıkarları ve etnosentrik düşüncüyü (Rusya dışındaki Rusların, Rusya'ya bağlı olduğu iddiası) kullanarak Ukrayna Savaşı örneğinde olduğu gibi halk desteğini alabilmiştir.

İsrail de Rusya'ya benzer şekilde halk desteğini alarak savaşların karakterinin ağırlık merkezini oluşturmada zorlanmamıştır. İsrail'in müdahil olduğu 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşları örneğinde olduğu gibi İsrail halkının oluşturduğu ağırlık merkezlerinin kaynağı Siyonizm doğrultusunda şekillenen politik hedeflere ve bu hedeflere ulaşmada ortaya çıkan tehdit algısına dayanmaktadır. Temelde İsrail halkının savaş algısını belirleyen en önemli faktör, İsrail'in Arap devletleri tarafından sürekli tehdit altında olduğudur. İsrail halkı, Arap devletlerinin temel olarak İsrail'e karşı düşman olduğunu ve Yahudi devletini yıkmaya çalışacağı algısını taşımaktadırlar. 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan'a yönelik müdahalede de İsrail politik iradeleri halka, yine böyle bir çerçevede gerekçeler sunarak, destek istemişlerdir. Söz konusu 'varoluşsal tehdit' 1982 yılında Lübnan'da konuşlu bulunan FKÖ'den kaynaklanırken, 2006 yılında ise Hizbullah'tan kaynaklanmıştır.

Yine benzer şekilde her iki devletin müdahil oldukları savaşlarda düşman devletin halklarını da göz ardı etmediği ve etki altına almaya çalıştıkları görülmektedir. Etki altına alma çabası politik duruma göre rızaya ya da güce dayalı değişim gösterse de her iki devletin savaş yaklaşımında öncelikli yer teşkil etmektedir. Örneğin Sovyetler Birliği 1979 yılındaki Afganistan Savaşı'nda hem rızaya hem de güce yani şiddet kullanımına dayalı bir

şekilde Afgan halkını mücahitlere karşı yanına çekmeye çalışırken, İsrail 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'nda sadece şiddete dayalı bir şekilde korku yaratarak halkı yanına çekmeye çalışmıştır.

Clausewitz üçlemesinde halk unsurundan sonra savaşın karakterini belirleyen bir diğer unsur da, strateji ve askeri kültür ile özdeşleştirilen ordudur.

Rusya ve İsrail ordularının savaş stratejisi hem Soğuk Savaş dönemi hem de Soğuk Savaş sonrası genel olarak teknoloji odaklı ancak sınırlı konvansiyonel harekate dayalıdır. Özellikle asker kayıplarını azaltmak adına her iki devletin de RMA yaklaşımından etkilenecek politik hedeflerine ulaşmak için savaşlarda hava hareketi ağırlıklı ordularını ve komutanlarını yönlendirdikleri görülmektedir.

Ancak Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da, İsrail'in ise hem 1982 yılındaki hem de 2006 yılındaki Lübnan müdahalelerinde benzer şekilde ordularını kullanmalarına rağmen, hava operasyonları ağırlıklı sınırlı konvansiyonel hareketlerin istenilen politik hedeflere ulaşılmasını sağlayamaması, söz konusu orduların askeri kültürlerine yabancı olmayan gayrinizami hareket ile konvansiyonel hareketin iç içe geçtiği hibrit savaş stratejilerine yönelmelerine neden olmuştur.

Rusya'nın, Ukrayna müdahalesi de hibrit savaş özelliği taşımasına rağmen, savaşın başlangıcından itibaren gayrinizami hareket ile konvansiyonel hareket iç içe kullanıldığından dolayı söz konusu diğer savaşlardan farklılaşmaktadır. Bu açıdan her ne kadar hem Soğuk Savaş hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya ve İsrail ordularının müdahil oldukları söz konusu savaşlar hibrit savaş özelliği taşıyorlar da, Rus ordusu komutanlarının Ukrayna Savaşı'nın başından beri hibrit savaş stratejisi uygulamış olmaları, Afganistan Savaşı'ndan dersler çıkartabildiklerini göstermektedir. İsrail ordusu komutanlarının ise 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda etkili olamadığı halde 2006 yılında Lübnan Savaşı'nın başında yine hava hareketine yönelmeleri, savaşların icrasını belirleme konusunda öngörü sorunu yaşadıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, geçmişteki savaşlardan olumlu veya olumsuz dersler çıkartarak, bir sonraki savaşın icrasını belirleme ve ona göre hazırlanma hususunda orduların ve komutanlarının birinci dereceden savaşın karakterine etki ettiği düşünüldüğünde, hem Rusya hem de İsrail ordusunun ve komutanlarının verdikleri kararlarla katıldıkları savaşların karakterini etkilediği görülmektedir.

Clausewitz, üçlemesinin ordudan sonraki bir diğer unsuru da, akıl yani politik hedefleri ortaya koyan aktör olarak orantıladığı politik iradedir. Her iki devletin politik iradelerinin katıldıkları savaşlarda ortaya koydukları hedefler realist bakış açısıyla belirlenen ulusal çıkarlardan oluşmaktadır. Politik hedefleri şekillendiren ulusal çıkarlar, Rusya'nın ve İsrail'in güç dengesinden doğan güvensizlik algılarından ve politik iradelerin bu durumu değiştirmeye yönelik jeopolitik hedeflerinden oluşmaktadır.

Ayrıca her iki devletin siyasi kültürü gereği, güçlü politik irade algısı, katıldıkları savaşlarda güçlü liderlik anlayışına dayalı bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2014 yılındaki Ukrayna Savaşı'nda Putin'in, 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda Ariel Şaron'un aldıkları kararlarla ön plana çıkmaları, politik iradelerin otoritelerinin aşınmadığını, savaşlarda halk ve ordu boyutunun yanında politik iradelerin de rolünün güçlü bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, hem Rusya hem de İsrail'in müdahil oldukları savaşların karakterinde “halk, ordu ve politik irade” unsurlarının güçlü bir şekilde varlığı, yeni nesil savaş yaklaşımını savunan yazarların belirttiğinin aksine Clausewitz üçlemesinin açıklayıcı gücünün günümüz savaşlarında devam ettiğini göstermektedir.

Peki günümüz savaşlarında, yeni nesil savaş yaklaşımlarının belirttiği gibi ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kültür değişkenleri, geleneksel savaşların karakterinden farklı olarak Rusya ve İsrail'in müdahil oldukları savaşlar bakımından ‘yeni’ bir olgu ortaya koyabilmiş midir?

6.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Yeni nesil savaş yaklaşımı argümanlarına göre, eğer bir devlet müdahil olduğu bir savaşta yüksek maliyetle karşılaşmışsa, bir sonraki savaşlarında maliyetten kaçınmak adına savaşın karakterinde değişikliğe giderek konvansiyonel harekattan uzaklaşma eğiliminde olacaktır. Bu argümana göre Rusya ve İsrail Soğuk Savaş dönemi gerçekleşen savaşların maliyetlerini düşürmek adına Soğuk Savaş sonrası savaş stratejilerinde değişikliğe gitmiş olmaları gerekmektedir. Her ne kadar hem Rusya hem de İsrail, savaşların maliyetini düşürebilmek adına, Soğuk Savaş sonrası yüksek ateş gücüne ve teknolojiye dayalı, geniş çaplı kara hareketini içermeyen hava gücünü asimetrik bir avantaj olarak kullanmaya dayalı bir savaş yaklaşımına odaklansa da, teknolojinin tek başına savaşları kazanabilmek

adına yeterli olamamasının sonucu olarak, hibrit savaş stratejilerine yönelmek zorunda kalmışlardır.

Her iki devletin savunma harcamaları değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş dönemine göre her yıl artarak devam etmesi ve bu artış her ne kadar teknolojiye paralel şekilde olsa da, yeni nesil savaş yaklaşımının, “eğer bir devlet müdahil olduğu bir savaşta yüksek maliyetle karşılaşmışsa, bir sonraki savaşlarında maliyetten kaçınmak adına savaşın karakterinde değişikliğe giderek maliyetli olan savaş stratejisinden uzaklaşma eğiliminde olacaktır” argümanı geçerli olamamış, bu nedenle de Rusya ve İsrail açısından ekonomi faktörü savaşın karakterinde köklü bir değişiklik yaratamamıştır.

Geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımları arasındaki bir diğer tartışma da illegal ekonomi üzerinden bir savaş ekonomisi yaratma girişiminin günümüze özel bir durum olup olmadığı üzerinedir. Rusya ve İsrail’in müdahil olduğu savaşlar bu açıdan değerlendirildiğinde, hem devletler hem de devlet dışı aktörlerin müdahil olduğu bir savaş ekonomisi yaratma girişiminin olduğu görülmektedir. Bu açıdan hem Afganistan’da, hem Ukrayna’da hem de Lübnan’da başlayan çatışmalar, devlet otoritesini zayıflatmış ve söz konusu ortamda özellikle devlet dışı aktörler, uyuşturucu, silah ve göçmen kaçakçılığı piyasasına girerek savaş giderlerini bu yolla sağlama yolunu seçmişlerdir.

Ayrıca söz konusu devletlerin katıldığı savaşlar dolaylı yoldan kaçakçılığı cazip bir ekonomik araca dönüştürmüştür. Ancak sadece söz konusu devletlerin katıldığı savaşlarda değil, meydana gelen bütün savaşlarda oluşan otorite boşluğu nedeniyle illegal ekonominin ortaya çıkması, yeni nesil savaş yaklaşımının, Soğuk Savaş sonrası savaşların cazip bir ekonomik araca dönüştüğü ve bu durumun terör örgütleri ya da paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörlerin savaşlara katılımını sağlayarak savaşın karakterini değiştirdiği yaklaşımını geçersiz kılmaktadır. Sonuç olarak savaş ekonomisinin, savaşın karakterinde yarattığı etki, sadece kazancın geçmişten günümüze giderek artan oranda illegalleştiği bir sistem meydana getirmesi olmuştur.

6.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Rusya ve İsrail müdahil olduğu söz konusu savaşlarda uluslararası hukuku ihlal etmediklerine dair çeşitli hukuksal önermeleri savaş ve barış halini belirsiz kılmak için kullandıkları görülmektedir. Rusya hem 1979 yılındaki Afganistan hem de 2014 yılındaki

Ukrayna müdahalelerinde ‘davet üzerine müdahale’ yaklaşımını kullanarak çatışmaları sonlandırmak amacıyla savaşa katıldığı izlenimiyle, İsrail ise 1982 ve 2006 yılındaki Lübnan müdahalelerinde kuvvet kullanma istisnası olan BM Antlaşması’nın 51. maddesinde belirtilen fiili bir silahlı saldırının kendisine karşı mevcut olduğu gerekçesiyle uluslararası hukuk nezdinde meşruluk sağlamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede, hem Rusya hem de İsrail örneklerinde görüldüğü gibi her ne kadar hukuksal önermeler savaşların meşruluğunu sağlama amacı taşıysalar da, söz konusu durumun sadece günümüze özgü olmadığı ortaya çıkmaktadır.

1945 yılında BM’nin yarattığı uluslararası hukuk sistemine yönelik, ilgili devletlerin söz konusu önermeleri kullanmasının nedeni ise, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olmasının engellenmek ya da geciktirilmek istenmesinde yatmaktadır. Ayrıca, BM vasıtasıyla alınan kararların önce hem Rusya’nın hem de İsrail’in müdahil olduğu savaşlarda yaptırım gücüne sahip olamaması, uluslararası hukukun savaşın karakterine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Hukukun savaşın karakterini değiştirdiği savunan, Beebe, Kaldor (2010) ve Creveld (2017) gibi yeni nesil savaş yazarlarının bir diğer argümanı da aktörler hususudur. Bu yaklaşıma göre, BM Antlaşması’nın madde 2/4’e göre kuvvet kullanma yasağının olması ve söz konusu yasağın istisnası olan madde 51’de ifade edilen meşru müdafaa hakkının yorumlanmasında netlik olmaması, devletlerin doğrudan kendi konvansiyonel ordularıyla savaş sahasında yer almalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum nedeniyle de devletler, kendilerini uluslararası hukuk açısından zor duruma düşürmeyecek ve ayrıca organik bağlarının ispatlanması zor olan paramiliter gruplar, terör örgütleri ve özel askeri şirketler gibi devlet dışı aktörleri kullandıkları iddia edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, devlet dışı aktörlerin vekaleten kullanımı hibrit savaş adı altında yeni ve devamlılık kazanmış bir savaş haline neden olmaktadır.

Söz konusu yaklaşım Rusya ve İsrail açısından değerlendirildiğinde; iki devletin de hem Soğuk Savaş hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde müdahil oldukları savaşlarda hem doğrudan kendi orduları yer almış hem de paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörlerden de faydalanmışlardır. Sovyetlerin Afganistan’da kendi ordusuyla birlikte KHAD paramiliter grubunu kullanması, Rusya’nın Ukrayna’da ordusunun yanında Etnik Rusları kullanması, İsrail’in Lübnan’da yine kendi ordusunun yanında Maruni paramiliter grupları kullanması, ayrıca devletlerin bu gruplara destek verdiğini açıkça belli etmeleri, yeni nesil

savaş yazarlarının argümanını geçersiz kılmakla birlikte, devlet dışı aktörlerin vekaleten kullanımı yeni olmadığından dolayı da, hukuksal çekincelerin hibrit savaş adı altında yeni ve devamlılık kazanmış bir savaş haline neden olarak savaşın karakterini değiştirdiği düşüncesi de geçerli görünmemektedir.

6.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması

Rusya ve İsrail'in müdahil oldukları savaşların karakterinde teknoloji boyutunun rolü incelendiğinde, teknoloji stratejilerini ağırlıklı olarak hava hareketlerinde ve piyade birliklerini destekleyici unsur olarak kara ile deniz hareketlerinde kullandıkları görülmektedir. Rusya ve İsrail orduları özellikle, 1979 yılındaki Afganistan ve 1982 yılındaki Lübnan savaşlarında dağlık ve kırsal arazi şartlarını avantaja çevirmek ve düşman birliklerinin savunmasını aşmak için hava hareketlerinde uçak ile helikopterleri kullanmış, piyade birliklerini desteklemek amacıyla kara hareketlerinde tank, zırhlı personel taşıyıcı (APC) ve topçu bataryalarından faydalanmışlardır. Söz konusu araçlardan farklı olarak, 2006 yılındaki Lübnan ve 2014 yılındaki Ukrayna savaşlarında ise özellikle insansız hava araçlarına ve yeni silah sistemlerine dayanarak, hava kuvvetlerinin hassas mühimmatlarına dayalı bir strateji benimsemişlerdir.

Her iki devletin de teknolojik gelişmelerin mantığını oluşturan savunma alanlarındaki yenilikçi gelişmelerin sağladığı havada hareket serbestisi ve yüksek ateş gücü kapasitesi, orduların hava kuvvetlerine olan güvenini artırarak savaşların başlangıcında hava hareketine dayalı bir savaş stratejisi ortaya koymalarına neden olmuş, özellikle gelişmiş teknolojik füzelerin sağladığı yüksek ateş gücü sayesinde düşmanlarının sığınak ve cephanelerini yok etmeyi ve bu sayede de özel kuvvetlerin gerçekleştireceği operasyonlara alan açmayı hedeflemişlerdir.

Ancak her ne kadar her iki devlet de hava hareketleri sayesinde düşmanlarını geri çekilmeye zorlasa da, söz konusu geri çekilme kısa sürmüştür. Çünkü hava hareketi, askeri tesisleri ve güçlü komuta kontrol merkezleri gibi yüksek değerli hedefleri olmayan Afganistan'daki Mücahidler, ya da Lübnan'daki FKÖ ve Hizbullah gibi devlet dışı bir aktöre karşı ya da Ukrayna gibi politik irade belirsizliğinin yarattığı otorite boşluğundaki halkın müdahil olduğu gayrinizami hareket ortamında, tek başına istenen sonucu üretmesi pek mümkün değildir. Bu açıdan Rusya'nın ve İsrail'in teknolojik üstünlüğü savaşlarını kazanabilmesi yani politik hedeflerine ulaşabilmesi açısından tek kuvvet çarpanı

konumunda değildir.

Özellikle Afganistan ve Lübnan savaşlarında teknolojiye olan güven nedeniyle hava harekatıyla başlayan operasyonlar, istenilen sonuca ulaşamaması nedeniyle yerini konvansiyonel hareket ile gayrinizami hareketin iç içe geçtiği strateji olan hibrit savaşa bırakması, gelişmiş teknolojinin bir savaşın kazanılması için tek bir kuvvet çarpanı olmadığını göstermiştir.

Sonuç olarak teknoloji, Rusya ve İsrail'in müdahil olduğu savaşlarda, bazen hareket üstünlüğünün ana motoru konumunda olabilirken, bazen de freni olabilmektedir. Bu açıdan teknoloji, İsrail ordusu için her iki Lübnan Savaşı'nda, Sovyetler Birliği ordusu için de Afganistan Savaşı'nda fren görevi görerek, orduların başarılı olamamasının sebeplerinden birini teşkil etmiştir. Rusya'nın Ukrayna Savaşı'nda ise savaşın başından itibaren sadece, teknoloji odaklı bir savaş strateji yerine, gayrinizami hareketi destekleyici bir teknoloji tabanlı konvansiyonel hareketi kullanması, teknolojiyi hareket üstünlüğünün ana motoru haline getirmiştir.

Bu açıdan yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen Creveld, Parker ve Freedman, Kaldor, Singer ve Cooker gibi yazarlara göre teknolojinin hedefe ulaşmada sağlayacağı imkanlar nedeniyle ve insana duyulan ihtiyacı azalttığı için savaşların karakterini değiştirdiği yaklaşımı Rusya ve İsrail'in müdahil oldukları savaşlar özelinde geçerli olmamıştır. Özellikle Afganistan ve Lübnan Savaşlarında tek başına teknolojinin politik hedeflere ulaşmada yeterli olamaması nedeniyle insana gücüne dayalı şekilde gayrinizami harekate ağırlık verilmesi ve Ukrayna Savaşı'nda teknolojinin sadece gayrinizami hareketi destekleyici unsur olarak kullanılması bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Bu açıdan teknolojik gelişmelerin savaşın aktörlerini ve icrasını etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

6.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması

Farklı coğrafyalarda bulunmalarına ve farklı siyasi kültüre sahip olmalarına rağmen, Rusya ve İsrail'in birbirlerine yakın askeri kültürleri olduğu görülmektedir.

Her iki devletin halkında da yurttaş ordu yaklaşımı benimsendiğinden ordu ve askerliğin özel bir konumu bulunmaktadır. Rus toplumunda askerlik ulusal bir görev olarak görülmüş, bu bağlamda 18 yaşında askerlik hizmetini yerine getirecek olan gençlere, 14

yaşından itibaren yaz dönemlerinde kısa süreli askerlik eğitimleriyle kahramanlık ve cesaret bilinci yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu durumun sonucu olarak da hem savaşta hem de barışta dayanıklılık, kahramanlık ve cesaret Rus askeri kültüründe üstün değerler olarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde İsrail halkında da askerlik bir zorunluluktan ziyade ulusal bilinci simgeleyen ‘kutsal bir görev’ olarak algılanmaktadır. İsrail halkında hem zorunlu askerlik hem de yedek kuvvet hizmeti yasal bir görevden ziyade, Yahudi insanının kendi devletlerine bir hizmeti olarak algılanmakta ve kahramanlık ile ulusal bilinç (Siyonizm hedefleri) motivasyonu hakimdir. Devlete hizmet algısı ve kahramanlık ile ulusal bilinç motivasyonu İsrail vatandaşlarını savaş zayıyatı olarak canlarını feda etmeye yani ölüme hazır hale getirmiştir. Özellikle kahramanlık ve fedakarlık hikayeleri, popüler öyküler ve şarkılar arasında yaygınlaşmış, her zayıyat günlük gazetelerde yer alarak ulusal bilinç canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Bu açıdan hem Rus hem de İsrail ordusunun, toplumlarında sahip olduğu bu konum, orduların yurttaş-ordu prensibini benimsemelerini ve insana dayalı askeri güç bakımından işlevsel olmalarını sağlamıştır. Kısaca, askerlik hizmeti bireysel kimliğin bir göstergesi ve sosyal konumunun bir belirleyicisi haline geldiğinden, ordular nitelikli personel bulmak adına zorluk çekmemişlerdir.

Askeri kültürü etkileyen bir diğer olgu da manevi değerler olarak adlandırılan motivasyon kaynaklarıdır. Sovyet Birliği’nin askeri kültüründe söz konusu motivasyon kaynağı ideoloji olmuş, ordu komünizmin ana savunucusu olarak görülmüş ve ideolojik olarak toplumda birleştirici unsur olarak kilit bir işleve sahip olmuştur. Ayrıca Sovyetler Birliği’nin askeri kültürü, politik iradenin ortaya koyduğu komünist ideoloji ve uluslararası sistemdeki gücünü koruma amacıyla jeopolitik çıkarlara yönelik askeri hedeflere ulaşmanın yollarını ve araçlarını belirleyen bir yaklaşımdan oluşmuştur. Sovyet askeri kültürüne göre, komünist ideolojinin ve jeopolitik çıkarların korunması ordu için kahramanlık ve cesaret kaynağıdır. Rus askeri kültürü de Sovyet geleneğinden geldiğinden, ordunun yeteneklerini, yapısını ve davranışlarını belirleyen Rusya’nın temel jeopolitik çıkarları ve politik iradenin ortaya koyduğu politik hedefler olmuştur.

Rusya’nın jeopolitik çıkarları ve politik hedefleri ordusunun askeri kültürüne yansıdığı gibi benzer şekilde İsrail’in de Siyonizm’in bakış açısı İsrail’in güvenlik yaklaşımlarına ve ordusu IDF’nin askeri kültürüne de yansımıştır. Bu bakımdan İsrail ordusu, Siyonizm çerçevesinde ulaşılmak istenen politik hedefleri silahlı mücadeleyle

tanımlamıştır. Siyonizm'in ortaya koyduğu politik hedeflerin İsrail toplumu için varoluş sebebi olarak algılanması ve bu hedefe ulaşmada ordunun kritik rolü, ordunun İsrail toplumunda her daim merkezde olmasını sağlamıştır.

Önce Sovyet askeri kültürünün, Afganistan'daki başarısız ve zayıf performansı nedeniyle ideolojiye dayalı askeri kültür bilincini sarsıntıya uğratması ve askerlerin dayanıklılığı, kahramanlığı, sabrı ve cesaretinin sorgulanmaya başlanması, akabinde İsrail askeri kültürünün 1982 yılında Lübnan'da başarısızlık nedeniyle aynı şekilde sorgulanmaya başlanması, yeni nesil savaş yazarlarına göre devletlerin askeri kültürünü teknoloji ve profesyonelleşme adı altında hibrit savaşa entegre etmek amacıyla değiştirmesine sebebiyet vermiştir. Ancak Rusya'nın 2014 yılındaki Ukrayna Savaşı'na, İsrail'in de 2006 yılındaki Lübnan Savaşına bakıldığında, yeni nesil savaş yazarlarının argümanlarının aksine, Rusya'nın ve İsrail'in askeri kültüründe bir değişiklik meydana gelmemiş, ve hatta İsrail askeri iradesinin askeri kültürü dönüştürme çabalarına rağmen, askeri kültürde bir devamlılık söz konusu olmuştur.

Sonuç olarak, Rus ve İsrail ordularının askeri kültürlerinde ulusal bilinç ve kahramanlık motivasyonunun günümüzde devamı, teknoloji değişkeninin yurttaş-ordu yaklaşımını benimseyen orduların kahramanlık, moral ve motivasyon dahil geleneklerinden ve geçmişlerinden kopartamadığı düşüncesinin geçerliliğini koruduğunu, bu nedenle de savaşın karakterinin değişmediğini göstermektedir.

6.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması

Bir savaşın hibrit savaş olarak tanımlanabilmesi için, o savaşta konvansiyonel ordulardan ve devlet dışı aktörlerden oluşan melez bir askeri yapı olması ve bu yapının aynı anda eş zamanlı olarak hem konvansiyonel hem de konvansiyonel olmayan istihbarat, gayrinizami hareket, psikolojik hareket, sabotaj ve terörizm taktiklerine başvurmaları gerekmektedir (Kofman ve Rojansky, 2015:2). Sovyetler Birliği'nin Afganistan, Rusya'nın Ukrayna ve İsrail'in de Lübnan müdahalelerine bakıldığında, hibrit bileşenlerin kullanım oranları ve taktikleri göreceli olmak kaydıyla düşman unsurlarına karşı melez bir yapının var olduğu ve bu yapının konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan istihbarat, gayrinizami hareket, psikolojik hareket, sabotaj ve terörizm taktiklerini bir arada kullandıkları görülmekte ve bu nedenle de söz konusu savaşlar hibrit savaş olarak tanımlanabilmektedirler.

Söz konusu bileşenler detaylı karşılaştırıldığında, Rusya ve İsrail gibi farklı devletler tarafından icra edilmiş olsalar da birbirlerine çok yakın stratejileri barındırdıkları ve hibrit savaş teorisinin bu stratejileri açıklayabildiği görülecektir.

6.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması

Hem Rus hem de İsrail istihbarat teşkilatlarının ilgili savaşlardan önce temel görevleri, müdahalede bulunacakları devletlerin halkının kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi olmuştur. Kısaca söz konusu istihbarat teşkilatları, Afganistan, Ukrayna ve Lübnan’da gerekli koşulları (siyasi, ekonomik, ideolojik, etnik, dinsel vb.) yaratma amaçlı planlama, organize etme ve uygulama görevlerini üstlenmişlerdir. Burada ana amaç, gerçekleştirilecek psikolojik baskı, iç muhalefetin aktif desteği, terör ve sabotaj yöntemleri ile ilgili devletlerin politik, askeri ve ekonomik düzeninin bozulması sağlanarak, politik hedeflere ulaşmaktır.

Sonuç olarak, her iki devletin istihbarat teşkilatları farklı yöntemlerle hedeflerine ulaşmaya çalışsa da müdahil oldukları savaşlarda ilk basamak olarak istihbarat faaliyetlerine ağırlık verilmesi, hibrit savaşın ilk safhasını işaret etmektedir.

6.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması

Rusya ve İsrail’in müdahil oldukları savaşların ana amacı politik olmakla birlikte, uyguladıkları savaş stratejilerinde düşman-merkezli konvansiyonel harekatın yanında düşmanın etki alanlarına yönelik “halk-merkezli” yaklaşımlar savaşın kazanılması için öncelikli konumda olmuştur. Bu nedenle iki devletin istihbarat teşkilatlarının da benzer psikolojik harekat stratejisi yürüttükleri görülmektedir. Söz konusu savaşlarda strateji, müdahalede bulunulacak devletin halkının desteğini alabilmek üzerine kurulu olmakla birlikte, her iki devlet de bu amaç doğrultusunda sabotaja dayalı bir psikolojik harekat stratejisi yürütmeyi tercih etmişlerdir.

Ancak Rusya’nın Ukrayna Savaşı’nda sabotaj faaliyetlerini siber harekat vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olması ve İsrail ordusunun ve Hizbullah’ın birbirlerine karşı elektronik savaş kabiliyeti gösterebilmeleri, Kaspersen (2015), Borg (2008) ve Münkler (2016) gibi yeni nesil savaş yazarlarına göre, savaşın karakterinin değiştiğinin ve siber harekatın yeni bir savaş bileşeni olması sebebiyle de hibrit savaşın yeni nesil savaş türü olduğunun kanıtı

niteliğindedir. Ancak Hall (2014) ve Johnson (2017) gibi yazarlara göre ise siber alan ve elektronik savaş kabiliyeti, savaşların yıkımını arttırmak için bir avantaj sağlamasına rağmen, savaşın temel karakterinde bir değişime neden olmamaktadır.

Söz konusu argümanlar, Rusya ve İsrail özelinde test edildiğinde, her ne kadar siber hareket ve elektronik savaş kabiliyeti teknolojik tabanlı olması sebebiyle yeni bir bileşeni ifade etse de, sonuç bakımından 1979 yılındaki Afganistan ve 1982 yılındaki Lübnan savaşlarında kullanılan sabotaj eylemlerinden bir farkı bulunmadığı görülmektedir.

1979 yılında Sovyetlerin Afganistan halkının, 1982 yılında İsrail'in Lübnan halkının direncini kırarak düşman unsurlara destek vermemelerinin sağlanması için, kritik alt yapı tesislerini havadan bombalamak suretiyle gerçekleştirilen sabotajların, 2006 yılında İsrail'in yine Lübnan halkının, 2014 yılında ise Rusya'nın Ukrayna halkının direncini kırmak için kritik altyapı tesislerini işlevsiz hala getirebilmek adına düzenlediği siber saldırıların ortak noktası halkı yıldırarak ve korkutarak teslim olmalarını sağlamaktır. Sonuç olarak, örneklerde görüldüğü gibi iki devletin de savaşlarda psikolojik hareket stratejisi aynı kalmakta, sadece siber hareket gibi teknolojik yenilikler, stratejinin uygulanma aşmasını kolaylaştırmaktadır.

İlgili devletlerin savaşlarda sabotaj dışında kullandıkları bir diğer psikolojik hareket vasıtası kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, ilgili devletlerin savaş stratejilerinin karşılaştırılması bakımından önemli bir role sahiptir. Çünkü hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olup olmadığı hususunda, yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen Kaldor (2016), Münkler (2016) ve Friedman (2015) gibi yazarların en önemli argümanı, Lübnan ve Ukrayna Savaşlarında psikolojik hareket vasıtası olarak kullanılan internet ortamının ve sosyal medyanın savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkide bulunduğu olmuştur.

Temelde 2006 yılındaki Lübnan ve 2014 yılındaki Ukrayna Savaşı'nda kullanılan internet altyapısının, 1979 yılındaki Afganistan Savaşı'nda ve 1982 Lübnan Savaşı'nda kullanılan kitle iletişim araçlarından psikolojik hareketin icra edilişi ve teknoloji bakımından farklı görünse de, içerik bakımından ortak noktaları bulunmaktadır.

Örneğin, Afganistan Savaşı'nda psikolojik hareket maksatlı dağıtılan bildirilerde ifade edilen, "Mücahitlere destek olunmaması çağrısı ve bu çağrıya uydukları takdirde hedef olmayacakları" söylemlerinin, Ukrayna Savaşı'nda sosyal medya ve cep telefonu operatörleriyle mesaj göndermek suretiyle ifade edilen, "tehdit çağrısı ve halkın yaşamak istiyorlarsa evlerinden çıkmamaları gerektiği uyarıları" halkın algısını etkilemek açısından ve içerik bakımından bir farkları bulunmamaktadır.

Benzer şekilde 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda havadan atılan bildirilerde, gazetelerde, radyo ve hoparlör yayınlarında halkın FKÖ'ye, 2006 yılındaki Lübnan Savaşı'nda yine havadan atılan bildirilerde, gazetelerde, televizyonlarda, hoparlör, radyo yayınlarında ve ayrıca internet ortamındaki yayınlarda halkın Hizbullah'a destek olmaması çağrısı ve destek oldukları takdirde terörist olarak algılanacakları ve hedef olacaklarının ifade edilmesi, içerik bakımından Ukrayna ve Afganistan Savaşlarındaki psikolojik hareket söylemlerinden farklı görülmemektedir.

Sonuç olarak, iki devlet de benzer yöntemlerle ve aynı hedeflere ulaşmak amacıyla hibrit savaşın etkili bir bileşeni olan psikolojik hareket ve sabotaj faaliyetlerine başvurmuş, bu durum, yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen yazarların, Lübnan ve Ukrayna Savaşlarında psikolojik hareket vasıtası olarak kullanılan internet ortamının ve sosyal medyanın savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkiye bulunduğu argümanını geçersiz kılmıştır.

6.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması

Hem Rusya'nın hem de İsrail'in müdahil oldukları söz konusu savaşlarda hibrit savaş bileşenlerinden en yoğun olarak kullandıkları ve asıl çatışmaların yaşandığı evre olduğu için de söz konusu savaşların karakterine en çok etki eden gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetleri olmuştur. Söz konusu savaşlarda gayrinizami hareket faaliyetleri; düşman aktörlerin otoriteleri altındaki bölgelerde siyasi ve askeri kontrolü kırmak ve ilgili devletlerin kritik bölgelerinde yeni bir politik otorite sağlamak amacıyla orduların ve paramiliter grupların birleşiminden oluşan karma kuvvetin, terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerin kullanımını içermiştir.

Her ne kadar her söz konusu savaşlarda birbirine yakın gayrinizami hareket faaliyetleri uygulanmış olsa da, literatürde hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olup

olmadığı hususunda, yeni nesil savaş yaklaşımını benimseyen yazarlardan Newson (2014), McCulloh ve Johnson'un (2013) en önemli argümanı, Soğuk Savaş sonrası Ukrayna Savaşı'nda Rus paramiliter grupların ve Lübnan Savaşı'nda İran ve Suriye vekaletli Hizbullah'ın terörizmin bir savaş yöntemi olarak kullanılmasının savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkide bulunduğuudur. Bu argümana göre; devletlerin katıldığı savaşlarda hem paramiliter grupların hem de terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımı yeni olmakla birlikte, savaşların halk, ordu ve politik irade üçlemesinden oluşan aktörlerin tekeline kıldığından dolayı da, savaşın karakteri değişmiştir.

Murray ve Mansoor (2012), Glenn (2009), Kofman ve Rojansky (2015) gibi geleneksel savaş yaklaşımını benimseyen yazarlar ise, gayrinizami hareketin, terörizmin ve paramiliter grupların ordularla birlikte savaş sahasında kullanımının tarihin her döneminde yaşanan savaşlarda mevcut olduğunu, söz konusu unsurların kullanımının zaten halk, ordu ve politik iradeden oluşan üçlemenin bir parçası olduğunu, bu nedenle de savaşın karakterinin değişmediğini ve hibrit savaşın günümüze özgü bir yaklaşım olmadığını düşünmektedirler.

Söz konusu yaklaşımlar Rusya ve İsrail özelinde değerlendirildiğinde geleneksel savaş yaklaşımını benimseyen yazarların argümanının geçerli olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü hem Sovyetler Birliği 1979 yılında Afganistan Savaşı'nda Afgan ordusundan oluşturduğu KHAD adlı paramiliter grubu Spetsnaz özel kuvvetleriyle birlikte istihbarat, karşı istihbarat, casusluk, takip, keşif, gözetleme, sızma, sabotaj, suikast ve bombalama vb. faaliyetlerde kullanmış, hem de İsrail 1982 yılında Lübnan Savaşı'nda Maruni Hristiyanlarından oluşturduğu Falanjist ve Haddad paramiliter grupları özellikle meskun mahal çatışmalarında FKÖ'ye karşı kullanmıştır.

Paramiliter grupların 1979 ve 1982 yılındaki savaşlarda aktif olarak kullanımı, yeni nesil savaş yazarlarının, Soğuk Savaş sonrası Hizbullah gibi paramiliter grupların terörizmi konvansiyonel hareket ile birlikte bir savaş yöntemi olarak kullanmasının savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş yaklaşımının doğmasına önemli bir etkide bulunduğu düşüncesinin de geçersizliğini ortaya çıkarmıştır.

6.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması

Hammes (2004) gibi yeni nesil savaş yaklaşımını savunan yazarlara göre, hibrit savaşlarda konvansiyonel harekatın hedefi, yüksek teknolojiye dayalı bir şekilde, hem taşıdığı caydırıcılık özelliğiyle, hem de zarar verme potansiyeliyle en kısa sürede ve en az kayıpla düşmanı etkisiz hale getirebilmektir. Handel (2004) gibi geleneksel savaş yaklaşımını savunan yazarlara göre ise, günümüz savaşlarında konvansiyonel harekatın ana hedefini “ara-bul-yok et” (düşmanı etkisiz hale getirebilme) stratejisi oluşturmakta ve bu strateji de geleneksel savaşların düşman merkezli yaklaşımını işaret etmektedir.

Rusya ve İsrail ordusunun müdahil olduğu söz konusu savaşlar incelendiğinde, her iki devletin ordusunun da her ne kadar Afganistan ve Lübnan Savaşlarının başlangıcında hava unsurlarına dayalı konvansiyonel harekatı benimsemiş olarak, yüksek teknolojiye dayalı bir şekilde, hem taşıdığı caydırıcılık özelliğiyle, hem de zarar verme potansiyeliyle en kısa sürede ve en az kayıpla düşmanı etkisiz hale getirebilmeyi amaçlasalar da, savaşların devamında konvansiyonel harekatı, gayrinizami harekatı destekleyici unsur olarak kullanmışlardır. Bu nokta da Rusya’nın Ukrayna Savaşı başından itibaren konvansiyonel harekatı, gayrinizami harekatı destekleyici unsur olarak kullanması, diğer savaşlardan ayırmakta ancak savaşların devamında ortak strateji uygulandığından işleyiş bakımından benzer kılmaktadır.

Bu açıdan ilgili devletlerin ordularının söz konusu savaşlarda konvansiyonel harekat stratejisi düşman merkezli olmakla birlikte, temel hedefi düşmanın savaşma iradesinin ortadan kaldırılması ve bu sayede hedef devlette yeni bir siyasi otorite tahsisinin sağlanabilmesi olmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda Rusya ve İsrail ordusu konvansiyonel harekatı, söz konusu savaşlarda paramiliter gruplarını ve kara ya da özel kuvvet unsurlarının gayrinizami harekat faaliyetlerini icra edebilmeleri için hava harekatıyla ve topçu atışlarıyla icra etme yolunu tercih etmişlerdir.

Ayrıca söz konusu savaşlarda belli bir noktadan sonra, çatışmaların meskun mahale kayması ve düşman unsurların da zaman zaman konvansiyonel yetenekler ile karşılık vermesi, Rus ve İsrail ordularının meskun mahalde gayrinizami harekata daha da ağırlık vermesine neden olmuş, konvansiyonel harekat bu dakikadan sonra hava harekatından ziyade, karadan atışlarla eşzamanlı kombine silahlı ateş gücü ile destekleme şeklinde icra edilmiştir.

Sonuç olarak, iki devletin de ilgili savaşlarda hibrit savaş ortamının gerektirdiği en önemli safhalardan biri olan konvansiyonel hareketi, gayrinizami hareket unsurlarıyla bir arada kullanmış olması, hibrit savaşın sadece günümüze özgü bir savaş olmadığı gerçeğini göstermektedir. Ayrıca yeni nesil savaş yaklaşımının yüksek teknolojiyi temsil ettiğini belirttiği hava hareketlerinin hem Afganistan hem Ukrayna hem de Lübnan Savaşlarında kullanılmış olmasına karşın dağlık alanlarda düşmanın tespiti zor olması ve meskun mahalde sivillerin yoğun olarak bulunması sebebiyle çok etkili olamaması, yeni nesil savaş yazarlarının yüksek teknolojiye dayalı olarak gerçekleştirilen konvansiyonel hareketlerin savaşlarda sonuca ulaşmada artık öncelikli olarak etkili olduğu ve bu durumun da karakterini değiştirdiği iddiasını geçersiz kılmıştır.

6.4. Bulgular ve Yorum

Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Sovyetleri Birliği'nin devamı niteliğinde olduğunu belirten Rusya'nın Ukrayna Müdahaleleri ile İsrail'in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahaleleri kendi aralarında karşılaştırıldığında; Afganistan ile Ukrayna Savaşlarının ve 1982 ile 2006 yıllarındaki Lübnan Savaşlarının hibrit savaş özelliği taşıdığı, bu durumla doğru orantılı olarak da kendi içlerinde karakterlerinin birbirine benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı zamanda bu sonuç ilgili savaşlar üzerinden hibrit savaşın yeni nesil bir savaş türü olmadığını ve savaşın karakterinin Soğuk Savaş dönemine kıyasla Soğuk Savaş sonrası da aynı kaldığını göstermişti. Söz konusu bu sonuçların, örnek vakayı oluşturan savaşların zamansal farklılıkları olsa da kendi içlerinde aynı devletler tarafından gerçekleştirildiği için mi ortaya çıktığının test edilmesi açısından yapılan Rusya ve İsrail'in savaş stratejilerinin karşılaştırılması neticesinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Farklı coğrafi bölgelerde bulunan ve farklı kültürlere sahip iki devletin savaş yaklaşımlarının karşılaştırılması sonucunda, ilgili savaşların doğası, karakteri ve hareket bileşenleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10. Rusya ve İsrail'in Hibrit Savaş Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizi

	Rusya	İsrail
Savaşın Doğası	Politik Hedefler (Jeopolitik Çıkar)	Politik Hedefler (Jeopolitik Çıkar)
Savaşın Karakteri	Hibrit Savaş	Hibrit Savaş
Clausewitz Üçlemesi	Açıklayıcı ve Geçerli	Açıklayıcı ve Geçerli
Halk	Ağırlık Merkezi (Örgütlü)	Ağırlık Merkezi (Örgütlü)
Ordu	Muharip Ana Aktör ve Askeri Liderlik	Muharip Ana Aktör ve Askeri Liderlik
Politik İrade	Lider Faktörü	Lider Faktörü
Ekonomik Faktörler	Etkisiz	Etkisiz
Hukuk	Hukuksal Önerme (BM Şartının 51. Maddesi)	Hukuksal Önerme (BM Şartının 51. Maddesi)
Teknoloji	Geleneksel Araçlar, Ağ Tabanlı Araçlar ve Hava Harekatı	Geleneksel Araçlar, Ağ Tabanlı Araçlar ve Hava Harekatı
Askeri Kültür	Güvenlik Endişesi	Yaşamsal Var Oluş/Yok Oluş Saiki
Hibrit Savaş Stratejisi	Hibrit Savaş Teorisi Geçerli	Hibrit Savaş Teorisi Geçerli
İstihbarat	Halkın kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi	Halkın kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi
Psikolojik Harekat ve Sabotaj	Kitle İletişim Araçları ve Şiddete Dayalı Sabotaj	Kitle İletişim Araçları ve Şiddete Dayalı Sabotaj
Gayrinizami Harekat ve Terörizm	Kara Kuvvetleri (Özel Kuvvetler) ve Paramiliter Gruplar	Kara Kuvvetleri (Özel Kuvvetler) ve Paramiliter Gruplar
Konvansiyonel Harekat	Gayrinizami Harekatı Destekleyici	Gayrinizami Harekatı Destekleyici

Tablo 10'da belirtilen Rusya ve İsrail'in hibrit savaş stratejilerinin karşılaştırmalı analizi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

a) Uluslararası sistemin devletleri ve devletleri yöneten politik iradeleri etkilemesi sonucu, her iki devletin de müdahil oldukları savaşların doğasını jeopolitik çıkarlar doğrultusunda ortaya konan politik hedefler oluşturmuştur. Ayrıca her ne kadar iki devletin de uluslararası sistemdeki amacı, rolü ve konumu farklı da olsa, politik hedefler yani ilgili

savaşların doğası Clausewitz'in savaşı bir dış politika aracı olarak gören yaklaşımından öteye gidememiştir. Bu açıdan da günümüz savaşlarında devlet dışı aktörlerin varlıklarının artış göstermesinin ve politik amaçlar uğruna değil de kimlik için savaşmalarının, savaşların doğasını değiştirdiği düşüncesi hem Rusya'nın hem de İsrail'in müdahil oldukları savaşlarda devlet dışı aktörlerin de varlıkları söz konusu olduğu halde geçerli olamamıştır.

b) Her iki devletin savaş stratejilerinde, ağırlık oranları ve sonuçları farklı da olsa, istihbaratın, psikolojik hareket ve sabotajın, gayrinizami hareket ve terörizmin ve konvansiyonel hareketin, ordu ve paramiliter gruplarla birlikte kullanımı söz konusu olduğundan, her iki devletin de müdahil oldukları savaşların karakteri hibrit savaş teorisine uygun savaşlardır.

c) Her iki devletin de müdahil oldukları savaşlar, Clausewitz üçlemesi olan halk, ordu ve politik irade unsurlarını barındırdığından, söz konusu ilgili savaşlar Clausewitz'in savaş teorisiyle açıklanabilmektedir. Çünkü;

- Her iki devletin savaş stratejilerinde öncelik hem kendi hem de hedef devletin halkının desteğini alabilmek olduğundan halk, savaşların karakterinin ağırlık merkezini oluşturmuş,
- Her iki devletin de müdahil oldukları savaşlarda muharip güç ordu olduğundan, savaşların karakterinin ana aktörlerden biri olmuş ve ayrıca askeri liderliğin savaş stratejisini belirlemedeki konumu, ordunun savaşın karakterine doğrudan etki edebildiğini göstermiş,
- Her devletin siyasi kültüründe güçlü liderlik anlayışı söz konusu olduğundan, politik iradeler politik hedefleri ortaya koymada ve savaşların doğasını belirlemede etkili olmuşlardır.

d) Uluslararası sistemdeki rolleri ve konumları farklı olduklarından dolayı her ne kadar Rusya ve İsrail'in savunma harcamaları farklılık gösterse de, yeni nesil savaş yaklaşımının, eğer bir devlet müdahil olduğu bir savaşta yüksek maliyetle karşılaşmışsa, bir sonraki savaşlarında maliyetten kaçınmak adına savaşın karakterinde değişikliğe giderek maliyeti yüksek olan kara unsurlarına dayalı konvansiyonel harekattan uzaklaşma eğiliminde olacaktır” argümanı uygulamaya çalışmışlar, ancak bu durumun sürekliliği

sağlanamadığı için, savaşın karakterinde köklü bir değişiklik yaratamamışlardır. Bu nedenle devletlerin savaşların maliyetini düşürmek adına paramiliter grupların vekaleten kullanımını tercih ettiği ve bu durumun da savaşların karakterini değiştirerek hibrit savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı algısı geçersiz görünmektedir.

e) Her iki devlet de müdahil oldukları savaşların meşruluğu hukuksal önermelerle özellikle BM 51. maddeye atıfta bulunan ‘meşru müdafaa’ yaklaşımıyla sağlamaya çalışmışlardır. Söz konusu devletlerin uluslararası hukukun ihlal edilmediğine dair hukuksal önermelerin kullanmasının nedeni, savaş ile barış hali arasındaki belirsizliği sağlayarak, uluslararası kamuoyunun konuya müdahil olmasını engellenmek ya da geciktirilmek istenmesinde yatmaktadır. Her ne kadar ilgili devletlerin hukuksal önermeleri BM nezdinde ve Uluslararası kamuoyu tarafından kabul görmese de, politik iradeler ateşkes kararı alınca kadar BM’nin yaptırım gücüne sahip olamaması, uluslararası hukukun savaşın karakterine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca ilgili savaşlarda uluslararası hukukun bağlayıcı olmaması, devletlerin uluslararası hukuk açısından zor duruma düşmemek adına paramiliter gruplar gibi devlet dışı aktörleri kullandıkları ve bu durumun da savaşların karakterini değiştirerek hibrit savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı algısını geçersiz kılmaktadır.

f) Yeni nesil savaş yaklaşımını savunan yazarlara göre teknolojinin hedefe ulaşmada sağlayacağı imkanlar nedeniyle ve insana duyulan ihtiyacı azalttığı için savaşların karakterini değiştirdiği yaklaşımı Rusya ve İsrail’in müdahil oldukları savaşlar özelinde geçerli olmamıştır. Özellikle Afganistan ve Lübnan Savaşlarında tek başına teknolojinin politik hedeflere ulaşmada yeterli olamaması nedeniyle insana gücüne dayalı şekilde gayrinizami harekate ağırlık verilmesi ve Ukrayna Savaşı’nda teknolojinin sadece gayrinizami harekatı destekleyici unsur olarak kullanılması bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Bu açıdan teknolojik gelişmelerin savaşın aktörlerini ve icrasını etkileyerek savaşın karakterini değiştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

g) Rus halkındaki ‘güvenlik endişesi’ ve İsrail halkındaki ‘yaşamsal var oluş/yok oluş saiki’, ‘yurttaş ordu’ kavramının her daim geçerli olmaya devam etmesini sağlamakta, ve bu durumun sonucu olarak da ordularının askeri kültürlerinde ulusal bilinç ve kahramanlık motivasyonu devam etmektedir. Bu açıdan geleneksel savaş yazarlarının, teknoloji değişkeninin ‘yurttaş-ordu’ yaklaşımını benimseyen orduların kahramanlık, moral ve motivasyon dahil geleneklerinden ve geçmişlerinden kopartamadığı düşüncesinin

geçerliliğini koruduğu, bu nedenle de savaşın karakterinin değişmediği görülmektedir.

h) Hibrit savaş bileşenlerinin uygulanması bakımından, her iki devletin müdahil oldukları savaşlar hibrit savaş teorisine uygun birer örnek olsalar da, söz konusu bileşenler politik hedeflere ulaşabilmek adına Sovyetler Birliği açısından Afganistan Savaşı'nda, İsrail açısından da Lübnan Savaşlarında olumsuz sonuçlar vermiştir. İlgili savaşlardan hibrit savaşın politik hedeflere ulaşmada başarı gösterdiği tek savaş Ukrayna Savaşı olmuştur.

i) Hem Rus hem de İsrail istihbarat teşkilatlarının ilgili savaşlardan önce görevleri, müdahalede bulunacakları devletlerin halkının kontrol altında tutulması için gerekli altyapının tesis edilmesi ve rızaya ya da güce dayalı şekilde psikolojik hareket için halkların etki alanlarının tespit edilmesi olmuştur.

j) İki devletin de istihbarat teşkilatlarının benzer psikolojik hareket stratejisi yürüttükleri görülmektedir. Söz konusu savaşlarda strateji; müdahalede bulunulacak devletin halkının desteğini alabilmek üzerine kurulu olmakla birlikte, her iki devlet de bu amaç doğrultusunda sabotaja dayalı bir psikolojik hareket stratejisi yürütmeyi tercih etmişlerdir. Her ne kadar 2014 yılındaki Ukrayna ve 2006 yılındaki Lübnan Savaşlarında siber hareket ve elektronik savaş kabiliyetinin kullanılması ve yöntemlerin teknolojik tabanlı olması sebebiyle yeni bir savaş bileşenini ifade etse de, sonuç bakımından 1979 yılındaki Afganistan ve 1982 yılındaki Lübnan savaşlarında kullanılan sabotaj eylemlerinden bir farkı bulunmadığı görülmektedir. İlgili savaşlarda kullanılan psikolojik hareketin ortak noktası halkı yıldırarak ve korkutarak teslim olmalarını sağlamaktır. Sonuç olarak, örneklerde görüldüğü gibi iki devletin de savaşlarda psikolojik hareket stratejisi aynı kalmakta, sadece siber hareket gibi teknolojik yenilikler, stratejinin uygulanma aşmasını kolaylaştırmaktadır.

k) Söz konusu savaşlarda gayrinizami hareket faaliyetleri; düşman aktörlerin otoriteleri altındaki bölgelerde siyasi ve askeri kontrolü kırmak ve ilgili devletlerin kritik bölgelerinde yeni bir politik otorite sağlamak amacıyla orduların ve paramiliter grupların birleşiminden oluşan karma kuvvetin, terörizmin pusu, baskın, bombalama, sabotaj gibi taktiklerin kullanımını içermiştir. Her iki devletin de ilgili savaşlarda benzer gayrinizami hareket ve terörizm faaliyetlerinin kullanılması, paramiliter grupların ve terörizmin gayrinizami hareket içerisinde kullanımının yeni olduğu ve bu yeniliğin savaşların halk,

ordu ve politik irade üçlemesinden oluşan aktörlerin tekeli kırıldığından dolayı da, savaşın karakterinin değiştiği argümanını geçersiz kılmaktadır. Ayrıca her iki devletin de savaşlarda paramiliter grupları politik iradenin inisiyatifiyle halkın içinden oluşturması ve ordunun yanında savaşmaları, üçlemenin paramiliter grupları kapsamadığı ya da üçlemenin aktör tekeli kırıldığı yaklaşımını da geçersiz kılmaktadır.

1) Hem Rus hem de İsrail ordularının konvansiyonel hareket stratejisi düşman merkezli olmakla birlikte, temel hedefleri gayrinizami hareketi destekleyici kuvvet çarpanı olarak düşmanın savaşma iradesinin ortadan kaldırılma ve bu sayede hedef devlette yeni bir siyasi otorite tahsisinin sağlanabilmesi üzerinedir. Bu açıdan iki devletin ordusunun ilgili savaşlarda konvansiyonel hareketi, gayrinizami hareket unsurlarıyla bir arada kullanmış olması, yeni nesil savaş yazarlarının iddiasının aksine hibrit savaşın sadece günümüze özgü bir savaş olmadığı gerçeğini göstermektedir. Ayrıca yeni nesil savaş yaklaşımının yüksek teknolojiyi temsil ettiğini belirttiği hava hareketlerinin hem Afganistan hem Ukrayna hem de Lübnan Savaşlarında kullanılmış olmasına karşın dağlık alanlarda düşmanın tespitinin zor olması ve meskun mahalde sivillerin yoğun olarak bulunması sebebiyle çok etkili olamaması, yeni nesil savaş yazarlarının yüksek teknolojiye dayalı olarak gerçekleştirilen konvansiyonel hareketlerin savaşlarda sonuca ulaşmada artık öncelikli olarak etkili olduğu ve bu durumun da karakterini değiştirdiği iddiasını da geçersiz kılmıştır.

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Sovyetleri Birliği'nin devamı niteliğinde olduğunu belirten Rusya'nın Ukrayna Müdahaleleri ile İsrail'in 1982 ve 2006 yıllarındaki Lübnan müdahaleleri kendi aralarında karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuç gibi; her ne kadar farklı coğrafi bölgelerde bulunsalar da ve farklı kültürlerle sahip olsalar da, İsrail ve Rusya'nın müdahil olduğu ilgili savaşların hibrit savaş özelliği taşıdığı, bu durumla doğru orantılı olarak da devletlerin savaş stratejilerinin kendi aralarında karakterlerinin birbirine benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

7. SONUÇ

Teknolojinin savaşlarda neden olduğu yıkıcı etkisinin giderek artması, devletlerin yanında birçok devlet dışı aktörlerin ortaya çıkması ve şiddetin devlet tekelinden çıkıp özelleşmesi, devletler arası geleneksel savaş yaklaşımlarının devamlılığının sorgulanmasına, dolayısıyla da savaşın doğasında ve karakterinde değişimler yaşandığı algısıyla yeni bir savaş konseptinin geliştirilmesi gerektiği düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur.

Bu nedenle de savaş çalışmaları literatürü ‘yeni nesil savaşlar’ üzerinden bir savaş modeli ortaya koymaya çalışarak günümüz savaşlarını açıklama arayışı içerisine girmiştir. Bu arayış içerisinde Clausewitz’in ortaya koyduğu “halk, ordu ve politik irade” üçlemesinin günümüz savaşlarını açıklamada yetersiz olacağı, çünkü söz konusu üçlemenin unsurlarının geçmişe göre değişim gösterdiği, bu unsurlara ek olarak ekonomik, hukuksal, kültürel ve teknolojik unsurların da savaşın karakterinin oluşumuna etki ettiğini düşüncesi üzerinden geniş bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde konvansiyonel hareket ile gayrinizami hareket, siber saldırı ve psikolojik hareketin iç içe geçtiği ve doğrudan çatışma yerine ‘vekalet’ savaşı adı verilen bir strateji kullanılmaya başlandığı iddia edilmiştir. Söz konusu strateji bu iç içe geçmişlikler nedeniyle literatürde ‘hibrit savaş’ olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

‘Hibrit savaş’ kavramının ortaya atılmasıyla birlikte savaşın doğasındaki ve karakterindeki değişim tartışmalarını geleneksel ve yeni nesil savaş yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak ele alan bu çalışma, hibrit savaşın Clausewitz’in ortaya koyduğu ‘halk, ordu ve politik irade’ üçlemesinden öteye geçemeyerek, günümüzde doğasının ve karakterinin aynı kaldığı hipotezinden yola çıkarak, “hibrit savaşlar yeni bir savaş yaklaşımı mıdır? Eğer öyleyse günümüzdeki savaşları geçmişteki savaşlardan farklı kılan nedir? Başka bir deyişle, hibrit savaşlarda ‘yeni’ olan nedir?” sorularına cevap aramıştır.

Hibrit savaşlarda ‘yeni’ olan nedir? sorusuna cevap verebilmek adına öncelikle savaşın karakterinin Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl konumlandırıldığı ve aldığı biçimin tarihsel olarak uluslararası sistem, ekonomi, hukuk, teknoloji ve kültür değişkenleri tarafından ne şekilde etkilendiği incelenmiş ve ilgili savaşlar üzerinden yapılan analiz ile Clausewitz’in ortaya koyduğu ‘halk, ordu ve politik irade’ değişkenlerinin, içinde bulunulan çağın özelliklerine göre şekillendiği ve hibrit savaşın

genel karakterine uygun bir yapı arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu noktada, Clausewitz'in geleneksel savaş yaklaşımı olan üçleme ile yeni nesil savaş çalışmalarının savaşın değişen karakteri ve doğasına ispat olarak sundukları hibrit savaş teorisinin test edilmesi ve savaş olgusunun değişen koşullar (uluslararası sistem, ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kùltür) karşısındaki konumunu belirlemek adına SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'a, Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna'ya, İsrail'in 1982 ve 2006 yıllarında Lübnan'a müdahalelerinde uyguladıkları savaş stratejileri karşılaştırılmal olarak analiz edilmiştir.

Söz konusu analiz sonucunda öncelikle belirtilmesi gereken, savaşların doğasına yönelik tespittir. İlgili savaşlar her ne kadar farklı uluslararası sistemde ve farklı özelliklere sahip aktörler arasında meydana gelmiş olsalar da, politik birer amaç taşımaları nedeniyle doğalarının benzer olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan savaşın, uluslararası sistemde orantısı değişken olmak kaydıyla mutlaka politik amaçla yapılan organize şiddeti içerdđi yaklaşımının hibrit savaşlarda da geçerliliğini sürdürdüğu sonucu çıkmaktadır. Söz konusu durumun gelecekteki savaşlarda da devamlılığını sürdüreceği varsayımı yanlış olmayacaktır. Çünkü her ne kadar yeni nesil savaş yazarları devletlerarası savaşların giderek azaldığını ve devlet dışı aktörlerin devletlerle savaşlarının arttığını belirterek, yeni nesil savaş olgusunun doğasının çıkış noktasının politik amaç olmadığını temellendirmeye çalışsalar da, akılın ve siyasetin üstünlüğünün gelecekte de savaşlarda etkin rol oynayacağı düşünölmekte ve bu nedenle de savaşların ana hedefini oluşturan politik amaçların hakim rol üstlenmeye devam edeceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca ilgili savaşlarda, halkların örgütlü bir şekilde yer alarak savaşların karakterinin ağırlık merkezini oluşturmaları, orduların muharip ana aktörlerden biri olmaları ve politik iradelerin savaşların doğasını belirlemede etkili rol üstlenmeleri, Clausewitz'in geleneksel savaş yaklaşımı olan üçlemenin hibrit savaşların karakterini ortaya koymada geçerliliğini sürdürdüğu sonucunu doğurmuştur. Zamansal ve sistemsel farklılıklara rağmen ilgili savaşlarda ekonomi, hukuk, teknoloji ve askeri kùltür değişkenlerinin, savaşın halk, ordu ve politik iradeden oluşan karakterini etkileyememesi, söz konusu değişkenlerin hibrit savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı algısını da geçersiz kılmıştır.

Özellikle yeni nesil savaş yazarlarının başta, 'insansız hava araçları' gibi savaşın

icrasında kullanılan silahlarda ve ‘siber hareket’ ya da ‘sosyal medya’ gibi savaşın meydana geldiği alanlardaki teknolojik gelişmelerin savaşın karakterini değiştirerek, hibrit savaş gibi farklı bir nesil savaşın ortaya çıktığı görüşü ilgili savaşlarda geçerli görünmemektedir. Çünkü söz konusu savaşlarda özellikle de 2006 yılındaki Lübnan ve 2014 yılındaki Ukrayna savaşlarında insan iradesinin öne çıkması, arazi şartlarının neden olduğu olumsuzluklar, düşmanın da benzer savunma silahlarına sahip olması ve gizlilik gibi nedenlerden dolayı teknolojik açıdan gelişmiş silahlar ya da siber hareket caydırıcılık unsuru olmaktan öteye geçememiştir. Bu nedenle, teknolojinin kendi başına savaşların karakterini etkileyebilecek bir değişken olmadığı, sadece stratejik bir çözüm oluşturduğu değerlendirilmektedir. Başta siber alan, savaşların yıkımını arttırmak için bir avantaj sağlamasına rağmen, savaşın temel karakterinde bir değişime neden olmamaktadır. Ağ tabanlı sistemlerin en gelişmiş saldırı aracı konumunda olan siber hareketin temelinde bilgi bulunmaktadır. Ancak bilginin istihbarat ve sabotaj için kullanımı yeni olmamakla birlikte, savaşlarda stratejik planlamalar dahilinde, halkları etkilemek için tarihin her döneminde kullanılmıştır. Bu nedenle strateji aynı kalmakta, gelişen teknoloji de sadece stratejinin uygulanma aşamasını yani savaşların icrasını kolaylaştırmaktadır.

Bu açıdan teknoloji karşısında insan iradesinin ve bilgisinin öne çıkması, aslında toplumların askeri kültürlerinin değişmeyen bir sonucudur ve devletler var olduğu sürece gelecekteki savaşlarda da, “silahlar ancak onları kullanan insanlar kadar akıllıdır” sözünü doğrular şekilde, insan iradesinin teknoloji karşısında üstünlüğünü sürdüreceği düşünülmektedir. Ayrıca insan iradesinin bu rolü gelecekteki savaşlarda kahramanlığın ve cesaretin önemli bir motivasyon kaynağı olmaya devam edeceğini de göstermektedir. Çünkü teknolojinin neden olduğu yıkıcı etki sadece günümüz savaşlarına özgü olmamakla birlikte, insanların savaş ve ölüm şekillerini değiştirse de, savaşın dehşetini ve zafer duygusunu ya da ölüm gerçeğini değiştirememektedir.

Bir diğer husus da yeni nesil savaş yazarlarının, devlet dışı aktörlerin vekaleten kullanımına dayanan hibrit savaş stratejisinin hem maliyetinin düşük olduğu ve hem de hukuki açıdan devletlere gizlilik sağladığı gerekçesiyle ortaya çıktığı düşüncesinin geçerli görünmemesidir. Çalışmadaki ilgili savaşlar göstermektedir ki, devlet dışı aktörlerin vekaleten kullanımı yeni olmamakla birlikte, devletler vekalet savaşçısı kullanarak her ne kadar, asker ve teçhizat kayıplarını minimuma indirerek savaşların maliyetlerini düşürmek isteseler de, savaşların maliyetinin birbirine yakın olması, hibrit savaşın maliyetinin düşük

olduğu ve devletlerin bu nedenle hibrit savaş stratejisini uygulamaya koydukları algısını geçersiz kılmıştır. Gelecekteki savaşlarda savaş ekonomisinin, geçmişteki savaşlara oranla büyüyeceği aşikâr olmakla birlikte, ancak savaş ekonomisinin savaşın karakterinde yaratacağı etki, sadece savaşın maliyetinin aktörler arasında bölüşüldüğü ancak kazancın geçmişten geleceğe giderek artan oranda illegalleştiği ve özelleştiği bir sistem meydana getirmesi olacaktır.

Hibrit savaşların günümüzde hukuki bir gizlilik sağladığı yaklaşımı da yanıltıcıdır. Çünkü savaşlarda gizliliği sağlama ya da ortaya çıktığı takdirde zaman kazanmak için meşruluk sağlama ve inkar çabaları ve bu durumun neden olduğu savaş ile barış hali arasındaki belirsizlik Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Bu bakımdan değişen tek şey, vekalet savaşını ya da gizli müdahalenin daha fazla ön plana çıkması olmuş, hibrit savaş sadece devletleri resmi olarak onaylanmayan savaşlara motive etmiştir. Söz konusu durum, gelecekte savaşlar açığa çıksa da, politik iradelerin yaygın olarak açığa çıkmış bir müdahaleyi reddetmeye devam ederek, savaşı sınırlı bir şekilde sürdürme eğiliminde olmaya devam edeceklerini göstermektedir.

Sonuçta, ilgili savaşlarda yeni nesil savaşların ayırıcı özellikleri olarak sunulan önermelerin aslında yeni olmadığı durumu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan savaşların aktörleri, amaçları, ekonomik, hukuksal, teknolojik ve kültürel yapısı yeni nesil savaş literatüründe belirtildiği gibi değişmemiştir. Yeni olan, araştırmacıların, askerlerin ve politikacıların savaş çalışmalarına geçmişe göre daha çok önem vermesidir.

Bu düşünceden hareketle, hibrit savaş aynı şekilde geleneksel bir savaş tarzı için eski bir bakış açısıdır ve geleneksel savaş bileşenleri olan istihbarat, psikolojik hareket, sabotaj, gayrinizami hareket, terörizm ve konvansiyonel hareketin aynı anda kullanıldığı stratejiden oluşmaktadır. Çalışmanın temelini oluşturan Rusya ve İsrail devletlerinin müdahil oldukları savaşlar hibrit savaş teorisine uygun birer örnek olsalar da, söz konusu bileşenler politik hedeflere ulaşabilmek adına Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesinde, İsrail'in de Lübnan müdahalelerinde olumsuz sonuçlar vermiştir. İlgili savaşlardan hibrit savaşın politik hedeflere ulaşmada başarı gösterdiği tek savaş Rusya'nın Ukrayna müdahalesi olmuştur. İncelenen savaşların sonuçları (başarı ya da başarısızlık) sınırlılıklar nedeniyle başka bir çalışmanın konusunu teşkil etse de, söz konusu başarısızlığın temelinde hibrit savaşın politik ve askeri iradeler tarafından yeterince anlaşılamamasının yer aldığı düşünülmektedir. Söz konusu durum, hibrit savaşın karşılaşılan yeni bir savaş

türü olarak algılanmasına ve bileşenlerinin yeni nesil savaşlar başlığı altında da toplanan hibrit savaş tekniklerinde artış yaşandığına yönelik bir eğilime neden olmaktadır. Rusya'nın Ukrayna ve Afganistan müdahalelerinde, İsrail'in ise Lübnan müdahalelerinde uyguladığı savaş stratejilerinin benzer olmasına rağmen, Afganistan ve Lübnan (1982) müdahalelerinin geleneksel, Ukrayna ve Lübnan (2006) müdahalelerinin yeni nesil savaşa örnek gösterilmesi ve gelecek nesil savaşların Ukrayna ve Lübnan (2006) müdahaleleri gibi hibrit olacağı algısı bu durumun bir sonucudur.

Ulaşılan sonuç bakımından söz konusu örnek vakalar üzerinden savaşın ele alınmasında ve hibrit savaş yaklaşımının yeni olmadığına yönelik tespit ilerleyen dönemlerde yapılacak akademik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü özellikle hibrit savaşın geleneksel savaş yaklaşımı olarak değerlendirilen Clausewitz üçlemesiyle yeniden ele alınması ve bir analiz metodu şeklinde görülmesi, yeni nesil savaş yaklaşımının konvansiyonel ve teknoloji ağırlıklı savaş anlayışını simgeleyen algının ötesini okumaya olanak sağlamaktadır. Bu sayede hibrit savaş yaklaşımının savaşların doğasının ve karakterinin anlaşılmasına ilişkin gerçekleştirilecek akademik çalışmalarda yeni bir bakış açısı kazanılmasına imkan sağlayacağı değerlendirilmektedir.

8. KAYNAKÇA

Adamsky, D. (2010). *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, The US and Israel*, 1st ed. California, Stanford University Press.

Ağır, B. S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 22:97-131.

Ahmad, A. (2017). *Jihad & CO Black Markets and Islamist Power*, 1st ed. Oxford University Press.

Aid, M. (2014). The Role of the GRU in Russia's Takeover of the Crimea, Personal blog. <http://www.matthewaid.com/post/80776580075/the-role-of-the-gru-in-russias-takeover-of-the>. 12 Ocak 2019.

Akad, M. T. (2015). *Tarihten Bugüne Gayrinizami Savaş*, 1. Baskı. İstanbul, Kastaş Yayınevi.

Akad, M. T. (2011). *Modern Savaşın Temel Kavramları*, 1. Baskı. İstanbul, Kitap Yayınevi.

Akad, M. T. (2003). *Strateji Üzerine*, 2. Baskı. İstanbul, Kastaş Yayınevi.

Akalın, D. (2015). Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 34, Sayı 58:651-686.

Akyol, C. (1970). *Gayri Nizami Harp*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi.

Akyürek, S., Koydemir, S. F., Atalay, E., Bıçaksız, A. (2014). *Sivil –Asker İlişkileri ve Ordu-Toplum Mesafesi*. Ankara, Bilgesam Yayınları.

Alexiev, A. (1984). *The War In Afghanistan*. RAND Corporation.

Alexiev, A. (1988). *Inside the Soviet Army—Afghanistan*. Report No. 3627, Santa Monica, The Rand Corporation.

Aljazeera, (2018). Poroshenko: Over 80,000 Russian troops in and around Ukraine. <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/poroshenko-80000-russian-troops-ukraine-181201164222788.html>. 22 Kasım 2018.

Aljazeera. (2014). Kırım Tatarlarının Anayurdu Tehlikede. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kirim-tatarlarinin-anayurdu-tehlikede>. 22 Kasım 2018.

Aljazeera. (2014 Nisan 28). Filistin Kurtuluş Hareketi: Fetih. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/filistin-kurtulus-hareketi-fetih>. 20 Mart 2019.

Allison, R. (2014). Russian ‘deniable’ intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules. *International Affairs*, 90 (6):1255–1297.

Almqvist, B. (1986). The Afghan War in 1983: The Resistance of the Mujahideen Against the Nazi Tactics Used by the Soviets. Çeviri: Hakan Özdağ. *1983’de Afgan Savaşı: Sovyetlerin Kullandığı Nazi Taktiklerine Karşı Güçlenen Mücahit Direnişi*. Ankara, ODTÜ Asya- Afrika Araştırmaları Grubu Yayınları, No: 33.

Altunışık, M.B.(2007). *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*. İstanbul,Tesev Yayınları.

Amnesty International. (2006 Ağustos). Israel/Lebanon Deliberate destruction or “collateral damage”? Israeli attacks on civilian infrastructure. <https://www.amnesty.org/download/Documents/76000/mde180072006en.pdf>. 25 Mart 2019.

Anderson, G. (2018). Counter-Hybrid Warfare: Winning in the Gray Zone. *Small Wars Journal*. <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/counter-hybrid-warfare-winning-gray-zone>. 01 Aralık 2018.

Andrew, C. Mitrokhin, V. (2001). *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, New York, Basic Books.

Andrew, C. Gordievsky, O. 1990. *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*, 1st ed. London, Hodder & Stroughton.

Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 5. Baskı. İstanbul, Alfa

Yayınları.

Armaoğlu, F. (1994). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Armaoğlu, F. (1972). Barış İçinde Birarada Yaşama'nın Sovyet Yorumu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 27 (3): 283-314.

Army Doctrine Publication 3-0. (October 2011). *Unified Land Operations*. Washington, DC: Government Printing Office.

Arquilla, J. R. (2005). D. Netwar Revisited: The Fight for the Future Continues. In: R.Bunker (eds). *Networks Terrorism and Global Insurgency*, New York, Routledge Group.

Arı, T. (2001). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 4. Baskı. İstanbul, Alfa Yayınları.

Arkin, W.M. (2007). *Divining Victory: Airpower in the 2006 Israel-Hezbollah War*. Air University Press.

Ashraf, A. (2018). Hibrit Savaş ve Kültür. İçinde: Yücel Özel ve Ertan İnaltekin (Editör). *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, İstanbul, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 56-63.

Aslund, A. (2018). The Toll of Putin's Wars. <https://www.project-syndicate.org/commentary/cost-of-wars-for-russia-by-anders-aslund-2018-09?barrier=accesspaylog>. 9 Kasım 2018.

Atase. (1979). *Sovyetler Birliğinin Askeri Doktrini Stratejik ve Taktik Alandaki Gelişmeleri*. Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Balakrishna, G. (2009). *Antagonistics: Capitalism and Power in the Age of War*, 2nd ed. Londra, Verso.

Balázs, F. (2013). *Military Theoretical Basics of the Concept of Culture of Warfare*. AARMS, Vol. 12, No. 2.

Balcı, A. (2014). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Editör), 6. Baskı. İstanbul, Küre Yayınları.

Balpınar, Z. (2016). Savaşın Ulus Yaratma Anlayışında Bir Yapı Taşı: İsrail'in Gadna Programı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 43(9): 581-597.

Balta, E. (2014). Uluslararası Savaş. İçinde: Evren Balta (Editör). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, 1 Baskı. İstanbul, İletişim Yayınları, 257-280.

Barnett, T. P.M. (2005). The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty-First Century. Çeviri: Cem Küçük, *Pentagonun Yeni Haritası 21'inci Yüzyılda Savaş ve Barış*. 3. Baskı. İstanbul, 1001 Kitap.

Başer, Z. (2009). Ulusal ile Kişisel Arasında: Beşir'le Vals'in Sorumluluk Paradoksu. *Altyazı Dergisi*, Sayı 81:82-85.

Bardaji, R.L. (2017). *Hizballah's Terror Army: How To Prevent a Third Lebanon War*. High Level Military Group.

Bartkowski, M. (2015). Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare University Center for Advanced Governmental Studies, Washington D.C. <http://advanced.jhu.edu/academics/graduate-degree-programs/global-security-studies/program-resources/publications/white-paper-maciej-bartkowski>. 9 Ocak 2019.

Bassford, C. (2007). The Primacy Policy and the Trinity in Clausewitz's Mature Thought. In: H. Strachan ve A. Herberg-Rothe (eds.). *Clausewitz in the Twenty-First Century*, 1st ed. Oxford, Oxford University Press, 74-90.

Battle, L. J. (2003). *A History of Combat and Culture From Ancient Greece to Modern America*. Colorado, Westview Press.

Baylıs, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18: 69-85.

Baudrillard, J. S. (1995). *The Gulf War Did Not Take Place*. Bloomington, Indiana University Press.

Baumann, R. F. (2002). Compound War Case Study: The Soviets in Afghanistan. In: Thomas M. Huber (eds.). *Compound Warfare: That Fatal Knot*, Kansas, U.S. Army Command and General Staff College Press.

BBC, (2019). İstanbul'da imza atıldı: Ukrayna'da bağımsız kilise kurulması neden önemli. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46583594>. 20 Ocak 2019.

BBC, (2017). How much of a threat does Russia pose, and to whom? <https://www.bbc.com/news/world-europe-40428132>. 30 Kasım 2018.

BBC, (2016). Litvinenko suikasti emrini büyük ihtimalle Putin verdi. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160121_litvinenko_sorusturma. 16 Kasım 2018.

BBC. (2015 Mart 19). Ukraine conflict: Inside Russia's Kremlin troll army. <https://www.bbc.com/news/world-europe-31962644>. 02 Nisan 2019.

BBC. (2014, Mart 16). Kırım referandumunda Rusya'ya evet. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140316_kirim_sonuc. 14 Ocak 2019.

BBC. (2006 Eylül 22). Hezbollah head praises 'victory'. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5370038.stm. 14 Mart 2009.

BBC. (2006 Temmuz 30). Kana katliamına uluslararası tepki. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/07/060730_qana_latest.shtml. 18 Mart 2019.

BBC. (2006 Temmuz 28). BM'den karar ve kınama çıkmadı. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/07/060728_un_peacekeepers.shtml. 19 Mart 2019.

BBC. (2006 Temmuz 25). Rice regrets Mid-East 'suffering'. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5212158.stm. 14 Mart 2009.

BBC. (2006 Mart 30). Portre: Ehud Olmert. http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2006/03/060330_profile_olmert.shtml. 15 Mart 2019.

Beebe, S. D., Kaldor, M. (2010). *The Ultimate Weapon is No Weapon: Human Security and The New Rules of War And Peace*. New York, Public Affairs.

Ben-Eliezer, U. (2004). Post-Modern Armies and the Question of Peace and War: The Israeli Defense Forces in the "New Times". *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 36, No. 1: 49-70.

Benbow, T. (2008). Talking Bout Our Generation? Assessing the Concept of Fourth Generation Warfare. *Comparative Strategy*.

Bender, J. (2014). Here Are All The Russian Weapons Separatists Are Using in Ukraine. <https://www.businessinsider.com/russian-weapons-separatists-using-in-ukraine-2014-11#self-propelled-rocket-artillery-17>. 20 Kasım 2018.

Berman, N. (2004). Privileging Combat? Contemporary Conflict and the Legal Construction of War. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol 43/1.

Bershidsky, L. (2017). Putin Wants to Win, But Not at All Costs. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2017-12-06/putin-wants-to-win-but-not-at-all-costs>. 10 Ocak 2019.

Berzins, J. (2014, Nisan). *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. National Defense Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research Policy Paper, No.2.

Beznosiuk, M. (2016). Russia's military reform: Adapting to the realities of modern warfare. <http://neweasterneurope.eu/2016/10/13/russia-s-military-reform-adapting-to-the-realities-of-modern-warfare/>. 30 Kasım 2018.

Biçer, S. (2017). Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9:435-464.

Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar*, 8(14): 69-96.

Bilener, T. (2004). Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna. İçinde: Erhan Büyükkakıncı (Editör), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara, Phoenix

Yayınevi, 311-341.

Bingöl, O. (2015). Hibrit Savaş, Rusya ve Türkiye. Merkez Strateji Enstitüsü. <http://merkezstrateji.com/assets/media/151129-bn005-hibrid-savas-rusya-s2.pdf>. 02.04.2018.

Black, J. (2009). *Savaş ve Dünya*. Çeviri: Y. Özkan, Ankara, Dost Kitabevi.

Black, J. (2002). Military Change in Historical Perspective. In: Theo Farrell and Terry Terriff (eds.). *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology*, London, Lynne Rienner Publishers.

Blaker, J. R. (2007). *Transforming Military Force The Legacy of Arthur Cebrowski and Network Centric Warfare*. London, Preager Security International.

Blank, S. J. (1993). *Afghanistan and Beyond: Reflections on the Future of Warfare*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.

Blank, S. J. (1991). *Operational And Strategic Lessons of The War In Afghanistan, 1979-90*. Strategic Studies Institute U.S. Army War College.

Blank, S., Grinter, L.E., vd. (1988). *Low-Intensity Conflict in the Third World*. Alabama, Air University Press.

Boot, M., Doran, M. (2013, Haziran). Political Warfare. Policy Innovation Memorandum, No.33. <http://www.cfr.org/wars-and-warfare/political-warfare/p30894.10.02.2018>.

Booth, K. (2007). *Theory of World Security*, New York, Cambridge University Press.

Booth, K. (2005). *Critical Security Studies and World Politics*, Londra, Lynne Rienner.

Borg, L. J. (2008). *Communicating with Intent*. Harvard University Incidental Paper.

Bouckaert, (2007). Why They Died. <https://www.hrw.org/report/2007/09/05/why-they-died/civilian-casualties-lebanon-during-2006-war>. 21 Mart 2019.

Bowers, C. (2012). Identifying Emerging Hybrid Adversaries. *Parameters*, Vol.

XLIII:39-50.

Bregman, A. (2016). *Israel's Wars A history since 1947*, 4 th ed. New York, Routledge.

Brejnev, L. İ. (1980). *Afganistan Sorunu, S.S.C.B. Devlet Başkanı L. İ. Brejnev'in Pravda Gazetesinin Sorularına verdiği Cevaplar*. Çeviri: Aydın Enginler, İstanbul, Habora Kitabevi Yayınları.

Brejnev, L. İ. (1980). *Afganistan Üzerine*. Çeviri: Hüseyin Akyol, İstanbul, Ser Yayınevi.

Broadbent, R., Hoyle, B. (2014). *Olympic ring fails to light, but the rest is a red hot spectacle*. The Times.

Broxup, M. (1984). The Soviets in Afghanistan: the anatomy of a takeover. Çeviri: Rasih Malyalı, *Sovyetler Afganistan'da: Bir işgalin Anatomisi*. Ankara, ODTÜ Yayınları.

Brown, S. (2016). Purposes and pitfalls of war by proxy: A systemic analysis. *Small Wars and Insurgencies*, Volume 27(2): 243-257.

Bruscino, T. A. (2006) *Out of Bounds: Transnational Sanctuary in Irregular Warfare*. Leavenworth, KS Combat Studies Institute Press.

Bryde, B. (2000). Self-Defence, *Encyclopedia of International Public Law*, IV: 361-364.

Brzezinski Z. (2005). The Grand Chessboard. Çeviri: Yelda Türedi, *Büyük Satranç Tahtası*. 1. Baskı. İstanbul, İnkilap Kitabevi.

Bumiller, E. (2009). Pentagon Expected to Request More War Funding. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2009/11/05/world/05military.html>. 10 Ağustos 2018.

Burkovskyi, P. (2017). *War On Homeland Frontlines*. In: Volodymyr Horbulin (eds.). *The World Hybrid War Ukrainian Forefront*, National Institute for Strategic Studies Kharkiv Folio.

Bush, J. (2014). Factbox - Costs and benefits from Russia's annexation of Crimea.<https://uk.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-crimea-costs-factbox-idUKBREA370NY20140408>. 7 Ocak 2019.

Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18:107-123.

CACI International. (2008 Mayıs). Dealing with Today's Asymmetric Threat to US and Global Security. https://asymmetricthreat.net/docs/asymmetric_threat_1_paper.pdf. 02 Aralık 2019.

Calha, J. M. (2015). Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge? *Defence And Security Committee*.

Cankorel, B. (2014). *Bir Dönem Biterken: Bir Diplomatın Seyir Defteri*, 1. Baskı. İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınları.

Carson, A. (2018). *Secret Wars*. New Jersey, Princeton University Press.

Carter, J. (1980, Ocak 23). State of the Union Address 1980. www.jimmycarterlibrary.gov/documents/speeches/su80jec.phtml. 01 Aralık 2018.

Cavanagh, S.A. (2018). SWJ Factsheet: Observing Wagner Group - An Open Source Intelligence Study. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/swj-factsheet-observing-wagner-group-open-source-intelligence-study>. 13 Aralık 2018.

Cederberg, A. (2015, Eylül). How can Societies be Defended against Hybrid Threats?, Geneva Centre for Security Policy (GCSP). <https://www.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/articles/article.html/194510>. 5 Nisan 2018.

Centre For International Law, (1919). Covenant of The League of Nations. <https://cil.nus.edu.sg/rp/il/pdf/1919%20Covenant%20of%20the%20League%20of%20Nations-pdf.pdf>. 23 Şubat 2017.

Center For Systemic Peace. (2017, Eylül 14). Global Conflict Trends. <http://www.systemicpeace.org/conflicttrends.html#fig3>. 1 Kasım 2018.

Chesterman, S. (2014, Mart). Crimean War 2.0: Ukraine and International Law. *Straits Times*.

Chinkin, C., KALDOR, M. (2017). *International Law and New Wars*. New York, Cambridge University Press.

Chomsky, N. (1993). Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies. Çeviri: Abdullah Yılmaz, *Medya Gerçeği*. 1. Baskı. İstanbul, Renk Basımevi.

CIA Defense Technical Information Center. (1981). Soviet News And Propaganda Analysis. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a109342.pdf>. 15 Aralık 2018.

CIA The World Factbook. (2019). Lebanon. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>. 02 Şubat 2019.

CIA The World Factbook. (2019). Europe: Ukraine. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>. 13 Ocak 2019.

CIA. (1987 Şubat). The Cost of Soviet Involvement in Afghanistan. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP08S01350R000300950001-0.pdf>. 20 Mart 2019.

CIA (1986 Eylül 09). Afghanistan Situation Report. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86T01017R000303050001-9.pdf>. 26 Mart 2019.

CIA. (1986 Ağustos). Remotely Piloted Vehicles in The Third World: A New Military Capability. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87T01127R001000830003-3.pdf>. 20 Mart 2019.

CIA. (1986 Nisan 29). U.S. fears Soviets' new tactics may defeat Afghan guerrillas. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00965R000302050013-1.pdf>. 20 Mart 2019.

CIA (1986 Ocak 13). Soviets Try to Reshape Afghan Culture. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00965R000605700005->

2.pdf. 26 Mart 2019.

CIA. (1985 Mart). Southwest Asia Transportation and Processing of Opium Products Along the Afghan-Pakistani Border. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP91T01115R000200050002-7.pdf>. 20 Mart 2019.

CIA. (1984 Aralık). Afghanistan: Resisting Sovietization. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85T00314R000400020005-2.pdf>. 27 Mart 2019.

CIA. (1984 Aralık 24). The Afghan Army: The Soviet Military's Poor Student. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00965R000302050013-1.pdf>. 25 Mart 2019.

CIA. (1973 Aralık 05). Arab-Israeli Conflict. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1973-12-05-CIA.pdf>. 02 Mart 2019.

Clarke, G.M. (1983). *The 1982 Israeli War in Lebanon: Implications for Modern Conventional Warfare*. Washington, The National War College, National Defense University.

Clausewitz, C. V. (2015). On War. Çeviri: Selma Koçak, *Savaş Üzerine*. 1. Baskı. İstanbul, Doruk Yayınları.

Cockburn, A. ve Ridgew, J. (1982). War in Lebanon Israeli Terror-US Silence. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 11/12: 241-248.

Cohen, W. S. (1997, Mayıs). *Report Of The Quadrennial Defense Review*. United States Department of Defense Report.

Coker, C. (2014). *Future War*, 1st ed. Cambridge Polity Press.

Coker, C. (2012). The Collision of Modern and Post-Modern War. In: Yves Boyer and Julian Lindley (eds.). *The Oxford Handbook of War*, Oxford University Press, 54-62.

Coker, C. (2017). *The Warrior Ethos: Military Culture and the War on Terror*.

London, Routledge.

Coker, C. (2004). *The Future of war The Re-Enchantment of War in the Twenty-First Century*. Blackwell Publishing.

Coll, S. (2004). *Ghost Wars*. New York, Penguin Press.

Collins, J. J. (1986). *The Soviet Invasion of Afghanistan*. Lexington Books.

Conetta, C. (2002). *The Pentagon's New Budget, New Strategy, and New War*. Commonwealth Institute Project on Defense Alternatives Briefing Report, Vol 12.

Connell, M.E. ve Evans, R. (2015). Russia's "ambiguous warfare" and implications for the U.S., *Marine Corps*. https://www.cna.org/CNA_files/PDF/DOP-2015-U-010447-Final.pdf. 11 Ocak 2018.

Cooper, H. (2008, 18 Ağustos). How a Spat Became a Showdown. <https://www.nytimes.com/2008/08/18/world/europe/18iht-assess.4.15398822.html>. 17 Şubat 2019.

Cordesman, A. H. (2006). Preliminary 'Lessons' of the Israeli-Hizballah War. *Center for Strategic International Studies*.

Cordesman, A. H. (2005). Rethinking NATO's Force Transformation, *NATO Review*. <https://www.nato.int/docu/review/2005/NATO-Transformation/NATO-force-transformation/EN/index.htm>. 09 Ekim 2018.

Cordesman, A.H., Sullivan, G. ve Sullivan, W.D. (2007). *Lessons of the 2006 Israeli Hezbollah War*. Washington DC, The CSIS Press.

Cornell, S. E. (2016). The fallacy of compartmentalisation: the West and Russia from Ukraine to Syria. *European View*, No. 15:97-109.

Covington, S. R. (2016). *The Culture of Strategic Thought Behind Russia's Modern Approachesto Warfare*. Cambridge, Defense and Intelligence Projects.

Cox, R. (2013). Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri Uluslararası İlişkiler Teorisinin Ötesinde. İçinde: Esra Diri (Editör), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Ankara, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among five Approaches*. USA, SAGE Publications.

Crevelde, M. V. (2018). The Good, the Bad, and the Befuddled. <http://www.martin-van-creveld.com/tag/ukraine/>. 20 Mayıs 2019.

Crevelde, M. V. (2017). On Technology and War. <http://www.martin-vancreveld.com/technology-war-1>. 20 Ağustos 2018.

Crevelde, M. V. (2008). *The Culture of War*. New York, Ballantine Books.

Crevelde, M. V. (2006, Ekim). Israel's Lebanese War: A Preliminary Assessment. *RRUSI Journal*, Vol.151, No.5: 40-43.

Crevelde, M. V. (2004). *Die Zukunft des Krieges*. Murmann Verlag.

Crevelde, M.V. (1998). *The Sword and the Olive: A Critical History of the Israeli Defense Forces*. New York, Public Affairs.

Crevelde, M. V. (1991). *The Transformation of War*. New York, The Free Press.

Czuperski, M., Herbst, J., Higgins, E., Polyakova, A., Wilson, D. (2015). *Hiding in Plain Sight Putin's War In Ukraine*. Washington, Atlantic Council.

Çalkıvık, A. (2014). Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti, İçinde: Evren Balta (Editör). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 281-299.

Çaman, E. (2013). Kitleli Şiddet – Savaşa Bir Eleştiri Denemesi: Savaşın Teorik Konsepti ve Devlet Tekelinden Çıkan Çatışma Davranışı. *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt. 1:1-16.

Daase, C. (2007). Clausewitz and Small Wars. In: Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe (eds.). *Clausewitz in the Twenty-First Century*, Oxford, Oxford University Press.

Dalar, M. (2014). Yeni Savaşlar Yeni mi?: Schmitt ve Kelsen Bağlamında Bir Değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, Cilt. 38, Sayı. 3:7-28.

Danaher, K. (1982). Israel's Use of Cluster Bombs in Lebanon. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 11/12: 48-57.

Darczewska, J. (2014). The Anatomy of Russian Information Warfare – The Crimean Operation, a Case Study, *In Centre for Eastern Studies*. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/the_anatomy_of_russian_information_warfare.pdf. 10 Ocak 2019.

Darıcı, A. B. (2014). Rusya Federasyonu Kaynaklı Olduğu İddia Edilen Siber Saldırıların Analizi. *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 2:121-146.

Deeb, M. (2003). *Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process*, 1 st ed. New York, Palgrave Macmillan.

Defensetech. (2006 Temmuz 19). Hezbollah's Surprise Weapons. <https://www.military.com/defensetech/2006/07/19/hezbollahs-surprise-weapons>. 20 Mart 2019.

Der Derian, J. (2003). The Question of Information Technology in International Relations. *Millennium: Journal of International Studies*, Volume: 32, Issue: 3:441-446.

Der Derian, J. (2000, Ekim). Virtuous War/Virtual Theory, *International Affairs*. Vol. 76, Nu.4: 771-788.

Dexter, H. (2007). New War, Good War and the War on Terror, Explaining, Excusing and Creating Western Neo-Interventionism. *Development and Change*, Vol. 38, Issue.6:1055-1071.

Devon, T. (2018). Top Russian Commander Debunks Myths About Soviet War in Afghanistan. <https://sputniknews.com/russia/201802151061681322-gromov-afghanistan-soviet-war-myths/>. 20 Aralık 2018.

Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*. London, Routledge Publications.

Direct Line with Vladimir Putin, (2015). <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49261>. 16 Ocak 2019.

Director of Central Intelligenc. (1980). *The Soviet Invasion of Afghanistan: Implications of Warning*. CIA Historical Review Program.

Directorate of Intelligence. (1987). The Cost of Soviet Involvement in Afghanistan. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499320.pdf. 15 Aralık 2018.

Drory, Z. (2005). *The Israel Defence Force and the Foundation of Israel*, 1 st ed. London, Routledge Curzon.

Duffield, M. (2001). *Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security*. London, Zed Books.

Dugin, A. (2014). Osnovy Geopolitiki: Geopoliticheskoe Budushee Rossii. Çeviri: Vügar İmanov, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*. 9. Baskı. İstanbul, Küre Yayınları.

Dunlop, J.B. (1993). *The Rise of Russia and the Fall of The Soviet Empire*. New Jersey, Princeton University Press.

Durand, E. (2010). France. In: Thomas Keaney and Thomas Rid (eds.). *Understanding Counterinsurgency: Doctrine, Operations and Challenges*, Routledge.

Druzenko, G. (2014). Religion and The Secular State in Ukraine. *Addendum*.

Dvorak, J. (2016) Complexity In Modern War: Examining Hybrid War And Future U.S. Security Challenges. Missouri State University A Masters Thesis. <https://bearworks.missouristate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4030&context=theses>. 20 Ağustos 2018.

Dykyi, E. (2016). *The 'Hybrid War Of Russia Experience Of Ukraine For The Baltic States*. The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.

Echevarria, A. J. (2005) *Fourth Generation War and Other Myths*. Carlisle Barracks, PA, U.S. Army War College Strategic Studies Institute.

Efegil, E., Musaoğlu, N. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası

Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri. *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4:1-24.

Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 1:31-66.

Erdem, İ. E. (2014). 11 Eylül Terör Eylemleri ve Küresel Düzen. İçinde: Şaban Kardaş, Ali Balcı (Editör), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul, Küre Yayınları.

Erdoğan, İ. (2013). İkinci Dünya Savaşı: Devlet Destekli Psikolojik Savaş. www.irfanerdogan.com/makaleler4/ciavekontrol.pdf. 12 Eylül 2018.

Erlich, R. (2012). *The Road to the First Lebanon War*, The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center. https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20363/E_106_12_539713192.pdf. 25 Mart 2019.

Erol, M.S. (2018). Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18/2: 399-415

Erol, M. S., Oğuz, Ş. (2015). Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea. *Akademik Bakış*, 9 (17): 261-277.

Erol, S. (2014). Ukrayna-Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Vol. 41:1-14.

Erşen, E. (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti. İçinde: Şaban Kardaş, Ali Balcı (Editör), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 6. Baskı. İstanbul, Küre Yayınları.

Ertuğrul, Ü. E. (2016). Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XX: 441-470.

Eslen, N. (2003). *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*. İstanbul, Q Matris Yayınları.

Euromaidan Press, (2018a). Russia's "ghost" armies and the "heroes of the Russian spring" in Ukraine. <http://euromaidanpress.com/2018/02/27/russias-ghost-armies-and-the-russian-spring-in-ukraine/>. 15 Kasım 2018.

Euromaidan Press, (2018b). What we know about Russian troops in eastern Ukraine.

<http://euromaidanpress.com/2018/05/22/what-we-know-about-russian-troops-in-eastern-ukraine/>. 3 Aralık 2018.

Euromaidan Press, (2017). Wagner mercenaries: what we know about Putin's private army in Donbas. <http://euromaidanpress.com/2017/10/19/wagner-mercenaries-what-we-know-about-putins-private-army-in-donbas/>. 19 Ocak 2019.

Evans, M. (2004). Clausewitz's Chameleon: Military Theory and Practice in The Early 21st century. In: Michael Evans, Allan Ryan, Russell Parkin (eds), *In Future Armies Future Challenges: Land Warfare in The Information Age*, Allen & Unwin.

Evsikov, E. (2009). Soviet Intelligence in Afghanistan: The Only Efficient Tool of the Politburo. *Baltic Security & Defence Review*, Volume. 11:41-57.

Fabry, M. (2016). Whose International Law? Legal Clashes in the Ukraine Crisis. *Georgia Institute of Technology Working Paper*, GTJMCE-2016-2.

Fairclough, G. (2018). Tank, Fare ve Rekabetçi Pazar: Hibrit Savaş Yeni Bir Bakış. İçinde: Yücel Özel ve Ertan İnaltekin (Editör), *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, İstanbul, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 7-21.

Farley, R. (2018). Meet the 5 Russian Weapons of War Ukraine Should Fear. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/meet-5-russian-weapons-war-ukraine-should-fear-37112>. 29 Aralık 2018.

Feinstein, B.A. (1985). The Legality of the Use of Armed Force by Israel in Lebanon - June 1982. *Israel Law Review*, Vol. 20, Is. 2-3: 362-396.

Fishman, A. (2007). *The Five-Day War*, Yediot Aharonot Weekend Supplement; Aktaran: Kober, A. (2008). The Israel defense forces in the Second Lebanon War: Why the poor performance?, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 31/1: 3-40.

Fleming, B. P. (2011). *The Hybrid Threat Concept: Contemporary War*, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art, School of Advanced Military Studies, Kansas: US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth.

Fleming, C. M. (2009). New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future. *The*

Journal of Strategic Studies, 32 (2):213-241.

FM 3-0. (2008). *Operations*. Washington D.C, HQDA.

FM 3-24. (2006). *Counterinsurgency*. Washington D.C, HQDA.

FM 3-05. (2006). *Army Special Forces Manual*. Washington D.C, HQDA.

FM31-21. (1961). *Guerilla Warfare*. Washington D.C, HQDA.

FM 31-15. (1961). *Operations against Irregular Forces*. Washington D.C. HQDA.

FM-100-2-1. (1984). *The Soviet Army Operation and Tactics*. Washington D.C. HQDA.

Freedman, L. (1991). Order and Disorder In the New World. *Foreign Affairs*, America and the World Issue.

Freier, N. (2007). *Strategic Competition and Resistance in the 21st Century: Irregular, Catastrophic, Traditional and Hybrid Challenges in Context*. Carlisle Barracks, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute.

Freedman, L. (2015, Ocak). Ukraine and the Art of Limited War. *Survival: Global Politics and Strategy*, Cilt. 56 No.6:7-38.

Friedman, H.A. (2006). Israeli Propaganda Raids on Lebanon. <http://www.psywarrior.com/IsraeliLebanon.html>. 10 Mart 2019.

Friedman, M. (2015). Future of War: Power, Technology and American World Dominance in the Twenty-first Century. Çeviri: Enver Günsel, *Savaşın Geleceği*. 1 Baskı. İstanbul, Pegasus Yayınları.

Fox News. (2018). The Latest: Ukraine: Huge Russian military buildup on border. <https://www.foxnews.com/world/the-latest-ukraine-huge-russian-military-buildup-on-border>. 20 Aralık 2018.

Fromm, E. (1995). The Anatomy of Human Destructiveness. Çeviri: Şükrü Alpagut, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. İstanbul, Payel Yayınevi.

Fukuyama, F. (2006). *Devlet İnşası*. İstanbul, Remzi Kitapevi.

Fukuyama, F. (1989) End of History.
<https://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-historyarticle.pdf>.
6 Kasım 2018

Furgacz, B. (2015). The Russian-Ukrainian Economic War, *Studia Nad Bezpieczeństwem*, Nr 2(5).

Gabrielsen, I. (2013). Military Strategy and the Conduct of the 2006 Israel–Hezbollah War. *Comparative Strategy*, Vol. 32/5:435-442.

Gaddis, J.L. (2008). The Cold War: The Deals, The Spies, The Lies, The Truth. Çeviri: Dilek Cenkçiler, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Gaddy, C.G. ve Ickes, B. W. (2014). Ukraine: A Prize Neither Russia Nor the West Can Afford to Win. <https://www.brookings.edu/articles/ukraine-a-prize-neither-russia-nor-the-west-can-afford-to-win/>. 17 Ocak 2019.

Gafarlı, O. (2014). AB ile Rusya Arasında Ukrayna. <http://www.bilgesam.org/incele/76/-ab-ile-rusya-arasinda-ukrayna/#.XD3mrjAzbIU>. 8 Aralık 2018.

Galeotti, M. (2016). Hybrid, ambiguous, and non-linear? How new is Russia’s ‘new way of war’? *Small Wars & Insurgencies*, 27/2:282-301

Galeotti, (2014). Putin’s Secret Weapon. <https://foreignpolicy.com/2014/07/07/putins-secret-weapon/>. 10 Ocak 2018.

Galula, D. (1964). *Counterinsurgency Warfare Theory And Practice*. London, Frederick A. Praeger.

Gates, R. M. (2009). A Balanced Strategy: Reprogramming the Pentagon for a New Age. *Foreign Affairs*, 88, No. 1.

Garver, R. (2015). How Many Russian Soldiers Have Died in Ukraine? A Glimpse at the Bloody Toll. <http://www.thefiscaltimes.com/2015/08/28/How-Many-Russian-Soldiers-Have-Died-Ukraine-Glimpse-Bloody-Toll>. 6 Ocak 2019.

George, A.L. ve Bennett, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. London, MIT Press.

Gerasimov, V. (2017). <https://vpk-news.ru/articles/35591>. 28 Aralık 2018.

Gerasimov, V. (2016). The Value of Science Is in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying Out Combat Operations. *Military Review*. <https://www.joomag.com/magazine/military-review-english-edition-january-february-2016/0967230001451491844?page=6>. 12 Ekim 2017.

Gerasimov, V. (2013). *Military-Industrial Kurier*, VPK News, Trans. Robert Coalson. https://www.huffingtonpost.com/robert-coalson/valery-gerasimov-putin-ukraine_b_5748480.html. 28 Ağustos 2018.

Gibbs, D. (1986). The Peasant as Counter –Revolutionary: The Rural Origins of the Afghan Insurgency, *Studies in Comparative International Development*, 36-59.

Gilboa, E. (2010). Media and Conflict Resolution: A Framework For Analysis, *Marquette Law Review*.

Gilpin, R. (2013). Hegemonik Savaş Teorisi, İçinde: Esra Diri (Editör), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Ankara, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. New York, Cambridge University Press.

Girardet, E. (1984). Afghanistan: The Soviet War. Çeviri: Yuluğ Tekin Kurat, *Rusya'nın Afganistan'daki Savaşı*. Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Asya-Afrika Araştırmaları Grubu Yayınları.

Glenn, R. W. (2009). *Thoughts on Hybrid Conflict*, *Small Wars Journal*.

Globalsecurity, (2018). Wagner Group. <https://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/vagner.htm>. 15 Ocak 2019.

Goodson, L., Johnson, T. H. (2011, Nisan). *How the Soviets Lost in Afghanistan, How the Americans are Losing*. Foreign Policy Research Institute.

Gordon, S. (1997). *The Bow of Paris*, Tel Aviv: Poalim; Aktaran: Kober, A. (2008).

The Israel defense forces in the Second Lebanon War: Why the poor performance?, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 31/1:3-40.

Goya, M. (2012). The Limits of Technology in War. In: Julia Lindley-French ve Yvew Boyer (eds.), *The Oxford Handbook of War*, Oxford, Oxford University Press.

Gök, A. (2012). İkinci Körfez Savaşı Örneğinde ABD'nin Psikolojik Harekât ve Propaganda Uygulamalarının İncelenmesi, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.

Grant, R. (2002). The Bekaa Valley War. <http://www.airforcemag.com/MagazineArchive/Pages/2002/June%202002/0602bekaa.aspx>.14 Mart 2019.

Grau, L. W., Cress, M. A. (2002). *The Russian General Staff: The Soviet-Afghan War*. University Press of Kansas.

Gray, C. S. (2010). War, Continuity in Change and Change in Continuity. *Parameters*, Summer.

Gray, C. S. (2005). How Has War Changed Since the End of the Cold War? *Parameters*.

Gregory, D. (2010). War and Peace, *Royal Geographical Society*, NS 35.

Griffin, G.C.(2008). *Israel Versus Hezbollah 2006 An Assessment of Israeli Strategy*. Military and Operational Arts and Sciences from Air University.

Gruen, G.E. (1984). The United States and Israel: Impact of the Lebanon War. *The American Jewish Year Book*, Vol. 84: 73-103.

Güngör, U., Güney, O. (2017). Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Dönüşümü Çerçevesinde Bilgi Güvenliği ve Siber Savaş. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, XIV/55, 131-146.

Gürcan, M. (2014). Rusya'nın Bulanık Savaş Konsepti. https://www.academia.edu/11069073/RUSYANIN_BULANIK_SAVA%C5%9E_KONSEPT%C4%B0. 15 Aralık 2018.

Gürcan, M. (2012). Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar. İçinde: Atilla Sandıklı (Editör), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, İstanbul, Bilgesam Yayınları.

Gürcan, M. (2011). Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi. *Bilge Strateji : Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5:127-178.

Haaretz. (2010 Ocak 09). Report: Hezbollah Funded by Drug Trade in Europe. <https://www.haaretz.com/1.5083540>. 17 Mart 2019.

Haaretz. (2006 Ağustos 11). The Foresight Saga. <https://www.haaretz.com/1.4861382>. 14 Mart 2019.

Haaretz. (2006 Temmuz 23). U.S. Sends Precision-guided Bombs to Israel. <https://www.haaretz.com/1.4858485>. 17 Mart 2019.

Haines, J. R. (2016) How, Why, and When Russia Will Deploy Little Green Men and why the US Can not? <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/How,%20Why,%20and%20When%20Russia%20Will%20Deploy%20Little%20Green%20Men%20%E2%80%93%20and%20Why%20the%20US%20Cannot%20-%20Foreign%20Policy%20Research%20Institute.pdf>. 30 Kasım 2018.

Hall, G. E. L. (2014). Cyberspace and the Nature of Warfare, Fair Observer. https://www.fairobserver.com/region/north_america/cyberspace-nature-warfare-90756/. 20 Ağustos 2018.

Hamilton, K. (2011). The moral economy of violence: Israel's first Lebanon War 1982. *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 4/2:127-143.

Hammes, Colonel T. X. (2004). *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. Minneasota, Zenith Press.

Hampsey, R. (2010, Haziran 4). Rediscovering the Art of Psychological Operations in the Afghan Counterinsurgency. *Small Wars Journal*.

Han, A. K. (2011, Ocak). Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme. *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 2:57-95.

Handel, M. (2004). Masters of War. Çeviri: Berna Kara, *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*. İstanbul, Doruk Yayıncılık.

Hanle, D. J. (1987). *On Terrorism: An Analysis of Terrorism As a Form of Warfare*. Naval Postgraduate School Monterey Ca..

Harel, A. Ve Issacharoff, A. (2008). *34 Days: Israel, Hezbollah, and the War in Lebanon*. New York, Palgrave Macmillan.

Harmon, C. C. (1992). *Illustrations of Learning in Counterinsurgency, Comparative Strategy*, 11(1):29-48.

Harris, C., Kagan, F. W. (2018). *Russia's Military Posture: Ground Forces Order Of Battle*. Institute for the Study of War.

Hart, B. H. L. (2003). Strategy: The Indirect Approach. Çeviri: Selma Koçak, *Strateji Dolaylı Tutum*. Ankara, Doruk Yayıncılık.

Hart, B. H. L. (2002). Strategy: The Indirect Approach. Çeviri: Cemal Enginsoy, *Strateji Dolaylı Tutum*. Ankara, Asam Yayınları.

Haugbolle, S. (2010). *War and Memory in Lebanon*. New York, Cambridge University Press.

Hecht, H. (1983). Mossad: An Intelligence Failure. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 12, No. 4: 178-185.

Helman, S. (1999). *Militarism and The Construction of The Life-World of Israeli Males*. In: Edna Lomsky-Fader, Eyal Ben-Ami (eds.), *The Military and Militarism in Israeli Society*, Albany, State University of New York.

Helman, G. B., Ratner, S. (1992). Saving Failed States. *Foreign Policy*, 89:3.

Helmer, D.I. (2007). *Flipside of the COIN: Israel's Lebanese Incursion Between 1982 – 2000*. Kansas, Combat Studies Institute Press.

Hendel, Y.(2006). Failed Tactical Intelligence in the Lebanon War. *Strategic Assessment*, Vol. 9, No. 3: 1-6.

Herberg-Rothe, A. (2009). Clausewitz's Wondrous Trinity as General Theory of War and Violent Conflict. *The International Journal of Conflict and Violence*, 3 (2):48-73.

Herzl, T. (2012). *Yahudi Devleti*. Çeviri: Sedat Demirer, İstanbul, Ataç Yayınları.

Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. Çeviri: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Ankara, Adres Yayınları.

Hill, A. (2015a). Military Innovation and Military Culture, *Parameters*, 45(1).

Hill, F. (2015b). This Is What Putin Really Wants. <https://www.brookings.edu/opinions/this-is-what-putin-really-wants/>. 16 Ocak 2019.

Hilali, A. Z. (1999). Afghanistan: The decline of Soviet military strategy and political status. *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 12/1: 94-123

Hippler, J. (1996). *Düşük Yoğunluklu Çatışma İlan Edilmemiş Savaş*. Çeviri: Saliha Nazlı Kaya, İstanbul, Belge Yayınları.

Hobbes, T. (1993). *Leviathan*. Çeviri: Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Hoffer, E. (1978). *Kesin İnançlılar*, İstanbul, Tur Yayınları.

Hoffman, B. (2004). *Insurgency and Counterinsurgency in Iraq*, RAND. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2005/RAND_OP127.pdf. 06 Nisan 2018.

Hoffman, F. G. (2014). On Not-So-New Warfare: Political Warfare Vs Hybrid Threats, *Armed Forces Journal*. <https://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/>. 07 Nisan 2017.

Hoffman, F. G. (2012). Perspectives on the Future Security Environment. <https://docs.house.gov/meetings/AS/AS26/20130213/100261/HHRG-113-AS26Wstate-HoffmanF-20130213.pdf>. 21 Nisan 2018.

Hoffman, F. G. (2011). The Hybrid Character of Modern Conflict, In: Paul Brister, William H. Natter and Robert R. Tomes (eds.), *in Hybrid Warfare and Transnational Threats: Perspectives for an Era of Persistent Conflict*, New York, Council for Emerging National Security Affairs.

Hoffman, F. G. (2009). Hybrid Warfare and Challenges. *National Defense University Press*, Issue 52.

Hoffman, F. G. (2009, Ekim 1). Hybrid vs. Compound War, *Armed Forces Journal*.

Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac Institute for Policy Studies*.

Hoffman, F. G. (2006, Ağustos 2). *Lessons from Lebanon: Hezbollah and Hybrid Wars*. Foreign Policy Research Institute.

Hoffman, F. G. (2006). *Complex Irregular Warfare: The Next Revolution in Military Affairs*. Philadelphia, Conference on The Future of American Strategy.

Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values*. London, Sage Publications.

Hooker, R. D. (2005). Beyond Vom Kriege: The Character and Conduct of Modern War. *Parameters*.

Holsti, K. J. (1991). *Peace And War: Armed Conflicts And International Order 1648-1989*. New York, Cambridge University Press.

Hooker, M. T. (1996). *The Military Uses of Literature: Fiction and the Armed Forces in the Soviet Union*. Westport, Praeger.

Horn, B. (2016). *On Hybrid Warfare. Canada*, Canadian Special Operations Forces Command and Government of Canada Catalogue Number D4-10/19-2016E.

Huber, T. M. (2002). *Compound Warfare: A Conceptual Framework*, Ed. Thomas M. Huber, Fort Leavenworth, in *Compound Warfare: That Fatal Knot*, KS, U.S. Army Command and General Staff College Press.

Huntington, S. P. (2006). *Clash of Civilizations*. Çeviri: Mehmet Turhan, Cem

Soydemir, *Medeniyetler Çatışması*. İstanbul, Okuyan Us Yayınları.

Hussain, N. (2007). The Israel-Lebanon War and Its Implications for Regional Security, *Policy Perspectives*, Vol. 4, No. 1: 17-32.

Hürriyet,(2014). *Zarfsız, mühürsüz bir tuhaf referandum*.
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/zarfsiz-muhursuz-bir-tuhaf-referandum-26399972>.
24 Aralık 2018.

Hyman, A. (1984). Afghan Resistance: Danger From Disunity, *Conflict Studies*, No: 161, Great Britain.

Iasiello, E. J. (2017). Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea, *Parameters*, 47(2):51-63.

IDF (tarih yok), *First Lebanon War*. <https://www.idf.il/en/minisites/wars-and-operations/first-lebanon-war-1982/>. 01 Mart 2019.

Inbar, E. (1983). Israel's New Military Doctrine. *Naval War College Review*, Vol. 36, No. 1: 26-40.

Isby, D. (1986). *Russia's War in Afghanistan*. London, Osprey Publishing.

Israel MFA (2013). The Lebanon War: Operation Peace for Galilee (1982). <https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/history/pages/operation%20peace%20for%20galilee%20-%201982.aspx>. 26 Şubat 2019.

Israel MFA. (2008). İsrail Hakkında Gerçekler, Kudüs: İsrail Enformasyon Merkezi. https://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents%20languages/Turkish/ISRAIL%20HAKKINDA%20GERCEKLER.pdf. 15 Mart 2019.

Israel MFA. (2006). IDF warns Lebanese civilians to leave danger zones. <https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Terrorism/Hizbullah/Pages/IDF%20warns%20Lebanese%20civilians%20to%20leave%20danger%20zones%203-Aug-2006.aspx>.
24 Mart 2019.

Israel MFA, (2006 Ağustos 15). Behind the Headlines: Israel's counter terrorist campaign. <https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Issues/Pages/Israels%20counter%20terrorist%20campaign.aspx>.

terrorist%20campaign%20-%20FAQ%2018-Jul-2006.aspx#nodesigns. 16 Mart 2019.

Israel MFA. (2006 Ağustos 05). Summary of IDF operations against Hizbullah in Lebanon.<https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/hizbullah/pages/summary%20of%20idf%20operations%20against%20hizbullah%20in%20lebanon%205-aug-2006.aspx>. 30 Mart 2019.

Israel MFA, (2006 Temmuz 31). Excerpts from statement by Defense Minister Amir Peretz to the Knesset. <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2006/Pages/Excerpts%20from%20statement%20by%20Defense%20Minister%20Peretz%20to%20the%20Knesset%2031-Jul-2006.aspx>. 15 Mart 2019.

Israel MFA. (2006 Temmuz 25). Responding to Hezbollah attacks from Lebanon: Issues of proportionality. <https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/State/Law/Pages/Responding%20to%20Hizbullah%20attacks%20from%20Lebanon-%20Issues%20of%20proportionality%20July%202006.aspx>. 19 Mart 2019.

Israel MFA, (2006 Temmuz 17). Address to the Knesset by Prime Minister Ehud Olmert. <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2006/Pages/Address%20to%20the%20Knesset%20by%20PM%20Olmert%2017-Jul-2006.aspx>. 15 Mart 2019.

Israel MFA. (2006 Temmuz 15). Summary of attack on IDF missile ship. <https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/hizbullah/pages/summary%20of%20attack%20on%20idf%20missile%20ship%2015-jul-2006.aspx>. 19 Mart 2019.

Israel MFA. (2007 Temmuz 14). Statement by Israeli Amb Gillerman to the UN Security Council. <https://mfa.gov.il/MFA/InternatlOrgs/Speeches/Pages/Statement%20by%20Israeli%20Amb%20Gillerman%20to%20the%20UN%20Security%20Council%2014-Jul-2006.aspx>. 16 Mart 2019.

Israel MFA. (2006 Temmuz 12). Special Cabinet Communique: Hezbollah attack. <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2006/Pages/Special%20Cabinet%20Communique>

e%20-%20Hizbullah%20attack%2012-Jul-2006.aspx. 12 Mart 2019.

İsmayilov, E. (2015). Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20150227231190.pdf>. 9 Ocak 2019.

Janes, (2018). The Czar of battle: Russian artillery use in Ukraine portends advances, *Jane's International Defence Review*. https://www.janes.com/images/assets/111/80111/The_Czar_of_battle_Russian_artillery_use_in_Ukraine_portends_advances.pdf. 4 Ocak 2019.

Jensen, D.N. (2017). Moscow in the Donbas: Command, Control, Crime and the Minsk Peace Process, Center for Security Studies. <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/5429b100-85de-47d2-a49b-94d263680f20/pdf>. 24 Kasım 2018

Jermalavicius, T. (2006). Global War on terrorism: Rediscovering the Insurgency and Counterinsurgency. *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol. 5.

Jewish Virtual Library. (2019). Israel Defense Forces (IDF)-An Introduction. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-the-israel-defense-forces>. 02 Mart 2019.

Jewish Virtual Library. (2006). Congress and the Middle East: Senate Resolution Condemning Hezbollah and Hamas. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/senate-resolution-condemning-hezbollah-and-hamas-july-2006>. 15 Mart 2019.

Johnson, D.E. (2011a). Minding the Middle: Insights, from Hezbollah and Hamas. *Strategic Insights*, Vol.10:124-137.

Johnson, D.E. (2011b). *The Second Lebanon War*. RAND Corporation.

Johnson, D.E. (2010). *Military Capabilities for Hybrid War Insights from the Israel Defense Forces in Lebanon and Gaza*. RAND Corporation.

Johnson, D.E., Moroney,J., Cliff, R.,Wade, M.M., Smallman, L. ve Spirtas, M. (2009). *Preparing and Training for the Full Spectrum of Military Challenges*. Rand Corporation.

Johnson, R. (2017). The Changing Character of War. *The RUSI Journal*, 162:1.

Johnson, R. (2018). Hibrit Tehdidin Tarihsel Evrimi. İçinde: Yücel Özel ve Ertan İnaltekin, *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, İstanbul, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 1-7.

Johnson, R. (2017). Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literatur., *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 29, No 1.

Joint Publication 5-0. (2006). *Joint Operations*. Washington D.C.: GPO, IV-8.

Jomini, A. H. D. (2007). *The Art of War*. Çeviri: H. Mendell, Arc Manor.

Jones, D. R. (1990). Soviet Strategic Culture, In: Carl Jacobsen (eds.), *Strategic Power USA/USSR*, New York, St. Martin's Press.

Junio, T. (2009). Military History and Fourth Generation Warfare. *Journal of Strategic Studies*, 32/2:243-269.

Kahana, E. (2005). Nalyzing Israel's Intelligence Failures. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 18: 262-279.

Kalb, M. (2015). *Imperial Gamble Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Kalb M. ve Saivetz, C. (2007). *The Israeli-Hezbollah War Of 2006: The Media As A Weapon in Asymmetrical Conflict*. Shorenstein Center on the Press.

Kaldor, M. (2016). Geopolitics versus the political marketplace: the origins of the war in Ukraine. <https://www.opendemocracy.net/en/odr/geopolitics-versus-political-marketplace-origins-of-war-in-ukraine/>. 21 Mayıs 2019.

Kaldor, M. (2013). In Defence of New Wars, *Stability*. Cilt 2/1:1-16.

Kaldor, M. (2003). *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge Polity.

Kaldor, M. (1999). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford, Stanford University Press.

Kalev, H.D. (2006). Officers as Educators: The Ex-Military in the Israeli School

System. *Israel Affairs*, Vol:12/2: 268-283.

Kalinovsky, A.M. (2011). *A Long Goodbye The Soviet Withdrawal from Afghanistan*, Harvard University Press.

Kamalov, İ. (2009). Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 6(21): 13-21.

Karabulut, B. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Ankara, Barış Kitabevi.

Karabulut, B. (2007). Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri. *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:15: 69-91.

Karabulut, N. A. (2016). Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizindeki Uygulaması. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 13, Sayı 4/9: 25-42.

Karadeli, C. (2014). Ortaçağdan Günümüze Ukrayna'nın Kısa Tarihi. İçinde: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Editör), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, İstanbul, Beta Yayınları.

Karaosmanoğlu, A. L. (2015). Savunma Planlaması ve Stratejik Belirsizlik, *Bilge Strateji*, Cilt 7/12:23-45.

Karaosmanoğlu, A. L. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 8/29:5-25.

Karaosmanoğlu, A. L. (2007). Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 4/14:161-183.

Karber, P. (2015, 10 Mart). *The Russian Military Forum, Russia's Hybrid Warfare Campaign: Implications for Ukraine and Beyond, Lecture*. Washington DC, Center for Strategic and International Studies.

Karmanau, Y. (2016). War funnels illegal guns into Ukraine. <https://www.ocregister.com/2016/08/07/war-funnels-illegal-guns-into-ukraine/>. 6

Aralık 2018.

Kaspersen, A. (2015) Cyberspace: The New Frontier in Warfare, World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2015/09/cyberspace-the-new-frontier-in-warfare/>. 20 Temmuz 2018.

Kaw, M. (1989). Predicting Soviet Military Intervention. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 33, Nu.3:402-429.

Kaygusuz, Ö. (2014). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. İçinde: Evren Balta (Editör), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 25-50.

Kazan, H. (2016). *Bilimsel Araştırma Teknikleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.

Keegan, J. (1993). *A, History of Warfare*. New York, Alfred A. Knopf.

Kelkitli, F.A. (2014). Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada. İçinde: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Editör), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, İstanbul, Beta Yayınları.

Kelly, J.H. (1996). Lebanon: 1982-1984. https://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/CF129/CF-129-chapter6.html. 26 Mart 2019.

Keskin, F. (2009). Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 21:67-88.

Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Khalidi, R. (1986). *Under Siege: PLO Decision-Making During the 1982 War*. New York, Columbia University Press.

Kier, E. (1995). Culture and Military Doctrine: France between the Wars, *International Security*, 19 (4):56-93.

Kilcullen, D. (2009). *The Accidental Guerrilla. Fighting Small Wars in the Midst of*

a Big One. Oxford University Press.

Kilcullen, D. (2006, Mart). Fundamentals of Company-level Counterinsurgency. *Twenty-Eight Articles*, Edition 1.

Kilinkas, K. (2016). Hybrid Warfare: an Orientating or Misleading Concept in Analysing Russia's Military Actions in Ukraine?, *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol 14.

Kinross, S. (2004). Clausewitz and Low Intensity Conflict, *The Journal of Strategic Studies*, XXVII, 1.

Kissinger, H. (2014). World Order: Reflections On The Character Of Nations And The Cour.. Çeviri: Sinem Sultan Gül, *Dünya Düzeni*. İstanbul, Boyner Yayınları.

Kissenger, H. (1999). *Years of Renewal*. New York, Simon and Schuster Press.

Kitzen, M. (2012). Western Military Culture And Counterinsurgency: an Ambiguous Reality, *Scientia Militaria South African Journal of Military Studies*, Vol 40, Nr 1:1-24.

Kjennerud, E.J. ve Cullen, P. (2017). *Understanding Hybrid Warfare*. A Multinational Capability Development Campaign project.

Kjennerud, E. J. ve Cullen, P. (2016). *What is Hybrid Warfare?* Norwegian Institute of International Affairs Policy Brief.

Knopf, C. M. ve Ziegmayer, E. J. (2012). Fourth Generation Warfare and the US Military's Social Media Strategy Promoting the Academic Conversation. *ASPJ Africa & Francophonie*.

Kober, A. (2008). The Israel defense forces in the Second Lebanon War: Why the poor performance?, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 31/1: 3-40.

Kober, A. (2006). The Second Lebanon War, *The Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. Perspectives Paper no. 22.

Kofman, M. (2018). The Collapsing Russian Defense Budget and Other Fairy Tales. <https://www.russiamatters.org/analysis/collapsing-russian-defense-budget-and-other->

fairy-tales. 27 Aralık 2018.

Kofman, M. ve Rojansky, M. (2015). *A Closer look at Russia's "Hybrid War"*. Wilson Center Kennan Institute Report, No: 7.

Kofman, M., Migacheva, K., Nichiporuk, B., Radin, A., Tkacheva, O., Oberholtzer, J. (2018). *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*, Rand Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf. 5 Kasım 2018.

Kolasi, K. (2017). Savaşın Değişen Niteliği ve Jus ad bellum ve Jus in bello'ya Etkisi, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 35:1-29.

Köse, T. (2006). *Lübnan'da İstikrar Arayışları*. SETA Lübnan Raporu.

Krakowski, E. D. (1989). *Afganistan: Unutulan Savaş*. Çeviri: Hüseyin Dermiş, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Asya-Afrika Araştırmalar Grubu Yayınları, Yayın No:36.

Kremlin Archive. (2007). http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml. 20 Ocak 2019.

Krivosheev, G. F., Barnard, C., Erickson, J. (1997). *Soviet Casualties and Combat Losses in the Twentieth Century*. London, Greenhill Books.

Kulakov, O. (2006). *Lessons learned from the Soviet Intervention in Afghanistan: Implications for Russian Defense Reform*, NATO RESEARCH PAPER, No 26. https://www.files.ethz.ch/isn/16007/rp_26.pdf. 21 Aralık 2018.

Kulick, A. (2006). Hizbollah vs. the IDF: The Operational Dimension, *Strategic Assessment*, Vol: 9, No.3: 29-33.

Kurtdarcan, B. R. (2017). *Muharebe Alanının Yeni Aktörleri: Askeri Yükleniciler Devletin Kuvvet Kullanma Tekeli ve Uluslar arası Silahlı Çatışmalar Hukuku Açısından Bir İnceleme*. İstanbul, Beta Yayınları.

Kuzio, T. (2018). Inconvenient Facts: Putin's War Is Killing Russian Speakers.

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/inconvenient-facts-putin-s-war-is-killing-russian-speakers>. 3 Ocak 2019.

Küçükşahin, A., Akkan, T. (2007). Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 3 Sayı 5:41-66.

Laffin, J. (1985). *The War of Desperation: Lebanon 1982-85*. London, Osprey Publishing.

Lamp, N. (2011). Conceptions of War and Paradigms of Compliance: The 'New War' Challenge to International Humanitarian Law. *Oxford University Press Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 16, No 2:225-262.

Lane, D. (2008). The Orange Revolution: 'People's Revolution' or Revolutionary Coup. *British Journal of Politics and International Relations*, 10/4, 525-549.

Lauterpacht, E. (1958). *Notes on Intervention by Invitation*, International and Comparative Law Quarterly, No. 7.

Lavrov, A. (2018). *Russian Military Reforms from Georgia to Syria*. Center for Strategic and International Studies A Report of the CSIS Russia and Eurasia Program.

Lee, D. (2014). Russia and Ukraine in Cyber Stand-Off. <http://www.bbc.com/news/technology-26447200>. 01 Ocak 2019.

Levada-Center, (2018). Nostalgiya SSR. <https://www.levada.ru/2018/12/19/nostalgiya-po-sssr-2/>. 2 Kasım 2018.

Levada-Center, (2015). Indexes. <http://www.levada.ru/eng/indexes&>. 18 Ocak 2019.

Levy, Y. (2009). The Second Lebanon War: Coping With the 'Gap of Legitimacies' Syndrome. *Israel Studies Forum*, Vol. 24, No. 1: 3-24.

Liang, Q., Wang, X. (2002). *Unrestricted Warfare: China's Master Plan to Destroy America*. Panama City: Pan American Publishing.

Liang, Q., Wang, X. (1999). *Unrestricted Warfare*. Çeviri: FBIS, PLA Publishing House.

Limno, A. N., Krysanov, M. F. (2003). Information Warfare and Camouflage, Concealment and Deception, *Military Thought*, Vol. 12, No. 2.

Lind, W. S. (2004). Understanding Fourth Generation War. <http://www.antiwar.com/lind/index.php?articleid=1702>. 15 Nisan 2018

Lind, W. S., Schmitt, M. J. F., Wilson, C. G. I. (1994). Fourth Generation Warfare: Another Look. *Marine Corps Gazette*, 34-37.

Lind, W. S., Nightengale, K., Schmitt, John, F., Sutton, J. W. (1989, October). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*.

Lindley, F. J. (2014). Ukraine: Understanding Russia. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03071847.2014.927997>. 19 Aralık 2018.

Los Angeles Times. (1986 Mayıs). Afghan Rebels Face Tougher Foe in Elite Soviet Commando Units. http://articles.latimes.com/1986-05-24/news/mn-7472_1_soviet-union. 13 Temmuz 2018.

Lovelace, D.C. (2016). *Hybrid Warfare and The Gray Zone Threat*. New York, Oxford University Press.

Lucassen, J., Zürcher, E. J. (1998). Conscription as Military Labour: The Historical Context. *International Review of Social History*, 43(3).

Luttwak, E.N. (2006 Ağustos 20). Misreading The Lebanon War. <https://www.jpost.com/Opinion/Op-Ed-Contributors/Misreading-the-Lebanon-war>. 21 Mart 2019.

Luttwak, E. N. (1995). Toward Post-Heroic Warfare. *Foreign Affairs*, Vol. 74/3.

Lytvynenko, O. (2016). Total War Putin-style: Russia's "hybrid" war against Ukraine. *Ukrainian Centre for Economic & Political Studies named after Olexander Razumkov*, No: 9-10.

Maceachin, D. (2007). *Predicting the Soviet Invasion of Afghanistan: The Intelligence Community's Record*. CIA Library.

Maigre, M. (2015). Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience and Recommendations for NATO. *German Marshall Fund Policy Brief*.

Malis, C. (2012). Unconventional Forms of War. In: Yves Boyer and Julian Lindley (eds.), *The Oxford Handbook of War*, Oxford University Press.

Malone L.A. (1985). The Kahan Report, Ariel Sharon and the Sabra Shatilla Massacres in Lebanon: Responsibility Under International Law for Massacres of Civilian Populations, *Faculty Publications*, 373-433.

Manigart, P. (2006). Restructuring of the Armed Forces. In: Giuseppe Caforio (eds.), *Handbook of The Sociology of the Military*, New York, Springer.

Mansoor, P. R. (2012). Introduction: Hybrid Warfare in History. In: Williamson Murray ve Peter R. Mansoor (eds.), *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, New York, Cambridge University Press.

Manwaring, M. (2012). *The Complexity of Modern Asymmetric Warfare*. Norman, University of Oklahoma Press.

Maoz, Z. (2009). *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor, The University of Michigan Press.

Marcus, R.D. (2015) Military Innovation and Tactical Adaptation in the Israel–Hizballah Conflict: The Institutionalization of Lesson-Learning in the IDF. *Journal of Strategic Studies*, Vol.38/4: 500-528.

Margolis, J. (2004). Terrorism and the New Forms of War. *Metaphilosophy* 35/3.

Marples, D. (2015). Ethnic and Social Composition of Ukraine's Regions and Voting Patterns. In: Agnieszka Pikulicka-Wilczewska and Richard Sakwa (eds.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, E-International Relations Publishing.

Marston, D. (2004). Force Structure and High and Low Intensity Conflict. Sandhurst Royal Military Academy.
http://www.offnews.info/downloads/2020force_structure.pdf. 06 Nisan 2018.

Marxsen, C. (2014). The Crimea Crisis An International Law Perspective, *ZaöRV*, No. 74: 367-391

Maxwell, D. (2014, Nisan 2). *Taking a Spoon to a Gunfight*, War on the Rocks. <http://warontherocks.com/2014/04/taking-a-spoon-to-a-gunfight/>. 20 Ocak 2018

Mccuen, J. J. (2011). Strategy of Hybrid War. In: Paul Brister, William H Natter and Robert R Tones (eds.), in *Hybrid Warfare and Transnational Threats: Perspectives for an Era of Persistent Conflict*, New York, Council for Emerging National Security Affairs.

Mccuen, J. J. (2008, Mart-Nisan). Hybrid Wars. *Military Review*.

Mcculloh, T. B. (2016). The Inadequacy of Definition and the Utility of a Theory of Hybrid Conflict: Is the “Hybrid Threat” New?, In: Douglas C. Lovelace (eds.), *Hybrid Warfare And The Gray Zone Threat*, Oxford University Press.

Mcculloh, T., Johnson, R. (2013). *Hybrid Warfare*. Joint Special Operations University and the Strategic Studies Department, JSOU Report 13-4, Florida, The JSOU Press MacDill Air Force Base.

McDermott, R. N. (2016). Learning From Today’s Wars: Does Russia Have a Gerasimov Doctrine?, *Parameters*, 46(1).

McDermott, R. (2015). *Does Russia’s Hybrid war really exists?*, Publication: *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 12 Issue: 103. http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=43989&cHash=442fe213f503aef45d5505da34dc34c3#.VaZNv_ntmko. 26 Kasım 2018.

Mcfate, M., Jackson, A. V. (2006). The Object Beyond War: Counterinsurgency and the Four Tools of Political Competition. In: Ronald R. Luman, Johns Hopkins (eds.) in *Unrestricted Warfare Symposium: Proceedings on Strategy, Analysis, and Technology*.

McGreal, C. (2006 Temmuz 13). Capture of soldiers was 'act of war' says Israel. <https://www.theguardian.com/world/2006/jul/13/israelandthepalestinians.lebanon1>. 16 Mart 2019.

McMichael, S. R. (1989). The Soviet Army, Counterinsurgency, and the Afghan War. *Journal of the US Army War College*

McMillin, E. F. (1993). *The IDF, The PLO and Urban Warfare*. The University of Chicago Center for Middle Eastern Studies.

Mearsheimer, J. (2005). Hans Morgenthau and the Iraq war: Realism Versus NeoConservatism. https://www.opendemocracy.net/democracy-americanpower/morgenthau_2522.jsp.10 Temmuz 2018.

Mello, P. A. (2010). In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War. *European Journal of International Relations*, Vol. 20/10:1-13.

Merle, M. (2015). *Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience And Recommendations for NATO*, Foreign Policy Program.

Merom, G. (2003). *How Democracies Lose Small Wars*. New York, Cambridge University Press.

Merry, E. W. (2016). The Origins of Russia's War in Ukraine: The Clash of Russian and European "Civilizational Choices" for Ukraine. In: Elizabeth A. Wood, William E. Pomeranz, E. Wayne Merru, Maxim Trudolyubov (eds.), *Roots of Russia's War in Ukraine*, Newyork, Columbia University Press.

Metz, S. (2007). *Rethinking Insurgency*. Carlisle Barracks, U.S. Army War College Strategic Studies Institute.

Mevlütöğlu, M. A. (2016). *Geleceğin Savaşları Yakın Gelecekte Muharebe Alanı Nasıl Şekillenecek?*, STM Mühendislik Teknoloji Danışmanlık Yayınları.

Miall, H. (1991). New Visions, New Voices, Old Power Structures, In: Ken Booth (eds.), *New Thinking About Strategy and International Security*, London, Harper Collins Academic.

Mikail, E.H. (2007) *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*. İstanbul, IQ Yayıncılık.

Miklaucic, M. (2011, Eylül 23) *NATO Countering the Hybrid Threat*. <http://www.act.nato.int/nato-countering-the-hybrid-threat>. 13 Kasım 2017.

Miles, M. B., Huberman, A. M. (2003). *Qualitative Data Analysis* (2 ed.), Oxford, Oxford University Press.

Minkov, A., Smolynec, G. (2010). 4-D Soviet Style: Defense, Development, Diplomacy, and Disengagement in Afghanistan during the Soviet Period. Part III: Economic Development. *Journal Of Slavic Military Studies*, 23(4): 597-616.

Minkov, A., Smolynec, G. (2007). *Economic Development in Afghanistan During the Soviet Period, 1979-1989: Lessons Learned from the Soviet Experience in Afghanistan*, Defence R&D Canada Centre for Operational Research & Analysis.

Misiura, A. (2017). Special And Diplomatic Operations. In: Volodymyr Horbulin (eds.), *The World Hybrid War Ukrainian Forefront*, National Institute for Strategic Studies Kharkiv Folio.

Mitrokhin, V. (2009). The KGB in Afghanistan, In: Christian F. Ostermann and Odd Arne Westad (eds.), *Cold War International Project*, Washington, Woodrow Wilson International Center for Scholars.

Modelska, G. (1987). *Long Cycles in World Politics*. Seattle, University of Washington Press.

Moody, J. (1980 Ekim 08). *The Soviet Union and Syria signed a treaty of...* <https://www.upi.com/Archives/1980/10/08/The-Soviet-Union-and-Syria-signed-a-treaty-of/3043929546830/>. 20 Şubat 2019.

Moore, S.T. (2007). Hizbollah: The Party of God. *Joint Center for Operational Analysis Journal*, Volume X, Issue 1:1-66.

Morgenthau, H. (1985). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 6th edn, New York, McGrawHill.

Moubayed, S. (2006). Who is Hasan Nasrallah?, *World Politics Review*. <http://www.worldpoliticsreview.com/Article.aspx?id=55>. 14 Mart 2019.

Mousavi, H. (2015). The Israel-Lebanon War of 2006 and the Failure of US Foreign Policy, *Journal of Politics and Law*; Vol. 8, No. 1: 130-136.

Moyar, M. (2006). *Triumph Forsaken: The Vietnam War, 1954–1965*. Cambridge University Press.

Munich Security Conference Report, (2015). *Collapsing Order, Reluctant Guardians*. www.securityconference.de/en/activities/msr. 1 Ocak 2019.

Munkler, H. (2016). Hybride Kriege. Die Auflösung der binären Ordnung von Krieg und Frieden und deren Folgen, *Ethik und Militär*, Vol 2 (2).

Munkler, H. (2010). The New Wars. Çeviri: Zehra Aksu Yılmaz, *Yeni Savaşlar*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Munkler, H. (2010). Old and News Wars. In: Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mayer (eds.), *The Routledge Handbook of Security Studies*, London, Routledge.

Munkler, H. (2005). *The New Wars*, Çev. Patrick Camiller, Cambridge, Polity.

Murray, W., Mansoor, P. R. (2012). *Hybrid Warfare Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge University Press.

Murray, W. (2011). *Military Adaptation in War*. New York, Cambridge University Press.

Müşerref, P. (2008). Pakistan: Meeting the Challenge of Peace and Development. http://ccnmtl.columbia.edu/projects/wlf/ta/presentation_musharraf.html. 15 Aralık 2018.

Müür, K., Pruulmann-Vengerfeldt, P, Sazonov, V. (2016). Introduction. In: Vladimir Sazonov, M.A. Kristiina Müür and Holger Mölder (eds.), *Russian Information Campaign Against The Ukrainian State And Defence Forces*, Nato Strategic Communications Centre Of Excellence.

National Defense Strategy of The United States of America, (2008). <https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf>. 30 Nisan 2018

National Defense Strategy of The United States of America, (2005). <http://www.defense.gov/news/mar2005/d20050318nds1.pdf>. 30 Nisan 2018.

National Intelligence Council. *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, (2012).
https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf. 12.01.2018 .

NATO (2016). *Social Media As A Tool Of Hybrid Warfare*. Prepared by the NATO Strategic Communications Centre of Excellence.

NATO (2015). Review, *Hybrid war – does it even exist?*.
<https://www.nato.int/docu/review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/>.05 Mayıs 2018.

NATO Public Diplomacy Division, (2012). Yirmibirinci Yüzyılda NATO.
https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120117_21st_tur.pdf.
14 Aralık 2018.

NATO, (2008, Nisan 03). Bucharest Summit Declaration.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm.10 Aralık 2018.

NATO (2003, Nisan). *Handbook on Long Term Defence Planning*, NATO Rto Technical Report, No: 69. <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a414193.pdf>. 05 Nisan 2018.

Nawaz, M.W. (1959). Intervention By Invitation and the United Nations Charter, *International Studies*.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Çeviri: Özge Sedef, Ankara, Yayın Odası.

Newman, E. (2004). The New Wars Debate: A Historical Perspective is Needed, *Security Dialogue*, 2.

Newson, R. A. (2014, Ekim 23). Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?. <http://blogs.cfr.org/davidson/2014/10/23/counter-unconventionalwarfare-is-the-way-of-the-future-how-can-we-get-there/>. 12 Ocak 2018.

New York Review Daily, (2014). Countering Hybrid Threats, Timothy Snyder, Ukraine: The Haze of Propaganda.
<http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2014/mar/01/ukraine-hazepropaganda/>. 15

Kasım 2018.

Nintil, (2016). The Soviet Union: Military Spending. <https://nintil.com/2016/05/31/the-soviet-union-military-spending/>. 20 Mayıs 2017.

Nolte, G. (2012). Intervention by Invitation, In: Rüdiger Wolfrum, Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

Norton, A. R. (2007). *Hezbollah: A Short History*. New Jersey, Princeton University Press.

Nurpeiis, L. (2013). 20'inci Yüzyıldan 21'inci Yüzyıla Geçişte Jeopolitik Kırılmalar ve Yeni Dengelerin Oluşumu. *Turkish Studies*, Vol. 8/5: 515-529.

Nye, S. J., Welch, D. A. (2015). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nye, J. S. (2006). Gorbachev and the End of the Cold War. <https://www.belfercenter.org/publication/gorbachev-and-end-cold-war>. 20 Aralık 2018.

Nye, J. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, No. 80.

OCCRP, (2018). Ukraine Sees Jump In Illegal Weapons Sales. <https://www.occrp.org/en/daily/8785-ukraine-sees-jump-in-illegal-weapons-sales>. 7 Ocak 2019.

Odeh, B. J. (1986). Lebanon. Dynamics of Conflict. Çeviri: Yavuz Alogan, *Lübnan'da İç Savaş*. 1. Baskı. İstanbul, Belge Yayınları.

Odeh, B.J. (1985). *Lebanon: Dynamics of Conflict-A Modern Political History*. London, Zed Books.

Office of The Historian. (2017). The Reagan Administration and Lebanon, 1981–1984. <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/lebanon>. 23 Şubat 2019.

Oğuz, E. (1999). *Afganistan*. İstanbul, Turan Yayıncılık.

Oğuz, E. (2002). Afganistan'ın Sovyetler Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra

Afganistan. İçinde: Ali Ahmetbeyoğlu (Editör), *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.

Oktay, C. (2014). *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, 2. Baskı. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası 2001-2012*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Oran, B. (2008). *Türk Dış Politikası 1980- 2001*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikası 1919 – 1980*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Orgonski, A. F. K., Kugler, J. (1980). *The War Ledger*. Chicago, The University of Chicago Press.

O'rourke, R. (2006). *Defense Transformation: Background and Oversight Issues for Congress*, CRS Report for Congress.

Osinga, F. (2012). Air Warfare. In: Julia Lindley-French ve Yvew Boyer (eds.), *The Oxford Handbook of War*, Oxford, Oxford University Press.

Öke, M.K. (2002). *Siyonizm'den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu*. İstanbul, Ufuk Kitapları.

Özdağ, Ü. (2009). *İstihbarat Teorisi*. Ankara, Kripto Kitaplar.

Özdağ, Ü. (2005). *Türkiye'de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve PKK*. Ankara, Üçok Yayıncılık.

Özalp, O. N. (2014). Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri, *İÜHFM*, C. LXXII, S. 1: 349-362.

Qualter, T. (1962). *Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi*. Çeviri: Ünsal Oskay. dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5010.pdf. 14 Eylül 2018.

Paganini, P. (2014). *Crimea—The Russian Cyber Strategy to Hit Ukraine*, InfoSec Institute. <http://resources.infosecinstitute.com/crimea-russian-cyber-strategy-hit-ukraine/>. 25 Ocak 2019.

Panetta, L. E. (2012). *Remarks by Secretary Panetta on Cybersecurity to the*

Business Executives for National Security, U.S. Department of Defence. <http://archive.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=5136>. 20 Ağustos 2018.

Parker, G. (2006). *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500–1800*. Çeviri: Tuncay Zorlu, *Askeri Devrim, Batı'nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*. İstanbul, Küre Yayınları.

Payind, A. (1989). Soviet-Afghan Relations from Cooperation to Occupation, *International Journal of Middle East Studies*, 21/1:107-128.

Pazarcı, H. (2015) *Uluslararası Hukuk*. Ankara, Turhan Kitabevi.

Pedahzur, A. (2009). *The Israeli Secret Services and the Struggle Against Terrorism*. New York, Columbia University Press.

Pekşen, H. D. (2017). Melez Savaş: Vietnam'dan Beri Devam Eden Arayışa Yeni Bir Cevap Mı?. İçinde: Tolga Sakman (Editör), *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları*, İstanbul, Tasam Yayınları.

Percy, S. (2007). *Mercenaries The History of a Norm in International Relations*. Oxford University Press.

Perlmutter, A. (1991). Politics and the Military in Israel. Çeviri: Tacettin Güneş, *İsrail'de Ordu ve Politika*. İstanbul, Akademi Yayınları.

Perlmutter, A. (1982). *Lo Military lo Politico en los Tiempos Modernos*, Madrid: Ediciones Ejercito, Aktaran: Serra, Narcis, *Demokratikleşme Sürecinde Ordu: Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Reformu Üzerine Düşünceler*, Çeviri: Şahika Tokel, İstanbul, İletişim Yayınları.

Perry, B. (2015). Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations, *Small Wars Journal*. <http://smallwarsjournal.com/printpdf/27014>. 20 Aralık 2017.

Perry, M. ve Crooke, A. (2006 Ekim 12). How Hezbollah Defeated Israel: I. Winning the Intelligence War. *Asia Times*. <http://www.conflictsforum.org/2006/how-hezbollah-defeated-israel/>. 20 Mart 2019.

Petraeus, D. (2017, 30 Mart). *Cyber Changed War, But The Causes And Conduct of Conflict Remain Human*, Huffington Post. https://www.huffingtonpost.com/entry/david-petraeus-cyber-war_us_58da8731e4b0286e65b5f70e. 09 Ağustos 2018.

Petraeus, D. (2010). Counterinsurgency Concepts: What We Learned in Iraq, *Global Policy*, Vol. 1, No. 1.

Petraeus, D. (2006). Learning Counterinsurgency: Observations from Soldiering in Iraq. *Military Review*.

Petrelli, N. (2012). The missing dimension: IDF special operations forces and strategy in the Second Lebanon War, *Small Wars & Insurgencies*, Vol 23/1: 56-73.

Philipp, P. (2006 Temmuz 14). İran ve Suriye neden Hizbullah'ı destekliyor?. <https://www.dw.com/tr/iran-ve-suriye-neden-hizbullah%C4%B1-destekliyor/a-2520990>. 18 Mart 2019.

Picard, E. (2013). *Trafficking, Rents, and Diaspora in the Lebanese War*. Woodrow Wilson Center Press.

Posen, B. R. (1986). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain and Germany Between the World Wars*. New York, Cornell University Press.

Potgieter, T. D. (1988). Soviet Counter-Insurgency, *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, Vol 18, No 4:24-31.

Prados, A. B. (2006 Ocak 19). Issue Brief for Congress: Lebanon, *Congressional Research Service*. <http://fpc.state.gov/documents/organization/61471.pdf>. 25 Mart 2019.

Pravda. (2011). Soviet Union and Russia lost 25,000 military men in foreign countries. http://www.pravdareport.com/russia/politics/15-02-2011/116909-soviet_union_foreign_wars-0/. 15 Aralık 2018.

Pravda. (2017). Did the USSR win the war in Afghanistan?. http://www.pravdareport.com/history/13-03-2017/120105-ussr_afghanistan-0/. 20 Aralık 2018.

Prosecutor, V. T. (1999). International Criminal Tribunal For The Former Yugoslavia Appeals Chamber. *Cambridge University Press International Legal Materials*, Vol. 38, No. 6:1518-1623.

Psywar.org. (2012). Psychological Warfare Leaflet Archive: Soviet-Afghanistan, <https://www.psywar.org/apdsearch.php?cf=1979>. 23 Aralık 2018.

Rácz, A. (2015). *Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Helsinki, The Finnish Institute of International Affairs.

Radio Liberty, (2014). The Costs Of Russia's Ukraine Victory. <https://www.rferl.org/a/the-costs-of-russias-ukraine-victory/25394298.html>. 10 Ocak 2019.

Radio Liberty (2006 Temmuz 17). Iran: Tehran Playing Key Role In Israel-Lebanon Crisis. <https://www.rferl.org/a/1069890.html>. 17 Mart 2019.

Rapaport, A. (2010). The IDF and the Lessons of the Second Lebanon War. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 85.

Ratner, P. (218.). The history of the KGB and its legendary methods. <https://bigthink.com/paul-ratner/what-was-the-kgb-and-why-did-it-terrify-the-world>. 23 Aralık 2018.

Reagan, R. (1985). State of the Union Address. <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/february-6-1985-state-union-address>. 02 Aralık 2018.

Realuyo, C.B. (2014). The Terror-Crime Nexus: Hezbollah's Global Facilitators. *Institute for National Strategic Security*, Vol:5. No:1: 116-131.

Reardon, D. M. (2006). Reorienting the GWOT to Win the Moral Level of War, *Army Command And General Staff Coll Fort Leavenworth Ks School Of Advanced Military Studies*.

Renz, B. (2016). *Why is Russia rebuilding its conventional military power?* Russian Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses, Finnish Prime Minister's Office report.

Report of the International Commission, (1983). Israel in Lebanon: Report of the International Commission to Enquire into Reported Violations of International Law by Israel during Its Invasion of the Lebanon, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 12, No. 3: 117-133.

Report on the visit to the Soviet Union by the Palestine Liberation Organization Delegation. (1979 Kasım 20).
<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121069>. 20 Şubat 2019.

Report on the results of the visit to the USSR by the Palestine Liberation Organization Delegation. (1981).
<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121070>. 20 Şubat 2019.

Reuters. (2019 Ocak 21). Trust in Russia's Putin falls to 13-year low: state pollster. <https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-poll/trust-in-russias-putin-falls-to-13-year-low-state-pollster-idUSKCN1PF1TL>. 01 Nisan 2019.

Reuters. (2016). U.S. government concludes cyber attack caused Ukraine power outage. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-cybersecurity/u-s-government-concludes-cyber-attack-caused-ukraine-power-outage-idUSKCN0VY30K>. 7 Kasım 2018.

Reuters. (2015). Some 12,000 Russian soldiers in Ukraine supporting rebels: U.S. commander. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-russia-soldiers/some-12000-russian-soldiers-in-ukraine-supporting-rebels-u-s-commander-idUSKBN0LZ2FV20150303>. 9 Kasım 2018.

Reuters. (2007 Temmuz 09). FACTBOX: Costs of war and recovery in Lebanon and Israel. <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-war-cost/factbox-costs-of-war-and-recovery-in-lebanon-and-israel-idUSL0822571220070709>. 26 Mart 2019.

Reuveny, R., Aseem, P. (1999). The Afghanistan war and the breakdown of the Soviet Union. *Review of International Studies*, 25: 693–708.

Richterová, J. (2015). NATO Hybrid Threats, *Pražský Studentský Summit*, XXI. <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Hybrid-Threats-NATO.pdf>. 06 Nisan 2018.

Riedel, B. (2017). Enigma: The anatomy of Israel's intelligence failure almost 45 years ago. <https://www.brookings.edu/research/enigma-the-anatomy-of-israels-intelligence-failure-almost-45-years-ago/>. 10 Mart 2019.

Riedel, B. (2014). What We Won: America's Secret War in Afghanistan. Çeviri: M İkbâl Saylık, *Ne Kazandık: Amerikan'ın Afganistan'daki Gizli Savaşı*. İstanbul, Matbuat Yayın.

Ringel-Hoffman, A. (2007). *This is not How a War Should be Conducted*, Yediot Aharonot Weekend Supplement; Aktaran: Kober, A. (2008). The Israel defense forces in the Second Lebanon War: Why the poor performance?, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 31:1: 3-40.

Robb, J. (2006). Fourth Generation Warfare, *Global Guerillas*.

Ronen, Y. (2006). Israel, Hizbollah and The Second Lebanon War, *Yearbook of International Humanitarian Law*, Vol. 9: 362-393.

Rosen, S. P. (1991). *Winning the Next War: Innovation and the Modern Military*. Ithaca: Cornell University Press.

Rotman, A.F. (2015). The return of the 'Afgantsy'. <https://www.politico.eu/article/return-of-afgantsy-veterans-afghanistan-ukraine-russia-war/>. 16 Ocak 2019.

Roy, O. (1990). Islam and Resistance in Afghanistan. Çeviri: Mustafa Kadri Orağlı, *Afganistan'da Direniş ve İslam*. İstanbul, Yöneliş Yayınları.

Rusnáková, S. (2017). Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine. *Slovak Journal of Political Sciences*, Vol. 17, No. 3/4: 343-380.

Russia's 2014 Military Doctrine. (2014). <https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2015/08/Russia-s-2014-Military-Doctrine.pdf>. 19 Ocak 2019.

Russia's 2010 Military Doctrine. (2010). https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf. 9 Kasım 2018.

Russia's 2000 Military Doctrine (2000). <https://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/>. 7 Aralık 2018.

Russian New Generation Warfare Handbook. (2016). <https://info.publicintelligence.net/AWG-RussianNewWarfareHandbook.pdf>. 9 Ocak 2019.

Sadık, G. (2017). Hybrid Threats And Euro-Atlantic Counterterrorism Cooperation. İçinde: Tolga Sakman (Editör), *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları*, İstanbul, Tasam Yayınları.

Sağsan, M. (2002). Bilgi Savaşı: Siperlerden Klavyelere Taşınan Harekâtın Anatomisi, *Avrasya Dosyası*, Cilt:8, Sayı:2:213-232.

Said, E. W. (1998). *Oryantalizm*. Çeviri: Nezih Uzel, İstanbul, İrfan Yayınevi.

Sander, O. (2005). *Siyasi Tarih*, Cilt II, 14 Baskı. Ankara, İmge Kitabevi.

Sarkees, M. R., Wayman, F. W. (2010). *Resort to War: A Data Guide to Inter-State, ExtraState, Intra-State, and Non-State Wars 1816–2007*. Washington, DC, CQ Press.

Satia, P. (2008). *Spies in Arabia: The Great War and the Cultural Foundations of Britain's Covert Empire in the Middle East*. Oxford University Press.

Sautin, Y. (2016). *The Influence of Russian Military Reform on PLA Reorganization*, Publication: China Brief Vol. 16/ 6. <https://jamestown.org/program/the-influence-of-russian-military-reform-on-pla-reorganization/>. 16 Ocak 2019.

Sayigh, Y. (1983). Israel's Military Performance in Lebanon. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 13, No. 1: 24-65.

Sazonov, V. ve Kopõtin, I. (2016). Russia's Information Warfare Against Ukraine II: Influences on The Armed Forces Of Ukraine. In: Vladimir Sazonov, M.A. Kristiina Müür and Holger Mölder (eds.), *Russian Information Campaign Against The Ukrainian State And Defence Forces*, Nato Strategic Communications Centre Of Excellence.

Schiff, Z. (2006). Israel's War with Iran, *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 6: 23-31.

Schiff, Z. (2006 Ekim 03). Hezbollah Received Intel From Russian-Syrian Listening Post During War. <https://www.haaretz.com/1.4871914>. 13 Mart 2019.

Schiff, Z. (1984). Lebanon: Motivations and Interests in Israel's Policy. *Middle East Journal*, Vol. 38, No. 2: 220-227.

Schleifer, R. (2014). *Psychological Warfare in the Arab-Israeli Conflict*, 1. St ed. Palgrave Macmillan.

Schmitt, M.N. (2008). Change Direction 2006: Israeli Operations in Lebanon and the International Law of Self-Defense. *Michigan Journal of International Law*, Vol. 29/2:127-164.

Schnauffer, T. A. (2017). Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West, *Journal of Strategic Security*, 10, No. 1: 17-31.

Schroefl, J., Kaufman, S. J. (2014). Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 37, No.10: 862–880.

Schulze, K.E. (1998). Israeli Crisis Decision-Making in the Lebanon War: Group Madness or Individual Ambition? *Israel Studies*, Vol. 3, Num. 2: 215-238.

Schulze, K.E. (1996). Perceptions and Misperceptions: Influences on Israeli Intelligence Estimates During the 1982 Lebanon War, *The Journal of Conflict Studies*, Vol. XVI No. 1.

Schumer, C. E. (1996). The Narco History of the Lebanese War. *Issue of EIR*, Vol. 23, Num. 45: 32-37.

Sidky, H. (2007). War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001, *Modern Asian Studies*, Vol. 41, No. 4: 849-888.

Segal, D. R. (2018). Hibrit Savaşın Sosyolojik Boyutu. İçinde: Yücel Özel ve Ertan İnaltekin (Editör), *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, İstanbul, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 47-56.

Seidel, J. (2018). Satellite photos reveal buildup of Russian forces on Ukraine border. <https://www.news.com.au/technology/innovation/military/satellite-photos-reveal-buildup-of-russian-forces-on-ukraine-border/news-story/d549e80d791c9abe63adf6107e564283>. 29 Aralık 2018.

Sela, A. (2007). Civil Society, the Military, and National Security: The Case of Israel's Security Zone in South Lebanon. *Israel Studies*, Vol. 12, No. 1: 53-78.

Sevet, M. (2001). Şiddet İle Demokrasi Arasındaki Dünya. İçinde: Metin Sever ve Ebru Kılıç (Editör), *Düşmanını Arayan Savaş*, İstanbul, Everest Yayınları.

Shavit, A. (2006). *With Maj. Gen. (res.) Yossi Peled*, Haaretz Weekend Supplement; Aktaran: Kober, A. (2008). The Israel defense forces in the Second Lebanon War: Why the poor performance?, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 31/1: 3-40.

Sheehan, M. (2008). *The Changing Character of War. The Globalization of World Politics: An Introduction To International Relations*. Oxford, Oxford University Press.

Shiryaev, Y. (2007). The Right of Armed Self-Defense in International Law and Self-Defense Arguments Used in the Second Lebanon War, *Acta Societatis Martensis*, 80-97.

Singer, P. W. (2009). *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. New York, Penguin Books.

Singer, P. W. (2009). *Kiralık Ordular Özel Askerî Şirketler*. Çeviri: Gözde Aral ve İsmail Yaman, İstanbul, Timaş Yayınları.

Singer, P. W. (2008). *Corporate Warriors, The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press.

Sinnreich, R. H. (2012). That Accursed Spanish War: The Peninsular War 1807-1814. In: Williamson Murray ve Peter R. Mansoor (eds.), *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, New York, Cambridge University Press.

Sitaraman, G. (2013). *The Counterinsurgent's Constitution: Law in the Age of Small*

Wars. New York, Oxford University Press.

Sloan, E.(2008). *Military Transformation and Modern Warfare: A reference handbook*. London, Praeger Security International.

Smith, D. A. (2003). *George S. Patton: A Biography*. New York, Greenwood Biographies.

Smith, E. A. (2003). *Effects-Based Operations: Applying Network Centric Warfare in Peace, Crisis, and War*, US DoD Command and Control Research Program (CCRP).

Smith, R. (2006). *The Utility of Force, The Art Of War in The Modern World*. Penguin Books.

Smith, S. (2002). The End of the Unipolar Moment: September 11 and the Future of World Order. *SAGE Journals*, Vol. 16/2:171-183.

Solley, G.C. (1987). The Israeli Experience In Lebanon, 1982-1985. <https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1987/SGC.htm>. 14 Mart 2019.

Sönmezoğlu, F. (1995). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul, Filiz Kitabevi.

Spanier, J. (1990). *Games Nations Play*, 7th, Ed. Washington DC: Congressional Qtly.

Sputnik Türkiye, (2019). Fener Rum Patriği Bartholomeos, Ukrayna Ortodoks Kilisesi'ne bağımsızlık kazandıracak kararnameyi imzaladı. <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201901051036946390-porosenko-fener-rum-patrikhanesi/>. 20 Ocak 2019.

Sputnik News, (2016). Ukraine Degrades to Arms Supermarket. <https://sputniknews.com/military/201608101044133968-ukraine-weapons-smuggling/>. 7 Kasım 2018.

Sputnik News. (2015 Ekim 01). Syria, USSR Treaty of Friendship, Cooperation Which Remains in Force.

<https://sputniknews.com/middleeast/201510011027817141-Treaty-of-Friendship-Cooperation-Between-USSR-Syria-Which-Remains-in-Force/>. 18 Mart 2019.

Stein, G. J. (1995). Information Warfare, *Airpower Journal*.

Stiglitz, J. E. (2011). The Price of 9/11, Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-price-of-9-11?barrier=accessreg>. 13 Nisan 2017.

Stockholm International Peace Research Institute. (2017). SIPRI Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>. 20 Haziran 2017.

Strauss, A., Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. New Delhi, SAGE Publications.

Sucharov, M. (2005). Security Ethics and the Modern Military: The Case of the Israel Defense Forces. *Armed Forces and Society*, Vol. 31, No. 2: 169-199.

Sutyagin, I. (2015, Mart). Russian Forces in Ukraine, *Royal United Services Institute Briefing Paper*, 4.

Sümer, K.K. (2015). Kırımda Rus İşgalinden Sonra Rusya'ya Karşı Yaptırımların Ekonomik Sonuçları, *International Conference on Eurasian Economies*,

Svetoka, S. (2016). *Social Media As A Tool Of Hybrid Warfare*, NATO Strategic Communications, Centre Of Excellence.

Şaron, A. (1982). The Sharon Doctrine, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 11, No. 3:167-172.

Şaron, A. (1982 Ağustos 29). Gains From The War in Lebanon. <https://www.nytimes.com/1982/08/29/opinion/gains-from-the-war-in-lebanon.html>. 23 Şubat 2019.

Şaron, A. (1981 Aralık 14). *Israel's Strategic Problems in the 80s*, International Symposium on Strategic Problems at Tel Aviv University.

Şatana, N. S. (2014). İç Çatışma: Nedenler, Mekanizmalar, Aktörler. İçinde: Evren Balta (eds.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 303-320.

Tamari, D. (2001). Military Operations in Urban Environments: The Case of Lebanon, 1982. In: Michael C. Desch (eds.), *Soldiers in Cities: Military Operations on Urban Terrain*, Director, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.

Tamminga, O. (2015). Hybride Kriegsführung. Zur Einordnung Einer Aktuellen Erscheinungsform des Krieges, *SWP-Aktuell*, Nr. 27.

Tansu, O. (2003). September 11: Early Thoughts on the Imbrication of Security, ICT, and International Relations, *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol.2/1.

TASS, (2014). About Russkiy Mir Foundation. <https://ruskiymir.ru/en/fund/index.php>. 10 Ocak 2019.

Tchekinov, G., Bogdanov, S. A. (2013). The Nature and Content of a New-Generation War, *Military Thought: A Russian Journal of Military Theory and Strategy*, Vol. 4. http://www.eastviewpress.com/Files/MT_FROM%20THE%20CURRENT%20ISSUE_No.4_2013.pdf. 23 Ocak 2018

TEKVİN. (Tarih Yok), Musa'nın Birinci Kitabı. http://incil-iyi-haber.de/download/Kutsal-Kitap/01_TEKViN.pdf. 24 Şubat 2019.

The Daily Beast, (2018). A Russian Blackwater? Putin's Secret Soldiers in Ukraine and Syria. <https://www.thedailybeast.com/a-russian-blackwater-putins-secret-soldiers-in-ukraine-and-syria>. 29 Aralık 2018.

The Economist, (2014) Putin's Gambit. <http://www.economist.com/news/europe/21601899-russian-presidents-unexpected-concessions-ukraine-reflect-fact-he-has-already-got>. 17 Aralık 2018.

The European Union Committee The Stationary Office Limited. (2015). The EU and Russia: Before and Beyond the Crisis in Ukraine, Londra.

The Guardian. (2016). Alexander Litvinenko: the man who solved his own murder. <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/19/alexander-litvinenko-the-man-who-solved-his-own-murder>. 28 Kasım 2018.

The Guardian. (2015). They were never there: Russia's silence for families of troops killed in Ukraine. <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/19/russia-official-silence-for-families-troops-killed-in-ukraine>. 6 Aralık 2018.

The Guardian. (2006 Ağustos 15). Lebanon war cost Israel \$1.6bn. <https://www.theguardian.com/world/2006/aug/15/israelandthepalestinians.lebanon>. 14 Mart 2019.

The Guardian (2006 Ağustos 03). War crimes and Lebanon. <https://www.theguardian.com/world/2006/aug/03/syria.israelandthepalestinians>. 12 Mart 2019.

The Guardian. (2006, Ağustos 02). Diplomatic timeline: Lebanon and Israel, July 2006. <https://www.theguardian.com/world/2006/aug/02/israelandthepalestinians.syria>. 18 Mart 2019.

The Guardian. (2006 Temmuz 30). The day Israel realised that this was a real war. <https://www.theguardian.com/world/2006/jul/30/syria.israel>. 30 Mart 2019.

The Guardian. (2006 Temmuz 13). Lebanon under siege from Israel. <https://www.theguardian.com/world/2006/jul/13/syria.israelandthepalestinians>. 17 Mart 2019.

The Jerusalem Post. (2006 Kasım 01). What Happened At The 'House Of Death'? <https://www.jpost.com/Israel/What-happened-at-the-house-of-death>. 28 Mart 2019.

The Kahan Commission of Inquiry. (1983). First Lebanon War: The Kahan Commission of Inquiry. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-kahan-commission-of-inquiry>. 12 Mart 2019.

The Knesset. (2009). Operation Peace of the Galilee. https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/shalom_galil_eng.htm. 22 Mart 2019.

The National Military Strategy of the United States of America. (2015). https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf. 10 Ocak 2019.

The New York Times. (2006 Ağustos 09). Israeli Cabinet Backs Wider Ground Raids in Lebanon. <https://www.nytimes.com/2006/08/09/world/middleeast/09cnd-mideast.html>. 29 Mart 2019.

The New York Times. (2006 Temmuz 19). With Israeli Use of Force, Debate Over Proportion. <https://www.nytimes.com/2006/07/19/world/middleeast/19israel.html>. 18 Mart 2019.

The New York Times. (2006 Temmuz 13). Israel Attacks Beirut Airport and Sets Up Naval Blockade. <https://www.nytimes.com/2006/07/13/world/middleeast/13cnd-mideast.html>. 27 Mart 2019.

The New York Times. (1988). Soviet Lists Afghan War Toll: 13,310 Dead, 35,478 Wounded. <https://www.nytimes.com/1988/05/26/world/soviet-lists-afghan-war-toll-13310-dead-35478-wounded.html>. 14 Aralık 2018.

The New York Times, (1984 Ocak 16). Lebanese Christians And Israelis Mourn Haddad. <https://www.nytimes.com/1984/01/16/world/lebanese-christians-and-israelis-mourn-haddad.html>. 12 Mart 2019.

The New York Times, (1984 Ocak 15). Maj. Saad Haddad, 47, Israel's Christian Ally in Southern Lebanon. <https://www.nytimes.com/1984/01/15/obituaries/maj-saad-haddad-47-israel-s-christian-ally-in-southern-lebanon.html>. 12 Mart 2019.

The New York Times (1982 Ekim 26). Israeli Economy Hurt By Invasion of Lebanon. <https://www.nytimes.com/1982/10/26/world/israeli-economy-hurt-by-invasion-of-lebanon.html>. 25 Şubat 2019.

The New York Times. (1982 Ekim 25). Transcript of President Reagan's News Conference on the Attack in Beirut. <https://www.nytimes.com/1983/10/25/world/transcript-of-president-reagan-s-news-conference-on-the-attack-in-beirut.html>. 23 Şubat 2019.

The Washington Post. (2016). Putin implicated in fatal poisoning of former KGB officer at London hotel. https://www.washingtonpost.com/world/putin-implicated-in-fatal-poisoning-of-former-kgb-spy-at-posh-london-hotel/2016/01/21/2c0c5052-bf92-11e5-98c8-7fab78677d51_story.html. 6 Kasım 2018.

The Washington Post. (2006 Ekim 20). Israeli War Plan Had No Exit Strategy. http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2006/10/20/AR2006102001688_pf.html. 12 Mart 2019.

The Washington Post, (2014). Transcript: Putin defends Russian intervention in Ukraine. http://www.washingtonpost.com/world/transcript-putin-defends-russian-intervention-in-ukraine/2014/03/04/9cadcd1a-a3a9-11e3-a5fa-55f0c77bf39c_story.html. 14 Aralık 2018.

The Washington Post. (2006 Temmuz 19). Bush Supports Israel's Move Against Hezbollah. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2006/07/19/bush-supports-israels-move-against-hezbollah/5c82ff96-56e1-45ed-bb1f-b92dd2ba80f4/?utm_term=.faf684549123. 25 Mart 2019.

The Washington Post. (1988). Soviets say 13,310 soldiers died in Afghan War. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1988/05/26/soviets-say-13310-soldiers-died-in-afghan-war/656b7310-005a-4acc-8c97-8f49730e541e/?noredirect=on&utm_term=.77ad804ebf67. 14 Aralık 2018.

The Washington Post. (1982 Eylül 03). War Casualties Put at 48,000 in Lebanon. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1982/09/03/war-casualties-put-at-48000-in-lebanon/cf593941-6067-4239-a453-71bdcaf9eba0/>. 03 Mart 2019.

The White House. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America*, National Security Strategy.

The White House. (1995). *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, Washington, DC, U.S. Government Printing Office.

The United States Army Special Operations Command, (2016). *“Little Green Men”: A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare*, Ukraine: 2013–2014, USASOC.

Thiele, R. D. (2015). Crisis in Ukraine – The Emergence of Hybrid Warfare, *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No 347.

Thomas, T. T. (2011). *Recasting the Red Star: Russia Forges Tradition and*

Technology through Toughness, Fort Leavenworth, KS: Foreign Military Studies Office, 92.

Thornton, R. (2016). *Russian Hybrid Warfare and the National Defence Management Centre (NTsUO)*, Russian Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses, Finnish Prime Minister's Office report.

Thoumi, F. E. (2007). *The Rise of Two Drug Tigers: The Development of the Illegal Drugs Industry and Drug Policy Failure in Afghanistan and Colombia*.

Tilford, E. H. (1995). *The Revolution in Military Affairs: Prospects and Cautions*, Penn, U.S. Army War College Press, Army After Next Project.

Tilly, C. (2000). *Coercion, Capital and European States, ad 990-1992*, Cambridge MA and Oxford UK, Blackwell.

Timothy, T. (2016). Gerasimov on Countering Hybrid War, *OEWATCH - Foreign News and Perspectives of the Operational Environment*, No.6/ 4.

Toal, G. (2017). *Near Abroad: Putin, The West, and The Contest Over Ukraine and The Caucasus*. New York, Oxford University Press.

Toffler, A., Toffler, H. (1994). *War And Anti-War*. Çeviri: Mehmet Harmancı, 21. *Yüzyılın Şafağında Savaş ve Savaş Karşısı Mücadele*. İstanbul, Gençlik Yayınları.

Toffler, A., Toffler, H. (1993). *War and Anti-war: Survival at the dawn of the 21st Century*. Boston, Little Brown Company.

Topal, A. H. (2011). Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askerî Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü, *AUHFD*, 60 (4): 963-1021.

Topçu, M. K. (2010). Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1:54-78.

Toptaş, E. (2015). *Gerilla Kontrgerilla Savaşı Temel Strateji ve Teknikler*. Ankara, Kripto Yayınları.

Toptaş, E. (2015). Harbin Doğası ve Karakteri Bağlamında Hibrid Savaş. *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Sonbahar, Cilt. 2, No. 8: 1-17.

Trenin, D. (2011). *Post Imperium: A Eurasian Story*, Washington DC, Carnegie Endowment.

Trudolyubov, M. (2016). Russia's Grand Choice: To Be Feared as a Superpower or Prosperous as a Nation?. In: Elizabeth A. Wood, William E. Pomeranz, E. Wayne Merru, Maxim Trudolyubov (eds.), *Roots of Russia's War in Ukraine*, New York, Columbia University Press.

Tse-Tung, M. (2003). *Askeri Yazılar*. Çeviri: N. Solukça, İstanbul, Eriş Yayınları.

Tse-Tung, M. (1965) *Selected Works of Mao Tse-Tung*. Çeviri: N. Solukça, Foreign Languages Press.

Tucker, D. (1997). *Skirmishes at the Edge of Empire: The US and International Terrorism*. Westport, Preager Press.

Tugwell, M. (1989). Adapt or perish: The forms of Evolution in Warfare. In: David Charters and Tugwell Maurice (eds.), *Armies in Low-Intensity Conflict*, London, Brassey's.

Turcan, M., Özpınar, N. (2009). Who let the dogs out?: A critique of the security for hire option in weak States. *Dynamics of Asymmetric Conflic*, 2:143-171.

Tür, Ö. ve Aydın K. Ç. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 26, 3-24.

Türkay, Ş. (2013). Siber Savaş Hukuku ve Uygulanma Sorunsalı, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XXI, S. 1.

Tüysüzoğlu, G. (2011, Ocak). Ukrayna'da Turuncu Devrimin Sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Vol.3: 62-79.

Tzu, S. (2008). The Art of War. Çeviri: Adil Demir, *Savaş Sanatı*. İstanbul, Kastaş Yayınevi.

Ukraine Presidential Election OSCE Final Report. (2005). <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14674?download=tru>. 10 Kasım 2018.

Ulutaş, U., Bölme, S.M., Demir, G.N., Torlak, F., Ziya, S. (2012). *İsrail Siyasetini*

Anlama Kılavuzu. Ankara, SETA.

Umbach, F. (2014). The energy dimensions of Russia's annexation of Crimea, *NATO Review Magazine*. <https://www.nato.int/docu/review/2014/nato-energy-security-running-on-empty/Ukraine-energy-independence-gas-dependence-on-Russia/EN/index.htm>. 14 Ocak 2019.

UN Department of Public Information. (2003 Mart). Palestinian Refugees in Lebanon. <https://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch4.pdf>. 20 Ocak 2019.

UN General Assembly. (2014). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262. 10 Aralık 2018.

UN General Assembly. (1980). <http://www.un.org/documents/ga/res/35/a35r37e.pdf>, 10 Aralık 2018.

UN General Assembly. (1985). <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r137.htm>. 10 Aralık 2018.

UN General Assembly. (1983)., <https://undocs.org/en/A/RES/38/29>. 10 Aralık 2018.

UN General Assembly. (1982). <https://undocs.org/en/A/RES/37/37>. 10 Aralık 2018.

UN General Assembly. (1981). <https://undocs.org/en/A/RES/36/34>. 10 Aralık 2018.

UN Security Council. (2006 Temmuz 27). SC/8788. <https://www.un.org/press/en/2006/sc8788.doc.htm>. 18 Nisan 2019.

UN Security Council. (1982 Haziran 06). <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/ef27dfb7553f7496852560df006497f6?OpenDocument>. 12 Ocak 2019.

UN Security Council. (1982 Haziran 05). <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/c6b57fa575e22858852560df0064ab46?OpenDocument>. 12 Ocak 2019.

UNISCI, (2004). Who Rules Russia Today? An Analysis Of Vladimir Putin And His Political Project. <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-72537/Javier4.pdf>.

16 Ocak 2019.

Unwala, A., Ghor, S. (2015). Brandishing the Cybered Bear: Information War and the Russia-Ukraine Conflict, *The Journal of the Military Cyber Professionals Association*, Vol 1/1.

Uri Bar, J. (2012). The Hubris of Initial Victory: The IDF and the Second Lebanon War, In: Clive Jones ve Sergio Catignani (eds.), *Israel and Hizbollah: An Asymmetric Conflict in a Historical and Comparative Perspective*, New York, Routledge.

Uri Bar, J. (2007 a). Israel's Military Intelligence Performance in the Second Lebanon War. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol:20/4: 583-601.

Uri Bar, J. (2007 b). The Return of The Concept. <https://www.haaretz.com/1.4948915>. 29 Ekim 2019.

U.S. Department of State, (2018). *Foreign Relations of The United States 1977–1980 Volume XII Afghanistan*, Ed. David Zierler, Washington: United States Government Publishing Office.

U.S. Department of State. (2006 Ağustos 07). President Bush and Secretary Rice Discuss the Middle East Crisis. <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2006/70046.htm>. 16 Mart 2019.

U.S. Department of State, (1985) Reagan Doctrine. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/rd/17741.htm>. 10 Ekim 2018.

U.S. Department of State. (2006 Temmuz 23). Remarks En Route to the Middle East. <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2006/69359.htm>. 16 Mart 2019.

Usenko, V., Usenko, D. (2014, 5 Kasım). *Russian hybrid warfare: what are effects-based network operations and how to counteract them*, Information Resistance Ukrainian blog of the Center of Military-Political Studies and Euromaidan Press.

Uzun, M. C. (2018). Hibrit Savaşın Hukuki Boyutları, İçinde: Yücel Özel ve Ertan İnaltekin (Editör), *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, İstanbul, Milli Savunma

Üniversitesi Yayınları, 29-46.

Uzuner, Y. (2009). Niteliksel Araştırma Yaklaşımı. İçinde: Ali Atıf Bir (Editör), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ülger, İ. K. (1998). Taliban: Afganistan'da Pax American'ın İslamcı Militanı, *Avrasya Dosyası*, Sayı 4: 90-99.

Vasovic, A. (2014, 14 Mart). *Serbian Paramilitaries Join Pro-Russian Forces in Crimea*, Reuters.

Veljovski, G., Taneski, N., Dojchinovski, M. (2017). The danger of “hybrid warfare” from a sophisticated adversary: the Russian “hybridity” in the Ukrainian conflict, *Defense & Security Analysis*, 33/4:292-307

Virilio, P., Lotringer. (2008) *Pure War*, Çev. Mark Polizzotti, Semiotext(E) Foreign Agents Series.

Vladimir Putin Personal Website, (2019). Biography. <http://eng.putin.kremlin.ru/bio>. 16 Ocak 2019.

Volkov, D. (2015). Supporting a War that Isn't: Russian Public Opinion and the Ukraine Conflict, Carnegie Moscow Center. <http://carnegie.ru/2015/09/09/supporting-war-that-isn-t-russian-public-opinion-and-ukraine-conflict/ijt1>. 6 Aralık 2018.

Volz, D. (2016). U.S. government concludes cyber attack caused Ukraine power outage. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-cybersecurity/u-s-government-concludes-cyber-attack-caused-ukraine-power-outage-idUSKCN0VY30K>. 13 Ocak 2019.

Walliman, N. (2006). *Social Research Methods*. London, SAGE Publications.

Waltz, K. N. (2013). Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni. İçinde: Esra Diri (Editör), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Ankara, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2013.

Waltz, K. N. (2001). *Man, the State, and War A Theoretical Analysis*, Columbia

University Press.

Walz, H. (1982). Siyonizm ve Irkçılık: Çelişen Görüngüler ve Algılamalar, İçinde: E.A.F.O.R.D. Yürütme Kurulu (Editör), *Siyonizm ve Irkçılık*, Çeviri: Türkkaya Ataöv, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Walzer, M. (2010). Just and Unjust Wars. Çeviri: Mehmet Doğan, *Haklı Savaş-Haksız Savaş*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Weedon, J. ve Galante, L. (2014). *Intelligence Analysts Dissect the Headlines: Russia, Hackers, Cyberwar! Not SoFast*, FireEye Executive Perspectives. <https://www.fireeye.com/blog/executive-perspective/2014/03/intelanalysts-dissect-the-headlines-russia-hackers-cyberwar-not-so-fast.html>. 02 Ocak 2019.

Wendt, A. E. (2013). Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 39, 3-43.

Westerlund, F. (2016, Ekim). Military Means For Non-Military Measures: The Russian Approach To The Use Of Armed Force As Seen In Ukraine, *The Journal of Slavic Military Studies*, 576-601.

Wheatley, G. F., Hayes, R. E. (1996). *Information Warfare and Deterrence*. NDU Press Book.

White House, (1980). Presidential Decisions on Pakistan, Afghanistan, and India. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB396/docs/1980-01-02%20Presidential%20Decisions%20on%20Pakistan%20-%20Afghanistan.pdf>. 10 Ekim 2018.

White House, (1979). Zbigniew Brzezinski to the President, Reflections on Soviet Intervention in Afghanistan. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB396/docs/1979-12-26%20Brzezinski%20to%20Carter%20on%20Afghanistan.pdf>. 11 Ekim 2018.

Wight, M. (1986). *Power Politics*, In: Hedley Bull ve Carsten Holbraad (eds.), London, Penguin.

Wijk, R. (2012). Hybrid Conflict and the Changing Nature of Actors. In: Julia

Lindley-French ve Yvew Boyer (eds.), *The Oxford Handbook of War*, Oxford, Oxford University Press.

Williamson, S. C. (2009). *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*, Usawc Class of Strategy Reshearch Project.

Winograd Committee submits final report. (2008). <https://mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/2008/pages/winograd%20committee%20submits%20final%20report%2030-jan-2008.aspx>. 15 Mart 2019.

Winograd Commission submits Interim Report. (2007 Nisan 30). <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2007/Pages/Winograd%20Inquiry%20Commissi-on%20submits%20Interim%20Report%2030-Apr-2007.aspx>. 15 Mart 2019.

Wolf, A.B. (2016). Backing Down and Domestic Political Survival in Israel: Audience Costs and the Lebanon War of 2006, *Polity*, Vol. 48(3): 414-439.

Wood, E. A. (2016a). Chronology: The War in Crimea and Ukraine. In: Elizabeth A. Wood, William E. Pomeranz, E. Wayne Merry, Maxim Trudolyubov (eds.), *Roots of Russia's War in Ukraine*, New York, Columbia University Press.

Wood, E. A. (2016b). A Small, Victorious War? The Symbolic Politics of Vladimir Putin. In: Elizabeth A. Wood, William E. Pomeranz, E. Wayne Merry, Maxim Trudolyubov (eds.), *Roots of Russia's War in Ukraine*, Newyork, Columbia University Press.

Wright, C.A. (1983). The Israeli War Machine in Lebanon. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 12, No. 2: 38-53.

Wright, R. (2006 Temmuz 16). Strikes Are Called Part of Broad Strategy U.S., Israel Aim to Weaken Hezbollah, Region's Militants. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2006/07/16/strikes-are-called-part-of-broad-strategy-span-classbankheadus-israel-aim-to-weaken-hezbollah-regions-militants-span/81645a12-e92e-4c29-9dd5-546629675169/?utm_term=.27c148957db4. 18 Mart 2019.

Yalçinkaya, H. (2014). Savaş, İçinde: Şaban Kardaş, Ali Balcı (Editör), *Uluslararası*

İlişkilere Giriş, İstanbul, Küre Yayınları.

Yalçinkaya, H. (2010). *Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara, Siyasal Kitabevi.

Yalçinkaya, H. (2008). *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*. Ankara, İmge Kitabevi.

Yalçinkaya, H. (2008). Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19:29-56.

Yalçinkaya, H. (2004). Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Yalçinkaya, H., Türkeş, K. T. (2008). Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 7.

Yashin, I, Shorina, O. (2015). *Putin. War, An Independent Expert Report*. <https://4freerussia.org/putin.war/Putin.War-Eng.pdf>. 24 Aralık 2018.

Yeates, N. (2001). *Globalization and Social Policy*. London, Sage Publications.

Yeğin, A. (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Klavuzu*. İstanbul, SETA Yayınları.

Yıldırım, A., Şimşek, Hasan. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, G. (2018). Hibrit Savaş Ne Kadar Post-moderndir? Avrasya Askeri Tarihine Yeniden Bakış. İçinde: Yücel Özel ve Ertan İnaltekin (Editör), *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, İstanbul, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 21-28.

Yılmaz, M. E. (2013). *Savaş ve Uluslararası Sistem*. Bursa, Dora Yayınları.

Yılmaz, S. (2018). *Savaş ve Kahramanlık Üzerine: Kimler Kahraman Olabilir?*, Milli Güvenlik ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2018/01/26/8803/savas-ve-kahramanlik-uzerine-kimler-kahraman-olabilir>. 08 Ekim 2018.

Yılmaz, S. (2012). *Akıllı Güç*. İstanbul, Kum Saati Yayınları.

Yılmaz, S. (2012). *Türk Savaş Sanatı ve Stratejisi*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2012/11/12/6796/turk-savas-sanati-ve-stratejisi>. 10 Ekim 2018.

Yılmaz, S. (2009). *Ulusal Savunma Strateji, Savaş ve Teknoloji*. İstanbul, Kumsaati Yayınları

Zapolskis, M. (2012). 1999 and 2010 NATO Strategic Concepts: A Comparative Analysis, *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol. 10.

Yeşiltaş, M. ve Balcı, A. (2010). İkinci Lübnan Savaşı: Bir Yeniden Değerlendirme, *Akademik ORTA DOĞU*, Cilt 4, Sayı 2: 67-90.

Yılmaz, T. (2009). *Uluslararası Politikada Orta Doğu*. Ankara, Barış Platin Yayınevi.

Yin, R. K. (2003). *Case Study Research Design and Methods*. London, Sage Publications.

Ynet News. (2007 Ocak 28). Halutz testifies before Winograd Committee.
<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3357543,00.html>. 12 Mart 2019.

Yousaf, M., Adkın, M. (2001). *Afghanistan The Bear Trap: The Defeat of a Superpower*, Published by Casemate.

Zabrodotsky, Y. (1985). USA: Policy of State Terrorism, *Soviet Military Review*.

Zaloga, S. J. (2005). *Inside The Soviet Army*. Osprey Publishing.

Zepezauer, M. (1996). *CIA'nın Büyük Operasyonları*. Çeviri: Hasan Böğün, İstanbul, Kaynak Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ali GÖK
Doğum tarihi : 17.04.1986
Doğum yeri : Adana
Medeni hali : Evli
Uyruğu : T.C.
Adres : Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBF.
Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Anabilim Dalı,
Ankara

E-mail : aligok86@gmail.com

EĞİTİM

Lise : İsmail Safa Özler Almanca Anadolu Lisesi /2004
Lisans : Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F Uluslararası
İlişkiler/ 2009
Yüksek lisans : Milli Savunma Üniversitesi ATASAREN,
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / 2012
Doktora : Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve
Terörizm Anabilim Dalı/2019

İŞ TECRÜBESİ:

Gaziantep Üniversitesi İslahiye
İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim
Görevlisi/2014- Devam ediyor

YABANCI DİLLER:

Almanca (2011 Yılı KPDS Puanı:75) ve İngilizce

YAYINLAR:

GÖK, Ali. (2017). “Savaşın Bukalemun Doğası: Düşük Yoğunluklu Çatışma Üzerine Bir Değerlendirme”. Akademik Bakış Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:64, s. 515-528.

GÖK, Ali. (2017). “Uluslararası Hukuka Göre Devletlerin Açık Denizlerde Müdahale Yetkileri: Mavi Marmara Olayı”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:51, s. 280-288